Laurence Sterne
Viaţa şi opiniunile lui Tristram Shandy, Gentleman

Laurence Sterne
The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman

Prefaţă

Soarta lui *Tristram Shandy* a fost la fel de ciudată şi de capricioasă că romanul în sine. După ce a stârnit la apariție o vâlva aproape fără precedent, făcând din autorul său, obscurul pastor din York, un personaj ilustru al saloanelor vremii, a fost rând pe rând lăudat şi hulit, din ce în ce mai puțin citit cu timpul, la fel de neînțeles ca la început şi, treptat, cufundat în uitare sau pomenit ca una dintre curiozitățile secolului al XVIII-lea. „Ducesa cea răutăcioasă şi neiertătoare" (cum îi plăcea lui Tristram să boteze soarta) a urmat să-i joace renghiuri şi după moarte (aidoma lui Yorick), aşternând asupra operei sale vălul uitării şi al neînțelegerii. S-a adeverit teama lui Tristram că romanul său să nu devină „o mobilă de salon" aflată la loc de cinste în biblioteci, pomenită în conversațiile prețioase, dar defel citită de la un capăt la altul[1]. Cauzele acestei sorți vitrege sunt lesne de ghicit: structura aparent haotică a romanului, stilul elaborat şi voit prețios, excentricitățile grafice, aluziile obscure, umorul nu întotdeauna subțire ce include şi acele *double-entendres*, gustate poate mai mult de cititorul din secolul al XVIII-lea decât de cel modern, toate acestea contribuie că romanul să nu fie universal citit ori acceptat. Încă de la apariția sa, părerile au fost împărțite. După cum scrie Sterne însuşi într-o epistolă către prietenul său Croft (1761): „Jumătate din Londra îmi ocărăşte cartea tot atât de înfocat precât o înalță în slăvi cealaltă jumătate". I s-au lăudat virtuțile, care, deopotrivă cu cusururile, au devenit locurile comune ale criticii de mai târziu. A fost imitat şi plagiat; printre imitatorii mai însemnați se numără William Combe, John HaII-Stevenson, R. Griffith, căci Diderot, cu romanul său *Jacques Fatalistul*, merită, desigur, mai mult decât numele de imitator. Dar n-au lipsit nici criticile. Horace Walpole declară că romanul este „insipid şi greoi", Richardson socoteşte că se cuvine a fi mai mult înfierat decât lăudat, iar dr. Johnson refuză să-l socotească plictisitor, în schimb îl numeşte „imoral".

1 în legătură cu vicisitudinile reputației lui Tristram Shandy de-a lungul vremii, vezi A.B. Howes: Yorick şi criticii, New Haven, 1958, care se ocupă de reputația lui Sterne în Anglia între 1760 (data apariției romanului la Londra) şi 1868, şi Lodwick Hartley, Laurence Sterne în secolul XX, Chapel Hill, 1966, care continuă întreprinderea lui Howes.

Scriitorii romantici însă îl prețuiesc în chip deosebit. Coleridge este poate întâiul critic pătrunzător al lui *Tristram Shandy*, numind „spiritul agresiv" al lui Sterne „un gen de formă de sine stătătoare". De Quincey, Carlyle (influențat vizibil de Sterne în *Sartor Resartus*), Charles Lamb îl socotesc a fi un clasic. Iar Blake a scris *O insulă În lună* în cel mai pur spirit shandian. Goethe, Lessing şi Tieck îl numără pe Sterne printre autorii lor preferați.

Reacția puternică împotriva lui *Tristram* a început pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea prin publicarea lucrării doctorului Ferriar: *Ilustrații din Sterne*, care îl acuză pe autor de plagiat, indicându-i sursele. De asemenea, afirmarea evanghelismului ca mişcare religioasă de masă a dus la condamnarea „liberalismului" şi aşa-zisei „imoralități" ale lui Sterne. Dar victorienii au fost cei care l-au „discreditat" de-a binelea pe „bietul Yorick". Cu toate eforturile criticilor moderni (îndeosebi americani), ecoul acestei „discreditări" mai persistă şi astăzi în Anglia[2]. Scriitorii şi criticii victorieni n-au putut să împace talentul lui Sterne cu „imoralitatea" sa. În 1851, Thackeray, într-un curs (publicat apoi în *Umoriştii englezi*) bazat pe informații cu totul îndoielnice, a plăsmuit o imagine cât se poate de compromițătoare pentru Sterne omul, care s-a răsfrânt în chip incredibil asupra operei. Charlotte Bronte şi Anthony Trollope i-au făcut aceeaşi nedreptate, iar reproşul adus de George Elliot rezumă opinia victoriană asupra lui Sterne: „Obiecția ce i se poate aduce lui Sterne în privința modului de a istorisi nu este digresiunea în sine, ci calitatea ei".

Abia secolul XX, mai cu seamă după apariția lui *Ulise* (1922), a romanelor Virginiei Woolf şi a celor ale lui Proust, aduce o schimbare în atitudinea „republicii literelor" față de *Tristram*. De fapt, cei care fac primii paşi însemnați în reevaluarea lui Sterne sunt chiar cei din şcoala de la Bloomsbury (mai ales Virginia Woolf şi E.M. Forster). Wayne C. Booth exprimă în rezumat esența noii atitudini, într-o recenzie din 1949: „*Tristram Shandy* începe să fie înțeles ca un întreg numai dacă se acceptă, fără rezervele cu priviri la biografia lui Sterne, că este esențialmente un gen de comedie «dramatică» a cărei cheie nu este Sterne, ci *Tristram*". Autorul nostru începe să fie privit ca un precursor al romanului modern experimental, găsindu-i-se afinități cu scriitori că Joyce şi Proust. Printre cei care i-au făcut dreptate lui „Yorick", situându-i romanul printre capodoperele prozei engleze, se remarcă: Sir Herbert Read, Walter B. C. Watkins, Wayne C. Booth, J. Traugott, Margaret R.B. Shaw, J.B. Priestley, Henri Fluchere, John M. Stedmond etc.

Autorul lui *Tristram Shandy* s-a născut la 24 noiembrie 1713, la Clonmel, un sătuc din sudul Irlandei. Tatăl său, Roger Sterne, stegar în oastea regelui Angliei, descindea dintr-o familie cu vază (bunicul său fusese arhiepiscop de

---

2 Vezi, de pildă, părerile unui romancier de talia lui Graham Greene sau ale unui critic ca dr. Leavis.

York), dar nefiind cel dintâi născut, aşadar moştenitorul averii familiale, era lipsit de mijloace de subzistență, ceea ce-i şi îndemnase să îmbrățişeze meşteşugul armelor. Nici prin căsătorie nu se căpătui uşuraticul dar inimosul stegar, căci s-a însurat în Flandra cu Agnes Herbert, văduva unui căpitan, mai ales din pricină că-i datora bani tatălui ei vitreg, un cantinier avut, pe nume Nuttle. Laurence a fost cel de al doilea copil al lor (după Mary, născută la Lisle în 1712), adus pe lume într-o clipă de răgaz, când regimentul se afla încărtiruit în Irlanda. Dar naşterea băiatului nu i-a purtat defel noroc părintelui său, căci chiar a doua zi regimentul a fost desființat şi întreaga familie, rămasă pe drumuri, a trebuit să plece la Elvington, lângă York, reşedința familiei, unde locuia bunica lui Laurence. După zece luni, cei patru se reîntorc în Irlanda unde regimentul lui Roger se refăcuse, între timp, la Dublin. Dar nu trece nici o lună şi familia stegarului pleacă din nou împreună cu regimentul în sudul Angliei, stabilindu-se pentru un an la Plymouth. Aici se naşte al treilea copil, Joram, care, asemeni altor trei ce vor urma, se va stinge la o vârstă fragedă. Dintre cei şapte copii ai lui Roger, numai doi vor atinge o vârstă mai înaintată – Laurence şi sora sa Catherine, pe care însă îi vor înstrăina mai toată viața animozități de ordin familial.

Reîntorşi la Dublin în 1718, membrii familiei Sterne închiriază o casă încăpătoare, unde nu locuiesc însă mai mult de un an şi jumătate, căci regimentul se îmbarcă pentru a pleca în insula Wight şi de acolo în Spania. După terminarea războiului, Roger se întoarce în Irlanda, unde îl urmează şi familia, care între timp rămăsese pe insula Wight. De data aceasta şederea în Irlanda va fi mai îndelungată.

La vârsta de şapte ani, Laurence învață să scrie şi să citească, şi tot în această perioadă se petrece unicul eveniment memorabil din copilăria scriitorului, devenit pentru întâia dată centrul atenției publice, întrucât a scăpat în chip miraculos din vârtejul unei roți de moară. Cu acest prilej, sute de săteni de prin împrejurimile satului Animo (unde familia Sterne fusese găzduită de către pastorul Fetherston, o rudă îndepărtată a mamei lui Laurence) au venit într-un adevărat pelerinaj să vadă cu ochii lor minunea.

O altă întâmplare remarcabilă, petrecută de astă dată în adolescența scriitorului, este consemnată în *Viața lui Sterne* scrisă de el însuşi, pentru Lidia, fiica sa, „de cumva de aci înainte o va îmboldi curiozitatea, ori vreun alt motiv mai generos, a o cunoaşte”. Sterne era încă pe vremea aceea, în 1731, elev la şcoala de lângă Halifax, unde fusese dat cu destulă întârziere (abia pe la vârsta de unsprezece ani). Într-o bună zi, îşi zugrăvi numele, LAU. STERNE, cu litere de-o şchioapă, pe tavanul proaspăt văruit al clasei, ispravă pentru care intendentul şcolii l-a biciuit amarnic. Dascălul său s-a arătat însă foarte încântat de ideea tânărului, îl mustră pe intendent şi porunci ca numele să nu fie şters de pe

tavan, zicând că purtătorul său era înzestrat cu geniu şi avea să devină vestit cândva.

În acelaşi an, în lună martie, se stinge din viaţă, departe de familie, în Jamaica, Roger Sterne, tatăl scriitorului. Sănătatea i se şubrezise cu mai multă vreme în urmă, din pricina unei răni pe care o căpătase pe când se afla cu regimentul său la Gibraltar. Nu în vreo bătălie fusese rănit stegarul Sterne, ci într-un duel cu un anume căpitan Phillips, cu care se gâlcevise din pricina unei gâşte. De atunci el nu s-a mai înzdrăvenit niciodată, iar frigurile de care s-a molipsit în Jamaica i-au fost fatale.

La moartea tatălui său, Sterne, în vârstă doar de optsprezece ani, a trecut în grija vărului său Richard, din Elvington. Acesta l-a ajutat să intre la Universitatea din Cambridge, suportând toate cheltuielile, până când Sterne a reuşit să obţină o bursă. La „Jesus College” l-a cunoscut pe John HaII-Stevenson, cu care legă o prietenie trainică, ce va dura până la sfârşitul vieţii scriitorului. În timpul şederii la colegiu, Sterne a avut prima criză de hemoptizie, simptom al unei boli care până la urmă îl va răpune. După ce a absolvit colegiul, în 1736, Sterne a fost admis în cinul diaconilor, la vârsta de douăzeci şi patru de ani. Titlul de *Master of Arts* şi-l va lua trei ani mai târziu, în 1740. În tot acest răstimp, mama şi sora sa Catherine, rămase în Irlanda, s-au întreţinut dintr-o mică pensie şi din câştigul adus de şcoala de broderie administrată de doamna Sterne.

În august 1738, Sterne a fost numit preot şi a primit, graţie protecţiei unchiului său, Jacques Sterne, parohia din Sutton, situată la vreo zece-doisprezece kilometri de York, într-un ţinut păduros şi plin de mlaştini. Până în 1741 Sterne locuieşte la York, sediul arhiepiscopului. În apropiere se afla şi Skelton Castle, sau „Castelul smintelii”, proprietatea prietenului său John HaII-Stevenson, de unde Sterne era nelipsit, petrecându-şi ceasuri în şir în uriaşa bibliotecă aflată la castel sau în compania veselă a prietenilor săi şi ai lui Stevenson, cu care întemeiase faimosul „Club al demonicilor”.

În 1741, Sterne o cunoaşte pe fiica reverendului Robert Lumley, Elizabeth, cu care se căsătoreşte, fiind înduioşat de gestul acesteia de a-i lăsa averea prin testament, în caz că nu va supravieţui unei boli ce o ţintuise pe atunci la pat. Cei doi se mută la Sutton, unde-şi întemeiază o gospodărie, ducând o existenţă liniştită, patriarhală, umbrită doar de vestea că mama şi sora lui Sterne, nemaiavând resurse materiale, urmează a sosi în Anglia pentru a locui la dânşii. Asta îl nelinişteşte pe pastorul nostru, căci veniturile sale erau modeste, iar sosirea mamei însemna o şi mai mare strâmtorare. Totuşi, Sterne nu pregetă să se îngrijească de treburile gospodăriei şi chiar de muncile câmpului, încercând felurite experimente agricole ca să-şi sporească puţinul câştig. Slujba de paroh, pentru care nu avusese o chemare deosebită, şi-o îndeplinea cu conştiinciozitate,

dar fără prea multă tragere de inimă. De două ori pe an, plecă să-şi ţină predica la Catedrala din York, al cărei canonic era. Cu acest prilej, petrecea seri plăcute în societatea aleasă a Yorkului sau asista la cursele de căi ce constituiau una din desfătările de căpătâi ale târgului. Distracţiile sale favorite erau însă cititul, cântatul la vioară, pictură şi vânătoarea. Se povesteşte chiar că, într-o zi, plecând să-şi ţină predica la Stillington – parohie ce i se dăduse în grijă – şi cum câinele său de vânătoare stârni un stol de potârnichi pe drum, pastorul nostru se întoarse într-un suflet la conac, la Sutton, să-şi ia puşca, uitându-şi de dreptcredincioşii ce-i aşteptau zadarnic la biserică. În predicile pe care le ţinea la Sutton şi la Stillington, Sterne se arăta a fi interesat mai mult de aspectul moral al poveştilor biblice decât de cel mistic, cu care nu avea prea multe afinităţi spirituale.

Formarea sa ca artist al cuvântului este relativ târzie. Începe prin a scrie epistole şi articole politice pentru ziarele locale, îndemnat de unchiul său, Jacques Sterne, să-şi pună condeiul în slujba simpatiilor politice ale acestuia, care se îndreptau către Partidul Liberal. În scrisoarea autobiografică adresată fiicei sale Lidia, Sterne mărturiseşte: „Unchiul meu şi cu mine eram pe vremea aceea în bune relaţii; drept care mă ajută să obţin titlul de canonic al Catedralei din York; dar mai târziu ne certarăm, căci mă împotrivii a scrie notiţe prin jurnale; el era un om politic, eu – departe de acest lucru, căci uram atari îndeletniciri murdare, socotindu-le a fi sub demnitatea mea. Din acea clipă îmi deveni cel mai aprig vrăjmaş". Şi totuşi, întâia operă literară a lui Sterne, scrisă în 1751, a fost o alegorie cu substrat politic, intitulată *Istoria unui halat gros* şi *călduros*. Aici se dovedeşte a fi înzestrat, asemenea lui Swift, cu. Darul miraculos de a plăsmui cu ajutorul veşmintelor, devenite simboluri, un mic univers imaginar, capabil să sugereze cu deosebită forţă polemică fapte şi atitudini din viaţa reală. Sterne avea aproape patruzeci şi şase de ani când începe să-şi scrie opera de căpătâi. Cei douăzeci de ani petrecuţi la Sutton, ani de lectură, reflecţie şi observaţie, l-au ajutat la înfiriparea microcosmului shandian. Tatăl său, a cărui imagine luminoasă nu-l părăsise niciodată, i-a slujit de model pentru chipul unchiului Toby, pe sine s-a zugrăvit în persoana pastorului Yorick şi a lui Tristram, iar prietenul său, HaII-Stevenson, a apărut în roman sub numele Eugenius. Primele capitole ale cărţii au fost citite la conacul de la Stillington al lui Stephen Croft, unde Sterne şi soţia sa erau adesea oaspeţi. Nu o dată a răsunat acolo frumoasă voce a doamnei Sterne, acompaniată la vioară de soţul ei.

La 23 mai 1759, Sterne a terminat primul volum al lui *Tristram* şi, prin intermediul lui John Hinxman din York, îi scrie lui Dodsley, editorul din Londra. Refuzul acestuia de a-i tipări romanul nu îl descurajează. Ţinând seama de sugestiile editorului, Sterne aduce îmbunătăţiri manuscrisului, întregindu-l cu note şi explicaţii şi adăugind un al doilea volum. Hinxman se încumetă să publice

manuscrisul în noua sa formă, la York, în acelaşi an. Volumul se bucură de un succes deosebit nu numai la York, ci şi la Londra, astfel că Sterne reînnoadă corespondența cu Dodsley şi pleacă în capitală spre a-şi republica opul. Aici faima îi precedase sosirea. Este asaltat de invitații la masă şi la serate, iar Garrick – vestitul actor, care va deveni unul dintre prietenii cei mai apropiați ai lui Sterne – îl introduce în înalta societate londoneză. Venerabilul lord Bathurst, vechi prieten al lui Swift, şi Pope îl invită la prânz. Episcopul Wartburton, autorul faimosului tratat teologic *Legațiunea divină a lui Moise*, îl primeşte acasă la dânsul, iar la plecare îi dăruieşte o pungă de galbeni. Boswell, biograful lui Johnson, îi dedică un poem, Hogarth îi gravează frontispiciul la *Tristram*, Reynolds îi zugrăveşte portretul. Până şi Sir William Pitt, primul-ministru, căruia îi fusese dedicat romanul, doreşte să-l cunoască.

În aprilie 1760 îi apare o colecție de *Predici* şi printre miile de subscripții se numără şi cea a lui Benjamin Franklin, pe atunci ambasador la Paris. Critica primeşte favorabil şi acest volum (promis de altfel în *Tristram Shandy*), descriindu-l pe autorul său ca pe un „fiu al lui Comus, coborât de pe tronul voioşiei şi al măscărilor spre a inspira simțăminte de pioşenie". La începutul anului 1761, Sterne publică încă două volume din *Tristram Shandy*, care se bucură de acelaşi covârşitor succes. În această perioadă, situația materială i se îmbunătățeşte, căci pe lângă onorariul librarului primeşte şi parohia de la Coxwold, ce-i fusese refuzată de unchiul său Jacques Sterne, care murise între timp (1759) fără a-i lăsa însă un sfanț moştenire. Aici se va muta împreună cu toată familia, într-un conac străvechi, pe care-l botează „Shandy Hali". La sfârşitul aceluiaşi an apar încă două volume din *Tristram Shandy* şi Sterne pleacă din nou la Londra. Starea sănătății i se înrăutățeşte din ce în ce, astfel că Garrick îl sfătuieşte să plece în Franța. În 1762, Sterne se îmbarcă la Calais, având asupra sa epistolele de recomandare ale primului-ministru, Sir Pitt, căci Anglia încă nu încheiase pace cu vecina ei de pe continent. La Paris, ca şi la Londra, faima i-o luase înainte, astfel că fu primit cu căldură şi entuziasm, mai ales de către frații săi întru condei, fapt ce-i mişcă deosebit, căci nu avusese parte de aşa ceva în Anglia. Sterne se simțea ca acasă în micul salon al baronului d'Holbach, din strada Royale Saint-Roch, unde era înconjurat de o societate distinsă al cărei nucleu o constituiau enciclopediştii: Diderot, Abatele Morellet, Helvetius, Grimm, d'Alembert. Viața agitată de la Paris nu-i prieşte însă, şi un al doilea val de hemoptizie îl sileşte să plece în sudul Franței, la Toulouse, unde va fi urmat de soția şi de fiica sa. După o şedere de doi ani în Franța, Sterne se întoarce aproape refăcut în Anglia şi se retrage la conacul său de la Coxwold pentru a scrie cărțile a şaptea şi a opta din *Tristram.* În aceste cărți, foloseşte mai cu seamă materialul strâns în vremea şederii în Franța. Cele două volume apar la Londra în ianuarie 1765 şi sunt bine primite de public. Sterne pleacă din nou la Londra ca să guste

din dulcile roade ale succesului, dar nu zăboveşte multă vreme aici. După o călătorie la Bath, se întoarce la Coxwold pentru a-şi pregăti alte două volume de predici. Acestea vor apărea în 1766, în vreme ce Sterne se afla din nou pe continent, ca să-şi vadă de sănătatea care se înrăutățise în chip îngrijorător. Iarna anului 1765 şi-o petrece la Roma şi la Neapole. În drum spre casă, îşi întâlneşte fiica şi soția în Franche-Comte, dar aflând de dorința doamnei Sterne de a rămâne în continuare în Franța, se întoarce singur la Coxwold.

Peregrinările pe continent îi furnizează lui Sterne material pentru jurnalul său *O călătorie sentimentală prin Franța* şi *Italia*, care a văzut lumina tiparului în 1768, puțină vreme înaintea morții scriitorului. Într-un fel, acest jurnal original reia substanța narativă a cărții a şaptea din *Tristram Shandy*. De data aceasta, eroul principal este Yorick, pastorul înzestrat cu o sensibilitate remarcabilă, care îşi aşterne pe hârtie senzațiile şi simțămintele trezite de meleagurile străbătute. Cartea se compune din episoade de o rară frumusețe şi delicatețe, înregistrând vibrația naratorului la cele mai neînsemnate întâmplări ivite în drumul său.

Starea sănătății lui Sterne se înrăutățeşte din ce în ce. O rază de lumină şi speranță, din păcate de scurtă durată, o aduce prietenia scriitorului cu Elizabeth Draper, soția unui demnitar din India, pe care o cunoaşte în timpul şederii sale la Londra, în ianuarie 1767, şi care îi inspiră acel atât de mult controversat *Jurnal pentru Eliza*. Întors la Coxwold, se revede cu soția sa şi cu Lidia (ce se întorseseră din Franța, după o absență de aproape cinci ani). Parcă presimțind sosirea „spectrului cu picioare lungi", Sterne închiriază la York o casă pentru familia sa şi apoi pleacă pentru ultima oară la Londra ca să-şi publice *Călătoria sentimentală*, pe care tocmai o sfârşise. La numai trei săptămâni după apariția acesteia, în ziua de 18 martie 1768, în apartamentul său din New Bond Street nr. 41, moartea, care-l urmărise necruțătoare de-a lungul ultimilor şase ani de viață, îl ajunse din urmă şi-l răpuse în floarea vârstei.

Poate că, pe lespedea sa funerară, în locul retoricelor stihuri întocmite la poruncă de vreun puritan cucernic, vorbele lui Hamlet ar fi slujit drept un mai vrednic epitaf:

„Vai, bietul Yorick!"

În cele ce urmează vom analiza *Tristram Shandy* din punctul de vedere al cititorului modern, încădrându-l într-o tradiție amplă, istorică, dar mai ales psihologică, şi vom încerca să definim prin ce se impune Sterne atât de paradoxal şi de tulburător în conştiința literară a secolului nostru.

Răsfoind catalogul bibliotecii personale a lui Sterne, care conține mai mult de două mii de volume, acuzațiile de „iresponsabilitate" sau „cabotinism" aduse scriitorului devin imateriale. Cărțile acoperă o arie tematică întinsă, de la operele clasicilor greci şi latini până la cei mai obscuri teologi medievali – tratate de filosofie, istorie, medicină, ştiințe naturale, militare, matematice, teologice,

juridice, dicționare, enciclopedii, romanțuri cavalerești etc. *Tristram Shandy* absoarbe o tradiție uriașă, cu surse variate și ample, fără de care o corectă apreciere și înțelegere a romanului ar fi de neconceput. Dintre autorii înscriși în acest catalog (așadar citiți probabil de Sterne), prezintă interes deosebit pentru cercetătorul surselor lui Tristram următorii[3]: Rabelais, Cervantes, La Bruyere, Montaigne, Scarron, Furetiere, Lesage, Voltaire (mai ales *Candide*), Rousseau, G. Menage, Bouchet, Bruscambille, Montesquieu, Le Bossu, Vauban (*Noua metodă de fortificație*), Marivaux, La Fontaine, Bentivoglio (*Istoria războiului din Flandra*), Nicoll (*Despre arta moșitului*), Puffendorf (*Legea naturii* și *a națiunilor*), Swinburn (*Contracte matrimoniale*), Tindal (*Istoria Angliei*, care i-a furnizat lui Sterne datele militare pentru campaniile unchiului Toby), Chambers (*Enciclopedia* în 2 volume, 1738, care i-a oferit explicația termenilor militari), Shakespeare, Bacon, Sir Thomas Browne, Robert Burton, Beroalde de Verville, Walker, Nash, Dunton, episcopul Warburton, Amory, Pope, Swift, Fielding.

Din această înșirare sumară reiese limpede tradiția în care se înscrie romanul lui Sterne: eseurile secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, romanul englez de începuturi, romanțurile spaniole și franțuzești, ca și opurile așa-zișilor *virtuoși*.

Rabelais, Montaigne și Cervantes sunt „iubiții săi maeștri", cum însuși o afirmă. Aidoma lui Rabelais, Sterne ia în derâdere pedanteria și îngustimea scolastică și este un înverșunat vrăjmaș al ipocriziei, bigotismului și prostiei, pledind pentru toleranță și libertate de gândire. Dar mai ales „retorismul" îi leagă pe cei doi autori, caracteristic pentru ceea ce Northrop Frye numește „anatomie", spre a o deosebi de romanul ca atare. Acest soi de proză nu este construită pe o structură temporală „logică", iar faptele descrise nu se cristalizează în jurul unui punct ordonator. Elementul ce conferă stabilitate aici nu este „intriga" sau „conflictul", ci intelectul scriitorului, imaginea lumii fiind prezentată prin una sau mai multe structuri intelectuale. Personajele reprezintă atitudini mentale și sunt adesea definite prin teoria umorilor[4]. Opul lui Rabelais n-are o acțiune închegată, fabulația slujind doar la expunerea și exemplificarea ideilor. Inspirația să nu poate fi încătușată într-un sistem de compoziție rigid, asemănător sistemelor scolastice pe care le-a respins atât de categoric. Proza sa urmează curgerea nestăvilită a imaginației, cu caracterul ei asociativ, divagant, singurul factor stabilizator constituindu-l tematica, de natură mai degrabă logică, intelectuală, decât artistică. Același lucru se poate afirma, până la un anumit punct, și despre Sterne. De asemenea, există între cei doi scriitori asemănări de stil exterioare, de pildă construcții paralele, elipse, inversiuni sintactice, parodia figurilor retorice,

3 Pentru unii dintre acești autori, ca și pentru pasajele luate uerbatim de Sterne din opurile lor, vezi și notele la Tristram Shandy.

4 Thomas Mann (mai ales în Doctor Faustus și Muntele vrăjit), J. Joyce (în Ulise) și Lawrence Durrell (în ciclul Cvartetul din Alexandria) pot fi socotiți drept reprezentanți tîrzii ai acestei tradiții.

demonstrația prin comparație, invențiuni de nume şi cuvinte, hiperbole, amestec de stiluri etc, etc. Deosebirea dintre Rabelais şi Sterne este cea dintre un umanist şi un sceptic. În cazul scriitorului englez, umorul înclină către tragic, iar „rațiunii” nu i se mai atribuie puteri tămăduitoare. Prin structura „anatomică”, Sterne se apropie şi de *virtuoşi*, „productul şi fuziunea a două tradiții: a curteanului şi a învățatului”[5]. *Îl virtuoso* nu este interesat de faptele ştiințifice în sine prin care se revelează o lege ori se induce un sistem, ci de valoarea lor spirituală. El percepe realitățile ştiințifice impersonale prin imaginație şi nu prin rațiune, împrumutându-le o culoare emotivă[6]. Această atitudine literară îşi găseşte de multe ori expresia în ceea ce a fost numit *learned wit* – parodie a unui mod de gândire mecanicist în speță. Unii scriitori din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea au adoptat această modalitate parodică spre a lua în derâdere gândirea de tip scolastic: ei clădesc sisteme aparent logice cu ajutorul unor raționamente închegate, dar pornind de la premise absurde, cu concluzii, desigur, comice[7]. Principala sursă a lui Sterne în aceste privințe este Robert Burton, cu opul său *Anatomia melancoliei*, o colecție uriaşă de citate, proverbe, adagii, considerații antice şi moderne, toate privitoare la „melancolie”. Tot aci se cuvin pomenite *Memoriile lui Martinus Scriblerus*, scrise în colaborare de membrii Clubului „Scriblerus”: John Arbuthnot, Alexander Pope, Jonathan Swift, John Gay, Thomas Parnell şi Robert Harley conte de Oxford, şi apărute în 1741 în culegerea de proză a lui Pope, care au constituit pentru autorul nostru o pildă vrednică de urmat[8]. De la Swift (mai ales în *Povestea unui poloboc*), Sterne a preluat ironia şi satira, fără însă a atinge accentele de mizantropie ale acestuia. Lui J.B. Mencken, cu opul său *De Charlataneria eruditiorum declamationes*, *duae Lipsiae*, 1715, Sterne îi datorează ipoteza lui Walter Shandy asupra numelor de botez. Un alt *virtuoso*, Gilles Menage (cu a sa *Menagiana* sau *Leş bons mots et remarques critiques*, *historiques*, *morales et d’erudition*, *de Monsieur Menage*, 4 vol., Paris, 1694-1715), îi furnizează lui Tristram istoria sa despre Francisc I şi declarația de război împotriva Elveției. Bouchet (*Prologues tout serieux que facetieux*), Sieur Deslaurier, alias Bruscambille, Tabarin (cu *Leş Oeuvres de Tabarin avec les aventures de capitaine Rodomont* etc, 1662), Henrich Deventer (*Observations*

---

5 Leo Spitzer, The English Virtuoso in the 18th Century.

6 Vezi Northrop Frye, Anatomia criticii, Ed. Univers, Bucureşti, 1972. Pentru caracterul „retoric" al prozei sterniene vezi şi studiul lui J. Traugott, The World of Tristram Shandy – The Philosophical Rhetoric of Sterne, Berkeley, 1954, unde romanul lui Sterne este numit „un sondaj în motivația umană" şi „studiu al felului în care răspundem apelurilor retorice".

7 Learned wit este de pildă teoria lui Walter Shandy despre cerebru şi cerebellum, cea despre homuncul, sau cea despre „uscăciunea şi umezeala radicală".

8 Pentru amănunte, vezi John M. Stedmond, The Comic Art of Laurence Sterne, Toronto, 1967, cap. „Tristram as Satinat".

importantes sur le manuel d'accouchements, 1734, de unde a împrumutat Sterne al său *Memoire presente à Messieurs les Docteurs de Sorbonne*), Swinburn (*Contracte matrimoniale*) sunt tot atâtea surse de *learned wit* pentru Sterne.

Prin unele teme şi procedee narative, Sterne se apropie şi de Cervantes. De pildă, tema percepției false a realității, precum şi cea a aplicării unui sistem de gândire *a priori* asupra lumii fenomenale, cu efecte ce se situează la limita dintre comic şi tragic, care sunt comune atât lui *Don Quijote* cât şi lui *Tristram Shandy*. O altă trăsătură comună însemnată este poziția naratorului față de personaje şi față de propria operă. Comentariul lui Cid Hamet Benengeli (presupusul autor al opului lui Cervantes) asupra narațiunii este integrat în acțiune, întocmai ca în *Tristram Shandy*, iar personajele, la rândul lor, comentează arta autorului. În ambele romane naratorul este conştient de meşteşugul său, pe care ține să-l facă cunoscut şi cititorului. Din acest punct de vedere, Sterne se înrudeşte şi cu autorii de romanțuri franțuzeşti din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, în speță cu Furetiere (*Le roman bourgeois*, 1666) şi Scarron (*Le roman comique*), dar mai ales cu contemporanul său Marivaux. În romanțurile acestuia, *Pharcamon ou Leş folies romanesques*, 1637, şi *La vie de Marianne*, apărut în formă serială, la fel ca *Tristram Shandy*, între anii 1731 şi 1741, găsim acelaşi amestec de sentimentalism şi ironie, aceeaşi lipsă de convenție, aceeaşi parodie a romanului tradițional. Ca şi *în'Tristram Shandy*, în romanțurile lui Marivaux se fac speculații umoristice asupra timpului obiectiv şi a celui artistic prin confundarea lor voită, au loc schimburi de observații între autor şi un cititor virtual. Mai mult, *La vie de Marianne* e scris, ca şi romanul lui Sterne, la persoana întâi, iar protagonista este şi pretinsa autoare care îşi întocmeşte cartea şi comentează asupra propriei sale tehnici narative[9].

Printre premergătorii englezi ai lui Sterne se numără John Dunton (1659-1732) şi Thomas Amory, contemporan cu Sterne. Întâiul, deşi un impostor şi plagiator cu faimă, a contribuit totuşi în mare măsură la dezvoltarea eseului englez. Opul său O *călătorie În jurul lumii sau O bibliotecă de buzunar* (1691) a fost republicat în 1762 (numai primul volum) sub titlul *Viața, călătoriile* şi *aventurile lui Cristopher Wagstaffe, bunicul lui Tristram Shandy*. Dedicația acuză pe *Tristram Shandy* de plagiat, iar precuvântarea încearcă să demonstreze că shandeismul a existat înaintea lui Sterne. Motivul principal invocat este folosirea amplă a digresiunii în narațiune. Nu putem fi de acord cu această acuzație căci, după cum vom vedea, la Sterne, spre deosebire de Dunton, digresiunea este o metodă narativă şi nu un simplu capriciu ori divertisment. O carte oarecum asemănătoare cu cea a lui Sterne, apărută înainte de *Tristram Shandy*, este *Viața* şi *opiniunile lui John Bunele Esq, vol.* I (1756), a lui Thomas Amory. Sterne

---

9 Pentru această problemă, vezi Wayne Booth, The Seif Conscious Narrator before Tristram Shandy, P.M.L.A., 1952.

declară într-o epistolă că a citit acest roman numai după apariția întâiului volum din *Tristram Shandy*. Asemănările dintre cele două cărți sunt mai mult exterioare şi nu de principiu[10]. Dar acuzațiile de plagiat împotriva lui Sterne nu trebuie luate mai în serios decât acelea împotriva lui Shakespeare. Autorul nostru foloseşte tradiția ca pe un mijloc, aşa cum poetul foloseşte, de pildă, conceptele metafizice nu ca funcție metafizică, ci poetică, drept unelte spre a-şi clădi edificiul poetic. În romanul său, cortegiul de *virtuoşi*, de scoliaşti, avocați, filosofi, prelați, doftori, teologi şi alte soiuri de învățați, peste care s-au aşternut de multă vreme colbul şi uitarea, este invocat şi redeşteptat la viață, populând o lume mitică, de o factură aparte, acționată de principii shandiene, miraculoase – o uriaşă şi ingenioasă jucărie mecanică.

Dar chestiunea nu este numai de a-l lega pe *Tristram Shandy* de o tradiție în care digresiunea joacă un rol însemnat şi a-l socoti astfel o revenire la genul proteic discursiv al eseului ce pavase drumul către roman, cu o jumătate de secol înainte[11], ci de a-l defini în raport cu romanul modern în formă la care l-a adus Fielding, mai ales prin *Tom Jones*. Să nu uităm că romanul lui Sterne a apărut în acelaşi an cu *Rasselas* a lui Johnson, nouăsprezece ani după *Pamela* lui Richardson, zece ani după *Tom Jones* şi cinci ani după *Vicarul din Wakefield*. *Tristram Shandy* este reacția lui Sterne la romanul clasic, aşa cum a fost statornicit de Fielding, şi nu imitația „anatomiilor" şi eseurilor anterioare, tot aşa cum *Călătoria sentimentală* este o replică la jurnalele de călătorie convenționale scrise până atunci. Rabelais, Montaigne, Cervantes îi sunt maeştri, dar Sterne este un alumn genial.

De la bun început, Tristram declară că în narațiunea ce urmează nu se va supune regulilor şi canoanelor acceptate:"...de nu-i aşa, să mă ierte domnul Horațiu; fiindcă în scrierea la care am purces nu mă voi ține nici de regulele dumisale, nici de ale oricărui alt om de pre pământ" (Cartea I, cap. 4).

Până şi titlul romanului este polemic: în loc de *Viața* şi *aventurile lui Tristram Shandy*, cum erau intitulate romanele în acea vreme, Sterne l-a numit *Viața* şi *opiniunile lui Tristram Shandy*. Acest lucru indică schimbarea de perspectivă ce se petrece în romanul său: de la lumea exterioară, fenomenală, la cea lăuntrică, a gândului. Începutul romanului este o parodie a epopeilor mitice, unde de obicei se purcede cu zămislirea eroilor şi nu cu naşterea lor (ca, de pildă, eroii greci sau Iosif, Isaac, Samson din Biblie). Totodată, este o polemică şi cu Horațiu, care-l laudă pe Homer pentru că a început *Iliada* cu mânia lui Ahile şi

10 Pentru amănunte, vezi Henri Fluchere: Sterne, De I'homme ă l'ueuvre, Gallimard, 1961.

11 Cum socoteşte de pildă Lionel Stevenson în Renaşterea romanului englez, în revista „U.T.Q.", XIV, 1944.

nu *ab ovo* (adică de la naşterea Elenei din oul Ledei). Tristram cere îngăduinţa cititorului de a-şi depăna istorisirea în felul său:

„Aşadar, dragă prietene şi soţ, de cumva socoti c-am fost chiar dintru început zgârcit cu istorisirea, aibi înţelegere şi lasă-mă s-o deapăn aşa cum cred eu de cuviinţă" (Cartea I, cap 6).

Într-adevăr, când obiectul unui roman este relatarea vieţii lăuntrice a personajelor, legile sale compoziţionale sunt altele decât cele obişnuite. Pentru a folosi cuvintele lui Tristram (cu care caracterizează *Eseul asupra intelectului omenesc* al lui Locke), *Tristram Shandy* este o „istorie a ceea ce se petrece în mintea omenească". Astfel că naraţiunea sa, ca şi cele ale lui Proust, Virginia Woolf şi Joyce, se supune în mare parte unor legi compoziţionale aproape identice cu cele ale memoriei, îndeosebi asociaţia şi digresiunea. La Sterne, digresiunea nu mai are accepţia tradiţională – abandonarea subiectului în dezbatere sau depărtarea de la acţiunea principală. Prin integrarea ei în progresie, digresiunea devine o tehnică narativă originală, un ingenios mecanism de vehiculare a acţiunii. Iată cum îşi zugrăveşte Tristram propriul său meşteşug:

„Prin această dibace mijlocire, mecanismul opului meu e fără'seamăn în speţă; două mişcări potrivnice sunt vârâte într-însul şi împăcate, de unde până acum fuseseră socotite a fi în vrăjmăşie. Într-un cuvânt, opul meu e digresiv şi progresiv totdeodată" (Cartea I, cap. 22).

Printr-o împletire iscusită a celor două mişcări, progresivă şi digresivă, Tristram izbuteşte să ne istorisească viaţa sa până la vârsta de cinci ani şi, ceea ce este mai important, să prezinte opiniile sale şi mai cu seamă pe cele ale tatălui său, Walter Shandy, care sunt, de fapt, unica pricină a „nenorocirilor" familiei, cum ne sugerează şi epigraful cărţii: „Nu faptele, ci *opiniunile* despre fapte îi tulbură pe oameni". Sterne include în roman şi digresiuni tradiţionale, relativ independente faţă de acţiune, prin care Tristram îşi explică structura operei sau polemizează cu criticii săi. Dar digresiunile care constituie nouă metodă compoziţională sunt cele ce iau naştere prin procesul de asociaţie propriu memoriei (în speţă, memoria lui Tristram) şi care contribuie la reconstituirea trecutului. Într-un sens, Tristram, aidoma lui Proust, porneşte „în căutarea timpului pierdut", recuperând din abisurile memoriei o lume uitată şi moartă. O digresiune dă naştere alteia, într-un lanţ neîntrerupt, pătrunzând tot mai adânc în trecut, scoţând la iveală crâmpeie de întâmplări şi fapte ce-şi dobândesc reală semnificaţie nu în ordinea lor cronologică, istorică, ci în cea psihologică, integrate în conştiinţa lui Tristram. Procesul asociativ care ocupă un loc atât de însemnat în cadrul romanului lui Sterne, pare să fie cel descris de Locke în *Eseul* său:

„...există o altă legătură de idei care depinde exclusiv de întâmplare sau de obicei; idei între care nu există de la sine absolut nici o apropiere devin aşa de strâns unite în mintea unor oameni, încât este foarte greu să le despărţim una de

alta: ele sunt mereu împreună şi de îndată ce apare una în intelect, apare şi cealaltă, asociată cu ea etc.” (J. Locke, Eseu *asupra intelectului omenesc*, Bucureşti, 1961, Cartea a II-a, cap. 23).

Totuşi, Sterne ia mai degrabă în râs această teorie, apropiindu-se de poziția lui Hariley şi a lui Hume, care pun la baza mecanismului asociativ legea obişnuinței (păstrând astfel ceea ce este corect la Locke), dar nu tratează acest proces ca pe ceva irațional, care împiedică gândirea[12], ci, dimpotrivă, ca pe un principiu al coeziunii ei. Mai mult, pe lângă că respinge caracterul irațional, arbitrar, al procesului asociativ, Sterne pare să intuiască legea care stă la baza acestuia, anume legea interesului psihologic, pe care o explică metaforic prin teoria „Căluțului de bătaie”.

„Omul şi Căluțul său de bătaie [...] au, fără tăgadă, un soi de comunicare între dânşii; şi înclin a crede că ceea ce se petrece cu dânşii se aseamănă cu purtarea corpurilor, electrizate, anume că prin mijlocirea părților înfierbântate ale călărețului, ce vin în nemijlocită atingere cu spinarea Căluțului de bătaie, se întâmpla ca, după multă drumeție şi frecare, trupul călărețului să se încărce din creştet până în tălpi de substanța alcătuitoare a Căluțului de bătaie [...]” (Cartea I, cap. 24).

Asociațiile apar astfel că o afirmare a subconştientului în planul conştient. Temele emoționale care domină subconştientul (dobândite într-un trecut mai recent ori mai îndepărtat prin trăiri sau dorințe puternice) atrag ca un magnet şi grupează în jurul lor ideile ce se iscă din percepțiile momentane. Aşa se face că în minte se naşte un anumit tip de asociație şi nu altul, potrivit cu interesul nostru emoțional din acea clipă. De aceea, în mintea personajelor lui Sterne, acelaşi stimul (un cuvânt, o întâmplare etc.) trezeşte asociații deosebite, potrivit cu subiectul lor preferat, cu pasiunea ce-i stăpî-neşte. Şi, de aici, neputința comunicării între personaje prin mijlocirea cuvintelor, una dintre temele principale ale romanului. Aşadar, pentru înțelegerea lui *Tristram Shandy*, *Eseul asupra intelectului omenesc* joacă acelaşi rol pe care îl au *Principiile de psihologie* ale lui William James pentru *Ulise* al lui Joyce, sau teoria bergsoniană asupra memoriei pentru *A la recherche du temps perdu* al lui Proust. Din acest punct de vedere, Sterne este întâiul scriitor care foloseşte în roman o teorie „psihologică” şi prin aceasta e un precursor al prozei moderne „asociaționiste”.

---

12 Caracterul irațional al procesului asociativ, aşa cum este conceput de Locke, face parte din mecanismul comic al lui Tristram Shandy, constituind o nesecată sursă de ironie pentru autorul său. Vezi, de pildă, cap. I al primei cărți, unde „asociațiile iraționale" ale mamei lui Tristram alungă „spiritele animale", constituind astfel întîia sursă de nenorociri abătute asupra casei Shandy. Printre altele, romanul lui Sterne poate fi considerat şi ca o parodie a Eseului asupra intelectului omenesc.

Digresiunile determină schimbări în structura narativă a romanului, care dobândeşte unele particularităţi: un ritm lent, încetinit al acţiunii; dispariţia „conflictului" sau „intrigii", prin urmare şi a deznodământului; întreruperea frecventă a firului naraţiunii, cu preponderenţa *flash-backului* ce alternează cu prezentul; timpul naraţiunii este cel subiectiv, al conştiinţei; naraţiunea este îndreptată spre trecut sau creează impresia unui prezent etern şi, în fine, restrângerea spaţiului acţiunii.

O scurtă privire asupra lui *Tristram Shandy* ilustrează acestea. Romanul are trei părţi: întâia parte (Cărţile I-IV) cuprinde de fapt acţiunea propriu-zisă, care durează o zi[13] (5 noiembrie 1718), ziua naşterii lui Tristram, ceea ce, alături de consemnarea câtorva „evenimente" post-natale (participarea unchiului Toby, a lui Walter Shandy şi a pastorului Yorick la prânzul lui Didius, circumcizia accidentală a lui Tristram, ceremonia îmbrăcării eroului în pantaloni în loc de fustiţă, corespunde cu progresia. Restul trebuie socotit digresiune, inclusiv partea a doua a romanului (Cartea a Vil-a), care relatează călătoria lui Tristram prin Franţa, sub imperiul morţii, şi partea a treia (Cărţile VIII-IX), în care se istorisesc mai ales avatarurile iubirii unchiului Toby cu văduva Wadman. Lumea shandiană se întinde pe o distanţă de patru mile: „[...] prin care lume mai trebuie oare să-i spun Luminăţiei Voastre că nu înţeleg nici mai mult nici mai puţin decât un cerc înscris pe cercul lumii celei mari, cu un diametru de vreo patru mile englezeşti ori pe-aproape [...]?" (Cartea I, cap. 7).

Walter Shandy şi unchiul Toby coboară scara ce duce la salon, preţ de două capitole.

Sterne este cel dintâi romancier care introduce în naraţiune timpul subiectiv. Inovaţia sa constă în faptul că încearcă să integreze timpul conştiinţei în timpul istoric, obiectiv[14]. La întâia citire a romanului poate cel mai izbitor este faptul că întâmplările nu se succed în ordine cronologică, Sterne abandonând unitatea de timp convenţională. Romanul începe, cum am spus, cu zămislirea lui Tristram şi nu cu naşterea sa. Îndată după aceea se relatează fapte ce preced zămislirea eroului, iar după câteva file naraţiunea face un salt până în 1749 (adică treizeci şi unu de ani după naşterea lui Tristram, socotind din 1718), istorisindu-ne mucenicia şi moartea lui Yorick. Romanul se sfârşeşte cu patru ani înainte de naşterea lui Tristram, treizeci şi unu de ani înaintea morţii lui Yorick şi...cu vorbele acestuia din urmă! Deşi în roman se fac referiri la o lungă perioadă de timp, Sterne are o grijă deosebită să nu greşească în ceea ce priveşte datele. Is[15]toria familiei Shandy începe în timpul domniei lui Henric al VIII-lea, la a cărui curte străbunicul lui Tristram a fost înălţat într-o slujbă însemnată. Sir Roger

---

13 întocmai ca în Ulise, a cărui „acţiune" se petrece la Dublin în ziua de 16 iunie 1904.

14 Din acest punct de vedere, Sterne este un precursor al lui Faulkner.

Shandy, alt strămoş, a luptat la Marston Moor (1644), iar Hammond Shandy, un unchi al lui Tristram, a împărtăşit soarta ducelui de Monmouth, fiind partizan al acestuia. Dintre personajele romanului, firul existenței unchiului Toby este marcat de cea mai precisă cronologie, căci, fiind oştean, viața îi este legată de evenimente istorice însemnate pentru țară. Toby a luptat la Limerick (1690), Steinkerque (1692) şi la Landen (1693), unde căprarul Trim a fost rănit la genunchi. Stăpânul său şi-a dobândit rana la asediul Namurului (1695), s-a întors la Londra în 1697, unde a zăcut la pat vreme de patru ani. În 1701 s-a mutat la țară, unde a cunoscut-o pe văduva Wadman, dar s-a îndrăgostit de dânsa doar doisprezece ani mai târziu, în 1713, după dărâmarea cetății Dunkerque (prin pacea de la Utrecht, 1713). Iubirea unchiului Toby durează un an, de la 1713 la 1714, când se sfârşeşte pe neaşteptate, împreună cu romanul. Aceste date istorice constituie doar scheletul pe care se incarnează timpul subiectiv, durata conştiinței personajelor. În construcția temporală a romanului său, Sterne foloseşte în chip comic „teoria despre durată şi modurile ei simple" din Eseul *lui* Locke:

„Este evident pentru oricine va observa numai ce se petrece în propria lui minte că acolo se află un şir de idei care se succed în mod constant una alteia în intelectul său...Reflecția asupra acestor diferite idei...este ceea ce ne dă ideea succesiunii, iar intervalul dintre anumite părți ale acestei succesiuni sau dintre aparițiile a două idei oarecare în mintea noastră este ceea ce numim durată" (J. Locke, op. Cit., *Cartea a* II-a, cap. 14).

Această definire a timpului în termeni spațiali este o judecată falsă: „Stările noastre se succed una după alta. Ele se cunosc aşa cum sunt; atunci, neîndoios, spunem noi, ele trebuie să-şi cunoască şi succesiunea. Dar această filosofie este prea simplistă; căci între faptul că schimbările petrecute în minte sunt succesive şi cunoaşterea succesiunii lor este o mare deosebire. O succesiune de sentimente în şi prin ele nu este un sentiment al succesiunii" (William James, *Psihologia*, cap. „Sentimentul timpului").

Sterne intuieşte viciul de judecată din definiția lui Locke, are o idee acurată despre relația dintre timpul conştiinței şi timpul obiectiv. O perioadă de timp plină de trăiri variate şi interesante se scurge repede, dar pare lungă în retrospectivă. Un timp sărac în trăiri se scurge încet, dar în retrospectivă pare scurt:

„Dacă i s-ar fi pomenit unchiului Toby tot atâtea olimpiade cu douăsprezece ceasuri în urmă, răstimpul i s-ar fi părut mai scurt. Acum, însă, ideile i se perindau în minte cu mare iuțeală – ardea de nerăbdare să-şi puie plănuirea în fapt" (Cartea a II-a, cap. 5).

---

15 Theodore Baird, în Schema temporală a lui Tristram Shandy şi o sursă, reaşază evenimentele din roman în ordinea lor cronologică.

Pentru Tristram, teoria despre durată a lui Locke este un neistovit izvor de *learned wit*. Să analizăm un pasaj din roman unde Tristram „raționcinează" în chip ironic asupra ideii de timp:

„S-a scurs cam un ceas şi jumătate de sârguincioasa cetire de când unchiul Toby trase clopoțelul şi i se porunci lui Obadiah să înşeueze un cal şi să plece după doftorul Slop, mamoşul, astfel că nimeni nu poate zice cu îndreptățire că nu i-am lăsat vreme destulă să se ducă şi să se întoarcă? poeticeşte vorbind [...] Dacă vreun critic prea zelos se leagă de asta şi-i hotărât ca în cele din urmă să ia un pendul şi să măsoare adevăratul răstimp de când sună clopoțelul şi până în clipa când se auzi bătaia în uşă, iar apoi, aflând că acesta ținuse doar două minute treisprezece secunde şi trei cincimi, s-ar apuca să mă ocărască pentru o atare încălcare a unității ori mai curând a probabilității timpului, i-aş aduce aminte că ideea duratei şi a modurilor ei simple se trage din şirul şi succesiunea ideilor noastre – iată adevăratul pendul scolasticesc" (Cartea a II-a, cap. 8).

Aici avem o pildă de ceea ce putem numi o „suprapunere temporală" în *Tristram Shandy*. Eroul confundă în chip deliberat timpul conştiinței cu cel obiectiv, spre a-şi râde de Locke pe de o parte, arătând consecințele unei teorii „senzoriale" dusă la extrem, iar pe de altă parte, de convenția clasicistă a unității de timp. De fapt, unchiul Toby nu trage clopoțelul cu şaizeci de pagini în urmă (sau, cel puțin, acolo nu se spune acest lucru), ci este întrerupt de Tristram în mijlocul propoziției, pentru ca acesta să înceapă unul din cele mai lungi lanțuri de digresiuni. Unchiul Toby îşi reia vorba curmată abia după cincizeci şi şase de pagini, astfel că „o cetire sârguincioasă" poate însemna să studiezi patru pagini vreme de un ceas şi jumătate (ceea ce este o aluzie glumeață la opinia lui Tristram despre cititul conştiincios – vezi Cartea I, cap. 20). Ar putea să reprezinte însă şi două minute „reale" (timpul dintre sunetul clopoțelului şi bătaia în uşă), exprimate în durata succesiunii ideilor în mintea lui Tristram – o ilustrare ironică a definirii lockiene a duratei în termeni spațiali. Din fragmentul citat, putem deduce mai multe straturi temporale. Întâi, durata „reală" sau timpul obiectiv al acțiunii, în cazul nostru două minute treisprezece secunde şi trei cincimi (!); apoi, durata digresiunilor, care este parte din durata conştiinței lui Tristram şi corespunde cu durata cititului (aproximativ un ceas şi jumătate); în al treilea rând, trebuie să luăm în considerare durată conştiinței cititorului introdusă de Tristram în roman prin cititorii săi virtuali (un domn, o doamnă, un critic etc); şi, în fine, durata conştiinței personajelor. Factorul unificator al acestor straturi temporale este conştiința lui Tristram şi durata ei. Prin ea, atât faptele istorice cât şi durata conştiinței personajelor sunt aduse la viață simultan. Şi tocmai acest lucru dă romanului calitatea de prezent etern. Ca să adoptăm metafora lui William James, durata conştiinței lui Tristram „se întinde

permanentă ca arcul unui curcubeu pe sub care se scurg neîncetat feluritele evenimente. Fiecare dintre aceste evenimente, după ce a trecut, îşi păstrează calitatea de a fi reprodus cu durata şi circumstanţele în care a avut loc”[16]. Prin această calitate, de „prezent continuu”, conferită naraţiunii, Sterne se apropie din nou de reprezentanţii şcolii „fluxului conştiinţei”, în speţă de Joyce şi Virginia Woolf. Fiindcă am pomenit de mai multe ori numele lui Sterne alături de aceşti scriitori, poate se cuvine să vedem până unde merg similitudinii, şi de unde încep deosebirile, între metoda narativă a lui Sterne şi „monologul interior” aşa cum apare la Dujardin, Joyce, Woolf şi Faulkner. Să vedem întâi care sunt trăsăturile mai însemnate ale monologului interior[17]: perspectiva sau orientarea acţiunii este lăuntrică – lumea exterioară este reflectată şi interpretată în mintea personajelor; trăirea este privită ca „flux” şi constă din procese asociative şi alăturări de idei şi imagini complicate; durata este subiectivă, iar prezentarea, nemijlocită, se face la persoana întâi, cu iluzia de non-mtervenţie din partea autorului. În romanul lui Sterne, exemple de monolog interior se găsesc îndeosebi în Cartea a Vil-a (cartea călătoriei lui Tristram prin Franţa):

„Greaţă! Greaţă! Greaţă! Greaţă!

— Când ajungem pe uscat, domnule căpitan? Ăştia au inimă de piatră!

— Ah, mi-e greaţă de nu mai pot!

— Băiete, dă-mi lucrul ala de colo.

— Boala asta îmi va veni de hac. Ce n-aş da să fiu în fundul mării.

— Doamnă, dumneavoastră cum vă simţiţi? S-a sfârşit! sfârşit! sfâr

— Of, sfârşit! domnule.

— Cum, întâia oară?” (Cartea a VII-a, cap. 2).

„Trosc, trosctrosc, trosctrosc, trosc – aşadar asta e Parisul, grăii eu (tot aşa de înverşunat), aşadar asta e Parisul! Mda, Parisul! strigai a treia oară. Cel dintâi, cel mai frumos, cel mai strălucit – dară uliţele sunt urâte. Apoi socot că e mai arătos decât miroase – trosc, trosctrosc, trosc – ce zarvă faci!” (Cartea a VII-a, cap. 17).

În fragmentele citate ne aflăm în faţa unei descrieri subiective a „realităţii”. Locul şi timpul acţiunii sunt, de fapt, nedefinite. Calais, Paris sunt cuvinte, simboluri, golite de sensul lor „propriu”. Ele nu sunt definite prin trăsăturile lor „esenţiale”, prin ceea ce le deosebeşte de alte oraşe, ci ne sunt relatate doar senzaţiile lui Tristram încercate acolo, dar pe acestea le-ar fi putut avea în oricare alt loc. Astfel, pentru el Parisul este doar o combinaţie de sunete: pocnetele biciului postilionului şi mirosuri insalubre, căci se lăsase noaptea când trăsura lui Tristram îşi făcea intrarea în Paris. Trecerea Canalului Mânecii nu înseamnă

16 William James, op. cit., cap. „Sentimentul timpului".

17 Această definiţie a „monologului interior" este adoptată cu unele modificări şi adăugiri din R.S. Ryf: A New Approach to Joyce, Berkeley, 1964.

altceva pentru eroul nostru decât rău de mare. Autorul devine în acelaşi timp un personaj al operei sale şi nu mai „priveşte” acțiunea de la „distanță”. Aflăm ce se petrece în „exterior” doar indirect, prin propria sa conştiință. Ceea ce percepem este o imagine fragmentată, intermitentă, a „realității”. Aluzia şi sugestia sunt singurele mijloace de comunicare a experienței. Imaginile se combină în chip fluid, într-un tot conceptual, sub semnul conştiinței lui Tristram, bântuită de spectrul morții. Totuşi, aceste două pasaje nu sunt exemple de monolog interior „pur”, căci una dintre condițiile sale nu este realizată: non-mtervenția autorului[18]. Astfel că, în loc de prezentarea „obiectivă” a „subiectivității”, avem mai degrabă de-a face cu o tehnică „impresionistă” de tip proustian. Diferența dintre Sterne şi şcoala „fluxului conştiinței” este şi de intenție. Joyce se străduieşte, după cum însuşi afirmă, să exprime „zbaterile”, „delirurile subconştientului”. Sterne foloseşte monologul său interior în scopuri umoristice, dar şi pentru a fixa în atemporalitate (în operă de artă), imaginea evanescentă a lumii fenomenale, trăirea subiectivă care, sugerează Sterne, este pentru noi unica „realitate” sesizabilă (v. Cartea a Vil-a, cap. 9). Pentru a-şi realiza intenția artistică, Joyce creează iluzia „obiectivării” subiectivității personajelor, iar Sterne consemnează, în chip selectiv, impresiile sale asupra realității exterioare. În *Tristram Shandy*, timpul este opresiv, ca în multe dintre romanele secolului nostru. Eroul este angajat într-o veritabilă cursă împotriva timpului[19], având sentimentul chinuitor al ireversibilității sale, asociindu-l cu moartea, numită în roman „spectrul cu picioare lungi”. Singura posibilitate de a opri curgerea sa ineluctabilă se află, după Sterne, ca şi după mulți contemporani ai noştri, în operă de artă, acel palat al lui Solomon, aflat în afara vremii şi a schimbării.

După cum s-a văzut, *Tristram Shandy* nu are acțiune în accepția comună a cuvântului, datorită tehnicii sale narative originale (integrarea digresiunii în progresie), mintea lui Tristram fiind scena pe care se înlănțuie în chip dramatic „evenimentele”. Alături de conştiința eroului-narator, temele şi motivele reprezintă „cheagul” acțiunii. Din acest punct de vedere, *Tristram Shandy* are mai degrabă o structură poetică decât epică, la fel ca unele romane moderne[20]. Una dintre temele centrale ale romanului este neputința: neputința metafizică, neputința comunicării între oameni, neputința de a acționa şi chiar neputința fizică.

Walter Shandy este o ilustrare comică a desăvârşitei neputințe a speculațiilor metafizice în fața lumii fenomenale. O teorie metafizică poate fi

18 Unul dintre puținele exemple de monolog interior „pur", deşi rudimentar, îl găsim în Cartea a IV-a, în povestea lui Slawkenbergius.

19 Această idee, a transcenderii timpului prin viteză, o regăsim la Wells în romanul său Maşina timpului.

20 De pildă, Ulise şi Portret al artistului In tinerețe de Joyce, Valurile şi Spre far de Virginia Woolf, Absalom, Absalom ! şi Zgomotul şi furia de Faulkner.

„logică” din punct de vedere metafizic (consecventă cu axiomele ei) şi totuşi falsă din punct de vedere empiric. Tocmai această aplicare arbitrară a unui sistem *a priori* lumii experienţei este sursa neputinţei intelectuale a tatălui lui Tristram (pe care Sterne îl face printre altele şi prototipul gânditorului scolastic). Toate teoriile sale se izbesc şi sunt sfărâmate cu cruzime de realitatea „exterioară”. Iată, de pildă, o întâmplare din roman ce ilustrează în chip comic această temă: „Avea tata o iapă măruntică pe care o îndrăgea în chip osebit şi o încredinţase unui minunat harmăsar arăbesc spre a dobândi un bidiviu de la dânsa pe care să-l călărească însuşi; tata era plin de încredere în ce priveşte înfăptuirea tuturor plănuirilor sale – astfel că nu trecea zi să nu vorbească de bidiviul său cu neclintită credinţă, de parcă ar fi şi fost crescut, învăţat, încăpestrit şi înşeuat la uşa să, numai bun de încălecat. Dar, dintr-o zăpăceală ori alta a lui Obadiah, se vădi că aşteptările tatei nu fură răsplătite în alt chip, fără numai cu o mândreţe de catâr, ce se nimeri a fi cel mai pocit dobitoc din câţi s-au fost prăsit vreodată în această stirpe” (Cartea a V-a, cap. 3).

Imposibilitatea comunicării între personaje derivă din aceeaşi sursă şi această temă este ilustrată în repetate rânduri în roman prin motivul Căluţului de bătaie. Walter Shandy, ca şi celelalte personaje, îşi urmăreşte propriile idei şi interpretează experienţa potrivit cu teoriile sale preconcepute. Cum el nu porneşte de la fondul aperceptiv comun, de la ceea ce ne este dat ca realitate, ci de la propriile sale idei despre ea, nu are putinţa de a comunica, în planul logic, cu cei din jur. Orice încercare de conversaţie eşuează lamentabil în neînţelegere. Unchiul Toby îşi închipuie, aburcat fiind pe Căluţul său de bătaie, că Walter Shandy ţine o prelegere despre tunuri, când el îi vorbeşte despre Locke; Susannah socoteşte că Trim îi face un compliment, când el vorbeşte, de fapt, despre „vieţile noastre ce se trec că iarba şi florile câmpului”; Elizabeth Shandy crede că soţul ei are un băiat nelegitim, când el repetă, de fapt, pledoaria lui Socrate ş.a.m.d. Comicul ce derivă din aceste situaţii ia de multe ori o întorsătură tragică, grotescă. Lipsa de comunicare aduce după sine izolarea personajelor, care sunt ca nişte insule pierdute într-un ocean nesfârşit. Conversaţiile lor sunt mai degrabă solilocuri, iar atunci când Walter Shandy zice: „Rogu-te, ce-i toată zarva asta deasupra noastră, Obadiah? [...] abia de ne mai putem auzi, frate-meu şi cu mine” (Cartea a II-a, cap. 6), ambiguitatea exprimării este semnificativă. Scenă din bucătărie (Cartea a V-a, cap. 6) este o ilustrare magistrală a acestor teme. Vestea morţii lui Bobby, fratele lui Tristram, deşteaptă gânduri cu totul deosebite în mintea fiecărui personaj. În afară de Trim (şi aceasta doar în măsura în care plăcerea de a se auzi cuvântând nu-i umbreşte sinceritatea motivelor!), nimeni nu se gândeşte la cel mort sau la moarte în general, ci la foloasele sau neajunsurile ce se pot ivi din situaţia dată.

Legată de tema neputinței metafizice şi cea a lipsei de comunicare între personaje este temă frustrării. Teoriile lui Walter Shandy sunt infirmate de fapte care, ca un făcut, se întorc neîncetat împotriva sa[21]. Teoria sa despre homuncul este risipită, o dată cu spiritele animale, de întrebarea nepotrivită a soaței sale. Teoria despre nasuri este sfărâmată o dată cu nasul lui Tristram, datorită unei alte năstruşnice teorii, asupra cerebrului şi cerebelului, ca şi datorită forcepsului doftorului Slop. Ipoteza asupra numelor de botez se iroseşte în zadar, datorită memoriei slabe a servitoarei Susannah şi a imbecilității vicarului.

Neputința de a acționa constituie altă temă a romanului. Lumea lui *Tristram Shandy* este o lume a gândului şi nu a faptei. Trebuie să treacă doisprezece ani pentru că Toby să se îndrăgostească de văduva Wadman, iar după încă un an, povestea rămâne baltă, căci neprihănitul căpitan este indignat de „concupiscența" văduvei. Țâțâna de la uşa salonului rămâne nedreasă ani de zile, măcar că tulbură cu regularitate siesta de după-amiază a stăpânului casei. Dilema iscată de moştenirea mătuşii Dinah ar fi rămas nesoluționată, de nu s-ar fi rezolvat de la sine prin moartea lui Bobby. „*Tristrapaedia*" creşte mai încet decât băiatul întru a cărui educație este întocmită.

O temă opusă celor înfățişate până aici este cea a sentimentului şi compasiunii. Înțelegerea între oameni, sugerează Sterne, nu se poate realiza în termeni intelectuali – graiul fiind mai curând o stavilă în calea comunicării decât o mijlocire a ei. Comuniunea sufletească întemeiată pe simțire şi compasiune înlocuieşte comunicarea intelectuală, ale cărei fundamente „raționale" sunt simțite de către Sterne ca inadecvate. Această temă „sentimentală" (de remarcat că Sterne este cel care a introdus cuvântul „sentiment" în limba engleză) este ilustrată frecvent în roman. Măcar că „atingerea rece a filosofiei" îi înstrăinează pe cei doi frați, umbrele supărării se risipesc într-o clipită sub strălucirea chipului blând al unchiului Toby. Povestea locotenentului Le Fever, „comuniunea" lui Tristram cu măgarul de la hanul lionez, episodul cu Maria, lecția de „bună învoire universală" ce reiese din pildă muştei sunt tot atâtea fațete ale aceleiaşi teme. „Sentimentalismul" lui Sterne nu trebuie înțeles că o efuziune lacrimogenă, o risipă de simțire dulceagă şi inutilă (accepțiune îndeobşte dată acestui cuvânt), ci, dimpotrivă, ca un principiu vital, o normă. În universul sternian, unde principiile „logicii" sunt simțite ca false, punctul de sprijin este senzația, trăirea afectivă. Şi în această privință, Sterne este din nou un precursor al lui Proust.

Tristram Shandy este o inovație şi în ceea ce priveşte prezentarea personajelor. În romanul clasic, caracterele sunt motivate prin acțiunile, faptele lor. Sterne este printre cei dintâi care le prezintă „prin ceea ce se petrece în mintea lor".

---

21 în Cartea a V-a găsim întreg pomelnicul „nenorocirilor" lui Tristram în „Jelania tatălui meu".

Această schimbare de perspectivă în tratarea personajelor este înfățișată de Tristram însuși în chip metaforic prin imaginea geamului lui Momus, zeul risului:

„...de s-ar fi înfipt zisa sticlă în acel loc, întru cunoaşterea firii unui om, n-ai fi avut nimic altceva de făcut decât să iei un jilț şi să te apropii binişor spre a privi, ca într-un fagure de miere, sufletul gol puşcă; luând aminte la toate mişcările lui, punerile sale la cale [...]" (Cartea a II-a, cap. 23).

Sterne îmbină cu meşteşug cele două unghiuri de abordare a personajelor, cel exterior şi cel introspectiv, folosind în chip original teoria „umorilor" a lui Ben Jonson, căreia îi sporeşte implicațiile psihologice prin teoria Căluțului de bătaie: individualizarea personajelor se face potrivit cu conținutul deosebit al proceselor asociative din mintea lor, supuse legii interesului emoțional.

Cum am mai spus, *Tristram Shandy* este o reacție la romanul de moravuri contemporan lui, în speță cel al lui Fielding şi Smollett. Şi la Sterne găsim cuplul picaresc al stăpânului şi al slujitorului, dar cu vădite intenții parodice. De pildă, viteazul căpitan din oastea regelui Angliei nu este decât un biet neputincios rănit în vintre nu de plumbii vrăjmaşului, ci de un pietroi căzut de pe meterezele Namurului. Împreună cu Trim, slujitorul său, unchiul Toby înlocuieşte adevăratul câmp de bătaie cu unul iluzoriu, „un câmp de joc", unde pe o întindere de câțiva acri se duc bătălii înfricoşate, replica miniaturală şi parodică a celor purtate de ostile engleze pe continent. Spre deosebire de „anatomiile" propriu-zise (*Gargantua*, *Gulliver* etc), personajele lui Sterne nu sunt simple „atitudini mentale", ci (la fel ca în multe dintre romanele secolului XX) atât tipuri cât şi arhetipuri. Unchiul Toby este un căpitan în retragere, parodie a glorioasei armii britanice, dar şi Don Quijote, pastorul Adams (personajul din *Joseph Andrews* al lui Fielding), Hristos etc. Walter Shandy este un boiernaş de țară şi un negustor retras din afaceri, dar e, de asemenea, „filosoful", întruchipându-i pe rând pe Hamlet, Socrate, Cicero, Locke, Iov, Don Quijote etc. Yorick este un preot protestant, dar totodată şi Yorick măscăriciul regelui, Hamlet, Don Quijote, Cervantes etc. Aria simbolică a personajelor se extinde o dată cu contextul, cu dezvoltarea situațiilor din roman. Bunăoară, unchiul Toby este rând pe rând Don Quijote, când e stăpânit de propriul său Căluț de bătaie, şi Sancho Pânza, omul simplu şi cu bun-simț, când, aflat în compania fratelui său, fluieră *Lillabullero* pentru a-şi arăta dezaprobarea față de teoriile sale absurde. Alături de această tratare simbolică a personajelor, Sterne foloseşte mijloace originale de individualizare, personajele fiind diferențiate prin felul deosebit de a reacționa la evenimentele exterioare, conform pasiunii lor dominante. O altă modalitate de individualizare este descrierea minuțioasă a particularităților vestimentare, de gestică, verbale ale personajelor, particularități ce capătă valori simbolice în definirea acestora. Astfel, batista albă de chembrică (de Olanda) a unchiului Toby sugerează atât faptul că posesorul ei a luptat în Flandra, cât şi candoarea şi

inocența firii sale. Se produce o fuziune subtilă între gesturile, veşmintele, obiectele casnice ale personajelor şi temperamentul, felul lor de a gândi. Când tatăl lui Tristram, pentru a-şi şterge năduşeala, îşi scoate năframa sa vârstata de India, din buzunarul drept al hainei, cu mâna stânga, căci în dreapta îşi ține perucă, mişcările complicate pe care le execută pentru a duce la bun sfârşit o acțiune atât de simplă sugerează modul său sofisticat de a gândi şi vorbi (Cartea a III-a, cap. 3). Obadiah face întotdeauna o plecăciune puțin către stânga, unchiul Toby îşi scutură pipa lovind-o de unghia policarului sting, Walter îşi ia o poză socratică ori de câte ori îşi expune teoriile metafizice etc. Toate acestea ne fac personajele apropiate şi familiare, împrumutându-le acea iluzie de viață, de autenticitate, pe care nici criticul cel mai înverşunat al lui *Tristram* nu le-o poate contesta.

Viziunea lui Sterne asupra lumii este comică. Comedia sa este în esență comedia absurdului, a contrastului dintre aparență şi realitate, acea „confruntare a apelului uman cu tăcerea irațională a lumii”[22]. Pretenția omului de a stăpâni absolutul, nesocotind abisul ce desparte năzuințele sale infinite de posibilitățile sale limitate, este ceea ce-i face ridicol şi absurd. Spre deosebire de unii scriitori moderni, la Sterne conştiința limitelor umane nu este tragică, şi aceasta este „morala” operei sale. „*Homo ludens*” reprezintă, la antici, ipostaza definitorie a speciei umane, ceea ce-i distinge între celelalte animale. Râsul înseamnă acceptarea condiției omeneşti, presupune cunoaştere, aşadar posesiune, stăpânire. Ca la mulți sceptici, filosofia lui Sterne este filosofia bunului-simț. Odată statornicite limitele omeneşti, viața merită a fi trăită pentru ceea ce ne oferă.

Sterne râde din toată inima, molipsitor, fără răutate sau ciudă, ci cu nețărmurită înțelegere şi compătimire pentru semenii săi întru neajutorare, şi acesta este adevăratul spirit şi înțeles al shandeismului:

Adevăratul *shandeism*, orice-ați gândi împotrivă-i, deschide inima şi plămânii, şi asemenea tuturor afecțiunilor ce atârna de propria-i fire, sileşte sângele şi alte fluide vitale ale trupului să curgă în voie prin canalele lor, face că roata vieții să se învârtă înainte, mult şi bine şi cu veselie.

De mi-ar fi fost hărăzit şi mie, ca lui Sancho Pânza, să-mi pot alege regatul, apoi atunci acesta n-ar trebui să fie nici pe mare şi nici vreo împărăție de tuciurii [...]; nu, ar trebui să fie o împărăție în care supuşii să râdă din toată inima. Şi cum pasiunile cele mai saturnine şi mai înveninate, prin tulburarea ce-o iscă în sânge şi în umori, au aceeaşi înrâurire nefastă asupra trupului firesc – ca şi asupra celui politicesc – şi cum nimic alta decât o deprindere de virtute poate să stăpânească cu desăvârşire aceste pasiuni şi să le supuie rațiunii, aş adăuga rugăciunii mele ca Domnul să hărăzească supuşilor mei darul de a fi pre cât de

22 A. Camus, Le mythe de Sisyphe, Gallimard, 1942, p. 44.

voioşi, pre atât de înţelepţi, şi atunci aş fi cel mai fericit împărat, iar dânşii cei mai fericiţi muritori de subt soare” (Cartea a IV-a, cap. 32).

Sterne este un stilist desăvârşit, cu nimic mai prejos decât Shakespeare în ce priveşte bogăţia şi cutezanţa expresiei. Îmbinând stilul savant şi riguros, dar plin de eleganţă al lui Cicero cu perioada anticiceroniană liberă, aptă a reda curgerea digresivă, întortocheată şi capricioasă a ideilor, Sterne creează un limbaj original, de o nesecată fantezie, întru totul adecvat substanţei tematice, căci, fără îndoială, stilul *per se* joacă un rol defel neînsemnat în eşafodajul comic al romanului. Odată familiarizat cu structura elaborată, paradoxală, a frazei sterniene (uneori voit preţioasă sau obscură), cititorul va afla nesfârşita desfătare contemplând meşteşugul şi ingeniozitatea cu care îşi învesmântează Tristram „opiniunile”.

Reeditarea în limba romană a romanului de căpătâi al lui Sterne prilejuieşte publicului nostru cititor contactul cu o operă clasică de mare valoare, a cărei viabilitate nu numai că rămâne neştirbită, dar dobândeşte noi semnificaţii în perspectiva creaţiei romaneşti a secolului XX.

Mihai Spăriosu, Mihai Miroiu

VIAŢA ŞI OPINIUNILE LUI TRISTRAM SHANDY, GENTLEMAN

DEDICAŢIUNE[23]

Prea cinstitului Domn PITT[24]

DOMNUL MEU,

Nicicând nu-şi puse mai puţine nădejdi într-o Dedicaţiune un biet Ticluitor de atari lucruri decât eu în cea de faţă; căci fu întocmită într-un colţişor răzleţ al acestui regat şi într-o casă însingurată cu acoperiş de paie, unde-mi târăsc zilele, într-o neostoită trudă a mă împotrivi cu arma voioşiei neajunsurilor unei sănătăţi şubrede şi altor rele ale vieţii, fiind cu tărie încredinţat că ori de câte ori s-o isca pe chipul vreunui om un zâmbet, ba mai mult, un râs, ast lucru sporeşte cu o câtime Fărâma aceasta de viaţă.

Cu umilinţă vă rog deci, Domnule, să daţi cinstire scrierii de faţă, luând-o – nu subt Paza domniei voastre – căci se cuvine a se păzi singură, ci la ţară, cu domnia voastră; unde, dacă voi afla cândva că v-a stârnit vreun zâmbet ori că v-a gonit vreo clipă de durere, socoti-mă-voi la fel de ferice precât orice dregător al

23 Întîia ediţie a lui Tristram Shandy, publicată la York în 1759, nu cuprindea această dedicaţie, care a fost introdusă în ediţia a doua, apărută la Londra în 1760.

24 Sir William Pitt, lord de Chattham (1708-1778), om de stat englez.

țării, poate cu mult mai ferice decât toți acei (afar' doar de unul) despre cari cetit-am au auzit-am vreodată.

Rămân, înalte Domn şi (*lucru şi mai de preț pentru Domnia Voastră*),
Rămân, bunul meu Domn,
Al Domniei Voastre doritor de bine şi *supus prea plecat,*

AUTORUL

CARTEA ÎNTÂI

Capitolul întâi

Aş fi dorit ca tatăl meu ori mamă, ba amândoi mai degrabă, căci unul avea, prin firea lucrurilor, tot atâta cădere cât şi celălalt în treaba asta, să fi băgat bine de seamă la cele ce împlineau în vremea zămislirii mele; şi să fi cumpănit cum se cuvine toate câte atârna de ce făptuiau ei atunci; că nu era în joc numai facerea unei ființe cugetătoare, ci şi, pasămite, norocita alcătuire şi potrivită căldură a trupului, geniul[25] ei poate, şi chiar răstavul minții sale; ba încă, în pofida potrivnicei lor credinți, însăşi soarta întregii sale case, toate atârnau de umorile[26] şi caprițiile ce-i stăpâneau pre ei în acea clipă; cum zic, de-ar fi cumpănit şi cântărit îndestul toate astea şi ar fi săvârşit cele de cuviință, sunt pe deplin încredințat c-aş fi apărut în cu totul alt chip lumii decât cum cetitorul e prepus a mă vedea.

Dați-mi crezare, oameni buni, lucrul asta nu e chiar aşa neînsemnat precât îl cred mulți dintre domniile voastre; căci cu toții auzit-am, mă încumet a zice, de spiritele animale[27], cum se transfuza ele de la tată la fecior etc, etc.

— precum şi alte multe şi felurite pe aceeaşi strună: ei bine, mă jur pe cinstea mea că nouă zecimi din agerimea ori nerozia unui om, din izbânzile ori înfrângerile sale în lumea asta, atârna de mişcarea şi activitatea lor şi de feluritele căi şi făgaşe către care le îndrumăm, aşa fel că odată urnite – bune, rele

25 Geniul – aici în sens de caracter propriu şi distinctiv: tipar.

26 Sterne se referă la teoria lui Galenus (medic greco-roman, 131-200 d.Hr.) conform căreia întreaga stare a organismului omenesc depinde de cele patru umori fundamentale: sîngele, flegma, limfa şi fierea. Această teorie a avut o largă răspîndire în Evul Mediu, fiind preluată şi folosită în chip original de Ben Jonson (1572-1632) în conceperea caracterelor sale dramatice.

27 Alături de spiritele vitale şi spiritele naturale, constituiau, în medicina scolastică, unul dintre principiile existențiale ale organismului. Spiritele animale erau socotite a avea sediul în creier, în vreme ce spiritele vitale îşi aveau sediul în inimă, iar cele naturale în ficat.

– n-are a face – se pornesc mai avan decât căluşeii la bâlci şi trecând pe aceleaşi şi aceleaşi urme, îşi croiesc o cale dreaptă şi netedă precum cărarea din grădină, de unde, o dată ce s-au nărăvit întru dânsa, nici dracu' în tălpi n-ar putea să le mai întoarne.

— Rogu-te, dragă, grăi mama; nu care cumva ai uitat să-ntorci ornicul?

— Doamne sfinte! strigă tata, cătând totdeodată a-şi mai înmuia glasul, întâmplatu-s-a oare vreodată, de la facerea lumii încoace, ca o femeie să-şi întrerupă bărbatul cu o întrebare atât de neroadă?

— Ce zicea, rogu-te, tatăl dumitale?

— Nimica.

Capitolul al doilea

Apoi, zău că nu văz nimica rău sau bun în întrebarea asta. Atunci, dă-mi voie să-ți spun, prea bunul meu domn, că întrebarea era cel puțin nelalocul ei, căci a împrăştiat şi a răzlețit *spiritele animale*, a căror treabă ar fi fost să-nsoțească şi să păzească cu străşnicie HOMUNCULUL[28] spre a-l duce teafăr şi nevătămat la locul ce-i este hărăzit.

HOMUNCULUL, prea bunul meu domn, oricât ar părea el de caraghios şi becisnic ochilor neroziei şi prejudecății în ast veac de uşurătate, în ochii rațiunii investigației ştiințifice se afirmă că o ființă oblăduită şi proteguită de drepturi. Chiar şi cei mai mărunți filosofi, cari, că tot veni vorba, se cheamă a fi înzestrați cu una din cele mai largi înțelegeri (mărimea duhului găsindu-li-se în inversă proporțiune cu cea a investigațiunilor), ne dovedesc fără putință de tăgadă că HOMUNCULUL e plămădit de aceeaşi mână, făurit pe temeiul aceloraşi legi ale firii, înzestrat cu aceleaşi facultăți şi puteri locomotoare, ca şi noi înşine; că el are, întocmai ca şi noi, piele, păr, grăsime, carne, vene, artere, ligamente, nervi, zgârciuri, mădulare, măduvă, creieri, glande, organe genitale, umori şi articulațiuni, că e o ființă tot aşa de vrednică şi, în toate înțelesurile cuvântului, tot aşa mult şi cu adevărat seamănul nostru precât înălțimea SăLordul cancelar ai Engliterei. Poate fi răsplătit, poate fi vătămat, poate dobândi îndreptare, într-un cuvânt se bucură de toate drepturile şi privileghiurile omenirii, pe care Tuliu[29], Puffendorf[30] ori cei mai vrednici moralişti le recunosc a decurge din această stare şi relațiune.

---

28 Homuncul: omuleț care, după Paracelsus (medic şi alchimist german, 1493-1541), se putea fabrica pe cale chimică, avînd mărimea unui embrion. Alchimiştii credeau că posesorul unui astfel de homuncul poate să pătrundă toate tainele firii, mai cu seamă obținerea aurului pe cale artificială.

29 Referire la Cicero.

30 Samuel Puffendorf, baron von (1632-1694), jurist şi istoric saxon.

Acum, dragă domnule, închipuie-ți că i s-ar întâmpla vreo stricăciune pe drum – să zicem!

— ori că numai cu teama de vreuna, firească la un călător atât de tânăr, micuțul meu gentleman ar ajunge la capătul călătoriei sfârlogit ca vai de el, cu bărbăția şi vârtoşia muşchilor făcută harcea-parcea, cu însăşi ale sale spirite animale răvăşite peste poate şi că, datorită acestor tulburări ale duhului, ar cădea pradă unor spaime neaşteptate şi unui şir de năzăriri şi năluciri întristătoare vreme de nouă luni – nouă luni mari şi late. Mă cutremur numai la gândul temeliei ce astfel s-a fost pus pentru o mie şi una de şubrezimi ale minții şi trupului, ce niciun doftor ori filosof n-ar putea în urmă să le mai dreagă pe deplin vreodată.

Capitolul al treilea

Unchiului meu, domnul Toby Shandy, îi datoresc istoria de mai sus căci tata, din fire filosof prea iscusit, cu multă aplecare către speculațiuni asupra celor mai mărunte lucruri, des i se plânsese şi cu foc de această stricăciune; dar într-un rând cu osebire, cum unchiul Toby îşi amintea prea bine, când, băgând de seamă un fel al meu neînțeles de pieziş (cum îl numea chiar dânsul) de a-mi înălța dosul şi justificând temeiurile în virtutea cărora procedăm astfel, bătrânul gentleman îşi clătinase capul şi, cu un glas mai mult mâhnit decât dojenitor, îi spusese că inima mereu i-a prorocit-o – şi uite acum adeverirea, prin chiar această faptă şi prin o mie alte observațiuni ce le făcuse asupră-mi – că eu nici nu voi gândi, nici mă voi purta precum odraslele altora: „*Dar vai*! sfârşise el, clătinându-şi iară capul şi ştergându-şi o lacrimă prelinsă pe obraz. *Nenoroacele lui Tristram al meu au început cu nouă luni mai înainte ca el să fi venit pe lume*".

Mama, care şedea lângă dânsul, îşi ridică privirea, dară ce voise tata să spuie pricepu cât propriul ei dos – unchiul meu însă, domnul Toby Shandy, fiind în dese rânduri încunoştințat de toată patarama, îl înțelese de minune.

Capitolul al patrulea

Ştiu că se află pe lumea asta cetitori, ba chiar şi mulți alți oameni destoinici ce nu se prea îndeamnă la cetit, cărora le cam vine peste mâna de nu le spui de-a fir-a-păr întreaga taină a lucrurilor ce te privesc.

Şi de am apucat acum a scrie aşa pe îndelete e ca taman acelora să le fac voia, dar şi dintr-o îndărătnicie a firii mele ce mă îndeamnă a dezamăgi o lume întreagă. Cum e de presupus că viața şi opiniunile mele vor face oarece vâlvă în lume şi, de nu mă-nşel, vor îmbrățişa toate cinurile, îndeletnicirile şi soiurile de

oameni – fiind întru nimic mai puțin cetite ca însăşi *Calea pelerinului*[31], până la urmă vădindu-se a fi tocmai lucrul de care Montaigne se temea că vor ajunge *Eseurile* sale, adică o *mobilă de salon*[32]; găsesc cu cale să mă sfătuiesc câte puțin cu fiecare în parte; şi deci să aflu iertăciune de voi merge şi mai la vale la fel ca până acuma. Drept aceea, sunt tare bucuros că mi-am început povestea aşa şi nu într-alt fel şi că am putința de-a purcede şi mai încolo, depănând-o toată *ab Ovo*[33], cum zice Horațiu.

Mai ştiu că Horațiu nu prea laudă acest soi de scriere: dar acel gentleman are în vedere doar poema epică sau tragedia (nu mai ştiu care), pe urmă, de nu-i aşa, să mă ierte domnul Horațiu; fiindcă în scrierea la care am purces nu mă voi ține nici de regulele dumisale, nici de ale oricărui alt om de pre pământ.

Totuşi, acelora ce nu doresc a se cufunda prea adânc în atari lucruri, nu le pot da un sfat mai bun decât să sară peste ce-a rămas din ast capitol căci, o spun din capul locului, l-am scris doar pentru cei curioşi şi iscoditori din fire.

Zăvorâți uşa-—

M-am fost zămislit la ceas de noapte, între întâia duminecă şi întâia luni a lui Mărțişor, în anul Domnului una mie şapte sute optsprezece. De asta am deplină încredințare – dar cum am ajuns să am ştiință aşa de bine de un lucru ce s-a petrecut înainte de naşterea mea se datoreşte unei alte istorii, ştiută doar de familia noastră, acum însă dată în vileag, întru şi mai deplină lumânare în această privință.

Trebuie să ştiți că tata, care la început se îndeletnicise cu negoțul turcesc, dar cu câtiva ani în urmă îl părăsise spre a se retrage şi a-şi sfârşi zilele pe moşia sa părintească în comitatul [...] era, cred, unul din cei mai tabietlii oameni din câți se află pe lume în tot ce făcea, fie că era vorba de treburi ori de petreceri.

Ca o mică pildă a acestei din cale-afară migăloşenii, căreia la drept vorbind îi era slugă prea plecată, îşi făcuse de mulți ani încoace lege ca în seara întâiei duminecі a fiecărei luni, în tot anul, la fel de nesmintit pe cât venea seara de duminecă, să-ntoarcă cu propriile-i mâini un ornic uriaş ce-i țineam noi în capul scării din dos. Şi aflându-se el, în acea vreme, cam la cincizeci-şasezeci ani vârsta, aşijderi strânsese încetul cu încetul şi alte asemeni trebi familiare mai mărunte, spre a le descurca tot atunci, să scape de ele o dată şi bine, cum adesea îi zicea unchiului Toby, şi să nu-l mai hârâie şi hărțuie şi-n restul lunii.

---

31 Operă a scriitorului englez John Bunyan (1628-1688).

32 Aluzie la următorul pasaj din Eseurile lui Montaigne, cartea a III-a, cap. V: „Mi-e teamă ca eseurile mele să nu slujească doamnelor decît drept mobilă oarecare, sau mobilă de salon".

33 „Purcezînd de la ou" (Horațiu, Ars poetica, 147), aluzie la oul Ledei din care s-a născut Elena. Horațiu îl elogiază pe Homer pentru că, în loc de a-şi începe istorisirea cu naşterea Elenei, trece nemijlocit la înfăţişarea mîniei lui Ahile. După cum se vede, Steme polemizează cu Horațiu.

Ăst nărav iscă un singur necaz ce şi acela căzu în mare parte pe capul meu şi de-ale cărui urmări tare mă tem că numai moartea mă va izbăvi, anume că printr-o nefericită asociaţiune de idei, ce în fire n-au nici în clin nici în mâneca unele cu altele, se întâmpla ca mamă, săraca, să nu-l poată auzi pe tata întorcând ornicul cu pricina, fără a-i răsări în minte negreşit felurite gânduri despre anume lucruri – şi viceversa; despre care ciudată alăturare de idei, înţeleptul Locke[34], fără îndoială că nimeni altul cunoscător al firii unor atari lucruri, afirmă că au pricinuit mai multe neajunsuri decât oricari alte sorginţi de prejudiţiu.

Dar asta în treacăt fie zis.

Acu, se vădeşte din o însemnare găsită în catastiful tatei aflat aci pe masă că: De ziua Bunei-Vestiri – ce se brodi în a douăzeci şi cincea zi a chiar lunii în care-mi socot eu zămislirea – tata plecă la Londra dimpreună cu Bobby, fratele meu mai mare, spre a-l da la şcoala Westminster şi, după cum apare în zisul răboj, că el nu s-a întors la soaţă şi la ai săi decât în a doua săptămână a lui Florar, aşa că în această privinţă nu mai încăpe nici urmă de îndoială.

— Şi cu ce se îndeletnici, rogu-te, tatăl dumitale, domnule, în tot răstimpul lunilor lui îndrea, gerar şi făurar?

— D-apoi, buna mea doamnă, în tot răstimpul asta îi dădu de furcă pârdalnică de sciatică.

Capitolul al cincilea

în a cincea zi a lui brumar 1718, care, de e să socotim începând cu dată mai sus pomenită, e îndeajuns de aproape de sorocul celor nouă luni ca să mulţumească pe orişice soţ îngăduitor, eu, *Tristram. Shandy*, Gentleman, am fost adus pe lumea asta a noastră, păcătoasă şi amărâtă. Mai bine m-aş fi născut în lună sau în orice altă planetă (în afară de Jupiter ori Saturn, deoarece nicicând nu m-am prea împăcat cu frigul), căci în niciuna din ele n-ar fi putut să-mi meargă mai rău (măcar că n-aş putea vârî mâna în foc în ce-o priveşte pe Venus) ca pe planeta noastră, murdară şi procletă, care, pe legea mea, cu tot respectul, o socot a fi cârpăcita din zdrenţele şi peticile celorlalte; nu că n-ar fi bună planeta, de apuci să te naşti în ea cu un titlu mai acătării ori cu o avere însemnată; ori de-o poţi brodi în cumva fel să fii chemat la cârma obştii, la slujbe aducătoare de fală şi putere; dar nu asta-i datul meu; aşa că fiece om laudă târgul după cum i-a izbândit negoţul; şi taman de aceea zic sus şi tare că lumea asta e cea mai ticăloasă din toate câte au fost zidite vreodată, căci, nu mă pot ţine să n-o spun, de la întâia mea suflare şi hăt până acuma, când de-abia mă mai lasă a răsufla astma cu care mă procopsii în Flandra, patinând împotriva vântului, am fost fără

---

34 John Locke (1632-1704), celebru filosof iluminist englez.

încetare jucăria Sorții, precum îi zice lumea; şi cu toate că n-o voi nedreptăți zicând că m-a silit să-mi pese cât de cât de relele mai însemnate ce mi le-a pricinuit, cu toată voia bună de pe lumea asta, vă spun că în orice răstimp al vieții mele, la fiece colț ori cotitură pe unde m-a putut înhăța, m-a blagoslovit ducesa cea răutăcioasă c-o sumă de năprasne întristătoare şi pătăranii blestemate, cam câte poate purta în cârcă un Erou aşa neînsemnat ca mine.

Capitolul al şaselea

La începutul capitolului din urmă vă spusei pe îndelete când m-am fost născut; dar nu şi *în ce chip*, NU, căci păstrai acest amănunt înadins pentru un capitol cu totul aparte; şi apoi, bunul meu domn, aflându-ne noi, într-un fel, cu desăvârşire străini unul față de altul, nu s-ar fi cuvenit să-ți înşir aşa, tam-nesam, prea multe fapte privitoare la persoana mea. Un bob zăbavă. M-am legat, vezi domnia ta, a-mi scrie nu numai viața, ci şi opiniunile; adăstând şi nădăjduind că înțelegerea firii mele, a soiului de om ce mă aflu, prin una, face-te-va să guşti din plin pe celelalte: şi pe măsură ce vei înainta cu mine dimpreună, cunoştința noastră ce acum de-abia se înfiripă preschimba-se-va în bună înțelegere; iară aceasta, de n-om călca niciunul din noi în străchini, se va sfârşi prin prieteşug. *O diem praeclarum*![35], atunci nici unele din cele ce m-au frământat nu vor fi nesocotite ori ascultate cu plictis. Aşadar, dragă prietene şi soț, de cumva socoti c-am fost chiar dintru început zgârcit cu istorisirea, aibi înțelegere şi lasă-mă s-o deapăn aşa cum cred eu de cuviință. Ori de ți se va părea câteodată c-am luat-o razna pe drum, ori altă dată că-mi pun în cap tichie de măscărici cu zurgălăi, doar aşa, oleacă, în trecere, nu da bir cu fugiții, ci cu bunăvoință, aprețuieşte-mi înțelepciunea la ceva mai mult decât o vădesc aparențele; şi pe măsură ce înaintăm târâş-grăpiş, să râzi cu mine, ori de mine, ori ce mai calea-valea, fă ce-i face – atâta doară: să nu care cumva să-ți pierzi cumpătul.

Capitolul al şaptelea

în satul unde trăiau părinții mei, hălăduia şi un suflet blând, preacinstit de moaşă – subțirică, vârstnica, mânioasă şi cu vază – care, ajutată de oleacă de bun-simț precum şi de câțiva ani de neîntreruptă slujbă, încredințându-se mai mult cumătrei Firi decât propriilor ei silinți, îşi dobândise, în felul său, deloc neînsemnată faimă în lume; prin care *lume* mai trebuie oare să-i spun Luminăției Voastre că nu înțeleg nici mai mult, nici mai puțin decât un cerc înscris pe cercul lumii celei mari, cu un diametru de vreo patru mile englezeşti ori pe-aproape, al

---

35 O, zi strălucită! (lat.)

cărui centru se propune a fi căsuța unde sălăşluia blândă şi bună bătrânică? Se pare că rămăsese văduvă, năpăstuită foarte, cu trei sau patru prunci, în cel de-al patruzeci şi şaptelea văleat al vieții; cum pe-atunci fusese o făptură cu purtări alese, înfățişare gravă şi pe deasupra femeie scumpă la vorbă, ce mai, în totul un obiect de compasiune, a cărei pătimire tăcută parcă îndemna cu atât mai lesne vreo mână prietenească să-i sară în ajutor, soața pastorului fu cuprinsă de milă: plângându-i-se adeseori bărbatului dumneaei de-un neajuns de care sufereau de-atâta amar de ani drept-credincioşii parohiei – măcar că vreo nevoie arzătoare din cale-afară nu se arătase până atunci – şi anume că nu se afla nimic, de niciun soi au treaptă, ce să aducă a moaşă, cale de vreo şapte mile primprejur; iar aceste şapte mile, la vreme de noapte întunecoasă şi de drumuri desfundate – pe-acolo pământul fiind doar hlei afund – făceau cât paisprezece; ceea ce însemna de fapt că uneori n-aveau moaşă chiar deloc; şi îi veni în minte că ar fi o faptă vrednică, spre binele întregii parohii cât şi al bietei făpturi, s-o deprinză cu cerințele mai osebite ale acelui meşteşug, ca mai apoi să-l mânuie cu folos. Şi cum nici o femeie din vecinătate nu era mai în măsură să împlinească plănuirea astfel întocmită decât chiar dânsa, coana preoteasă, cu mult sârg, îşi luă asupra ei această misiune; şi având o însemnată înrâurire asupra părții femeieşti din parohie, nu întâmpină nici o piedică în ducerea ei la bun sfârşit, după pofta inimii sale. La drept vorbind, pastorul se făcu şi el părtaş cu soața sa la toată treaba şi, ca să nu lase lucrurile făcute pe jumătate, adică să-i dea bietei femei dreptul a-şi împlini meşteşugul prin lege, după cum soața lui i-l dăduse prin alegere, plăti cu dragă inimă prețul brevetului, suma ridicându-se, una peste alta, la optsprezece şilingi şi patru peni; aşa că mulțumită celor doi, bună femeie fu pusă în deplină stăpânire, adevărată şi alevea, a meşteşugului ei, dimpreună cu toate *îndrituirile*, *elementele* şi *accesoriile* de orice fel.

Aceste din urmă cuvinte aflați că nu intrau pasămite în vechea formulă cu care se slobozeau îndeobşte astfel de patalamale, împuterniciri au diplome breslei moaşelor. Ci s-au fost introdus potrivit cu o îngrijită formulă născocită de însuşi Didius[36], carele, având năravul a desface şi răsface felurite hârțoage cu tot dinadinsul, nu numai că nimeri peste o îmbunătățire atât de măiestrită, dar ispiti şi o mulțime de matroane megieşe, care dobândiseră înainte de asta diploma, să şi-o preschimbe, spre a-şi putea face astfel domnia sa damblaua.

Mărturisesc că n-am prea izbutit să prind zavistie pe Didius pentru atari trăsnăi. Ce să-i faci, tot omul cu sărita lui. Oare nu fu doftorul Kunastrokius[37], acel bărbat ilustru ce în clipe de zăbavă găsea nesfâr-şită desfătare în țesălarea

36 Sub acest nume se face aluzie, pare-se, la „doftorul Topham", om de legi englez, consilier judiciar al Catedralei din York pe vremea lui Sterne.

37 Kunastrokius, un alt contemporan al lui Sterne, anume „doftorul" Richard Mead (1673-1754), autor a numeroase tratate despre carantină şi dezin-fecție în caz de epidemie.

cozilor de măgar, smulgând cu dinții firele îmbătrânite, măcar că avea întotdeauna un cleştişor la sine? Ce zic, dacă tot ajunserăm până aicea, bunul meu domn, oare n-au avut chiar şi cei mai vrednici bărbați din toate vremurile, cu însuşi Solomon în frunte, n-au avut şi dânşii CĂLUȚII DE BĂTAIE[38], fugarii lor de lemn, bănuții şi scoicile lor, tobele şi trâmbitele, scripeile şi paletele, gărgăunii şi sticleții lor? Şi apoi, atâta vreme cât omul îşi mână al său CĂLUȚ DE BĂTAIE cu linişte şi pace bună pe drumul cel domnesc, fără a ne sili, nici pe domnia ta, nici pe mine, să ne aburcăm îndărătul lui, ce-avem noi, rogu-te, bunul meu domn, de împărțit cu el?

Capitolul al optulea

De gustibus non est disputandum[39] – adicătelea nu încape sfadă când sunt în joc CĂLUȚII DE BĂTAIE; cât despre mine, rareori mă iau la harță, şi apoi nici n-aş putea-o face fără părtinire, de le-aş purta nemărturisită vrăjmăşie, întâmplându-se ca la anume soroace şi schimbări ale lunii să mă prefac la rândul meu fie în scripear, fie în zugrav, după cum mă pişcă strechea. Țiu a vă încunoştința că am şi eu o păreche de bidivii pe care pe rând (nici că mă sinchisesc de cine m-ar afla) îi încălec şi plec ades la preumblare; deşi, câteodată, spre ruşinea mea, bat câmpii oleacă mai mult decât socot înțelepții a fi îngăduit. Dar adevărul e că eu unul nu mă prenumăr printre dânşii, fiind pe deasupra şi un muritor prea mărunt în lumea asta pentru ca să aibă cât de cât însemnătate ceea ce fac: aşa că doar arareori se-ntâmpla să mă prăpădesc cu firea ori să cârtesc din pricina asta. Şi nici pacea nu mi-o tulbur, văzând lorzi atât de falnici şi personagii atât de sus-puse precum cele ce se perindă de aci înainte: de pildă, lorzii A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q ş.a.m.d., rânduiți pe-un singur şir, toți încălărați pe feluriți harmăsari, unii aburcați în scări înalte, purtându-şi caii grav şi solemn; iar alții, dimpotrivă, cu genunchii în bărbie şi cu biciuşcă-n dinți, rupând şi mâncând pământul, de parc-ar fi niscaiva drăcuşori bălțați în goană după târguiri de suflete, ca şi când unii dintr-înşii ar fi hotărâți să-şi frângă gâtul. Cu atât mai bine, îmi zic; căci întâmple-se ce s-o întâmpla, lumea izbuti-va să se descurce de minune şi fără dânşii; cât despre ceilalți, mă rog, Domnul să-i gonească – n-au decât s-alerge pân-or cădea lați, că eu unul nu-i împiedec; căci de-ar descăleca înălțimile Lor astă-seară, să zicem, pun rămăşag zece contra unu că înainte chiar de ivirea zorilor vor sta în şi o dată şi jumătate mai rău ca la început.

---

38 In engl., hobby-horse, fig. obsesie, marotă, idee fixă; în româneşte, asociat cu sensul vechi de cal de luptă, cu sensul modern figurat, şi cu acela de căluşei de bîlci.

39 Gusturile nu se discută (lat.).

Se cheamă că niciunul din cazurile aceste nu mi-ar putea tulbura hodina în vreun chip. Dar se află unul ce mărturisesc că mă cam scoate din sărite, bunăoară la vederea cuiva, născut întru fapte mari ori, ceea ce îi este şi mai mult spre laudă, a cărui fire îl îndeamnă întru fapte bune; când mă uit la unul din aceştia, Milord, ce-aduce leit cu înălţimea Voastră, având prinţipii şi purtări alese şi mărinimoase, pe potriva obârşiei sale, şi pe care, din această pricină, o lume stricată nu-l slăbeşte cu niciun chip; când văz, zic, unul din aceştia, Luminăţia Voastră, încălecat fie şi măcar o clipă peste răstimpul, pe care iubirea-mi de ţară şi râvna-mi întru slava să i-o îngăduie, atunci, Luminăţia Voastră, încetez a mai fi filosof şi la întâia pornire a unei drepte minii dau Căluţul de Bătaie dracului cu toată frăţimea lui dimpreună.

Milord,

Acestea le socot nimerite a sluji drept dedicaţiune, în pofida ciudăţeniei sale privind cele trei lucruri de căpătâi; coprinsul, forma şi locul: rogu-va dară a primi şi-atâta şi a-mi îngădui s-o aştern cu cea mai respectuoasă supunere la picioarele înălţimii Voastre – atunci când vă slujiţi de dânsele – ceea ce puteţi face oricând poftiţi; adicătelea, înălţimea Voastră, ori de câte ori se iveşte prilejul şi, cutez s-adaog aşijderi, întru cele mai nobile ţeluri.

Milord

Am cinstea de a fi cea mai supusă şi prea credincioasă şi prea umilă slugă

A înălţimii Voastre, TRISTRAM SHANDY

Capitolul al nouălea

Mă jur în chip solemn în faţa lumii întregi că n-am alcătuit dedicaţiunea de mai sus pentru vreun oareşicare Prinţ, Prelat, Papă ori Potentat, Duce, Marchiz, Conte, Viconte ori Baron din împărăţia asta sau oricare alta a creştinătăţii; şi nici n-am umblat s-o vânz pe la unul ori altul, după cum nici de dăruit n-am dăruit-o, în public ori între patru ochi, mijlocit au nemijlocit, vreunei persoane ori vreunui personagiu măreţ au mărunt; fiind dară astfel, fără nici o prefăcătorie, o neprihănită dedicaţiune, în toată legea, neîncercată pe niciun suflet trăitor în lumea asta.

Mă tot silesc cu atâtea desluşiri numai şi numai spre a înlătura orice supărare ori împotrivire ce s-ar putea ivi pe seama-i, din pricina chipului cum am de gând a mă folosi de dânsa cât mai bine; şi anume, scoţând-o cinstit la mezat; ceea ce şi fac chiar acuma.

Fiece autor are un chip al său anume de a purta negoţ; cât despre mine, fiindu-mi urâta foarte gâlceava şi tocmeala pentru câţiva gologani prin cine ştie ce fundătură întunecoasă, mă hotărâi în sine-mi, chiar dintru început, a mă purta

deschis şi fără ocolişuri cu Mărimile Voastre în ce priveşte ast târg, să văz de astfel nu mă voi alege cu mai mult dintr-însul.

Aşadar, de se află în tot coprinsul împărăției Măriei Sale vreun Duce, Marchiz, Conte, Viconte ori Baron ce-ar avea cumva trebuință de vreo dedicațiune curățică şi distinsă şi căruia i-ar veni la îndemâna sus-pomenita (căci, în treacăt fie zis, de nu i s-ar potrivi cât de cât, nu i-aş da-o nici în ruptul capului) se poate folosi de cea de față în schimbul a cincizeci de galbeni: care preț nu mă-ndoiesc a fi cu douăzeci de galbeni mai puțin decât s-ar cuveni să ceară un om de geniu.

Şi de binevoiți a o cerceta mai îndeaproape, Milord, ea nu-i nici pe departe o simplă mâzgăleala nemeşteşugită cum sunt unele dedi-cațiuni, precum poate să vază şi înălțimea Voastră. Totul e bine orânduit – coloritul ei străveziudesenul fără greş; sau, pentru a mă exprima mai ştiințificeşte, măsurându-mi opul la scara zugravului, împărțită în douăzeci, sunt încredințat, Milord, că douăşpe părți vădi-se-vor a coprinde liniile alcătuitoare, nouă compozițiunea, şase coloarea, treişpe şi jumătate expresiunea, iară planul, de-mi îngăduiți, Milord, a-mi pricepe propriul meu plan, şi socotind că douăzeci ar fi culmea desăvârşirii – apoi al meu n-ar putea să măsoare mai puțin de nouăşpe. Pe lângă asta, toate se potrivesc de minune, iar trăsăturile umbrite în înfățişarea CĂLUȚULUI DE BĂTAIE (ce închipuie o imagine secundă, un soi de grund pentru întreaga zugrăveală) dau nu mică tărie luminilor mai însemnate ale chiar chipului domniei voastre şi îl fac să se-nfiripe măiestrit; şi-apoi, din ast *tout ensemble*[40] se desprinde un aer de originalitate.

Binevoiți, bunule Milord, a porunci ca sumă să fie înmânata domnului Dodsley[41], în folosul autorului, şi la următoarea edițiune voi griji că acest capitol să fie înlăturat, iar titlurile, distincțiunile, armoariile şi vrednicele fapte ale înălțimii Voastre să fie puse în fruntea capitolului de mai înainte; care, începând de la cuvintele „*De gustibus non est disputandum*” şi până la orice altceva din astă carte având de-a face cu CĂLUȚII DE BĂTAIE, dar nu mai mult, şi-va închinat pe de-a întregul înălțimii Voastre. Restul îl închin LUNII care, că veni vorba, din toate PATROANELE ori MATROANELE câte le ştiu eu, are cea mai multă putere a-mi pune scrierea pe roate şi a face lumea să se dea în vânt după ea.

Strălucitoare Zeiță,

De nu eşti prea prinsă cu trebile lui CANDID şi ale domnişoarei CUNIGUNDA[42], ia-l şi pe Tristram Shandy subt oblăduirea ta.

---

40 întreg (fr.).

41 James Dodsley, librar englez, editorul romanului lui Sterne.

42 Personaje din Candide, parabola filosofică a lui Voltaire, apărută în 1759.

Capitolul al zecelea

Cât de mic va fi fost meritul ce îl putea reclama actul de bunătate în folosul moaşei sau cine era în drept să şi-l atribuie nu pare a fi la întâia vedere un lucru de căpetenie pentru istorisirea noastră; neîndoios este însă că distinsa doamnă, soața pastorului, trecea pe-atunci drept singura stăpâna a acestui merit şi, totuşi, pre legea mea, nu mă pot împiedica a socoti că şi pastorul însuşi, măcar că nu avusese norocirea ca el cel dintâi să fi născocit planul – totuşi, ca unul ce fusese părtaş la împlinirea lui, trup şi suflet, de cum i s-a fost pus dinainte şi tot inimos se despărțise de propriii săi gologani spre a-l duce la bun sfârşit –, avea tot dreptul a pretinde şi el măcar o parte, dacă nu chiar jumătate din cita cinstire s-ar fi cuvenit făptuitorului.

Dară lumea binevoia pe-atunci să hotărască lucrurile într-alt chip.

Lăsați deoparte cartea şi da-vă-voi răgaz o jumătate zi spre a-mi ghici temeiurile astui fapt.

Aflați dară că înainte cu vreo cinci ani de dobândirea brevetului moaşei despre care tocmai vă înşirai atâtea amănunturi, pastorul nostru pricinuise felurite vorbe şi ocări prin tot ținutul de chipul cum călcase buna-cuviință, păcătuind în chiar potriva persoanei, cinului şi slujbei dumisale – anume niciodată purtându-se călare într-altfel decât pe o gloabă de cal numai piele şi os şi amărât ca vai de dânsul, prețuind cam la o liră şi cinşpe şilingi şi care, pentru a-i scurta descrierea, era frate geamăn cu Rosinante, de bine ce i se potrivea în țoale şi leit ca două picături de apă, afară doar că nu-mi amintesc să se fi spus de Rosinante c-ar fi avut răpciugă – şi apoi Rosinante, după cum le e norocul mai tuturor cailor spanioleşti, graşi au slabi, era fără putință «de tăgadă, vorba ceea, harmăsar în toate cele.

Ci bidiviul ilustrului Erou era, o ştiu prea bine, un cal cu purtări neprihănite, putind da astfel naştere şi la păreri potrivnice. Dar este tot aşa de drept (cum o şi dovedeşte pățania cu căruțaşii yangheji)[43] că purtările lui Rosinante nu se datorau vreunui neajuns trupesc ori mai ştiu eu cărei pricini, ci numai şi numai cumpătării şi sângelui domol ce îi curgea prin vine. Şi îngăduie-mi a-ți spune, prea bună doamnă, că se află în lume multă şi fără de cusur neprihănire, în virtutea căreia n-ai mai putea să adăogi şi altele nici chiar picat cu ceară.

Dar fie ce-o fi, cum ținta mea e a face dreptate nesmintită fiecărei făpturi aduse pe scena astui op dramaticesc, nu m-am putut înfrâna a trece peste această precizare întru folosul calului lui Don Quijote – repet, în toate celelalte privințe calul pastorului era leit Rosinante, căci era o gloabă într-aşa fel

---

43 înfățişată în cap. XV din Don Quijote.

slăbănoagă, sfrijită şi jalnică, încât până şi Smerenia în tălpi n-ar fi pregetat s-o călărească. După părerea unora mai sărăcuţi cu duhul, pastorul ar fi putut drege chiar foarte bine înfăţişarea acestui cal al său – căci avea el o şi joasă de toată frumuseţea, căptuşită cu pluş verde şi bătută în două rânduri de ţinte cu capul de argint, cu o nobilă păreche de scări lucitoare de alamă şi un cioltar pe măsură din ţesătură fină cenuşie, cusută pe mărgini cu horbotă şi chenăruită cu lungi franjuri negri de mătasă, *poudree d'or*[44] – toate aceste târguite fiind în floarea şi puterea vârstei sale, dimpreună cu un frâu măiestru încrustat şi împodobit în fel şi chip, după cuviinţă. Dar nevoind a-şi râde de bietul dobitoc, le spân-zurase în dosul uşii odăii sale de lucru, şi-n locul lor îl dărui cu frâu şi şa taman pe potriva preţului cât şi înfăţişării unui bidiviu ca acela.

În feluritele sale raite prin parohie, sau în vizitele ce le făcea nobililor, vecinii dumisale, lesne vă puteţi închipui că pastorul într-astfel înzestrat vedea şi auzea destule ca să-i hrănească filosofia până la moarte. La drept vorbind, nu putea intra în vreun sat fără a atrage asupră-şi luarea-aminte a tinerilor cât şi a vârstnicilor. Când trecea el, treaba stă locului – găleata încremenea la jumătatea puţului, roata de tors uita să se învârtească, ba chiar şi rişca şi cap ori pajura se opreau locului până ce pierea dânsul din vedere; şi cum mersul nu îi era prea repejor, avea îndeobşte timp berechet să ia seama la cele din jur, să auză icnetul celor serioşi sau hohotul celor uşurateci, toate primindu-le cu nemaipomenită linişte. Aşa îi era firea; inimii sale îi era plăcută gluma, şi cum chiar dânsul se vedea într-o postură vrednică de râs, adesea obişnuia să spuie că nu şi-ar fi îngăduit să se mânie pe alţii numai fiindcă îl priveau în aceeaşi lumină în care se vedea şi dânsul. Aşa că prietenilor ce ştiau că nu lăcomia de bani îi era meteahna şi de aceea glumeau fără să se sinchisească pe socoteala acestei înclinări neobişnuite, în loc să le destăinuie adevărata pricină, mai bine râdea cu dânşii dimpreună; şi cum nu avea pic de carne pe trup, fiind cu nimic mai prizărit decât calul dumisale, obişnuia să repete că la aşa stăpân aşa bidiviu; şi că ei doi erau croiţi dintr-o bucată, ca centaurii. Alteori, când se afla în alte dispoziţiuni, înălţându-se deasupra ispitei unei vorbe de duh îndoielnice, obişnuia a zice că se prăpădeşte încetul cu încetul de oftică, şi cu adâncă gravitate pretindea că nu putea să-i cază subt ochi vreun cal gras fără cât îşi şi făcea inimă rea, înteţindu-i-se pulsul în chip îngrijorător, şi că îşi alesese un cal slab nu numai spre a se potrivi cu el la înfăţişare, dar şi spre a-şi păstra întreagă voioşia. În alte daţi, scornea cincizeci de alte pricini potrivite şi hazlii spre a desluşi faptul că se purta călare pe-o astfel de gloabă răpciugoasă ce de-abia îşi mai trăgea sufletul, în locul unui cal focos – căci putea să şază pe dânsul machinaliceşte, meditând *de vanitate mundi et fuga saeculi*[45], la fel de la îndemână şi în voie ca şi când ar fi

---

44 Presărată cu aur (fr.).

45 Despre deşertăciunea lumii şi trecerea vremii (lat.).

avut o hârcă dinainte; că pentru împlinirea tuturor celorlalte trebi îşi putea trece vremea călărind la pas domol, cu tot atâta folos ca în odaia sa de lucru, că putea cârpi la fel de bine vreun argument din predicile dumisale – cât şi vreo gaură din nădragi; că tropotul vioi şi argumentarea înceată erau două mişcări la fel de neîmpăcat ca şi vorba de duh cu judecată. Dar că pe bidiviul său putea împerechea şi împăca orice; avea putința să-şi dreagă predica – ori glasul – ori, de cumva firea îi dădea ghies la o asemenea trebuință, putea să-şi dreagă osteneală cu vreun pui de somn. Ce mai, la atari ocaziuni găsea pastorul o seamă de pricini afară doar de cea adevărată – căci pe aceea o ținea într-însul numai şi numai dintr-o delicatețǎ afară din cale a firii sale, închipuindu-şi că asta, pasămite, i-ar face cinste.

Ci iată adevărata pricină: în cei dintâi ani ai vieții acestui gentleman, cam pe vremea când cumpărase minunăția de şi şi frâu, avea obiceiul, ori mai degrabă deşertăciunea, ori numiți-o cum voiți, să cază taman în extrema cealaltă. În ținutul său de baştină îi mersese buhul că îi place ceea ce se cheamă un cal bun şi că îndeobşte avea oricând gata la înşeuat, în grajd, unul din cei mai de preț cai din toată parohia şi, sălăşluind cea mai apropiată moaşă, cum vă spusei, cale de şapte mile de satul său şi fiind şi ținutul păcătos, aşa fel se brodiră lucrurile că nu trecea săptămână de la Domnul fără ca cineva să nu-l roage din suflet pe bietul om să-i dea harmăsarul cu împrumut, şi cum dânsul numai om negru la suflet nu era, şi cum aproape fiecare caz se arăta mai grabnic şi mai întristător decât cel de înainte, nu-l lăsa inima să zică nu, oricât de mult şi-ar fi îndrăgit dobitocul; care fapt avea de cele mai multe dați urmarea că harmăsarul i se înturna acasă ori stâlcit, ori vătămat de spavan, ori de ariceală, ori de os mort, ori răpciugos, ori, mă rog, cu vreun alt beteşug ce îl făcea nevolnic a mai purta om în circa, aşa că se pomenea dânsul, cam tot la nouă-zece luni, că are a se cotorosi de-un cal prost şi cumpăra altul bun, în locul aceluia. La cât se vor fi ridicat pagubele acestui târg *communibus annis*[46] las a hotărî un județ osebit, anume strâns din cei ce-au pătimit de pe urma aceluiaşi fel de tocmeală – eh, fie cum o fi, cinstitul nostru gentleman rabdă ani mulți fără a crâcni, până când, după repețite asemenea pățanii nenorocoase se hotărî ca în sfârşit să ia lucrurile în serios; şi după ce se socoti el, adăogind totul în minte, descoperi nu numai că această cheltuială întrecea cu mult pe celelalte, dar că ea singură era îndestul de împovărătoare spre a-l împiedica de la orice altă facere de bine în parohie, apoi socoti că doar cu jumătate din suma astfel irosită ar fi putut face înzecit mai mult bine şi, ceea ce atârna mai cu greutate în ochii săi decât toate celelalte la un loc, era că această cheltuială îi îndreptase milostenia doar pe un singur făgaş şi tocmai acolo unde, credea el, fusese mai puțină trebuință de dânsa, anume la moşitul şi zămislitul pruncilor din parohie; nemailăsând nimic pentru

46 De-a lungul anilor (lat).

neputincioşi, pentru bătrâni, pentru atâtea privelişti întristătoare la care era chemat să fie martur ceas de ceas, unde sărăcia, boala şi năcazul sălăşluiau adunate laolaltă.

Din aceste pricini, iată, hotărî a pune capăt cheltuielii; şi numai două căi se dovediră vrednice a-l scăpa cu fața curată; adicătelea, ori să se lege a nu-şi mai da cu împrumut harmăsarul nimănui – subt niciun cuvânt – ori să se mulțumească a călări până la sfârşitul zilelor sale cea din urmă dintre căzături, aşa cum i-o aduceau acasă, plină de vătămări şi beteşuguri.

Cum îşi temea propria-i statornicie în cea dintâi, o alese pe a doua cu cea mai mare voioşie; şi-ar fi putut desluşi purtarea pe de-a-ntregul, cum spusei, spre cinstea lui, totuşi taman din această pricină se socotea mai presus de asemenea desluşiri, răbdând dispreţul vrăjmaşilor şi râsul prietenilor mai degrabă decât să povestească un lucru ce-ar fi putut să pară o laudă a propriei sale vrednicii.

Mai bună părere nici c-aş putea avea despre simțirea delicată şi înaltă a acestui cucernic gentleman aşa cum reiese ea chiar şi din această singură trăsură a firii sale, socotind-o a fi pe potriva oricărei din însuşirile lui de La Mancha, cavalerul fără păreche pe care, fiindcă tot veni vorba, vă mărturisesc deschis că aşa smintit cum este, îl iubesc mai tare şi, de s-ar putea, m-aş duce mai departe chiar decât cel mai mare erou al Antichității spre a-i face o vizită.

Dar nu asta-i tâlcul istoriei mele. De fapt, aveam de gând să dezvălui firea lumii în toată tărăşenia asta. Câtă vreme, aflați dară, această pricină ar fi fost spre lauda pastorului, nici dracul în tălpi nu s-ar fi gândit la ea, socot că vrăjmaşii săi nu voiau, iară prietenii nu puteau. Dar nici nu apucă el bine a se urni întru ajutorința moaşei, plătindu-i brevetul, că se şi dădu în vileag întreaga taină; lumea îşi aminti că prin minune de toți caii citi pierduse dânsul, ba chiar şi cu doi mai mult, cu sumedenie de amănunte privind stricăciunile şi vătămările aduse lor. Povestea se răspândi ca molima neagră. „S-a sumeţit iarăşi pastorul şi avea din nou să-nealece un bidiviu pe cinste; şi de era aşa, apoi e limpede ca lumina zilei că avea să vâre în buzunar încă din întâiul an de zece ori prețul brevetului; aşa că oricine putea să judece şi singur cam cum privea dânsul această facere de bine.”

Cum privea dânsul asta sau orişice altă faptă a vieții sale, ba mai bine zis cam ce soi de opiniuni pluteau în mintea celorlalți privind aceste fapte era un gând ce plutea mult prea mult în propria sa minte şi prea ades îi tulbura hodina la vremea când s-ar fi cuvenit să doarmă dus.

Cam cu vreo zece ani în urmă, zisul gentleman avu norocirea a-şi alina cu totul grijile în astă privință – şi tot atâta trecu de când îşi părăsi parohia, ca şi întreaga lume pământească, poposind în fața unui Judecător de care nu avea-va nici o pricină a se plânge.

Dar parcă-i un făcut în tot ce făptuiesc unii muritori. Cum ar voi s-o-ntoarcă şi s-o dreagă, trecând ei printr-un anume mediu ce într-aşa chip mi ți-i suceşte şi-i abate de la direcțiunea lor cea adevărată, că, oricât de vrednică de laudă ar fi dreaptă pornire a inimii lor, făptaşii sunt, vezi bine, nu mai puțin siliți a trăi şi muri fără de prețuirea cuvenită.

Întru care adevăr pastorul era şi dânsul o pildă dureroasă. Dar ca să ştiți cum de se întâmpla în ast chip şi ca să vă slujească drept învățătură, îndemna-vă-voi a ceti cele două capitole ce urmează, coprinzând o însemnare a vieții şi vorbelor sale aşa fel încât să se străvază şi tâlcul dintr-însele. Iar după ce vom sfârşi cu acestea, de nu s-o mai ivi şi altceva în drum, întoarce-ne-vom la istoria moaşei.

Capitolul al unsprezecelea

Yorick se chema pastorul şi-n privința asta e vrednic de băgat de seamă faptul (cum reiese dintr-un foarte vechi hronic al familiei, aşternut pe piele de vițel, ce a înfruntat nevătămat veacurile) că se scrie la fel ca şi în urmă cu – cât pe ce să zic – nouă sute de ani; dar nu voi a-mi primejdui bunul nume spuindu-va un adevăr greu de crezut, măcar că nu poate fi tăgăduit ca atare; aşa că mă voi mulțumi doar a spune că încă de nu ştiu câtă vreme, numele asta se scria taman ca şi azi, fără o slovă schimbată ori clintită din locul ei; ceea ce încă e mai mult decât m-aş încumeta a zice despre cel puțin jumătate dintre cele mai alese nume de familie din regat, cari în curgerea vremilor fost-au tot atât de amarnic trunchiate şi la față schimbate precât şi purtătorii lor. Făcut-au oare asta zişii posesori, din prea mare fudulie au din prea mare ruşine? La drept vorbind, socot că uneori din una, alteori din alta, după cum încercatu-i-a ispită. Oricum, zău că ticăloasă mai e treaba asta şi va veni o zi când şi-va până-ntr-atât de mare încâlceala şi amestecătura că n-o să fie om care să se poate scula şi jură „că străbunicul său fost-a cel ce făcu şi drese cutare şi cutare şi nimeni altul”.

Familia Yorick ştiu însă cu destulă cinste a se ține departe de răul acesta, prin grija neştirbită şi păstrarea cu sfințenie a scrierii de care vorbeam şi din care aflăm mai la vale că familia era defel din Dania şi că s-a fost strămutat în Englitera taman în vremea domniei lui Horwendillus[47], riga Daniei, la a cărui curte pare-se că un anume străbun al zisului domn Yorick, din care acesta cobora în linie necurmată, avusese o slujbă însemnată până în clipa morții sale. Dar care anume va fi fost această slujbă hronicul nu ne luminează. Adaogă doar „că ea fu desființată cu desăvârşire de aproape două veacuri, socotită fiind a nu-şi mai afla rostul nu numai la acea curte, ci şi în toate celelalte curți ale creştinătății”.

---

47 Horwendillus, regele Iutlandei, tatăl lui Hamlet.

Nu o dată mi s-a năzărit mie că această slujbă nu poate fi alta decât cea de întâi măscărici al regelui, şi că Yorickul lui Hamlet din Shakespeare al nostru, care, după cum ştiţi, şi-a clădit mare parte din piese pe fapte dovedite a se fi petrecut alevea, era neîndoios chiar omul nostru.

N-am acum răgaz a cerceta spre deplină încredinţare istoria daneză a lui Saxo Grammaticus[48], dacă însă n-aveţi altă treabă şi tomul vă e cumva la îndemâna n-aveţi decât să căutaţi la fel de bine şi singuri.

În peregrinările mele prin Dania, alături de fiul cel mare al domnului Noddy, pe care l-am însoţit ca preceptor, călărind cot la cot cu el cu o nemaipomenită iuţeală prin mai toate colţurile Evropei, călătorie originală făcută de noi doi, a cărei descripţie o veţi afla dintr-o istorisire plină de desfătare ce-şi are şi ea locul în cuprinsul opului de faţă, avui doară atâta vreme, şi nimic mai mult, cât să dovedesc adevărul unei observaţiuni făcute de un călător ce a trăit un răstimp mai îndelungat prin acele locuri şi anume „că Firea nu fu nici peste măsură de darnică, dar nici din cale-afară de zgârcită cu locuitorii acestui ţinut în a le dărui geniu ori har"; dar, ca un părinte la locul său, se purtă cu măsurată blândeţe faţă de toţi, fiind aşa chip cumpănită în împărţirea darurilor sale că drămui partea fiecăruia din pomenitele haruri, cât mai deopotrivă şi la fel; aşa că rareori veţi întâlni în acel regat însuşiri mai acătării; în schimb, însă, multă gospodărească chibzuinţă, simplă şi sănătoasă, din care fiecare îşi are tainul; ceea ce socotesc a fi cât se poate de drept.

La noi, vedeţi dumneavoastră, lucrurile stau cu totul altfel: suntem ori prea-prea, ori foarte-foarte; sunteţi un mare geniu; ori, pun rămăşag cincizeci contra unu, prea bunul meu domn, un mare prostălău şi dobitoc; nu c-ar lipsi cu desăvârşire treptele de mijloc – nu – nu suntem chiar până într-atât de osebiţi, dar cele două extremuri sunt mai des întâlnite şi mai depărtate între ele în ast ostrov nestatornic, unde Firea e cât se poate de năzuroasă şi de capriţioasă în privinţa acestui soi de daruri şi înclinări, fiind chiar mai schimbătoare decât însuşi norocul, în hărăzirea avuţiilor sale.

Cam la acestea se mărginesc îndoielile mele cu privire la obârşia lui Yorick, care, din câte îmi amintesc eu despre dânsul şi din ce izbutit-am a afla chiar din gura lui, nu părea a fi avut nici măcar un strop de sânge danez în întreaga sa filiaţiune; s-ar prea putea ca în nouă sute de ani acesta să se fi istovit cu totul; dar nicidecum n-am de gând să filosofez cu domniile voastre despre acest lucru; căci, întâmplă-se ce s-o întâmpla, faptul e precum urmează: anume, că în locul recii flegme şi regularităţii fără greş a simţurilor şi umorilor ce era de aşteptat la un om cu atare obârşie, dânsul era dimpotrivă plămădit dintr-un aşa aluat alambicat şi vioi, fiind asemenea eteroclită făptură prin toate înclinaţiunile sale;

48 Istoric danez (1140-1206).

cu atâta viață şi zburdălnicie şi *gaițe de coeur*[49] într-însul precât era chip a naşte şi întrupa cel mai blând dintre climaturi. Cu toate aceste pânze sprintene, bietul Yorick n-avea niciun dram de lest pe corabia vieții sale; nu era deloc priceput în cele lumeşti; şi la ani douăzeci şi şase se pricepea a o cârmi prin lume cam tot atâta cât o codană ştrengăroasă şi neştiutoare de treişpe. Astfel că, încă de la întâia pornire în larg, vintul neastâmpărat al firii sale îl făcu a se izbi, după cum e şi lesne de închipuit, de zece ori pe zi de pânzele altora; şi cum în drumul său avea de cele mai multe ori parte tot de aceia cu înfățişare gravă şi pas măsurat, este iarăşi lesne de închipuit că tocmai cu unii de acest soi avea el ghinionul a se-neurca mai tare; din câte am eu ştiință, s-ar putea prea bine ca la temelia acestui mare tărăboi să fi stat şi o nenorocoasă sământa de duh, căci de ce să nu spunem lucrurilor pe nume, Yorick avea o ură neînfrânata şi o firească pornire împotriva gravității; nu gravitatea în speță, căci atunci când se cerea, nu se afla om mai grav şi mai serios decât dânsul, zile şi săptămâni în şir; afectarea ei însă îi stârnea vrăjmăşia, declarându-i război pe față, când slujea drept coperământ neştiinței ori prostiei: şi-apoi, de i se ivea în cale, oricât ar fi fost ea de ocrotită ori tăinuită, rareori afla la dânsul cruțare.

Câteodată, obişnuia a zice, în felul său neînfricat, că gravitatea e un pungaş de frunte şi, adăoga, încă de soiul cel mai rău, din pricina vicleniei sale; şi socotea cu adevăr că gravitatea păgubeşte mai mulți oameni cinstiți şi curați la cuget de averea şi banii lor într-un singur an decât ar face-o jaful ori buzunăritul în şapte.

Când o inimă voioasă lasă să se vază întreagă firea omului, zicea dânsul, nu-i nici o primejdie pentru cei din jur – ci numai şi numai pentru ea însăşi; în vreme ce chiar miezul gravității e uneltirea, şi prin urmare înşelăciunea; căci e şiretlic dăscălit spre a face pe oameni să te crează cu mai multă ştiință şi glagore decât ai de-adevăratelea şi că, cu toate pretențiunile ei, gravitatea nu-i întru nimic mai bună, ba chiar adeseori mai rea, decât o poreclise demult un duhliu franțuz[50], adicătelea „o *purtare plină de ciudățenie a trupului spre a tăinui păcatele minții*”; lucru vrednic a fi săpat, zicea iarăşi Yorick cu destulă nesăbuință, în slove de aur.

Dară, în fapt, el nu era un om frecat şi hârsit cu lumea, fiind aproape la fel de nesăbuit şi nechibzuit în ce priveşte şi celelalte subiecte de discuție unde politica cere îndeobşte cumpătare. Yorick o ținea una şi bună trăgându-şi părerea din felul făptuirii în dezbatere; prea ades fără vreo sinchisire de împrejurare, timp ori persoană; bunăoară, când se pomenea vreo faptă meschină au nevrednică, nu zăbovea o clipă a se gândi la cine putea fi făptuitorul, care-i era rangul, ori ce putere să fi avut a-i pricinui vreun rău în urmă, ci, de era o faptă josnică, apoi

49 Voioşie a inimii (fr.).

50 E vorba despre La Rochefoucauld (1613-1680).

fără multă vorbă omul era josnic ş.a.m.d. Şi cum de obicei observaţiunile sale aveau nenorocul a se sfârşi cu vreun *bon mot*[51] ori a fi învârstate cu vreun caraghioslâc ori vorbă duhlie, nesăbuinţa lui Yorick căpăta aripi.

Ce mai calea-valea, măcar că fără a o căuta într-adins, însă nici pierzând vreodată prilejul a spune tot ce-i venea la gură şi asta fără prea multă fandoseală, pastorul era prea ispitit în viaţă a-şi împroşca duhul şi hazul, glumele şi batjocurile, jur-împrejurul său. Care fură urmările şi ce păţi Yorick din această pricină ceti-veţi în capitolul ce vine.

Capitolul al doisprezecelea

Datornicul şi *îndatoratul* nu se osebesc mai mult unul de altul în ce priveşte scurtimea pungii ca, într-ale glumii, *batjocoritorul* şi *batjocoritul* în ce priveşte scurtimea aducerii-aminte. Dar aci asemuirea merge, cum zic magiştrii scoliaşti[52], pe patru picioare, ceea ce, în treacăt fie zis, înseamnă cu unul ori două picioare mai mult decât s-ar putea spune despre unele din cele mai bune de-ale lui Omer, şi anume, că unul dobândeşte bani, iar altul râs pe socoteala ta şi-apoi dă totul uitării. Dobânda creşte însă în ambele cazuri; plata, făcută din vreme în vreme ori întâmplător, slujeşte doar a ţine trează aduce-rea-aminte, până când, la soroc, în cine ştie ce ceas rău – hop că se iveşte şi datornicul şi, pretinzând pe loc grosul dimpreună cu dobândă la zi, îi sileşte pe-amândoi să simtă pe de-a-ntregul povara datoriei ce o au în cârcă.

Cum cetitorul (căci urăsc *dacă-urile* voastre) e bun cunoscător într-ale firii omeneşti, n-am trebuinţă a-i zice mai multe spre a-l încredinţa că nu fu chip ca eroul meu s-o ţină tot aşa fără a cerca pe propria-i piele atari memento-uri ocazionale. În fapt, se vârî cu tot dinadinsul într-o sumedenie de datorii mărunte de ast fel pe cari cam prea de tot le nesocotea în ciuda repeţitelor sfaturi ale lui Eugenius[53]; gândind că niciuna din ele nu era făcută cu maliţie, ci dimpotrivă dintr-o franchetă a spiritului şi doar din plăcerea de-a face haz şi că treptat se vor stinge toate, în curgerea vremileugenius nici nu voia s-auză; şi-adesea îl mustra zicându-i că odată şi odată avea el să plătească; şi încă, adaogă plin de dureroasă temere, până la cel din urmă strop. La care Yorick, cu obişnuita sa nepăsare, îi răspundea cu un „aş!”, iar când discuţia se pornea pe câmp, aşijderi cu un ţopăit ori săritură ori tumbă ca încheiere; dar de era prins la strâmtoare, înghesuit în colţul căminului unde făptaşul se adăpostea după o masă şi două jilţuri şi nu

51 Vorbă de duh (fr.).

52 Scoliast – comentator al textelor vechi.

53 Eugenius – personaj ce îl întruchipează pe John Hall-Stevenson, seniorul castelului din Skelton (comitatul York), pe care Sterne l-a botezat „Crazy Castle" (Castelul Smintelii). Stevenson a fost unul dintre cei mai apropiaţi prieteni ai lui Sterne.

avea putința a scăpa cu una cu două, Eugenius își urma predica asupra cuminţeniei cu vorbe potrivite acestui subiect, deşi ceva mai iscusit legate laolaltă.

Mă crede, iubite Yorick, că şotiile tale nesăbuite îţi vor pricinui odată şi odată felurite neplăceri şi încurcături, din care nu putea-va să te scoată niciun fel de târzie agerime, căci prea ades văzut-am ce se întâmpla cu astfel de glume când persoana pe seama căreia se fac socoteşte că a fost vătămată, bucurându-se de drepturile ce decurg din asemenea situaţiune şi dacă l-ai privi şi tu în aceeaşi lumină şi i-ai pune la socoteală prietenii, familia, rudele şi aliaţii – adăogind şi mulţi alţii ce de bună-voie se vor aduna în jurul lui, dintr-un simţământ de obştească primejdie – vedea-vei că nu sar peste cal când zic că de fiecare zece glume îţi faci o sută de vrăjmaşi şi până când nu vei fi mers înainte şi-ţi vei fi scornit în cap un roi întreg de viespi, cari să te omoare pe jumătate cu înţepăturile lui, nu te vei lăsa niciodată încredinţat de adevărul spuselor mele. Nu pot bănui pe un om ce-i preţuiesc că, rostind aceste vorbe de duh, ar fi minat măcar de o umbră de râca ori rea-voinţă. Cred şi ştiu că ele sunt cu adevărat nevinovate şi zglobii. Dar gândeşte-te, băiete dragă, că proştii nu pot, iară ticăloşii nu vor, să facă această osebire, şi nici nu ştii ce înseamnă a-i întărită pe cei dintâi au a te veseli cu cei din urmă – ori de câte ori se strâng dânşii, spre a se apăra unii pe alţii, purta-vor, n-aibi grijă, aşa fel hărţuiala că face-ţi-se-va lehamite şi de viaţă şi de toate.

Răzbunarea zvârli-va asupra ta de prin cine ştie ce colţ blestemat vreo istorioară spre a-ţi pierde cinstea, ce nici inima şi nici purtarea ta neprihănită nu va putea să ţi le mai întoarne. Şi asfinţi-va norocul casei tale, iară bunul tău nume, chezaş lui, va sângera pe toate părţile – credinţa-ţi şi-va pusă la îndoială, strădaniile defăimate – duhul tău nesocotit – învăţătura-ţi strivită în picioare.

Şi spre a încheia trista privelişte a tragediei tale, CRUZIMEA şi LAŞITATEA, două tâlhăroaice gemene, cumpărate şi asmuţite din întuneric de către RĂUTATE, lovi-vor în toate metehnele şi slăbiciunile tale! Şi cei mai buni dintre noi, dragul meu flăcău, sunt supuşi acestora – şi mă crede, mă crede, Yorick, *că ori de câte ori se hotărăşte, întru astâmpărarea poftei cuiva, ca o făptură neprihănită şi neajutorată să fie jertfită, e lesne să strângi toate gătejele trebuincioase de prin tufişurile pe unde s-a fost rătăcit, ca să încingi focul jertfei*[54].

Şi plecând Yorick urechea la funesta prorocire a sorţii sale, teama i se strecură în ochi, dimpreună cu o privire ce făgăduia că pe viitor era hotărât a nu mai sări chiar până-ntr-atâta peste cal.

Dar vai, prea târziu, căci se urzise împotrivă-i o puternică uneltire în cap cu***** şi Cu*****, chiar înainte de a-i fi fost prezisă. Întreaga plănuire de atac,

54 Pasajul tipărit cu litere cursive este preluat din Dr. Thomas Tenison, Baconiana (Londra, 1679), Introducere, p. 16.

aidoma prepusului lui Eugenius, fu pusă îndată la împlinire şi cu atât de puţină îndurare din partea aliaţilor, mai ales că Yorick nu bănuia nimic din câte se unelteau împotrivă-i; că vai, când îşi dădu seama bunul şi uşuratecul om, lucrurile ajunseseră prea departe, căci îl păliră la rărunchi, şi el se prăbuşi, precum se prăbuşiră nenumăraţi alţi oameni vrednici înaintea sa.

Şi totuşi, Yorick le ţinu piept câtăva vreme cu neasemuită vitejie; până ce, răzbit fiind de mulţimea lor şi secătuit pe de-a-ntregul de nenorocirile harţei – dar mai ales de felul josnic în care era purtată –, închină steagul; şi măcar că pe faţă îşi păstră bună dispoziţie până la cea din urmă suflare, el muri, aşa socotea toată lumea, cu inima frântă.

Ce îl îndemna şi pe Eugenius să crează acelaşi lucru erau următoarele:

Cu câteva ceasuri înainte ca Yorick să-şi fi dat obştescul sfârşit, Eugenius intră la dânsul în iatac cu gândul să-l mai vază o dată şi să-şi ieie rămas-bun. Şi trăgând el la o parte perdeaua patului lui Yorick spre a-l cerceta cum se mai simte, acesta îl privi drept în faţă, îi luă mâna, şi după ce îi mulţumi pentru nenumăratele dovezi de prieteşug ce i le arătase şi pentru care, de le era sortit a se mai întâlni şi pe ceea lume, îi va mulţumi încă şi încă, îi spuse că mai are doar câteva ceasuri până când o să se descotorosească de vrăjmaşi pentru totdeauna.

— Nădăjduiesc că nu, răspunse Eugenius, cu lacrimi şiroaie pe obraji şi cu un glas mai duios ca al oricărui muritor. Nădăjduiesc că nu, Yorick, repetă el.

Yorick îi înturnă răspuns doar o privire, îi strânse mâna încetişor şi atât. Întru aceasta i se puse lui Eugenius un junghiu la inimă.

— Hai-hai, Yorick, cuvinta Eugenius, frecându-şi ochii şi adunându-şi toată bărbăţia dintr-însul, dragul meu flăcău, linişteşte-te, nu-ţi părăsi tăria şi curajul tocmai acum când ai mai multă trebuinţă de ele – cine poate şti ce ţi-e pus de o parte – cum îţi mai poate încă veni într-ajutor Domnul atotputernic?

Yorick îşi duse mâna la inimă şi clătină uşor din cap.

— Cât despre mine, urmă Eugenius, plângând amarnic în vreme ce vorbea, nu ştiu, zău, Yorick, cum m-aş putea despărţi de tine şi bucuros m-aş amăgi nădăjduind, adaose el cu o voce mai voioasă, că mai ai destul de trăit ca să te ungi chiar episcop, iar eu să mai apuc şi clipa asta.

— Rogu-te fierbinte, Eugenius, răspunse Yorick, luându-şi cu chiu cu vai scufia din cap cu stânga, căci dreaptă şi-o ţinea încleştată în mâna lui Eugenius, rogu-te fierbinte să-mi cercetezi căpăţână.

— Dar nu văz nimic ce-ar putea-o supăra, grăi Eugenius.

— Atunci, vai! Îngăduie-mi a-ţi mărturisi, prietene, că e în aşa hal zdrobită şi scâlciata de loviturile date de ***, şi de ****, precum şi de alţii, pe întuneric, mişeleşte, încât pot şi eu zice, precum Sancho Panza, „că de mă voi însănătoşi şi,

de-ar ploua din cer cu grindină de mitre, niciuna nu mi-ar mai sta ca lumea pe cap"[55].

Suflarea cea din urmă îi tremură lui Yorick pe buze gata să-şi ia zborul, în vreme ce rostea cele de mai sus, cu un glas ce totuşi păstra ceva din Cervantes într-însul: şi pe când vorbea, Eugenius putu desluşi o flăcăruie jucăuşă scăpărându-i o clipă în ochi; urmă slabă a acelor sclipiri ale duhului său care (cum zice Shakespeare de strămoşul lui) „îi făcea pe meseni să se tăvălească pe jos de râs!"[56]

Eugenius fu încredințat din această pricină că inima prietenului său era zdrobită: îi strânse mâna, apoi ieşi binişor din odaie, plângând. Yorick îl urmări din ochi pe Eugenius până la uşă – apoi îi închise – ca să nu-i mai deschiză în vecii vecilor.

El zace astrucat într-un colț al țintirimului din parohia sa, subt o lespede neîmpodobită de marmură pe care Eugenius, al său prieten, cu încuviințarea executorilor testamentari, o aşternuse peste groapa lui, săpate fiind pe dânsa nu mai mult de trei slove, slujind deopotrivă de epitaf şi de elegie.

Vai, sărmane YORICK![57]

De zece ori pe zi are fantoma lui Yorick mângâierea să-şi auză cetit epitaful pe felurite glasuri plângătoare ce vădesc evlavie şi părere de rău de dânsul; şi cum o cărare străbate țintirimul taman pe la mormântul său, nu se abate într-acolo călător ce să nu zăbovească o clipă spre a-i dărui o privire, şi, păşind mai departe, să nu ofteze.

Vai, sărmane YORICK!

Capitolul al treisprezecelea

Trecu destulă vreme de când cetitorul astui op rapsodic s-a despărțit de moaşă, ca să fie cu prisosință cazul s-o pomenim din nou, dacă nu de altceva, măcar întru aducere-aminte că se mai află şi o atare făptură pe lume, cu care, potrivit cu cea mai sănătoasă judecată ce-mi pot face în clipa de față cu privire la propria-mi plănuire, lega-vă-voi cunoştință odată pentru totdeauna: dar cum n-ar fi de mirare să ne luăm şi cu altele, ivindu-se între mine şi cetitor o sumedenie de neaşteptate treburi cari să ceară grabnică dezlegare, drept e să grijim a n-o pierde pe drum între. Timp pe biata femeie, căci la nevoie nu vom putea să ne descurcăm fără dânsa.

---

55 De fapt, Yorick şi-a împrumutat cuvintele de la Brantome şi nu de la Cervantes.

56 Hamlet, act. V, sc. 1.

57 Idem.

Vă spusei, pare-mi-se, că această blajină femeie era o persoană cu deloc neînsemnată vază şi înrâurire în sat ca şi-n întreaga parohie; că i se dusese vestea până hăt în capătul cel mai îndepărtat şi de-a lungul acelui rotocol hotarnic ce coprinde un anume cerc de mare însemnătate de care e înconjurată orice făptură, cu sau fără de cămaşă în spate; care cerc mai sus pomenit, că tot veni vorba, aş dori să poată fi lărgit ori micşorat în închipuirea Luminăţiei Voastre ori de câte ori se zice c-ar avea oarece greutate şi înrâurire în lume, potrivit cu starea, îndeletnicirea, învăţătura, mijloacele, înălţimea şi adân-cimea (socotind în amândouă direcţiunile) ale personagiului înfăţişat înaintea Luminăţiei Voastre.

În cazul de faţă îl statornicii, de îmi aduc bine aminte, la vreo patru sau cinci mile, unde nu numai că era coprinsă întreaga parohie, dar şi două ori trei cătune lăturalnice de la marginea parohiei megieşe, lucru ce-i sporea însemnătatea. Trebuie s-adaog că se bucura de multă preţuire la un mare conac, ca şi pe la alte câteva case şi gospodării răzleţe, cale de vreo două, trei mile depărtare, cum vă spusei, de fumul hogeagului ei: ci găsesc cu cale a vă înştiinţa chiar acum, o dată pentru totdeauna, că toate acestea vă vor fi înfăţişate şi desluşite cu sporită preciziune într-o hartă ce se găseşte în clipa de faţă în mâinile gravorului ce, dimpreună cu alte crâmpeie şi desluşiri ale acestei scrieri, şi-vor adăogite la finele celui de-al douăzecilea tom – spre a nu-mi îngroşa prea tare opul – mă umplu de groază doar la gândul asta; dar şi-vor *cetite* (şi nu uitaţi înţelesul astei vorbe) de către toată lumea în chip de comentarii, băgări de seamă, ilustrări şi chei la atari pasagii, întâmplări ori aluziuni ce şi-vor socotite a avea o anume tălmăcire ori un înţeles tulbure au îndoielnic; lucru ce-i voi împlini negreşit, în înţelegere cu domniile voastre şi în ciuda tuturor criticilor din Marea Britanie şi a tot ceea ce vor cerca dânşii a scrie ori zice împotrivă. Socot că-i de prisos a vă mai spune, domniile voastre, că toate astea se cuvine să rămâie între noi.

Capitolul al patrusprezecelea

Cercetând învoiala de măritiş a maică-mii spre a ne încredinţa şi eu şi cetitorul de un lucru ce trebuie neapărat desluşit spre a putea purcede mai departe cu istorisirea noastră, avui marea norocire a da, după o lectură neîntreruptă de o zi şi jumătate, taman peste ceea ce cătam – căci osteneala ar fi putut ţine şi o lună – lucru ce arată nespus de desluşit că atunci când un om purcede la scrierea unei istorii fie ea a lui Jack Prichindelul[58] sau Tom Degeţelul, el bănuieşte cam cât propriile-i călcâie ce piedici şi stavile blestemate îl pândesc

58 în engleză, Jack Hickathrift, personaj popular ca şi Tom Degeţelul (engl. Tom Thumb).

în cale, ori în ce horă poate fi târât de o abatere din drum ori alta. De-ar fi în stare un povestitor să-şi mâie povestea precum îşi mâna catârgiul catârul, drept înainte, de pildă de la Roma la Loretto[59], fără a întoarce nici măcar o dată capul la dreapta ori la stânga, atuncea numai s-ar putea el încumeta a-ţi prezice ceasul sfârşirii călătoriei, dară, moraliceşte vorbind, lucrul nu-i cu putinţă, căci, dacă e un om cât de cât de duh, se va abate de cincizeci de ori de la linia cea dreaptă spre a se însoţi cu unii ori cu alţii în drum, lucru ce cu niciun chip nu-l poate ocoli. Avea-va peisagii şi privelişti ce să-i tot îmbie ochiul la cari mai degrabă şi-ar putea lua zborul decât a nu se opri în loc să privească; avea-va încă felurite:

Descripţii a pune cap la cap;
Istorioare a culege;
Înscripţiuni a dezlega;
Poveşti a întreţese;
Tradiţiuni a urma;
Personagii a vizita;
Laude a lipi la porţile unora;

Paschinade la ale altora; lucruri de cari omul şi catârul său sunt cu desăvârşire slobozi. Spre a rezuma: are arhive de cercetat la fiece pas, pergamente, hronicuri, documente şi genealogii fără număr la cari dreptatea îl îndeamnă din când în când a se întoarce şi a le îndura lectura – ce mai, pomelnicul e nesfârşit – în ce mă priveşte, susţiu cu tărie că mă trudesc întruna de şase săptămâni, dându-i zor din răsputeri, şi iată că nici nu mă născui încă; tot ce-am izbutit a vă spune e *când* se întâmpla zămislirea-mi, dar nu şi *cum*; vedeţi dară că lucrul e încă departe a fi împlinit.

Aceste neprevăzute oprelişti, de cari mărturisesc că nici n-aveam habar dintru-neeput, dar cari, pe măsură ce înaintez, sunt pe deplin încredinţat acum, spori-vor mai degrabă decât se vor împuţina – mi-au dat un îndemn ce mă hotărâi a-l urma, şi anume să nu fac lucrurile în grabă, ci s-o iau cu binişorul, scriind şi scoţând câte două tomuri ale vieţii mele în fiece an; ceea ce, de mi se va da prilejul să lucrez în linişte şi de voi putea încheia un târg prielnic cu editorul, nu voi înceta a o face câtă vreme vieţuiesc.

Capitolul al cincisprezecelea

Clauza din învoiala de măritiş a maică-mii, ce tocmai vă spusei că mă străduiam s-o aflu, şi pe care, acum, că o găsii, v-o înfăţişez şi domniilor voastre, este aşa măiestrit întocmită cum n-aş putea eu vreodată s-o fac, astfel c-ar fi o ticăloşie de-a dreptul a o răpi din mâna notarului. Ea sună precum urmează:

---

59 Tîrg în Italia, lîngă Ancona, odinioară vestit loc de pelerinaj.

„*Şi* IARĂŞI STĂ ACEST ÎNSCRIS MĂRTURIE că zisul Walter Shandy, neguțător, luând în considerațiune zisă plănuire de cununie, ce prin grația Domnului şi-va alevea săvârşita şi împlinită între zisul Walter Shandy şi Elizabeth Mollineux mai sus-pomenită, şi alte felurite bune şi îndrituite temeiuri şi considerațiuni îndemnându-l cu osebire întru aceasta, acceptă, se învoieşte, se leagă, binevoieşte, hotărăşte, se obligă şi consimte nemijlocit, John Dixon şi James Turner, Esqrs.

— sus-pomeniții depozitari etc, etc. Stând mărturie – ca în cazul când de aci înainte se va întâmpla, nemeri, brodi, ori altfel avea loc că numitul Walter Shandy, neguțător, să se retragă din afaceri înainte de dată sau dățile când numita Elizabeth Mollineux înceta-vă, prin firea lucrurilor, sau altcum, a purta în pântece ori zămisli prunci, şi că, drept urmare a retragerii în acest chip a zisului Walter Shandy, acesta părăsi-vă, în pofida sau împotriva voinței, dorinței şi consimțământului numitei Elizabeth Mollineux, târgul Londrei, spre a locui şi viețui pe moşia sa de la Shandy Hali, în comitatul…sau în orice altă reşedință ori locuință de țară, castel, conac, casă boierească, bina cu acareturi, fiind ori urmând a fi cumpărată, sau în orice parte ori câtime a celor mai sus înşirate: ca atunci şi de câte ori zisa Elizabeth Mollineux întâmpla-se-va a purcede grea cu un prunc ori mai mulți, zămisliți, au pe cale a fi zămisliți în chip legiuit, în răstimpul cât se află în zisa putere de bărbat – dumnealui, zisul Walter Shandy, plăti-va ori pune-va să plătească, pe socoteală şi spezele sale, precum şi din propriii săi bani, la întemeiată şi cumpănită cerere, care prin prezentul s-a hotărât a se face în răstimp de şase săptămâni înainte de sorocul prepus de zisa Elizabeth Mollineux, ori de timpul socotit şi prenumărat al naşterii, suma de una sută şi douăzeci de lire bune şi curate lui John Dixon şi James Turner, Esqrs. Ori împuterniciți – pe ÎNCREDERE şi confidență spre şi întru folosul şi foloasele, ținta, intențiunea şi trebuința ce urmează – ANUME – că pomenita sumă de una sută douăzeci de lire şi-va plătită în mâna zisei Elizabeth Mollineux, ori altfel folosită de către dânşii, sus-pomeniții depositari, spre bună şi alevea închiriere a unei carete, cu cai destui şi zdraveni, pentru a căra şi duce trupul zisei Elizabeth Mollineux, dimpreună cu pruncul sau pruncii cu cari pomenita şi-va la acea vreme însărcinată şi grea, până în târgul Londrei; şi aşijderi, spre plătirea şi acoperirea tuturor celorlalte posibile dăjdii, taxe şi chelşuguri, în şi întru scopul şi pentru pomenita facere ori naştere în coprinsul zisului târg, putea-vă, din vreme în vreme, precum şi în răstimpul ori răstimpurile hotărâte şi convenite prin prezentul, să-nehirieze în chip liniştit şi pacinic, zisa caretă dimpreună cu zişii cai, având slobodă intrare, acces şi ieşire în tot răstimpul călătoriei în sau din zisa caretă, în spiritul, înțelesul şi accepțiunea adevărată a celor de față, fără niciun soiu de oprelişte, urmărire, necaz, perturbare, piedică, maltratare, gonire, opozițiune, confiscare, evicțiune, vexațiune, întrerupere au sarcină. Şi că, de

asemenea, zisa Elizabeth Mollineux avea-va permisiunea, din vreme în vreme sau ori de câte ori şi-va cu adevărat şi de ajuns înaintată în sarcina ei, potrivit cu perioada stipulată şi hotărâtă prin prezentul, să locuiască şi trăiască în locul ori locurile, la familia ori familiile, ori la prietenii, rubedeniile sau persoanele din coprinsul zisului târg al Londrei cari îi sunt pe plac ori găseşte ea potrivit şi de cuviinţă, fără a ţine seama de prezenţa căsătorie, ca şi când ar fi *femme sole*[60] şi nemăritată. Şi IARĂŞI STĂ ACEST ÎNSCRIS MĂRTURIE că, spre o mai întreagă împlinire a zisei înţelegeri, zisul Walter Shandy, neguţător, se învoieşte, convine, vinde, sloboade şi întăreşte zişilor John Dixon şi James Turner Esqrs. Moştenitorii, executorii şi împuterniciţii lor, aflându-se în presenta posesiune în virtutea unui înscris de vânzare-cumpărare pe timp de un an către dânşii, anume zişii John Dixon şi James Turner Esqrs., întocmit de dumnealui, zisul Walter Shandy, neguţător, care zisă vânzare pe un an poartă ca dată preziua daţii presentului şi în temeiul şi virtutea statutului de trecere în posesiune a uzufructului. Tot conacul şi domeniul Shandy, din comitatul...cu toate drepturile, părţile şi acareturile lor, şi toate binalele, casele, clădirile, grajdurile, hambarele, livezile, grădinile, ogrăzile, dumbrăvile, fânaţurile, îngrădirile, colibele, ceairurile, păşunile, pajiştile, bălţile, islazurile, obştiile, pădurile, seciurile, goliştile, heleşteiele, apele şi curgerile de apă; dimpreună cu toate rentele, moştenirile, clăcile, anuităţile, dăjdiile, boierescul, învoielile, averile făr' de moştenitori, arendăşiile, minele, carierele de piatră, averile mobile şi imobile ale fugarilor şi criminalilor, sinucigaşilor şi celor puşi subt urmărire, deodanurile, ie[61]purăriile slobode şi toate celelalte drepturi şi jurisdicţiuni regeşti şi senioriale, privileghiuri şi succesiuni. PRECUM şi donaţiuni, plocoane şi slobodă folosire a prezbiteriului ori parohiei sus-zisei moşii şi toate dijmele, zeciuielile şi pământurile parohiale." în trei vorbe, „Maică-mea urma să nască (de astfel îi era vrerea) la Londra".

Dar spre a pune stavilă vreunui vicleşug din partea mamei, către care o atare învoială lăsa cu prea multă uşurinţă o portiţă deschisă, măcar că nimănui nu i-ar fi trecut asta prin minte de n-ar fi fost unchiul Toby, se adaose întru apărarea tatei clauza ce urmează: „Că, în cazul când maică-mea l-ar pune pe tata la cheltuielile şi osteneala unei călătorii la Londra cu vorbe ori mărturii amăgitoare, dânsa să-şi piarză rândul următor dreptul ce i-l dădea învoiala; – atâta doar – ş.a.m.d., *toties quoties*[62], în chip aşa desăvârşit că parcă n-ar fi fost nici urmă de învoială între dânşii." Asta, fie vorba între noi, era cât se poate de cuminte; şi totuşi, cuminte cum o fi fost, am socotit întotdeauna că-i nedrept ca întreaga povară a învoielii să cază în întregime, cum se şi întâmpla, asupra mea.

---

60 Femeie singură, nemăritată (fr. arhaic).

61 Aşa-numitele deodans (lat.) sînt bunurile care au pricinuit moartea cuiva, confiscate de rege „în numele lui Dumnezeu" şi folosite de el în scopuri religioase.

62 Tot de atîtea ori (lat.).

Dară eu fui zămislit şi născut întru nenorocire; cât despre mama, săraca, să fi fost vântul ori apa – ori amândouă laolaltă – ori niciunul; să fi fost doar o simplă năzărire sau nălucire de-a ei; ori vrerea şi dorința neclintită de-a fi aşa şi nu altfel să-i fi amăgit până-ntr-atât judecata; ce mai, nu sunt eu chemat să judec de se înşela ori voia să-l înşele pe tata. Fapt este că spre sfârşitul lui brumar, 1717, ce era chiar anul premergător naşterii mele, ducându-l mama la oraş pe taică-meu cu totul împotriva adevărului, acesta stărui cu hotărâre asupra pomenitei clauze; astfel fui eu hărăzit prin clauze de măritiş a mi se turti nasul într-aşa hal de parcă ursitoarele nu mi-ar fi sortit unul nicicând.

Cum s-a întâmplat acest lucru şi ce şir de dezamăgiri chinuitoare mă păscură într-un răstimp ori altul al vieții, numai şi numai din pricina pierderii, ori mai bine zis a turtirii acestui singur mădular, afla-va cetitorul la vremea cuvenită.

Capitolul al şasesprezecelea

Tata, cum oricine îşi poate închipui cu îndreptățire, se porni către casă, împreună cu maică-mea, țâfnos nevoie mare. Întâile douăzeci sau douăzeci şi cinci de mile nu făcu nimic alta decât se necăji şi se hărțui pre sine, şi fără îndoială că şi pe maică-mea, din pricina blestematei cheltuieli de care, zicea dânsul, ar fi putut fi cruțat şiling cu şiling; apoi, ce-i înciuda mai rău ca toate, era vremea ațâțătoare a anului, care, cum vă spusei, mergea către finele lui brumar, când numai bine se culegea poama şi mai cu seamă goldanele de cari era foarte curios ce s-or fi ales: „De-ar fi mers să taie frunză la câini prin Londra în orice altă lună a anului nici n-ar fi cărțit măcar”.

Apoi, alte două poşte, nu-şi găsi altceva de vorbit decât de lovitura cumplită ce o primise prin pierderea unui fiu pe care, se vede treaba, îl chitise dânsul, însemnându-l chiar în catastiful său, a fi un al doilea toiag la bătrânețe, de cumva Bobby l-ar fi lăsat de căruță. Dezamăgirea asta, spunea el, era pentru un înțelept de zece ori mai însemnată decât toți banii cheltuiți pe călătorie – ducă-se pe pustii cele o sută şi douăzeci de lire, că nu-i păsa nici cât negru subt unghie.

Pe tot drumul de la Stilton la Grantham, nimic nu-l zădărî mai tare în toată povestea că gândul la compătimirea prietenilor şi la mutra prostească ce o vor avea în următoarea duminecă, la biserică; pe care, în vehemența muşcătoare a duhului său, ascuțit acum oleacă şi de supărare, o înfățişa într-atât de caraghioasă sau chinuitoare, puindu-şi jumătatea, precum şi pe dânsul, în atâtea lumini şi situațiuni cumplite în fața întregii parohii, încât mama mărturisi că aceste două poşte fură aşa de tragicomice că ea nu se putu opri ba a plânge, ba a râde tot drumul, de la un cap la altul.

De la Grantham, până ce trecură Trentul, tata fu pe de-a-ntregul scos din minți de felul ticălos în care, își închipuia dânsul, l-a tras mama pe sfoară. „Neîndoios, își zicea el fără oprire, că femeia nu se poate înşela în această privință – şi de se poate – ce slăbiciune!” Chinuitor cuvânt! Căci îi puse închipuirea să dănțuiască parcă pe jăratec şi, înainte ca danțul să fi contenit, îl apucară toți dracii; nici nu fu bine rostit cuvântul *slăbiciune*, pălindu-i în plin închipuirea, că se şi apucă a categorisi toate soiurile de slăbiciuni câte erau; că se află în lume ceea ce se cheamă slăbiciunea trupului – ca şi cea a minții – pe urmă, cale de vreo două poşte nu făcu altceva decât silogisme, puindu-şi întrebarea în ce măsură ar fi cu putință ca pricina tuturor acestor supărări să izvorască au ba din el însuşi.

Pe scurt, atâtea pricini de nelinişte i se tot iscau de aci, frământându-l pe rând, că oricum va fi fost călătoria maică-mii spre Londra, înapoi se vădi cât se poate de neplăcută. Într-un cuvânt, cum se plânse dânsa unchiului Toby, tata ar fi putut să scoată din răbdări şi pe un înger.

Capitolul al şaptesprezecelea

Măcar că la întoarcere, tatii, cum vă spusei, nu-i prea erau toți boii acasă, vărsându-şi oful în ocări şi sudălmi, fu totuşi îndeajuns de curtenitor spre a ține încă pentru sine răul cel mai mare, anume hotărârea ce o luase de a-şi face dreptatea cu care-l împuternicea clauza unchiului Toby; mama n-avu nici cea mai mică bănuială în ce priveşte plănuirea sa, până în chiar noaptea zămislirii mele, adică mai târziu cu treisprezece luni: când tata, fiind, după cum vă amintiți, întrucâtva-ndurerat şi ațâțat, în vreme ce sporovăiau în pat pe urmă, cu gândul la cele ce vor urma, se folosi de prilej spre a o încunoştința că trebuie să se supuie cum va putea învoielii legate între dânşii prin hârtiile de căsătorie: anume, să-şi nască pruncul următor la țară, întru plătirea călătoriei ce-o făcuse cu un an în urmă. Tata era un gentleman cu multe însuşiri alese, dar avea în firea sa una cam prea pipărată, ce-ar fi putut ori ba să se prenumere printre acestea. E ceea ce se cheamă stăruință în bine şi îndărătnicie în rău; pe cea din urmă maică-mea o cunoştea până-ntr-atât încât ştia c-ar fi zadarnică orice dojană, astfel că hotărî să şază cuminte şi să se descurce cum o putea mai bine.

Capitolul al optsprezecelea

Cum în noaptea aceea se căzuse la învoială, sau, mai bine zis, se hotărâse ca eu să fiu născut la țară, mama îşi luă toate măsurile cuvenite; drept care, cu vreo trei zile, ori pe-aproape, după ce rămase grea, prinse a-şi pune ochii pe moaşa de care mă auzirăți atât de des pomenind; şi nici nu trecu bine săptămână

când, nefiind chip a-l avea pe vestitul doftor Manningham[63], trebui în cele din urmă să ia o hotărâre nestrămutată, măcar că nici la opt mile depărtare se afla un iscusit hirurg[64], care, unde mai pui că ticluise şi o scriere prețuind ca la vreo cinci şilingi, tocmai în contra moaşelor, nu numai dând pe față toate boacănele acestora, dar şi adăogind multe îmbunătățiri ciudate întru o mai grabnică extracțiune a fătului la naşterile grele, ori alte asemenea împrejurări pline de primejdie ce împiedică venirea noastră pe lume; fără a ține seamă, zic, de toate aceste, mama hotărî fără şovăire să-şi încredințeze viața ei, şi pe a mea totdeodată, în mâinile nimănui altcuiva decât ale bătrânicei. Ei, asta-i bună, când nu putem dobândi ce voim, nu ne mulțumim niciodată cu un lucru apropiat ca preț; zău aşa, asta-i din cale-afară de-ntristător – uite, n-a trecut nici o săptămână, astăzi fiind în nouă ale lui mărțişor 1759, chiar ziua-n care scriu astă carte întru lumânarea lumii, de când iubita prea iubita mea Jenny[65], băgând de seamă că n-arătam prea vesel, în vreme ce dânsa se tocmea pentru o mătase de douăzeci şi cinci de şilingi yardul, spuse neguțătorului că îi pare rău de osteneală, şi pe dată merse de-şi târgui o fâşie de vreun yard lățime cu zece peni. Iată două înfățişări osebite ale unuia şi aceluiaşi suflet mare; dar ceea ce făcea să scază întrucâtva meritul maică-mii era că nu putea să se nevoiască într-un chip chiar atât de nestăpânit şi nesocotit cum ar fi voit cineva în situațiunea ei, căci bătrâna moaşă era în adevăr vrednică de oarecare încredere, dacă nu de altceva, măcar pentru faptul că până atunci avusese parte doar de izbândă, aducând pe lume în cei douăzeci de ani, de când îşi împlinea meşteşugul, pruncii tuturor mamelor din parohie, fără vreo singură sminteală ori belea, lucru ce nu putea fi decât întru lauda ei. Toate acestea, măcar că atârnau destul de greu, nu aveau totuşi darul de a potoli pe de-a-ntregul cugetul şi temerile tatei cu privire la alegerea făcută – ca să nu mai pomenim de imboldul firesc al dreptății şi omeniei – ori nevoia de iubire părintească şi conjugală ce îl îndemnau a lăsa pe seama hazardului cât mai puțin cu putință; el se simțea cu osebire răspunzător ca totul să meargă ca pe roate; asta din pricină că l-ar fi păscut sumedenie de necazuri de i s-ar fi întâmplat ceva pruncului ori soației sale ce era silită a naşte la Shandy Hali. Ştia că lumea te judecă după împrejurări şi că într-o presupusă nenorocire dânsa i-ar fi sporit durerea, puindu-i în circa vina întreagă. „Vai, vai; de şi-ar fi putut face voia sărmana doamnă Shandy să plece la Londra numai spre a naşte

---

63 Medic englez, contemporan cu Sterne.

64 2. Este vorba de juristul, medicul şi arheologul John Burton (1710-1771), care a editat în 1751 un îndreptar intitulat O încercare privind un chip cu totul nou de a săvirşi moşitul. Adversar politic al lui Sterne, care îşi caricaturizează potrivnicul sub chipul doftorului Slop.

65 Se presupune a fi vorba de domnişoara Catherine de Fourmentelle, tinăra franțuzoaică ce locuia la York, împreună cu mama ei, şi una dintre numeroasele pasiuni ale lui Sterne.

şi apoi să se înapoieze – lucru pentru care se zice că s-ar fi rugat în genunchi, şi care, după părerea mea, ţiind seama de zestrea căpătată de domnul Shandy, n-ar fi fost chiar atât de greu de împlinit –, doamna şi pruncul ei ar fi fost astăzi în viaţă.”

Tata ştia că această clevetire nu avea răspuns, totuşi, nu numai spre a se pune pre sine la adăpost ori din teamă pentru vlăstarul său ori pentru soaţă, se arăta el atât de îngrijorat – căci tata avea o vedere mult mai largă asupra lucrurilor, fiind, cum socotea dânsul, atât de preocupat de această chestiune, întru binele obştesc, din groaza ce o avea de urmările păgubitoare ce pot izvorî dintr-o nefastă întâmplare.

El îşi dădea prea bine seama de faptul că toţi scriitorii politiceşti cari fură munciţi de această problemă au căzut la învoială, plângându-se că de la începutul domniei reginei Elisabeta[66] până în zilele noastre, curgerea de oameni şi bani către metropolă, din cine ştie ce pricină neînsemnată, s-a îndătinat într-aşa măsură că a devenit vătămătoare drepturilor noastre civile – deşi, fie vorba între noi, nu *curgere* era floarea de stil cea mai plăcută inimii sale, ci *beteşug*, metafora lui favorită, pe care o preschimba într-o adevărată alegorie, susţiind că la fel se petrec lucrurile în trupul obştesc ca şi în cel firesc, unde sângele şi spiritele animale sunt minate spre cap mai iute decât îşi pot găsi drumul înapoi; şi neapărat urmează o oprire a circulaţiunii ce înseamnă moarte în cazurile amândouă.

Nu prea era primejdie, zicea dânsul, să ne pierdem libertăţile din pricina politicii franţuzilor sau *năvălirilor* lor – şi nici nu se arăta îngrijat de vreo boală înceată ca de pildă oftica pricinuită de o masă de umori ulcerate sau de materia putrezită din constituţiunea noastră, care, zicea dânsul, nu e chiar aşa de rea precât îşi închipuie unii; dar tare se mai temea ca la vreo îmbrâncire mai zdravănă să nu murim, loviţi de vreo obştească dambla, şi atunci, urmă el, „Miluiască-ne Domnul pre noi păcătoşii”.

Zugrăvind acest beteşug, tata nu se putea ţine să nu-i înfăţişeze şi leacul:

„De-aş fi eu prinţ atotputernic, zicea el, săltându-şi nădragii cu mâinile amândouă în vreme ce se sculă din jilţ, aş pune juzi iscusiţi la fiece uliţă mare a metropolei mele spre a afla ce învârte fiece gură-cască ce-ar trece pe-acolo; şi dacă, după o ascultare dreaptă şi cinstită, se dovedeşte a nu fi o treabă destul de însemnată spre a-i îndreptăţi plecarea de acasă cu căţel şi purcel, soaţă, prunci şi slugi etc, etc. După coada sa, să fie trimis îndărăt de unde a purces, din strajă în strajă, ca un vagabond ce se află. Astfel, m-aş îngriji ca metropola mea să nu geamă subt propria-i povară, iar capul să nu-i fie mai umflat ca restul trupului: ca părţilor mărginaşe, acum subţiate şi sfârlogite, să li se redea tainul cuvenit de hrană, spre a-şi redobândi frumuseţea şi vigoarea lor firească. Aş face cu

66 Elisabeta I a Angliei (1533-1603).

adevărat ca păşunile şi holdele din împărăţia mea să riza şi să cânte; ca voioşia şi ospitalitatea să fie din nou în floare; şi aş pune în mâinile boiernaşilor greutatea şi trecerea ce-aş vedea că le-o răpeşte marea nobilime.

De ce se află oare atât de puţine castele şi conace – întreba el cu simţire, străbătând odaia dintr-o parte în alta – într-atâtea încântătoare provinţii din Franţa? Care să fie oare pricina că puţinele castele rămase sunt aşa dărăpănate, sărăcăcioase, în ruină şi părăsire? Fiindcă, domnule (îşi răspundea tot el), în acel regat nici un singur om n-are de tras vreun folos la ţară; puţinul folos de orice fel ce l-ar putea avea vreun om acolo, fiind îngrămădit la Curte şi în înfăţişarea Marelui Monarh: căci fiece franţuz vieţuieşte au îşi dă duhul după cum faţa aceluia se luminează ori se-nnourează".

Alt temei politicesc ce-i împingea într-atât pe tata să preîntâmpine chiar şi cea mai neînsemnată nenorocire la naşterea mea era că orice asemenea nefericită împrejurare slăbeşte negreşit puterea, şi aşa nu prea mare, a cinului mai umil al boiernaşilor de aceeaşi treaptă ori mai presus de dânsul, lucru ce, dimpreună cu multe alte drepturi hrăpite pe care acea parte a constituţiunii le statorniceşte ceas de ceas, va duce în cele din urmă de râpă sistemul monarhic de ocârmuire a trebilor ţării, lăsat de Dumnezeu de la întâia zidire a lumii.

În această privinţă împărtăşea cu totul şi cu totul părerea lui Sir Robert Filmer[67]: anume că planurile şi instituţiunile celor mai puternice monarhii din părţile răsăritene ale lumii au fost, dintru început, furate de la acel neasemuit tipar şi întruchipare a acestei puteri părinteşti şi ocârmuitoare de ţară, care de un veac şi mai bine, zicea el, decăzând într-o formă pestriţă de guvernare, formă ce – oricât ar fi de dorită în ce priveşte marile împerecheri ale speciilor – este foarte buclucaşă în cazul celor mai mărunte şi, din câte vede dânsul, arareori iscă altceva decât necazuri şi încurcături.

Pentru toate aceste pricini, private sau obşteşti, puse laolaltă, tata îl voia cu orice preţ pe doftor, iar mama nu-l voia cu niciun preţ. Tata o rugă şi o imploră să se lepede de dreptul ei de a hotărî în această treabă şi să-l lase pe el să hotărască pentru dânsa; mama, dimpotrivă, stăruia în temeiul privilegiului ei ca în această chestiune să hotărască singură şi să nu primească în ruptul capului ajutorinţa altui muritor fără decât al bătrânei. Ce putea face tata? Era aproape de pragul nebuniei; vorbi cu dânsa în toate dispoziţiunile; îşi puse argumentele în toate luminile cu putinţă; dezbătu cu dânsa chestiunea ca un creştin – ca un păgân – ca un soţ – ca un tată – ca un patriot – ca un bărbat. Mama dădea răspuns la toate doar ca o femeie; ceea ce îi venea cam greu, căci neputând intra în pielea atâtor indivizi şi duce bătălia astfel ascunsă, lupta era nedreaptă: şapte contra unul. Ce putea face mama? Trăgea în cumpănă către dânsa (altfel ar fi fost cu siguranţă copleşită) o mică pricină de amărăciune din

---

67 Scriitor politic englez (1604-1688).

străfunduri, ce o îmbărbăta şi îi dădu putinţa să ţie piept tatei cu aşa deopotrivă izbânda, că amândouă părţile cântară *Te Deum*. Pe scurt, mama urma să fie ajutată de bătrână, iar hirurgului i se îngăduia să bea o sticlă de vin împreună cu tata şi cu unchiul meu Toby Shandy în salonul din dos – pentru care treabă urma să i se plătească cinci galbeni.

Cer îngăduinţa ca înainte de a sfârşi acest capitol să-l previu pe bunul cetitor; anume, că nu care cumva să socotească pe temeiul unei vorbe ori două, aruncate la întâmplare, precum „că sunt om însurat". Recunosc că duioasa apelaţiune „iubită, prea iubita mea Jenny", dimpreună cu alte câteva dovezi de ştiinţă într-ale căsniciei, presărate ici-colo, ar fi putut în chip firesc să înşele în această privinţă până şi pe judecătorul cel mai neprihănit din lume. Tot ce cer eu în această împrejurare, prea bună doamnă, e dreptate şi numai dreptate – şi să mi-o faci atât mie, cât şi domniei tale, aşa fel cât să nu mă judeci pripit ori să dobândeşti o atare opiniune asupră-mi până ce nu vei avea mărturii mai temeinice decât cele ce sunt încredinţat că pot fi aduse împotrivă-mi în clipa de faţă. Nu c-aş putea fi până-ntr-atât de van şi nechibzuit, prea bună doamnă, ca să doresc a te face s-o socoţi pe prea iubita mea Jenny ibovnica mea plătită; nu – asta ar însemna să mă măguleşti a doua oară, dând firii mele o aparenţă de slobozenie la care se prea poate să nu fie deloc îndrituită. Nu susţiu nimic alta decât că, preţ de câteva tomuri, atât domniei tale, cât şi celei mai pătrunzătoare minţi de pe pământ, îi va fi cu neputinţă să ştie cum stau lucrurile. S-ar prea putea că iubita, prea iubita mea Jenny, gingaşă precum o arată şi numele, să fie chiar copila mea. Gândeşte-te doară, m-am fost născut la 1718: şi n-ar fi nefiresc ori nesăbuit să bănuieşti că prea iubita mea Jenny îmi e prietenă – Prietenă! Prietena mea. Fără îndoială, prea bună doamnă, că între cele două sexe se poate statornici şi întări o prietenie fără – Pfui! Domnule Shandy – fără nimic, prea bună doamnă, în afară de acel simţământ gingaş şi desfătător ce întovărăşeşte prieteşugul dintre un bărbat şi o femeie. Te rog dară stăruitor, cată a cerceta laturile neprihănite şi sentimentale ale celor mai bune romanţuri franţuzeşti; şi-vei mirată, prea bună doamnă, când vei vedea în ce sumedenie de expresiuni neîntinate e învesmântat acest simţământ desfătător pe care am cinstea a ţi-l înfăţişa.

Capitolul al nouăsprezecelea

M-aş prinde mai degrabă să dezleg până şi cea mai încurcată problemă de geometrie decât să vă desluşesc cum se face că în capul unui om cu atâta bun-simţ ca tata, cunoscător într-ale filosofiei şi, cum va fi băgat de seamă cetitorul, deopotrivă dornic a cunoaşte, dăruit cu gândire politicească şi defel neştiutor într-ale polemicii, să se-nfiripe o idee aşa năstruşnică încât tare mă tem că, de

cetitorul e cât de cât coleric[68] din fire, zvârli-va cartea cât colo, de îndată ce i-o voi împărtăşi; iară de are o fire mercurică, râde-va din toată inima la auzul ei; însă de cumva îi e felul grav şi saturnin, osândi-o-va chiar dintru început ca pe o ciudăţenie şi o aiurire, anume: alegerea şi punerea numelor de botez, treabă, după părerea sa, cu mult mai însemnată decât ar putea măcar s-o bănuiască minţile mai uşuratece.

Părerea sa în ce priveşte această chestiune era că numele bune ori rele, cum le zicea dânsul, ar avea o anume înrâurire stranie, miraculoasă şi de neînvins asupra firii şi purtărilor noastre.

Nici eroul lui Cervantes nu dezbătea problema cu mai multă gravitate sau vorbea cu mai multă încredinţare ori elocinţă despre putinţa ce o avea necromanţia a-i acoperi cu ocară faptele sau despre strălucirea revărsată asupră-le de numele Dulcineei ca tatăl meu în ce priveşte *Trismegistus*[69] ori *Arhimedes* pe o parte sau *Nyky* şi *Simkin*[70] pe alta. Citi *Cezari* şi *Pompei*, întreba el, prin simpla inspiraţiune a numelor, nu s-au învrednicit a le purta? Şi câţi sunt aceia, adaogă dânsul, cari ar fi izbândit de minune în lume dacă duhul şi personalitatea nu le-ar fi fost nimicită şi *nicodimizată* în neant?

— Bag samă, domnule, din chipul dumitale (ori, mă rog, altceva, după împrejurare), zicea tata, că nu te prea alături cu toată inima la această opiniune a mea ce pare, o mărturisesc, mai curând fantastică decât plină de miezul înţelepciunii acelora care n-au cernut-o în amănunţime şi cu cea mai mare grijă, până în străfunduri; şi totuşi, prea bunul meu domn, de-mi pot îngădui a spune că îţi cunosc firea, sunt moraliceşte încredinţat că nu m-aş hazarda întru nimic înfăţişându-ţi această pricină nu ca unei părţi interesate în dezbatere, ci ca unui jude, încredinţându-mi cererea bunului dumitale simţ, precum şi cercetării dumitale nepărtinitoare; eşti, ca mulţi alţii, o persoană slobodă de orice înguste prejudiţii dobândite prin educaţiune şi, de-mi pot îngădui a pătrunde mai adânc în fiinţa dumitale, cu o lărgime a firii ce te îndeamnă a nu respinge o părere numai fiindcă duce lipsă de apărători. Fiul dumitale, iubitul dumitale fiu – a cărui fire blândă şi deschisă îţi dă atâtea nădejdi –, Billy al dumitale, domnule, pe tot ce ai mai scump, l-ai fi botezat oare cu numele de *IUDA*? Ai fi îngăduit, oare, dragul meu domn, urmă el, ducându-şi mâna la inimă şi glăsuind cât mai dulce cu putinţă şi cu acel duios şi irezistibil *piano* al vorbirii cerut de însăşi natura acelui *argumentum ad hominem*[71] – ai fi îngăduit, oare, domnule, o asemenea

---

68Potrivit teoriei umorilor, există patru tipuri de umori fundamentale care determină temperamentul individului: coleric, mercuric (sau sangvin), flegmatic şi saturnin (sau melancolic).

69 Hermes Trismegistus: zeul Mercur al romanilor, asimilat cu zeul egiptean Toth, căruia i-au fost atribuite un număr considerabil de scrieri sacre.

70 Nyky şi Simkin: diminutive depreciative ale numelor Nicholas şi Simon.

pângărire, dacă vreun ovrei de naş te-ar fi îmbiat cu acel nume pentru pruncul dumitale, puind şi punga sa alături?

O, Doamne sfinte! continuă el, înălţându-şi privirea; de-ţi ştiu bine firea, domnule, n-ai fi putut face una ca asta; ai fi strivit în picioare ademenirea, ai fi azvârlit cu scârba ispita drept în căpăţâna ispititorului. Măreţia sufletească dovedită prin această faptă, pentru care ai întreaga mea admiraţie, alături de generoasa despreţuire de bani ce-ai arătat aci sunt în adevăr pline de nobleţă; şi ce le face cu adevărat aşa e chiar temeiul faptei dumitale; înrâurirea iubirii părinteşti asupra adevărului şi a credinţei în chiar această ipoteză, anume: că dacă fiul dumitale s-ar fi chemat IUDA, izul de putreziciune şi trădare cu care-i aşa de îmbibat acest nume l-ar fi însoţit în viaţă ca o umbră, preschimbându-l în cele din urmă într-un zgârie-brânză şi ticălos în ciuda pildei dumitale, domnule. N-am întâlnit în viaţa mea om să poată întoarce răspuns unei atari argumentări.

Dar, în adevăr, spre a-l zugrăvi întocmai, trebuie să ştiţi de tata că era, fără îndoială, neînvins atât în cuvântări cât şi în discuţii; un înnăscut vorbitor pe deasupra:

— Beosâsaktoq”[72]. Puterea de convingere îi stă pe buze; cât priveşte elementurile logicii şi retoricii, erau la dânsul aşa fericit îmbinate, având totdeodată asemenea simţ ascuţit a dibui slăbiciunile şi pasiunile potrivnicului că Firea însăşi s-ar fi putut scula şi zice: „Iată un om înzestrat cu darul elocinţei”.

Într-un cuvânt, fie că se găsea de partea mai şubredă ori de cea mai zdravănă a chestiunii, era primejdios foarte să-l ataci. Şi totuşi, ciudat lucru, nu cetise în viaţa lui pe Cicero, nici pe Quintilian[73], *De Oratore*, nici pe Isocrate[74], Aristotel ori Longinus[75] printre cei vechi; şi nici pe Vossius[76], Skioppius[77], Ramus[78] ori Farnaby[79] printre cei noi; şi ce e şi mai de mirare, nu datorase toată viaţa nici cea mai slabă lumânare şi licărire de subtilitate vreunei peroraţiuni asupra lui Crackenthorp[80] şi Burgersdicius[81] ori asupra oricărui alt logician au comentator olandez – nu ştia prea bine nici care e osebirea dintre un argument

71 Argument ce se referă direct la persoana adversarului, bazându-se pe o eroare sau o concesie a acestuia (lat.).

72 Cu harul lui Dumnezeu (grec).

73 Marcus Fabius Quintilian (cea. 40-cca. 100), critic şi retor roman. Adevăratul titlu al operei sale este nu De Oratore ci De institutione oratoria.

74 Isocrate (406-338 î.Hr.), orator atenian.

75 Cassius Longinus (213-273), filosof şi retor grec, născut în Siria, adept al filosofiei neoplatonice. I se atribuie Tratatul despre sublim.

76 Gerhard Johann Voss (1577-1649), literat şi filolog olandez.

77 Caspar Schoppe (1576-1649), filolog, erudit şi gramatician german.

78 Ramus (Pierre de la Ramee) (1515-1572), savant umanist francez.

79 Thomas Farnaby (1575-1647), filolog englez.

ad ignorantiam[82] şi un argument *ad hominem*: bunăoară, îmi aduc prea bine aminte că atunci când veni cu mine spre a mă da la *Jesus College*[83] în ****, stârni o îndreptăţită mirare vrednicului meu repetitor[84], ca şi altor doi sau trei membri ai acelei savante instituţiuni, cum de era în stare a mânui cu atâta meşteşug nişte unelte de al căror nume nici măcar nu auzise.

Tata era totuşi de-a pururi nevoit să le folosească şi cât mai bine încă; trebuind a-şi apăra cele câteva mii de prepuielnice noţiuni mărunte de cea mai caraghioasă speţă din care o însemnată câtime i se cuibăriseră mai întâi în cap, sunt pe deplin încredinţat, subt forma unor capriţii şi nimic mai mult, într-un soi de *Vive la Bagatelle*[85]; amuzându-se cu ele de obicei vreo jumătate de ceas, până ce-şi ascuţea bine spiritul pe muchia lor, după care le lăsa şi pentru altă dată.

Zic acestea nu numai spre a sluji drept ipoteză ori prepus în ce priveşte dezvoltarea şi statornicirea feluritelor ciudate opiniuni ale tatei, ci şi spre a feri pe învăţatul cetitor de găzduirea nesocotită a unor asemeni musafiri, cari, după ce pătrund în capetele noastre slobozi şi nestingheriţi, vreme de câţiva ani, au putinţa a se încuiba acolo, uneori lucrând ca o dospeală, dar mai ades ca o pasiune blândă ce începe în glumă, dar se sfârşeşte cum nu se poate mai serios.

Hotărască cetitorul, când i se vor ivi în cale, dacă ciudăţenia ideilor tatei se datoreşte acestei pricini ori dacă până la urmă nu-i fu cumva judecata trasă pe sfoară de propriul său duh; ori în ce măsură avea deplină dreptate, în ciuda bizarelor sale păreri.

Însă, ce voiesc a zice este că, în ce priveşte această teorie a înrâuririi numelor de botez, oricum ar fi pus stăpânire pe dânsul, tata era cât se poate de serios; era foarte statornic; avea sistema sa şi, ca toţi cugetătorii cu sistemă, ar fi fost în stare să dărâme şi cerul şi pământul, să sucească şi să căznească orişice lucru din Fire întru proptirea ipotezei sale. Într-un cuvânt, repet, era serios şi ca urmare îşi pierdea până şi cea din urmă fărâma de răbdare de câte ori vedea pe câte unul, mai cu seamă printre cei aleşi din născare, ce s-ar fi cuvenit a fi mai descuiaţi la minte, mult mai lăsători şi nepăsători în privinţa botezării odraslei lor decât la alegerea numelui de Ponto ori Cupido pentru cine ştie ce potaie din casă.

Asta, zicea el, nu era a bună; şi, pe deasupra, mai avea şi neajunsul că, odată pus în chip greşit şi nesăbuit, cu numele rău nu se întâmpla la fel ca şi cu

---

80 Richard Crakanthorpe (1567-1624), teolog şi predicator englez.

81 Burgersdicius (Francis Burgersdyk) (1590-1629), filosof olandez.

82 Aici: argument sofist ce constă în a te folosi de un fapt pe care adversarul îl ignoră, pentru a-i răsturna raţionamentul (lat.).

83 Jesus College: unul dintre colegiile Universităţii din Cambridge, fondat în 1496 de John Alcock, episcop de Ely. Sterne a studiat la acest colegiu.

84 Pedagog, meditator, în universităţile engleze.

85 Trăiască bagatela (fr.).

firea omului, ce, păcătoasă fiind la început, poate fi mai apoi îndreptată şi căreia îi stă în putinţă câteodată, de nu în viaţa pământească barem după moarte, să se împace cu lumea. Dar acest rău, urmă el, nicicând n-a fost chip să se îndrepte; ce zic, ba chiar se îndoia să-l poată cumva atinge vreo lege a parlamentului, ştiind la fel de bine ca şi domniile voastre că legile au putere doar asupra numelor de familie; că din multe pricini ce nu i-ar fi fost greu să le înşire, ele nu s-au încumetat, zicea dânsul, a face vreun pas şi în privinţa celorlalte.

Se poate dară băga de seamă că, deşi tata, cum v-am spus, avea, ca urmare a acestei opiniuni, cele mai puternice aplecări ori vrăjmăşii faţă de anumite nume, erau şi multe altele care trăgeau aşa fel deopotrivă în talgerele cântarului că nici nu îi păsa de ele. Jack, Dick, Tom se numărau printre acestea: tata le zicea nume neutre; spuind de ele, fără batjocură, că de la facerea lumii încoace au fost cel puţin tot atâţia tâlhari câţi oameni de ispravă şi înţelepţi cari le-au purtat de-a valma; astfel că, socotea dânsul, asemenea unor forţe egale, acţionând în direcţiuni potrivnice una faţă de alta, ele îşi anulează reciproc urmările, drept care, zicea dânsul ades, nu s-ar fi ostenit defel a alege dintr-însele. Bob, numele frăţâne-meu, se prenumăra şi el între aceste nume de botez neutre ce nu aveau vreo înrâurire de-o parte ori de alta; drept care tata, întâmplându-se la Epsom când cu botezul, aducea ades mulţumiri cerului că nu fu şi mai rău.

Pe Andrew îl socotea un fel de cantitate negativă din algebră; era mai rău, zicea el, decât nimic; William se bucura de oarecare trecere; Numps[86], în schimb, era dispreţuit: iar Nick[87], zicea el, era dracul în tălpi.

Dară din toate numele de pe pământ nu-i era niciunul mai urât ca Tristram; avea de el cea mai înjositoare şi dispreţuitoare părere, gândind că acest nume n-ar fi fost în stare să zămislească nimic alta printre *rerum natura*[88] decât ceva josnic şi păcătos; astfel că, în mijlocul unei dezbateri cu acest subiect, în care, în treacăt fie zis, se vâră adesea, izbucnea câteodată într-un brusc şi aprins *EPIPHONEMA*[89], ori mai curând *EROTESIS*[90], cu o treime, ba uneori chiar cu o zdravănă cincime deasupra tonului obişnuit al discuţiei, întrebându-şi categoric potrivnicul de se încumetă a spune, cu mâna pe cuget, că-şi aduce aminte, ori a cetit vreodată, ori auzit-a pe cineva zicând de un om cu numele de Tristram c-ar fi făptuit ceva măreţ şi vrednic de însemnare? „Nu – răspundea tot dânsul – TRISTRAM! Apoi nici nu-i cu putinţă.”

---

86 Diminutiv al numelui Humphrey; numps înseamnă şi nătărău, gogoman.

87 Diminutiv al lui Nicholas, având şi sensul de „ucigă-l toaca”, dracul.

88 Lucrurile firii (lat.).

89 Figură retorică ce constă în ridicarea tonului oratorului.

90 Figură retorică ce constă în înflăcărarea oratorului.

Ce-i mai lipsea tatei spre a scrie o carte în care să împărtăşească întregii omeniri această idee a sa? Slabă mângâiere pentru un cugetător subţire să şază singur cuc cu opiniunile sale fără a le vântura cum se cuvine în lumea largă; zis şi făcut, căci în şaişpee, adicătelea, doi ani înainte de a mă naşte, el se trudea din greu cu alcătuirea unei disertaţiuni – numai şi numai asupra slovei Tristram – în care să arate lumii, cu multă smerenie şi neprihănire, pricinile ce-i făceau a urî aşa năprasnic numele asta.

Puind bunul cetitor această istorie alăturea cu titlul scrierii de faţă, nu-l va căina oare pe tată din adâncul sufletului? Să vezi un om cumsecade şi voitor de bine, deşi sucit, totuşi nevătămător în părerile sale, o jucărie în mâna sorţii potrivnice, să-l zăreşti pe scenă biruit şi dărâmat în toate sistemele şi năzuinţele sale; să vezi cum un şir de încercări îl păleşte fără încetare, aşa necruţător şi nemilos de parcă ar fi fost ticluite şi îndreptate înadins împotrivă-i, numai spre a-i împroşca cu noroi speculaţiunile. Pe scurt, să vezi un asemenea om la o vârstă înaintată, neînarmat împotriva supărărilor, hărţuit de zece ori pe zi, chemându-şi pruncul rugăciunilor sale de zece ori pe zi – *Tristram*! Întristător *son bisilabic*, care pentru auzul său era totuna cu Blegea[91] ori cu orice alt nume mustrător subt soare. Mă jur pe cenuşa-i că de vreodată un spirit diavolesc a aflat desfătare ori s-a căznit a zădărnici dorinţele muritorilor de rând, apoi aci neapărat trebuie că şi-a vârât coada; şi de n-ar fi fost rânduit ca mai întâi să viu pe lume şi doar apoi să primesc sfântul botez, v-aş fi istorisit de-a dreptul întreaga tărăşenie.

Capitolul al douăzecilea

Cum ai putut să fii cu atâta nebăgare de seamă, prea bună doamnă, la cetirea capitolului de mai înainte? Doar ţi-am spus acolo că *maică-mea nu era papistaşă*.

— Papistaşă! Nici n-ai pomenit măcar de aşa ceva, domnule!

— Prea bună doamnă, îngăduie-mi a-ţi repeta că amintii ast lucru tot aşa de limpede pre cât o pot spune cuvintele, cel puţin prin nemijlocită deducţiune.

— Atunci, domnule, s-ar putea să fi sărit eu peste vreo filă.

— Nu, doamnă, n-ai sărit nici măcar o singură slovă.

— Atunci se vede c-am adormit, domnule.

— Mândria mea, doamnă, nu poate să îngăduie atare scuză.

— Atunci, mărturisesc că habar n-am despre ce e vorba.

— Păi tocmai asta e, doamnă, învinuirea ce ţi-o aduc; şi, ca pedeapsă, stăruiesc să te întorci îndărăt pe dată, adicătelea îndată ce ajungi la întâiul punct, şi să ceteşti din nou capitolul de-a fir-a-păr.

---

91 În engl. Nincompoop – prostovan, găgăuţă.

I-am dat această pedeapsă doamnei nu din vreun capriţiu ori cruzime, ci din pricini bine întemeiate; aşa că nu-i voi cere iertăciune când se va fi înturnat.

Anume, spre a dojeni o deprindere păgubitoare ce s-a cuibărit în mii şi mii de oameni ca dânsa: de a-i dă înainte cu cetitul, mai mult în căutare de peripeţii decât de adâncă învăţătură şi cunoaştere, pe care o scriere de acest soi, cetită cum se cuvine, le-ar împărtăşi negreşit. Mintea ar trebui să se deprinză a face reflecţiuni înţelepte şi a trage concluziuni osebite pe măsură ce înaintează; care deprindere l-a făcut pe Pliniu cel Tânăr[92] să spuie „că n-a cetit nicicând vreo carte cât de proastă, fără a trage un anume folos dintr-însa". Poveştile Greciei ori ale Romei – cetite în fugă fără această deprindere şi silinţă – aduc mai puţin folos, o zic sus şi tare, ca istoria lui *Parismus* şi *Parismenus*[93], sau a celor *Şapte cavaleri ai Engliterei*[94], cetite cu pomenita deprindere şi silinţă.

Dar iată că se întoarce frumoasa mea doamnă.

— Ai cetit din nou capitolul, prea bună doamnă, aşa cum ne fu vorba?

— Da.

— Şi la a doua cetire n-ai luat seamă la pasagiul cu pricina?

— Nici pomeneală!

— Atunci, prea bună doamnă, rogu-te să cugeţi la penultimul rând din acel capitol, unde mă-neumet a zice: „De n-ar fi fost rânduit ca mai întâi să viu pe lume şi doar apoi să primesc sfântul botez". Dacă maică-mea ar fi fost papistaşă, această condiţiune n-ar fi fost de trebuinţă[95].

Într-o dezbatere ţinută la 10 făurar 1733, magistraţii de la Sorbona au sporit împuternicirile moaşelor hotărând că măcar de nu se vede nici o parte din trupul pruncului, să i se poată împărtăşi botezul prin injecţiune – *par le moyen d'une petite canulle*[96] – în englezeşte *a squirt*[97]. E foarte ciudat că Sf. Toma d'Aquino[98], ce avea o desăvârşită minte mecanicească, în stare să lege şi să dezlege nodurile învăţăturii divine, după multă bătaie de cap a lăsat-o baltă în cele din urmă, declarând că acesta este cel de-al doilea *chose impossible*[99].

---

92 Caius Plinius Caecilius Secundus (61-115 d.Hr.), orator, istoric, om de stat roman.

93 Parismus şi Parismenus: romane aparţinând scriitorului englez E. Ford.

94 Sterne are, fără îndoială, în vedere povestea medievală intitulată Cei şapte eroi ai creştinătăţii.

95 Nota autorului. Ritualurile papistăşeşti cer ca, în caz de primejdie, pruncul să fie botezat înainte de naştere; însă cu condiţiunea ca acel ce oficiază botezul să vază o parte din trupul pruncului.

96 Prin mijlocirea unei mici canule (fr.).

97 Aici: o seringă.

98 Toma d'Aquino (1226-1274), filosof creştin, celebru teolog scolastic.

99 Lucru imposibil (fr.).

Infantes în maternis uteris existentes (zice Sf. Toma!) *baptizari possunt nullo modo*[100]. *O Toma*! *Toma*! Dacă cetitorul e dornic a afla chestiunea botezului prin injecțiune, aşa cum a fost înfățişată doftorilor de la Sorbona dimpreună cu hotărârea lor, o găseşte mai la vale.

E o mare nenorocire pentru această carte a mea, dar cu atât mai abitir pentru Republica literelor; aşa că, față cu dânsa, a mea nu mai are nici o însemnătate că taman această sete pârdalnică de alte şi alte peripeții în tot locul a pătruns aşa adânc în năravul şi firea noastră, fiind până într-atâta ahtiați a ne ostoi nerăbdarea poftelor în acest chip, că nimic nu se mai prinde de noi afară de părțile mai grosolane, mai cărnoase ale compozițiunii – aluziile subțiri şi prea iscusitele împărtăşanii întru ale ştiinței luându-şi zborul spre ceruri ca duhurile, iar greutatea învățămintelor lăsându-se în jos, amândouă sunt deopotrivă pierdute pentru lume de parc-ar rămânea în fundul călimării.

Nădăjduiesc că cetitorul n-a trecut pe lângă niciuna, la fel de stranie şi de ciudată ca aceea cu care o prinsei cu mâța-n sac pe frumoasa mea cetitoare. Nădăjduiesc că asta va avea bune urmări şi că toți oamenii de treabă, bărbați ori femei, vor trage învățătură din pățania dumneaei, ca pe lângă a ceti să mai şi cugete.

MEMOIRE PRESENTE A MESSIEURS LES DOCTEURS DE SORBONNE[101],[102]

Un Chirurgien Accoucheur, represente a Messieurs Ies Docteurs de SORBONNE, qu'il y a des caş, quoique tres rares, ou une mere ne scauroit accoucher, meme ou l'enfant est tellement renferme dans le sein de sa mere, qu'il ne fait paroitre aucune pârtie de son corps, ce qui seroit un caş, suivant Ies Rituels, de lui conferer, du moins sous conditions, le bapteme. Le Chirurgien, qui consulte, pretend, par le moyen *d'une petite canulle*, de pouvoir baptiser immediatement l'enfant, sans faire aucun tort a la mere.

— Il demande şi ce moyen, qu'il vient de proposer, est permis et legitime, et s'il peut s'en servir dans le cas qu-il vient d'exposer[103].

---

100 Pruncii aflați în pântecele mamei nu pot fi botezați în niciun chip (fr.).

101 MEMORIU ÎNFĂȚIŞAT DOMNIILOR LOR, DOFTORII DE LA SORBONA

102 Nota autorului. Vide Deventer, edition Paris, 4 t., 1734, p. 366. Hendrich van Deventer (1651-1724), medic olandez, autor al lucrării de obstetrică din care a împrumutat Sterne fragmentul cuprins în acest capitol.

103 Un mamoş hirurg îi încunoştințează pe domniile lor, doftorii de la Sorbona, că se întâmpla uneori, deşi foarte rar, ca mama să fie nevolnică a naşte, ba chiar ca pruncul să fie atât de zăvorit în pântecele mamei, încât să nu dea la iveală nicio părticică a trupului său, ceea ce, potrivit Ritualurilor, ar fi un caz de administrare a sfântului botez, cel puțin subt rezervă. Pomenitul hirurg susține

REPONSE

Le Conseil estime, que la question proposee souffre de grandes difficultes. Leş Theologiens posent d'un cote pour principe, que le bapteme, qui est une naissance spirituelle, suppose une premiere naissance; îi faut etre ne dans le monde, pour rena ître en Jesus Christ, comme ils l'enseignent. S. *Thomas*, *3 part*, *quaest. 88*, *artic. II*, suit cette doctrine comme une verite constante; l'on ne peut, dit ce S. Docteur, baptiser les enfants qui sont renfermes dans le sein de leurs meres, et S. Thomas est fonde sur ce, que les enfans ne sont point nes, et ne peuvent etre comptes parmis les autres hommes; d'ou îi conclud, qu-ils ne peuvent etre l'objet d'une action exterieure, pur recevoir par leur ministere, les sacremens necessaires au salut: *Pueri în maternis uteris existentes nondum prodierunt în lucem ut cum aliis hominibus vitam ducant*; *unde non possunt subjici actioni humanae*, *ut per eorum ministerium sacramenta recipiant ad salutem*. Leş rituels ordonnent dans la pratique ce que les theologiens ont etabli sur les memes matieres, et ils deffendent tous d'une maniere uniforme, de baptiser les enfants qui sont renfermes dans le sein de leurs meres, s'îl ne font paroâtre quelque pârtie de leurs corps. Le concours des theologiens, et des rituels, qui sont les regles des dioceses, paroit former une autorite qui termine la question presente; cependant le conseil de conscience considerant d'un cote, que le raisonnement des theologiens est uniquement fonde sur une raison de convenance, et que la deffense des rituels suppose que l'on ne peut baptiser immediatement Ies enfants amsi renfermes dans le sein de leurs meres, ce qui est contre la supposition presente; et d'un autre cote, considerant que Ies memes theologiens enseignent, que l'on peut risquer Ies sacremens que Jesus Christ a etablis comme des moyens faciles, mai necessaires pour sanctifâer Ies hommes; et d'ailleurs estimant, que Ies enfants renfermes dans le sein de leur meres, pourroient etre capables de salut, parcequ'ils sont capable des damnation; pour ces considerations, et en egard a l'expose, suivant lequel on assure avoir trouve un moyen certain de baptiser ces enfans amsi renfermes, sans faire aucun tort a la mere, le Conseil estime que l'on pourroit se servir du moyen propose, dans la confiance qu-il a, que Dieu n-a point laisse ces sortes d'enfans sans aucuns secours, et supposant, comme îi est expose, que le moyen donț îi s'agit est propre a leur procurer le bapteme; cependant comme îi s'agiroit, en autorisant la pratique proposee, de changer une regie universellement etablie, le Conseil croit que celui qui consulte doit s'addresser a son eveque, et a qui îi appartient de juger de l'utilită, et du danger du moyen propose, et comme, sous le bon plaisir

---

că poate boteza pe dată pruncul cu ajutorul unei mici canule, fără a aduce nicio vătămare mamei. Domnia să vrea să ştie dacă această cale ce o propune dânsul este îngăduită şi legiuită şi dacă se poate sluji de ea în cazul de mai sus.

de l’eveque, le Conseil estime qu’il faudroit recourir au Pape, qui a le droit d’expliquer Ies regles de l’eglise, et d’y deroger dans le caş, ou la loi ne scauroit obliger, quelques sage et quelque utile que paroisse la maniere de baptiser donț îi s’agit, le Conseil ne pourroit l’approuver sans le concours de ces deux autorites. On conseille au moins a celui qui consulte, de s’addresser a son eveque, et de lui faire part de la presente decision, afin que, şi le prelat entre dans Ies raisons sur lesquelles Ies docteurs soussignes s’appuyent, îi puisse etre autorise dans le caş de necessite, ou îi risqueroit trop d’attendre que la permission fut demandee accordee d’employer le moyen qu’il propose şi avantageux au salut de l’enfant. Au reste, le Conseil, en estimant que l’on pourroit s’en servir, croit cependant, que şi Ies enfans donț îi s’agit, venoient au monde contre l’esperance de ceux qui se seroient servis du meme moyen, îi seroit necessaire de Ies baptiser *sous condition*; en cela le Conseil se conforme a tous Ies rituels, qui en autorisant le bapteme d’un enfant qui et paroâtre quelque pârtie de son corps, enjoignent neantmoins, et ordonnent de la baptiser *sous condition*, s’il vient heureusement au monde.

Delibera en Sorbonne, le 10 Avril, 1733.

A. LE MOYNE
L. De ROMIGNY
De MARCILLY

RĂSPUNS

Soborul socoteşte că cererea înaintată prezintă mari dificultăți. Pe de o parte, teologii reclamă drept principiu ca botezul, care este o naştere spirituală, să fie precedat de naşterea propriu-zisă; trebuind să te fi ivit mai întâi pe lume, spre a te renaşte întru Iisus Hristos, astfel glăsuieşte învățătura lor, *Sf. Toma*, *3 part. Quaest. 88*, *artic. II*, urmează această doctrină ca pe un adevăr nestrămutat; nu-i îngăduit a boteza, zice Sf. Doftor, pe acei prunci ce stau zăvoriți în pântecele mamei lor şi aci Sf. Toma se sprijină pe aceea că pruncii n-au venit încă pe lume şi nu se pot prenumăra printre ceilalți muritori; de unde el trage concluzia că pruncii nu pot fi obiectul unei acțiuni din afară spre a primi prin mijlocirea ei sfintele taine ale mântuirii: *Pueri în maternis uteris existentes nondum prodierunt în lucem ut cum aliis hominibus vitam ducant*; *unde non possunt subjici actioni humanae*, *ut per eorum ministerium sacramenta recipiant ad salutem.* Ritualurile prezic în practică ceea ce au statornicit în aceleaşi cazuri teologii, şi toate, fără de cea mai mică osebire, opresc a se boteza pruncii zăvoriți în pântecele mamei în caz că nu scot la lumină vreo parte a trupului lor. Părerile teologilor dimpreună cu ritualurile după care se călăuzesc diocesele par a constitui o autoritate suficientă în această problemă; totuşi, soborul nostru, socotind pe de o parte că

raționamentul teologilor se sprijină doar pe un temei de conveniență şi că respectarea ritualurilor presupune imposibilitatea botezării grabnice a acelor prunci zăvoriți în pântecul mamei lor, ceea ce vine împotriva ipotezei de față; şi, pe de altă parte, socotind că aceiaşi teologi ne învață că putem răstălmăci sfintele taine statornicite de Iisus Hristos ca mijloace lesnicioase, dar trebuincioase, sfințirii muritorilor; şi socotind totodată că pruncii zăvoriți în pântecele mamei lor sunt pasibili de mântuire, cum sunt şi de osânda; pe aceste temeiuri, şi luând în considerare memoriul potrivit căruia s-a găsit o anumită cale de a boteza aceşti copii astfel zăvoriți fără a primejdui mama, soborul socoteşte că se poate face uz de calea propusă, încredințat fiind că Dumnezeu n-a lăsat aceşti prunci fără de izbăvire şi presupunând, cum se arată acolo, că mijlocul despre care este vorba e în stare a le da sfântul botez; totodată – cum prin autoritatea practicii propuse trebuie schimbată regula universal statornicită, soborul crede că cel interesat trebuie să se adreseze episcopului său, căruia îi revine sarcina de a judeca folosul şi primejdia mijlocului propus, şi cum, lăsând la bună apreciere a episcopului, soborul socoteşte că trebuie să se apeleze la Papă, care are dreptul a desluşi pravilele bisericeşti şi a face o excepție în acest caz, în care legea n-ar putea să silească, oricât de înțeleaptă şi folositoare pare a fi calea de care este vorbasoborul n-ar putea s-o încuviințeze fără concursul acestor două autorități. Sfătuim pe cel interesat să se adreseze cel puțin episcopului său şi să-l încunoştințeze de această hotărâre, pentru ca în caz că Sfinția Săconsimte la temeiurile pe care se sprijină, subsemnații doftori să poată primi autorizație la nevoie, când ar risca prea mult să aştepte ca permisiunea să fie cerută şi acordată spre a folosi mijlocul propus, atât de priincios mântuirii pruncului. În rest, soborul, socotind că se poate face uz de această cale, crede totodată că, dacă pruncii despre care este vorbă ar veni pe lume împotriva aşteptărilor celor ce s-ar fi slujit de chiar acest mijloc, ar trebui să fie botezați *subt rezervă*; şi, prin aceasta, soborul respectă toate ritualurile, care, autorizând botezul unui prunc ce dă la iveală vreo părticică a trupului, adaogă şi prevede a-i boteza *subt rezervă*, dacă din fericire vin pe această lume. *Dat* la Sorbona, 10 aprilie 1733.

A. LE MOYNE
L. De ROMIGNY
De MARCILLY

Multe complimente domnilor Le Moyne, De Romigny şi De Marcilly din partea domnului Tristram Shandy, care nădăjduieşte că s-au hodinit în lege în noaptea de după acea consultațiune aşa trudnică, şi doreşte să afle de nu cumva n-ar fi un mijloc mai lesnicios şi mai sigur că după prăznuirea nunții şi înainte de săvârşirea ei să se boteze îndată toți HOMUNCULII, de-a valma, prin *injecțiune*;

cu condiția ca, de le va merge bine HOMUNCULILOR şi izbuti-vor mai apoi a veni teferi pe lume, să fie din nou botezați, rând pe rând şi fiecare (*sous condition*)[104] – şi al doilea, dacă lucrul nu s-ar putea cumva împlini, domnul Shandy fiind încredințat că se poate, par *le moyen d'une petite canulle* şi *sans faire aucun tort au pere*[105].

Capitolul al douăzeci şi unulea

— Mă-ntreb ce-o fi cu zgomotul şi tropăiala de sus, grăi tata, după un ceas şi jumătate de tăcere, către unchiul Toby care, trebuie să ştiți, şedea în partea dimpotrivă a focului, pufăind neîncetat din luleaua-i de taifas, în vreme ce îşi cercetă în tăcere nouă sa păreche de nădragi de pluş ce îi avea pe dânsul. Ce naiba or fi făcând, frate? grăi tata. Abia că ne mai desluşim vorbele.

— Socot, întoarse răspuns unchiul Toby, scoțându-şi luleaua din gură şi lovindu-i de vreo două ori trei ori capătul de unghia policarului sting, înainte să-şi înceapă vorba, socot, zise...Dar ca să luați mai îndeaproape cunoştință de simțămintele unchiului Ibby în această privință, trebuie mai întâi să pătrundeți oleacă în firea sa, ce voiesc a v-o zugrăvi chiar acum, după care vom putea urma la fel de bine convorbirea dintre el şi tata.

Cum îl chema, rogu-va – căci scriu cu atâta grabă, încât n-am vreme să-mi aduc aminte ori să cercetez – pe cel ce-a zis mai întâi că „multă nestatornicie se află în aerul şi clima noastră"? Oricine o fi fost, bine şi adevărat grăit-a. Dar corolariul ce s-a tras de aci, anume că „din pricina asta, ni s-au fost hărăzit aşa puzderie de firi sucite şi ciudate", nu vine de la dânsul; altul l-a descoperit cu cel puțin un veac şi jumătate mai târziu. Apoi, că această îmbelşugare de făpturi aparte ar fi, chipurile, pricina pentru care comediile noastre sunt cu mult mai bune decât cele franțuzeşti sau decât oricare altele ce au fost ori putea-vor fi scrise pe continent, această descoperire nu fu pe deplin săvârşita decât pe la mijlocul domniei regelui William[106], când marele Dryden[107], ticluind una din întinsele sale precuvântări (de nu mă înşel), dădu peste dânsa în chipul cel mai fericit. În adevăr, către sfârşitul domniei reginei Ana, marele Addison[108] prinse a

104 Sub rezervă: termen teologic arătând că cel care botează o face sub rezerva că pruncul să nu se nască. Pentru ca botezul să fie primit, trebuie ca preotul să aibă mereu în minte această condiție şi anume că, de se va naşte pruncul, botezul se va anula.

105 Prin mijlocirea unei canule şi fără a pricinui vreo durere tatălui (fr.).

106 Wilhelm de Orania (1650-1702), rege al Angliei sub numele de William al III-lea.

107 John Dryden (1631-1701), scriitor clasicist englez.

108 Joseph Addison (1672-1719), scriitor şi critic englez, care a editat, împreună cu Richard Steele (1672-1729), cele două reviste literare importante ale vremii:

oblădui această idee şi a desluşi pe deplin lumea în unul au două numere din al său *Spectator*; dar descoperirea în sine nu era a dumisale. Apoi, în al patrulea şi ultimul rând, că această ciudăţenie a climei, ducând la o atare ciudăţenie a firii noastre, ne despăgubeşte într-un fel, căci ne îngăduie să ne mai veselim cu câte ceva când vremea ne opreşte a ieşi din casă. Această observaţiune e a mea; şi mi-a trecut prin minte chiar în ziua asta ploioasă, cea de-a douăzeci şi şasea a lui Mărţişor 1753, anume între ceasurile nouă şi zece dimineaţa.

Aşa-aşa, iubiţii mei confraţi şi tovarăşi întru astă îmbelşugată recoltă a ştiinţei ce se coace chiar acum, în faţa ochilor noştri; aşa se face că, încet-încet, prin creşteri întâmplătoare, învăţătura noastră fizicească, metafizicească, fiziologhicească, polemicească, marinărească, matematicească, esotericească, mecanicească, biograficească, roman-ţicească, chimicească şi obstetricească, cu cincizeci de alte crengi ale ei (cele mai multe sfârşind ca şi acestea în – *ească*), a sporit din ce în ce, mergând către acel Ak ii[109] de desăvârşire de care, judecând după progresele din ultimii şapte ani, nu putem fi prea departe.

Când se va atinge acea culme, nădăjduiesc c-o să se puie capăt oricărui fel de scrieri, iar lipsa acestora vă pune capăt oricărui fel de lectură, şi cu vremea, *precum războiul naşte sărăcie*, şi sărăcia pace – sfârşi-se-va în chip neînlăturat cu orice fel de învăţătură şi atunci va trebui s-o luăm de la început; ori, cu alte cuvinte, să ajungem iarăşi în locul de unde am purces:

Ferice! De trei ori ferice vremi! Cum aş mai fi dorit ca vremea când, ca şi chipul în care fusei zămislit să fi fost alta, ori poate să fi fost întârziată zămislirea-mi – o dată cu toate plăcerile mamei şi tatei – cu vreo douăzeci ori douăzeci şi cinci de ani, când omul din lumea slovelor putea-va să aibă oarece dram de noroc!

Dar îl uitai pe unchiul Toby, care, în tot acest răstimp, îşi scutură scrumul din lulea.

Dânsul era din acel soi osebit ce face cinste climei noastre, şi n-aş fi stat nici o clipă în cumpănă a-l aşeza în rândul producturilor ei celor mai alese, de n-aş fi desluşit la dânsul atâtea trăsuri ale familiei ce vădeau că ciudăţenia firei sale se datora mai degrabă sângelui decât vântului, apei ori oricărui fel de schimbare au îmbinare între ele; drept care, mă şi mir ades că tata – deşi socot că avea dânsul pricinile sale –, văzând anume semne de ciudăţenie în purtarea-mi, pe când eram copil, nu se gândea niciodată să le puie pe seama acestui lucru: căci toţi cei din FAMILIA SHANDY erau oameni osebiţi din creştet până-n tălpi; voiesc a zice bărbaţii, căci femeile nu se osebeau prin nimic, afară numai de mătuşa DINAH, care acum vreo Şaizeci de ani se însoţi şi zămisli un prunc cu surugiul dânsei, drept care tata, credincios ipotezei sale cu privire la numele de

---

The Spectator şi The Tatler.

109 Culme (grec).

botez, obişnuia să spuie că femeia n-are decât să aducă mulțumiri naşilor ei pentru cele întâmplate.

Pare nespus de ciudat – şi m-aş gândi mai degrabă a aşeza în calea cetitorului o ghicitoare, lucru ce nu mi-ar folosi defel decât să-l pun a-mi desluşi cum s-a putut ca o atare întâmplare să strice, la atâta amar de ani după ce avusese loc, pacea şi unirea ce îndeobşte domneau între tată şi unchiul Toby. S-ar putea crede că întreaga tărie a nenorocirii s-a cheltuit şi s-a istovit de la început – cum se întâmpla îndeobşte. Dar în familia noastră nimic nu se petrecea vreodată în chip obişnuit. Poate că pe vremea când se abătu această nenorocire pe capul său va fi avut ea alte necazuri s-o frământe; şi cum necazurile ne sunt trimise spre binele nostru, iar necazul asta n-a făcut niciodată vreun bine FAMILIEI SHANDY, pesemne că adăsta împrejurări şi vremi prielnice care să-i îngăduie a-şi împlini slujba. Băgați de seamă, nu zic nimic hotărât în privința asta. Obiceiul meu e a călăuzi pe cei curioşi spre felurite căi de cercetare cari să-i ducă la izvoarele dintâi ale întâmplărilor ce le istorisesc; nu aidoma pedantului Fescue[110] ori cu încrederea lui Tacit care, mintos cum este, îi vira în cofă şi pe cetitor şi pe domnia sa însuşi, ci cu umilința neostenită a unui suflet ce nu doreşte nimic alta decât să-i slujească pe cei curioşi; către aceştia scriu şi de dânşii şi-voi cetit până la sfârşitul lumii, de cumva o scriere ca asta va să dăinuiască atâta.

Aşadar, nu voi desluşi de ce acest izvor de mâhniri fu astfel hărăzit tatei şi unchiului meu. Dar cum şi în ce chip se vădi a fi pricină de nemulțumire între dânşii, pot s-o desluşesc pe deplin; şi anume:

Unchiul meu TOBY SHANDY, prea bună doamnă, era un gentleman care, pe lângă însuşirile ce întregesc de obicei caracterul unui om cinstit şi drept, mai stăpânea una în chip desăvârşit, însuşire ce e doar arareori, ba chiar deloc trecută în rândul celorlalte; anume, era din fire negrăit şi fără seamăn de sfielnic; îndrept cuvântul „fire”, căci n-aş vrea să vă spun de la început, ci să las mai întâi pe domniile voastre să hotărâți dacă sfioşenia îi era firească ori dobândită. Pe orice cale s-o fi ales unchiul Toby cu dânsa, era totuşi sfioşenie sadea; adicătelea, prea bună doamnă, nu în ce priveşte vorbele, căci avea nefericirea a nu se şti prea bine folosi de ele – ci în ce priveşte lucrurile; şi soiul asta de sfioşenie îl stăpânea într-atât, atingând la dânsul o atare culme, încât aproape că se asemuia – dacă aşa ceva e cu putință – cu sfioşenia unei femei; acea delicatețǎ femeiască, prea bună doamnă, acea neprihănire a minții şi a închipuirii ce ne face pe noi, bărbații, a ne teme de domniile voastre, femeile.

Îți vei închipui, prea bună doamnă, că unchiul Toby a deprins sfioşenia taman de la acest izvor, adicătelea şi-a petrecut mare parte din vreme convorbind cu femeile; şi că mulțămită unei cunoaşteri desăvârşite a domniilor voastre şi a

110 Fescue (Sebastian Fesch) (1647-1712), jurisconsult şi anticar elvețian.

puterii imitațiunii, pentru că atari pilde frumoase o fac de neînvins, s-a ales cu această plăcută înclinație. Aş dori să pot zice asta, dar, lăsând la o parte pe cumnată-sa, soața tatei şi mama mea, nu cred că unchiul Toby să fi schimbat trei vorbe cu seminția femeiască în tot atâția ani. Nu, prea bună doamnă, darul îi veni dintr-o pălitură.

— O pălitură!

— Da, prea bună doamnă, pălitură unui pietroi smuls de o ghiulea din parapetul unei fortificațiuni la asedierea Namurului[111], pietroi ce îl nimeri din plin pe unchiul Toby taman în vintre. Şi-n ce chip l-a putut înrâuri? Povestea asta, prea bună doamnă, e lungă şi desfătătoare; dar de-o spun aci, îmi răstoarnă toată istorisirea. Am lăsat-o pentru un episod ce vine mai târziu, şi toate împrejurările ce au însoțit-o şi-vor înfățişate la locul nimerit întocmai cum s-au petrecut. Până atunci, nu-mi stă în puteri să arunc mai multă lumină asupra acestei chestiuni şi nici să vă spun mai mult decât v-am spus până acuma, adicătelea că unchiul Toby era de o sfioşenie fără seamăn, ce, întâmplându-se a fi oarecum subțiată şi subtilizată de căldura neschimbată a mândriei familiale, şi amândouă dimpreună aşa chip îl lucrau pe dinăuntru, că nu putea să asculte istoria mătuşii DINAH decât cu cea mai mare emoțiune. Cea mai neînsemnată aluzie era de ajuns a-i goni tot sângele în obraz, dar când tata se apuca să depene istoria de-a fir-a-păr în felurite adunări pestrițe – lucru ce era ades silit a-l face spre a-şi ilustra ipoteza –, nenorocita pată ce se abătuse asupra uneia din cele mai frumoase ramuri ale familiei făcea că cinstea şi sfioşenia unchiului Toby să sângereze; şi ades îl luă pe tata deoparte, îngrijat peste măsură, ca să-i arate şi să-i spuie că îi dă orice pe lume, numai să sfârşească odată cu povestea asta.

Tata avea, socot, pentru unchiul Toby, cea mai sinceră şi caldă iubire ce a purtat-o vreodată un om fratelui său şi ar fi făcut orice lucru pe lumea asta pe care un frate îl poate cere cu îndreptățire altuia, spre a-l mulțumi pe unchiul Toby. Dar, în pricină de față, asta era mai presus de puterile lui.

Tata, cum vă spusei, era filosof din fire, un filosof speculativ şi sistematic, iar povestea mătuşii Dinah era o treabă tot atât de însemnată pentru dânsul precât era pentru Copernic retrogradația planetelor. Alunecările planetei Venus în orbită ei întărit-au sistemul copernician, numit astfel după numele învățatului; iar alunecările mătuşii mele Dinah în orbită ei avut-au aceleaşi urmări pentru stabilirea sistemului tatei, care sistem am credința că va fi numit de aci înainte până-n vecii vecilor *Sistemul shandian*, după numele tatei.

În orice chestiune privind cinstea familiei, tata avea, socot, un simț al ruşinii la fel de ascuțit ca orice alt om, şi nici el, nici – îndrăznesc să

111 Referire la un episod din războiul dintre Anglia şi Franța, care a avut loc la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, având ca scop supremația Angliei în Europa. Namur, o cetate din Flandra (astăzi Belgia), a fost cucerită de englezi şi de aliații lor olandezi în 1695, după 67 de zile de asediu.

spunCopernic n-ar fi scos la iveală povestea ori n-ar fi dat-o în vileag nici în ruptul capului, dacă n-ar fi fost datoria ce o aveau, cum socoteau dânşii, faţă de adevăr.

— *Amicus Plato* – zicea tata, tâlmăcindu-i unchiului Toby vorbele pe măsură ce înainta – *Amicus Plato*, adicătelea Dinah mi-era mătuşă, *sed magis amica veritas*[112] – dar Adevărul mi-e frate.

Nepotrivirea asta dintre tată şi unchiul meu era pricină vecinică de sfadă între dânşii. Unul nu îndura să auză povestindu-se istoria despre ruşinea familiei, iar celălalt nu lăsa o zi să treacă fără a pomeni de dânsa.

— Pentru numele lui Dumnezeu, striga unchiul Toby, de dragul meu şi de dragul nostru, al tuturor, frate Shandy, lasă povestea asta despre mătuşa noastră să se odihnească în pace, dimpreună cu ţarina femeii; cum poţi, cum poţi avea aşa puţină simţire şi compătimire pentru familia noastră?

— Ce înseamnă numele unei familii pe lângă o ipoteză? înturna tata răspuns. Ba chiar ce înseamnă viaţa unei familii?

— Viaţa unei familii! zicea unchiul Toby, aruncându-se în jilţ şi înălţându-şi mâinile, ochii şi un picior.

— Da, viaţa, îl îngână tata, susţinându-şi punctul de vedere. Câte mii de familii nu se dau la fund în fiece an (cel puţin în ţările civilizate), dar ce înseamnă asta faţă de o ipoteză!

— Din câte pricep eu cu mintea mea cea proastă – o ţinea morţiş unchiul Toby –, fiece pildă de soiul asta se cheamă OMOR sadea, oricine l-ar făptui.

— Vezi, aci greşeşti, îi răspundea tata; căci în *Foro Scientiae*[113] nu se află OMOR, ci numai MOARTE, frate.

Unchiul Toby nu catadiesea să răspunză la asta prin alt argument, fără numai fluierând vreo şase măsuri din *Lillabullero*[114]. Aflaţi că asta era chipul în care se uşura dânsul îndeobşte de pasiuni, de câte ori îl supăra sau îl mira ceva, dar mai cu seamă când vreun lucru i se părea cu desăvârşire fără noimă. Cum niciun logician au comentator al său, din câţi îmi vin în minte, n-au socotit de cuviinţă să dea vreun nume potrivit acestui soi aparte de argument, îmi iau slobozenia s-o fac însumi, din două pricini: întâi, ca, pentru a înlătura orice neînţelegere ce s-ar putea ivi în controverse, să-l osebesc cu desăvârşire şi pentru vecie de toate celelalte argumente, după pilda lui *Argumentum ad verecundiam*[115],

---

112 Mi-e drag Platon, dar mai drag mi-e adevărul (lat.).

113 În forul ştiinţei (lat.).

114 Refren dintr-o baladă atribuită lordului Wharton (1648-1715), unul din liderii Partidului Liberal, şi pusă pe note de cunoscutul compozitor Henry Purcell (1658-1695). După cât se pare, cuvântul Lillabullero a constituit parola răsculaţilor irlandezi în 1641.

115 Argumentul pudorii (lat.).

ex absurdo[116], *ex fortiori*[117], sau a oricărui altul. Şi, al doilea, ca să poată zice pruncii pruncilor mei – după ce îmi voi fi aflat hodina de veci – că bunicul lor îşi stoarse creierii cu tot atâta folos precât alţi oameni, născocind şi azvârlind plin de mărinimie în Visteria lui *Ars Logica*[118] un nume pentru unul dintre cele mai încuietoare argumente din toată ştiinţa. Şi dacă menirea controverselor e mai degrabă a închide gura decât a convinge, ar putea să adaoge, de astfel le va fi voia, un nume pentru unul dintre cele mai bune argumente din câte se află pe lume.

Aşadară, prin cele de faţă, hotărăsc şi poruncesc cu străşnicie ca zisul argument să se cunoască şi să se osebească de toate celelalte prin numele şi titlul de *Argumentum fistulatorium*[119] şi nu altul, precum şi să fie trecut în rând cu *Argumentum baculinum*[120], *Argumentum ad crumenam*[121], şi să fie tratat de-aci înainte la acelaşi capitol. Cât despre *Argumentum tripodium*, ce nu-i nicicând folosit altcum decât de femeie împotriva bărbatului, şi *Argumentam ad rem*[122] ce, dimpotrivă, e folosit doar de bărbat în contra femeii, cum aceste două ajung cu prisosinţă pentru o singură lecţie – şi, mai cu seamă, cum unul e cel mai nimerit răspuns pentru celălalt –, să fie aşijderi puse la un loc şi tratate într-un capitol de sine stătător.

Capitolul al douăzeci şi doilea

Preaînvăţatul episcop Hall[123], mă gândesc la vestitul doftor Joseph Hali, care fu episcop de Exeter în vremea întâiei domnii a rigăi James[124], ne repetă într-una din decadele sale, la finele minunatului său meşteşug de cugetare scos la Londra, în anul 1610, de către John Beal, ce locuia pe uliţa Aldersgate, „că urât lucru este laudă de sine"; şi, în adevăr, socot că aşa este.

---

116 Argument prin reducere la absurd (lat.).

117 Argumentul constrângerii (lat.).

118 Meşteşugul logicii (lat.).

119 Argumentul fluieratului (lat.).

120 Argumentul bâtei (lat.).

121 Argumentul pungii; a da bani împotriva voinţei ori raţiunii (lat.).

122 Argumentul la obiect. Argument care, spre a convinge, aduce în sprijinul său un obiect (lat.).

123 Episcopul Hall (1574-1656), prelat şi moralist englez, unul dintre scriitorii preferaţi ai lui Sterne, care împrumută multe dintre ideile sale atât în Tristram Shandy cât şi în Predici.

124 Iacob I, rege al Angliei (1603-1625) şi al Scoţiei (1567-1625), sub numele de Iacob al Vl-lea.

Şi totuşi, pe altă parte, când un lucru e făcut cu meşteşug, fără ca acesta să iasă la iveală, gândesc că e la fel de urât ca un om să piarză cinstirea ce i s-ar cuveni de pe urma lui şi să se petreacă de pe lume lăsându-şi mândria să-i putrezească în căpățână.

Asta mi se potriveşte şi mie întru totul.

Căci se află în această lungă digresiune în care fără voie m-am lăsat dus, ca-n toate digresiunile mele (afar' doar de una), o măiestrită folosire a meşteşugului digresiv, al cărui merit tare mă tem că i-a scăpat cetitorului meu mai întotdeauna, nu din pricina lipsei sale de pătrundere, ci pentru că aceasta e o însuşire care cu adevărat arareori s-o cauți ori să te aştepți a o afla la o digresiune; şi anume: că deşi digresiunile mele sunt toate, după cum vedeți, digresiuni sadea, şi cu toate că-mi iau zborul de la lucrul meu la fel de des şi de anapoda ca orice alt scriitor din Marea Britanie, totuşi îmi văd necurmat de bună rânduială a trebilor mele pentru ca îndeletnicirea mea de căpătâi să nu încremenească locului în lipsa-mi.

Eram tocmai pe cale, bunăoară, să vă zugrăvesc în linii mari firea cât se poate de caprițioasă a unchiului meu Toby, când iată că mătuşa Dinah şi surugiul ne tăiară drumul şi ne purtară într-o hoinăreală de câteva milioane de mile până hăt în inima sistemului planetar. În pofida acestora, bag seamă că zugrăvirea unchiului Toby înainta târâş-grăpiş, dar fără oprire; nu trăsurile de căpătâi – ceea ce ar fi fost cu neputință –, ci unele mai apropiate şi mai şterse fură atinse ici-colo pe măsură ce merserăm înainte, aşa fel că acum îl cunoaşteți mult mai bine pe unchiul meu ca la început.

Prin această dibace mijlocire, mecanismul opului meu e fără seamăn în speță; două mişcări potrivnice sunt vârâte într-însul şi împăcate, de unde până acum fuseseră socotite a fi în vrăjmăşie. Într-un cuvânt, opul meu e digresiv şi progresiv totdeodată.

Asta, bunul meu domn, e cu totul altă poveste decât zilnica rotire a pământului în jurul osiei sale, dimpreună cu înaintarea pe orbita sa eliptică, dând naştere anului, precum şi acelor schimbări şi revo-luțiuni ale anotimpurilor ce le îndrăgim atâta; deşi mărturisesc că aceasta mi-a sugerat ideea, am credința că şi cele mai mari dintr atât de lăudatele îmbunătățiri şi descoperiri şi-au avut izvorul îi asemenea sugestiuni mărunte.

Digresiunile sunt, fără îndoială, strălucirea soarelui; sunt viața şi sufletul cetitului; scoateți-le din această scriere, bunăoară, şi-atunci n-aveți decât să luați întreaga carte; căci doar o veşnică iarnă înghețată va rămâne să domnească peste fiece filă a ei; redați-le scriitorului; el păşeşte ca un mire, le urează bun sosit; adaogă variație şi împiedic a se ostoi pofta cetitorului.

Toată îndemânarea stă în măiestrita dichisire şi gătire a lor aşa fel cât a fi spre folosul cetitorului, ca şi al autorului deopotrivă, a cărui stare jalnică, în această privință, e în adevăr vrednică de milă: căci, de purcede la o digresiune, îndată, văz, întreaga scriere îi şi încremeneşte pe loc; iar de merge înainte cu grosul lucrării sale, apoi s-a sfârşit şi cu digresiunea.

Ticăloasă treabă. Din care pricină, dintru început, vedeți dumneavoastră, îmi clădii grosul lucrării, precum şi părțile ei întâmplătoare, cu întretăieri, în aşa chip împletind şi încolăcind mişcările digresive cu cele progresive ce se îmbucă unele într-altele că întreaga maşinărie fu pusă pe roate; ba, mai mult, va merge astfel încă patruzeci de ani de aci încolo, numai să binevoiască izvorul sănătății a mă milui atâta vreme cu viață şi voie bună.

Capitolul al douăzeci şi treilea

Simțesc o grozavă înclinare a porni capitolul de față cu cine ştie ce trăsnaie şi nici n-am de gând a mă împotrivi acestei toane. Drept care iată cum încep:

De s-ar fi pus în pieptul omenesc geamul lui Momus[125], după îndemnul acelui vel-eritic, spre îndreptarea cusururilor, apoi întâi şi întâi ar fi urmat această prostească consecință: că până şi cei mai gravi şi mai înțelepți dintre noi, într-un chip sau altul, ar fi trebuit să-şi azvârle banii pe geam[126], în fiece zi a vieții.

Şi, al doilea, că de s-ar fi înfipt zisa sticlă în acel loc, întru cunoaşterea firii unui om, n-ai fi avut nimic altceva de făcut decât să iei un jilț şi să te apropii binişor spre a privi, ca într-un fagure de miere, sufletul gol puşcă; luând aminte la toate mişcările lui, punerile sale la cale; desluşind toți sticleții săi de la naştere până la vremea zborului, văzându-l dezlănțuit în toate țopăielile, giumbuşlucurile şi caprițiile lui, iar după ce ai cercetat şi purtarea să mai solemnă, ca urmare a acestor țopăieli, să iei pană şi cerneală, însemnând nimic alta decât cele văzute şi de cari ai putea jura că sunt alevea. Dară autorul din această planetă n-are nicicum parte de aşa înlesnire: în planetă Mercur poate că lucrurile se petrec în ast chip – de nu chiar mai bine pentru dânsul –, căci acolo căldura puternică a ținutului, cum o dovedesc socotitorii, din pricina apropierii de soare, fiind încă mai mare decât cea a fierului încins, trebuie, gândesc, că de mult a vitrificat trupurile băştinaşilor (cauza eficientă) ca să-i împace cu climatul (cauza finală); drept care, din aceste două pricini, toate sălaşurile sufletelor lor, de sus şi până jos, s-ar putea să nu fie nimic altceva, oricât s-ar căzni până şi cea mai sănătoasă

---

125 Momus, zeul râsului la romani; reproşa omului făurit de Vulcan că nu are o ferestruică în dreptul inimii, pentru a-i putea afla şi cele mai tainice gânduri.

126 Joc de cuvinte în original; în engl., window-money: a) bani aruncați pe fereastră, irosiți; b) bani plătiți pentru înlocuirea geamurilor sparte.

filosofie să dovedească într-alt chip, decât un trup firav şi străveziu de sticlă (în afară de buric); aşa încât, până ce locuitorii îmbătrânesc şi se zbârcesc de-a binelea, când, razele de lumină, pătrunzând printr-înşii, se refractă aşa cumplit ori se întoarnă reflectate în linii aşa de piezişe către ochi că nu-i chip să mai vezi prin om, sufletul lui ar putea la fel de bine – fără numai de nu cumva e prea ceremonios ori se tupilează ca vai de dânsul în dosul buricului –, ar putea, zic, în toate celelalte privințe, să-şi dea în petec afară, la fel de bine ca şi în propriul său sălaş.

Dar asta, precum spusei, nu se întâmpla cu locuitorii de pe acest pământ; mințile noastre nu strălumineazā prin trup, ci se află tăinuite subt un coperământ întunecos de carne şi sânge necristalizate, aşa încât de voim a le cunoaşte adevărata fire, trebuie să purcedem la treabă într-alt chip.

Multe, în adevăr, sunt căile ce duhul omenesc a fost silit să le urmeze spre a împlini cu preciziune această lucrare.

Unii, de pildă, îşi zugrăvesc personagiile cu ajutorul instrumen-turilor de vânt. Vergilius s-a folosit de această metodă în episodul lui Dido şi Aeneas; dar ea e la fel de înşelătoare ca suflarea faimei; ba, mai mult, trădează îngustime. Nu sunt neştiutor de faptul că italienii susțin a fi în stare să înfățişeze cu matematicească preciziune ce anume soi de om se află printre dânşii din *forțe* sau *piano* al unui anume instrument de vânt ce îl folosesc şi care, zic dânşii, nu înşală niciodată. Nu mă încumet a rosti aci numele instrumentului – e de ajuns să ştiți că se găseşte şi printre noi –, dar nici nu m-am gândit vreodată a face vreun portret după dânsul; e ceva tainic şi croit a fi astfel, cel puțin *ad populum*[127]. Aşadar, te conjur, doamnă, ca ajungând aci, să ceteşti înainte cât poți de repede, fără a mai zăbovi să cercetezi despre ce-i vorba.

Sunt încă alții cari îți vor zugrăvi firea unui om prin nici o altă mijlocire pe lumea asta fără decât scârna sa, dar asta de multe ori te poate duce la eroaredacă nu cumva cercetezi şi ce-a mâncat – şi puind alăturea cele două portrete, să înjghebezi unul mai fidel.

N-aş avea nimic împotriva acestei metode, atâta doar că miroase, socot, prea din cale-afară a cătat cu lumânarea – unde mai pui că sporeşte cazna, silit cum eşti să arunci o privire şi asupra celorlalte *non-naturale*[128].

De ce-o fi trebuind ca nevoile cele mai fireşti ale omului să se cheme *non-naturale* e o altă poveste. Mai sunt şi alții, în al patrulea rând, ce desprețuiesc pe

127 Pentru prostime (lat.).

128 În medicina antică şi scolastică se numeau non-naturale lucrurile care în doză moderată contribuiau la menținerea sănătății, dar care, dacă lipseau sau erau practicate excesiv, pricinuiau diferite maladii. De pildă, erau socotite drept „non-naturale”: somnul, trezia, odihna, exercițiul, pasiunile, afecțiunile, secrețiile, hrana, băutura, excrețiile, schimbările de temperatură. Doctorul John Burton a publicat un tratat pe această temă.

toate celelalte, nu că a lor ar fi mai rodnică, ci din osebitele chipuri de a o folosi, chipuri ce le-au împrumutat de la mult încercatele mijloace întrebuințate de Breaslă Pentagraficească[129] a zugravilor la meşteritul copiilor. Aceştia, luați aminte, sunt neasemuiții voştri istorici.

Pe unul din aceştia o să mi-l vezi zugrăvind un portret în întregime şi în plină lumină – asta e josnic, necinstit şi neîndurător față de omul ce stă drept model.

Alții, ca să dreagă lucrurile, îți vor face portretul pe întuneric; asta-i, din toate, lucrul cel mai necinstit, căci poți fi încredințat că te va zugrăvi subt cele mai caraghioase înfățişări.

Ca să mă păzesc de toate aceste greşeli când vă voi zugrăvi portretul unchiului Toby, sunt hotărât să nu mă folosesc de niciun ajutor mecanicesc; ba mai mult, până-mi n-o să fie călăuzită de niciun soi de instrument de vânt ce s-a aflat vreodată.

Capitolul al douăzeci şi patrulea

De n-aş fi moraliceşte încredințat că cetitorul şi-a pierdut sărita tot aşteptând zugrăvirea unchiului Toby, i-aş fi dovedit mai întâi că nu se află instrument mai nimerit pentru aşa ceva ca cel găsit de mine.

Omul şi CĂLUȚUL SĂU DE BĂTAIE, deşi nu pot zice că se înrâuresc unul pe altul ca trupul şi sufletul, totuşi au, fără tăgadă, un soi de comunicare între dânşii; şi înclin a crede că ceea ce se petrece cu dânşii se aseamănă cu purtarea corpurilor electrizate – anume că prin mijlocirea părților înfierbântate ale călărețului ce vin în nemijlocită atingere cu spinarea CĂLUȚULUI DE BĂTAIE, se întâmpla ca, după multă drumeție şi frecare, trupul călărețului să se încărce din creştet până-n tălpi de substanța alcătuitoare a CĂLUȚULUI DE BĂTAIE; aşa că, de eşti în stare să lămureşti cu limpezime natura unuia, poți să-ți faci o idee îndestul de apropiată de adevăr în ce-i priveşte pe celălalt.

Acum, CĂLUȚUL DE BĂTAIE, ce veşnic îl încăleca unchiul Toby, e, după umila mea părere, vrednic a fi zugrăvit, dacă nu de altceva, măcar pentru ciudățenia sa; căci ai fi putut umbla de la York la Dover, de la Dover la Penzance, în Cornwall, iar de la Penzance îndărăt la York[130] şi tot n-ai fi întâlnit unul la fel în cale; ori, de-ai fi întâlnit, oricât de grăbit să fi fost, tot te-ai fi oprit locului să te desfeți privindu-l. Căci, în adevăr, mersul şi înfățişarea îi erau atât de stranii şi aşa împestrițat era el de la cap la coadă pentru unul de spița sa, încât putea sluji drept obiect de dispută dacă este alevea CĂLUȚ DE BĂTAIE au ba; dar precum

129 Nota autorului. Pentagraf – instrument de copiat tipărituri şi tablouri pe cale mecanică şi la orice dimensiuni.

130 Adică: de la un capăt al Angliei la celălalt.

Filosoful nu se slujea de alt argument în contra Scepticului ce respingea realitatea mişcării decât sculându-se şi păşind prin odaie, aşijderea şi unchiul Toby dovedea că al său CĂLUȚ DE BĂTAIE e un adevărat CĂLUȚ DE BĂTAIE, încălecându-l şi purtându-l din frâu încoace şi încolo; cât despre lume, o lăsa a hotărî cum o taie capul. De fapt, unchiul Toby se aburca aşa cu multă plăcere pe dânsul şi acesta îl purta atât de lin, că prea puțin îşi bătea capul cu ce-ar fi putut lumea să zică ori să gândească despre dânsul. Oricum, ar fi cu prisosință vremea să vi-l zugrăvesc pe unchiul Toby; dar, spre a înainta aşa cum se cuvine, vă cer îngăduință a mă lăsa mai întâi să vă încunoştințez de felul cum şi-a dobândit el bidiviul.

Capitolul al douăzeci şi cincilea

Cum rana ce o căpătase în vintre, la Namur, îl făcuse nevolnic a mai lupta, se găsi cu cale c-ar fi mai nimerit să se întoarcă în Englitera. Din patru ani câți i se porunci a nu-şi părăsi odaia, o bună bucată de vreme nu avu voie să se scoboare din pat: iar cât ținu tămăduirea, avu parte de suferințe negrăitedatorită unor succesive exfoliațiuni ale osului pubis şi a muchiei dinațară a acelei părți a *coxendixului*[131] ce se cheamă os *illium*[132], cari oase fuseseră cumplit sfărâmate, tot atât din pricina formei neregulate a bolovanului ce, cum vă spusei, se desprinsese din parapet, precât şi a mărimii lui (măcar că era destul de însemnată), ceea ce-i făcu pe hirurg să crează că vătămătura ce i-o pricinuise unchiului Toby s-ar fi datorat mai curând greutății pietrei decât forței cu care fusese împroşcată, fapt ce, îi zicea el ades unchiului meu, era un mare noroc.

Pe atunci, tata tocmai îşi pornise negoțul la Londra şi îşi luase o casă; cum pe cei doi frați îi lega o adevărată prietenie şi deplină înțelegere şi cum tata socoti că unchiul Toby n-ar putea primi niciunde asemenea îngrijire şi atențiune ca în propria-i casă, îi hărăzi cele mai bune încăperi dintr-însa. Un şi mai mare semn de iubire fu acela de a nu lăsa pe nimeni, prieten sau cunoştință ce-i călca în casă cu felurite prilejuri, fără a-l lua de mână şi a-l duce sus ca să-l vază pe fratele său Toby şi să sporovăiască vreun ceas la căpătâiul său.

Istorisirea rănirii unui oştean mai înşală durerea; cel puțin aşa credeau mosafirii unchiului Toby şi în vizitele zilnice pe cari i le făceau, datorită curteniei ce izvora din această credință, ei aveau obiceiul să aducă vorba despre acest subiect şi de la acesta, din vorbă în vorbă, se ajungea taman la asaltul cu pricina.

Aceste discuții erau nespus de binevoitoare; şi unchiul Toby se simțea mult uşurat în urma lor şi încă şi mai mult poate, dacă tot ele nu i-ar fi pricinuit nişte încurcături neprevăzute ce vreme de trei luni încheiate îi întârziară tămăduirea în

---

131Coastă (lat.).

132Osul iliac (lat).

chip simţitor, iar dacă n-ar fi scornit un mijloc de a ieşi din ele, tare mă tem că taman acestea l-ar fi vârât în mormânt.

Cari erau aceste încurcături ale unchiului meu n-aţi putea să ghiciţi defel; căci, de-aţi putea, aş roşi, nu ca rubedenie ori ca bărbat, ba nici chiar ca o femeie, ci aş roşi ca scriitor; mai cu seamă că nu puţin mă mândresc tocmai cu faptul că cetitorul n-a fost în stare până acum să ghicească nimic. Şi ţiu cu aşa înfocare la asta, bunul meu domn, că de te-aş socoti în stare a-ţi face cât de mică idee ori prepus de cele ce vin în fila următoare, aş smulge-o fără întârziere din această scriere.

CARTEA A DOUA

Capitolul întâi

Am purces la o nouă carte înadins a avea destul loc ca să lămuresc ce fel erau încurcăturile unchiului Toby, pricinuite de multele discuţii şi întrebări privind asediul Namurului, de unde i s-a tras şi rana.

Trebuie să amintesc cetitorului, de cumva a cetit istoria războaielor rigăi William[133], iară de nu, să-l încunoştinţez că unul din cele mai vrednice de aducere-aminte atacuri la acel asediu fu cel al englezilor şi olandezilor asupra vârfului contraescarpei înaintate, între poartă Sfântul Nicolae, ce închidea stăvilarul ori zăgazul, unde englezii se aflau subt crâncena bătaie a puştilor contragărzii, şi demibastionul Sf. Roch; urmarea acestei aprige ciocniri fu în trei cuvinte că: olandezii se făcură stăpâni pe contragardă iară englezii cuceriră drumul de strajă dinaintea porţii Sf. Nicolae, în pofida vitejiei ofiţerilor franţuzi ce, pe glacis, îşi primejduiau viaţa, cu sabia goală în mina.

Cum asta fu lupta de căpetenie ce unchiul meu o văzuse cu ochii lui la Namur, oastea asediatorilor fiind împiedicată a urmări mare parte din propriile operaţiuni din pricina râurilor Meuse şi Sambre ce se întâlneau chiar în acel loc, unchiul meu vorbea în amănunţime mai cu seamă despre dânsa, şi multele sale încurcături se datorau greutăţilor aproape de netrecut ce le întâlnea în depanarea cu limpezime a istorisirii sale şi în statornicirea osebirilor şi distincţiunilor dintre

---

133 După cum a stabilit istoriografia literară, principalul izvor folosit de Sterne în descrierea numeroaselor episoade din războiul anglo-francez de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea a fost Istoria Angliei aparţinând lui Rapin de Toire, lucrare tradusă din franceză şi continuată, de la revoluţia din 1688 până la urcarea pe tron a lui George al II-lea (1727), de Nicholas Tindal. Această lucrare cuprinde numeroase ilustraţii, hărţi şi planuri de oraşe, în special cele ale oraşului Namur, care joacă un rol atât de însemnat în Tristram. Descriind asediul la care a luat parte unchiul Toby, Sterne împrumută adesea din această lucrare pasaje întregi, cu uşoare modificări.

escarpă şi contraescarpă glacis şi drum de strajă, semilună şi ravelină, spre a-şi face musafirii să priceapă mai deplin unde se afla şi ce făcea.

Chiar şi pe scriitori îi pândeşte primejdia a încurca aceste numiri; aşa că nu vă veți mira prea tare că, în încercările sale de-a-i lămuri, fiind pus în fața multor înțelegeri anapoda, unchiul Toby îşi zăpăcea adesea musafirii, iar câteodată chiar pe sine – şi, ca să spunem adevărul –, numai afară dacă oaspeții ce-i aducea tata erau îndestul de luminați la minte ori dacă unchiul Toby avea osebită poftă a-i lumina, altminteri era greu lucru, oricum s-ar fi trudit, să se facă înțeles de toți.

Ceea ce făcea şi mai încurcată istorisirea pentru unchiul meu era că în atacul asupra contraescarpei dinaintea porții Sfântului Nicolae – ce se întindea de la malul Meusei până hăt la marele stăvilar – pământul era brăzdat şi răsbrăzdat cu aşa sumedenie de zăgazuri, râulețe, canaluri şi iezături, pe toate părțile, iară dânsul se rătăcea în chip aşa întristător printre ele, nemaiştiind încotro s-o apuce, că adesea nu mai putea merge nici înainte, nici îndărăt spre a-şi mântui viața şi era silit să părăsească atacul numai şi numai din această pricină.

Aceste înfrângeri descumpănitoare îl tulburau pe unchiul Toby mai mult decât vă puteți închipui şi – cum bunătatea tatei tira tot mai mulți prieteni să-l cerceteze – avea de înfruntat tot mai grele oprelişti.

Fără îndoială că unchiul meu avea multă stăpânire de sine şi putea s-ascunză adevărul la fel de bine, socot, ca orice alt om; totuşi, oricine îşi poate închipui că, atunci când nu era în stare a da înapoi dintr-o ravelină fără să cază într-o semilună şi să iasă dintr-un drum de strajă fără a se şi prăvăli pe contraescarpă în jos, sau să treacă peste o iezătură fără a fi în primejdie să alunece în şanț, trebuie să fi fiert şi clocotit în sinea sa de ciudă. Aşa şi era; măruntele supărări ceas de ceas ar putea să pară floare la ureche celui ce n-a cetit pe Hipocrate, totuşi, cel care l-a cetit pe acela sau pe dr. James Mackenzie[134] şi a rumegat îndeajuns la urmările ce pasiunile şi afecțiunile minții le au asupra absorbțiunii (De ce nu a unei răni tot aşa de bine că a unui prânz?), îşi poate lesne închipui ce chinuri groaznice şi dureri cumplite trebuie să fi îndurat unchiul Toby numai şi numai din această pricină.

Unchiul meu nu prea se pricepea să filosofeze întru consolare; era de ajuns că simțea în ast chip şi indurând aceste chinuri şi supărări trei luni încheiate, se hotărî să scape de ele cum o putea mai bine.

Într-o dimineață, pe când zăcea în pat, întins pe spate, durerea şi felul rănii sale din vintre nerăbdându-l a sta altfel, îi veni un gând în minte că de-ar putea să cumpere o hartă a fortificațiilor târgului şi cetății Namur, cu împrejurimile lui, şi s-o lipească pe o tablă de scândură, asta i-ar putea sluji drept uşurare. Pomenesc dorința sa de a avea şi împrejurimile, pe lângă târg şi cetățuie, pentru

134 Medic scoțian, contemporan cu Sterne.

faptul că rănirea unchiului Toby se întâmplase pe unul din metereze, la aproape treizeci stânjeni de la unghiul de întoarcere a şanţului, în faţa unghiului înaintat al demibastionului Sf. Roch; aşa că era aproape încredinţat că ar putea înfige un bold taman pe petecul de pământ unde se aflase dânsul când îl pălise pietroiul.

Toate i se împliniră după voie şi nu numai că îl izbăviră dintr-o lume de întristătoare desluşiri dar, până la urmă, se vădiră a fi fericită mijlocire, cum veţi ceti mai departe, prin care unchiul Toby îşi dobândi CĂLUŢUL SAU DE BĂTAIE.

Capitolul al doilea

Pornit a da un ospăţ de acest soi, nu-i faptă mai smintită decât să brodeşti aşa de rău lucrurile încât de-alde criticii şi oamenii cu gusturi alese să-l poată ponegri în voie.

Şi cu nimic alta nu-i poţi întărâta mai rău decât nepoftindu-i ca oaspeţi sau, lucru deopotrivă de jignitor, cheltuindu-ţi grija întreagă asupra celorlalţi poftiţi la ospăţ, de parcă nu s-ar fi aflat printre meseni picior de critic de meserie, nici să tragi cu tunul. Eu unul mă păzesc şi de una şi de alta, căci, întâi, lăsat-am înadins slobode vreo jumătate duzină de locuri spre a le da putinţa să pătrunză, iar al doilea, mă străduiesc să le intru în voie. Domnii mei, vă pup dreapta şi cu tărie susţiu că nimeni nu mi-ar fi putut dărui nici pe jumătate plăcerea ce mi-aţi făcut-o domniile voastre – pe ce am mai scump, sunt fericit că vă văz şi tot ce nădăjduiesc e să nu vă simţiţi care cumva stânjeniţi, ci să şedeţi colea fără prea multă fandoseală şi să prindeţi a înfuleca zdravăn.

Ziceam c-am lăsat şase locuri şi cât pe ce să-l las pe al şaptelea

chiar aci unde mă aflu acum; dar pe acesta îl voi umple îndată, din pricina unui critic (nu de meserie, ci înnăscut) ce mi-a atras luarea-aminte precum că m-am plătit prea îndeajuns de toate datoriile şi, prin urmare, rămân doar cu nădejdea ca la anul să le pot face mai mult loc.

— Dar, pe toţi sfinţii, cum se face că unchiul Toby al dumitale, care, pare-se, era un războinic şi pe care l-ai înfăţişat nu tocmai lipsit de minte, poate fi totdeodată aşa de zăpăcit, nătântoc şi tontălău că...

— Păi du-te şi vezi.

Aşa aş fi putut să ţi-o întorc, domnule critic, dar mi-e lehamite. Atare grăi cu totul necioplit, vrednic doar de aceia ce nu pot înfăţişa un lucru în chip mulţumitor şi cu limpezime şi nu se pot scobori în adâncul temeiurilor de căpătâi ale neştiinţei şi zăpăcelii din capul omenesc. Pe deasupra, e şi un *răspuns îndrăzneţ*[135] şi de aceea îl despreţuiesc, căci măcar că s-ar fi potrivit poate cu meseria de ostaş a unchiului meu, şi, de nu s-ar fi obişnuit să fluiere *Lillabullero* în vremea atacului, fiind curajos nevoie mare, ar fi dat acest răspuns întocmai,

135 În engl., reply valiant, citat din Shakespeare, Cum vă place (act V, se. A 4-a).

totuşi, zic, asta nu s-ar fi cuvenit nicicum din parte-mi. Vă daţi prea bine seama că opul meu e al unui erudit – până şi asemuirile, aluziunile, pildele, metaforele sunt prea învăţate şi prin urmare trebuie să mă ţiu la înălţimea meşteşugului meu şi să-l pun cât mai bine în lumină –, altfel ce s-ar alege de mine!

Vai, bunul meu domn, aş fi pierdut, căci în chiar clipa când aş voi să stăvilesc calea unui critic, aş da apă la moară altor doi în loc. Iată aşadar răspunsul meu:

Rogu-te, bunul meu domn, cetit-a cumva domnia ta, între altele, o carte ce se cheamă *Eseu asupra raţiunei omeneşti* de J. Locke? Nu te pripi cu răspunsul, căci mulţi sunt aceia, o ştiu prea bine, cari pomenesc cartea fără a o fi cetit, iar alţii, tot atât de mulţi, ce au cetit-o fără să priceapă o iotă. De cumva te afli într-una din aceste două tabere, cum eu scriu spre a instrui, ţi-oi zice în trei vorbe ce este această carte. E o istorie. O istorie! A cui? Ce? Unde? Când? Nu te grăbi. E o istorie, bunul meu domn – lucru ce poate să-i câştige preţuirea lumii –, a tot ce se petrece în mintea omenească; şi de-ai spune numai atât despre dânsa, crede-mă, nu te vei face de râs nici chiar într-o adunare de metafisicieni. Dar asta în treacăt fie zis.

Acu, de te vei încumeta să mă urmezi şi să pătrunzi cu mine dimpreună în adâncul acestei chestiuni, vedea-vom că zăpăceala şi confuzia din mintea omenească se datoresc unei întreite cauze.

Întâi, scumpul meu domn, organele tocite. Al doilea, întipărirea palidă şi trecătoare ce unele lucruri o lasă când zisele organe nu sunt tocite. Şi, al treilea, o aducere-aminte cari, asemenea unei site, nu poate păstra ceea ce primeşte. Cheam-o jos pe Dolly, camerista dumitale, şi-ţi voi dărui tichia dimpreună cu zurgălăii, de nu va pricepe şi dânsa, la fel de bine ca însuşi Malebranche[136], cum stă toată treaba, îndată ce Dolly isprăveşte epistola ei către Robin şi îşi vâra braţul în fundul buzunarului drept, foloseşte-te de acest prilej spre a-ţi aduce-aminte că nimic nu poate desluşi ori înfăţişa mai limpede organele şi facultăţile perceptive ca însuşi obiectul ce îl dibuieşte mâna lui Dolly. Organele dumitale nu sunt până într-atât tocite, prea bunul meu domn, ca să mai fie nevoie să-ţi spun că-i vorba de ceară roşie de pecete.

Dacă, odată topită şi picurată pe epistolă, ceara prinde a se întări, deoarece Dolly scotoceşte prea îndelung prin buzunare spre a-şi găsi degetarul, urma acestuia nu se va mai întipări într-însa prin obişnuita apăsare a mâinii. Prea bine. Dacă Dolly, în lipsă de ceva mai bun, s-a folosit de ceară de albine ori de una prea moale – aceasta, măcar că le-ar putea primi, nu va păstra urmele oricât de tare şi-ar înfige camerista degetarul într-însa; şi, în fine, presupunând că ceară e bună şi degetarul aşijderea, iată că sună clopoţelul stăpânei şi treaba se

136 Nicolas de Malebranche (1638-1751), filosof, teolog şi fizician francez, discipol al lui Descartes.

împlineşte în grabă şi fără multă grijă; în toate cele trei împrejurări, urma lăsată de degetar se va osebi de acesta ca de la cer la pământ.

Acum, trebuie să pricepi că niciuna din acestea nu este adevărata cauză a învălmăşelii ce domnea în vorbirea unchiului Toby şi tocmai de aceea, asemenea marilor fiziologi, stărui-voi mai îndelung asupra celor ce n-au pricinuit-o.

Ceea ce însă în adevăr o pricinui e, cum am dat a înțelege mai sus, nestatornica folosire a cuvintelor – lucru ce fost-a dintotdeauna şi rămâne-va în veci un nesecat izvor de neînțelegere şi care a pus în încurcătură până şi mințile cele mai limpezi şi mai agere.

Zece contra unu (la *Arthur*)[137] că de-ați cetit vreodată istoria literaturii din vremile trecute – dacă da, văzut-ați la câte straşnice bătălii şi oarbe logomahii dat-a ea loc şi urmare şi cu ce vărsare de venin şi cerneală –, îneît un om blajin nu le-ar putea ceti fără să verse lacrimi amare.

Prea bunule critic! Când vei fi cumpănit toate acestea şi vei fi stat să socoteşti ce mult din propria-ți ştiință, argumentare şi conver-sațiune s-a fost tulburat şi hărțuit, la o vreme ori alta, numai şi numai din această pricină. Ce zarvă şi zaveră în Consilii pentru oua îa[138] şi uttoataaiq[139] şi în şcoalele celor învățați pentru *putere* şi *spirit*; esență şi evintesență; substanță şi întindere. Ce confuzii, în TEATRELE mai mari, din pricina unor cuvinte neînsemnate şi cu un înțeles aşa nedesluşit! Când vei fi cântărit acestea, nu te vei mai minuna de zăpăceala unchiului Toby, ci vei vărsa o lacrimă de milo-sârdie pe escarpa şi contraescarpa sa, pe ravelină şi pe semilună, pe glacisul şi pe drumul său de strajă. Nu *ideile* – pe toți sfinții –, ci *vorbele* îi puneau viața în primejdie.

Capitolul al treilea

Îndată ce-i căşună să cerceteze harta Namurului, unchiul Toby prinse a o buchisi cu cea mai înverşunată sârguința; căci nimic fiind mai însemnat pentru dânsul ca însănătoşirea, iar însănătoşirea atârnându-i cum ați văzut de pasiunile şi afecțiunile minții, era datoria lui să fie grijuliu foarte a-şi stăpâni în aşa fel subiectul încât să aibă căderea a-l dezbate netulburat. După o cercetare amănunțită şi istovitoare de două săptămâni ce, în treacăt fie zis, numai bine nu-i făcu rănii sale din vintre, fu în stare a-şi înjgheba povestirea cu mulțumitoare iscusință, ajutându-se de nişte documente lăturalnice aşternute pe în *folio*

---

137 Clubul Arthur, aflat pe strada St. James din Londra. Este pomenit mai târziu şi de W.M. Thackeray în Cartea snobilor, cap. 34.

138 Substanță, materie (grec).

139 Esență, spirit (grec).

elephant[140] dimpreună cu arhitectură militară şi pirobalogia[141] lui Gobesius[142] tălmăcite din flamandă, şi în mai puțin de două luni vorbea cu multă elocință, putind porni în desăvârşita rân-duială la atac nu numai asupra contraescarpeici, cum pătrunsese la acea vreme mult mai în adâncimea acestei arte decât o ceruseră temeiurile sale dintii –, unchiul meu avea putința să treacă râurile Meuse şi Sâmbre, să rătăcească până înspre liniile lui Vauban[143], mănăstirea Salsines etc, istorisind fiece atac al lor la fel de limpede ca cel dinaintea porții Sfântul Nicolae unde avusese cinstea să-şi capete rana.

Dar năzuința de cunoaştere, ca şi setea de îmbogățire, sporeşte pe măsură ce dobândeşti mai mult. Cu cât unchiul Toby îşi cercetă harta mai cu înfocare, cu atâta îi cădea mai dragă, prin acelaşi proces de asimilațiune electrică prin care socot că sufletele cunoscătorilor înşişi găsesc desfătare a se umple, în cele din urmă, prin îndelungă frecare şi clocire, de virtuți, poze, fluturaşi şi alte fleacuri.

Pre cât se adăpa mai mult unchiul Toby la dulcele izvor al ştiinței, pre atât îi era setea mai arzătoare şi neostoită, aşa că, înainte a se împlini bine întâiul său an de zăcere, aproape că nu se mai afla târg întărit în Italia sau Flandra pe al cărui plan să nu fi pus mâna într-un chip sau altul, cetindu-l de cum îl căpăta, puindu-l față cu istoria asediilor lui, distrugerilor, îmbunătățirilor şi noilor sale uvragii, sorbind totul cu aşa silință şi desfătare că-şi uita de sine, de rană, de pat şi de hrană.

În anul al doilea, unchiul Toby îşi cumpără pe Ramelli[144] şi pe Cataneo[145], tălmăciți din italieneşte; aşijderi, pe Stevinus[146], Moralis[147], Cavalerul de Ville[148], Lorini[149], Coehoorn[150], Sheeter[151], Contele de Pagan[152], Mareşalul Vauban, Musiu

---

140 In-folio de formatul cel mai mare.

141 Ştiința artileriei.

142 Autor al unui tratat de arhitectură militară; a condus asediul Namurului în 1692.

143 Sebastien de Prestre de Vauban (1633-1707), mareşal francez, inginer şi arhitect militar. A condus cincizeci şi trei de asedii.

144 Agostino Ramelli (1531-1590), inginer italian.

145 Pietro Cataneo (1500-1572), arhitect militar italian.

146 Simon Stevinus (1548-1620), fizician flamand.

147 Antoine de Ville (1596-1656), inginer francez.

148 Samuel Moralis, matematician francez din secolul al XVI-lea.

149 Buonaiuto Lorini, inginer italian din secolul al XVI-lea.

150 Menno van Coehoorn (1641-1704), inginer militar şi general olandez.

151 Sheeter, autor al unui tratat de arhitectură militară din secolul al XVII-lea.

152 Contele de Pagan (1604-1665), inginer militar francez.

Blondel[153], dimpreună cu tot atâtea cărţi de arhitectură militară câte se vădiră a fi în stăpânirea lui Don Quijote privind cavalerii rătăcitori, când preotul şi bărbierul îi asaltară biblioteca.

Către începutul celui de-al treilea an, anume în luna lui gustar, nouăş' nouă, unchiul Toby găsi cu cale că s-ar cuveni să priceapă câte ceva şi în privinţa ghiulelelor şi, hotărând că cel mai bun lucru era să-şi tragă învăţătura de la izvodul de căpătâi, începu cu N. Tartaglia[154], care, pare-se, fu întâiul ce dezvălui şarlatania afirmaţiunii că ghiuleaua de tun face asemenea prăpăd, parcurgând un drum în linie dreaptă. Asta, îi dovedea N. Tartaglia unchiului Toby, ar fi cu neputinţă.

Nesfârşită-i cercetarea Adevărului!

Nici nu află bine unchiul Toby pe ce drum n-o lua ghiuleaua că şi lunecă pe nesimţite mai departe, hotărând în sinea lui să câte şi să găsească pe unde o lua: drept care fu nevoit să purceazǎ de la cap cu moşul Maltus[155] şi să-l înveţe cu sfinţenie. Trecu apoi la Galileo şi Torricelli[156] de la cari află, prin anume regule geometrice fără putinţă de tăgadă, că zisul drum este o PARABOLĂ, sau, dacă nu, o HIPERBOLĂ, şi că parametrul ori *latus rectum*[157] al secţiunii conice a acelei traiectorii este ca mărime şi amplitudine în directă proporţiune, ca şi întreaga linie, cu sinusul a de două ori unghiul de incidenţă format de culată cu planul orizontal; şi că semiparametrul – Stai, dragă unchiule Toby, stai!

— Nu fă un pas mai mult pe această cale spinoasă şi ameţitoare! Încâlciţi sunt paşii! Încâlcite întorsurile acestui labirint! Încâlcite nenorocirile ce astă înşelătoare fantomă a ştiinţei presăraţi-le-va în cale! O, unchiule: fugi, fugi, fugi ca din faţa unui balaur!

— Se cuvine oare – om blajin!

— să stai în capul oaselor, cu rana-ţi din vintre, nopţi întregi, încingându-ţi sângele cu privegheri arzătoare? Vai ţie!

— Vai ţie! Îţi vor înrăutăţi boala, opri sudorile – evapora spiritele – risipi-vor vlaga ta animală – seca-vor umezeala-ţi radicală – preschimba-te-vor într-un schelet, săpându-ţi sănătatea şi grăbindu-ţi toate neputinţele bătrâneţelor. Ah, unchiule, unchiule Toby!

Capitolul al patrulea

---

153 Francois Blondel (1618-1686), arhitect francez.

154 Niccolo Tartaglia (1500-1557), geometru italian.

155 Maltus, autor al unui tratat de pirobalistică din secolul al XVI-lea.

156 Evangelista Torricelli (1608-1647), fizician şi geometru italian, discipol al lui Galilei.

157 Latura dreaptă (lat.).

N-aş da nici o ceapă degerată pe ştiinţa într-ale condeiului a aceluia ce n-ar înţelege că până şi pe cea mai bună şi mai nemeşteşugită povestire din lume, zdravăn însăilată până la cea din urmă invocaţiune însufleţită de către unchiul Toby, cetitorul ar fi simţit-o rece şi searbădă în cerul gurii; iată de ce încheiai pe dată capitolul, măcar că mă aflam taman în mijlocul istorisirii.

Scriitorii de felul meu au un prinţipiu comun cu zugravii. Când copierea nemijlocită face zugrăveala noastră mai puţin izbitoare, alegem răul cel mai mic; socotind că mai de iertat e să păcătuieşti împotriva adevărului decât a frumosului. Lucrul asta trebuie luat *cum grano salis*; dar oricum ar fi, de vreme ce asemuirea am făcut-o mai degrabă spre a-mi mai lăsa invocaţiunea să se răcorească decât din alte pricini, nu prea are însemnătate dacă din vreo pricină sau alta, cetitorul o încuviinţează au ba. Către sfârşitul celui de-al treilea an, băgând de seamă unchiul Toby că parametrul şi semiparametrul secţiunii conice îi înveninează rana, părăsi studiul ghiulelelor cu un fel de mânie şi se afierosi numai şi numai părţii practice a fortifica-ţiunilor, a cărei încântare, asemenea unui izvor înfrânat, îl năpădi cu îndoită putere.

Tocmai acesta fu anul când unchiul Toby începu a-şi călca obiceiul de a-şi schimba zilnic cămăşile, a-şi da afară bărbierul înainte să-i rază barba şi abia a-i lăsa vreme hirurgului să-i oblojească rana, sinchisindu-se aşa puţin de aceasta că-l descosea numai o dată la şapte asemenea oblojiri de cum îi mai merge. Când iată! Pe negândite, căci schimbarea se făcu cu iuţeala fulgerului, prinse a suspina din greu după ziua însănătoşirii, se plânse tatei, îşi pierdu răbdarea cu hirurgul şi într-o bună dimineaţă, când îi auzi paşii pe scară, îşi încuie cărţile, îşi azvârli deoparte instrumenturile, spre a-l mustra de tărăgănarea lecuirii sale, ce neîndoios s-ar fi putut făptui până la acea dată măcar. Vorbi mult de necazurile prin cari trecuse şi de durerile celor patru ani de întristată întemniţare, adăogind că de n-ar fi fost blândele priviri şi încurajările frăţeşti ale celui mai vrednic dintre fraţi, de mult s-ar fi prăbuşit subt povara nenorocirilor sale. Tata era acolo. Elocinţa unchiului meu îi umplu ochii de lacrimi; nu se aşteptase la una ca asta. Unchiul Toby nu era un vorbitor înnăscut; cu atât mai mişcător fu efectul; hirurgul rămase mut de uimire – nu că asemenea semne de nerăbdare n-ar fi fost îndreptăţite, dar nici dânsul nu se aşteptase la una ca asta; în patru ani de când îl îngrijea, nu băgase de seamă nimic asemănător în purtarea unchiului Toby; o dată n-a lăsat să-i scape un cuvânt de supărare ori nemulţumire; fusese numai răbdare şi supunere.

Uneori ne pierdem dreptul a ne plânge din pricină că îndurăm fără să cărţim, dar adesea sporim astfel forţa întreit. Hirurgul rămase ca trăsnit, mai cu seamă când îl mai şi auzi pe unchiul Toby că urmează şi stăruie cu hotărâre să-i fie pe loc tămăduită rana, că, de nu, trimite-va după Musiu Ronjat, felcer în oştirea regelui, întru acest sfârşit.

Dorința de viață şi sănătate e înrădăcinată în firea omenească – iubirea de slobozenie şi lărgime îi e soră întru pasiune: aceste două însuşiri ale speței le avea şi unchiul Toby; şi oricare din ele ar fi fost de ajuns spre a îndreptăți dorința sa fierbinte de a se face bine şi a ieşi la aer; dar, vă spusei şi altă dată, în familia noastră nimic nu se-ntâmpla ca aiurea; şi după clipă şi chipul în care se vădi această dorință neînfrânată în cazul de față, istețul cetitor bănui-va că se trăgea din altă pricină ori caprițiu din mintea unchiului Toby. Aşa şi era, şi taman acest lucru se află coprins în capitolul ce urmează, şi după ce-oi sfârşi, mărturisesc că va veni vremea să ne înturnăm la căminul din salon unde îl lăsarăm pe unchiul Toby cu propozițiunea neisprăvită.

Capitolul al cincilea

Când un om se lasă mânat de o pasiune covârşitoare, sau, cu alte cuvinte, când e nevolnic a-şi mai struni CĂLUȚUL DE BĂTAIEadio judecată cumpănită şi măsurată chibzuință.

Rana unchiului meu se vindecase aproape şi îndată ce hirurgul se reculese şi apucă şi el să zică ceva, îi spuse că tocmai a început a se închega şi, de nu s-ar întâmpla o nouă exfoliațiune – ce nu era vădită de niciun semn –, se va închide cu desăvârşire în cinci ori şase săptămâni. Dacă i s-ar fi pomenit unchiului Toby tot atâtea olimpiade cu douăsprezece ceasuri în urmă, răstimpul i s-ar fi părut mai scurt.

Acum însă ideile i se perindau în minte cu mare iuțeală – ardea de nerăbdare să-şi puie plănuirea în fapt; aşa că fără a mai cere sfatul cuiva – lucru care, în treacăt fie zis, îl socotesc cuminte o dată ce ai hotărât să nu-l mai urmezi pe-al nimănui –, îi porunci în taină lui Trim, omul său de credință, să facă o legătură din scamă şi feşi şi să tocmească o trăsură cu patru cai care să-i aştepte la poartă negreşit la douăsprezece ceasuri încă în acea zi, când ştia că tata e la Bursă. Drept care, lăsând o bancnotă pe masă pentru îngrijirea ce i-o datora hirurgului şi o epistolă plină de duioase mulțumiri fratelui său, îşi strânse hărțile, cărțile de fortificațiuni, instrumenturile ş.a.m.d. Şi, proptit în cârja de o parte şi de Trim de cealaltă, unchiul Toby o porni spre conacul Shandy.

Temeiul ori mai curând pricina acestei neaşteptate plecări era următoarea:

Masa din odaia unchiului Toby, la care şezuse dânsul cu o noapte înainte să se petreacă zisa schimbare, înconjurat de hărți etc, fiind întrucâtva neîncăpătoare față de acea nesfârşită mulțime de instru-menturi de cunoaştere, mari şi mici, ce se aflau îndeobşte îngrămădite claie peste grămadă pe dânsa, unchiul meu avu nenorocul ca, întinzând mâna după cutia cu tutun, să dea jos compasul, iar aplecându-se după el, să trântească cu mâneca şi cutia cu instrumenturi şi mucamița, şi, cum sorții îi erau potrivnici, în sforțarea de a

prinde din zbor mucamița, îl răsturnă şi pe Musiu Blondei dimpreună cu Contele Păgân.

Nu şi-ar fi avut rostul ca un om betegit, cum era unchiul Toby, să-şi puie în minte a drege toate aceste boacăne de unul singur – aşa că trase clopoțelul spre a-l chema pe Trim, omul său.

— Trim, glăsui unchiul meu, rogu-te priveşte ce harababură făcui aci. Aş voi o rânduială mai acătării, Trim. Nu voieşti tu să iei rigla şi să măsori lungimea şi lățimea mesei asteia şi să-mi poruncești una pe potriva ei?

— Sigur, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, zise Trim cu o plecăciune, dar nădăjduiesc că'Nălțimea Voastră şi-va în curând destul de zdravăn spre a putea merge la conacul'Nălțimii Voastre, unde – cum'Nălțimea Voastră găseşte atâta desfătare în fortificațiuni – ne-am putea orândui trebile de minune.

Aci trebuie să vă spun că acest slujitor al unchiului Toby, poreclit Trim, fusese căprar în chiar compania unchiului meu – adevăratul său nume era James Butler –, dar cum în reghiment fusese poreclit Trim, unchiul Toby, numai afară dacă nu se întâmplă a fi foarte mânios pe dânsul, nu-i zicea niciodată altfel.

Bietul flăcău devenise nevolnic a mai sluji, datorită unei răni în genunchiul stâng pricinuită de un glonte de muschetă în bătălia de la Landen, ce avusese loc cu doi ani înainte de cea de la Namur, şi cum omul era tare îndrăgit în reghiment şi pe deasupra priceput la toate cele, unchiul Toby îl luă în slujba sa, şi îi fu în adevăr de mare folos, căci îl îngrijea în tabără şi acasă, fiindu-i totodată valet, rândaş, bărbier, bucătar, croitor şi dădacă şi din întâia până în cea din urmă clipă îl sluji şi îl îngriji cu mare credință şi iubire. La rândul său, unchiul Toby ținea la dânsul, şi ce i-l apropie şi mai mult fu faptul că se pricepeau cam la aceleaşi lucruri. Deoarece căprarul Trim (căci astfel îi voi spune de aci înainte) deveni – ca urmare a celor patru ani de ascultare cu felurite prilejuri a cuvântărilor stăpânului său despre târgurile întărite şi a favoarei de a-şi vârî mereu nasul şi a trage cu ochiul la hărțile sale etc, pe lângă ce mai dobândise din plămada CĂLUȚULUI DE BĂTAIE ca slujitor, fără a avea însuşi un atare duchipal – deveni, zic, deloc rău cunoscător întru această ştiință; şi era socotit de bucătăreasă şi de slujnică la fel de iscusit în ce priveşte fortărețele ca însuşi unchiul Toby.

Mai am de adăogat doar o trăsură de condei spre a sfârşi portretul căprarului Trim – şi asta e şi singura mai întunecată. Omului îi plăcea să dea sfaturi – ori mai curând să se auză vorbind –, purtarea îi era totuşi aşa fără cusur şi cuviincioasă că era lesne să-l faci a păstra tăcere până nu se apuca de vorbă, dar odată urnit, nu era chip să-l mai opreşti; era tare guraliv – acel „'Nălțimea Voastră”, ce veşnic îl vira în vorba-i, dimpreună cu felul său respectuos pledau aşa puternic pentru elocința sa, încât, chiar de te supăra, nu te-ai fi putut înfuria de-a binelea. Unchiul Toby arareori încerca vreunul din simțămintele

pomenitesau, cel puțin, acest cusur al lui Trim nu-i învrăjbea pe cei doi niciodatăunchiul meu, cum vă spusei, ținea la dânsul; şi, pe lângă asta, cum un slujitor credincios era în ochii săi un prieten ceva mai supus, nu-i venea să-i puie lacăt la gură. Ăsta era căprarul Trim.

— De pot cuteza, urmă Trim, să-i dau un sfat'Nălțimii Voastre şi să-i spui părerea mea – Cu dragă inimă, Trim, glăsui unchiul Toby, spune, omule, tot ce gândeşti, fără teamă.

— De-i aşa, răspunse Trim (nu trăgându-se de urechi şi scociorându-se în creştet ca un țăranoi, ci netezindu-şi spre spate părul de pe frunte şi stând drepți ca în fața plotonului). Socot, cuvinta Trim, înaintând oleacă cu stângul, ce era tocmai piciorul său şchiop, şi întinzându-şi mâna dreaptă către o hartă a Dunkerqueului prinsă în bolduri pe tapet, socot, cuvinta căprarul Trim, plecându-mă supus în fața judecății mai luminate a'Nălțimii Voastre, că aceste raveline, basci, curtine şi uvragii în corn nu sunt decât nişte biete lucruri de nimic, vai ş-amar de capul lor, aci pe hârtie de-ar fi să le asemui cu ce-am putea face dintr-însele'Nălțimea Voastră şi cu mine la țară, s-avem doar vreun sfert ori chiar o treime de pogon de pământ, să facem cu el ce ne-o pofti inima; cum vara e pe-aproape, urmă Trim, Nălțimea Voastră ar putea să şază afară şi să-mi dea nografia – (zi-i ichnografie, glăsui unchiul Toby) – târgului ori cetății în fața căreia şi-a desfătat privirile adineauri'Nălțimea Voastră. Şi de n-o voi întări pe placul'Nălțimii Voastre, Nălțimea Voastră poate să mă şi puste pe glacis.

— Nu mă-ndoiesc c-ai să izbuteşti, Trim, grăi unchiul Toby.

— Căci dacă'Nălțimea Voastră, urmă căprarul, ar putea doar să-mi însemne poligonul cu liniile şi colțurile sale întocmai...

— Aş putea şi încă foarte bine, zise unchiul Toby.

— Aş începe cu şanțul şi, de'Nălțimea Voastră mi-ar putea da cuvenita lățime şi adâncime – Pot, ba încă pân' la cea din urmă câtime, Trim, răspunse unchiul meu.

— Aş azvârli pământul pe mâna dreaptă, către târg, ca să înalț escarpa, iar pe mâna stângă, către campament, să durez contraescarpa.

— Prea bine, Trim, încuviință unchiul Toby.

— Şi după ce le-oi povârni după voia'Nălțimii Voastre, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, voi aşterne peste glacis, cum se face la cele mai grozave întărituri din Flandra, lostopâni de iarbă, cum ştie şi'Nălțimea Voastră că se cuvine, şi-aş fățui la fel şi zidurile şi parapetele.

— Cei mai buni meşteri ingineri le zic gazonuri, Trim, zise unchiul Toby.

— Ce mi-e gazonuri, ce mi-e lostopani – tot aia e, răspunse Trim;'Nălțimea Voastră ştie că sunt de zece ori mai buni ca piatra ori cărămida.

— Ştiu, Trim, în unele privințe, încuviință unchiul Toby; căci o ghiulea se înfige de-a dreptul în gazon fără a mai târî în cădere dărâmăturile ce-ar putea

umple şanţul (cum s-a şi întâmplat la poarta Sfântul Nicolae), înlesnind trecerea vrăjmaşului.

— 'Nălţimea Voastră se pricepe la atari treburi, răspunse Trim, mai abitir ca orice ofiţer din slujba Măriei Sale – dar de-o vrea'Nălţimea Voastră să lase masa în plata Domnului şi să mergem amândoi la ţară, m-aş trudi subt poruncile'Nălţimii Voastre ca un cal şi-aş meşteri nişte-ntărituri pe cinste pentru'Nălţimea Voastră, cu toate bateriile, săpăturile, şanţurile şi palisadele lor, ca să aibă de ce să vie lumea cale de douăzeci de postii, să vază şi să se minuneze.

Unchiul Toby se făcu roşu ca sfecla, în vreme ce Trim îi tot dădea înainte, dar nu că s-ar fi simţit vinovat – ori ruşinat – ori c-ar fi fost mânios –, ci roşi de bucurie; se înflăcărase la auzul celor plănuite şi înfăţişate de căprarul Trim.

— Ajunge, Trim! zise unchiul Toby.

— Am putea începe campania, urmă Trim, în chiar ziua când Maria Să şi aliaţii ies pe câmpul de bătaie şi să-i nimicim târg cu târg tot aşa iute ca – Taci, Trim, strigă unchiul Toby.

— 'Nălţimea Voastră, urmă Trim, ar putea să şază în jilţ (şi arătă către el) când e frumos afară, dându-mi porunci, şi eu aş – Taci, Trim, mai zise din nou unchiul meu.

— Apoi, Nălţimea Voastră nu va afla doar plăcere şi desfătare, dar şi aer curat, bun exerciţiu şi sănătate, şi într-o lună rana'Nălţimii Voastre va fi tămăduită pe de-a-ntregul.

— Ajunge, Trim, glăsui unchiul Toby (vârându-şi mâna în buzunarul nădragilor). Îmi place nespus planul tău.

— Şi de-ar voi'Nălţimea Voastră, m-aş duce chiar acu' să târguiesc un hârleţ să-l ducem cu noi, şi-o să poruncesc şi o lopată şi un târnăcop şi o păreche de – Taci, Trim, glăsui unchiul Toby, înălţându-se pe un singur picior, copleşit cu totul de atâta încântare, şi virând un galben în mâna lui Trim. Taci, Trim, ci coboară îndată, băiete, şi adă-mi cina chiar în clipa asta.

Căprarul coborî în fugă scările şi-i aduse stăpânului cina – dar fără vreun folos –, căci plănuirea de operaţiune a lui Trim i se urcă până într-atât la cap unchiului Toby încât nici nu se atinse de mâncare.

— Trim, glăsui unchiul meu, du-mă în pat.

Nici aşa nu fu mai bine. Descripţia căprarului Trim îi înflăcărase închipuirea, nu era chip să-şi mai închiză ochii. De ce se chitea mai mult, de ce îi părea priveliştea mai ispititoare; drept care, cu două ceasuri înainte de lumina zilei, luase o hotărâre nestrămutată şi pusese la cale fugă să şi-a lui Trim.

Unchiul Toby stăpânea o căsuţă de ţară frumuşică, în satul unde se întindea şi moşia tatei de la Shandy, căsuţă ce i-a fost lăsată de un unchi bătrân

dimpreună cu o moşioară ce-i aducea vreo sută de lire venit pe an. În spatele acestei case şi alăturea ei se afla o grădiniță de legume de vreo jumătate acru, iar în fundul grădiniței, despărțită de dânsa printr-o împrejmuire înaltă de tisă, se găsea un câmp de joc coprinzând tocmai atâta întindere cita îşi dorea căprarul Trim; aşa că atunci când Trim rostise cuvintele: „vreun sfert de pogon de pământ, să facă ce le-o pofti lor inima cu dânsul”, chiar acest câmp de joc i se înfăţişă înaintea ochilor şi se înfiripă în chip ciudat pe retina închipuirii unchiului Toby; ceea ce fu cauza fizică ce-i făcu a se schimba la faţă, ori măcar a-i spori coloarea în chipul necumpătat de care vorbeam.

Nicicând n-a zburat vreun îndrăgostit către iubita sa cu mai multă nerăbdare şi înfocare ca unchiul Toby spre a se bucura în taină de chiar acel loc; zic în taină; căci era ocrotit de casă, cum vă spusei, şi de o împrejmuire înaltă de tisă, iar pe celelalte trei laturi era ferit de privirile muritorilor de ilice ghimpoasă şi tufişuri înflorite, dese ca peria, astfel că gândul a nu fi văzut adaose nu puţin la plăcerea precugetată în mintea unchiului Toby. Deşartă cugetare! Oricât de des ar fi fost sădită împrejmuirea şi oricât de tăinuit ar fi părut locul, cum oare ţi-ai închipuit, dragă unchiule Toby, că putea-vei să te desfeţi cu un lucru ce se-ntinde pe-un sfert de pogon, fără ca nimeni să prinză de veste?

Cum se descurcară unchiul Toby şi căprarul Trim în această treabă – dimpreună cu istoria campaniilor lor ce nu fură defel sărace în peripeţii – ar putea alcătui o intrigă lăturalnică nu lipsită de atracţiune în *epitasisul* şi compunerea acestei drame. Acum, însă, cortina trebuie să cază, ca să mutăm scena în faţa căminului din salon.

Capitolul al şaselea

— Ce-or fi tot făcând acolo, frate? zise tata.

— Gândesc, înturnă răspuns unchiul Toby, scoţându-şi, cum vă spusei, luleaua din gură şi scuturând-o de scrum în vreme ce-şi începea vorba – socot, înturnă el răspuns, că n-ar fi tocmai rău, frate, să sunăm clopoţelul.

— Rogu-te, ce-i toată zarva asta deasupra noastră, Obadiah? glăsui tata; abia de ne mai putem auzi, frate-meu şi cu mine.

— Domnule, răspunse Obadiah cu o plecăciune către umărul stâng, stăpâna se simte foarte rău.

— Şi unde-o fi fugind aşa Susannah în josul grădinii, de parc-ar mâna-o din urmă o ceată de hrăpitori?

— Fuge, domnule, pe scurtătură, la târg, s-aducă moaşa.

— De-i aşa, apoi pune şi tu şaua pe-un cal, glăsui tata, şi du-te fără zăbavă la doftorul Slop, mamoşul, du-i salutări din parte-ne şi încunoştinţează-l că pe

stăpână-ta au apucat-o durerile şi că voiesc să vie aci, cu tine, în cea mai mare grabă.

— Ciudat mai e, zise tata către unchiul Toby, în vreme ce Obadiah închidea uşa, ca, măcar că se află chiar lângă noi un hirurg atât de iscusit ca doftorul Slop, soaţă-mea să stăruie cu înverşunare în această hachiţă a ei, de a încredinţa viaţa pruncului meu, ce a şi avut parte de un nenoroc, unei babe neştiutoare – dar nu numai viaţa lui, frate, ci şi pe a ei, iar cu aceasta vieţile tuturor pruncilor ce mi i-ar mai putea dărui de aci înainte.

— S-ar prea putea, frate, dădu răspuns unchiul Toby, ca sora mea să facă asta, ca să te cruţe de cheltuială.

— Fleacuri, răspunse tata. Doftorul trebuie plătit deopotrivă – fie că face treabă au ba –, de nu chiar mai mult, ca să nu-şi piarză sărita.

— Atunci, nimic alta nu poate fi la mijloc, glăsui unchiul Toby în neprihănirea sufletului său, fără numai că sfioşenia surorii mele, cutez a zice, adaose dânsul, nu suferă ca un bărbat să-i fie în preajmă ****.

N-am să vă spui dacă unchiul Toby îşi sfârşi vorba au nu; e în folosul său să presupunem că da, întrucât socot că n-ar mai fi putut adăoga nici măcar un CUVINŢEL care să-i fi întregit înţelesul. Dacă, dimpotrivă, unchiul Toby n-a ajuns s-o rostească chiar până la capăt, apoi lumea datoreşte frângerii bruşte a lulelei tatei una din cele mai meşteşugite pilde de acea floare de stil din oratorie ce ritorii îi zic *aposiopesis* – Dumnezeule drept!

— Cât de bine acel *poco piu* şi *poco meno* al artiştilor italieni, acel abia simţit MAI MULT ori MAI PUŢIN hotărăşte linia fără greş, deopotrivă a frumuseţii vorbirii ca şi a statuii!

Cât de bine cele mai delicate atingeri ale dălţii, condeiului, penelului ori arcuşului *et caetera* dau adevărata vibraţiune, ce iscă la rându-i adevărata plăcere! O, compatrioţi ai mei! Fiţi cu băgare de seamă şi grijulii în ce priveşte vorbirea voastră; şi niciodată, o, niciodată, să nu uitaţi de ce grăunţe mărunţele atârna elocinţa şi bunul vostru nume.

„S-ar putea ca sora mea să nu sufere ca un bărbat să-i fie în preajmă ****." Trageţi această linie – iată o *aposiopesis* – ştergeţi-o şi scrieţi *dosului* – e deşuchiat; ştergeţi *dosului* şi puneţi *drumului acoperit* – iată o metaforă; şi cum, mă-neumet a adăoga, fortificaţiunile îi încinseseră aşa de tare închipuirea unchiului Toby, socot că de i s-ar fi îngăduit a mai rosti încă o vorbă, apoi neîndoios că asta ar fi fost.

Dar de s-a întâmplat aşa ori altminteri şi dacă frângerea lulelei tatei la un atare moment de cumpănă se datora întâmplării ori mâniei sale se va vedea la vremea cuvenită.

Capitolul al şaptelea

Dacă tata era iscusit filosof într-ale firii, apoi avea şi oareşicari însuşiri de moralist; drept care, în clipa când luleaua i se frânse taman la mijloc, n-ar fi avut nimic mai bun de făcut decât să ia cele două bucăți şi să le azvârle binişor în foc. Dânsul însă făcu altfel, azvârlindu-le cât colo cu cea mai grozavă furie, iar ca să dea o şi mai mare greutate faptului, sări mai întâi în picioare.

Asta aducea a înfierbântare; şi felul cum îi răspunse unchiului Toby o vădi pe de-a întregul.

— Nu suferă, strigă tata (repetând vorbele unchiului Toby), ca un bărbat să-i fie în preajmă! Pe Dumnezeul meu, frate Toby, ai pune la încercare până şi răbdarea lui Iov; şi fără asta sunt tot aşa cercat precum fu dânsul.

— De ce? Unde? Când? Cum? Din ce pricină? dădu răspuns unchiul Toby, mirându-se foarte.

— S-ajungi până la vârsta asta, frate, fără a şti mai nimic despre femei!

— Nu ştiu chiar nimic despre ele, făcu unchiul Toby. Şi socot că lovitura căpătată în anul de după dărâmarea Dunkerqueului, pe când o îndrăgeam pe văduva Wadman pe care, cum ştii, o primii tocmai din pricina desăvârşitei mele neştiințe întru cele femeieşti, mă îndreptățeşte a zice că nu ştiu şi nici nu mă prefac a şti ceva despre dânsele au despre treburile lor.

— Socot, frate, răspunse tata, c-ar fi cu cale să osebeşti încăi la o femeie capătul ei drept de cel strâmb.

În *Capul de op* al lui Aristot se zice că „de câte ori omul se gândeşte la cele ce-au fost, cată în pământ, iar când se gândeşte la cele ce va să vie, cată la cer”. Socot că unchiul Toby nu se gândea nici la una, nici la alta, căci se uita drept înainte.

— Capătul drept, glăsui unchiul Toby, murmurând încet ca pentru sine cele două vorbe, pironindu-şi pe nesimțite ochii asupra unei mici borte în zidirea vetrei, capătul drept la o femeie! Mărturisesc că nu ştiu nici atât precât un om picat din lună care o fi acela; şi de-ar fi, urmă unchiul Toby (ținându-şi încă privirea pironită asupra zisei borte), să-mi storc creierii o lună încheiată, sunt încredințat că n-aş izbuti a-i da de rost.

— Atunci, frate Toby, răspunse tata, o să-ți spui eu. Orice lucru în lumea asta, urmă tata (umplându-şi din nou luleaua), orice lucru în lumea asta, dragă frate Toby, are două toarte.

— Nu chiar întotdeauna, zise unchiul Toby.

— Atunci, cel puțin, toate au câte două mâini – ceea ce înseamnă cam acelaşi lucru. Acu, de stăm şi cumpănim bine lucrurile, cercetând alcătuirea, forma, construcțiunea, potriveala şi folosul tuturor mădularelor ce se întrunesc în această dihanie ce se cheamă femeie şi le asemuim analogiceşte…

— Niciodată n-am înțeles prea bine ce vra să zică acest cuvânt, glăsui unchiul Toby.

— ANALOGIA, făcu tata, este acea relațiune și asemănare dintre feluriteîntru acestea, o pârdalnica de bătaie în ușă frânse definiția tatei (aidoma lulelei) drept în două, zdrobind totdeodată începutul celei mai vrednice de luare-aminte și ciudate disertațiuni ce s-a fost zămislit vreodată în pântecele speculațiunii; și trecură câteva luni până când, în sfârșit, tata găsi din nou prilejul s-o slobozească în lume, fără vreo altă știrbire.

Iar în ceasul asta e tot așa îndoielnic precât e însuși subiectul disertațiunii (luând în considerare zăpăceala și belelele ce de-acum încep a curge gârla asupra casei noastre), de voi izbuti să-i aflu vreun locșor în cel de-al treilea tom al scrierii de față.

Capitolul al optulea

S-a scurs cam un ceas și jumătate de sârguincioasa cetire de când unchiul Toby trase clopoțelul și i se porunci lui Obadiah să înșeueze un cal și să plece după doftorul Slop, mamoșul, astfel că nimeni nu poate zice cu îndreptățire că nu i-am lăsat vreme destulă să se ducă și să se întoarcă, poeticește vorbind, și țiind seamă și de grabă cerută de împrejurare, lui Obadiah, deși moralicește și la drept vorbind, abia de avu vreme să-și tragă botinele în picioare.

Dacă vreun critic prea zelos se leagă de asta și-i hotărât ca în cele din urmă să ia un pendul și să măsoare adevăratul răstimp de când sună clopoțelul și până în clipa când se auzi bătaia în ușă, iar apoi, aflând că acesta ținuse doar două minute, treisprezece secunde și trei cincimi, s-ar apuca să mă înjure pentru o atare încălcare a unității ori mai curând a probabilității timpului, i-aș aduce aminte că ideea duratei și a modurilor ei simple se trage din șirul și succesiunea ideilor noastre – iată adevăratul pendul scolasticesc –, după care, ca un învățat ce mă aflu, mă voi lăsa aprețuit, lepădându-mă și despre-țuind totdeodată jurisdicțiunea oricărui alt pendul.

Aș voi dară ca el să ție seamă că de la conacul Shandy până la casa doftorului Slop nu sunt decât opt mile prăpădite; și că în vremea cât Obadiah străbătea aceste mile dus și întors, eu îl adusei pe unchiul Toby de la Namur, trecându-l peste întreaga Flandră, până în Englitera. Că îl purtai bolnav pe brațe aproape patru ani și că de atunci îl dusei dimpreună cu căprarul Trim într-o caretă cu patru cai, cale de aproape două sute de mile până în Yorkshire – cari toate dimpreună avură menirea a pregăti închipuirea cetitorului pentru intrarea în scenă a doftorului Slop, barem la fel de bine (nădăjduiesc) ca un danț, cântec au concert între acturi.

Dacă criticul se arată neînduplecat, susțiind că două minute şi treisprezece secunde sunt nici mai mult, nici mai puțin decât două minute şi treisprezece secunde după ce i-am spus tot ce ştiu de ele; şi că această pledoarie măcar că m-ar izbăvi dramaticeşte, m-ar proscrie biograficeşte, preschimbându-mi opul chiar în această clipă într-un *romanț sadea*, de unde până acu fusese o scriere apocrifă: de şi-voi încolțit în chipul asta, de îndată pune-voi capăt întregii controverse şi obiecțiuni, încunoştințându-l că Obadiah nici nu apucase bine să se depărteze de grajd vreo şaiezeci de yarzi, că se şi întâlni cu doftorul Slop; şi, în adevăr, dădu murdară mărturie cum că se întâlni cu dânsul, mărturie ce fu cât pe aci să se preschimbe într-o adevărată tragedie.

Închipuiți-va şi domniile voastre; dar nu, mai bine să purcedem la un alt capitol.

Capitolul al nouălea

Închipuiți-va şi domniile voastre o scundacă făptură necioplită, un dop bondoc de doftor Slop, ridicată ca la vreo patru picioare jumătate înălțime de pământ, lat în spate şi c-un burtoi de-un cot, ce ar fi făcut cinste chiar şi unui sergent din guardia regească.

Astfel se închega făptura doftorului Slop care – de-ați cetit analiza frumosului, ce i-o datorăm lui Hogarth, iară de nu, v-aş îndemna s-o faceți – ştiți fără îndoială că poate fi tot aşa de bine caricaturizată şi înfățişată minții numai din trei trăsuri de penel ca şi din trei sute.

Închipuiți-va aşa ceva – căci astfel, zic, se închega făptura doftorului Slop, apropiindu-se agale, pas cu pas, înotând prin tină pe vertebrele unui fiecuşteț de căluț pitic, de o coloare frumuşică, dar ca vlagă – vai!

— abia în stare a merge în buiestru subt o asemenea povară, de l-ar fi lăsat drumurile, dar dânsele nu-l lăsau – închipuiți-va acum pe Obadiah aburcat pe o matahală zdravănă de cal de ham, galopând în toată legea, subt îndemnul pintenilor şi viind ca gândul din partea dimpotrivă.

Rogu-te, bunul meu domn, îngăduie-mi să-ți deştept o clipă curiozitatea pentru această descripțiune.

De l-ar fi zărit doftorul Slop pe Obadiah cu o milă înainte, gonind, împroşcând cu noroi şi aruncându-se ca un drac împelițat prin toate hârtoapele, pe măsură ce se apropia, n-ar fi putut oare un atare fenomen însoțit de un asemenea vârtej de noroi şi apă, învolburându-se şi rotindu-se în jurul osiei saleoare n-ar fi putut acela, pe drept cuvânt, să-nfricoşeze pe doftorul Slop mai vârtos decât *cel mai înrăit* dintre comeții lui *Whiston*[1]? Ca să nu mai pomenim de NUCLEU, adică de Obadiah şi calul său. Cât despre mine, socot că numai vârtejul ce-i stârneau dânşii şi ar fi fost de ajuns spre a-l târî după sine dacă nu

pe doftor, măcar pe căluțul său, până hăt departe. Vă puteți închipui, dară, ce spaimă şi hidrofobie puse stăpânire pe doftorul Slop, când veți ceti (ceea ce tocmai sunteți pe cale a face) că taman când se îndrepta cu mai mare grijă către conacul Shandy, de care îl mai despărțeau doar şasezeci de yarzi, şi fiind ca la vreo cinci yarzi depărtare de o cotitură făcută de un unghi ascuțit al zidului grădinii – şi încă în locul cel mai mocirlos al unei uliți pline de mocirlă – iată că dădură colțul Obadiah şi calul său – iute, cu furie – trosc!

— drept peste dânsul! Nimic, cred, în întreaga fire, nu poate fi mai cumplit ca o asemenea întâlnire, aşa, pe nepusă masă – aşa puțin gătit a ține piept izbiturii precât era doftorul Slop!

Ce putea face doftorul Slop? îşi făcu cruce – Pfui!

— Păi doftorul, bunul meu domn, era doară papistaş.

— Ce-are a face, mai bine s-ar fi prins vârtos de ciochină.

— Chiar aşa; ba nu, judecând după cele ce se întâmplară, mai bine n-ar fi făcut nimic; căci, făcându-şi cruce, scăpă biciul şi cercând a-l opri între genunchi şi poala şeii, îşi pierdu scara, cu care îşi pierdu şi locul – şi în mijlocul acestor pierderi (ce printre altele dovedeşte ce puține sunt foloasele închinăciunii) bietul doftor îşi pierdu capul.

1. William Whiston (1667-1752), matematician şi teolog englez.

Astfel că nemaiaşteptând ca Obadiah să se repează, îşi lăsă căluțul în voia soartei, rostogolindu-se peste dânsul de-a curmezişul, cam în felul şi chipul unei sarcini de lână şi fără vreo altă urmare afară că se înfundă (după cum era şi firesc) cu cea mai lătăreață parte a trupului său, preț de vreo douăsprezece şchioape adâncime în mocirlă.

Obadiah îşi scoase în două rânduri căciula în fața doftorului Slop; întâi, în vreme ce acesta se prăvălea; apoi, din nou, când îl văzu jos.

Politeță prost chitită. N-ar fi fost oare mai nimerit să-şi înfrâneze calul, să se pogoare şi să-i întindă o mâna de ajutor?

Bunul meu domn făcu tot ce îi îngădui împrejurarea, dar *avântul* calului fu aşa năprasnic, încât Obadiah nu putu să le împlinească pe toate cât ai bate din palme; de trei ori se roti călare în jurul doftorului Slop mai înainte de a putea face altceva; iar până la urmă, când îşi opri dobitocul de-a binelea, stârni aşa mare împroşcătură de tină că mai bine s-ar fi aflat la o leghe depărtare. Ce mai calea-valea, nicicând nu fu doftorul Slop mai botezat şi mai transubstanțiat de când această treabă e la modă.

Capitolul al zecelea

Când doftorul Slop intră în salonul din dos unde tata şi unchiul Toby dezbăteau firea femeii, e greu de spus ce îiului mai tare: înfăţişarea doftorului Slop sau sosirea sa neaşteptată, căci – cum păţania se petrecuse atât de aproape de casă, socotind că n-avea nici o noimă să-l mai suie pe cal – Obadiah îl duse înăuntru aşa cum se găsea, ud leoarcă, neschimbat, neuscat, mânjit de sus până jos. Parcă era stafia lui Hamlet-tatăl, cum stătu aşa, neclintit şi fără grai în pragul uşii, vreme de o minută jumătate şi mai bine (Obadiah ţiindu-l încă de mină), în toată măreţia întinării sale. Dosnicele sale părţi, ce primiră întreagă căzătura erau năclăite foarte – împroşcătură lui Obadiah mânjindu-l în aşa hal că te puteai jura (fără vreo şovăire) că nu se irosise în zadar niciun strop de tină.

Iată un bun prilej pentru unchiul Toby ca la rândul său să triumfe asupra tatei; căci niciun muritor, văzându-l pe doftorul Slop murat în halul acela, n-ar fi putut să nu-i dea dreptate unchiului Toby măcar în ce priveşte părerea că „s-ar prea putea ca sora sa să nu sufere ca un atare doftor Slop să-i fie în preajmă ****”. Dar asta era un *argumentam ad hominem*, şi cum unchiul Toby nu se prea pricepea la de-alde astea, s-ar putea să vă închipuiţi că nu i-ar fi trecut prin cap să-l folosească. Nu; adevărata pricină era că nu-i stătea în fire să jignească pe nimeni.

Că doftorul Slop se afla acolo nu era întru nimic mai puţin vrednic de mirare decât înfăţişarea sa; măcar că, neîndoios, de-ar fi stat să cugete o clipă, tata s-ar fi dumirit pe dată, căci însuşi îl înştiinţase pe doftor, înainte cu o săptămână, că mamei i se apropie sorocul, şi cum doftorul nu mai aflase nimic de atuncea, era firesc şi totdeodată cuminte din parte-i să dea o raită pe la conacul Shandy, precum şi făcu, doar aşa, ca să vază cum mai merg treburile.

Dar, din nenorocire, mintea tatei apucă pe un făgaş greşit, lucrând fără oprire, aidoma cu cea a prea zelosului critic, numai şi numai cu gândul la sunetul clopoţelului şi a bătăii în uşă, măsurând distanţa dintre ele şi străduindu-se atâta cu această operaţiune că nu mai avea puterea a se gândi şi la altceva, neputinţă des întâlnită chiar şi la cei mai iscusiţi matematicieni, trudindu-se din răsputeri aşa fel cu cele ce au a dovedi că nu le mai rămâne pic de vlagă spre a trage corolariul.

Clopoţelul şi bătaia în uşă izbiră aşijderea şi sensoriul unchiului Toby, dar iscă un şir cu totul osebit de gânduri; cele două pulsaţiuni vrăjmaşe aduseră cu ele pe dată în mintea unchiului meu pe Stevinus, neasemuitul meşter. Ce-o fi avut Stevinus de-a face cu toată povestea – e din toate cea mai încâlcita enigmă ce şi-va desluşită, dar nu în capitolul ce urmează.

Capitolul al unsprezecelea

Când scrisul e împlinit cu îndemânarea cuvenită (cum puteți fi încredințați că-l socot pe al meu), el nu-i nimic altceva fără decât o conversațiune. Şi aşa cum un om într-o adunare aleasă îşi cunoaşte locul şi nu s-ar încumeta să vorbească numai dânsul, niciun autor ce ştie adevăratele hotare ale bunei-cuviințe şi ale bunei-creşteri nu şi-ar îngădui să gândească de unul singur. De vroieşti a arăta adevărată prețuire față de înțelegerea cetitorului, atunci împărți-vei treaba pe din două cu dânsul, prieteneşte, lăsându-l să-şi închipuie câte ceva, la rândul său.

Eu unul îl cinstesc mereu cu atari politețuri, făcând tot ce îmi stă în putere ca închipuirea-i să aibă de furcă tot atâta cât şi a mea. Acum e rândul său. Făcui o descriere amănunțită a jalnicei căderi a doftorului Slop, precum şi a jalnicei sale aparițiuni în salonul din dos; iată că veni rândul cetitorului a-şi da frâu slobod închipuirii o vreme.

Lăsa-vom aşadar pe cetitor să-şi închipuie că doftorul Slop şi-a istorisit pătimirea, lăsând fantasiei sale să hotărască cu ce vorbe şi ce foc; aşijderi, să-şi închipuie că Obadiah şi-a spus şi el povestea, cu acele priviri întristate de prefăcută grijă ce găseşte cetitorul de cuviință că scot mai bine în lumină contrastul dintre cele două făpturi, aşa cum stau ele față-n față, să-şi închipuie că tatăl meu urcă s-o vază pe mama şi – spre a-i pune capăt ostenelii – să-şi închipuie că doftorul fu lăut – frecat zdravăn – căinat – lăudat – vârât într-o păreche de botine lăcuite de-ale lui Obadiah, păşind apoi către uşă, gata a trece la fapte.

Stai!

— Stai, bunule doftor Slop!

— Opreşte obstetriceasca-ți mână! Îngăduie-i din nou a se încălzi la pieptu-ți! Nici nu visezi ce-oprelişti – nici nu visezi ce tăinuite pricini îi întârzie lucrarea!

Fostu-ți-au oare, doftore Slop, fostu-ți-au oare împărtăşite tainele solemnei învoieli ce te aduse în ast loc? Îți dai oare seama că în această clipă o fiică a Lucinei[158] e pusă obstetriceşte peste capul tău? Vai, e prea adevărat! Şi-apoi, măreț fiu al lui *Pilumnus*[159]! Ce-ai putea face? Venit-ai fără arme; uitatu-ți-ai al tău *tire-tete* – de tine născocitul forceps – croşeta – seringa şi toate uneltele tale de izbăvire şi mântuire. O, cerule! În clipa asta ele spânzura la capul patului, vârâte într-o traistă verde între cele două pistoale ale tale! Sună; cheamă; trimite-l îndărăt pe Obadiah pe calul său de ham, să le aducă mai iute ca vântul şi ca gândul.

— Grăbeşte-te cât poți, Obadiah, glăsui tata, şi avea-vei o coroană din parte-mi!

— Şi alta de la mine, adaose unchiul Toby.

---

158 Zeița protectoare a naşterilor, la romani

159 Pilumnus – zeu roman, protector al căsătoriei, al lehuzelor si al nou-născuților

Capitolul al doisprezecelea

— Sosirea-ţi fără veste şi neaşteptată, glăsui unchiul Toby către doftorul Slop (pe când se aşezau toţi trei în jurul focului), m-a dus cu gândul dintr-o dată la marele Stevinus, care trebuie să ştii că e unul dintre autorii mei cei mai iubiţi.

— Atunci, adaose tata, folosindu-se de argumentul *ad crumenam*, sunt gata să mai pun încă douăzeci de galbeni pe lângă acea coroană (hărăzită lui Obadiah la întoarcere) că Stevinus asta a fost un soi de inginer, ori a scris ceva, într-un chip ori altul, de-a dreptul ori pe ocolite, despre ştiinţa fortificaţiunilor.

— Chiar aşa, i-o întoarse unchiul Toby.

— Ştiam eu, zise tata, măcar că, pe tot ce am mai sfânt, nu văz ce legătură poate fi între sosirea fără veste a doftorului Slop şi un tratat de fortificaţiuni – şi totuşi, parc-avui o presimţire. Ori despre ce ar fi vorba, frate, oricât ar fi prilejul de străin şi de nepotrivit pentru asemenea subiect – faci ce faci şi iar aduci vorba de dânsul. Mă-mpotrivesc, frate Toby, urmă tata, nu vreau să-mi împuiezi capul cu curtine şi uvragii în corn.

— Că bine ţi-ar şi stă c-un cap încornorat, îl întrerupse doftorul Slop, râzând cu totul necumpătat de propriul său calambur.

Nici criticul Dennis[160] n-ar fi putut privi cu mai multă oroare şi despreţ ca tata un calambur ori o aluziune şugubeaţă; îl scoteau oricând din sărite; darămite ca cineva să-l întrerupă dintr-o discuţiune serioasă cu de-alde asteaera ca şi cum i-ai fi trântit un bobârnac drept în vârful nasului; încăltea el nu vedea vreo osebire.

— Domnule, grăi unchiul Toby către Slop, curtinele ce frateie meu Shandy le pomeneşte aci n-au nici în clin, nici în mânecă, cu lemnăria patului, deşi ştiu că Du Cange[161] zice „că cortinele patului şi-ar putea foarte bine trage numele de la dânsele” şi, de asemenea, uvragiile în corn de cari vorbeşte n-au nici în clin, nici în mânecă, cu coarnele încornoraţilor; ci *curtina*, domnule, e cuvântul ce îl folosim în fortifi-caţiuni, spre a numi acea parte a zidului ori rampartului ce se întinde între două bastioane, unindu-le. Asediatorii numai arareori se-ndeamr a ataca în dreptul curtinei, tocmai fiindcă e aşa de bine întărită îr flancuri (La fel se petrec lucrurile şi cu alte cortine, răsări doftorul Slop, hlizindu-se.) Totuşi, urmă unchiul Toby, spre a le feri şi mai bine, noi aşezăm adesea raveline în faţa lor, luând aminte ca acestea să se întinză dincolo de fosă au şanţ. Oamenii de rând, ce nu se prea pricep la întărituri, socotesc că ravelina e totuna cu semilună, măcar că sunt două lucruri cu totul osebite; nu ca înfăţişare ori alcătuire, căci

---

160 John Dennis (1657-1734), poet şi critic englez.

161 Charles du Fresne Du Cange (1610-1688), erudit francez.

sunt aidoma în toate cele, fiind făcute îndeobşte din două laturi ce formează un unghi înaintat, având intrările boltite şi nu drepte.

— Păi unde e atuncea osebirea? (zise tata puțin cam țâfnos).

— În aşezarea lor, dădu răspuns unchiul meu. Căci, atunci când o ravelina, frate, se află în fața unei curtine, încetează a mai fi o ravelina, iar când se află în fața unui bastion, devine o semilună, şi, în chip asemănător, o semilună e o semilună şi nimic alta, atâta vreme cât se află în fața bastionului, dar de-ar fi să-şi schimbe locul şi să ajungă în fața curtinei – iată că n-ar mai fi semilună. O semilună, prin urmare, în această situațiune nu mai este o semilună, ci o ravelina şi atâta tot.

— Opiniunea mea e, glăsui tata, că nobila ştiință a întăriturilor are şi ea, ca şi celelalte ştiințe, părțile ei şubrede, cât despre uvragiile în corn (uf! oftă tata), pomenite aci de fratele meu, acelea sunt una din părțile cele mai însemnate ale fortificațiunei; inginerii franțuzi le zic *ouvrage a corne* şi ele slujesc îndeobşte la acoperirea acelor locuri ce ne par a fi mai şubrede decât restul; sunt alcătuite din doi epolmenți ori demibastioane – sunt foarte arătoase – şi de-ați voi să faceți o preumblare, m-aş prinde a vă arăta una ce merită osteneala domniilor voastre.

— Mărturisesc, urmă unchiul Toby, că atunci când le preschimbăm în coroane, sunt mult mai vârtoase, dar sunt şi foarte scumpe – şi unde mai pui că îți iau o groază de loc – aşa că, după umila mea părere, ele sunt de cel mai mare folos întru acoperirea şi ocrotirea capului taberei; ori, altfel zis, dublul tenaliu.

— Pe mama ce mă purtă în pântece, frate Toby, strigă tata, nemai-putându-se stăpâni, ai fi în stare să scoți până şi pe-un sfânt din răbdări; poftim unde ne-ai dus, habar n-am cum, taman în miezul veşnicului tău subiect! Însă aşa de plină ți-e scăfârlia de aceste blestemate lucrări că deşi soața îmi e în durerile facerii şi-i auzi țipetele, vroieşti a i-l răpi pe mamoş şi mai multe nu.

— *Accoucheur*[162], de nu ți-e cu supărare, glăsui doftorul Slop.

— Pe cinstea mea, i-o întoarse tata, puțin mă sinchisesc de cum îți zice, dar aş dori să se ducă la dracu' întreaga ştiință a fortificațiunilor cu cei ce-au născocit-o cu tot; căci ea ce fu pieirea a mii şi mii – şi şi-va şi-a mea până la urmă: n-aş îngădui, frate Toby, să mi se împuie capul cu atâtea săpături, galerii subterane, palanci, gabioane, pali-sade, raveline, semilune şi alte asemenea şarlatanii, chiar de mi s-ar da în stăpânire Namurul şi toate târgurile Flandrei pe deasupra.

Unchiul Toby îndura jignirile cu împăcare; nu din lipsă de curaj, căci vă spusei, într-alt capitol, „că era un om curajos”. Şi voi adăoga aci că de câte ori se ivea prilejul ori o cerca împrejurarea, nu cunosc om subt soare la al cărui piept să fi aflat mai de nădejde ocrotire; şi nici din pricina vreunei nesimțiri au îngustimi a minții; căci jignirea ce tata i-o adusese îl răni la fel ca pe oricare altul.

162 Mamoş (fr.).

Dar avea o fire potolită şi domoală – nimic care să-i ştirbească armonia – toate se îmbinau în chip aşa fericit în făptura sa; nu l-ar fi lăsat inima pe unchiul Toby să se răzbune nici măcar pe-o muscă.

— Du-te, zise el într-o zi pe la prânz, unei muşte dolofane ce îi tot bâzâia pe la nas, chinuindu-l nemilos în toată vremea mesei, şi pe care, după nenumărate încercări, o înhaţă în fine, când trecu în zbor pe lângă dânsul; n-o să-ţi pricinuiesc niciun rău, zise unchiul Toby, sculându-se din jilţ şi îndreptându-se spre geam cu musca în mâna strânsa pumn. N-o să-ţi clintesc nici măcar un firicel de păr din cap. Du-te, zise el, deschizând fereastra şi desfăcându-şi pumnul în vreme ce-i vorbea. Du-te, biată făptură; ia-ţi zborul – de ce ţi-aş pricinui vreun rău? Că fără doar şi poate lumea asta e destul de largă să ne-neapă pe amândoi într-însa.

N-aveam decât vreo zece ani când se petrecură acestea; nu ştiu dacă din pricină că această faptă era în felul ei pe potriva simţirii mele la acea vârstă milostivă, făcându-mă a tremura din toată fiinţa cu un simţământ de supremă încântare; ori în ce măsură fui mişcat de însuşi chipul cum se petrecură lucrurile – ori, până unde, au prin ce tainică vrajă, şi-ar fi putut croi drum spre inima mea o unduire a glasului ori o mişcare plină de armonie, îndulcită de milosârdie; ce ştiu, însă, e că niciodată de atunci încoace nu mi s-a mai şters din cuget lecţiunea de universală bună învoire ce mi-a dat-o şi mi-a întipărit-o cândva în minte unchiul Toby şi măcar că, din parte-mi, în această privinţă, nu voi despreţui nicicând înrâurirea ce a avut-o asupră-mi studierea acelor *Literae humaniores*[163], la academie, ori departe de mine a nesocoti ajutorul unei educaţiuni costisitoare ce-am dobândit-o atât în ţară, cât şi aiurea, de atunci încoace, totuşi mă gândesc adesea că datoresc jumătate din simţămintele mele filantropiceşti numai şi numai acelor întâmplătoare impresiuni.

Spre a sluji părinţilor şi educatorilor, în loc de un întreg tom cu acest subiect.

Această trăsură a portretului unchiului Toby n-am putut-o zugrăvi cu unealtă cu care întocmii alte părţi ale lui, întru folosul cetitorului – aceea coprinzând nimic mai mult decât lucrurile ce ţin de CĂLUŢUL DE BĂTAIE – asta face parte din portretul său moralicesc. Tata era cu totul osebit în ce priveşte acea împăcată îndurare a strâmbătăţii, cum de mult va fi băgat de seamă cetitorul; avea din născare o mult mai ascuţită şi mai iute simţire, însoţită cu oleacă de acreală a firii, măcar că aceasta niciodată nu-l târa spre nimic ce-ar fi adus a răutate; totuşi, în micile frecuşuri şi vexaţiuni ale vieţii, se vădea într-un fel de ţâfnă năstruşnică şi şugubeaţă. Şi totuşi, era deschis şi mărinimos din fire, oricând gata să se lase înduplecat. Micile răbufniri ale pomenitei acreli faţă de cei din jur, dar mai cu seamă faţă de unchiul Toby, la care ţinea cu adevărat, le

163 Ştiinţe umaniste (lat.).

simțea de zece ori mai ascuțit decât durerea ce ar fi pricinuit-o unchiului meu (în afară de povestea cu mătuşa Dinah, ori când era în joc vreo ipoteză a sa). Firile celor doi frați, subt acest unghi, răsfrângând lumină una asupra celeilalte, câştigară în strălucire prin întâmplarea cu Stevinus.

E de prisos să mai spui cetitorului, de cumva ține un CĂLUȚ DE BĂTAIE, că acesta e cea mai gingaşă parte ce un om poate să aibă; şi că unchiul Toby nu se putea să nu simtă aceste lovituri căzute din senin. Nu! Cum vă spusei, unchiul Toby le simțea, şi cu toată tăria încă.

— Rogu-te, domnule, ce zise dânsul? Care-i fu purtarea?

— O, prea bunul meu domn – minunată: căci de îndată ce tata sfârşi a-i ocărî CĂLUȚUL DE BĂTAIE, dânsul îşi întoarse capul fără urmă de emoțiune de la doftorul Slop, căruia îi vorbise până atunci, şi privindu-l pe fratele său în față, cu asemenea bunătate, aşa blândeță, frățească iubire şi aşa negrăită duioşie întipărită pe chip că îl săgeta pe tată până în străfundul inimii. El sări degrabă din jilț şi înşfăcându-i mâinile amândouă grăi astfel:

— Frate Toby, îți cer iertăciune; iartă, rogu-te, firea asta pripită ce mi-a dat-o mama[164].

— Iubite, prea iubite frate, înturnă răspuns unchiul meu, sculându-se cu ajutorul tatei, să nu mai pomenim de asta; te-aş fi iertat cu dragă inimă, iubite frate, chiar de-ar fi fost de zece ori pe atâta.

— Ci e o cruzime, răspunse tata, să răneşti pe orice om; un frate, e mai rău, dar să răneşti un frate cu purtări aşa blânde – aşa potolit – şi aşa necârcotaş – e josnic de-a dreptul; e o laşitate, pe toți sfinții!

— Te-aş fi iertat, frate, cu dragă inimă, grăi unchiul Toby, chiar să fi fost de cincizeci de ori pe atât.

— Şi-apoi, ce-am eu de împărțit, iubite frate Toby, strigă tata, cu plăcerile ori petrecerile tale, afară numai de mi-ar sta în putere (ceea ce nu-mi stă) să le sporesc?

— Frate Shandy, răspunse Toby, privindu-l duios în ochi, te-nşeli când spui asta! Căci îmi sporeşti nemăsurat plăcerea, zămislind prunci întru folosul casei Shandy, la vârsta ce te afli.

— Dar prin asta, domnule, se vârî doftorul Slop, domnul Shandy şi-o sporeşte numai şi numai pe-a sa.

— Ba nici cât negru sub unghie, grăi tata.

Capitolul al treisprezecelea

— Fratele meu o face din *prințipiu*, grăi unchiul Toby.

---

164 Vezi Shakespeare, Iulius Caesar, act. IV, sc. A 3-a.

— Familiariceşte vorbind[165], socot, făcu doftorul Slop.

— Aş! zise tata, nici nu face să mai discutăm.

Capitolul al patrusprezecelea

La finele capitolului dinainte, tata şi unchiul Toby fură lăsaţi ca Brutus şi Cassius[166] la sfârşitul scenei, încheindu-şi socotelile.

În vreme ce rostea ultimele trei cuvinte, tata se aşeză din nou; unchiul meu îl urmă întocmai, numai că mai înainte trase clopoţelul spre a-i porunci lui Trim, ce aştepta afară, să-l aducă de acasă pe Stevinus, casa unchiului Toby aflându-se nu mai departe decât peste drum.

Alţi oameni l-ar fi lăsat în plata Domnului pe Stevinus; dar unchiul meu n-avea pic de râca la suflet, aşa că îi dădu înainte, spre a-i dovedi şi tatei ast lucru.

— Sosirea-ţi fără veste, doftore Slop, grăi unchiul Toby, urmându-şi vorba, m-a dus cu gândul dintr-o dată la Stevinus (puteţi fi încredinţaţi că taţii îi pierise poftă a mai face prinsoare pe capul lui Stevinus), căci, urmă unchiul Toby, faimoasa caretă zburătoare[167], ce Prinţul Maurice[168] o avu în stăpânire şi era aşa fel meşterită şi aşa iute mergea că ducea o jumătate duzină de oameni cale de treizeci mile nemţeşti în nu ştiu câte minute, fu născocită de Stevinus, acel matematician şi inginer fără păreche.

— Puteai să-ţi cruţi slujitorul, zise doftorul Slop (mai cu seamă fiind şi şontorog), a mai merge după descripţiunea făcută ei de către Stevinus, căci înturnându-mă de la Leida prin Haga, bătui cale de două mile lungi până la Schevling numai şi numai spre a o vedea.

— Asta-i nimic, i-o întoarse unchiul Toby, faţă cu ce făcu Peireskius[169], care merse mai bine de cinci sute mile, socotind de la Paris la Schevling şi-ndărăt, cu niciun alt ţel fără decât a o admira.

Sunt oameni ce nu rabdă cu niciun chip a fi întrecuţi.

— Cu atât mai mare dobitoc Peireskius, răspunse doftorul Slop. Dar luaţi bine seamă, nu era deloc din vreo dispreţuire a lui Peireskius, ci din pricină că

---

165 Joc de cuvinte intraductibil. Expresia in a family way poate însemna: a) ca în familie, intim; b) (despre o femeie) însărcinată. Aici expresia mai poate avea încă o accepţiune: la fel ca toţi bărbaţii din familia Shandy.

166 Vezi Shakespeare, Iulius Caesar, act. IV, sc. A 3-a.

167 Vehicul cu pânze, conceput şi construit de Stevinus; făcea în două ceasuri paisprezece leghe olandeze. Careta este înfăţişată într-o gravură aflată la Biblioteca Naţională din Paris.

168 Maurice, conte de Nassau şi prinţ de Orania (1657-1725).

169 Nicolas Claude Fabri de Peiresc (1580-1637), erudit şi astronom francez.

neobosita strădanie a acestuia de a bate pe jos atâta cale doar din iubire de știință făcea una cu pământul isprava doftorului Slop.

— Cu atât mai mare dobitoc Peireskius, mai zise el o dată.

— Şi de ce, mă rog? se amestecă tata, luând partea fratelui său, nu numai spre a îndrepta cât mai iute jignirea ce i-o adusese şi ce încă îi mai stătea pe cuget, ci şi fiindcă începuse a fi într-adevăr prins de discuție. Şi de ce, mă rog? întrebă el. De ce să fie osândit Peireskius sau orice alt om pentru dorința ce are a cunoaşte asta sau orice alt lucru cu temei? Căci măcar că nu ştiu nimic de careta cu pricina, urmă el, născocitorul ei trebuie să fi fost iscusit foarte într-ale mecanicii; şi măcar că nu pot ghici pe ce prințipii filosofice şi-a întemeiat lucrarea, totuşi, fără îndoială, maşina fu clădită pe prințipii temeinice, oricari ar fi ele, altminterea n-ar fi putut merge cu iuțeala pomenită de fratele meu.

— Mergea precum am zis, întări unchiul Toby, de nu chiar mai repede, căci, după cum zice cu atâta eleganță chiar Peireskius, vorbind de iuțeala mişcării ei, *Tam citus erat, quam erat ventus*; care, de mai ştiu vreo boabă de latinească, însemnează că *era iute ca însuşi vintul.*

— Da' rogu-te, doftore Slop, îi curmă tata vorba unchiului Toby (totuşi nu fără a-i cere iertăciune), oare pe ce prințipii fu pusă în mişcare această caretă?

— Neîndoios că pe nişte prințipii straşnice, răspunse doftorul Slop; şi mă tot gândesc, urmă el, ocolind întrebarea, de ce niciunul din boiernaşii noştri ce viețuiesc la câmpie aşa ca noi (şi mai ales aceia a căror soațe mai sunt încă în stare a zămisli prunci) nu încearcă a dobândi aşa ceva, căci o atare caretă n-ar fi numai nimerită foarte, ori de câte ori au a chema doftorul pe nepusă masă, precum li-i datul femeilor, dar ar fi şi din cale-afară de economicos să te foloseşti de vânt (numai să fie prielnic), ce nu costă nimic şi nu mănâncă nimic, mai curând decât de căi ce (lua-i-ar toți dracii) costă şi mănâncă o groază.

— Taman din această pricină, zise tata, fiindcă nu costă şi nu mănâncă nimic, planul tău nu stă în picioare; căci tocmai consumul productelor noastre, precum şi facerea lor, dau hrană celor flămânzi, înviorează negoțul, aduc parale şi păstrează prețul moşiilor noastre; şi mărturisesc că de-aş fi prinț, măcar că i-aş răsplăti cu dărnicie pe învățații cari meşteresc asemenea născociri, aş opri cu străşnicie folosirea lor.

Aci tata era în largul său şi se avânta în disertațiunea despre negoț cu tot atâta înfocare precât vădise unchiul Toby mai înainte cuvântând despre fortificațiuni; dar soarta hotărâse de dimineață, întru irosirea multor neprețuite cunoştințe, ca tata să nu ție niciun soi de diser-tațiune în acea zi, căci tocmai când deschise gura să urmeze – ...

Capitolul al cincisprezecelea

...Hop şi Trim cu Stevinus: prea târziu însă – discuţia se istovise fără dânsul şi acu pornise pe un alt făgaş.

— Poţi s-o duci îndărăt, Trim, zise unchiul Toby, făcându-i semn din cap.

— Dar rogu-te, căprare, zise tata în şagă, cerceteaz-o mai întâi şi vezi de n-oi da care cumva peste vreo caretă zburătoare pe acolo.

Căprarul Trim, de când fusese oştean, învăţase a se supune fără a crâcni; aşa că puind cartea pe o mesuţă, o răsfoi oleacă:

— Cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, zise Trim, nu văz pe-aci aşa ceva, totuşiurmă căprarul, şăguind şi dânsul oleacă la rândul său – mă voi încredinţa pe de-a-ntregul, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre; aşa că apucând scoarţele tomului, câte una în fiece mână, şi lăsând paginile să spânzure slobode în vreme ce apropia scoarţele una de alta, scutură cu nădejde.

— Iată că totuşi cade ceva, zise Trim, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre; dar nu prea arată a fi o caretă.

— Rogu-te, căprare, zise tata zâmbind, ce poate fi atunci?

— Socot, i-o întoarse Trim, aplecându-se s-o ridice, c-ar fi mai degrabă o predică, căci începe cu un crâmpciu din Sfânta Scriptură, capul şi versetul, şi merge şi mai la vale, nu ca o caretă, ci taman ca o predică.

Cei de faţă zâmbiră.

— Nu pot pricepe cum de-a ajuns aşa ceva taman în tomul meu, grăi unchiul Toby.

— Socot că e o predică, răspunse Trim, dar, cu-ngăduinţa'Nălţimilor Voastre, cum slova e desluşită, v-aş proceti o filă dintr-însa.

Căci, pasămite, lui Trim îi plăcea aproape tot atât de mult să se auză procetind cât să sporovăiască.

— Am o straşnică aplecare, zise tata, a cerceta lucrurile ce-mi ies în cale prin aşa întâmplări ciudate ca aceasta; şi cum nu avem nimic altceva mai bun de făcut, măcar până la întoarcerea lui Obadiah, ţi-aş fi îndatorat, frate, dacă doftorul Slop n-are nimic împotrivă, de îi vei porunci căprarului să ne cetească o pagină ori două dintr-însa – dac-o fi tot atât de priceput precât e de voitor.

— Cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, zise Trim, slujit-am două campanii încheiate în Flandra ca paracliser al capelanului reghimentului.

— Poate s-o cetească, întări unchiul Toby, la fel de bine ca mine. Trim, credeţi-mă, era omul cel mai învăţat din compania mea şi de nu i s-ar fi întâmplat pacostea cu rănirea, bietul flăcău ar fi ajuns chiar sergent.

Căprarul Trim îşi duse mâna la inimă şi se ploconi cu umilinţă în faţa stăpânului său; apoi, culcându-şi pălăria pe podea şi luând predica în mâna stângă spre a-şi avea dreaptă slobodă, înainta fără şovăire până în mijlocul încăperii, unde putea să vază şi să fie văzut cât mai bine de către cei de faţă.

Capitolul al şasesprezecelea

— De ai ceva împotrivă…îi zise tata doftorului Slop.

— Ba, defel, răspunse acesta; căci nu se prea vădeşte de ce lăture a chestiunii e scrisă; poate fi ticluită la fel de bine de un preot de-al nostru ca şi de unul de-al dumitale – aşa că primejdia e deopotrivă pentru fiecare.

— Nu e scrisă de nici o lăture, zise Trim, căci nu-i decât asupra *Cugetului*, cu-ngăduinţa'Nălţimilor Voastre.

Judecata lui Trim înveseli pe toţi cei de faţă, afară de doftorul Slop, care, întorcându-şi capul către căprar, îl măsură puţin cam mâniat.

— Începe, Trim, şi ceteşte desluşit, zise tata.

— Aşa voi face, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, dădu răspuns căprarul, făcând o plecăciune şi poruncind ascultare cu o uşoară fluturare a mâinii drepte.

Capitolul al şaptesprezecelea

Dar înainte să înceapă căprarul, s-ar cădea ca mai întâi să vă înfăţişez ţinuta sa, altminteri o să vi-l închipuiţi fără îndoială în cine ştie ce poză nefirească – băţos, perpendicular, cumpănindu-şi deopotrivă greutatea pe picioarele amândouă; ochiul său aţintit de parc-ar fi stat de strajă, înfăţişarea hotărâtă, cu mâna stânga încleştată pe predică întocmai ca pe o flintă. Într-un cuvânt, vi l-aţi putea închipui pe Trim stând în mijlocul plotonului său, gata de luptă. Ţinuta sa era însă atât de osebită cum nici cu gândul n-aţi gândi.

Stătea înaintea lor cu trupul miădiat şi aplecat în faţă doar cât să facă un unghi de optzeci şi cinci de grade şi jumătate cu podeaua; ceea ce ritorii cu scaun la cap, cărora le şi hărăzesc acestea, ştiu prea bine că este adevăratul unghi persuasiv de incidenţă; poţi să vorbeşti ori să predici din orice alt unghi, fără îndoială – doar se face asta în fiece zi –, dar cu ce urmări, judecaţi şi domniile voastre.

Dar, în treacăt fie zis, acest unghi de optzeci şi cinci de grade jumătate, cu matematicească preciziune, nu ne arată oare chipul în care se îngemănează artele şi ştiinţele?

Cum naiba se face că Trim, ce nu era în stare a osebi măcar un unghi ascuţit de unul obtuz, îl potrivi aşa de bine – fie că fu la mijloc întâmplarea, bunul-simţ ori imitaţiunea etc.

— şi-va desluşit în acea parte a enciclopediei artelor şi ştiinţelor unde sunt înfăţişate părţile alcătuitoare ale elocinţei senatului, religiunii şi justiţiei, ale elocinţei de cafenea, de iatac şi de gura sobei.

Stătea – cum iarăşi vă zic, ca să vi-l puteţi înfăţişa dintr-o privire – cu trupul miădios şi oarecât aplecat în faţă, cu şapte optimi din greutatea sa

cumpănită pe piciorul drept, cu stângul, ce chiar aşa beteag, cum era, nu-l stingherea câtuşi de puţin, împins oleacă nu în lături şi nici înainte, ci undeva pe la mijloc; cu genunchiul uşor îndoit, doar atât cât să treacă dincolo de hotarele frumosului – şi aş mai adăoga şi de acelea ale ştiinţei – că doar avea de cumpănit a opta parte din greutatea trupului, ceea ce hotărăşte poziţiunea piciorului, care nu poate fi împins mai încolo, iară genunchiul nu poate fi mai încovoiat decât i-ar îngădui să primească mecaniceşte a opta parte din greutatea sa şi s-o poată şi duce.

Asta întru folosul zugravilor – şi mai e nevoie oare să adaog – şi a ritorilor! Socot că nu; căci de nu se exersează îndeajuns, cădea-vor neapărat în nas.

Atât despre trupul şi picioarele căprarului Trim. Ţinea slobod predica – dar nu fără luare-aminte – în mâna stângă înălţată niţeluş deasupra pântecelui şi depărtată oleacă de piept; braţul drept îi atârna în voie pe lângă trup, precum o porunceau firea şi legile gravităţii, dar cu palma întinsă şi înturnată către ascultători, gata să sară într-ajutor simţirii, de-ar fi fost nevoie. Ochii căprarului Trim şi muşchii feţei se aflau în deplină armonie cu celelalte mădulare; avea o căutătură fără ascunzişuri – nesilită, încrezătoare –, dar nu din cale-afară.

Să nu mă-ntrebe criticul cum se face că Trim a dobândit toate aceste însuşiri. I-am spus doar că astea s-ar cădea să fie desluşite; dar cum stătea aşa în faţa tatii, a unchiului Toby şi a doftorului Slop, miădiindu-şi trupul şi potrivindu-şi atare chip mişcările mădularelor şi descriind o curbă oratoricească cu toată făptura sa, chiar şi-un cioplitor în marmură l-ar fi putut lua drept model; ba mai mult, mă-ndoiesc dacă până şi cel mai vârstnic membru al unui colegiu, ori dacă profesorul de ebraică însuşi l-ar fi întrecut. Trim făcu o plecăciune şi ceti precum urmează:

PREDICA[170] EVREI XIII, 18

— *Căci încredinţaţi suntem a ne fi Cugetul curat* – „încredinţaţi suntem! Încredinţaţi suntem a ne fi cugetul curat!”

— Fără îndoială, Trim, îi curmă vorba tata, că rosteşti această propoziţiune pe un ton nu tocmai nimerit; căci, omule, prea strâmbi din nas şi apoi o ceteşti cu aşa despreţ în glas de parcă popa e pe cale a se stropşi la apostol.

— Chiar aşa şi e, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, răspunse Trim.

— Pfui! făcu tata zâmbind.

— Domnul meu, zise doftorul Slop, Trim are fără doar şi poate dreptate, căci scriitorul (care, după câte văz, e protestant), prin felul răstit în care îl îngână

170 idica aceasta a fost rostită de Sterne în Catedrala din York la 27 iulie 1750, fiind publicată apoi într-o broşură separată.

pe apostol, e fără îndoială pe cale a-l batjocori, de nu a şi făcut-o, prin purtarea-i faţă de acesta.

— Ci de unde ai tras aşa iute concluziunea, doftore Slop, că scriitorul ar fi de o credinţă cu noi? Căci din câte îmi dau eu seama, ar putea tot atât de bine să ţie de orice altă credinţă.

— Fiindcă, răspunse doftorul Slop, de-ar fi fost de o credinţă cu *noi*, ar fi cutezat mai iute să prinză ursul de barbă decât să-şi ia asemenea îngăduinţă. Dacă cineva din comunitatea *noastră*, domnule, ar batjocori un apostol – un sfânt – sau numai vârful unghiei unui sfânt, i s-ar scoate pe dată ochii.

— Cum, de către sfânt? grăi unchiul Toby.

— Nu, zise doftorul Slop, şi-ar scula în cap un străvechi edificiu.

— Rogu-te, e oare Inchiziţiunea un chiar atât de străvechi edificiu, întoarse răspuns unchiul Toby, ori e cumva mai nou?

— Nu mă pricep o iotă la arhitectură, zise doftorul Slop.

— Cu-ngăduinţa'Nălţimilor Voastre, făcu Trim, Inchiziţiunea e cea mai mârşavă…

— Rogu-te, cruţă-ne de descrierea ta, Trim, căci mi-e urât să-i auz până şi numele, îi curmă tata vorba.

— Ei şi ce, zise doftorul Slop, e şi dânsa bună la ceva; căci măcar că nu sunt un sprijinitor înfocat al ei, totuşi într-un caz ca acesta l-ar învăţa ea iute pe dânsul cum să se poarte; îl şi previn că de urmează în acest chip, şi-va azvârlit în ghearele Inchiziţiunii drept răsplată a strădaniilor sale.

— Să-l ajute Domnul atunci, glăsui unchiul Toby.

— Amin, făcu şi Trim, căci numai Cel-de-Sus ştie cum bietul fră-ţâne-meu zace de paişpe ani întemniţat acolo.

— N-am ştiut nimic de asta până acum, zise iute unchiul Toby. Şi cum de-a ajuns acolo, Trim?

— O, domnule! Istoria asta o să vă frângă inima, cum a frânt-o de o mie de ori şi pe a mea, dar e prea lungă ca să v-o spun aci; o să i-o depăn eu din fir-a-păr într-o zi'Nălţimii Voastre, când vom lucra împreună la întărituri, dar, pe scurt, iată care-i povestea – că frăţâne-meu Tom s-a dus slujitor la Lisabona şi mai apoi luă de nevastă pe vădana unui ovrei ce ţinea o mică prăvălie şi vindea cârnaţi, fapt ce făcu într-un chip sau altul să fie înşfăcat în puterea nopţii din pat, unde dormea cu femeia şi cei doi copilaşi ai săi, şi târât drept la Inchiziţiune unde – miluieşte-l Doamne – urmă Trim, oftând din. Rărunchi, bietul flăcău mai zace şi acu; era aşa destoinic, adaose Trim (scoţându-şi năframa), cum nu mai găseşti altul pe lume.

Aşa de iute-i şiroiau lacrimile pe obraji că abia mai prididea să le şteargă şi câteva clipe se aşternu în odaie o tăcere de moarte. Mărturie neîndoielnică de milă!

— Hai, Trim, grăi tata, văzând că obida bietului om se mai potolise, ceteşte înainte şi alungă-ţi din minte această poveste întristătoare. Mă doare inima că te-am oprit de la cetit, dar, rogu-te, ia-o de la început; căci, de-i adevărat că întâia propoziţiune coprinde vorbe grele, cum ziceai însuţi, tare-aş vroi să aflu cu ce i-o fi greşit apostolul.

Căprarul Trim îşi şterse obrajii şi îşi vârî la loc năframa, făcând o plecăciune totdeodată, apoi purcese de la cap.)

PREDICA EVREI XIII, 18

— *Căci încredinţaţi suntem a ne fi cugetul curat* – „încredinţaţi suntem! Încredinţaţi suntem a ne fi cugetul curat! Fără îndoială că dacă un lucru are însemnătate pentru om în viaţa aceasta şi la a cărui cunoaştere el poate ajunge prin mărturii de netăgăduit, apoi tocmai acesta este – de-i e cugetul curat au ba.” (Sunt încredinţat că n-am greşit, zise doftorul Slop.). „Dacă omul gândeşte cât de cât, el nu poate fi străin de adevărata stare a cugetului său – el trebuie să-şi cunoască şi cele mai tăinuite gânduri şi dorinţi – trebuie să-şi amintească de cele săvârşite în trecut şi să ştie nesmintit adevăratele pricini şi imbolduri ce i-au hotărât, în mare, faptele.”

— Îl desfid şi încă fără marturi, grăi doftorul Slop.) „La alte lucruri ne pot înşela aparenţele mincinoase; şi cum se plânge cel înţelept, *cu cazná doar ghicim lucrurile de pre pământ* şi *cu trudă le aflăm pre cele ce ne stau dinainte*[171]. Dar aci mintea are toate mărturiile şi faptele în chiar lăuntrul ei; îşi dă seama de păienjenişul ce însăşi l-a ţesut. Îi cunoaşte împletirea şi subţirimea, ca şi greutatea negreşită cu ce a tras în cumpănă fiece pasiune întru atingerea celor câteva ţeluri pe cari viţiul au virtutea le plănuiseră în faţa ei.”

— Limbă e frumoasă şi pot zice că Trim ceteşte foarte bine, grăi tata.

„Acum, cugetul nefiind altceva decât cunoaşterea ce mintea o are de aceste lucruri înlăuntrul ei, dimpreună cu judecarea prielnică ce neştirbit o face feluritelor fapte înlănţuite din viaţa noastră, reiese în chip limpede, veţi spune din chiar datele propoziţiunii, că de câte ori această mărturie lăuntrică vine împotriva unui om şi el se învinovăţeşte pre sine – omul este fără doar şi poate vinovat. Şi dimpotrivă, când concluziunile îi sunt prielnice şi inima să n-are nimic împotrivă-i – nu mai e la mijloc *credinţa*, cum lasă a se înţelege apostolul, ci o chestiune de *certitudine* şi realitate – cugetul omului e curat şi prin urmare şi omul trebuie să fie la fel.”

— Atunci înseamnă, îmi închipui, că apostolul e mincinos, zise doftorul Slop, şi preotul protestant are dreptate.

---

171 Ecleziastul, IX, 16.

— Domnule, nu te pripi, i-o întoarse tata, căci socot că îndată se va vădi că Sf. Pavel şi preotul protestant sunt de una şi aceeaşi părere.

— Da, şi tot aşa de aproape ca soare-răsare de soare-apune, zise doftorul Slop, dar asta, urmă dânsul, înălţându-şi mâinile amândouă, se trage de la slobozenia slovei.

— Nu-i nimic mai mult, în cel mai rău caz, îi răspunse unchiul Toby, decât slobozenia amvonului, căci predica nu pare a fi fost şi nici că va fi tipărită vreodată.

— Dă-i înainte, Trim, zise tata.

„La întâia vedere, acesta pare a fi adevărul; n-am nici cea mai mică îndoială că cunoaşterea binelui şi răului este atât de drept statornicită în mintea omenească încât, de nu i s-ar întâmpla niciodată cugetului unui om a se toci pe nesimţite (cum glăsuieşte chiar Scriptura), datorită unei prelungi obişnuinţe întru păcat, şi asemenea altor gingaşe părţi ale trupului, să-şi piarză cu încetul, din pricina încordării mari şi a neîncetatei întrebuinţări greşite, acel ales simţ şi putinţă perceptivă cu care au hărăzit-o Domnul şi Firea. De nu i s-ar întâmpla niciodată acel lucru; şi de-am putea vârî mâna-n foc precum că iubirea de sine n-ar înrâuri câtuşi de puţin judecata; ori măruntele interese de jos nu s-ar ridica şi n-ar buimăci facultăţile regiunilor noastre mai înalte şi nu le-ar învălui în nouri şi deasă întunecime; de n-ar putea asemenea lucruri ca părtinirea ori afecţiunea să pătrunză la acest Divan sacru. De i-ar fi lehamite Minţii a se lăsa unsă în acest lăcaş, au de s-ar ruşina să apară în chip de sprijinitor al unei plăceri neîngăduite şi, în fine, de-am fi încredinţaţi că INTERESUL ar sta nepăsător în vreme ce se judecă pricina şi că Pasiunea n-ar lua niciodată loc în jilţul judecăţii şi n-ar pronunţa hotărârea în locul Raţiunii, ce e de presupus c-ar trebui să fie stăpână şi să hotărască. De-ar fi într-adevăr aşa precum acea obiecţiune o prepune – atunci, fără îndoială, că moralitatea şi cucernicia unui om ar fi cele pe care însuşi le socoteşte a fi; şi nu s-ar afla măsură mai bună de cântărire a vinovăţiei ori nevinovăţiei fiecăruia decât până unde el însuşi îşi încuviinţează au îşi osândeşte faptele.

Mărturisesc, aşadară, că, de-o parte, de câte ori cugetul unui om îl învinuieşte (întrucât numai arareori poate da greş în această privinţă), omul este vinovat! Şi în afară de anumite cazuri de melancolie ori ipohondrie, putem zice fără a greşi că sunt întotdeauna destule pricini pentru ca învinuirea să fie întemeiată.

Dar inversul propoziţiunii nu mai stă în picioare; anume, că de câte ori se află o vină, cugetul trebuie s-o osândească şi, de n-o osândeşte, omul e nevinovat. Lucrurile stau într-alt chip. Drept care, obişnuita mângâiere ce vreun bun creştin ori altul şi-o aduce ceas de ceas că, har Domnului, sufletu-i nu se îndoieşte şi drept urmare îi e cugetul curat, fiindcă îi este împăcat, e o judecată

strâmba, şi oricât ar fi de obişnuită această deducţiume sau oricât de fără greş ar apărea această regulă la întâia vedere, totuşi, când priveşti mai de aproape şi probezi adevărul ei pe fapte alevea, vezi că e supusă greşalelor printr-o aplicaţiune falsă; prinţipiul pe care se întemeiază e atât de des răstălmăcit şi întreaga ei înrâurire pierdută şi câteodată aşa ticălos nesocotită, că e şi dureros a mai da pilde din viaţa oamenilor, cari să fie în sprijinul acestei afirmaţiuni.

Un om şi-va vicios şi fără ţărmuire desfrânat în prinţipiile sale; iar purtarea sa în lume vrednică de osânda – vieţui-va fără ruşine, făptuind fără ascunzişuri păcatul ce nu-l poate îndreptăţi niciun temei ori prefăcătorie, un păcat prin care, împotriva tuturor lucrărilor omenirii, nimici-va pentru totdeauna amăgită tovarăşă a să întru fărădelege, despuind-o de zestrea ei cea mai de preţ, nu numai acoperindu-i capul de dezonoare, dar târând o întreagă cucernică familie întru durere şi ruşine pentru dânsa. Fireşte, veţi zice, cugetul unui atare om trebuie că-i face viaţa iad, că nu-şi poate găsi hodină, zi au noapte, din pricina mustrărilor sale.

Vai! Cugetul său are în această vreme a se îndeletnici cu totul altceva decât să-i tulbure pacea; aşa cum îl mustră Ilie pe zeul Vaal, acest zeu domestic ori stătea la taifas, ori lucra câte ceva, ori se afla plecat pe undeva, ori dormea şi nu putea fi deşteptat.

Poate că a ieşit întovărăşit de *Onoare* spre a se bate în duel; ori să plătească vreo datorie la joc; ori vreo sumă murdară ca răsplată pentru poftele sale; poate cugetul îi e zăvorit în casă, în acest răstimp, hulind în gura mare împotriva vreunei găinării de rând şi răzbunându-se asupra unor asemenea crime mărunte ce averea şi rangul său îl feresc de ispitirea de a le făptui, astfel hălăduieşte tot aşa voios”…(De-ar fi fost de credinţa noastră, *grăi* doftorul Slop, n-ar fi avut cum).

„…doarme tot aşa de adânc în patul său; şi, în sfârşit, moare la fel de nepăsător, poate mai vârtos încă decât un om cu mult mai bun ca dânsul.”

— Asta nu se poate întâmpla la noi, grăi doftorul Slop, întorcându-se spre tata, lucrul nu e cu putinţă în sânul bisericii noastre.

— Uite că la noi totuşi se mai întâmpla, îi răspunse tata, şi încă foarte des.

— Mărturisesc, grăi doftorul Slop, puţin cam buimăcit de recunoaşterea pe faţă a tatii, că un papistaş poate vieţui la fel de păcătos; dar atunci nu îi e prea lesne să moară astfel.

— Nu prea are însemnătate, zise tata cu un aer nepăsător, în ce chip moare un ticălos.

— Voiesc a zice, răspunse doftorul Slop, că i s-ar tăgădui foloasele celei din urmă împărtăşanii.

— Rogu-te, spune-mi câte sfinte taine aveţi voi una peste alta, îl întrebă unchiul Toby, că totdeauna uit?

— Şapte, răspunse doftorul Slop.

— Aha! zise unchiul Toby; totuşi, glasu-i numai a încuviințare nu sună, ci ca o interjecțiune, rostită la acel fel osebit de surprindere ce omul o are scotocind într-un sertar şi găsind acolo mai multe lucruri decât se aşteptase. Aha! zise unchiul Toby.

Doftorul Slop, care avea ureche, îl înțelese pe unchiul meu mai bine chiar decât de-ar fi întocmit o întreagă scriere împotriva celor şapte sfinte taine.

— Aha! i-o întoarse doftorul Slop, azvârlindu-i îndărăt argumentul...Nu se află oare, domnule, şapte virtuți de căpătâi? Şapte păcate de moarte? Şapte sfeşnice daurite? Şapte ceruri?

— Asta n-o mai ştiu, răspunse unchiul Toby.

— Nu se află oare şapte minuni ale lumii? Şapte zile ale facerii? Şapte planete? Şapte pedepse cereşti?

— Asta aşa e, zise tata, cu o gravitate cât se poate de prefăcută. Dar rogu-te, Trim, urmă el, mergi mai departe cu restul caracterelor tale.).

„Altul e mârşav şi nemilos” (aci Trim îşi roti mâna dreaptă), „cu suflet josnic, un ticălos meschin, neputincios de prieteşug au spirit obştesc. Iată, priviți-l cum trece pe lângă văduvă şi orfan în pătimirea lor şi vede toate nenorocirile vieții omeneşti, fără barem să ofteze au să rostească o rugăciune.”

— Cu-ngăduința'Nălțimilor Voastre, strigă Trim, apoi acesta e şi mai proclet decât celălalt.

„N-ar trebui oare cugetul său să se deştepte şi să-l împungă în prilejuri de-acestea? Nu; har Domnului, nu-i asemenea prilej; *îi dau fiecăruia ce i se cuvine*; *n-am niciun soiu de trupesc păcat ce să mă mustre*, *n-am de îndreptat vreun jurământ ori făgăduință strâmba*; *n-am pângărit soața ori copila nimănui*; *nu*, *har Domnului*, *nu sunt ca alți oameni*, *curvar*, *nedrept*, *ori ca acest dezmățat chiar*, *ce stă dinainte-mi*.

Al treilea are o fire vicleană şi meşteşugită. Priviți întreaga-i viață; nu-i nimic alta decât o împletitură iscusită de meşteşuguri întunecate şi subterfugii neştiute spre a lovi în adevăratul spirit al tuturor legilor, în simțul de dreptate şi în mulțumirea ce ne-o aduc avuțiile noastre. Vedea-vei cum unul ca acesta țese un păienjeniş de mici înşelăciuni în jurul neştiinței şi nepriceperii omului nevoiaş şi amărât; cum va să scoată o avere de pe urma frăgezimii unui tânăr sau a firii nebănuitoare a prietenului său, ce şi-ar fi încredințat până şi viața în mâinile sale.

Când vine bătrânețea şi când căința îl cheamă să privească îndărăt la păcatele săvârşite şi să le mărturisească cugetului – CUGETUL priveşte în STATUTE –, nu găseşte nici o lege anume care să fi fost încălcată prin ce săvârşise dânsul; nu vede nici o prădăciune or înstrăinare de bunuri făcute; nu

vede niciun bici amenințându-l şi nici porțile temniței deschizându-i-se înainte; ce-ar putea atuncea să-i înfricoşeze cugetul? Cugetul s-a îngropat la adăpost în dosul Slovei Legii; stă acolo neatins, întărit şi căptuşit zdravăn, de toate părțile, cu PRICINI şi HOTĂRÂRI judecătoreşti; drept care nici predicile nu mai pot răzbate până la dânsul.”

(Aci, căprarul Trim şi unchiul Toby schimbară o privire între dânşii.

— Dreptu-i, Trim, grăi unchiul Toby, clătinând din cap, ci tare mai sunt jalnice întăriturile astea, Trim!

— O! Treabă de mântuială, dădu răspuns Trim, față de ce durăm'Nălțimea Voastră şi cu mine.

— Firea astuia din urmă, zise doftorul Slop, curmându-i vorbă lui Trim, este mai vrednică de ură decât a tuturor celorlalți la un loc şi pare a fi fost zugrăvită după vreunul din cârciogarii voştri de avocatei; căci, printre noi, cugetul unui om n-ar putea să o ducă orbeşte atâta vreme – de cel puțin trei ori pe an trebuie să meargă la spovedanie!

— Şi-ți tămăduieşte asta oare vederea? întrebă unchiul Toby.

— Dă-i drumul mai departe, Trim, zise tata, altfel se întoarce Obadiah înainte să apuci tu a sfârşi cu predică.

— E foarte scurtă, răspunse Trim.

— Aş fi vroit să ție mai mult, grăi unchiul Toby, căci îmi place nespus. Trim se porni din nou.).

„Al patrulea n-avea-va nici măcar scăparea asta; sfâşia-va întregul văl de şiretlicuri şi chițibuşarii, desprețuind întru atingerea țelului uneltirile şubrede şi tăinuite şi artifițiile precugetate. Uite-l numai ticălosul cum în chip fățiş înşală, minte; jură strâmb, jefuieşte, ucide!

— Înspăimântător! Dar fireşte că nici nu te poți aştepta la ceva mai bun de la dânsul – bietul om e neştiutor!

— popa îi ține cugetul zăvorit; şi tot ce voieşte a-i dezvălui e că trebuie să crează în papă; să meargă la slujbă; să-şi facă cruce; să facă mătănii; să fie un bun catolic şi asta, cu mâna pe cuget, e prea de ajuns spre a-l sui la ceruri; şi ce dacă jură strâmb!Ei bine, în sinea sa crede altfel. Dar de-i un păcătos aşa înrăit şi dedat vițiului precum îl înfățişezi dumneata, dacă jefuieşte, dacă ucide, nu va fi oare şi cugetu-i rănit de fiece dată? O fi, dar omul şi l-a dus la spovedanie; acolo rana îi e oblojită, prinde să se închiză şi în scurtă vreme şi-va deplin tămăduită prin iertare. O, papistăşie, de câte ai tu oare a da seama? Când, nemulțumindu-te cu prea multele căi fireşti şi fatale, prin care sufletul omului se pierde în fiece zi aşa mult pre sine, deschis-ai larg porțile înşelăciunii, în chip precugetat, acestui drumeț nechibzuit, aşa putincios, cum numai Domnul ştie, a se rătăci pre sine, a se mângâia plin de încredere, când numai pricină de mângâiere nu are.

Ci pildele aceste, ce le-am cules din viață, sunt mult prea cunoscute vouă spre a mai fi trebuință de prea multe mărturii. Dacă cineva se îndoieşte de adevărul lor sau crede că nu e cu putință ca omul să se înşele până-ntr-atât pre sine, trebuie să-l las o clipă cu gândurile sale şi apoi încerca-voi să-mi îndrept îndemnul către inima sa.

Gândească-se dară în câte chipuri vrednice de scârbă îşi au lăcaşul acolo o groază de fapte rele, măcar că sunt deopotrivă urâte şi păcătoase prin însăşi stirpea lor; afla-va el fără întârziere că acele pe cari puternică să înclinare şi obişnuință l-au îndrumat a le săvârşi sunt îndeobşte înnăscute şi zugrăvite subt toate frumusețile calpe ce le poate dărui o mâna molatecă şi linguşitoare; şi că celelalte, de cari nu are slăbiciune, răsar deodată goale şi hâde, încongiurate de toate pildele ticăloase de vițiu şi dezonoare.

Când David îl găsi pe Saul dormind în peşteră şi îi tăie poalele mantiei, cetim că inima să îl dojeni foarte pentru această faptă. Dar în capul lui Uria, când un slujitor neînfricat şi credincios, pre carele ar fi trebuit să-l iubească şi să-l cinstească, căzu pradă poftelor sale, acolo unde cugetul avea pricini mult mai vârtoase a-l mustra, nu îl dojeni defel. Trecu aproape un an încheiat de la întâia făptuire a acelei nelegiuiri până fu trimes Nathan să-l mustre şi nu cetim în niciun loc de vreo umbră de mâhnire au mustrare de cuget care să se fi vădit la dânsul în tot acel răstimp.

Astfel cugetul – acest bun dascăl cândva –, aşezat în noi la loc de cinstire spre a fi judecător şi plănuit de ziditorul nostru întru dreptate şi nepărtinire, prin un şir nefericit de pricini şi piedici, adeseori ia aşa nedesăvârşita cunoştință de ce se petrece, îşi împlineşte datoria aşa de mântuială, iar câteodată cu atâta stricăciune, că nu trebuie să ne încredem într-însul şi numai într-însul; aşadar, găsim că e de trebuință, de neapărată trebuință, a-i mai adăoga şi alt prințipiu întru ajutorarea, de nu chiar călăuzirea, hotărârilor sale.

Aşa că de vroieşti a-ți face dreaptă judecată despre acel lucru de nețărmurită însemnătate spre care să nu fi târât în chip greşit – anume, în ce măsură ai merite adevărate ca om cinstit, ori cetățean folositor şi supus credincios regelui tău, au bun slujitor al Domnului tău, chiamă în ajutor credința şi moralitatea. Priveşte – ce stă scris în pravila Domnului? În ce fel o ceteşti? Sfătuieşte-te cu judecată cumpănită şi cu rânduielile statornice ale dreptății şi adevărului; oare ce zic dânsele?

Să hotărască cugetul tău pe temeiul spuselor lor – şi dacă inima ta nu te învinuieşte, aşa cum prepune apostolul –, regula şi-va fără greş;”

(Aci doftorul Slop adormi) – *„încrede-te-vei în Domnul tău,* adică avea-vei drepte temeiuri a crede că judecată ce ți-ai făcut-o ție însuți e chiar judecata

Domnului tău, nimic alta decât întimpinarea sentinței drepte ce şi-va rostită asupră-ți, după moarte, de acea ființă către care trebuie să dai seamă la sfârşit.

Atunci, în adevăr, *ferice de omul*, cum zice autorul cărții *Iclisiastului*[172], *carele nu l-au mustrat mulțimea păcatelor sale*[173]: *Ferice de omul carele nu l-au învinuit inima sa*[174], *fie el bogat au sărac, de are inimă bună* (o inimă astfel călăuzită şi înştiințată), şi-va *voios şi cu fața zâmbitoare*[175]; *mintea să îi va spune mai mult decât şapte straje aşezate la înălțime, în vârful unui foişor.*"[176]

— Un foişor n-are, grăi unchiul Toby, pic de tărie de nu-i apărat.) „îl va călăuzi mai bine ca o mie de cazuişti, prin îndoielile sale cele mai întunecate şi da-va țării în care vieţuieşte chezăşie mai sigură de iertarea sa decât toate pricinile şi pedepsele laolaltă ce făcătorii de legi sunt siliți a le înmulți. *Siliți*, vă zic vouă, aşa cum stau lucrurile; legile omeneşti nefiind o chestiune de alegere dintru început, ci de curată trebuință, întocmite întru apărare împotriva urmărilor vătămătoare ale acelor cugete ce nu sunt lege pentru ele înseşi; vroitoare de bine prin multele îndreptări coprinse într-însele, ca în toate acele cazuri de corupțiune unde prințipiile şi opreliştile cugetului nu ne îndreaptă, să-i fie înlocuită forța şi, prin groaza de temniță şi ştreang, să ne silească întru ascultare."

— Văz limpede, zise tata, că predica fu întocmită spre a fi procetită la Temple[177], ori la vreun consistoriu. Îmi place raționamentul şi îmi pare rău că doftorul Slop a adormit înainte de a se încredința: căci acu e limpede că popa nu l-a defăimat câtuşi de puțin pe Sfântul Pavel, cum credeam eu la început; şi nici n-a fost, frate, vreo gâlceavă între dânşii.

— Ce lucru mare să se fi sfădit? răspunse unchiul Toby. Până şi cei mai buni prieteni de pe lume se pot sfădi câteodată.

— Adevărat, frate Toby, zise tata, strângându-i mâna, să ne umplem luleaua, frate, şi-apoi Trim e slobod să urmeze.

— Ei bine, ce zici de predică? îl întrebă tata pe căprarul Trim, în vreme ce îşi întindea mâna dreaptă după cutia de tutun.

— Socot, zise căprarul, socot că cei şapte străjeri din foişor, prepuind c-ar sta toți de veghe acolo, sunt mai mulți, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, decât

172 Ecleziastul a fost declarat canonic de Conciliul din Trento, dar respins de canonul protestant ca fiind apocrif

173 Ecleziastul, XIV, 1.

174 Idem, XIV, 2.

175 Idem, XXVI, 4.

176 Idem, XXVII, 18.

177 Un grup de clădiri din Londra, pe malul Tamisei, aşezate în jurul străvechiului templu al Cavalerilor templieri. În Temple îşi au sediul câteva instituții juridice. Predicile se rosteau la sesiunile Curții cu juri.

trebuie; şi de-ar fi s-o ducă tot aşa, s-ar osteni un reghiment întreg de n-ar mai fi bun de nimic, care lucru un comandir ce ține la oamenii săi nu l-ar face cu niciun preț de i-ar sta în puteri, căci doi străjeri sunt la fel de buni că douăzeci. Am fost şi eu comandir în *corps de garde*[178] de o sută de ori, urmă Trim, înălțându-se cu două degete în vreme ce vorbea, şi toată vremea cât avui cinstea a-l sluji pe Maria Să regele William, la schimbarea celor mai însemnate posturi chiar, n-am pus mai mult de două străji nicicând.

— Prea bine, Trim, zise unchiul Toby, dar nu te gândeşti că foişoarele în vremea lui Solomon nu erau lucruri de soiul bastioanelor noastre, flancate şi ocrotite de alte întărituri? Astea, Trim, fură născocite după moartea lui Solomon; unde mai pui că pe vremea să nu erau nici uvragii în corn, nici raveline în fața curtinei; şi nici şanțuri cum facem noi, cu o cuvetă în mijloc şi cu drumuri de strajă şi contra-escarpe ocrotite de palisade, slujind întru stăvilirea unui *coup de main.* Astfel, cutez a zice că cei şapte oameni din *corps de garde* sunt puşi acolo, în foişor, nu numai să iscodească, dar să-l şi apere.

— Nu puteau fi mai mulți, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, decât se află în garda unui căprar.

Tata zâmbi în sinea sa, dar nu şi pe față; subiectul fiind prea serios, puind la socoteală cele întâmplate, ca să mai şăguieşti pe seama lui. Aşa că, vârându-şi în gură luleaua ce tocmai o aprinsese, se mulțumi a-i porunci lui Trim să citească înainte, ceea ce acesta şi făcu, după cum urmează:)

„Să ne temem de mânia Domnului şi, în purtările noastre unul către celălalt, să ne călăuzim fapta după veşnicele măsuri ale binelui şi răului: cea dintâi coprinde îndatoririle noastre față de Biserică; cea de-a doua, îndatorirea față de morală, ce aşa de strâns se îmbină că nu le poți desface nici măcar în închipuire (cu toate că în fapt mulți fac încercarea asta), fără a le frânge sau nimici pe amândouă.

Am zis că mulți fac încercarea asta; adevărat vă zic vouă, nimic nefiind mai obicinuit decât să vezi un om ce n-are pic de simțire religioasă şi e destul de cinstit a o mărturisi, care ar privi ca o jignire îngrozitoare de ai cuteza numai să pui cât de cât la îndoială caracterul său moral – ori să-ți închipui că nu-i cu bună-ştiință drept şi cinstit până în vârful unghiilor.

Când se află oarece aparență de adevăr în acestea, măcar că oamenii nu vroiesc a pune la îndoială nici măcar aparența unei virtuți aşa plăcute că cinstea morală, totuşi, de căutăm a scormoni la rădăcina ei, în cazul de față, sunt încredințat că vom găsi puține pricini a pizmui un atare om pentru noblețǎ temeiurilor sale.

Laudă-se el sforăitor cât o vroi, căci tot se va vădi până la urmă că nu se întemeiază pe vreo pricină mai acătării fără numai folosul ori mândria, ori tihna,

178 Corp de gardă (fr.).

ori altă patimă schimbăcioasă şi neînsemnată ce nu ne dă defel chezăşie în ce priveşte purtarea sa la vreme de mare cumpănă.

Vă voi da o pildă.

Ştiu că zaraful meu şi doftorul ce îl chem de obiceiu să mă cerceteze” – ...

— Nu-i nevoie, strigă doftorul Slop, trezindu-se, să chemi niciun doftor în împrejurarea de faţă.)

„nu sunt oameni din cale-afară de credincioşi; îi aud luând în râs credinţa în fiece zi şi vorbind cu mult despreţ de toate cele sfinte, astfel că n-am nici o îndoială în această privinţă. Ei bine, neţiind samă de acestea, îmi încredinţez averea în mâna unuia; şi viaţa, lucru şi mai de preţ, iscusinţei celuilalt.

Acum să cercetăm care-i temeiul acestei mari încrederi. Mai întâi, am credinţa că nu te poţi aştepta ca vreunul din ei să folosească puterea ce le-o dau pe mâna spre paguba mea.

Socot că cinstea slujeşte ţelurilor astei vieţi. Ştiu că izbânda lor în lume atârna de cinstea firii lor. Într-un cuvânt, sunt încredinţat că nu-mi pot pricinui vreun rău fără a-şi pricinui lor înşile unul şi mai mare.

Dar luaţi-o şi altcum, anume că interesul se află o singură oară de partea cealaltă; că s-ar întâmpla ca unul, fără o pată asupra bunului său nume, să-mi poată fura averea şi să mă lase gol-goluţ pe lume; ori ca celălalt să mă trimită într-alta, mai bună, spre a se bucura prin moartea mea de cine ştie ce moştenire, fără ca cinstea-i ori meşteşugul să-i fie cât de cât ştirbite. În acest caz, cum m-aş mai putea încrede într-înşii? De credinţă, temeiul cel mai însemnat, nici nu poate fi vorba.

Folosul, al doilea că însemnătate în lume, îmi stă cu tărie împotrivă: ce mi-ar mai rămâne atunci să pun în celălalt talger al balanţei?

Vai! Nimic, nimic ce să atârne mai greu ca un clăbuc de săpun. Trebuie să mă las la bunul plac al cinstei ori al vreunui alt prinţip schimbăcios de acest soi. Şubredă adăpostire pentru două din cele mai scumpe daruri: averea şi propria-mi fiinţă.

Aşa că nu putem pune temei pe morală, fără credinţă, şi, pe de altă parte, nu putem aştepta nimic de la credinţă fără morală, cu toate acestea nu-i lucru de mirare să întâlneşti un om ce în fapt e josnic din fire şi care totuşi are cea mai înaltă preţuire de sine în ce priveşte cucernicia-i.

Acesta şi-va nu numai pizmaş, neîndurător, răzbunător, ci încă şi lipsit de obştescul bun-simţ, cu toate acestea strigând în gura mare împotriva necredinţei veacului – e plin de zel pentru unele laturi ale credinţei, merge de două ori pe zi la biserică, se împărtăşeşte din sfintele taine şi se incinta cu unele părţi instrumentale ale ei –, îşi va amăgi cugetul cu ideea că din aceste pricini este un om cucernic şi că şi-a împlinit cu adevărat datoria faţă de Domnul său. Şi veţi afla aşijderea un om care, în virtutea acestei amăgiri, priveşte îndeobşte de sus,

cu mândrie sufletească, pe orice alt om ce se arată mai puțin cucernic, măcar că e poate înzecit mai cinstit ca dânsul.

Şi *iarăşi e această răutate care o am văzut subt soare*[179]; şi socot că nu se află un alt prințipiu prost înțeles ce, la vremea sa, să fi adus mai grele păgubiri. Ca dovadă a acestui lucru, cercetați istoria bisericii papistăşeşti;"

— Ei, şi ce-o fi vroind să zică cu asta? strigă doftorul Slop.) „vedea-veți ce privelişti de cruzime, ucideri, jafuri, vărsări de sânge"

— Pentru asta n-au decât să mulțumească propriei lor cerbicii, strigă doftorul Slop.)

„au fost consfințite de credința ce nu fu îndeaproape călăuzită de morală.

În câte regate ale lumii"

(Aci Trim îşi flutură dreapta înainte şi îndărăt din dreptul predicii, atât cât îi îngăduia lungimea brațului, tot aşa, până la sfârşitul paragrafului.).

În câte regate ale lumii, nici vârsta, nici vrednicia, nici sexul, nici rangul nu fură cruțate de sabia cruciată a acestui rătăcit sfânt rătăcitor? Şi, cum el lupta subt flamura unei credințí ce îl izbăvea de dreptate şi omenie, nu vădi niciuna din ele, ci calcă necruțător pe amândouă; nu-şi plecă urechea nici la strigătele năpăstuiților şi n-avu îndurare nici pentru necazurile lor."

— Am luptat în multe bătălii, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, grăi Trim oftând, dar nicicând într-una aşa întristătoare că aceasta. N-aş fi slobozit niciun glonte împotriva acestor suflete sărmane – să mă fi făcut şi general.

— De ce? Parcă ce pricepi tu din toată povestea asta? se rățoi doftorul Slop, măsurându-l pe Trim cu mult mai mult despreț decât o merita inimoşia bietului căprar; ce ştii tu, prietene, de bătălia de care vorbeşti?

— Ştiu, răspunse Trim, că n-am stat nicicând în cumpănă să-i ocrotesc pe cei aflați la amân; cât despre femei, au prunci, urmă Trim, mai bine-aş muri de o mie de ori decât să-mi ațintesc flinta asupră-le.

— Uite o coroană de la mine, Trim, să bei ceva deseară cu Obadiah, grăi unchiul Toby, şi-o să-i dau una şi lui Obadiah.

— Domnul să vă binecuvânteze, Nălțimea Voastră, făcu Trim, ci aş fi vroit mai degrabă ca acei sărmani prunci şi femei să aibă banii aceştia.

— Eşti un om de ispravă, grăi unchiul Toby. Tata îşi înclină capul atât cât să zică „aşa e".

— Dar, rogu-te, Trim, grăi tata, sfârşeşte odată, căci văz că ți-a rămas doar o filă ori două.

Căprarul Trim urmă.)

„Dacă mărturia veacurilor trecute nu-i îndestulătoare, gândiți-va la această clipă, când prozeliții acelei credințe cugetă în fiece zi să-l cinstească şi să-l

179 Ecleziastul, VI, 1.

slujească pe Domnul lor prin fapte ce sunt o dezonoare şi o ruşine pentru ei înşişi.

Spre a vă încredința, pătrundeți cu mine doar o clipă în temnițele Inchizițiunii."

— Doamne, ajută-l pe frățâne-meu Tom!)

„Priviți Credința, cu Milă şi Dreptatea ferecate-n lanțuri la picioarele sale şezând acolo, înspăimântătoare, în mijlocul unui județ înzăbrănit, proptită în uneltele de schingiuire. Ascultați! Ascultați ce geamăt vrednic de milă!"

(Aci chipul lui Trim se făcu precum cenuşa).

„Priviți-l pe sărmanul nefericit ce l-a rostit (aci lacrimile începură să-i picure), târât tocmai acum spre a îndura suferința unui județ mincinos ca şi cele mai groaznice chinuri pe cari o precugetată sistemă de cruzime fu în stare a le născoci vreodată."

— Fie blestemate, strigă Trim, şi sângele îi năvăli în obraji.).

„Priviți această victimă fără apărare, zvârlită în ghearele schingiuitorilor ei, trupul său aşa slăbit de temniță şi cazne..."

— Of! e frățâne-meu, strigă sărmanul Trim cu un glas plin de pătimire şi, lăsând predica să cază, îşi împreună mâinile. Mă tem că-i săracu' Tom.

Inimile tatălui şi unchiului meu tresăltară pline de înțelegere pentru durerea sărmanului căprar; până şi Slop vădi oarece milă pentru dânsul.

— Hai, Trim, zise tata, ce ceteşti tu acolo nu-i o istorie adevărată, ci doar o predică; rogu-te dară s-o iei de la cap.).

„Priviți această victimă fără apărare zvârlita în ghearele schingiuitorilor ei, trupul său aşa slăbit de temniță şi cazne, vedea-veți fiece muşchi, fiece nerv cum pătimesc.

Luați aminte la cea din urmă mişcare a acelei groaznice maşinării."

(Mai iute aş înfrunta un tun, zise Trim, bătând din picior.).

„Priviți ce zbateri i-a pricinuit! Gândiți-va la chipul în care zace acum, la ce cazne fioroase este supus!"

— Nădăjduiesc că nu-i în Portugalia.).

„Mai mult nu poate firea îndura! Doamne sfinte! Priviți cum îi ține sufletul muncit pe buzele-i tremurânde..."

— Nu mai cetesc niciun rând, grăi Trim, pentru nimic în lume. Tare mă tem, cu-ngăduința'Nălțimilor Voastre, că toate astea se petrec în Portugalia, unde se află bietu' frățâne-meu Tom.

— Iarăşi îți zic, Trim, grăi tata, că nu e o istorie adevărată, ci doar o descripțiune.

— Nu-i decât o descripțiune, omul lui Dumnezeu, adaose şi Slop, şi n-are pic de adevăr într-însa.

— Asta-i altă poveste, zise tata. Oricum, deoarece Trim o ceteşte cu atâta zbucium, ar fi o cruzime să-l lăsăm a mai urma. Dă-mi predica, Trim, am s-o sfârşesc eu, iar tu eşti slobod să pleci.

— Trebuie să rămân, ca s-o auz şi eu, de-mi va-ngădui'Nălţimea Voastră; dar n-aş ceti-o însumi nici în schimbul unei simbrii de polcovnic.

— Sărmane Trim! grăi unchiul Toby. Tata ceti înainte.).

„Gândiţi-va la chipul în care zace acum, la ce cazne fioroase este supus! mai mult nu poate firea îndura! Doamne sfinte! Priviţi cum îi ţine sufletul muncit pe buzele-i tremurânde, doritor a-şi lua zborul, dar silit a rămâne! Priviţi pe sărmanul nefericit aruncat înapoi în hruba sa!”

— Atunci, Doamne ajută, bine că totuşi nu l-au omorât, grăi Trim.).

„Priviţi-l cum este târât afară iarăşi, să înfrunte flăcările şi ocările în ultimele sale clipe de chin, ce acest prinţipiu – acest prinţipiu, anume că poate fiinţa credinţa fără îndurare, i le-a gătit.”

— Atunci, Doamne ajută că-i mort, grăi Trim, şi nu se mai chinuie, căci alt rău nu mai au ce-i face. Vai'Nălţimile Voastre!

— Ţine-ţi firea, Trim, zise tata, cetind înainte, că nu cumva Trim să-l stârnească pe doftorul Slop, n-o să mai sfârşim în veci, de merge tot aşa.).

„Cel mai fără greş mijloc a probălui meritul oricărei concepţiuni dezbătute este a cerceta urmările ce aceasta le-a avut, prin asemuire cu spiritul creştinismului; aceasta este legea hotărâtoare şi lapidară ce Mântuitorul ne-a lăsat-o pentru un caz ca acela de faţă şi pentru altele şi cari preţuieşte mai mult ca o mie de argumente. *Din roadele lor îi veţi cunoaşte pre ei.*

Adăoga-voi la această predică nu mai mult de două ori trei învăţăminte de sine stătătoare şi scurte ce se pot trage dintr-însa:

Întâi, ori de câte ori un om huleşte în gura mare credinţa, totdeauna bănui-veţi că nu judecata, ci patimile pus-au stăpânire pe CREZUL său. O viaţă rea şi o credinţă bună sunt megieşi ce nu se împacă şi-şi pricinuiesc necazuri, iar când se despart apoi nu vă îndoiţi că la mijloc ar fi altceva decât dorinţa de linişte.

Al doilea, când un om, astfel zugrăvit, vă zice cu orice prilej că un atare lucru este împotriva cugetului său, deduceţi întotdeauna că prin asta el vrea să înţeleagă nimic alta fără decât că un atare lucru nu-i cade bine la stomah; lipsa poftei de mâncare fiind în genere adevărata pricină a amândurora.

Într-un cuvânt, nu vă încredeţi cu niciun preţ în omul ce nu are CUGET în toate.

Şi, în cazul nostru, nu uitaţi această simplă osebire, o greşeală ce a dus la pierzanie mii de oameni, că, anume, cugetul nu este o lege. Nu, Domnul şi judecata creat-au legea şi dăruitu-v-au cugetul spre a hotărî; nu ca un cadiu asiatic, potrivit cu vâltorile patimilor voastre, ci ca un judecător britanic în acest

pământ al slobozeniei şi bunului-simț, carele nu întocmeşte vreo pravilă nouă, ci proclamă cu credință doar acea pravilă ce o ştie a fi fost mai dinainte scrisă.”

FINIS

— Ai procetit predica în chip desăvârşit, Trim, grăi tata.

— De şi-ar fi ținut pentru dânsul băgările de seamă, se vârî doftorul Slop, ar fi cetit-o şi mai bine.

— Aş fi cetit-o înzecit mai bine, domnule, dacă inima nu mi-ar fi fost atât de plină.

— Chiar asta fu pricina, Trim, zise tata, care te-a făcut să ceteşti predica atât de bine; şi dacă clerul bisericii noastre, grăi tata către doftorul Slop, ar pune tot aşa de mult suflet în ceea ce zice că acest sărman flăcău, căci scrierile sale sunt bine întocmite (Ba nicidecum, grăi doftorul Slop), sunt încredințat că elocința amvoanelor noastre, îmbinată cu atari subiecte cari s-o înflăcăreze, ar fi o pildă pentru lumea întreagă. Dar, vai, urmă tata, mărturisesc, domnule, cu durere, că la fel ca politicienii franțuzi, dânşii pierd pe câmpul de bătaie ceea ce câştigă în cabinet.

— Ar fi păcat, grăi unchiul Toby, să se irosească un asemenea lucru.

— Îmi place mult predica, răspunse tata, e dramaticească şi se află un ce în acest soiu de scriere, atunci când e întocmită cu meşteşug, care stârneşte luarea-aminte.

— Nici predicile noastre nu-s mai prejos, zise doftorul Slop.

— Asta o ştiu eu bine, zise tata, dar pe un glas şi-ntr-un chip ce îl scârbi pe doftorul Slop tot aşa de mult pre cât l-ar fi gâdilat simpla sa încuviințare.

— Dar ale noastre, adaose doftorul Slop oleacă înciudat, au marele folos că nu băgăm nicicând în ele vreun personagiu mai neînsemnat decât un patriarh ori soața unui patriarh, un sfânt, ori mucenic.

— Oricum, zise tata, în cea de față se află personagii tare deocheate şi n-o socot defel a fi c-o boabă mai proastă din această pricină.

— Dar, rogu-te, grăi unchiul Toby, cine o fi ticluit-o oare? Şi cum de-a fost ajuns în Stevinus?

— Trebuie să fii un vrăjitor de talia lui Stevinus spre a da răspuns la cea de-a doua întrebare. În ce priveşte pe cea dintâi, nu-i prea greu de ghicit, căci, de nu mă înşală cumva judecata, nu poate fi scrisă de nimeni altul decât de preotul din parohia noastră.

Tata îşi întemeia presupusul pe asemănarea acesteia în ce priveşte stilul şi maniera cu cele auzite de dânsul în biserica parohiei, asemănare ce dovedea, cu toată tăria ce o poate avea un argument *a priori* asupra unei minți filosofice, că predica era a lui Yorick şi numai a lui Yorick. Lucrul se dovedi *a posteriori*, a doua zi, când acela trimise un slujitor la unchiul Toby să întrebe de dânsa.

Se pare că Yorick, ce era dornic a se împărtăşi din orice fel de ştiinţă, ceruse cu împrumut pe Stevinus de la unchiul Toby şi, zăpăcit cum era, îşi vârâse predica, de îndată ce o întocmise, drept în mijlocul lui Stevinus şi, uituc ca întotdeauna, îl trimisese pe Stevinus acasă cu predică cu tot, să-i ţie tovărăşie.

Nenorocoasă predică! Te-ai fost pierdut din nou după această regăsire, cazând printr-o bortă neştiută din buzunarul stăpânului tău în căptuşeala flendurită şi haină, îngropată afund în noroi de copită stingă dinapoi a mârţoagei sale ce calcă neomenos pe tine, când ai căzut, îngropată zece zile în mocirlă, culeasă de acolo de un cerşetor, vândută pe un bănuţ unui paracliser – dăruită parohului său – pierdută întru veşnicie de stăpânul tău, până la capătul zilelor sale, nici azi redată sufletului său fără hodină, până în chiar această clipă când împărtăşesc întregii lumi istoria-ţi. Crede-mă-va oare cetitorul, de-i spun că această predică a lui Yorick fu procetită la un consistoriu în Catedrala din York, în faţa a o mie marturi gata să se jure pe dânsa, de către un oarecare canonic – şi apoi chiar tipărită de acesta – şi toate astea, la nici mai mult, nici mai puţin decât doi ani şi trei luni după moartea lui Yorick? E drept că Yorick nu fusese nicicând mai bine răsplătit câtă vreme trăise, dar e prea de tot să te porţi astfel cu dânsul înainte de moarte şi-apoi să-l mai jefuieşti şi după ce fost-a îngropat.

Totuşi, cum gentlemanul care făptui acestea se dovedi cum nu se poate mai milostiv cu Yorick – şi, la drept vorbind, trase doar puţine copii întru răspândire în lume; şi, pe lângă asta, aflu c-ar fi putut şi dânsul să întocmească una măcar la fel de bună, de-ar fi găsit cu cale – mărturisesc că n-aş fi dat în vileag această istorie şi nici n-o tipăresc din dorinţa de a-i strica bunul nume şi propăşirea în cinul bisericesc; asta o las pe seama altora; dar sunt îmboldit de două temeiuri cărora nu mă pot împotrivi:

Întâi, că făcând dreptate, aş putea împăca sufletul lui Yorick, care – cum socotesc nu numai sătenii, dar şi alţii – *încă mai colindă*[180] prin împrejurimi.

A doua, că dezvăluind lumii această poveste, câştig un bun prilej de a o înştiinţa că de îi sunt plăcute firea pastorului Yorick, ca şi această probă de predică a sa, familia Shandy are în stăpânire destule spre a putea întocmi un tom măricel întru folosul domniilor voastre – şi deie Domnul să v-aducă numai şi numai câştig.

Capitolul al optsprezecelea

Obadiah câştiga cele două coroane fără multă vorbă, căci se ivi, zdrăngănind, cu toate ciniile doftorului în traistă cea verde ce şi-o Petrecuse pe după cap, chiar în clipa când căprarul Trim ieşea pe uşă.

---

180 Citat din Hamlet, act. I, sc. A 2-a.

— Acu socot că-i nimerit, grăi doftorul Slop (desmeticindu-se), cum suntem în măsură a fi de oarece folos doamnei *Shandy*, să trimitem pe cineva până sus spre a cerceta cum se mai simte.

— Am poruncit, răspunse tata, ca moaşa să se scoboare la noi, la cel mai mic semn de primejdie, căci află, doftore Slop, că printr-o învoială neabătută, încheiată în chip solemn între mine şi soața mea, şi-vei nimic mai mult decât un ajutor în această treabă – şi poate nici atât – dacă băbuța aceea uscățivă de moaşă putea-va s-o scoată la capăt şi fără dumneata.

Femeile îşi au capricțiile lor ciudate şi, la atari încercări, urmă tata, când ele duc în circa tot greul şi pătimesc atâta întru folosul familiilor noastre şi binele neamului omenesc, au tot dreptul să hotărască, *en Souveraines*[181], în ale cui mâini şi în ce fel vroiesc ele a trece prin această cumpănă.

— Da, au tot dreptul s-o facă, întări şi unchiul Toby.

— Dar, domnule, răspunse doftorul Slop, nesocotind părerea unchiului meu şi întorcându-se spre tata, mai bine-ar hotărî în alte privințe; iar un tată de familie, ce-i doreşte propăşirea, după părerea mea, ar face mai bine să le ia această împuternicire, cedându-le alte drepturi în schimb.

— Nu ştiu, grăi tata, nițel cam înțepat, spre a nu fi fost chiar deloc nepătimaş în cele ce spunea. Nu ştiu, grăi el, ce ne mai rămâne să le dăm în locul dreptului de a alege cine să ne aducă pruncii pe lume – de nu cumva cu cine să ni-i zămislească.

— Aproape că face să dai orice, răspunse doftorul Slop.

— Ba s-avem iertare, se vârî unchiul Toby.

— Domnule, urmă doftorul Slop, te-ai cruci să afli la ce desăvârşire au ajuns în anii din urmă toate ramurile ştiinței obstetriceşti, dar mai ales aceea a extracțiunii grabnice şi nesimțite a foetusului – asupra căreia s-a revărsat atâta lumină, că, din parte-mi (ridicându-şi mâinile), zic sus şi tare, mă tot minunez cum de lumea – Ți-aş dori, grăi unchiul meu Toby, să fi văzut ce oştii înfricoşate avurăm noi în Flandra.

Capitolul al nouăsprezecelea

Lăsai să cază o clipă cortina peste această scenă, spre a vă aduce aminte un lucru şi a vă înştiința despre altul.

Ceea ce voiesc a vă spune, mărturisesc că iese puțintel afară din curgerea firească, deoarece s-ar fi căzut spus cu o sută cincizeci de file mai devreme, dar atunci prevăzusem că potrivi-se-va mai bine şi şi-va mai cu folos aci decât aiurea.

---

181 Ca suverane, în chip absolut (fr).

Se cuvine că scriitorii să privească înainte-le, spre a păstra spiritul şi rânduiala celor ce le ies de subt pană.

Când aceste două lucruri şi-vor împlinite, cortina se va ridica din nou, iar unchiul Toby, tata şi doftorul Slop putea-vor să-şi urmeze vorba necurmat.

Aşadar, întâi, lucrul ce trebuie să vi-l aduc aminte este că din toate pildele de ciudăţenie ale ideilor tatei cu privire la numele de botez, cât şi din tărăşenia cealaltă, aţi tras încheierea, socot (şi sunt încredinţat c-am zis-o şi eu), că tata era un gentleman la fel de capriţios şi năstruşnic în ce priveşte încă alte cincizeci de opiniuni de soiul asta. În fapt, nu se află răstimp în viaţa omului, de la procrearea sa şi până la nădragii strimţi şi căzuţi ai celei de a doua pruncii, despre care să nu fi avut însuşi o anume părere mult îndrăgită, toate vădindu-se la fel de prepuielnice şi afară din calea bătătorită a gândirii precât erau şi cele două mai sus pomenite.

Domnul Shandy, tatăl meu, prea bunul meu domn, n-ar fi voit nici în ruptul capului să vază lucrurile în aceeaşi lumină ca alţi muritori; dânsul le vedea într-o lumină ce era numai a lui – nu cântărea nimic în cumpăna obişnuită; nu, căci era un cercetător prea subţire, spre a se lăsa tras pe sfoară în chip aşa de grosolan. Ca să ajungi la nimerita pondere a lucrurilor în atelierul ştiinţei, se cade, zicea dânsul, ca rezemătoarea balanţei să fie aproape invizibilă, spre a nu se întâmplă vreun frecuş de prinţipiile vulgului; fără asta, chichiţele filosofiei, care totdeauna înclină balanţa, ar cântări o nimica toată. Ştiinţa, care şi materia, zicea el, poate fi împărţită în *infinitum*[182], iar grăuntele şi fărâmiturile ce o alcătuiesc sunt tot aşa de însemnate pre cât e gravitatea lumii întregi. Într-un cuvânt, spunea el, eroarea-i eroare, oriunde s-ar ivi – fie într-o câtime, fie într-o ocă – şi-i deopotrivă de vătămătoare adevărului, ce poate rămâne în fundul puţului la fel de neînlăturat printr-o sminteală în ce priveşte pulberea de pe aripa unui fluture, cât şi cea din soare, lună au toate stelele cerului strânse laolaltă.

Se tânguia ades că dacă atâtea lucruri de pe lumea asta şi-au ieşit din ţâţâni, dacă bolta ocârmuirii se năruie asupră-ne şi dacă până şi desăvârşita noastră alcătuire bisericească şi obştească e găunoasă până la temelii, precum ne încredinţează apreţuitorii noştri, asta se datoreşte fără doar şi poate lipsei de meşteşug în înţeleaptă cumpănire şi priceputa aplicaţiune a celor mai sus-pomenite, atât la trebile obşteşti cât şi la adevărurile speculative.

— Vă jeluiţi, zicea dânsul că suntem pe drojdie, că s-a sfârşit cu noi. De ce? obişnuia tot el să se întrebe, folosindu-se de soritele şi silogismele lui Zeno[183] şi Chrysippus[184], fără a şti că sunt ale lor. De ce? De ce suntem pe drojdie? Fiindcă

182 La infinit (lat.).

183 Zenon din Kition (cea. 360-cca. 264 î.Hr.), filosof grec, fondatorul şcolii stoice.

184 Chrysippos (sec. III î.Hr.), filosof stoic grec.

suntem corupți! Şi cum se face, dragă domnule, că suntem corupți? Fiindcă suntem nevoiaşi; sărăcia, iar nu vrerea noastră, se lasă înduplecată. Şi de ce oare suntem nevoiaşi? Din nesocotirea, îşi răspundea tot dânsul, bănuților de un peni şi o jumătate de peni: a bancnotelor, domnule, a guineelor, că doar, pasămite, şilingii îşi poartă singuri de grijă. La fel se petrec lucrurile, zicea dânsul, cu toate ştiințele; regulele lor mai însemnate, statornicite, nu pot fi călcate. Legile firii se ocrotesc singure; eroarea, însă (adăoga dânsul, uitându-se cu străşnicie la mama), eroarea, domnule, se furişează prin cele mai neînsemnate borte şi crăpături ce firea omenească le lasă nepăzite.

Tocmai acest chip de a cugeta al tatei vroiam să vi-l aduc aminte. Cât despre înştiințarea ce vroiam a vă face o păstrai înadins pentru acest loc şi v-o spun în cele ce urmează:

Pentru multele şi îndreptățitele temeiuri în virtutea cărora tata o îndrumase pe mama să primească ajutorul doftorului Slop mai degrabă decât pe cel al bătrânei, se afla unul din cale-afară de ciudat; pentru care, după ce sfârşi a dezbate chestiunea cu dânsa, ca un creştin, şi apoi, din nou, ca un filosof, nu precupeți nimic, agățându-se de el ca de paiul din urmă. Însă dădu greş, dar nu din vreo anume şubrezenie a argumentării, ci fiindcă, oricât s-ar fi trudit, nu era în stare nici în ruptul capului s-o facă a pricepe firul ei. „Blestemată soartă!", îşi zise dânsul într-o după-amiază, pe când ieşea din odaie, după ce se străduise în van vreme de un ceas şi jumătate ca s-o desluşească pe mama. „Blestemată soartă!", îşi zise dânsul, muşcându-şi buzele în vreme ce închidea uşa, pentru un om ce stăpâneşte unul din cele mai desăvârşite chipuri de a raționa, să aibă o soață c-o tărtăcuță aşa îndesată că n-ar putea să-i vâre într-însa nici măcar o singură deducțiune, de s-ar da de ceasul morții."

Acest argument, măcar că fu pe de-a-ntregul irosit cu mama, avea mai multă greutate în ochii săi decât toate celelalte argumenturi ale sale puse cap la cap. Mă voi strădui aşadar să-i dau însemnătatea cuvenită şi să-l înfățişez cu toată priceperea.

Tata purcedea de la următoarele axiomuri:

Întâi, că un dram din propria-ți minte prețuieşte cât o ocă dintr-a altora; şi

Al doilea (ce, în treacăt fie zis, stă la temelia întâiului axioni, măcar că vine la sfârşit), că mintea fiecărui om trebuie să izvoreasca din propriul său suflet, şi nu din al altcuiva.

Acu, fiindu-i tatei limpede că toate sufletele sunt din fire deopotrivă şi că osebirea însemnată dintre priceperea cea mai ascuțită şi cea mai obtuză nu izvorăşte din ascuțimea sau teşitura mai mică ori mai mare a unei materii cugetătoare față de a alteia, ci se trage numai şi numai din norocita ori nenorocita alcătuire a trupului în chiar locul unde sălăşluieşte sufletul, îşi puse cercetării sale țintă a afla locul cu pricina.

Acu, din desluşirile cele mai limpezi ce le putu găsi în această chestiune, se încredința că n-avea cum să fie acolo unde îl cocoțase *Descartes*, pe vârful glandului pineal din creieri, ce, potrivit filosofiei aceluia, alcătuia pentru suflet o perniță cam cât un bob de năut, măcar că, la drept vorbind, cum atâția şi atâția nervi se sfârşesc chiar în acel loc – nu era tocmai rău prepusul – şi fără îndoială că tata ar fi căzut dimpreună cu acel filosof drept în mijlocul eroarei, de n-ar fi fost şi unchiul Toby pe-acolo să-l izbăvească, istorisindu-i cum un ofițer valon, căruia în bătălia de la Landen un plumb de muschetă îi zburase jumătate din creieri, iar un hirurg franțuz îi scosese şi ce mai rămăsese, se însănătoşi până la urmă şi-şi făcu la fel de bine datoria şi fără de ei.

Dacă moartea, zicea tata, chitind el în sineşi, nu e altceva decât despărțirea sufletului de trup, ori dacă e adevărat că oamenii pot umbla şi face treburile la fel de bine şi fără creieri – atunci desigur că sufletul nu sălăşluieşte acolo. *Q.E.D.*[185]

Cât despre mustăreața mult limpede, îmbălsămată şi gingaşă, ce Coglionissimo Borri[186], vestitul doftor milanez zice într-o epistolă către Bartholine[187], că o descoperi în celulele părții occipitale a cerebelului şi de care deopotrivă zice c-ar fi lăcaşul de căpătâi al sufletului cugetător (căci, trebuie să ştiți, în aceste veacuri mai din urmă şi mai luminate se află două suflete trăitoare în om – întâiul, după marele Metheglingius[188], botezat *Animus*, şi al doilea, adicătelea *Anima*;) cât despre opiniunea lui Borri, zic, tata nu se putea învoi cu dânsa nici în ruptul capului; numai ideea că o făptură aşa de nobilă, gingaşă, îngerească şi nematerială cum e *Anima*, ori chiar şi *Animus*, să-şi aibă lăcaşul şi să se bălăcească aidoma unui mormoloc citu-i ziulica de lungă, iarna, vara într-o băltoacă, ori, mă rog, într-o altă licoare de orice soi, tulbure ori limpede, cum va fi fost, urma dânsul, îi zdruncina închipuirea; nici nu voia s-audă de aşa doctrină.

Ceea ce părea însă a isca cele mai puternice îndoieli era că sensoriul de căpetenie, ori cartierul general al sufletului, de care se leagă toate veştile şi de la care pornesc toate poruncile, se află în sau lângă cerebel ori mai degrabă undeva, pe lângă *medulla oblongata*, unde, după cum se învoiau toți anatomiştii olandezi, se înmănunchează firişoarele nervilor din toate organele celor şapte simțuri, ca nişte ulițe şi ulicioare întortocheate ce dau în piața publică.

Până aci nu se vădeşte nimica osebit în opiniunea tatei, căci avea de partea sa pe unii dintre cei mai iscusiți filosofi din vremile şi colțurile lumii. Dar de aci

185 Quod erat demonstrandum – Ceea ce era de demonstrat (lat.).

186 Giuseppe Francesco Borri (1627-1695), alchimist italian.

187 Thomas Bartholin (1616-1680), medic danez.

188 Metheglingius (Georg Emst Stahl) (1660-1734), medic şi chimist german. În a sa Theoria medica vera, Stahl deosebeşte anima (sufletul – centrul sentimentelor) de animus (spiritul – centrul rațiunii); dar departe de a susține existența a două „suflete”, cum insinuează Sterne, în concepția lui Stahl aceşti doi termeni implică o deosebire de funcțiuni şi nu una de principiu.

încolo el îşi croi un drum al său propriu, clădind o altă ipoteză *shandiană* pe pietrele de fundament ce dânşii le aşezaseră întru folosul său; şi care ipoteză stătea deopotrivă în picioare – de ce atârna subţirimea şi gingăşia sufletului: de căldura şi limpezimea zisei licori, au de acel subţire tort şi ţesătură a însuşi cerebelului, care din urmă părere dânsul o şi încuviinţă.

Socotea că după cuvenita grijă ce trebuie avută faţă de înmulţirea neamului omenesc, lucru ce se cere cumpănit foarte, căci pune temelia ţesăturii neînţelese ce o alcătuiesc duhul, aducerea-aminte, elocinţa, imaginaţiunea şi ceea ce îndeobşte se înţelege prin bună zestre a firii; că după asta şi după numele de botez, ce sunt cele două cauze originare şi cu cea mai puţină înrâurire din toate, a treia cauză – ori mai degrabă aceea ce logicienii o numesc *causa sine qua non*[189] şi fără de care orice s-ar fi împlinit n-ar fi avut niciun chichirez – era ocrotirea acestui tort gingaş şi subţire împotriva prăpădului ce-i îndeobşte pricinuit de apăsarea înfricoşată şi zobirea pe care capul trebuie să le pătimească de pe urma neroadei noastre metode a veni pe lume cu zisa parte înainte.

Asta cere deslușire.

Tata, care-şi vâră nasul în tot soiul de scrieri, uitându-se în *Lithopaedus*[190] *Senonensis de Partu difficili*[191], scoasă de Adrianus Smelvgot[192], descoperi că starea moale şi miădioasă a capului pruncului la facere, oasele craniului neavând la acea vreme pic de suturi, era aşa fel că prin forţa opintelilor femeii, ce, în durerile mari ale facerii, apasă asupra lui cu greutatea medie de 470 de pfunzi, se întâmpla ca, în patruzeci şi nouă de cazuri din cincizeci, capul să ia forma

---

189 Condiţie indispensabilă (lat.).

190 Lithopaedus Senonensis de Partu difficili – Lithopaedus din Senona despre Naşterea grea (lat.).

191 Nota autorului. Autorul se înşală aci de două ori; căci Lithopaedus ar trebui scris astfel: Lithopaedii Senonensis Icon. A doua greşeală*e că acest Lithopaedus nu e scriitor, ci portretul unui prunc împietrit. Această poveste, dată la iveală de Athosius în 1580, se poate ceti la finele opului lui Cordaeus1 din colecţia „Spachius” 2. Domnul Tristram Shandy a căzut în această eroare văzând nu de mult numele lui Lithopaedus într-un pomelnic de scriitori prea învăţaţi de dr., ori luându-l pe Lithopaedus drept Trinecavellius3, din pricina prea marei asemănări de nume.

1. Cordaeus (Maurice de la Corde), medic francez din secolul al XVI-lea.

2. Spachius (Israil Spach) (1560-1610), medic născut la Strasbourg.

3. Trinecavellius, (Victor Trinecavelli) (1496-1568), medic italian.

192 Smelvgot (William Smellie) (1697-1763), mamoş englez. La publicarea lui Lithopaedus de către „doftorul” Smellie, acesta a primit următoarea epistolă de la „doftorul” R. Burton (Slop): „Al şaptesprezecelea autor din colecţiunea lui Spachius este, după câte ne spuneţi domnia voastră, Lithopaedus din Senona, care, însă, în loc a fi un autor, este pur şi simplu gravura unui prunc pietrificat extras din pântecele mamei prin operaţie; acest lucru reiese limpede şi din titlu: Lithopaedii Senonensii Icon (gravura pruncului de piatră din Senona – n.tr.), ce se află înfăţişată pe o singură filă cu desluşirea de cuviinţă”.

lungăreață a unui aluat conic, aidoma celui ce îndeobşte îl frământa plăcintării când fac plăcinte.

1.

2.

***** A doua greşeală*e că acest *Lithopaedus* nu e scriitor, ci portretul unui prunc împietrit. Această poveste, dată la iveală de Athosius în 1580, se poate ceti la finele opului lui Cordaeus**1** din colecția „Spachius” 2. Domnul Tristram Shandy a căzut în această eroare văzând nu de mult numele lui Lithopaedus într-un pomelnic de scriitori prea învățați de dr., ori luându-l pe Lithopaedus drept Trinecavellius**3**, din pricina prea marei asemănări de nume.

— Doamne sfinte, strigă tata, ce prăpăd şi talmeş-balmeş trebuie să facă în această țesătură subțire şi gingaşă fără țărmurire a cerebelului! Ori de se află într-însul acea mustăreață, precum zice Borri, apoi asta oare nu-i de ajuns să preschimbe şi cea mai limpede licoare din lume într-un terci tulbure şi feculent?

Dar ce mare îi fu temerea când înțelese mai departe că această forță ce apasă asupra creştetului însuşi al pruncului nu numai că vatămă creierii ori chiar cerebrul, ci, fără doar şi poate, înghe-suieşte şi îmbrânceşte cerebrul către cerebel, unde se află lăcaşul intelectului!

— Îngeri şi arhangheli milostivi, ocrotiți-ne! strigă tata. Ce suflet ar putea oare să ție piept unei atari pălituri? Nu-i de mirare că țesătura intelectuală e aşa sfâşiată şi flendurită cum o vedem; şi că atâtea din capetele noastre cele mai luminate nu sunt altceva decât o încâlcire de borangic – numai zăpăceală şi lăuntrică harababură.

Dar când tata ceti mai departe, află taina că atunci când pruncul este dat peste cap – floare la ureche pentru un hirurg –, este tras afară de picioare şi că în loc ca cerebrul să fie îmbrâncit către cerebel, dimpotrivă, cerebelul este, pasămite, împins către cerebru, unde nu poate pricinui niciun rău.

— Pe toți sfinții, strigă dânsul, lumea urseşte a ne hrăpi şi dramul de înțelepciune ce Domnul ni l-a hărăzit, iar meşterii artei obstetriceşti sunt părtaşi întru această uneltire. Ce-mi pasă cu ce parte vine pruncul meu pe lume, dacă totul merge bine şi cerebelul său scapă teafăr? E în firea unei ipoteze ca, odată zămislită de om, să înghită totul numai pentru dânsa, ca hrană cuvenită; şi din întâia clipă a procrcării sale să crească tot mai mare şi voinică cu fiece lucru ce-i vezi, crezi, ceteşti au pricepi. Asta-i de mare folos.

Când tata ajunse cu ipoteza lui în luna întâi, nu se află vreun fenomen anume de geniu ori neghiobie care să nu şi-l fi putut lămuri cu ajutorul ei – asta desluşea de ce băiatul său cel mare n-avea pereche în familie de nătâng ce era.

— Sărăcuţu' de el, zicea dânsul, croit-a drum deşteptăciunii mezinilor săi.

Asta dezlegă taina băloşilor şi căpăţânoşilor – arătând a *priori* că nu putea fi altfel – fără numai dacă **** mai ştiu eu ce. Lămurea de minune desăvârşirea geniului asiatic şi acea minte mai vioaie şi cu o mai ascuţită intuiţie din ţinuturile mai calde; şi nu din pricina vreunui cer mai limpede ori soare mai îndelungat, cum se pomeneşte aşa des şi uşuratec, cari, din câte ştia dânsul, ar fi putut prea bine să rărească şi să evaporeze facultăţile sufletului până la cel din urmă strop, pe de o parte, precum le condensează pe de altă parte în ţinuturile reci; dar el nu se opri aci defel, ci merse până în pânzele albe, arătă că pe meleagurile mai calde firea pus-a bir mai mic pe făptura cea mai desăvârşită a creaţiunii, plăcerile îi sunt mai numeroase, durerile mai puţine, deoarece presiunea şi apăsarea asupra creştetului sunt în aşa chip mai mici încât întreaga alcătuire a cerebelului rămâne neatinsă – ce zic, socotea că la naşterile fireşti nici măcar un singur fir de tort nu se rupe ori se clinteşte din loc – aşa ca sufletul să poată face şi drege orice-i trăsneşte prin cap. Ajungând tata aci – ce văpaie orbitoare fu aruncată asupra acestei ipoteze, de către descripţiunile operaţiunilor de cesariană şi a geniilor covâr-şitoare ce fură aduse pe lume fără greş prin mijlocirea lor! Aci, vezi dumneata, zicea dânsul, sensoriul nu-i câtuşi de puţin vătămat; nici o apăsare a capului asupra pelvisului; niciun fel de îmbrâncire a cerebrului către cerebel, nici a osului pubis de partea asta, nici a osului coxygis de cealaltă; şi, rogu-te, cari sunt fericitele urmări? Păi, domnule, Iulius Caesar al dumitale, ce şi-a dăruit numele său operaţiunii, şi Hermes Trismegistus, ce se născu în ast chip încă înainte ca ea să fi fost botezată; şi Scipio Africanul; şi Manlius Torquatus[193]; ori al nostru rigă Eduard al şaselea[194] – care, de-ar fi trăit, n-ar fi făcut ipoteza de ocară. Ăştia şi mulţi alţii ce se află la mare cinste în hronicele faimei – toţi, bunul meu domn, veniră ponciş pe lume.

Inciziunea abdomenului şi a uterului îi umblă prin minte tatei vreme de şase săptămâni încheiate; căci cetise şi se încredinţase că rănile din epigastru şi cele din matrix nu erau ucigătoare; aşa că pântecele mamei putea fi lesne deschis spre a lăsa să iasă fătul. Îi pomeni de asta maică-mii într-o după-amiază – aşa, în treacăt; dar văzând-o că se face albă ca varul numai cât rostise acea vorbă, oricât l-ar fi uns la inimă operaţiunea, găsi de cuviinţă s-o lase baltă, mulţumindu-se a proslăvi în taină ceea ce socotea că n-are niciun rost să propuie. Asta era ipoteza domnului Shandy, tatăl meu; la care mai adaog doar că frate-meu Bobby n-o făcu nici el de ocară (măcar ipoteza, dacă nu familia), la fel ca oricare din iluştrii eroi mai sus pomeniţi. Căci brodându-se a fi nu numai botezat, dar şi născut în vreme ce tata se afla la Epsom, fiind, de asemenea, *întâiul* prunc al mamei, venind pe lume cu capul *înainte*, vădindu-se apoi a fi un flăcău tare sărac cu

---

193 Manlius Torquatus, consul roman în anul 340 î.Hr.

194 Eduard al Vl-lea (1537-1553), rege al Angliei.

duhul, tata mai adaose şi acestea toate întru proptirea opiniunii sale; şi cum dăduse greş într-o parte, era hotărât a încerca în alta. Nu putea cere una ca asta de la breasla moaşelor, pe cari doar greu le poţi scoate dintr-ale lor – iată de ce tatei i-ar fi plăcut cu osebire un om de ştiinţă, cu care s-ar fi putut înţelege mai bine.

Din toţi oamenii de pe lume, doftorul Slop era cel mai nimerit ţelurilor tatei, căci, deşi acel nou născocit forceps fusese pus la încercare şi dovedit de dânsul a fi scula de extracţiune cea mai fără greş, totuşi se pare că presărase o vorbă sau două în scrierea sa, întru sprijinirea trebii ce tocmai stăpânea închipuirea tatei; cu toate că nu fiindcă i-ar merge bine, chipurile, sufletului, de iese cu picioarele înainte, potrivit sistemei tatălui meu, ci din temeiuri pur obstetriceşti.

Aşa se lămureşte cârdăşia dintre tată şi doftorul Slop în dezbaterea ce urmează, care se vădi a fi oarecum păgubitoare unchiului Toby. E greu de închipuit cum ar fi putut un om obişnuit, cu bun-simţ şi nimic altceva-la îndemână, să ţie piept unor atât de puternici aliaţi întru ştiinţă.

Puteţi cugeta, dacă poftiţi, asupra acestui lucru şi, o dată ce închipuirea s-a pornit, o puteţi îmboldi să purcează mai departe şi să afle datorită căror cauze şi efecte ale Firii fu cu putinţă ca în acelaşi timp cu rană din vintre unchiul Toby să-şi dobândească şi sfioşenia. Aţi putea de asemenea încropi o sistemă spre a lămuri pierderea naşului meu, pe temeiul învoielii de măritiş, şi să arătaţi lumii cum de s-a întâmplat năpasta să fiu botezat TRISTRAM, împotriva ipotezei tatei şi a dorinţei întregii familii, cu nănaşi şi nănaşe cu tot. Aşadar, dacă aveţi cumva vreme, străduiţi-va a desluşi acestea, dimpreună cu încă cincizeci alte lucruri încă nedezvăluite, dar vă spui dinainte că tot e degeaba, căci nici înţeleptul Alquife, vraciul din *Don Behanis de Grecia*[195], şi nici nu mai puţin vestita Urganda, vrăjitoarea şi soaţa sa (de-ar mai trăi), nu s-ar putea apropia la mai mult de-o leghe de adevăr.

Cetitorul trebuie să se mulţumească a adăsta până la anul o desluşire amănunţită a acestor treburi, când îi vor fi dezvăluite un şi r de lucruri la cari nici cu gândul nu gândeşte.

CARTEA A TREIA

Multitudinis imperitae non formido judicia; *meis tamen, rogo pareant opusculis – în quibus fuit propositi semper, a jocis ad seria, a seriis vicissim ad jocos transire.*[196]

195 Alquife şi soaţa sa Urganda, personaje din romanul cavaleresc Don Behanis de Grecia, menţionate în Don Quijote.

196 „Nu mă tem de judecata oamenilor ignoranţi; îi rog totuşi să se îndure de scrierile mele, unde gândul mi-a fost să trec întotdeauna de la glume la lucruri serioase şi, dimpotrivă, de la lucruri serioase la glume” (John Salisbury (1110-

JOAN SARESBERIENSIS, *Episcopus Lugdun*

Capitolul întâi

— Ți-aş dori, doftore Slop, grăi unchiul Toby (rostindu-şi dorința a doua oară, dar cu sporită râvnă şi înfocare) –, *ți-aş dori, doftore Slop*, grăi Toby, să *fi văzut ce oştii înfricoşate avurăm noi în Flandra*.

Dorința unchiului Toby îi pricinui doftorului Slop un neajuns ce inima sa bună nu l-ar fi dorit nicicui – îl năuci, domnule – şi-n aşa fel îi puse ideile întâi în neorânduială, şi apoi pe fugă, că doftorul nu şi le mai putea strânge pentru nimic în lume.

În toate gâlcevile – bărbăteşti ori muiereşti, din pricina onoarei, câştigului ori iubirei, n-are a face – nimic nu e mai primejdios, prea bună doamnă, decât o dorință ce tabărăşte fără veste asupra cuiva; îndeobşte, calea cea mai sigură de a lua din tăria dorinței e ca acel atacat de doritor să sară pe dată în picioare şi să-i dorească acestuia ceva în schimb, cam după aceeaşi croială, ca astfel, fiind chit pe loc, să se păstreze zdravăn pe poziție – ce zic, ba câteodată chiar să şi culeagă din roadele contraatacului.

Acestea şi-vor pe deplin desluşite în capitolul meu despre dorinți.

Doftorul Slop nu pricepea însă natura unei atari apăsări; vreme de patru minute şi jumătate fu zăpăcit pe de-a-ntregul, ceea ce curmă cu desăvârşire orice dispută; cinci minute i-ar fi fost fatale: tatăl meu adulmecă primejdia – dezbaterea era dintre cele mai vrednice de a fi luate în seamă, anume: „Naşte-se-va oare pruncul rugilor şi strădaniilor sale cu cap au fără cap”; adastă până în cea din urmă clipă spre a nu călca dreptul doftorului Slop, întru folosul căruia fusese rostită dorința, de a o înturna la rându-i; dar băgând de seamă, cum spun, cât este acesta de zăpăcit şi că nu mai conteneşte a privi cu acea goliciune buimacă a ochiului cu care se bleojdesc îndeobşte zăbăucii, întâi la unchiul Toby – apoi la domnia-sa – apoi în bagdadie – apoi în duşumele – apoi spre soare-răsare – şi tot aşa, oblu-nainte – navigând de-a lungul coastei jiletcii sale până ce ancoră în punctul potrivnic al busolei şi văzând că doftorul se apucase de-a binelea să prenumere țintele de alamă de pe brațul jilțului, tata socoti că nu mai e vreme de pierdut cu unchiul Toby şi reluă dezbaterea după cum urmează.

Capitolul al doilea

— Ce oştii înfricoşate avurăți voi în Flandra!

1180), episcop de Lyon, filosof, elev al lui Abelard, şi om politic englez).

— Frate Toby, i-o-ntoarse tata, scoţându-şi peruca cu mâna dreaptă, pe când îşi smulgea cu stânga năframa vârstata de India din buzunarul cel drept de la haină, ca să-şi şteargă fruntea în vreme ce convorbea cu unchiul Toby.

Acu, eu unul socot că rău făcu tata ce făcu; şi-o să vă spui de ce.

Lucruri de mică însemnătate la întâia vedere, cum ar fi *de-ar fi trebuit tată să-şi scoată peruca cu dreapta au cu stânga* au dezbinat cele mai întinse împărăţii, făcând să li se clatine pe cap coroanele câr-muitorilor lor. Dar mai e oare nevoie să-ţi spun, bunul meu domn, că împrejurările de cari e încins orice lucru de pe lumea asta îi dau acestuia forma şi mărimea cuvenită şi că strângerea ori slobozirea cingătoarei mai încoace sau mai încolo fac ca lucrul să fie precum este – mare – mic – bun – rău – plăcut – ori neplăcut – după cum se brodeşte?

Luând în considerare faptul că năframa de India a tatei se afla în buzunarul drept al hainei sale, n-ar fi trebuit cu niciun chip să nu-şi lase slobodă mâna dreaptă, ci dimpotrivă, în loc să-şi scoată peruca cu dânsa, cum şi făcu, ar fi fost cu cale să lase această treabă în seama mâinii stângi şi când, din nevoia firească de a-şi şterge nădu-şeala, şi-ar fi cătat năframa, n-ar fi avut altceva de făcut decât să-şi vâre dreapta în buzunarul drept al hainei şi s-o scoată afarălucru ce s-ar fi putut împlini fără vreo sforţare au răsucire câtuşi de puţin neplăcută ochiului, a vreunui muşchi ori tendon trupesc.

În acest caz (afară numai dacă tata n-ar fi vroit morţiş să se facă de râs, ţiindu-şi ţeapănă peruca în mâna stânga ori născând vreun unghi fără noimă din cot au subsuoară), întreaga sa ţinută ar fi fost cât se poate de naturală – firească – nesilită: însuşi Reynolds, încântător şi graţios cum zugrăveşte, l-ar fi putut lua de model. Acu, închipuiţi-va numai în ce nefericită postură se puse tata în vreme ce împlinea acestea.

Către sfârşitul domniei reginei Ana şi în cei dintâi ani ai domniei lui George întâiul, „buzunarele de la haină se tăiau foarte jos, către pulpană”. E de prisos să adaog că tartorul tuturor relelor n-ar fi putut născoci croială mai nepotrivită pentru cineva în poziţiunea tatei, chiar de şi-ar fi căznit creierii o lună încheiată.

Capitolul al treilea

Nu era treabă uşoară subt nici o domnie (afară numai de nu erai un supus la fel de slăbănog ca şi mine) să-ţi cârmeşti mâna de-a curmezişul trupului, astfel încât să dai de fundul buzunarului potrivnic, în leatul una mie şapte sute şi optsprezece, când se petreceau cele de faţă, truda era din cale-afară îngreuiată, aşa că, băgând de seamă unchiul Toby şerpuirea poncişă cu care mâna tatei năzuia spre buzunar, pe dată i se iviră în minte piezişele şi întortocheatele şanţuri în care se oştise dânsul, înaintea porţii Sf. Nicolae; idee ce îi goni în aşa

măsură luarea-aminte de la subiectul în dezbatere că îşi porni mâna dreaptă înspre clopoţel, cu gând a-l trimite pe Trim după harta Namurului şi după busolă şi compasul său de proporţiune, spre a măsura unghiurile de întoarcere ale meterezelor de la acel atac şi mai cu seamă colţul unde se alesese cu rană sa din vintre.

Tata încruntă din sprâncene şi de ce se încrunta mai vârtos, de ce tot sângele din trup îi năvălea în obraz; unchiul Toby descăleca neîntârziat.

— N-am băgat de seamă că unchiul dumitale să fi fost călare.

Capitolul al patrulea

Trupul şi mintea omului, o spun cu toată veneraţia ce le-o port amândurora, sunt aidoma c-o jiletcă şi căptuşeala ei; boţeşte-o pe una, se boţeşte şi cealaltă. Se află cu toate acestea şi o abatere de la această regulă, anume când eşti un om îndeajuns de norocos spre a avea jiletca făcută din tafta iar căptuşeala din marţelină au atlaz.

Zeno[197], Cleanthes[198], Diogenes Babylonios[199], Dionysios Heracleotes[200], Antipater[201], Panaetios[202] şi Poseidonios[203] dintre greci – Cato[204], Varro[205] şi Seneca[206] dintre romani; Pantoenus[207], Clemens Alexandrinul[208] şi Montaigne dintre creştini; şi două duzini şi jumătate de alţii shandieni destoinici, oneşti şi săraci cu duhul cum n-au fost alţii pe lume, de-al căror nume nu-mi pot aduce aminte, toţi, zic, susţin că jiletcile lor sunt făcute după ast şart, încât le poţi boţi şi crâmpoţi, îndoi şi dezdoi, freca şi toci feţele până nu mai ai ce-alege dintr-

197 Zenon din Kition.

198 Cleanthes (cca. 331-cca. 232 î.Hr), filosof stoic, succesorul lui Zenon.

199 Diogenes Babylonios (sec. II î.Hr.), filosof stoic grec din Babylon.

200 Dionysios Heracleotes (sec. III î.Hr.), filosof stoic grec.

201 Licius Caelius Antipater (n. 150 î.Hr.), filosof stoic, unul dintre cei mai vechi istorici romani, orator şi jurist contemporan cu fraţii Gracchi.

202 Panaetios din Rhodos (cea. 185-110 î.Hr.), celebru filosof stoic, succesorul lui Antipater la conducerea şcolii stoice.

203 Poseidonios din Apomea (Siria) (cea. 135-51 î.Hr), filosof stoic, elevul lui Panaetius şi prieten cu Marius, Cicero şi Pompeius.

204 Marcus Porcius Cato (cel Bătrân) (234-149 î.Hr.), consul, orator, jurist roman, celebru prin austeritatea moravurilor sale.

205 Marcus Terentius Varro (116-27 î.Hr.), literat roman.

206 Lucius Annaeus Seneca (cea. 4 î.Hr.65 d.Hr), filosof şi literat roman.

207 Sf. Pantoenus, unul dintre părinţii Bisericii Catolice, mort în 216 d.Hr.

208 Titus Flavius Clemens, zis Clement Alexandrinul (140/ 150-cca. 221 d.Hr.), filosof, apologet al religiei creştine.

însele; pe scurt, ai putea să faci şi pe dracu' cu ele, că tot n-ai izbuti s-aduci vreo stricăciune căptuşelii, oricât te-ai opinti.

În sinea mea socot că şi căptuşeala jiletcii mele e făcută după acelaşi tipic: căci nu s-a aflat vreodată jiletcă mai muncită ca a mea, în ultimele nouă luni de zile, şi totuşi, zic, căptuşeala-i – pe cât pot eu să judec – nu-i cu doi bani mai prejos ca la început; harcea-parcea, talmeş-balmeş, alandala, trosc-pleosc, în lung şi-n lat şi din faţă şi dindărăt, aşa mi-au tot potrivit-o; să-i fi fost cât de cât bățoasă țesătura – pe toți sfinții –, de mult ar fi fost flendurită şi ferfenițită de n-ar mai fi rămas fir dintr-însa.

— Voi, cronicari la gazetele lunare, cum de-ați putut să-mi hăcuiți şi să-mi căsăpiți jiletca în halul asta? De unde ştiați c-o să-mi puteți hăcui şi căptuşeala?

Din toată inima vă încredințez pe voi, dimpreună cu daraverile voastre, acelei ființe ce nu împilează pe nimeni – aşa să mă ajute Dumnezeu; dar luna viitoare, dacă vreunul din voi scrâşni-va din dinți, tunând şi fulgerând împotrivă-mi, aşa cum făcură câțiva mai an, în florar (când îmi amintesc că era un zăduf amarnic) – nu vă pierdeți cu firea de mă veți vedea trecând pe lângă voi tot cu inima uşoară – fiind hotărât că atâta vreme cât viețuiesc ori scriu (ceea ce la mine e cam totuna) să nu rostesc împotriva nici unui gentleman destoinic o vorbă mai urâtă ori un gând rău decât îi zise unchiul Toby muştei ce îi bâzâia pe la nas în toată vremea prânzului.

— Du-te, du-te, biata de tine, grăi dânsul, hai, du-te odată, de ce ți-aş pricinui vreun rău? Că fără doar şi poate lumea asta e destul de largă să ne-neapă pe amândoi într-însa.

Capitolul al cincilea

Orice om, prea bună doamnă, judecând de jos în sus şi băgând de seamă năprasnica zbucnire de sânge din obrazul tatei – datorită căreia (căci parcă tot sângele din trup îi năvălise în obraz, cum vă spusei) trebuie să se fi înroşit, vorbind atât pictoriceşte cât şi ştiințeşte, preț de şase tonuri şi jumătate, de nu chiar o octavă bunicică, peste coloarea sa obişnuită – orice om, prea bună doamnă, în afară de unchiul Toby, ce ar fi băgat de seamă acest lucru, dimpreună cu încruntarea furtunoasă a sprâncenelor tatei, însoțită şi de răsucirea nefirească a trupului său în tot acest răstimp, s-ar fi chitit pe loc că tata era mânios nevoie mare şi luând-o de bună – dac-ar fi fost un iubitor de acel soi de armonie ce se capătă prin înstrunarea a două instrumenturi la unison – şi-ar fi ridicat îndată pe-al său la aceeaşi înălțime; şi-atunci s-ar fi dezlănțuit toți dracii din iad şi toată bucată, doamnă, s-ar fi cuvenit cântata ca a şasea a lui

Alessandro Scarlatti[209] – *con furia* – ca apucaţii. Aveţi răbdare! Ce-are a face *con furia*, *con strepito*, sau orice alt tărăboi, cu armonia?

Orice om, zic, prea bună doamnă, în afară de unchiul Toby, al cărui suflet blajin răstălmăcea orice mişcare a trupului în cel mai blând chip ce această mişcare îl putea îngădui, s-ar fi chitit că tata era mânios, drept care l-ar fi învinuit de acest lucru. Unchiul Toby nu învinui pe nimeni altcineva decât pe croitorul ce-i tăiase buzunarul; şezând el în linişte până când tata îşi scoase năframa şi uitându-i-se în ochi toată vremea cu neînchipuită bunăvoinţă – tata, în sfârşit, îşi reluă firul cum urmează:

Capitolul al şaselea

— Ce oştii înfricoşate avurăţi voi în Flandra! Frate Toby, grăi tata, sunt deplin încredinţat că nu se află om mai cinstit şi cu inimă mai bună şi mai dreaptă ca tine între toate făpturile sădite de Domnul Dumnezeul nostru – şi nici nu-i vina ta că toţi pruncii ce fost-au, pot fi, şi-vor, trebuie să fie, ori s-ar cădea să fie zămisliţi vin pe lume cu capul înainte: dar crede-mă, dragă Toby, că primejdiile ce-i pasc fără putinţă de ocolire, nu numai când îi zămislim – măcar că, după părerea mea, şi acelea sunt vrednice de luat în seamă –, dar şi necazurile şi primejdiile ce ne-ameninţă pruncii după ce-au venit pe lume sunt prea destule, aşa că n-ar avea nici o noimă ca în vreme ce se nasc să-i lăsăm pradă şi altora, ce s-ar putea ocoli.

— Sunt oare aceste primejdii, cuvinta unchiul Toby, puindu-şi mâna Pe genunchiul tatei şi privindu-l cu seriozitate în obraz că să afle răspuns, sunt oare aceste primejdii mai mari în zilele noastre decât odinioară?

— Frate Toby, înturnă tata răspuns, dacă pruncul era zămislit cum se cuvine, se năştea viu şi zdravăn, iar maică-sii îi mergea bine după aceea, apoi străbunicii noştri nici că se mai sinchiseau de altceva.

Unchiul Toby îşi trase de îndată mâna de pe genunchiul tatei, se lăsă încetişor pe spate în jilţ, îşi înălţă capul până când putu să vază numai bine cornişa încăperii, apoi – chemându-şi la datorie muşchii mestecători ai obrajilor şi pe cei orbiculari din jurul buzelor – prinse a fluiera *Lillabullero*.

Capitolul al şaptelea

în vreme ce unchiul Toby îi fluiera tatei *Lillabullero*, doftorul Slop trântea şi blestema, drăcuindu-l de mama focului pe Obadiah – te-ar fi uns la suflet şi te-ar fi lecuit, domnule, pe vecie, de ticălosul păcat al suduitului, numai cât l-ai fi auzit; aşa că-s hotărât a-ţi istorisi întreaga pătăranie! Când slujnica doftorului

---

209 Alessandro Scarlatti (1649-1725), compozitor italian, tatăl celebrului Domenico Scarlatti (1683-1757).

Slop îi încredința lui Obadiah traista cea verde cu ciniile stăpânului într-însa, îl sfătui cuminte foarte a-şi trece un braț şi căpățâna prin băieri şi a călări cu ea atârnată de trup; drept care, desfăcând nodul spre a mai slobozi băierile, fără multă vorbă, îl ajută să şi-o puie. Totuşi, dat fiind că într-o anume măsură gura traistei era căscată, că nu cumva vreun lucru să zboare afară în vreme ce Obadiah ar fi galopat îndărât spre casă cu iuțeala cu care o amenința dânsul, hotărâră s-o ia jos din nou; şi cu sufletul plin de grijă şi prevedere apucară cele două băieri (strângând mai întâi gura traistei), o legară fedeleş cu vreo jumătate duzină de noduri vârtoase, pe cari Obadiah mi ți le răsuci şi strânse din toate puterile, pe fiecare în parte, ca să nu mai încapă primejdie.

Asta sluji de minune dorințelor lui Obadiah şi-ale slujnicii; dar nu fu defel un leac pentru relele ce nici ea şi nici dânsul nu le prevăzuseră. Instrumenturile, se pare, oricât de strâns era legată traista la gură, aveau atâta loc să zburde înăuntru către fund (traista fiind conică), încât Obadiah nu putea face un pas fără a isca un zuruit aşa înfricoşător, cu toate alea: *tire-tete-ul*, forcepsul, seringă, că ar fi fost de-ajuns să sperie de moarte şi s-alunge de pe meleagurile acelea pe Hymen, de cumva s-ar fi întâmplat să rătăcească prin împrejurimi. Iară când Obadiah îşi îndemnă calul său de ham din trap la plin galop – O, ceruri! Zuruitul, domnule, era de neînchipuit!

Cum Obadiah avea o soață şi trei prunci, turpitudinea păcatului trupesc ori multele alte felurite urmări politiceşti nefaste ale acestui zuruit nu-i trecură defel prin minte; avea totuşi şi dânsul o nemulțumire ce îl atingea numai şi numai pe el, drept care în ochii săi atârna cu sporită greutate, aşa cum atari lucruri atârna adesea până şi în ochii celor mai mari patrioți: „Bietul flăcău, bunul meu domn, nu putea să-şi auză propriul fluierat”.

Capitolul al optulea

Şi cum lui Obadiah îi plăceau mult mai vârtos instrumenturile de vânt decât cele ce le ducea în spate, cu multă chibzuință îşi puse închipuirea pe jar spre a născoci şi ticlui niscaiva mijlocire ce să-l puie într-o situațiune priincioasă ascultării propriei sale muzici.

La toate ananghiile (în afară de cele muzicale) unde se cer coarde mici, nimic nu-i poate trăsni omului prin cap mai lesne ca panglica propriei sale pălării: filosofia acestui lucru e aşa aproape de suprafață că mi-e lehamite să pătrund mai în adâncul ei.

Şi cum cazul lui Obadiah era un caz amestecat, domnilor, zic amestecat, căci era obstetricesc, scripticesc, seringesc, papistăşesc – şi de băgăm în ciorbă şi calul de trăsură, cabalisticesc şi doar în parte muzicalicesc, Obadiah nu se îngăimă prea mult cu alegerea mijloacelor; ci înhățând într-o mână traista cu

instrumenturi cu tot, şi strângând-o cu nădejde, iar cu arătătorul şi policarul celeilalte potrivindu-şi capătul panglicii cam până la mijlocul ei, le legă şi le ferecă zdravăn, şi drept, şi cruciş, toate laolaltă de la un cap la altul (cum ai încinge un cufăr) cu aşa puzderie de întortochieri şi ocolişuri măiastre, başca un nod vânjos la fiece încrucişare ori punct pe unde se-ntâlneau băierile, că doftorul Slop ar fi trebuit să aibă trei cincimi măcar din răbdarea lui Iov spre a le mai putea desface.

Am nestrămutata credință că de-ar fi fost FIREA în una din toanele ei sprințare şi doritoare a se prinde la o atare întrecere şi ar fi purces deodată, dânsa cu doftorul Slop, cum e şi drept, nu se află om pe lume care văzând traista cu tot ce-i meşterise Obadiah – şi ştiind de asemenea iuțeala mare ce o poate atinge zeița atunci când catadieseşte – să se îndoiască nici cât negru subt unghii de cine ar fi luat trofeul. Maică-mea, prea bună doamnă, ar fi fost fără doar şi poate mântuita – cu cel puțin douăzeci de *noduri* mai iute că traista cea verde. Jucărie a măruntelor năpaste, Tristram Shandy, asta ai fost, asta rămâi – de s-ar fi întâmplat acea întrecere, apoi mă leg pe cincizeci contra unu că numai spre folosul tău ar fi fost şi că trebile tale nu s-ar mai fi orânduit aşa strâmb (dacă nu ele, măcar nasul tău), cum fură în fapt, şi nici norocul casei tale ori prilejurile de a-l dobândi, ce de atâtea ori ți s-au ivit în cale, n-ar fi fost pierdute aşa des, aşa fără nădejde, aşa întristător, aşa fără împotrivire, cum ai fost silit a le pierde; dar acum s-a sfârşit – totul în afară de istoria lor care totuşi nu poate fi împărtăşită curioşilor înainte ca eu însumi să fi văzut lumina zilei.

Capitolul al nouălea

Mințile mari scapără; căci, în clipa când doftorul Slop îşi aruncă ochii pe traista cea verde (lucru ce nu-l făcu până ce dezbaterea cu unchiul Toby, privitoare la moşit, nu i-o aduse din nou în minte), i se trezi taman acelaşi gând. „Mulțumescu-ți ție, Doamne, îşi zise dânsul (în sinea sa), că doamnei Shandy îi fu aşa de rău – altfel ar fi putut să nască de şapte ori la rând înainte ca eu să izbutesc a dezlega măcar jumătate din nodurile astea. Dar aci faceți osebirea – gândul *pluti* doar în mintea doftorului Slop, fără pânze ori balast, ca o simplă propozițiune; milioane de asemenea propozițiuni, cum prea bine ştie Luminăția Voastră, plutesc liniştite, zilnic, în mijlocul licoarei limpezi a intelectului omenesc, fără a fi purtate înainte şi îndărăt, până când vreo mică răbufnire de pasiune au interes le împinge într-o parte ori alta.

Un tropăit neaşteptat în odaia de deasupra, lângă patul mamei făcu propozițiunii slujba de care tocmai vă pomeneam.

— Pe tot ce-i nenoroc, grăi doftorul Slop, de nu mă grăbesc, lucrurile mă vor prinde aşa cum sunt.

Capitolul al zecelea în cazul nodurilor – prin cari, întâi şi-ntâi, nu voi să se crează că înţeleg pe cele falşe – căci în curgerea vieţii şi opiniunilor mele, părerile-mi despre noduri se vor brodi mai bine acolo unde istorisi-voi nenorocirea fratelui bunicului meu, domnul Hammond Shandy – un om mic de stat, dar mare la închipuire, ce se vârî până-n gât în aceeaşi ciorbă cu ducă de Monmouth[210] – al doilea, aci nu înţeleg acea stirpe aparte de noduri ce se cheamă marinăreşti – îţi cer aşa puţină bătaie de cap, ori îndemânare, ori răbdare ca să le vii de hac, încât nici nu catadiesesc măcar să-mi dau vreo părere în ce le priveşte. Prin nodurile de cari vorbesc eurog pe sfinţiile voastre să mă crează –, înţeleg acele cinstite şi destoinice noduri, ale dracului de zdravene şi vârtoase, făcute *bona fide*[211], aşa ca ale lui Obadiah, unde nu încape niscai înşelăciune, ca de pildă îndoirea şi duplicaţiunea celor două capete ale ştreangului şi trecerea lui prin ochiul ori bucla rezultată din cea de-a doua răsucire a lor, aşa chip cât nodul să scape şi să se desfacă. Nădăjduiesc că mă înţelegeţi.

În cazul acestor noduri, aşadară, ca şi a altor câteva oprelişti pe cari, de nu vă e cu bănat, sfinţiile voastre, atari noduri le pun în calea vieţii noastre – fiece om necugetat ar putea să-şi scoată cuţitaşul şi să le spintece. Aşa e rău. Credeţi-mă, domniile voastre, calea cea mai neprihănită ce o porunceşte raţiunea cât şi cugetul e să ne apucăm cu dinţii ori cu unghiile de ele. Doftorul Slop n-avea dinţi – instrumentul său favorit, din pricina vreunei extracţiuni într-o direcţiune nepotrivită ori a unei aplicaţiuni greşite a lui, alunecând în chip nefericit la o naştere grea, îi zburase cu mânerul trei din cei mai zdraveni dinţi ai săi, drept care încercă cu unghiile – dar, vai, erau tăiate prea adânc în carne.

— Dracu' să-l ia! Nu pot face nimic, oricum aş încerca, strigă doftorul Slop.

Tropăiala de deasupra, lângă patul mamei, se înteţi.

— Mânca-l-ar ciuma de păcătos! N-o să izbutesc să desfac nodurile astea cât oi trăi. Mama scoase un geamăt.

— Dă-mi cuţitaşul dumitale. Fie ce-o fi, trebuie să tai nodurile astea, pfui! Ah!

— Doamne! Îmi tăiai policarul pân' la os – lua-l-ar dracu' de păcătos – de nu s-ar mai fi aflat un alt mamoş cale de cincizeci mile primprejur! Mă nenorocii de data asta. Vedea-l-aş spânzurat pe ticălos!

— Vedea-l-aş împuşcat!

— Lua-l-ar toţi dracii din iad de nătărău!

---

210 James Scott Monmouth, duce de (1649-1685), fiul natural al lui Charles al II-lea. Organizând un complot împotriva lui Iacob al II-lea, a fost prins şi executat în 1685.

211 Cu bună-credinţă (lat.).

Tata avea o adâncă preţuire pentru Obadiah şi nu putea îndura să auză cum era ponegrit – mai mult, avea o leacă de preţuire şi pentru sine şi nu putea îndura nici câtimea de înjosire ce trecea asupra sa.

De s-ar fi ciopârtit doftorul Slop în orice parte a trupului afară de deget, tata ar fi lăsat să treacă de la el, căci ar fi învins prudenţa sa; dar aşa, era hotărât să se răzbune.

— Blestemurile mărunte, doftore Slop, la prilejuri mari, zise tata (arătându-şi mai întâi părerea de rău pentru cele întâmplate) sunt numai şi numai zadarnice şi fără noimă pierderi de vlagă şi sănătate ale sufletului.

— Mărturisesc c-aşa este, înturnă răspuns doftorul Slop.

— Sunt ca nişte şrapnele, zise unchiul Toby (curmându-şi fluieratul), împroşcate asupra unui bastion.

— Ele slujesc, urmă tata, la stârnirea umorilor, dar nu le îndepărtează defel veninul. Cât despre mine, arareori sudui ori blastăm. Socot că nu-i bine. De mi se întâmpla însă cumva a cădea fără veste în acest păcat, îndeobşte îmi ţiu firea („şi bine faci", încuviinţă unchiul Toby) atâta cât să mă pot folosi din plin de prilej – adicătelea o ţiu tot în blestemuri până ce mă simt uşurat. Totuşi, un om nepărtinitor şi înţelept trebuie să-neerce a-şi drămui năduful umorilor, ţiind seamă nu numai de puterea cu care ele bântuie înlăuntrul său, ci şi de însemnătatea precum şi rea-voinţă jignirii asupra căreia trebuie să cază.

— *Necazurile vin doar de la inimă*, zise unchiul Toby.

— Din această pricină, urmă tata, cu cea mai desăvârşită *cervantescă* gravitate, am nespusă preţuire pentru acel gentleman care, neîncre-zându-se în propria-i discreţiune în această privinţă, se puse de ticlui (ce va să zică la largul său) formule de suduit nimerite la toate prilejurile, de la cea mai mică la cea mai mare supărare ce i s-ar fi putut întâmpla, cari formule fiind chibzuite în chip desăvârşit, şi pe deasupra urmate întocmai de dânsul, le ţinea la îndemâna prin preajmă-i, pe policioara căminului, gata la nevoie.

— Nu mi-aş fi închipuit vreodată, dădu răspuns doftorul Slop, ca cineva să se fi gândit la un atare lucru, ba să-l mai şi aducă la împlinire.

— Să am iertăciune, răspunse tata; tocmai ceteam fratelui meu una din ele, fără însă a mă folosi de dânsa, în vreme ce el turna ceaiul – uite-o aci pe poliţă deasupra capului meu; dar, de-mi aduc bine aminte, e prea straşnică pentru un fleac de tăietură la deget.

— Ba de loc, grăi doftorul Slop – dracu' să-l ia pe ticălos.

— Atunci, răspunse tata, îţi stă la îndemână, cu condiţiunea însă s-o ceteşti cu voce tare.

Aşa că sculându-se şi luând o excomunicare a Bisericii de la Roma, un exemplar pe care tată (ce avea ciudăţeniile sale când era vorba de colecţii) îl dobândise din cartea mare a bisericii din Rochester, ticluit de ERNULPHUS,

episcopul – şi cu cea mai desăvârşită pretenţiune de seriozitate ce-ar fi îmbrobodit şi pe ERNULPHUS însuşi – îl puse în mâna doftorului Slop. Doftorul Slop îşi înfăşură degetul în colţul năframei şi, cu chipul schimonosit, deşi fără umbră de bănuială, ceti cu voce tare, după cum urmează, unchiul Toby fluierând toată vremea *Lillabullero* precât putea dânsul de vârtos.

Textus de Ecclesia Roffensi, per Ernulfum Episcopum.
Cap. XI EXCOMMUNICATIO[212]

Ex auctoritate Dei omnipotentis, Patris et Filij, et Spiritus Sancti, et sanctorum canonum, sanctaeque et intemeratae Virgini Dei genetricis Mariae, – is – atoue omnium coelestium virtutum, angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, potestatuum, cherubin ac seraphin, & sanctorum patriarchum, prophetarum, & omnium apostolorum & evangelistarum & sanctorum innocentum, qui în conspectu Agni soli digni invenţi sunt canticum cântare novum, et sanctorum martyrum et sanctorum confessorum, et sanctarum virginum, atoue omnium simul sanctorum et electorum Dei – Excommunicamus, et *vel os s vel os s* anathematizamus hunc furem, vel hunc malefactorem, N.N. Et a liminibus sanctae Dei ecclesiae sequestramus, et aeternis suppliciis *vel* în excruciandus, mancipetur, cum Dathan et Abiram, et cum his qui dixerunt Domino Deo, Recede a nobis, scientiam viarum tuarum *vel* eorum nolumus: et sicut aqua ignis extinguitur, sic extinguatur lucerna ejus în secula seculorum nisi resipuerit, et ad satisfactionem venerit. Amen.

Os Maledicat illum Deus Pater qui hominem creavit.

Os Maledicat illum Dei Filius qui pro homine passus est.

Os Maledicat illum Spiritus Sanctus qui în baptismo effusus est.

Os Maledicat illum sancta crux, quam Christus pro nostra salut hostem triumphans ascendit.

Os Maledicat illum sancta Dei genetrix et perpetua Virgo Maria.

Os Maledicat illum sanctus Michael, animarum susceptor sacrarum.

Os Maledicant illum omnes angeli et archangeli, principatus et potestates, omnisque militia coelestis.

Os Maledicat illum patriarcharum et prophetarum laudabilis numerus.

Os Maledicat illum sanctus Johannes Praecusor et Baptista Christi, et sanctus Petrus, et sanctus Paulus, atoue sanctus Andreas, omnesque Christi

---

212 Nota autorului. Deoarece unii au pus la îndoială, iar alţii au tăgăduit cu desăvârşire autenticitatea consultului Sorbonei în chestiunea botezului, am socotit nimerit a tipări originalul acestei excomunicări; pentru al cărei manuscript domnul Shandy aduce mulţumiri diacului sinodicesc al decanului şi ierarhilor din Rochester.

apostoli, simul et caeteri discipuli, quatuor quoque evangelistae, que sua praedicatione mundum universum converterunt.

Os Maledicat illum cuneus martyrum et confessorum mirificus, qui Deo bonis operibus placitus inventus est.

Os Maledicant illum sacrarum virginum chori, quae mundi vana causa honoris Christi respuenda contempserunt.

Os

Maledicant illum omnes sancti qui ab initio mundi usque în finem secuii Deo dilecți inveniuntur.

Os Maledicant illum coeli et terra, et omnia sancta în eis manentia.

in Maledictus sit ubicunque fuerit, sive în domo, sive în agro, sive în via, sive în semita, sive în silva, sive în aqua, sive în ecclesia.

in Maledictus sit vivendo, moriendo, munducando, bibendo, esuriendo, sitiendo, jejunando, dormitando, dormiendo, vigilando, ambulando, stando, sedendo, jacendo, operando, quiescendo, mingendo, cacando, flebotomando.

in Maledictus sit în totis viribus corporis, în Maledictus sit intus et exterius.

in Maledictus sit în capillis; maledictus sit în cerebro.

in Maledictus sit în vertice, în temporibus, în fronte, în auriculis, în superciliis, în oculis, în genis, în maxillis, în naribus, în dentibus, mordacibus, sive molaribus, în labiis, în guttere, în humeris, în harnis, în brachiis, în manibus, în digitis, în pectore, în corde, et în omnibus interioribus stomacho tenus, în renibus, în inguinibus, în femore, în genitalibus, în coxis, în genubus, în cruribus, în pedibus, et în inguibus.

Maledictus sit în totis compagibus membrorum, a vertice capitis, usque ad plantam pedis – non sit în eo sanitas.

Maledicat illum Christus Filius Dei vivi toto suae majestatis imperio – Et insurgat adversus illum coelum cum omnibus virtutibus quae în eo moventur ad *damnandum* cum, nisi penituerit et ad satisfactionem venerit. Amen. Fiat, fiat. Amen.

Capitolul al unsprezecelea

EXCOMUNICARE

„În numele Domnului Atotputernic, al Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh, al Sfintelor Scripturi şi al Fecioarei Preacurate Maria, maica şi ocrotitoarea Mântuitorului nostru...”

— Socot că nu-i nevoie, grăi doftorul Slop către tata, lăsând să-i cază hârtia pe genunchi, de vreme ce tot ai cetit-o de curând, domnule, s-o mai procetesc şi

eu cu voce tare şi – cum domnul căpitan Shandy nu prea pare să ție morțiş s-o auză – aş putea foarte bine s-o cetesc şi-n gând, numai pentru mine.

— Apoi nu aşa ne fu învoiala, doftore, se împotrivi tata; şi pe urmă, se află într-însa un ce aşa năstruşnic, mai ales în ultima parte, că m-aş mâhni foarte să pierd care cumva desfătarea unei cetiri de-a doua. Asta nu-i veni tocmai la socoteală doftorului Slop, dar cum unchiul Toby se învoi chiar atunci să lase fluieratul şi s-o procetească însuşi, doftorul Slop cumpăni că tot mai bine ar ceti-o el, sub pavăza fluieratului, decât s-o auză din gura unchiului Toby şi încă fără fluierat; aşa că înălță din nou hârtia până-n dreptul ochilor, acoperindu-şi fața cu ea în întregime, spre a-şi tăinui amarul, şi o proceti cu voce tare după cum urmează, unchiul Toby fluierând *Lillabullero* fără oprire, deşi mai potolit ca la început.

„în numele Domnului Atotputernic, al Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh, al Sfintelor Scripturi, al Fecioarei Preacurate Maria, maica şi ocrotitoarea Mântuitorului nostru şi al tuturor harurilor cereşti, îngeri, arhangheli, tronuri, împărății, puteri, heruvimi şi serafimi şi al tuturor sfinților patriarhi şi profeți şi al tuturor apostolilor şi evan-gheliştilor şi al sfinților preacurați care în preajma Sfântului Miel se învrednicesc a înălța noua cântare a sfinților mucenici şi sfinților duhovnici, şi al sfintelor fecioare şi al tuturor sfinților dimpreună cu sfinții şi aleşii Domnului." „Afurisit" (întru legarea acestor noduri) „fie el (Obadiah). Îl excomunicăm şi îl anatemizăm şi îl alungăm din sânul Sfintei Biserici a Domnului Atotputernic, lăsându-l întru cazną în puterea lui Datan şi Abiram şi cu aceia ce zic către Domnul stăpânul nostru: «Departe de mine, căci nu urma-voi căile tale.» Şi cum focul se stinge cu apă, aşa să se stingă lumina sa în veci, de nu se va căi (Obadiah, de nodurile ce făcu) şi plăti (pentru ele). Amin.

„Afurisască-l pre el Tatăl ceresc carele l-au zidit pre om. Afurisască-l pre el Fiul carele au pătimit pentru noi. Afurisască-l pre el (Obadiah) Sfântul Duh carele ni s-a fost dat nouă în sfântul botez. Afurisască-l pre el Sfânta Cruce carele s-au suit Hristos pre ea întru mântuirea noastră şi întru înfrângerea vrăjmaşilor săi."

„Afurisască-l pre el sfânta şi nemuritoarea Fecioară Maria Maica Domnului. Afurisască-l pre el Arhanghelul Mihail, oblăduitorul sufletelor sfinte. Afurisască-l pre el toți îngerii, arhanghelii, căpeteniile şi puterile cereşti precum şi toată oştirea cerească." (Tare mai erau spurcate la gură ostile noastre din Flandra, strigă unchiul Toby – dar nici chiar aşa –, cât despre mine, n-aş avea inimă să-mi sudui în halul asta nici câinele.).

„Afurisască-l pre el Sfântul Ioan înaintemergătorul şi Sfântul Ioan Botezătorul şi Sfântul Petru şi Sfântul Pavel şi Sfântul Andrei, precum şi toți ceilalți sfinți Apostoli ai lui Hristos. Afurisască-l pre el şi restul învățăceilor săi şi cei patru evanghelişti care prin învățătura lor au adus întru dreaptă credință

Lumea şi afurisască-l pre el (Obadiah) Sfântul şi minunatul Sobor de mucenici şi duhovnici carele prin sfintele lor fapte sunt plăcuţi Domnului nostru Atotputernic.”

„Afurisască-l pre el Sfântul cor al Sfintelor Fecioare carele din iubire pentru Mântuitorul lor au despreţuit cele lumeşti. Afurisască-l pre el toţi sfinţii care de la zidirea lumii până în vecii vecilor sunt plăcuţi foarte Domnului.

Afurisască-l pre el (Obadiah) au «pre ea» (ori pe oricine altul ce-ar avea vreun amestec în facerea acestor noduri) cerurile şi pământul şi sfintele moaşte.”

„Afurisit fie el (Obadiah) în tot locul unde afla-se-va – în casă au grajd, în grădină, în câmp, în drumul mare au pe potecă, în codru au în apă, au în biserică.

Afurisit fie el întru moarte precum şi întru viaţă.” (Aci unchiul Toby, folosindu-se de o notă întreagă din a doua măsură a melodiei sale, o fluieră fără oprire până la capul frazei, doftorul Slop cu breviarul său de sudălmi ţiindu-se de dânsul mereu, ca un contrabas.).

Afurisit fie el întru hrana sa, întru băutura sa, întru foamea sa, intru setea sa, întru postul său, întru somnul său, întru trezia sa, intru umbletul său, întru statul său în picioare, jos şi culcat, întru truda sa, întru hodina sa, întru pisatul său, întru căcatul său şi întru slobozirea sa de sânge.”.

Afurisit fie el (Obadiah) întru toate putinţele trupului său.

Afurisit fie el pre dinlăuntru şi pre dinaţară! Afurisit fie el întru părul din capul său! Afurisit fie el întru creierii săi, întru creştetul său (Asta-i o sudalmă întristătoare, grăi tata), întru tâmplele sale, întru fruntea sa, întru urechile sale, întru sprâncenele sale, întru obrajii săi, întru fălcile sale, nările sale, dinţii şi măselele sale, buzele sale, gâtul său, umerii săi, încheieturile mâinilor sale, mâinile sale, palmele sale şi degetele sale!

Afurisit fie el întru gura sa, pieptul său, inima sa şi măruntaiele sale până în foalele sale!

Afurisit fie el întru rărunchii săi, întru vintrele sale (Ba ferească-l bunul Dumnezeu! grăi unchiul Toby), întru coapsele sale, întru boaşele sale (tata dădu dezaprobator din cap), întru pulpele sale, întru picioarele sale, întru laba picioarelor sale şi întru unghiile picioarelor sale!

Afurisit fie el întru toate îmbucările şi încheieturile mădularelor sale, din vârful capului până în vârful călcâielor! Şi să aibă parte doar de şubrezime.

Fiului Domnului veşnic în toată slava Măriei sale” (Aci unchiul Toby, dându-şi capul pe spate, fluieră un înspăimântător lung şi ascuţit fiu-u-u-u, ceva între şuieratul exclamatoriu Heeei! şi rostirea lui ca atare) – (Pe barba bălană a lui Zeus şi a Iunonii, de cumva Maria Săpurta vreuna, şi pe bărbile tuturor celorlalţi idoli pagini, cari, în treacăt fie zis, nu erau puţine la număr, pune numai la socoteală bărbile zeilor cereşti, aerieni, acvatici, ca să nu mai pomenim

de bărbile zeilor târgoveţi şi câmpeneşti ori ale zeiţelor cereşti, soaţele lor, ori ale zeiţelor infernale, târfele şi şteoalfele lor, adicătelea în cazul când purtau bărbi, cari toate aceste bărbi din aşezământul păgânesc – cum aflu de la Varro, subt cuvânt de cinste – puse una peste alta, se ridicau la nici mai mult, nici mai puţin de treizeci mii bucăţi alevea; fiece barbă cerându-şi dreptul şi privilegiul de-a fi mângâiata şi de-a te jura pre dânsa – pe toate aceste bărbi, deci, mă jur şi mă blestem că din cele două rase ponosite ce le am. Pe suflet, aş fi dat-o pe cea mai bună cu tot atâta mărinimie ca însuşi Cid Hamet[213] pe a sa, numai să fi putut sta acolo şi asculta acompaniamentul unchiului Toby).

„Afurisască-l pre el – urmă doftorul Slop – şi cerul dimpreună cu toate puterile sălăşluitoare într-însul să se ridice împotrivă-i şi să-l blasteme şi să-l afurisească pre el (Obadiah) de nu se va căi şi plăti! Amin. Aşa să fie şi nu într-altfel. Aşa să fie. Amin."

— Mărturisesc, grăi unchiul Toby, că nu m-ar fi lăsat inima să blastăm aşa înfricoşat nici pe dracul în tălpi.

— Păi el e tata sudălmilor, răspunse doftorul Slop.

— În schimb, eu nu sunt, i-o întoarse unchiul Toby.

— Bine, dar e blestemat şi afurisit de-acu, întru vecii vecilor, răspunse doftorul Slop.

— Îmi pare rău de dânsul, grăi unchiul meu.

Doftorul Slop îşi ţuguie buzele şi vru tocmai să-i întoarcă unchiului meu politeţea „fiuului" său ori a şuieratului exclamatoriu, când uşa, deschizându-se în grabă, peste două capitole, puse capăt întregii tărăşenii.

Capitolul al doisprezecelea

Hai să nu ne dăm acuma un maldăr de ifose şi să zicem că sudălmile, ce cu atâta mărinimie, le împărţim în dreapta şi-n stânga în această ţară a slobozeniei, sunt ticluite de noi şi, fiindcă avem duhul a le rosti, să ne închipuim c-am avea, chipurile, şi deşteptăciunea a le născoci.

Mă prind să dovedesc asta pe loc şi oricui afară numai decât vreunui cunoscător, deşi zic sus şi tare că nu sunt decât împotriva cunoscătorilor într-ale sudălmii, aşa cum aş fi împotriva unora într-ale zugrăvitului etc. Etc, toată şleahta fiind aşa gătită şi *împopoţonată* cu cerceii şi zorzoanele criticii, ori ca să las deoparte metafora, ce, în treacăt fie zis, e păcat, căci o culesei tocmai de pe ţărmurile Guineei, cu căpăţânele aşa pline de rigle şi raportoare şi cu aşa veşnică înclinare a le folosi oricând se iveşte prilejul, că un op de geniu s-ar duce mai bine dracului de la început, decât să stea şi să se lase căznit de moarte şi ciopârtit de dânşii.

---

213 Citat din Don Quijote, Part. II, cap. 48.

— Şi cum şi-a spus aseară Garrick[214] monologul?

— O, împotriva oricărei regule, milord, negramaticeşte peste poate! Între substantiv şi adjectiv, ce trebuie să se acorde în *gen*, *număr* şi *caz*, dânsul păcătui oprindu-se de parcă lucrul ar fi cerut desluşire, iar la cazul nominativ, care, cum ştiţi, milord, trebuie să guverneze verbul, îşi curmă vorba în epilog de vreo duzină de ori, vreme de trei secunde şi trei cincimi, milord, de fiece dată, după cronometru.

— Grozav grămătic! Dară, curmându-şi vorba, se pierdu oare şi înţelesul? Nu care cumva expresivitatea atitudinii au înfăţişării sale umplut-a golul? Ochiul îi era tăcut? Cercetat-ai mai îndeaproape?

— Cercetai doar cronometrul, milord.

— Halal observator!

— Şi ce-i cu cartea asta în jurul căreia se face atâta zarvă?

— O! se abate cu desăvârşire de la linia cea dreaptă, milord, şi n-are o alcătuire după toată regulă, niciunul măcar din unghiurile de la cele patru colţuri nu e drept. Aveam la mine rigla şi compasul, milord.

— Halal critic!

— Cât despre poema epică ce înălţimea Voastră m-a rugat cetesc, luându-i lungimea, lăţimea, înălţimea şi adâncimea şi puindu acasă la o scară precisă a lui Bossu[215], văzui că nu se potriveşte ni una din dimensiuni.

— Minunat cunoscător!

— Intrat-ai să priveşti, pe când te-ntorceai acasă, zugrăveala aceea încântătoare?

— E doar o biată cârpeala, milord; în niciunul din grupuri nu se aflǎ prinţipiul piramidei! Şi ce mai preţ! Căci n-are nimic din coloarea lui Tiţian, din expresiunea lui Rubens, graţia lui Rafael, puritatea lui Dominichino[216], corregiescitatea lui Correggio, ştiinţa lui Poussin[217], gingăşia lui Guido[218], gustul familiei Carracci[219], sau desăvârşitul contur al lui Angelo[220]. Dăruieşte-mă cu răbdare, Dumnezeule drept! Din toate limbajurile ce stau pe limba tuturora în

---

214 David Garrick (1716-1779), ilustru actor englez, interpret al pieselor lui Shakespeare, prieten apropiat al lui Sterne.

215 Charles Bossut (1730-1814), matematician francez.

216 Domenico Zampieri, zis Domenichino (1581-1641), pictor şi arhitect italian, elev al lui Lodovico Carracci (1555-1619).

217 Nicolas Poussin (1594-1665), pictor francez.

218 Guido Reni (1575-1642), pictor italian din şcoala bologneză.

219 Familie de pictori vestiţi din secolul al XVI-lea, fondatori ai şcolii Academia bologneză

220 Referire la Michelangelo Buonarroti.

această limbăreață lume a noastră – măcar că cel mai blestemat e al celor fățarnici –, limbajul criticii este cel mai nesuferit!

Zău dacă n-aş face chiar şi cincizeci de mile pe jos – căci n-am un cal vrednic a fi încălecat – spre a săruta mâna aceluia ce ar avea mărinimia să lase frâiele închipuirii sale în mâna scriitorului – să fie mulțumit fără a şti nici dânsul de ce şi fără a se sinchisi din ce pricină anume.

Mărite Apollo! De te găseşti cumva într-o dispozițiune mărinimoasă, dă-mi – nu-ți cer decât oleacă de haz neprefăcut şi o simplă scânteie din flacăra-ți şi trimite, rogu-te, pe Mercur, cu *riglele* şi *raportoarele* astea, de cumva nu-i prea prins cu alte treburi, dimpreună cu plecăciunile mele la...n-are însemnătate unde.

Acu, mă prind, zic, a-i dovedi oricărui alt om că sudălmile şi imprecațiunile ce noi le tot vărsăm asupra lumii de două sute cincizeci de ani încoace au trecut drept originale – afară numai de policarul Sfântului Petru – carnea Domnului şi peştele Domnului, ce erau sudălmi regeşti, şi țiind seamă de cine le născoci, nu tocmai nepotrivite; apoi, fiind sudălmi regeşti, n-are prea mare însemnătate de erau cu carne ori cu peşte – altfel, zic, nu se află printre ele nici o sudalmă ori un blestem măcar ce să nu fi fost sfeterisit iarăşi şi iarăşi de la Ernulphus – de o mie de ori, dar, ca toate copiile, cât de departe de vigoarea şi spiritul originalului! „*Fire-ai afurisit să fii*” trece îndeobşte drept o sudalmă nu tocmai rea. Ia puneți-o însă alăturea cu „Afurisască-te Domnul Atotputernic Tatăl – Afurisască-te Domnul Atotputernic Fiul – Afurisască-te Domnul Atotputernic Sfântul Duh” din Ernulphus şi vedeți şi domniile voastre că-i o nimica toată pe lângă dânsa. Se află aci o orientalitate la care noi profanii nici n-am putea năzui măcar – apoi e aşa copios în născociri – stăpâneşte aşa mult minunate însuşiri de suduitor – cunoaşte aşa amănunțit făptura omenească, mădulariile, nervii, ligamenturile, încheieturile şi articulațiunile sale, încât atunci când blastămă Ernulphus, nu-i scapă nici cel mai mic oscior. E drept că în maniera sa se află ceva colțuros, ca la Michael Angelo, o oarece lipsă de *grație* – dar, în schimb, ce *savoare* extraordinară!

Tata, ce îndeobşte privea lucrurile în cu totul altă lumină decât ceilalți muritori, nu vroia să-i recunoască originalitatea nici în ruptul capului. Dânsul socotea că anatema lui Ernulphus era mai degrabă o instituțiune a înjurăturilor ale căror legi Ernulphus, bănuia tata, în cine ştie ce vreme de decădere a sudălmii, subt oarece pontif mai slab de înger, le strânsese laolaltă cu multă râvnă şi pricepere din porunca următorului papă, pe aceleaşi temeiuri ce l-au împins pe Iustinian în vremea căderii imperiului să poruncească dregătorului său Trebonian[221] să culeagă toate legile romane sau civile într-un singur cod au

221 Trebonian, jurisconsult grec din secolul al VI-lea, în vremea domniei lui Iustinian.

breviar, că nu cumva, prin rugina vremii, ori prin soarta ce o au mai toate lucrurile supuse tradiţiunii orale, omenirea să le piarză pentru totdeauna.

Drept care, tata zicea ades că nu se află sudalmă, de la măreaţa şi năprasnica juruire a lui William Cuceritorul (*Pe splendoarea Domnului*) până la cea mai josnică înjurătură a măturătorilor (*Sări-ţi-ar ochii*) ce să nu-şi găsească locşor în Ernulphus. Într-un cuvânt, adăoga dânsul, îl desfid pe acela ce se laudă că ştie a sudui *altcum* decât şade scris acolo.

Ca mai toate ipotezele tatii, cea de faţă e tot aşa ciudată precât e de năstruşnică; şi nu-i găsesc vreun alt cusur fără numai c-o răstoarnă pe-a mea.

Capitolul al treisprezecelea

— Doamne Sfinte! Biata stăpână-mea e gata să leşine şi-au lăsat-o durerile, iar picăturile s-au sfârşit, şi sticla de julep s-a spart, şi dădaca s-a tăiat la braţ (Şi eu la deget, strigă doftorul Slop) şi Pruncu-i tot acolo, urmă Susannah, iar moaşa a căzut pe spate pe muchea sobei de şi-a învineţit şoldul mai dihai ca un ceaun.

— Mă duc eu s-o cercetez, zise doftorul Slop.

— Nu-i lipsă de asta, i-o întoarse Susannah, mai bine aţi cerceta-o pe stăpâna mea, dară mai întâi moaşa ar vroi să vă spuie cum stau lucrurile, aşa că vă roagă să mergeţi sus chiar acum, ca să vorbiţi cu dânsa.

Firea omenească e aceeaşi în toate îndeletnicirile. Moaşa tocmai fusese pusă peste capul doftorului Slop, ceea ce dânsul nu putea să înghită.

— Nu, zise doftorul Slop, s-ar cuveni de drept ca moaşa să coboare la mine.

— Îmi place subordonarea, zise unchiul Toby, şi nu ştiu ce s-ar fi întâmplat fără dânsa cu garnizoana din Gând, după retragerea de la Lisle, în vremea răzmeriţei pâinii din anul X.

— Nici eu, i-o întoarse doftorul Slop (luând în râs căluţul unchiului Toby, fără a bănui măcar că al său nu era întru nimic mai breaz), nu ştiu ce s-ar întâmpla cu garnizoana de deasupra, în starea de zăpăceală şi învălmăşeală în care se află acum lucrurile, de n-ar fi subordonarea deştelor şi policarelor la ****** a cărui folosire, domnule, ţiind samă de această rănire a mea, vine aşa de *a propos* că făr' de dânsul tăietura de la policaru-mi ar fi fost simţită cu vârf şi îndesat de toată familia Shandy, neam de neamul ei.

Capitolul al patrusprezecelea

Să ne întoarcem la****** din capitolul de mai înainte. E o unică podoabă de elocinţă (sau măcar a fost aşa pe vremea când elocinţa înflorea la Atena şi la Roma, şi lucrurile ar fi putut să rămâie în ast chip până astăzi, dacă ritorii n-ar fi

încetat a mai purta mantie) să nu rosteşti numele unui obiect când ai acel obiect asupra ta în *petto*[222], gata să-l scoţi la iveală taman la locul nimerit. O cicatrice, o bardă, un paloş, un pieptar trandafiriu, un coif ruginit, un pfund jumătate cenuşă de ogeac într-o ulcică, ori un borcan de murături de trei parale jumătate, ori mai presus de orice un dulce prunc învăscut regeşte. Măcar că, de-ar fi fost prea fraged, iar binecuvântarea prea lungă – ca de pildă cea de-a doua Filipică a lui Tuliu – fără doar şi poate că s-ar fi scăpat în mantia ritorului şi iarăşi, de-ar fi fost prea în vârstă, i-ar fi stânjenit mişcările, făcându-l să piarză printr-însul aproape tot atâta cât ar fi putut câştiga de pe urma lui. Altminteri, când un ritor nimerit-a pe de-a-ntregul vârsta potrivită – şi şi-a pitit al său BAMBINO[223] subt mantie cu atâta iscusinţă că niciun muritor nu l-ar fi putut mirosi –, scoţându-l la iveală taman la ţanc, aşa fel cât nimeni să nu se poată dumiri cum a ajuns acolo – O, domnii mei! prin asta a făcut minuni!

— , deschis-a zăgazurile şi răscolit-a minţile, zdruncinat-a prinţipiile şi scoas-a din ţâţâni politica a jumătate din naţiune.

Aste isprăvi n-au avut cum să se făptuiască altfel decât în acele ţări şi vremuri, zic, în care ritorii purtau mantii – şi încă lungi destul, fraţilor, cu vreo douăzeci ori douăzeci şi cinci de coţi de ştofă purpurie, fină, trainică şi scumpă într-însele, cu cute şi poale largi, fluturânde. Şi cu o croială de zile mari. Toate astea arată în chip desluşit, cu-ngăduinţa Luminăţiilor Voastre, cum că decăderea elocinţei şi puţina slujbă ce o aduce astăzi, atât în coprinsul ţării cât şi în afară, nu se datoreşte nici unei alte pricini fără numai veşmintelor scurte şi scoaterii din întrebuinţare a *nădragilor strâmţi* – căci nu putem ascunde nimic subt ale noastre, prea bună doamnă, care să fie vrednic a fi scos la iveală.

Capitolul al cincisprezecelea

Doftorul Slop era cât pe ce să facă excepţie la toată această argumentare; căci întâmplându-se să aibă pe genunchi traista sa cea verde, când prinsese a-l lua în râs pe unchiul Toby, aceasta îi slujea la fel de bine ca orice mantie din lume – drept care, atunci când simţi că propoziţiunea se va sfârşi cu *forcepsul* născocit de dânsul, îşi vârî mâna în traistă spre a-l scoate tocmai în locul unde prea sfinţiile voastre şi-au bătut atâta capul cu ***, lucru ce, de i-ar fi izbutit, l-ar fi nimicit pe unchiul Toby fără îndoială; propoziţiunea şi argumentul s-ar fi îmbinat în acest caz aidoma celor două linii ce alcătuiesc unghiul înaintat al unei raveline, doftorul Slop nu le-ar mai fi închinat defel vrăjmaşului, iar unchiul Toby s-ar fi gândit mai degrabă să dea bir cu fugiţii decât să le cucerească cu sila, dar

222 În taină (it.). Expresia s-a folosit iniţial în legătură cu papa, care poate numi un cardinal fără a-l proclama sau a-l institui.

223 Copil (it.).

doftorul Slop făcu atâta zarvă scoțându-l afară că se pierdu tot efectul şi, ceea ce era de o mie de ori mai rău (căci un rău nu vine niciodată singur), o dată cu forcepsul scoase la iveală şi seringa – când o propoziţiune poate fi luată în două chipuri se află o lege privitoare la dispute ce glăsuieşte că potrivnicul poate răspunde la cea care îi place ori îi vine mai bine – şi astfel schimbă sorții bătăliei întru folosul unchiului Toby.

— Dumnezeule mare, strigă unchiul Toby, *cu seringa oare sunt aduşi pruncii pe lume*?

Capitolul al şasesprezecelea

— Pe cinstea mea, domnule, mi-ai jupuit toată pielea de pe dosul mâinilor cu forcepsul asta al dumitale, urlă unchiul Toby, şi mi-ai făcut piftie toate oscioarele.

— Numai dumneata eşti de vină, grăi doftorul Slop, ar fi trebuit să-ți încleştezi aşa fel mâinile cât să închipui căpățâna unui prunc, precum ți-am zis, şi să te ții tare.

— Aşa şi făcui, răspunse unchiul Toby.

— Atunci n-o fi fost destul de ocrotit vârful forcepsului ori trebuie strâns şurubul – ori tăietura de la deget m-o fi făcut mai neînde-mânatec – ori poate...

— Oricum e bine, grăi tata, curmând pomelnicul posibilităților, că încercarea nu s-a făcut de-a dreptul pe capul pruncului meu.

— N-ar fi fost nici o boabă mai rău, răspunse doftorul Slop.

— Ba dimpotrivă, grăi unchiul Toby, sunt încredințat că i-ar fi zdrobit cerebelul (afară numai de nu îi e capul mai tare ca o grenadă), preschimbându-l într-o covăsală în toată legea.

— Pfui! Căpățâna unui prunc e din fire moale ca o peltea de mere, suturile miădioase şi, pe lângă asta, aş fi putut să-l apuc de picioare.

— Să nu faci una ca asta, zise dânsa.

— Ba chiar aş vroi, grăi tata, să-neepi cu picioarele.

— Da, rogu-te, întări şi unchiul Toby.

Capitolul al şaptesprezecelea

— Şi, rogu-te, prea cinstită femeie, te încumeți a te jura că n-ar putea să fie la fel de bine şoldul ca şi căpățâna pruncului?

— E căpățâna, fără doar şi poate, i-o întoarse moaşa.

— Deoarece, urmă doftorul Slop (întorcându-se spre tata), oricât ar fi încredințate îndeobşte aceste cucoane vârstnice, e un lucru greu de ştiut şi totuşi

de cea mai mare însemnătate, căci, domnule, de şoldul este luat drept căpățâna, se iveşte primejdia (dacă fătul e băiat) ca forcepsul să ******.

Doftorul Slop îi spuse în şoaptă tatei, şi apoi unchiului Toby, care era această primejdie.

— În vreme ce la căpățâna pruncului acest pericol e înlăturat.

— Aşa, de fapt, grăi tata, dar de i s-ar întâmpla acea vătămătură la şold, ai putea la fel de bine să-i retezi şi capul.

Nu-i moraliceşte cu putință ca cetitorul să priceapă toate astea – e însă de ajuns că pricepu doftorul Slop; aşa că, apucând traista cea verde, ajutat de botinele lui Obadiah, păşi către uşă, destul de sprinten pentru un om de grosimea sa, de unde fu îndreptat de către bună moaşă în iatacul maică-mii.

Capitolul al optsprezecelea

— Trecură doar două ceasuri şi zece minute, glăsui tata, cercetându-şi ceasornicul, de când sosi Obadiah cu doftorul Slop, şi nu ştiu cum se face, frate Toby, că mie îmi păru un veac.

Aci, prea bunule domn, poftim, ia-mi, rogu-te, tichia – ba uite şi zurgălăii – şi ține şi nădragii pe deasupra.

Aşa, prea bunule domn, îți stau, iată, toate la îndemână şi ți le dăruiesc cu dragă inimă, numai să ceteşti cu cuvenită luare-aminte acest capitol.

Deşi zisese că „nu ştia cum se face”, tata ştia şi încă foarte bine, fiind hotărât în sineşi chiar de pe atunci să-i deslușească unchiului meu această chestiune printr-o disertațiune metafizică asupra „duratei şi modurilor ei simple”, spre a-i arăta prin ce anume mecanism şi procesuri din mintea omenească se făcuse ca, din clipa când doftorul Slop intrase în odaie, grabnica succesiune a ideilor şi eternul zbor al discuției de la un subiect la altul să lungească aşa mult un răstimp aşa de scurt.

— Nu ştiu cum se face, strigă tata, că îmi păru un veac.

— Asta din pricina succesiunii ideilor în mintea noastră, i-o întoarse unchiul Toby.

Tata, care, ca orice filosof, avea grozavă poftă să mediteze asupra oricărei întâmplări, ba chiar s-o şi deslușească, găsise un nesfârşit izvor de desfătare în asta – adică în succesiunea ideilor – şi n-ar fi putut bănui măcar că totul va fi zădărnicit de unchiul Toby ce (dragul de el!) îndeobşte primea lucrurile aşa cum i se dădeau şi pentru care atari gânduri abstrase erau cel din urmă lucru de pe lumea asta cu care să-şi fi frământat creierii. Ideea de întindere şi cea de timp, cum am ajuns noi la ele, din ce-or fi plămădite, ori dacă ne-am născut cu dânsele sau le-am cules pe urmă, în drum, pe când purtam fustițe, ori mai apoi, la vârsta nădragilor, şi alte o mie de întrebări şi dispute privitoare la NESFÂRŞIT,

PREŞTIINȚĂ, LIBERTATE, NECESITATE ş.a.m.d., asupra căror teorii desperate şi neînvinse s-au năpustit şi s-au spart atâtea capete istețe, nu i-au pricinuit unchiului Toby nici cel mai mic neajuns.

Tata, care ştia toate astea, era precât de mirat pe atât de dezamăgit de soluțiunea fortuită a unchiului meu.

— Şi ce pricepi tu din toată treaba asta? îl întrebă tata.

— Eu? Nici măcar o iotă, îi dădu răspunsul unchiul Toby.

— Dar măcar ştii despre ce vorbeşti? urmă tata.

— Tot atâta precât ştie şi calul meu.

— Doamne sfinte! strigă tata, înălțându-şi privirea spre cer şi împreunându-şi mâinile. Neprihănita-ți ignoranță e de mare preț şi-ar fi de neiertat de-a dreptul s-o preschimbi în ştiință. Iată totuşi cum stau lucrurile.

Pentru a pricepe că lumea ideea de *timp*, fără de care n-am putea-o înțelege nicicând pe cea de *nesfârşit* – mai cu seamă că nu e coprinsă în cealaltă –, ar trebui ca pe îndelete să stăm şi să chibzuim ce înseamnă pentru noi *durată*, astfel încât să desluşim în chip mulțumitor cum s-a înfiripat această noțiune în mintea noastră.[224]

— Ei şi, parcă cine se sinchiseşte de toate astea? se vârî unchiul Toby.

— Căci vei băga de seamă, frate, urmă tata, de vei privi cu luare-aminte la ce se petrece în mintea ta şi cerceta-te-vei mai îndeaproape, că, în vreme ce noi stăm aci de vorbă, cumpănind şi trăgând din lulea sau, cu alte cuvinte, în vreme ce ideile răsar una după alta în mintea noastră, noi ne dăm seama de faptul că ființăm cu adevărat şi astfel concepem viața, curgerea ei şi pe noi înşine în raport cu succesiunea ideilor din capetele noastre, propria noastră durată ori, mă rog, tot ce conviețuieşte cu intelectul nostru şi, în acest chip, potrivit cu acea noțiune precugetată...

— Stai că m-ai zăpăcit de tot, strigă unchiul Toby.

— Prin urmare, tocmai de aceea, i-o întoarse tata, şi anume că în chipul cum socotim noi vremea, ne-am obişnuit până-ntr-atâta cu mânuțele, ceasurile, săptămânile, lunile şi cu ceasornicele (pieri-le-ar stirpea din regatul nostru) ce drămuie timpul întru folosul nostru, clipă cu clipă, încât ar fi cât se poate de bine ca pe viitor *succesiunea ideilor* să ne slujească la ceva. Acu', fie că ne dăm seama ori ba, urmă tata, în mintea fiecărui om întreg se află o atare regulată succesiune de idei din cele mai felurite cari se înşiruiesc ca un tir neîntrerupt de...

— De artilerie? sări unchiul Toby.

— De cai verzi pe pereți, izbucni tata, ce se înşiruiesc şi se perindă una după alta în mintea noastră la anume depărtare, aidoma cu imaginile dinlăuntrul unui felinar, învârtite de căldura lumânării.

224 Nota autorului. Vide Locke.

— Ideile mele, grăi unchiul Toby, aduc mai degrabă cu un răsucitor de frigare.

— Atunci, frate Toby, n-am nimic mai mult a-ți spune, glăsui tata.

Capitolul al nouăsprezecelea

Ce norocită îmbinare se pierdu aci! Tata binevoind a da desluşiri, alergând neobosit după o chestiune metafisică până-n tărâmurile unde nourii şi deasă întunecime ar fi înconjurat-o cu iuțeală; unchiul Toby binevoind a-i da ascultare, cu capul ca un răsucitor de frigare, coşul fiind necurățat şi ideile învălmăşindu-se roată şi roată într-însul, toate înnegurate şi îmbâcsite de materie fumegoasă! Pe mormântul lui Lucian[225] – dac-o mai fi ființând –, de nu, mă rog, pe cenuşa sa! Pe cenuşa iubitului meu Rabelais şi a şi mai iubitului meu Cervantes! Convorbirea tatei şi a unchiului Toby despre TIMP şi VEŞNICIE era mai trebuincioasă ca apa şi ca aerul; iar țâfna tatei, puindu-i capăt cum îi puse, se cheamă că jefui în lege VISTERIA ONTOLOGICĂ de o atare nestemată ce nici o altă îmbinare de însemnate prilejuri şi însemnați oameni nu va putea în veci să i-o întoarne.

Capitolul al douăzecilea

Măcar că tata se încăpățânase a nu mai urma convorbirea, nu izbuti cu niciun chip să-şi scoată din minte răsucitorul de frigare al unchiului Toby, oricât ar fi fost de mânios pe dânsul la început – era ceva la temelia acestei asemuiri ce îi gâdila nespus închipuirea, drept care, puindu-şi cotul pe masă şi proptindu-şi partea dreaptă a capului în palma mâinii, însă ațintindu-şi întâi cu îndărătnicie privirea drept în flăcările focului, prinse a convorbi şi filosofa cu sine însuşi, dar fiindu-i mintea ostenită de atâta cercetare a noi făgaşuri şi folosire necurmată a facultăților sale asupra atâtor subiecte ce se perindară în discuție, ideea de răsucitor de frigare îi întoarse cu dosul în sus pe toate celelalte, căzu pradă somnului încă înainte de a şti ce-i cu dânsul.

Cât despre unchiul Toby nu se lăsă nici el mai prejos şi adormi cam după jumătate duzină de învârtituri ale propriului său răsucitor de frigare. Doarmă în pace!

Doftorul Slop e prins până peste cap de treburi, cu moaşa şi cu ttiama; Trim se îndeletniceşte şi dânsul cu preschimbarea unei părechi de botfori într-o păreche de pive ca să le arunce la vară în asedierea Messinei şi chiar în această clipă le meştereşte luminile, găurindu-le cu vârful unui vătrai încins.

---

225 Lucian din Samosata (125-cca. 182 d.Hr.), orator şi filosof grec.

M-am descotorosit de toți eroii – întâia dată am şi eu un bob de zăbavă, pe care am să-l petrec ticluindu-mi precuvântarea.

PRECUVÂNTAREA AUTORULUI

Nu, nu voi rosti niciun cuvânt despre dânsa – iat-o, prin publicare am menit-o lumii, şi lumii să-i rămâie –, căci ea însăşi trebuie să vorbească pentru dânsa. Tot ce ştiu în această chestiune e că atunci când mă aşezai la masă, doream să scriu o carte bună şi – precât mă țineau curelele minții – o carte înțeleaptă, da, şi la locul ei, grijind ca, pe măsură ce înaintam, să pun într-însa tot duhul şi judecata (multă ori puțină) cu ce găsi de cuviință Marele Autor şi Hărăzitor să mă dăruiască dintru început – aşa că vedeți, Luminățiile Voastre, totul e cum vroit-a Domnul.

Acum, Agelastes[226] (vorbind cu despreț) zice că s-ar putea să aibă niscai duh – precât îşi poate da dânsul seama –, dar judecată ioc. Iar Triptolemus şi Phutatorius[227], împărtăşindu-i părerea, se întreabă cum s-ar putea să fie altminteri? Căci duhul şi judecată nu merg mână-n mână în astă lume, fiind două lucruri aşa osebite unul de altul ca soare-răsare de soare-apune, zice Locke – ori ca băşitul de râgâit, zic eu. Dar ca răspuns la asta, Didius, marele om de legi iclisiastice, în codul său...de *bessendi et illustrandi fallaciis*[228], susține şi dovedeşte pe deplin că o ilustrare nu înseamnă şi un argument totdeodată – cum nici eu nu zic sus şi tare că ştergerea unei oglinzi ar fi un silogism; dar, cu-ngăduința Luminățiilor Voastre, cu toții vă vedeți mai desluşit într-însa dacă e curată, prin urmare folosul cel mai mare ce îl aduc atari lucruri e că limpezesc înțelegerea înaintea aplicațiunii argumentului însuşi, spre a o curăți de orice firişor de praf ori pată care, de-ar rămâne acolo, ar putea s-o încurce şi să strice totul.

Acu, iubiții mei anti-shandieni şi întreit prea iscusiți critici şi confrați (căci pentru domniile voastre mă ostenesc eu cu această precuvântare), şi voi, isteți dregători şi prea distinşi doftori (hai – jos bărbile), vestiți prin gravitate şi înțelepciune – Monopolus[229], politicianul meu; Didius, sfătuitorul meu; Kysarcius, amicul meu; Phutatorius, călăuzul meu; Gastripheres, păstrătorul vieții mele; Somnolentius, balsamul şi hodina ei, fără a uita pe ceilalți – treji ori adormiți –

---

226 Agelastes, critic englez ori demnitar al Catedralei din York, al cărui nume real nu este cunoscut.

227 Triptolemus şi Phutatorius, demnitari ai Catedralei din York, contemporani cu autorul.

228 Şi despre ilustrarea greşelilor (lat.).

229 Monopolus, Kysarcius, Gastripheres şi Somnolentius: referire, probabil la demnitari ai Catedralei din York, contemporani cu autorul, ale căror nume reale nu se cunosc.

iclisiaşti ori mireni, ce de dragul conciziunii şi nicidecum din pizmă pe domniile voastre vă adunai grămadă – credeți-mă, prea cinstiților, dorința mea cea mai aprigă şi ruga mea cea mai fierbinte pentru domniile voastre cât şi pentru mine, afară numai dacă lucrul nu s-o fi împlinit până în clipa de față, e că marile daruri şi haruri ale duhului şi judecății, cu tot ce le însoțeşte îndeobşte – ca de pildă ținerea de minte, imaginațiunea, geniul, elocința, glagorea şi câte şi mai câte –, să ne fie, chiar în această prețioasă clipă, turnate, fără margini ori măsură, piedică ori oprelişte, fierbinți precât o poate îndura fiecare, cu spumă şi drojdie cu tot (căci n-aş vrea să se piarză nici măcar un strop), în felurite vase, beciuri, chilii, încăperi, odăi de culcare, refectorii şi locşoare goale din creierul nostru, aşa chip, cât acestea să poată fi şi mai departe umplute şi burduşite, în adevăratul spirit şi înțeles al dorinței mele, până ce toate zisele butii mari şi mici vor fi aşa pline, săturate şi ghiftuite că n-ai mai putea să scoți ori să vâri ceva într-însele pentru nimic în lume.

Doamne, miluieşte-ne, ce treabă plină de noblețǎ am face! Cum i-aş mai da bătaie (şi în ce dispozițiuni fericite m-aş afla, de-aş putea scrie pentru asemenea cetitori) şi domniile voastre, cerule drept, cât de plini de încântare ați şedea şi-ați ceti – dar oh!

— e prea mult – leşin – leşin de deliciu numai la gândul asta – e mai mult decât te poate ține firea! Țineți-mă – sunt năucit – parc-aş fi lovit cu leuca! Mooor! M-am topit! Ajutor! Săriți! Săriți!

— Ba stați, că parcă iar îmi viu în fire, numai cât mă gândesc că împlinindu-se acestea, urma-vom şi de atunci înainte a fi duhlii nevoie mare şi n-ar mai fi în vecii vecilor pace bună şi înțelegere între noi; ar fi aşa multă satiră şi sarcasm – batjocură, zeflemea, ocară şi răspunsuri usturătoare, îmbrânceli şi înghionteli prin colțuri – că n-ar mai fi între noi decât răutate. Stele prea curate! Ce de muşcături şi zgârieturi şi ce mai zarvă şi tărăboi am isca, ce capete sparte, trosnete de oscioare şi pălituri pe la locurile dureroase – numai trăi nu s-ar mai chema acela.

Şi-apoi, iarăşi, ia gândiți-vă, de-am fi cu toții oameni cu prea multă judecată, am îndrepta pe dată toate relele şi măcar că ne-am urî de zece ori mai abitir că dracii ori drăcoaicele între ele, am fi, iubiții mei semeni, numai blândeță şi bună creştere – ce mai, lapte şi miere, al doilea tărâm al făgăduinții –, un rai pre pământ, dacă atare lucru ar fi cu putință –, aşa că, una peste alta, ne-am fi descurcat destul de bine.

Ce mă face pe mine să tun şi să fulger, şi-mi îngrădeşte darul născocirii, e gândul cum am putea să punem treaba asta în fapt; căci, cum ştiu prea bine Luminățiile Voastre, din aceste emanațiuni cereşti de *duh* şi *judecată* ce le-am poftit în chip aşa de mărinimos pentru Luminățiile Voastre, cât şi pentru mine, se află doar un anume *luantum* pus deoparte pentru noi întru folosul întregii

seminții omenești; și numai asemenea mici *modicum-uri* dintr-însele sunt slobozite în lumea largă, preumblându-se încoace și încolo în vreun ungher ori altul, într-un șuvoi atât de subțire și la o depărtare așa mare una de alta, că te și miri cum de nu se sfârșesc și izbutesc a ține piept trebuințelor și lipsurilor din atâtea întinderi și împărății uriașe ce viermuiesc de oameni.

Ce-i drept, trebuie să se ție seamă de un lucru, anume că în Novaia Zemlia, Laponia de miazănoapte și în toate acele tărâmuri reci și pustii ce se află aproape, ori chiar în cuprinsul cercurilor arctic și antarctic, unde toate îndeletnicirile omenești se petrec vreme de nouă luni încheiate înlăuntrul unei peșteri neîncăpătoare – unde spiritele sunt îndesate de nu mai rămâne nici urmă de ele și unde pasiunile omenești cu tot ce ține de dânsele sunt tot așa de reci precât pomenita zonă –, acolo, deci, ajunge și cea mai neînsemnată câtime *de judecată*; cât despre *duh* – economie nețărmurită –, căci nefiind trebuință de vreo scânteie, nici nu se hărăzește vreuna. Îngeri și arhangheli, păziți-ne![230] Ce tragedie ar fi fost să fii nevoit a cârmui un regat, ori a purta război, ori a încheia pace, ori a te însura, ori a întocmi o scriere, ori a zămisli un prunc, ori a păstori acolo, c-o lipsă așa de copioasă de duh și judecată în jurul nostru! Ferească sfântul, să nu ne mai gândim la asta, ci să ne călătorim cât mai iute cu putință spre miazăzi în Norvegia – să trecem de-a curmezișul Svediei și, de nu vi-i cu bănat, prin micuțul ținut triunghiular al Angermaniei către lacul Bothnia, ținând-o pe marginea lui către Bothnia de răsărit și de apus să pătrundem în Carelia ș.a.m.d., prin toate aceste ținuturi și țări ce se mărginesc cu Golful Finic și nord-estul Balticei, până la Petersburg și să pășim în Ingria; apoi, de acolo s-o luăm de-a dreptul spre partea de miazănoapte a împărăției muscalilor, lăsând Siberia oleacă la mâna dreaptă până când pătrundem chiar în inima tătărimei muscălești au asiatice. Acum, în toată această lungă călătorie în care v-am fost călăuză, puturăți băga de seamă că acei oameni sunt mult mai îmbelșugat dăruiți ca cei pe care tocmai îi lăsarăm pe țărmurile polare; căci, de vă puneți mâna streașină la ochi și cătați cu luare-aminte, putea-veți desluși mici pâlpâiri (ca să zic așa) de duh, cu o câtime mulțumitoare de sănătoasă judecată gospodărească cu cari, puind cantitatea și calitatea laolaltă, dânșii se descurcă binișor – iar de-ar avea din una mai mult decât din cealaltă, cumpăna dintre ele s-ar strica și-apoi socot că nici n-ar prea avea multe prilejuri a le folosi.

Acu, prea bunule domn, de te aduc iarăși acasă, în ast ostrov mai cald și înverzit unde, vezi dumneata, șuvoiul umorilor și cel al sângelui curg nestăviliteși unde avem mai multă ambițiune și mândrie, zavistie și desfrâu precum și alte destrăbălate pasiuni ce trebuie să le stăpânim și să le supunem rațiunii – *mărimea* duhului și *adâncimea* și *lățimea* trebuințelor noastre – și, ca urmare, ni

230 Citat din Hamlet, act. I, sc. a 4-a.

s-a fost hărăzit atare chip de curgătoare pogorâre şi vrednică îmbelşugare că niciunul din noi nu socoate c-ar avea vreo pricină a cărţi.

Totuşi, trebuie să mărturisim aci că, deoarece aerul nostru e când cald, când rece, când uscat, când umed, de zece ori pe zi, nu le stăpânim cu rânduiala şi statornicie; drept care se întâmpla că vreme de jumătate de veac încheiat să se găsească foarte puţină judecată ori duh printre noi – micuţele lor pârâiaşe par a fi secătuite de-a binelea –, când, deodată, zăgazurile se rup şi se pornesc a curge cu furie îneît începi să crezi că nu se vor mai istovi în veci – şi aşa se face că atunci întrecem lumea întreagă în meşteşugul scrisului, al luptei, precum şi în douăzeci de alte treburi îndrăzneţe.

Şi tocmai din aceste observaţiuni şi judecăţi prudente prin asemuire, folosite în acel soiu de argumentare ce Suidas[231] îi zice *instrucţiune dialectică*, mi-am ales şi mi-am statornicit purtarea, socotind-o a fi dreaptă şi fără greş.

Că aceşti luminători ne dăruie din când în când cu taman atâta strălucire cita El – a cărui nesfârşita înţelepciune împarte fiece lucru în măsura şi ponderea cuvenită – ştie că ne va sluji spre a ne lumina calea prin bezna neştiinţei noastre; aşa că afla-veţi acuma, Sfinţiile şi Luminăţiile Voastre, ceea ce nu mai îmi stă în putere a vă tăinui, că rugăciunea mea fierbinte întru folosul domniilor voastre n-a fost altceva decât un *Cum vă merge* rostit cu tâlc, al unui mângâios precu-vântător ameţindu-şi cetitorul, întocmai cum face un iubit cu draga sa, spre a o face să tacă mâlc.

Căci vai! De s-ar fi putut dobândi ast belşug de lumină aşa lesne precât ar fi voit-o rugăciunea mea, mă cutremur când mă gândesc câte mii de pelerini aflaţi în beznă (chiar de îi socotim numai pe aceia ce se îndeletnicesc cu învăţarea ştiinţelor) ar fi orbecăit şi bâjbâit prin toate nopţile vieţii lor – pălindu-se cu capul de stâlp şi zburându-şi creierii fără a mai ajunge vreodată la finele călătoriei lor, unii cazând perpendicular cu nasul în haznale, alţii orizontal, cu cozile în cuşti. Aci, o jumătate din tagma prea învăţaţilor lovindu-se în plin de cealaltă jumătate, prăvălindu-se şi rostogolindu-se unii peste alţii în noroi ca porcii. Dincolo, confraţii întru altă tagmă, ce-ar fi trebuit să gonească unii către ceilalţi, luând-o la sănătoasa toţi în aceeaşi parte ca un cârd de gâşte. Ce zăpăceală! Ce mai greşeli! Ceteraşi şi zugravi judecând după ochi şi urechi desfătător, lăsându-se în voia pasiunilor stârnite de vreun cântecel ori povestioară zugrăvită ca să-ţi meargă la inimă, în loc a le măsura cu un evadrant.

În planul întâi al acestui tablou se află un dregător învârtind roata Politicii aidoma unui catâr, în partea dimpotrivă, *în contra* şuvoiului corupţiunii – o, ceruri!

— În loc a se lăsa dus de dânsul.

---

231 Lexicon bizantin atribuit lui Suidas (cea. 976-1028).

Iar în colțul asta, un fiu al divinului Esculapius ticluieşte o scriere împotriva predestinării, poate chiar mai rău, cercetează pulsul bolnavului în loc de cel al spițerului său; un mădulariu al Facultății[232], în fund, şade îngenunchiat cu ochii în lacrimi, trăgând la o parte perdelele patului unei victime măcelărite, spre a-i cerşi iertarea; dându-i un onorariu – în loc să primească el unul.

În acea SALĂ încăpătoare, o coalițiune a robei, strânsa din toate cinurile, îmbrâncind înaintea lor o ticăloasă, murdară şi revoltătoare pricină, din toate puterile – tot într-o direcțiune greşită!

— aruncând-o pe uşa din față afară, în loc a o vârî *înlăuntru*, cu atâta mânie în priviri şi cu un chip a lovi aşa de înrăit ca şi cum pravilele ar fi fost întocmite dintru început spre pacea şi ocrotirea oamenilor; ori, poate o greşeală şi mai mare făptuită de dânşii – o pricină judecată cu dreptate – ca de pildă, dacă poate au ba John o'Nokes să şază nas în nas cu Tom o'Stiles fără a călca legile – lucru ce să-l hotărască grabnic, în vreo douăzeci şi cinci de minute, ce cu prevăzătoarele pro şi contra, cerute de o procedură aşa încâlcită, ar fi putut dura cam tot atâtea luni – or, de-ar fi fost purtată potrivit cu un plan militar, aşa cum înălțimile Voastre ştiu că trebuie să fie o ACȚIUNE, cu toate stratagemurile la îndemâna – ca, de pildă, atacul simulat, marşul forțat, surprinderea, ambuscadă, bateriile mascate şi alte mii de lovituri măiestrite ce înseamnă a trage cât mai multe foloase de amândouă părțile –, ar fi putut dăinui în chip rezonabil cam tot atâția ani, dăruindu-i astfel cu hrană şi straie, în tot acest răstimp pe cel puțin o sută de frați întru pomenita tagmă.

Cât despre cler – Nu – mai bine mă împuşe decât să rostesc o vorbă măcar împotrivă-le. N-am nici o poftă – şi chiar de-aş avea, nu m-aş încumeta cu niciun chip să ating acest subiect –, cu sănătatea mea şubredă, cu nervii mei zdruncinați şi în situațiunea în care mă aflu în clipa de față, ar fi curată sinucidere de m-aş necăji ori amărî din pricina stării proaste şi nenorocite a zisului cin –, aşa că e mai sănătos să trag o perdea peste dânsul şi să fug cât pot mai iute de acolo, îndreptându-mă spre lucrul cel mai de seamă pe care m-am legat a-l desluşi – adicătelea, prin ce Minune au ajuns oamenii cei mai lipsiți de duh a fi înfățişați drept oamenii cu cea mai aleasă judecată. Dar, luați aminte, zic *înfățişați*, căci nu sunt decât înfățişați în ast chip, iubiții mei domni, câte douăzeci de aceeaşi teapă, în fiece zi, cu cele mai straşnice încredințări pe deasupra. Zic sus şi tare ca acestea sunt precât de ticăloase pe-atât de răutăcioase. Şi socot că de-aci înainte voi da totul în vileag cu ajutorul observațiunii al cărei temei l-am şi arătat şi care nădăjduiesc că atârnat-a îndeajuns de greu în ochii Preasfințiilor şi Luminățiilor Voastre.

Nu pot să înghit disertațiunile precugetate – şi ceea ce nu-mi place întâi şi întâi la dânsele e că îți umbresc ipoteza prin punerea unui anume număr de

---

232 Profesor la Facultatea de Medicină.

vorbe mari şi nepătrunse, una după alta, în linie dreaptă, între concepţiunea ta şi cea a cetitorului, când, de fapt, dacă te-ai osteni să priveşti doar oleacă primprejur, ai zări oarece lucru atârnând ori spânzurând acolo ce ar desluşi pe dată totul – „căci ce stavilă, prejudiţiu au rău poate aduce cuiva lăudabila dorinţă a cunoaşte, chiar dacă vine de la un nebun ori ceaun, beţivan ori scaun, o mănuşă ori rotiţa unui scripete, capacul unui mojar de giuvaergiu ori sticlă de oloi, un papuc vechi au un jilţ de nuiele?" Chiar acum şed într-unul de acest soi. Vă cer îngăduinţa a mă lăsa să ilustrez această chestiune a duhului şi a judecăţii cu ajutorul celor două măciulii de pe muchea spătarului. Ele sunt prinse binişor, vedeţi domniilor voastre, cu două pene în două găuri şi pune-vor ceea ce vreau eu a vă dovedi într-o lumină aşa limpede, încât vedea-veţi prin tâlcul şi ţelul precuvântării mele tot aşa bine ca şi cum toată ar fi fost alcătuită numai şi numai din raze de soare. Acu intru de-a dreptul în miezul lucrurilor:

— Aci şade *Duhul*, iar dincolo *Judecata*, chiar lângă dânsul, aidoma celor două măciulii de cari vă pomeneam, pe chiar speteaza jilţului unde mă hodinesc eu.

Băgaţi de seamă că ele sunt cele mai înalte şi mai arătoase părţi din construcţiunea sa – aşa cum sunt pentru noi judecata şi duhul – şi tot ca ele făcute să meargă împreună, fără doar şi poate spre a se potrivi una cu alta, cum zicem noi când întâlnim asemenea îngemănate podoabe.

Acu, spre a face o încercare şi spre a ilustra mai bine chestiunea de faţă, hai să scoatem doar pentru o clipă una din aceste ciudate podoabe (n-are însemnătate care) de pe speteaza unde sunt aşezate – nu, nu râdeţi, dar văzut-aţi oare de când sunteţi un lucru mai caraghios ca asta?

Ei bine, e o privelişte tot aşa nenorocită precât a unei scroafe c-o singură ureche, aflându-se tot atâta înţeles şi simetrie în întâiul caz ca şi într-al doileasculaţi-vă, rogu-vă, din jeţ ca să priviţi mai bine. Acum spuneţi şi domniile voastre dacă ar fi putut vreun om ce se preţuieşte cât de cât pe sine să îngăduie a-i ieşi de subt mâna atare lucru? Hai, cu mâna pe inimă, daţi-mi răspuns la această întrebare – anume dacă măciulia asta, ce şade acum stingheră ca o proastă, ar Putea sluji la altceva decât să-ţi aducă aminte de lipsa celeilalte? Şi iar viu şi vă întreb – dacă jilţul ar fi fost al domniilor voastre, oare n-aţi fi socotit în adâncul cugetului că, decât aşa, ar fi fost de zece ori mai bine să n-aibă niciun fel de măciulie?

Acu, cele două măciulii – ori podoabe ale minţii omeneşti ce încoronează întregul antablament, adicătelea, duhul şi judecata – fiind, cum vă dovedii, cele mai folositoare, mai de preţ, mai rău a nit le avea şi, în consecinţă, mai greu de dobândit din toate lucrurile de pe lume şi, pentru toate aceste pricini puse laolaltă, nu e muritor printre noi ce să fie aşa despreţuitor de slavă ori bunăstare, ori până într-atât neştiutor de ce foloase îi aduc acestea, ca să nu jinduiască şi să

nu încerce a fi, ori măcar a trece, drept stăpân al uneia sau alteia din zisele podoabe, ba chiar al amândurora, de lucrul ar fi cât de cât cu putință. Şi dat fiind că acei din nobilimea noastră ce sunt mai gravi din fire nu prea pot ținti la una, fără a o avea pe cealaltă – rogu-vă, ce credeți că s-ar fi întâmplat cu dânşii dac-ar fi dat greş?

Ei, domnilor, cu toată gravitatea lor ar fi trebuit să umble goi pe dinlăuntru – ceea ce n-ar fi putut îndura decât printr-o opinteală filosoficească la care nu te-ai fi putut aştepta în cazul de față –, astfel că nimeni n-ar fi avut de ce să se mânie prea tare pe dânşii, dacă aceştia s-ar fi mulțumit cu puținul ce l-au putut smulge şi piti subt robe şi peruci şi de n-ar fi iscat totdeodată mare zarvă împotriva legiuiților posesori.

E de prisos a vă mai spune Luminățiilor Voastre că asta s-a făcut cu atâta viclenie şi artifițiu încât însuşi marele Locke, ce rareori se lăsa înşelat de sunete false, fost-a aci tras pe sfoară, căci zbieretul pare a fi fost aşa răsunător şi solemn, întărit pe deasupra şi de peruci, chipuri grave şi alte unelte ale înşelăciunii, ridicându-se din atâtea guri împotriva *sărmanului duh*, încât, însuşi filosoful, zic, s-a lăsat înşelat de dânsul; c-a izbăvit omenirea de povară a mii de erori vulgare, a fost întru slava sa – dar eroarea de față o lăsă neatinsă; ba mai mult, în loc să se fi apucat a cerceta cu sânge rece, ca un filosof ce se afla, cum stau lucrurile, înainte de a filosofa asupra lor – dimpotrivă, alăturatu-s-a şi dânsul zbieretului obştesc, răcnind la fel de asurzitor ca toți ceilalți, şi lucrul fost-a prefăcut de-atunci încoace într-o *Magna Charta*[233] a neroziei şi mai multe nu – dar Preasfințiile Voastre vedeți în chip desluşit că fost-a dobândit în aşa fel încât acest titlu nu plăteşte nici cât o ceapă degerată; care, între noi fie vorba, e una dintre cele mai murdare înşelăciuni pentru care gravitatea şi cei plini de dânsa au a da seamă de-aci înainte.

Cât despre marile peruci, asupra cărora, socoti-vor unii, mi-am, spus părerea cam prea fără ocolişuri, îngăduiți-mi chiar a zice pe şleau purtătorilor lor, că nu urăsc defel şi nici nu nesocotesc au despreţuiesc perucile stufoase ori bărbile cele lungi decât atunci când sunt poruncite ori lăsate să crească spre a înşela lumea, oricum, pace lor!

— luați aminte însă: nu scriu pentru dânşii.

Capitolul al douăzeci şi unulea în fiece zi, de cel puțin zece ani încheiați, tata hotăra s-o dreagă – şi tot nedreasă a rămas până în ziua de azi – nici o familie afară de a noastră n-ar fi răbdat-o aşa mai mult de un ceas, şi lucrul cel mai de mirare e că nu era pe lume subiect asupra căruia tata să fie mai vorbăreț ca asupra țâțânelor uşii. Şi totdeodată socot că, în ce le priveşte, era unul din cei

233 Aluzie la Marea Cartă impusă de baronii englezi regelui Ioan Fără Țară, în 1215.

mai desăvârşiţi făţarnici ce istoria i-a zămislit vreodată – între vorbele şi purtarea sa era o osebire ca de la cer la pământ. Nu se deschidea bine uşa salonului că prinţipiile şi filosofia îi şi cădeau victimă – o pană şi trei picuri de oloi, precum şi o pălitură bine ţintită de ciocan i-ar fi mântuit pentru vecie cinstea. Ce suflet nestatornic e omul! Lingăvind subt răni ce ar avea putinţa să le tămăduiască! Toată viaţa să o contrazicere a ştiinţei sale! Gândirea sa, acel preţios dar hărăzit lui de Domnul (mai bine i-ar fi turnat oloi în loc), care îi foloseşte doar ca să-i ascuţă simţirea – spre a-i mai spori durerile şi a-l face mai trist şi mai nenorocit din pricina lor! Biată făptură nefericită că a fost clădită în ast chip! Nu sunt oare prea destule pricinile de neînlăturat ale nenorocirii ca să mai trebuie să adaoge şi dânsul altele, cu bună ştiinţă; luptând împotriva relelor ce nu pot fi ocolite şi supuindu-se altora ce le-ar putea îndepărta de la inima sa pentru vecie, fără prea multă osteneală? Pe tot ce e bun şi neprihănit, de se vor găsi doar trei picuri de oloi şi un ciocan, cale de zece mile împrejurul conacului Shandy – apoi fără îndoială că ţâţâna uşii de la salon căta-va a fi dreasă încă subt domnia asta.

Capitolul al douăzeci şi doilea

După ce închipui cele două pive, căprarul Trim fu încântat peste măsură de propria-i lucrare, şi ştiind câtă plăcere i-ar fi făcut şi stăpânului său să le vază, nu putu să se împotrivească dorinţei a le duce pe dată în salon.

Acu, pe lângă lecţiunea moralicească ce o aveam în vedere pomenind chestiunea ţâţânelor, voiam a adăoga şi o speculaţiune izvorând dintr-însa şi anume:

Dacă uşa salonului s-ar fi deschis şi s-ar fi rotit pe tatane cum îi stă bine unei uşi – de pildă tot aşa minunat precum se roteşte guvernul nostru pe-ale sale (adicătelea în cazul când Luminăţiei Voastre i-au mers toate din plin – altfel mă lipsesc de comparaţiune) – în acest caz, zic, intrarea căprarului Trim n-ar fi însemnat niciun fel de Primejdie pentru stăpân ori slujitor, în clipa când i-ar fi văzut pe tata şi pe unchiul Toby dormind duşi, purtarea îi era într-atât cuviincioasă că s-ar fi îndepărtat de îndată, mai tăcut ca moartea însăşi, şi i-ar fi lăsat să doarmă mai departe în jilţurile lor, visând la fel de fericiţi ca la intrarea sa – dar, moraliceşte vorbind, lucrul era cu neputinţă, din pricină că anul acela se prenumăra şi el printre mulţii ani în cari acea ţâţână fu răbdată a rămâne nedreasă şi ceas de ceas prilej de amărăciune pentru tata, căci nici nu-şi încrucişa bine braţele spre a-şi face siesta de după-amiază când gândul că va fi trezit neapărat de întâia persoană ce ar deschide uşa îi stăpânea întreagă închipuirea şi atât de des se punea între dânsul şi întâile dulci prevestiri ale hodinei sale, că îi hrăpea, cum zicea însuşi adesea, toate desfatăciunile acesteia.

„Când lucrurile se-nvârtesc pe țâțâne proaste, cu-ngăduința'Nălțimilor Voastre, cum ar putea să fie altfel?”

— Ce s-a întâmplat, mă rog? Cine-i acolo? strigă tata, trezindu-se îndată ce uşa prinse a scârțâi. Ar trebui să chem făurarul, să vază ce dracu' o fi având țâțâna asta.

— Nimic, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, zise Trim, fără numai două pive ce le aduc eu înlăuntru.

— N-are ce căuta să facă zarvă cu ele pe-aci, strigă iute tata. Dacă doftorul Slop are de pisat vreo doftorie, n-are decât să plece la cuhnii.

— Cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, strigă Trim, sunt două pive pentru asediul de la vară ce le-am meşterit dintr-o păreche de botfori ce Obadiah mi-a spus că nu-i mai purtați.

— Drace! strigă tata, sărind din jilț în vreme ce suduia. La nimic în lume n-am ținut atâta, din tot ce am, ca la aceşti botfori – erau ai străbunicului nostru, frate Toby – erau *ereditari.*

— Atunci tare mă tem, i-o întoarse unchiul Toby, că Trim le-a cam tăiat testarea.

— Nu le-am tăiat decât carâmbii, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, făcu Trim.

— Urăsc *perpetuitătea* la fel ca orice om în viață, strigă tata, dar aceşti botfori, urmă dânsul (zâmbind, însă fiind foarte mânios totdeodată), se află în familie de la războaiele civile încoace; Sir Roger Shandy i-a purtat în bătălia de la Marston-Moor[234]. Nu i-aş fi dat nici pentru zece lire.

— Uite banii, frate Shandy, zise unchiul Toby, mângâind din ochi cele două pive cu negrăită încântare, în vreme ce îşi vâra mâna în buzunar, ți le dau chiar acum, din toată inima.

— Frate Toby, îi zise tata, schimbând tonul, nici nu te sinchiseşti câte parale arunci şi risipeşti în dreapta şi-n stânga, numai să slujească pentru cine ştie ce ASEDIU.

— Dar n-are oare o sută douăzeci de lire pe an, başca jumătate din soldă? strigă unchiul Toby.

— Ce înseamnă asta, i-o întoarse iute tata, pe lângă zece lire aruncate pe-o păreche de botfori? Douăzeci de galbeni pe nişte *poduri plutitoare*? Alți zece pe puntea ridicătoare olandeză? Ca să nu mai pomenim de mica baterie de bronz ce-ai poruncit-o săptămâna trecută, başca alte douăzeci de pregătiri pentru asediul Messinei; crede-mă, iubite frate Toby, urmă tata, apucându-l cu blândețe de mână, operațiunile astea militare sunt peste puterile tale, ştiu că nu vroieşti a face nimănui vreun rău, frate, dar ele te târăsc la nişte cheltuieli mai mari decât

234 Localitate lângă York, unde trupele lui Cromwell au repurtat în 1644 o strălucită victorie asupra oştilor lui Carol I al Angliei.

ți-ai fi închipuit la început şi, crede-mă pe cuvânt, iubite Toby, că până la urmă te vor aduce în sapă de lemn şi te vor face cerşetor pe drumuri.

— Şi ce dacă, frate, atâta vreme cât asta – o ştiu prea bine – e spre folosul țării?

Tata nu-şi putu opri un zâmbet nici în ruptul capului – oricât de aprigă i-ar fi fost mânia, se stingea mai iute ca o scânteie, iar râvnă şi simplitatea lui Trim şi mărinimoasa vitejie (măcar că era la mijloc şi căluțul de bătaie) a unchiului Toby îl făcură să se împace cu dânşii cât ai clipi. „Suflete mărinimoase! Domnul să v-ajute pe amândoi, cu pivele voastre cu tot!” îşi zise tata în sinea lui.

Capitolul al douăzeci şi treilea

— Numai linişte şi bună pace, strigă tata: sus, încăltea, n-aud picior. Dar ia spune-mi, Trim, cine-i pe la cuhnii?

— Mai nimeni, răspunse Trim, plecându-se adânc în vreme ce vorbea, afară numai de doftorul Slop.

— La naiba, strigă tata (sărind în picioare pentru a doua oară), nici un singur lucru măcar n-a mers ca lumea astăzi! De-aş crede în astrologie, frate (în care, în treacăt fie zis, tata credea), aş jura că vreun planet potrivnic atârna asupra casei asteia nenorocite, răs-turnând cu susul în jos orice lucru dintr-însa. Păi socoteam că doftorul Slop e sus lângă soața mea şi tu mi-ai spus la fel. Ce naiba o fi încurcând pe-acolo?

— Se trudeşte, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, făcu Trim, cu meş-teritul unei punți.

— Foarte frumos din parte-i, sări unchiul Toby, rogu-te, trimite-i salutări doftorului Slop şi spune-i, Trim, că-i mulțumesc din suflet.

Aflați însă că unchiul Toby se înşela în privința punții, precum se înşelase tata în ce priveşte pivele, dar ca să pricepeți cum de s-a Putut înşela unchiul meu, mă tem că sunt silit a vă istorisi de-a fir-a-păr calea ce îl duse aci; ori, lăsând metafora deoparte (căci nimic nu e mai lipsit de cinste din partea unui istoric decât să folosească metaforă), spre a înțelege în chip desluşit putința acestei erori a unchiului Toby, trebuie să vă povestesc o pățanie a lui Trim, deşi mult împotriva voiei mele, din pricină că istoria asta, într-un fel, n-are ce căuta aci, fiindcă, de drept, îşi are locul ori în povestirea dragostelor unchiului Toby cu văduva Wadman – unde nu mic fu rolul jucat de Trim –, ori altcum în mijlocul campaniilor sale şi ale unchiului Toby de pe câmpul de joc, căci numai în acele locuri s-ar potrivi de minune; dar de-o păstrez pentru una din acele părți ale istorisirii, stric povestea de față; iar de o spun acu, aflați dinainte unele lucruri, drept care le stric pe cele ce vin.

— Ce-ar dori Luminățiile Voastre să fac în situațiunea asta?

— Zi-o, domnule Shandy, cu orice preț.

— Eşti un prostănac, Tristram, dac-o spui.

O, voi, Puteri (căci puteri sunteți şi uriaşe încă), ce îngăduiți unui muritor a depăna o poveste vrednică de ascultare, ce îi arătați pline de bunăvoință unde va s-o înceapă şi unde e cu cale s-o sfârşească, ce se cuvine să puie într-însa şi ce să nu puie, cât să lase în umbră şi cât să scoată la lumină! Voi, ce stăpâniți peste această întinsă împărăție a tâlharilor biograficeşti şi vedeți în câte încurcături şi belele sunt vârâți în fiece clipă supuşii voştri, ați vrea oare să-mi împliniți ruga? Rogu-va fierbinte (de n-aveți cumva altceva mai bun de făcut) că ori de câte ori şi în orice parte a împărăției voastre întâmpla-se-va să se întâlnească trei drumuri osebite – aşa cum brodītu-s-a aci – încălțe să înfigeți o tablă îndreptătoare la răscruce, numai şi numai din curată milostenie, spre a-l călăuzi către cel drept pe-un nenorocit şovăielnic ca mine.

Capitolul al douăzeci şi patrulea

Măcar că lovitura ce unchiul Toby o primise cu un an după dărâmarea Dunkerqueului, în iubirea sa pentru văduva Wadman îl hotărî a nu mai avea nimic de-a face cu sexul slab, ori cu vreun lucru ce-ar ține de dânsul, totuşi căprarul Trim nu încheie aceeaşi înțelegere cu sine însuşi. În adevăr, în cazul unchiului Toby era o ciudată şi negrăită îmbinare de împrejurări ce pe nesimțite îl momise la asedierea acelei frumoase şi puternice fortărețe. În cazul lui Trim nu se afla nici o îmbinare, fără numai între dânsul şi Bridget de la cuhnii – deşi, de fapt, iubirea şi venerația ce i-o purta stăpânului său era aşa chip şi atâta îi plăcea să-l urmeze în toate cele că, dacă unchiul Toby şi-ar fi irosit vremea şi geniul jucând țintar, sunt încredințat că cinstitul căprar şi-ar fi aruncat armele şi i-ar fi urmat pilda cu multă plăcere. Drept care, când unchiul Toby se aşeză în rânduiala de bătaie în fața stăpânei, căprarul Trim se puse de îndată în fața slujnicei. Acum, dragă prietene Garrick (pe care am atâtea pricini a-l prețui şi cinsti – de ce şi cum n-are însemnătate), poate scăpa oare ascuțimii tale faptul – mă îndoiesc de asta – că sumedenie de scriitori dramaticeşti şi coropeari de palavre şi-au ticluit lucrările după tiparul Trim – unchiul Toby? Nu dau doi bani pe ce zice Aristot, ori Pacuvius[235], ori Ricaboni[236] (măcar că n-am cetit pe niciunul dintre ei), e tot atâta osebire între o şaretă şi caleaşca doamnei de Pompadour precât între o iubire stingheră şi una îndoită în chip atât de nobil, hurducându-se pe patru roate, până la capătul unei încântătoare drame; bunul meu domn, o tărăşenie de teapa aceleia, simplă, neghioabă şi stingheră, se pierde cu totul în cinci acte – dar asta în treacăt fie zis.

---

235 Marcus Pacuvius (cea. 220-cca. 132 î.Hr.), poet latin.

236 Ricaboni (Riccoboni) (1541-1599), erudit italian.

După un şir de atacuri şi retrageri vreme de nouă luni încheiate, a căror desfăşurare şi-va istorisită în amănunțime la locul potrivit, unchiul Toby – dragul de el!

— se văzu nevoit a da înapoi şi a ridica asediul într-un chip oarecum ruşinos.

Căprarul Trim, cum vă spusei, nu se legă la aşa ceva nici față de el însuşi şi nici față de altcineva, totuşi, sufletul său credincios, neîngă-duindu-i să treacă pragul unei case ce stăpânul său o părăsise cu dezgust, se mulțumi a-şi preschimba partea sa de asediu în blocadă, adicătelea să țină la depărtare pe alții, căci, măcar că niciodată după asta nu mai calcă în casa aceea, nu se întâmplă s-o întâlnească vreodată pe Bridget prin sat fără a-i face semn din cap ori din ochi, ori a-i zâmbi, ori a o privi galeş, ori (după împrejurare) a-i strânge mâna, ori a o întreba cum o mai duce, ori a-i dărui vreo panglică, iar câteodată, deşi numai când nu era nimeni primprejur, îi dădea lui Bridget otaman aşa rămaseră lucrurile vreme de cinci ani încheiați, adică de la dărâmarea Dunkerqueului în anul'13 până la ultima campanie a unchiului Toby din anul'18, ce cădea cam cu şase ori şapte săptă-mâni înainte de răstimpul de care vorbesc, când Trim, culcându-l după obicei pe unchiul Toby, plecă într-o noapte cu lună să vază dacă totul e în rânduiala pe la fortificațiuni şi o zări pe Bridget a sa pe tăpşanul ce era despărțit de câmpul de joc cu tufişuri înflorite şi ilice.

Cum căprarul socoti că nu-i nimic mai vrednic a fi arătat ca minunatele lucrări ce le făcuse dânsul şi unchiul Toby, Trim o apucă de braț curtenitor şi galant şi o duse înăuntru; astea nu se împliniră chiar aşa în taină, căci trâmbita Faimei, cea spurcată la gură, le duse din ureche în ureche, până când, în cele din urmă, ajunseră şi la urechea tatei; cu încă un amănunt supărător şi anume că ciudata punte ridicătoare, meşterită şi zugrăvită după şartul olandez, ce trecea drept peste şanț, fusese dărâmata şi făcută mici fărâme chiar în acea noapte.

Tata, cum ați băgat de seamă, nu prea punea mare preț pe călutul de bătaie al unchiului Toby, socotindu-l a fi cel mai caraghios bidiviu ce l-a încălecat un gentleman vreodată: şi nu putea să se gândească la dânsul fără a-şi râde subt mustață, afară numai când unchiul Toby îl înfuria prea din cale-afară din pricina lui, aşa că nu se întâmpla ca ceva să şchioapete ori să nu meargă cum trebuie, fără ca tata să fie încântat peste măsură; iar sus-zisa pățanie, fiind foarte pe placul său, se preschimbă într-un nesecat izvor de desfătare pentru dânsul.

— Ei bine dară, iubite Toby, zicea tata, ia spune-mi cum a fost cu puntea?

— De ce mă necăjeşti atâta? răspundea unchiul meu. Ți-am povestit-o şi răspovestit-o de douăzeci de ori până acum, vorbuliță cu vorbuliță, întocmai cum mi-a istorisit-o Trim.

— Mă rog, căprare, cum a fost atuncea? se întorcea tata către Trim.

— N-a fost decât o întâmplare nenorocită, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, îi arătam doamnei Bridget întăriturile noastre şi apropiindu-mă prea mult de marginea şanțului, alunecai într-însul din nefericire...

— Foarte bine, Trim! strigă tata (zâmbind tainic şi încuviințând din cap, fără a-i curma însă vorba).

— ...şi deoarece mergeam braț la braț, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, cu doamna Bridget, o târâi după mine aşa fel că dânsa căzu pe spate taman peste punte...

— ...iar piciorul lui Trim (strigă unchiul Toby, luându-i vorbă din gură), intrând în cuvetă, se prăbuşi şi dânsul drept în mijlocul punții. Mare minune că bietul flăcău nu şi-a rupt piciorul...

— Dreptu-i, zicea tata, în atari ciocniri curând se rupe un mădu-lariu anume.

— Şi-aşa, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, se făcu că puntea, ce'Nălțimea Voastră ştie că era cam şubredă, se frânse între noi, bucăți, bucăți.

În alte dați, mai cu seamă când unchiul Toby pomenea în chip nefericit de tunuri, bombe ori plesnitoare, tata îşi istovea toate provi-ziunile sale de elocință (ce erau într-adevăr uriaşe), preamărind BERBECELE celor din vechime, VINEA ce Alexandru o folosise la asediul Troiei**1**. Îi povestea unchiului Toby de CATAPULTELE sirienilor ce azvârleau bolovani înfricoşători la sute de picioare depărtare şi zdruncinau din temelii cele mai puternice întărituri: trecea apoi la zugrăvirea minunatei maşinării a BALISTEI în jurul căreia iscă atâta zarvă Marcellinus**2** – urmările grozavnice ale PÂROBOLELOR ce scuipau foc; primejdia TEREBREI şi SCORPIONULUI ce azvârleau darde.

1. De fapt, asediul Țyrului. Sterne îl numeşte, din greşeală sau din capriciu, asediul Troiei.

2. Ammianus Marcellinus (sec. IV d.Hr.), istoric latin.

— Dar ce erau toate astea, pe lângă maşinăria nimicitoare a căprarului Trim? Crede-mă, frate Toby, unei atari improşcări nu i-ar putea ține piept nici o punte, bască, au fortăreață din lume.

Unchiul Toby nu încerca nicicum a stăvili aceste batjocuri, fără numai cât pufăia de două ori mai îndrăcit din lulea. Drept care, într-o seară, după cină, ridică un fum aşa de gros că îi pricinui tatei, ce era cam ofticos, o tuse amarnică; unchiul Toby sări drept în picioare, uitându-şi de junghiul din vintre şi cu nesfârşita milă se apropie de jilțul fratelui său, bătându-l cu o mână pe spate iar cu cealaltă proptindu-i capul şi ştergându-i din vreme în vreme ochii cu o năframă curată de chembrică ce şi-o scosese din buzunar. Chipul drăgăstos şi

iubitor în care unchiul Toby făcu toate astea îl lovi pe tata până-n rărunchi de părere de rău pentru supărarea ce tocmai i-o pricinuise. „Să mi se zboare creierii cu vreun berbec ori vreo catapultă, nu-mi pasă care din ele, îşi zise tata, de voi mai batjocori vreodată pe această vrednică făptură!"

Capitolul al douăzeci şi cincilea

Cum puntea ridicătoare fu socotită cu neputință a mai fi dreasă, Trim fu pus pe dată să meşterească alta, dar nu după acelaşi şart; căci dându-se pe atuncea în vileag uneltirile cardinalului Alberoni[237], iar unchiul Toby prorocind cu îndreptățire că flacăra războiului va să izbucnească între Ispania şi împărăție şi că operațiunile campaniei ce va să urmeze avea-vor loc fie în Napolitania, fie în Sicilia, se opri asupra unei punți italieneşti (în treacăt fie zis, unchiul Toby se vădi a nu fi prea departe de adevăr), dar tată, un mult mai iscusit politician, fiind tot aşa bun în cabinet precum era unchiul Toby pe câmpul de bătaie, îl încredința că dacă riga Ispaniei şi împăratul merg mâna în mină, Englitera, Francia şi Olanda trebuie, în virtutea înțelegerilor încheiate, să intre în război şi, dacă era aşa, adaose dânsul, fără îndoială, frate Toby, că luptătorii se vor năpusti din nou, buluc, asupra vechiului teatru de război al Flandrei, şi atunci ce-o să mai faci cu puntea ta italienească?

— Să-l facem dară tot după vechiul şart, strigă unchiul Toby. Când căprarul Trim îl dădu gata pe jumătate, unchiul Toby îi găsi un cusur de căpătâi ce nici măcar nu-i trecuse prin cap până atunci. Pasămite, puntea se rotea pe țâțâni la fiece capăt al ei, deschizându-se în mijloc, o jumătate înturnându-se către un mai al şanțului, iar cealaltă către cel dimpotrivă, având folosul că împărțea greutatea punții în două şi astfel îi dădea unchiului Toby putința s-o ridice şi s-o lase cu vârful cârjii precum şi c-o singură mină, lucru care, fiindu-i prea slabă garnizoană, era tot ce putea face mai bine; dar neajunsurile unei atari alcătuiri erau fără putință de îndreptare, căci în acest chip, zicea dânsul, las jumătate din punte în gheara vrăjmaşului, prin urmare ce folos mi-ar mai putea aduce cealaltă jumătate?

Leacul cel mai firesc pentru asta ar fi fost prinderea în țâțâni al punții doar la un singur capăt, spre a putea fi astfel ridicată în întregime, dar nici asta nu mergea, din pricinile înşirate mai sus.

După aceea, vreme de o săptămână, hotărâră să închipuiască una din acele punți ce se trag înapoi orizontal, spre a împiedica trecerea şi se aruncă din nou înainte, spre a o înlesni, de care soi se prea poate ca Luminăția Voastră să fi văzut vreo trei la număr, la vestitul Spires, înainte de dărâmarea cetății, şi una ce se găseşte şi azi la Brisac, de nu mă-nşel; însă cum tata îl sfătui cu multă

---

237 Giulio Alberoni (1664-1752), cardinal şi ministru al Spaniei.

seriozitate pe unchiul Toby a nu mai avea nimic de-a face cu punțile aruncătoare – şi cum unchiul meu prevedea că asta ar păstra veşnică pomenire pățaniei căprarului –, se răzgândi, hotărându-se pentru puntea născocită de marchizul d'Hopital[238], pe care Bernoulli cel Tânăr[239] o zugrăvise cu atâta măiestrie şi învățătură, precât se pot încredința şi Luminățiile Voastre în *Act. Erud. Lips.*[240], anul 1695, punte ce-o hărăziră c-o greutate de plumb drept cumpănă veşnică şi se păzeşte singură mai dihai ca două straje, din pricină că e alcătuită în chip de linie curbă, apropiindu-se de o cicloidă, de nu e cumva chiar cicloidă.

Unchiul Toby înțelegea ce va să zică o parabolă la fel de bine ca orice englez, dar despre cicloidă nu prea ştia mare lucru, ceea ce nu-l împiedica a vorbi de dânsa cât era ziulica de lungă, iar puntea bătea pasul pe loc.

Hai să-ntrebăm pe cineva ce şi cum, strigă unchiul Toby către Trim.

Capitolul al douăzeci şi şaselea

Când Trim intră şi-i zise tatei că doftorul Slop se află la cuhnii, îndeletnicindu-se cu încropirea unei punți, unchiul Toby, căruia tărăşenia cu botforii îi deşteptase un şir întreg de asociațiuni militare, îşi închipui de îndată că doftorul Slop meşterea o punte aidoma cu cea a marchizului d'Hopital.

— Foarte frumos din parte-i, zise unchiul Toby, rogu-te trimite-i salutări doftorului Slop şi zi-i, Trim, că îi mulțumesc din suflet.

De-ar fi fost căpățâna unchiului Toby un caleidoscop, ca tata să privească neîncetat într-însul, şi încă n-ar fi putut să vază în chip mai deslușit cele ce se petreceau în mintea unchiului meu, drept care, nețiind seama de catapultă ori berbece ori de amarnica sa juruință, tocmai prinse a triumfa când răspunsul lui Trim îi smulse laurii de pe frunte şi-i făcu mici fărâme.

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

— Nenorocita asta de punte a ta, începu tata.

— Domnul să vă aibă în pază, Nălțimea Voastră, strigă Trim, puntea e pentru nasul domnişorului. Aducându-l pre lume cu ciniile sale păcătoase, doftorul îi turti nasul, zice Susannah, mai dihai ca pe-o clătită, şi acu îi face o punte falşă de susținere din nişte bumbac şi o bucățică subțire de os de balenă din corsetul Susannah, ca să-l dreagă.

238 Marchizul de l'Hospital (1661-1704), geometru francez.

239 Jacques Bernoulli (1654-1705), matematician elvețian, discipol al lui Leibniz, care a contribuit la dezvoltarea calculului diferențial şi infinitezimal.

240 Acta Eruditorum Lipsiae: titlul unei publicații ştiințifice apărute în Germania. Fondată în 1682 de Otto Mencke (1644-1707), profesor la Leipzig, a numărat printre colaboratorii săi personalități de talia lui Leibniz.

— Du-mă iute, frate Toby, strigă tata, sus, în odaia mea.

Capitolul al douăzeci şi optulea

De cum mă pusei a-mi scrie viața întru desfătarea lumii şi opiniunile întru instruirea ei, un nor se strânse pe nesimțite deasupra capului tatei. Un potop de rele şi nenorociri mărunte se îndreptă împotrivă-i. Nici un singur lucru măcar, cum zicea chiar dânsul, nu mergea cum trebuie: iar acu furtuna se îngroaşă şi e pe cale a izbucni şi a se prăvăli din plin asupra capului său.

Intru în această parte a povestirii cu cea mai adâncă tristețe şi mâhnire ce o poate simți un suflet compătimitor. Nervii-mi se înmoaie numai la rostirea ei. Cu fiecare rând ce-i aştern pe hârtie, simt cum iuțeala pulsului scade şi cu ea şi acea vioiciune nepăsătoare ce mă-ndeamnă să rostesc şi să scriu, zi de zi, o mie şi unu de lucruri ce poate nu s-ar cădea a fi spuse. Şi chiar în clipa de față, când îmi muiai pentru cea din urmă oară până în călimară, nu m-am putut opri a băga de seamă aerul grijuliu, plin de jalnică resemnare şi gravitate cu care făcui ast lucru. Doamne! Ce osebire față de zbucnirile necugetate şi țişnirile nebunatice cu care obişnuiai tu, Tristram, să împlineşti toate acestea când te găseai în altă dispozițiune sufletească, lăsând să-ți cază pana şi să ți se-mprăştie cerneala pe masă şi pe cărți, ca şi cum nici până, nici cerneala, nici cărțile şi nici lucrurile din casă n-ar fi costat o lețcaie!

Capitolul al douăzeci şi nouălea

N-o să m-apuc să-ți mai aduc dovezi, prea bună doamnă, căci chiar aşa stau lucrurile, dar sunt încredințat fără doar şi poate că atât bărbatul cât şi femeia îndură cel mai lesne durerea ori supărarea (şi din câte ştiu eu şi plăcerea) în pozițiune orizontală.

De cum ajunse în odaia sa, tata se aruncă pe pat cât era de lung, într-un hal nemaipomenit de sălbatică răvăşire, dar totdeodată într-o poză aşa jalnică de om doborât de mâhnire, că îți venea să-i plângi de milă şi mai multe nu. Căzând el pe pat, palma mâinii drepte îi primi fruntea coperindu-i mare parte din ochi şi se cufundă încetişor dimpreună cu capu-i (cotul mişcându-i-se îndărăt) până când naşul îi atinse plapumă, iar stânga îi atârna nemişcată peste marginea patului, dosul deştelor sprijinindu-se pe toarta țucalului ce se întrezărea în dosul perdelei; piciorul drept (stângul fiindu-i adunat lângă trup) îi spânzura pe jumătate afară din pat, a cărui margine îi apăsa fluierul. Ci dânsul nu simțea nimic. O mâhnire nemişcată şi statornică îi stăpânea fiece trăsură a feții. Oftă o dată – pieptul îi tresaltă neîncetat –, dar nu scoase nici o vorbă.

Un jilț bătrân, învârstat, chenăruit şi împodobit cu ciucuri împestrițați de lină se găsea la căpătâiul patului, taman în partea potrivnică locului unde se hodinea capul tatei. Unchiul Toby se aşeză într-însul.

Când nenorocirea nu-i încă rumegată îndeajuns – mângâierea vine prea degrabă; iar după aceea vine prea târziu; aşa că vezi, prea bună doamnă, ținta ce se află între cele două alternative şi unde ar putea nimeri în plin un consolator e îngustă cât un vârf de ac – unchiul Toby nimerea îndeobşte când de o parte, când de alta şi zicea adesea că mai degrabă ar fi izbutit să nimerească longitudinea; drept care, aşezându-se în jilț, trase oleacă mai mult perdeaua şi c-o lacrimă la îndemâna oricui îşi scoase din buzunar o năframă de chembrica, suspină adânc, dar tăcu mâlc.

Capitolul al treizecilea

„Nu tot ce intră în pungă se cheamă că-i câştig” – astfel că deşi tata era încântat să citească scrierile cele mai fistichii de pe lume şi pe deasupra Firea îl blagoslovise cu un chip a gândi mai ciudat decât al tuturor celorlalți muritori, asta îi pricinui totuşi un mare neajuns în cele din urmă, anume – cădea pradă celor mai ciudate şi năstruşnice belele; cea de față, de pildă, e cât se poate de grăitoare.

Nu-i vorbă că turtirea cu forcepsul a nasului pruncului său – oricât de ştiințificeşte ar fi fost mânuit acela – ar fi supărat pe oricine ce s-ar fi zbătut aşa că tata să aibă un fiu, dar nu putea să desluşească pricina durerii sale din cale-afară de adânci ori să îndreptățească cnipul necreştinesc în care se lăsa târât de dânsa.

Spre a limpezi acestea, trebuie să-l las întins pe pat preț de o jumătate de ceas, cu unchiul Toby lângă dânsul, în bătrânul său jilț înciucurat.

Capitolul al treizeci şi unulea

— Socot că-i o cerere cât se poate de nepotrivită, strigă străbunicu-meu, mototolind hârtia şi azvârlind-o pe masă. Din asta se vădeşte, doamnă, că n-ai altă avere decât două mii de lire şi nimic mai mult şi totuşi stăruieşti să capeți trei sute de lire venit pe an.

— Fiindcă, i-o întoarse străbunică-mea, ai prea puțin nas, dacă nu chiar deloc.

Acu, înainte să cutez a folosi iarăşi cuvântul *Nas* – spre a preîntâm-pina orice urmă de neînțelegere a celor ce vor fi zise despre el în această parte atrăgătoare din istorisirea mea –, n-ar fi tocmai rău să desluşesc înțelesul ce îl dau eu acestei vorbe şi s-o definesc cu toată preciziunea şi exactitatea; fiind de

părere că scrierile religioase polemice nu sunt tot aşa limpezi şi doveditoare precât sunt cele despre *flăcăruile amăgitoare* sau despre orice altă parte sănătoasă a filosofiei ori cercetării firii, tocmai din pricina nepăsării şi perversităţii scriitorului ce despreţuieşte atare precauţiune; drept care, ce altceva ai de făcut, înainte de a purcede, afară numai de nu vroieşti cumva să rămâi nedumerit până-n ziua Judecăţii de Apoi, decât să dai lumii o bună definiţie (şi să te ţii de ea) a cuvântului celui mai însemnat pe care ai mai dese prilejuri a-l folosi, preschimbându-l, prea bunul meu domn, cum ai schimba un galben în mărunţiş? Treabă ce, de este odată făcută, să poftească numai a te zăpăci chiar şi tartorul zăpăcelilor, ori a-ţi vârî în cap cine ştie ce altă bazaconie, ţie sau cititorului, că nu va izbuti cu niciun chip.

În scrierile de strânsă logică şi desăvârşita neprihănire, în felul celei de faţă, nepăsarea e de neiertat şi mi-e martur cerul de cum s-a răzbunat lumea pe mine numai fiindcă am lăsat atâtea căi slobode echivocurilor, bizuindu-mă neîncetat pe curăţenia închipuirii cetitorilor mei.

— Aci se află două înţelesuri, strigă Eugenius pe când se preumbla, aţintind cu arătătorul mâinii sale drepte slova CRĂPĂTURĂ, de la fila una sută şaptezeci şi opt a tomului întâi[241] al acestei cărţi a cărţilor, aci se află două înţelesuri, grăi el.

— Iar aci se află două drumuri, răspunsei eu, întorcându-mă spre dânsul, unul mocirlos şi celălalt neîntinat – pe unde s-o luăm?

— Pe cel neîntinat, fără îndoială, făcu Eugenius.

— Eugenius, zisei, păşind în faţa lui şi punându-i mâna pe piept, a defini însemnează a bănui.

Astfel triumfai asupra lui Eugenius. Dar ca întotdeauna, triumfai asupră-i ca un caraghios. Singura mea mângâiere e că nu sunt un caraghios încăpăţânat; aşadară – definesc nasul după cum urmează, rugând însă fierbinte de la început pe cetitori, bărbaţi şi femei, de orice vârstă, rang şi înfăţişare, din iubire pentru Domnul cât şi pentru sufletul lor înşişi, să se ferească de ispitele şi şoaptele diavolului şi nu care cumva să-l lase prin vreo viclenie ori ticăloşie a le vârî în cap cine ştie ce idee ce nu se coprinde în definiţie, căci prin vorba *Nas*, de la un cap la altul al acestui lung capitol despre nasuri, ca în orice altă parte a opului meu unde se iveşte cuvântul *Nas*, vă zic vouă că nu înţeleg nimic altceva decât nas şi numai nas.

Capitolul al treizeci şi doilea

„Fiindcă, grăi iarăşi străbunică-mea, ai prea puţin nas, dacă nu chiar deloc.”

---

241 În ediţia engleză apărută la Londra în 1760.

— Drace! strigă străbunicu-meu, apucându-se cu mâna de nas, nu-i chiar aşa de mic, de stăm să judecăm; doar e c-un inci întreg mai lung decât al tatei.

Acu, nasul străbunicului meu era, pasămite, cât nasurile tuturor bărbaţilor, femeilor şi pruncilor ce Pantagruel i-a găsit sălăşluind în ostrovul lui ENNASIN[242]. În treacăt fie zis, de voiţi cumva a afla chipul de a se înrudi al acelor oameni cu nasul aşa de turtit, trebuie să cetiţi cartea; căci singuri n-aţi putea să-l descoperiţi în veci.

— Aducea, prea bunul meu domn, c-un as de treflă.

— Doar e c-un inci întreg, urmă străbunicu-meu, pipăindu-şi vârful nasului cu policarul şi arătătorul mâinii – doar e cu un inci întreg mai lung decât al tatei.

— Vroieşti să zici poate al unchiului dumitale, i-o întoarse străbunică-mea.

Strâbunicu-meu se dădu bătut. Netezi la loc hârtia şi semnă învoiala.

Capitolul al treizeci şi treilea

— Ce pensie uriaşă plătim, dragul meu, din moşioara asta a noastră, grăi bunica spre bunicu-meu.

— Tata, draga mea, îi zise bunicul, n-avea nici măcar atâta nas, fără numai că era însemnat locul, precât am eu pe dosul palmei.

Trebuie să ştiţi că străbunică-mea trăi cu doisprezece ani mai mult ca bunicul; aşa că tata fu silit a plăti şi dânsul, la rândul său, o sută cincizeci de lire, o dată la şase luni (de Sf. Mihail şi de Buna-Vestire) în tot acel răstimp.

Nu era om ce să-şi împlinească obligaţiunile pecuniare cu mai multă graţie ca tata. Până la o sută de lire, zvârlea paralele pe masă, galben de galben, cu gestul plin de vioiciune al unui bun-venit din inimă, cum numai sufletele generoase sunt în stare să puie jos banii; dar îndată ce ajungea la cei din urmă cincizeci, făcea îndeobşte un *Hm*! răsunător, îşi freca tacticos vârful nasului cu buricul arătătorului, îşi vâra cu multă grijă mâna între cap şi perucă, cerceta fiece faţă a monedei de care se despărţea şi numai rareori isprăvea numărătoarea celor cincizeci de lire fără ca mai apoi să-şi scoată năframa şi să-şi şteargă sudoarea de pe tâmple.

Apără-mă, cerule îndurător, de acele duhuri prigonitoare cari nu ne iartă pentru aceste porniri din adâncul făpturii noastre! Niciodată, o, niciodată nu mă voi adăposti în corturile lor, căci ele nu pot slăbi coarda şi simţi multă milă pentru cei ce sunt târâţi de forţa educaţiunii şi de opiniunile moştenite de la străbuni!

Vreme de cel puţin trei generaţii, această părere despre nasurile lungi prinse rădăcină în familia noastră, încetul cu încetul. TRADIŢIUNEA era mereu

---

242 Vezi Rabelais, Pantagruel, cartea a IV-a, cap. IX.

de partea ei, iar INTERESUL venea din şase în şase luni s-o întărească; aşa că ciudățenia tatei este departe de a avea întregul merit în privința asta, cum îl avea altminteri în mai toate celelalte trăsneli ale sale, căci se putea zice că în mare parte a supt sus-pomenita opiniune o dată cu laptele maică-sii. Avea însă şi meritul său. Dacă educațiunea înrădăcinase greşeala (în caz că era greşeală), apoi tata o. Îngriji şi o crescu până la deplina ei pârguire.

Mărturisea des, dând glas credințelor sale în privința asta, că nu putea înțelege nici în ruptul capului cum izbutea cea mai însemnată familie din Englitera să ție piept unui şir necurmat de şase ori şapte nasuri mici. Şi, de asemenea, adăoga dânsul îndeobşte, e o taină de nedezlegat cum se face că acelaşi număr de nasuri lungi şi frumuşele, urmând unul altuia în lanț neîntrerupt, nu ridicau şi înălțau pe purtătorii lor la cele mai de seamă slujbe din regat[243].

Se lăuda ades că familia Shandy fusese foarte supusă în vremea lui Henric al optulea, datorându-şi înălțarea nici unei alte maşini de stat fără decât numai şi numai nasurilor; dar aidoma cu alte familii, adăoga dânsul, simțise din greu întoarcerea roatei şi nu-şi mai putu nicicând veni în fire după lovitura ce i-o dădu străbunicu-meu prin nasul dumisale.

— Chiar aşa, un as de treflă, striga tata, clătinând din cap, şi încă unul la fel de blestemat pentru o familie nenorocită, precât ditai cacealmaua pentru un judecător.

— Încet şi potolit, blajine cetitorule, unde te duce închipuirea? De se află cumva adevăr în om, prin nasul străbunicului meu înțeleg numai mădularul exterior al mirosvlui ori acea parte a omului ce îi iese din obraz – zugravii socotind că nasurile bune trebuie să coprindă o treime dintr-un obraz bine împărțit –, adicătelea de măsurăm de la rădăcina părului în jos.

— Ce viață de câine are un scriitor în chipul asta!

Capitolul al treizeci şi patrulea

E o binecuvântare fără seamăn că firea a înzestrat mintea omului cu tot atâta fericită încăpățânare şi cerbicie precât se vede la caii bătrâni: „a nu se învăța la ham”.

În ce mai suveică s-ar preschimba pe loc şi cel mai grozav filosof din câți se află pe lume, de-ar ceti scrieri, ori băga de seamă fapte ori de-ar nutri gânduri ce l-ar sili a-şi schimba neîncetat părerea!

---

243 Cyrano de Bergerac (1619-1655), în Istoria comică a statelor şi împărățiilor din lună, împărtăşeşte „opiniunea” domnului W. Shandy: „Un nas mare poartă negreşit semnul unui om de duh, afabil, curtenitor, generos şi darnic, în vreme ce omul cu nas mic se arată a fi taman pe dos”.

Acum, tata, cum vă spusei şi anul trecut, nu putea să vază în ochi toate acestea. El culegea o părere, prea bunul meu domn, precum un om culege un măr în sânul firii. Mărul devine al său, şi de-i un om inimos, şi-ar jertfi mai degrabă viața decât să-l piarză.

Îmi dau seama că Didius, vestitul om de legi, mă va contrazice, strigând împotrivă-mi că de unde vine dreptul la măr al acelui om? *Ex confesso*[244], zice-va dânsul – lucrurile se aflau în starea firească. Mărul e tot atâta al lui Frank precât al lui John.

— Spune-mi, domnule Shandy, ce zapis are, rogu-te, s-arate pentru dânsul şi când a început să fie al său? Când a pus ochii pe dânsul, ori când l-a cules, ori când l-a mestecat, ori când l-a copt, ori când l-a curățit, ori când l-a dus acasă, ori când l-a mistuit, ori când l-a...? Căci e limpede, domnule, că dacă întâiul cules al mărului nu l-a putut face stăpân pre dânsul, apoi niciun act ulterior nu poate face asta.

— Frate Didius, da-va răspuns Tribonius[245] (sunt bucuros că Tribonius, advocat civil şi iclisiastic, având o barbă cu trei inci jumătate şi trei optimi mai lungă decât Didius, mi-a luat apărarea, aşa că nu mă mai spetesc eu cu răspunsul). Frate Didius, zice-va Tribonius, e un caz decretat – precum îl poți găsi în fragmentele din codurile lui Gregorius[246] şi Hermogines[247] şi în toate celelalte coduri de la Iustinian până la Ludovic[248] şi Des Eaux[249] – că sudoarea frunții şi exudațiunile minții sale se află în stăpânirea omului precum nădragii ce îi acoperă dosul; cari sus-zise exudațiuni ş.a.m.d., lăsate fiind să cază pe pomenitul măr, prin osteneala a-l găsi şi a-l culege; şi fiind prin urmare în chip neînlăturat risipită şi la fel de neînlăturat adăogată de către culegător obiectului cules, adus acasă, copt, curățat, mâncat, mistuit ş.a.m.d., e limpede că cel care a cules mărul, făcând astfel, a vârât ceva din el însuşi în mărul ce nu era al său şi în acest chip şi-a câştigat dreptul a pune stăpânire pe dânsul, ori, cu alte cuvinte, mărul e mărul lui John.

Tata îşi reclamă opiniunile cam prin acelaşi lanț prea învățat de judecăți; nu precupețise nici o strădanie pentru a le culege şi cu cât erau mai neobişnuite, cu atâta erau mai de drept ale sale. Niciun muritor nu i le cerea îndărăt; şi-apoi, îl costaseră atâta trudă gătindu-le şi mistuindu-le, ca în sus-pomenita pildă, încât se putea zice foarte bine că erau carne din carnea sa. Drept care se ținea

244 Potrivit opiniei curente (lat.).

245 Tribonius, demnitar al Catedralei din York, contemporan cu Sterne.

246 Gregorius, jurisconsult roman din secolul al IV-lea d.Hr.

247 Hermogenes, jurisconsult roman din secolul al IV-lea d.Hr.

248 Codul lui Ludovic al XIV-lea.

249 Codul apelor şi al pădurilor al lui J.B. Colbert (1619-1683), ministru al lui Ludovic al XIV-lea.

zdravăn de ele cu dinții şi cu unghiile şi se azvârlea asupra a tot ce putea înhăța, într-un cuvânt, le înconjura cu atâtea şanțuri şi fortificațiuni cerebrale precât ar fi ridicat unchiul Toby împrejurul unei cetățui.

Se afla doar o singură oprelişte păcătoasă în calea sa, şi anume lipsa materialelor pentru a întocmi cât de cât o apărare mai de Doamne ajută în cazul unui atac puternic; căci puțini oameni de geniu şi l-au cultivat ticluind scrieri despre nasuri: pe trapul mârțoagei mele celei slăbănoage, lucrul e de necrezut! Şi nu-mi pot închipui nici în ruptul capului cum de s-a putut irosi o comoară aşa uriaşă de vreme şi talent pe nişte subiecte proaste şi câte multe milioane de cărți în toate graiurile, tipăriturile şi copertele cu putință fură întocmite asupra unor probleme ce nu năzuiau nici măcar pe jutcătate cât nasurile la pacea şi bună înțelegere a lumii. Însă pe ce putea găsi, tata punea cu atât mai mare preț; şi măcar că îşi râdea ades de biblioteca unchiului Toby – ce, în treacăt fie zis, era caraghioasă cu prisosință –, făcea şi dânsul acelaşi lucru, adunând fiece carte şi tratat sistematiceşte scris despre nasuri, cu aceeaşi grijă cu care vrednicul meu unchi le agonisise pe cele de arhitectură militară. E drept, ele ar fi încăput şi pe o masă mult mai mică – dar nu asta ți-e păcatul, dragul meu unchi.

Aci – dar din ce pricină aci şi nu într-alt loc din istorisirea mea nu pot să vă spui; însă, iată, chiar aci – inima mi se opreşte spre a-ți aduce, iubitul meu unchi Toby, o dată pentru totdeauna, obolul ce îl datorez bunătății tale. Aci îmi dau jilțul în lături şi îngenunchez pre pământ în vreme ce dau glas simțămintelor celor mai fierbinți de iubire pentru tine şi venerație pentru firea ta desăvârşită pe cari le-au sădit vreodată firea şi virtutea în pieptul unui nepot. Pacea şi hodina domnească în veci asupra capului tău! Tu nu pizmuieşti bunăstarea nimănui şi nu batjocoreşti părerile, nu ponegreşti caracterul şi nici nu înfuleci pâinea altuia; cu blândeță, te preumbli cu Trim cel credincios în urma ta, în micul rai al bucuriilor tale, neîmbrâncind nici o făptură în drum: ai o lacrimă pentru necazurile şi un şiling pentru nevoile fiecăruia.

Câtă vreme mai am bani destui a plăti un om să curețe buruienile, poteca dintre uşa ta şi câmpul de joc nu se va şterge niciodată. Şi-atâta vreme cât afla-se-va o jumătate de pogon de pământ pe moşia Shandy, fortificațiunile tale, iubite unchiule Toby, nu vor pieri în veci.

Capitolul al treizeci şi cincilea

Colecțiunea tatei nu era numeroasă, dar, în schimb, era ciudată; astfel că irosi destulă vreme până şi-o încropi, avu însă marea norocire să pornească bine, dobândind pe nimica toată prologul asupra nasurilor lungi de Bruscambille[250],

250 Bruscambille: pseudonimul unui comedian francez din secolul al XVII-lea, de la Hotel Bourgogne din Paris, pe nume Deslauriers. Prologul asupra nasurilor lungi face parte din lucrarea sa Prologues facetieux.

căci nu dădu pe el decât trei jumătăţi de coroană, fără îndoială mulţumită puternicei înclinări ce vânzătorul o văzu întipărită pe faţa tatei din clipa când pusese mâna pe carte. Nu se află în toată creştinătatea mai mult de trei Bruscambille, zisese vânzătorul, afară numai de cei ferecaţi în bibliotecile colecţionarilor. Tata azvârli monedele mai iute ca fulgerul, strânse la piept pe Bruscambille, se grăbi cu el acasă, din Piccadilly în Colemans-Street, ca şi cum ar fi dus o comoară, nelăsându-l pe Bruscambille din mâna nici o clipă, tot drumul.

Cei ce încă nu ştiu de ce gen era Bruscambille – cum un prolog despre nasuri poate fi scris de oricare din sexuri – nu se vor împotrivi deloc asemuirii, anume că atunci când tata ajunse acasă, se desfată cu Bruscambille întocmai cum, zece contra unu, Luminăţia Voastră vă desfătaţi cu întâia ibovnică, adică din zori până-n seară, ce, în treacăt fie zis, oricât de plăcut s-ar vădi pentru îndrăgostiţi, nu prilejuieşte niciun fel de încântare privitorilor. Băgaţi de seamă că nu merg mai departe cu asemuirea, căci ochii îi erau tatei mai mari decât pofta, râvna sa mai mare decât ştiinţa şi se potoli, afecţiunea i se împărţi, puse mâna pe Prignitz[251], cumpără pe Scroderus[252], Andrea paraeus[253], *Conferinţele de seară* ale lui Bouchet[254], şi, mai presus de toţi, pe marele şi învăţatul Hafen Slawkenbergius[255]; de care – fiindcă avea-voi multe de spus – n-am să pomenesc nimic acum.

Capitolul al treizeci* şi *şaselea

Din toate izvoarele ce tata se străduia atât să le găsească şi să le cerceteze întru sprijinirea ipotezei sale, nu fu niciunul de care să fie mai crunt dezamăgit la început că vestitul dialog dintre *Pamphagus* şi *Cocles*, scris de neprihănitul condei al marelui şi venerabilului Erasmus, cu privire la feluritele foloase şi nimeritele aplicaţiuni ale nasurilor lungi. Acu, dragă fată, nu îngădui Satanei, în acest capitol, să se folosească de vreo ridicătură de pământ, ca să se suie în circa închipuirii tale, de poţi să-l opreşti în vreun chip, ori, dacă e îndeajuns de iscusit să scape, rogu-te fierbinte, ca o iepuşoară neînvăţată, să *sari, să zburzi, să salţi, să te dai în lături, ori să te năpusteşti, să zvârli din copită, mai zdravăn ori mai*

---

251 Prignitz, probabil un autor imaginar, născocit de Sterne pentru a râde de eruditii „bărboşi".

252 Scroderus, idem.

253 Ambroise Pare (cea. 1509-1590), chirurg al regilor francezi Henric al II-lea, Carol al IX-lea şi Henric al III-lea.

254 Jean Bouchet (1476-cca. 1557), poet şi scriitor francez.

255 Hafen Slawkenbergius, scriitor german imaginar, născocit de Sterne, împreună cu povestea străinului celui năsos, atribuită lui.

potolit, până ce, ca iapa lui Tickletoby, vei rupe cine ştie ce curea ori curar şi-l vei arunca pre Luminăția Săîn mocirlă. Nu se cade să-l ucizi.

— Şi cine, rogu-te, fu iapa lui Tickletoby?

— Asta, domnule, e o întrebare tot aşa nescolastică şi ruşinoasă precât ar fi fost de-ai fi întrebat în ce an (*ab. Urb. Cond.*)[256] s-a dezlănțuit cel de-al doilea război punic. Cine fu iapa lui Tickletoby? Ceteşte, ceteşte şi iarăşi ceteşte, cetitorul meu neînvățat! Ceteşte ori – pe învățătura marelui sfânt Paraleipomenon[257]!

— ți-o spun dinainte că altfel mai bine azvârli cartea de la început, căci fără *mult cetit*, prin care preasfințiile voastre ştiu că vroiesc a zice *multă învățătură*, nu veți putea nicidecum pătrunde tâlcul filei de marmoră, ce urmează (herb pestriț al opului meu!) mai bine decât putu lumea, cu toată iscusința ei, să dezvăluie numeroasele opiniuni, întâmplări şi adevăruri ce încă stau ascunse tainic sub vălul cernit al celei negre.

Capitolul al treizeci şi şaptelea

Nihil me paenitet hujus nasi[258], zice Pamphagus, adică „Nasul mă făcu pe mine”.

— *Nec est cur paeniteat*[259], întoarce răspuns *Cocles*. „Cum dracu' să te lase-n drum asemenea mândrețe de nas?”

Doctrină, cum vedeți, fu rostită de către Erasmus, după dorința tatei, cu cea mai mare limpezime; dar dezamăgirea sa pornea de la faptul că nu mai află nimic alta de la un condei aşa de meşter decât faptul în sine, fără o iotă din acea subțirime speculativă ori ambi-dexteritate a arguției cu care cerul au blagoslovit pre om spre a cerceta adevărul şi a lupta de partea sa în orice tabără s-ar fi aflând. Tata afurisi şi blestemă amarnic la început – de preț lucru e să aibi un nume. Cum dialogul era al lui Erasmus, tata îşi luă în curând seama şi îl ceti şi răsceti de nenumărate ori cu mare sârg, cercetând fiece buche ori slovă îne-o dată şi îne-o dată, luând-o în înțelesul ei cel mai strâmt şi mai literal – nu se lămuri mai bine nici în acest chip. Poate c-o fi înțelegând mai mult decât zice în fapt, grăi tata. Oamenii învățați, frate Toby, nu scriu degeaba dialoguri despre nasurile lungi. Cerceta-voi înțelesul său tainic şi alegoric – iată locul unde se poate mişca la largul său eul unui om, frate.

---

256 Ab Urbe condita, de la întemeierea oraşului (lat.). Data inițială a calendarului roman (753 î.Hr.) când se socotea, prin tradiție, că a fost fondată Roma.

257 Sfânt născocit de Sterne, după titlul unei culegeri de texte biblice. În greceşte, paraleipomenon – lucru omis.

258 Nu mă căiesc de nasul meu (lat.).

259 Nici n-ai de ce să te căieşti (lat.).

Tata îi dădu înainte cu cetitul.

Acum socot folositor a vă încunoştința, Preasfințiile şi Luminățiile Voastre, că pe lângă multe întrebuințări nautice, înşirate de Erasmus, acesta susține că un nas lung mai are şi foloasele sale domestice; căci la nevoie, ori în lipsa unei părechi de foale, merge de minune *ad excitandum focum* (la ațâțarea focului).

Natura fu darnică peste măsură cu tata, sădind într-însul sămânța criticii verbale tot aşa adânc precât pe cele ale întregii cunoaşteri, astfel că dânsul îşi scoase cuțitaşul şi făcu niscai încercări asupra propozițiunii, să vază de nu era cumva chip să-i găsească un înțeles mai bun.

— Scosei numai dintr-o singură slovă a lui Erasmus, frate Toby, strigă tata, înțelesul său tainic.

— Eşti cu siguranță foarte aproape, frate.

— Pfui! strigă tata, scrijelind mai departe. Pot fi tot aşa de bine la şapte mile depărtare. Am izbândit! zise tata, pocnind din degete. Ia uite, frate Toby, ce bine potrivit-am înțelesul.

— Dar ai stricat cuvântul, îi zise unchiul Toby. Tata îşi puse ochelarii, îşi muşcă buzele şi rupse înfuriat fila.

Capitolul al treizeci şi optulea

Slawkenbergius! Tu, cercetător fidel al *Disgrazias*-urilor mele, tu, trist proroc al atâtor lovituri şi biciuiri ale soartei, ce într-un răstimp ori altul al vieții mele îmi căzură pleaşcă pe cap numai şi numai din pricina scurtimii naşului meu, din câte îmi pot eu da seama. Spune-mi, Slawkenbergius, ce tăinuit imbold a fost? Ce miădiere a vocii? De unde venit-a? Cum a sunat urechilor tale? Eşti încredințat c-ai auzit-o? Ce-a strigat întâia dată către tine – mergi, mergi, Slawkenbergius! Închină-ți truda vieții tale, nesocoteşte-ți hodina, cheamă-ți întreaga vlagă şi însuşirile firii tale, roade-te întru folosul omenirii şi scrie un FOLIO uriaş pentru dânsa, despre nasurile ei.

De cum va fi fost trimeasă vestea în sensoriul lui Slawkenbergius – aşa ca dânsul să ştie al cui deget atins-a clapa, a cui mână mişcat-a foile[260] –, fiind Slawkenbergius mort şi îngropat de mai bine de cincizeci de ani, nu putem face nimic alta decât să ridicăm felurite prepusuri.

Slawkenbergius fu jucat pe degete[261], din câte ştiu eu, aidoma cu unul din învățăceii lui Whitefield[262], adicătelea cu atâta desăvârşita cunoştință, bunul meu

---

260 Foalele, burduful orgii.

261 Joc de cuvinte. În engleză, to play upon: a) a cânta la un instrument; b) a fi dus de nas.

262 George Whitefield (1714-1770), metodist englez.

domn, de cine anume, din cei doi, era maestrul ce cânta *instrumentul* său, că nu-şi mai are rostul niciun soi de presupus.

Căci în relatarea ce Hafen Slawkenbergius o dă lumii privind pricinile şi temeiurile pentru care a scris şi şi-a petrecut atâţia ani din viaţă întru întocmirea numai şi numai a acestui op, către sfârşitul prolegomenei sale – ce, în treacăt fie zis, ar fi trebuit să se afle la început, dar legătorul tomului o puse cât se poate de nepotrivit între tabla de materii şi cartea însăşi –, el îşi înştiinţează cetitorul că încă din clipa când ajuns-a la vârsta discernământului şi fu în stare să afle şi să cumpănească cu sânge rece adevărata stare şi condiţiune omenească şi să înţeleagă ţelul şi menirea de căpătâi a făpturii cuvântătoare, ori spre a scurta tălmăcirea, scrierea lui Slawkenbergius fiind întocmită în latineşte, şi nu puţin întinsă în ce priveşte acest pasagiu, de când „începui a pricepe orişice lucru", grăieşte Slawkenbergius, „ori mai bine zis, *care lucru ce este*, şi-am putut băga de seamă că chestiunea nasurilor lungi a fost tratată în chip prea uşuratec de toţi înainte-mergătorii mei; simţit-am eu, Hafen Slawkenbergius, un puternic imbold, dimpreună cu o uriaşă chemare fără putinţă de împotrivire în mine, a mă înhăma la această lucrare".

Şi ca să fim drepţi cu Slawkenbergius, el intră pe câmpul de bătaie cu o lance mai zdravănă şi făcu o mai lungă carieră decât oricare altul înaintea sa – şi în adevăr merită o statuie, drept pildă pentru toţi scriitorii de lucrări voluminoase, căci dânsul, prea bunul meu domn, coprinse întreg subiectul, cercetă dialecticeşte fiece parte a lui, apoi îl aduse în plină zi, luminându-l cu toată scânteia ce o putea aprinde, fie din izbirea zestrei sale fireşti, fie din puterea ce i-o da adâncă şi desăvârşita cunoaştere a ştiinţelor, colaţionând, colectând şi compilând, cerşind, împrumutând şi şterpelind, în vreme ce înainta, tot ce s-a scris şi s-a dezbătut mai aprig despre nasuri în şcoalele şi porticele cărturarilor; aşa că scrierea lui Slawkenbergius poate fi pe drept cuvânt socotită nu numai ca pildă, ci ca un fără de cusur breviar şi instituţiune a nasurilor, coprinzând tot ce este ori poate fi folositor a se şti despre ele.

Iată de ce mă feresc a mai vorbi de aşa multele (de altfel) preţioase scrieri şi tratate din colecţiunea tatei, întocmite asupra nasurilor de-a dreptul, ori atingându-le în treacăt; ca Prignitz bunăoară, ce se află dinainte-mi pe masă, care, cu nesfârşita învăţătură şi cercetând cu cea mai desăvârşită neprihănire şi ştiinţă mai bine de patru mii felurite tigve din cincizeci de bolniţe ce le scormonise prin Silesia, ne-a încunoştinţat că mărimea şi configuraţiunea părţilor osoase ori ciolănoase ale nasurilor omeneşti, în orice colţ de ţară, afară numai de Crimeea tătărască, unde toate sunt turtite cu policarul la naştere, drept care nu ne putem face nici o părere despre dânsele, sunt mult mai asemănătoare decât îşi închipuie lumea; osebirea între ele fiind o nimica toată de nici nu merită a mai fi luată în seamă; dar însă mărimea şi voinicia nasului

fiecărui individ, prin care unul îl întrece pe celălalt şi are un preţ mai mare, se datoreşte părţilor sale muşchiuloase şi cartilaginoase, în a căror conductori şi sinusuri sângele şi spiritele animale sunt împinse şi mânate de căldura şi forţa închipuirii, aflătoare doar la un pas de nas (fără numai la idioţi, pe cari Prignitz, mulţi ani trăitor în Turcia, îi socoteşte a fi mai aproape de ocrotirea Cerului); aşa se face neapărat şi neînlăturat, zice Prignitz, că perfecţiunea nasului e în directă proporţiune aritmetică cu perfecţiunea închipuirii purtătorului său.

Din aceeaşi pricină, adicătelea deoarece se găseşte în Slawkenbergius, nu mai pomenesc de Scroderus (Andrea), care, o ştie toată lumea, se pune împotriva lui Prignitz cu mare îndârjire, dovedind în felul său aparte, întâi logiceşte şi mai apoi cu un şir de îndărătnice fapte, „că aşa departe e Prignitz de adevăr când susţine că închipuirea zămisleşte nasul, încât e taman pe dos, căci nasul zămisleşte închipuirea”.

Învăţaţii îl bănuiră pe Scroderus c-ar face un sofism neruşinat. Şi Prignitz zbieră în cursul gâlcevii că Scroderus i-ar fi şterpelit chipurile ideea de subt nas –, dar Scroderus nu se dădu bătut, susţiindu-şi mai departe teza.

Tata tocmai şovăia în sinea sa a cui parte să ia în această chestiune, când Ambrose Paraeus îl hotărî cât ai clipi şi, răsturnând amândouă sistemele, atât pe cel al lui Prignitz, cât şi pe cel al lui Scroderus, îl trase afară din controversă.

Fiţi marturi – nu voiesc a-l încunoştinţa pe cetitorul învăţat, spuind-o, ci o pomenesc doară spre a arăta cărturarilor c-o ştiu însumi – că acest Ambrose Paraeus era întâiul hirurg şi cârpaciu de nasuri al lui Francisc al Nouălea[263], riga Franţei, şi ţinut la mare cinste de dânsul precum şi de alţi doi regi ce i-au premers ori i-au urmat (nu mai ştiu bine) şi că, afară numai de boroboaţa ce o făcu în ce priveşte istoria nasurilor lui Taliacotius[264] şi chipul cum le lipea, era socotit de întreg colegiul doftoricesc din acea vreme a cunoaşte în materie de nasuri mai mult ca oricare alt muritor ce le-a ţinut vreodată în mina.

Acu, Ambrose Paraeus îl încredinţa pe tata că adevărata pricină a ceea ce a cutropit atâta luarea-aminte a lumii şi asupra căreia Prignitz şi Scroderus şi-au irosit aşa multă învăţătură şi minte nu era niciuna, nici alta, ci că lungimea şi frumuseţea nasului se datoreşte numai şi numai moliciunii şi miădioşeniei ţâţei dădacei – aşa cum turtirea şi scurtimea nasurilor pipernicite se datoreşte tăriei şi vârtoşeniei elastice ale aceluiaşi organ de hrănire, zdravăn şi plin de vlagă –, care lucru, deşi norocit pentru muiere, înseamnă nimicirea pruncului, din pricină că naşul său e aşa buşit, bontit, tâmpit şi răcit de zisul organ, încât nu ajunge în veci *ad mensuram suam legitimam*[265]; dar în cazul moliciunii şi miădioşeniei ţâţei

---

263 De fapt, Carol al IX-lea. Sterne îl confundă în chip deliberat pentru a râde de aşa-zisa erudiţie a cărturarilor din acea vreme.

264 Gaspare Tagliacozzi (1546-1599), chirurg italian.

265 La mărimea sa legiuită (lat.).

dădăcii ori mamei, afundându-se într-însa, zice Paraeus, ca în unt, nasul e alintat, hrănit, îngrăşat, înviorat, întremat şi îndemnat la necurmată creştere.

Voi băga de seamă două lucruri numai, în ce-i priveşte pe Paraeus: întâi, că dovedeşte şi lămureşte toate astea cu desăvârşita curăţenie şi bună-cuviinţă în vorbire: pentru care odihnească-se în pace, veci de veci; şi al doilea, că, pe lângă că a răsturnat în atare chip desăvârşit sistemele lui Prignitz şi Scroderus, ipoteza sa răsturnă totdeodată şi sistema de pace şi armonie a familiei noastre; şi trei zile încheiate nu numai că încurcă trebile între tată şi mama, dar întoarse aşijderi pe dos toată casa, afară numai de unchiul Toby.

Asemenea caraghioasă istorisire a unei atari gâlcevi dintre un bărbat şi soaţa sa, fără îndoială că n-a mai răsuflat de când e lumea pe gaura cheii porţii dinspre uliţă.

Aflaţi că mama – dar am întâi a vă zice alte cincizeci lucruri mai însemnate, am o sută de încurcături ce-am făgăduit să le descurc şi o mie de nenorociri şi păţanii domestice, îngrămădindu-se asupra mea cu carul, una în cârca celeilalte.

O vacă scăpă (a doua zi dimineaţă) la fortificaţiunile unchiului Toby şi rumegă două raţii jumătate de iarbă uscată, fărâmând totodată şi lostopănii ce căptuşeau uvrajul în corn şi drumul său de strajă. Trim stărui să fie judecat la curtea marţială, vaca să fie împuşcată, iar Slop răstignit pe cruce, eu să fiu tristrămisit şi, chiar de la sfântul botez, făcut mucenic. Biete făpturi nenorocite ce suntem cu toţii! S-ar cădea să mi se schimbe scutecele, dar n-am vreme de pierdut cu urletele. L-am lăsat pe tata zăcând de-a curmezişul patului iar pe unchiul Toby în bătrânul său jilţ înciucurat, şezând lângă dânsul, şi-am făgăduit că mă voi înturna la dânşii într-o jumătate de ceas; şi s-au şi scurs treizeci şi cinci de minute. Din toate încurcăturile în care fu văzut un autor, asta e fără îndoială cea mai grozavă, căci am de sfârşit acel folio al lui Hafen Slawkenbergius, bunul meu domn, am a povesti un dialog între tată şi unchiul Toby privind soluţiunile lui Prignitz, Scroderus, Ambrose Paraeus, Ponocrates[266] şi Grangousier[267], a tălmăci o istorioară din Slawkenbergius şi toate astea în cele cinci minute care-au şi trecut: ce căpăţână! Ce n-ar da vrăjmaşii mei să vază ce-i înlăuntrul ei!

Capitolul al treizeci şi nouălea

Nu se afla scenă mai caraghioasă în familia noastră şi, spre a-i face dreptate în această privinţă – aci scot tichia şi-o pun pe masă lângă călimară, ca zisele să-mi fie şi mai solemne –, socot în adâncul sufletului (afară numai dacă iubirea şi părtinirea pentru înţelegerea mea nu mă orbeşte) că mâna Făcătorului

---

266 Ponocrates, preceptorul lui Gargantua.

267 Grangousier, tatăl lui Gargantua.

şi Ziditorului tuturor lucrurilor n-a făcut ori strâns laolaltă o familie (măcar în acel răstimp despre care vă istorisesc eu) unde membrii ei să fie plăsmuiți ori contrastați mai fericit dramaticeşte, că în a noastră, ori căreia, putința de a prilejui scene aşa desfătătoare, precum şi a le schimba ia nesfârşit, de dimineață până seara, să-i fi fost mai înrădăcinată şi în chip nețărmurit încredințată că familiei Shandy.

Şi niciuna nu era mai hazlie, zic, în acest năstruşnic teatru al nostru, decât cele ce se iscau din chiar acel capitol al nasurilor lungi, mai cu seamă când închipuirea tatei se înfierbântă de căutări şi vroia, nici mai mult, nici mai puțin, decât s-o înfierbânte şi pe cea a unchiului Toby.

Unchiul Toby făcea tot ce-i stă în puteri să-l mulțumească şi, c-o răbdare netulburată, şedea pufăind din lulea ceasuri întregi la rând, în vreme ce tata îi încerca în fel şi chip căpățâna, dibuind fiece cale cu putință spre a-i îndesa acolo soluțiunile lui Prignitz şi Scroderus.

De fost-au cumva deasupra înțelegerii unchiului Toby, ori împotriva ei, ori că mintea sa era ca lemnul ud ce nu prinde nici o scânteie, ori că era aşa plină de săpături, galerii subterane, palanci, curtine şi alte stavile ostăşeşti ce-i făceau neputincios să vază limpede în doctrinele lui Prignitz şi Scroderus, nu v-o spui, ci îi las pe cărturari, pe rândaşi, pe anatomişti şi pe meşterii ingineri s-o lămurească, bătându-se între dânşii. Mai era un neajuns, nu mă îndoiesc, căci tata trebuia să tălmăcească vorbă cu vorbă latinească lui Slawkenbergius întru folosul unchiului Toby, lucru ce îl făcea, nefiind mare meşter, nu întotdeauna fără cusur, şi îndeobşte acolo unde avea mai mare trebuință. Asta, fără îndoială, aduse după sine alt neajuns: că în râvna sa cea mai înfocată a-i descurca mintea unchiului Toby, ideile tatei se năpusteau buluc înaintea tălmăcirii, iară tălmăcirea, cu aceeaşi iuțeală, o lua înaintea ideilor unchiului Toby, ceea ce nu sporea din cale-afară limpezimea cu care cetea tata.

Capitolul al patruzecilea

Harul argumentării şi al silogismului – vroiesc a zice la om, căci la tagmele superioare ca cele ale îngerilor şi ale spiritelor totul se face, cum aflai, de nu vă e cu supărare Luminățiilor Voastre, prin INTUIȚIE, iară ființele inferioare, cum ştiți cu toții, Luminățiile Voastre, fac silogisme cu ajutorul nasului; măcar că se află pe ocean un ostrov plutitor (nu chiar la largul său, totuşi) ai cărui locuitori, de nu mă înşală urechile, sunt aşa desăvârşit înzestrați încât fac silogisme în acelaşi chip şi adeseori încă de minune – dar astea nu-şi au locul nici aci şi nici în altă parte. Harul de-a o face aşa cum trebuie, pentru noi, ori actul însemnat şi de căpătâi al argumentării la om, după logicieni, e aflarea acordului sau dezacordului dintre două idei prin mijlocirea celei de a treia (numită *medius*

terminus[268]), aşa cum un om, bine zice Locke, află cu ajutorul yardului că două jgheaburi de popice, ce nu pot fi puse unul peste altul spre a fi măsurate prin juxtapunere, au aceeaşi lungime. Acelaşi mare cugetător, de-ar fi privit cum tata îşi ilustra sistemele nasurilor şi ar fi băgat de seamă purtarea unchiului Toby – cu câtă luare-aminte asculta fiece vorbă şi, de câte ori îşi scotea luleaua din gură, cu ce minunată seriozitate contempla lungimea ei, cercetând-o pieziş în vreme ce o ținea între degetul arătător şi policar, apoi drept din față, apoi de dincolo, pe urmă de dincoace, în toate direcțiunile şi pozițiunile cu putință – ar fi tras conclusul că unchiul meu pusese mâna pe *medius terminus* şi făcea silogisme, măsurând cu dânsul adevărul fiecărei ipoteze privitoare la nasurile lungi, la rând, pe măsură ce tata i le punea dinainte. Asta, în treacăt fie zis, ar fi fost mai mult decât vroia tata, ținta tuturor lecturilor sale filosofice, cu cari se ostenea atâta, fiind să-l facă pe unchiul Toby nu să *comenteze*, ci să *priceapă*, *să ție* boabele şi grăunțele învățăturii, nu să le *cântărească*. Unchiul Toby, cum veți vedea în capitolul ce urmează, nu făcea niciuna, nici alta.

Capitolul al patruzeci şi unulea

— Mare păcat, strigă tata într-o seară de iarnă, după trei ceasuri de chinuitoare tălmăcire din Slawkenbergius, mare păcat, strigă tata, puindu-şi papiota mamei semn în carte în vreme ce vorbea, că adevărul trebuie să se ferece într-o platoşă aşa puternică şi să fie aşa îndărătnic încât să nu capituleze nici la cel mai stăruitor asediu.

Acum se întâmpla, precum în multe alte dați, că închipuirea unchiului Toby, în vreme ce tata i-l desluşea pe Prignitz, neavând nimic ce s-o priponească acolo, să facă o mică plimbare până la câmpul de joc – tare-ar mai fi vroit şi trupul s-o urmeze –, astfel că, cu toată înfățişarea sa de şcolar ațintit asupra acelui *medius terminus*, unchiul Toby era deplin neştiutor de întreaga dezbatere şi toate pro şi contrele sale, de parcă tata ar fi tălmăcit pe Hafen Slawkenbergius din latină în irocheză. Dar cuvântul „asediu” din metafora tatei, ca o putere talismanică aducându-i îndărăt închipuirea tot aşa de iute precât apăsarea pe clapă aduce nota, unchiul Toby îşi deschise bine urechile, iară tata, văzând că îşi scoate luleaua din gură şi se dă cu jilțul mai aproape de masă, ca şi când ar fi avut dorința să tragă cât mai mult folos, îşi începu din nou vorba cu mare plăcere, schimbând doar rânduiala frazei şi fără metaforă cu asediul, spre a se feri de primejdia ce îşi dădea seama că-l pândeşte.

— Mare păcat, repetă tata, că adevărul poate fi numai de o singură Parte, frate Toby, având în vedere cita iscusință au arătat toți aceşti mvățați în soluțiunile lor privitoare la nasuri.

---

268 Termenul median (lat.).

— Cum, nasurile se pot dizolva? întrebă unchiul Toby.

Tata îşi împinse jilţul înapoi, sări în picioare, îşi puse pălăria pe cap, din patru salturi fu la uşă, o deschise cu o smucitură, îşi scoase capul afară pe jumătate, trânti uşa pe loc, nu luă în seamă ţâţâna cea buclucaşă, se înturnă la masă, smulse papiota mamei din cartea lui Slawkenbergius, se îndreptă cu repeziciune spre masa de scris, făcu domol calea întoarsă, înfăşură în jurul policarului papiota mamei, îşi descheie nasturii de la jiletcă, aruncă papiota mamei în foc, muşcă în două perniţa ei de ace şi îşi umplu gura cu rumeguş, înjură: „încurca-te-ar dracu'!" Dar, luaţi seamă, înjurătura fu ţintită spre mintea unchiului Toby, ce şi aşa era destul de încurcată. Sudalma veni însă şi încărcată cu rumeguş, care rumeguş, cu-ngăduinţa'Nălţimilor Voastre, nu era altceva decât praful de puşcă la ghiulea.

Noroc că furia tatei nu ţinea mult; căci atât cât ţinea, îi făcea viaţa iad, şi unul din cele mai încurcate lucruri din câte întâlnit-am eu în cercetările mele asupra firii omeneşti e că nimic nu se dovedea a-l înfuria pe tata mai rău, ori să-l facă să sară în aer asemenea prafului de puşcă, decât loviturile fără veste ce le primea ştiinţa sa de la năstruşnica simplitate a întrebărilor unchiului meu. De l-ar fi înţepat în dos cinşpe duzini de viespi în tot atâtea locuri şi tot n-ar fi putut împlini mai numeroase funcţiuni mecanice în mai puţine clipe, ori nu l-ar fi dezlănţuit nici pe jumătate cât o făcu o singură *quaere*[269] de trei vorbe nepotrivite, năpustindu-se din plin asupra sa, tocmai când îşi gonea mai înfocat căluţul de bătaie.

Pentru unchiul Toby era totuna – îşi fuma luleaua cu cea mai mare seninătate, căci în inima să nu vroise să-şi rănească fratele – şi cum capul cu greu îl putea duce unde era buba, îl lăsa întotdeauna, cât se poate de încrezător, pe tata să se potolească singur. În cazul de faţă îi trebuiră cinci minute şi treizeci şi cinci de secunde.

— Pe tot ce-i bun! se jură tata, în vreme ce se linştea şi luând sudalma din breviarul lui Ernulphus (spre a nu-l nedreptăţi, totuşi, tata păcătuia în acest chip – cum îi zise chiar dânsul doftorului Slop în tărăşenia cu Ernulphus – tot aşa rar ca orice alt muritor). Pe tot ce-i bun şi mare, frate Toby, zise tata, de n-ar fi filosofia ce te îmbunează cum te îmbunează, m-ai fi scos de-a dreptul din sărite. Ei bine, prin soluţiunile nasurilor de care îţi vorbeam, înţeleg – după cum ţi-ai fi dat seama dacă m-ai fi ascultat cât de cât – feluritele desluşiri ce învăţaţii din osebite ramuri ale ştiinţei le-au dat omenirii în ce priveşte pricinile scurtimii ori lungimii nasurilor.

— Păi nu e decât o singură pricină, întoarse răspuns unchiul Toby, că nasul unui om e mai lung ca al altuia – anume că aşa vroit-a Domnul să fie, şi nu altmintrelea.

---

269 Întrebare (lat.).

— Asta e soluțiunea lui Grangousier[270], se vârî tata.

— El e acela, urmă unchiul Toby, înălțându-şi privirile şi neluând în seamă întreruperea, ce ne face pre noi toți, ne croieşte şi ne întrupează în forme, proporțiuni şi întru țeluri plăcute înțelepciunii]ul nemărginite.

— Asta e o explicațiune pioasă, dar nu filosofică, şi se găseşte într-însa mai multă religiune decât sănătoasă ştiință.

Îi stătea în fire unchiului Toby să fie cu frica lui Dumnezeu şi să aibă respect de religie. Aşa că în clipa când tata îşi sfârşi observațiunea, unchiul Toby prinse a fluiera *Lillabullero* cu şi mai multă râvnă (măcar că mai falş) ca de obicei.

— Dar ce s-o fi făcut papiota soației mele?

Capitolul al patruzeci şi doilea

Nu-i nimic – ca un apendice la cusut, papiota ar putea avea oarece însemnătate pentru mama, dar niciuna pentru tata ca semn de carte în Slawkenbergius. Acesta din urmă era pentru tatăl meu, în fiece filă a sa, o comoară neprețuită de nesecată cunoaştere – nu l-ar fi putut deschide în chip greşit; şi zicea adesea, închizând cartea, că, de s-ar pierde toate ştiințele şi artele din lume, dimpreună cu scrierile ce tratează despre ele, ori de s-ar întâmpla să piară prin nefolosință înțelepciunea şi politica guvernelor, ori, aşijderi, s-ar uita tot ce-au scris dregătorii ori au pus să se scrie despre părțile trainice au şubrede ale curților domneşti şi împărățiilor, şi ar supraviețui doar Slawkenbergius, cu mâna pe inimă jura c-ar fi prea destul ca să puie din nou lumea pe roate.

Aşadar, în adevăr era o comoară; o instituțiune coprinzând tot ce se cade a fi ştiut despre nasuri şi toate celelalte – la utrenie, prânz şi vecernie, Slawkenbergius îi era hodină şi desfătare: îl avea de-a pururi în mină, ai fi jurat, domnule, că-i niscaiva ceaslov al vreunui călugăr, atât era de tocit şi de terfelit, ros şi măcinat de degete, în toate locurile, de la cap la coadă.

Nu sunt un admirator al lui Slawkenbergius chiar atât de înfocat ca tata; se află ceva într-însul, fără îndoială, dar, după părerea mea, cea mai bună parte, nu zic cea mai folositoare, dar cea mai hazlie, din Hafen Slawkenbergius sunt istorioarele sale, şi, având în vedere că era neamț, multe din ele le povestea cu destulă imaginațiune; acestea sunt coprinse în cea de-a doua carte a sa, ocupând aproape jumătate din al său folio şi fiind împărțite în zece decade, fiecare decadă având zece poveşti. Filosofia nu se clădeşte pe poveşti, aşa că era o greşeală din partea lui Slawkenbergius să le dea drumul în lume subt acea numire: sunt câteva din ele în decadele a opta, a noua şi a zecea cari, mărturisesc, par mai degrabă jucăuşe şi hâtre decât speculative, dar în general nu trebuie privite de către învățați că nişte relatări amănunțite ale unor fapte de sine stătătoare, toate

---

270 Vezi Rabelais, Gargantua, cartea I, cap. 40.

gravitând în jurul subiectului său de căpătâi şi strânse de dânsul cu mare fidelitate şi adăogate la opul său ca tot atâtea ilustraţiuni ale doctrinei nasurilor.

Şi cum avem destulă vreme la îndemână, dacă-mi îngădui, prea bună doamnă, îţi voi povesti a noua istorioară din cea de-a zecea decadă.

CARTEA A PATRA

Slawkenbergii Fabella[271]

Vespera Quidam frigidula, posteriori în parte mensis *Augusti*, peregrinus, mulo fusco colore insidens, mantica a tergo, paucis, indusiis, binis calceis, braccisque sericis coccineis repleta, *Argentoratum* ingressus est.

Miliţi cum percontanti, quum portas intraret dixit, se apud Nasorum promontorium fuisse, Francofurtum proficisci, et Argentoratum, transitu ad fines Sarmatiae mensis intervallo, reversurum.

Miles peregrini în faciem suspexit – Di boni, nova forma masi!

At multum mihi profuit, inquit peregrinus, carpum amento extrahens, e quo pependit acinaces: Loculo manum inseruit; et magna cum urbanitate, pilei parte anterioare tacta mânu sinistra, ut extendit dextram, militi florinum dedit et processit.

Dolet mihi, ait miles, tympanistam nanum et vulgam alloquens, virum adeo urbanum vaginam perdidisse: itinerări haud poterit nuda acinaci; neque vaginam toto *Argentorato*, habilem inveniet.

— Nullam unquam habui, respondit peregrinus respiciens – seque comiter inclinans – hoc more gesto, nudam acinacem elevans, mulo lento progrediente, ut nasum tueri possim.

Non immerito, benigne peregrine, respondit miles.

Nihili aestimo, ait iile tympanista, e pergamena factitius est.

Prout christianus sum, inquit miles, nasus iile, ni sexties major sit, meo esset conformis.

Crepitare audivit ait tympanista.

Mehercule! sanguinem emisit, respondit miles.

Miseret me, inquit tympanista, qui non ambo tetigimus!

---

271 Nota autorului. Cum De Nasis al lui H. Slawkenbergius este un op din cale-afară de rar, poate că cetitorului prea învăţat nu i-ar fi chiar neplăcut să vază o probă de câteva file din original. N-o să fac nicio altă refiecţiune asupra lui, fără decât că latineasca sa din istorisiri e mult mai concisă decât cea din arguţiile filosofice şi, socot, are ceva mai multă latinitate într-însa.

Eodem temporis puncto, quo haec res argumentata fuit inter militem et tympanistam, disceptabatur ibidem tubicine et uxore sua qui tune accesserunt, et peregrino praetereunte, restiterunt.

Quantus nasus! aeque longus est, ait tubicina, ac tuba.

Et ex eodem metallo, ait tubicen, velut sternutamento audias.

Tantum abest, respondit illa, quod fistulam dulcedine vincit.

Aeneus est, ait tubicen.

Nequaquam, respondit uxor.

Rursum affimo, ait tubicen, quod aeneus est.

Rem penitus explorato; prius, enim digito tangam, ait uxor, quam dormivero.

Mulus peregrini gradu lento progressus est, ut unumquodque verbum controversiae, non tantum inter militem et tympanistam, verum etiam inter tubicinem et uxorem ejus, audiret.

Nequaquam, ait iile, în muli collum fraena demittens, et manibus ambabus în pectus positis (mulo lente progrediente) nequaquam, ait iile respiciens, non necesse est ut res isthaec dilucidata *foret*. Minime gentium! meus nasus nunquam tangetur, dum spiritus hos reget artus – Ad quid agendum? ait uxor burgomagistri.

Peregrinus illi non respondit. Votum faciebat tune temporis sancto *Nicolao*; qua facto, în sinum dextrum inserens, e qua negligenter pependit acinaces, lento gradu processit per plăteam Argentorati latam quae ad diversorium templo ex adversum ducit.

Peregrinus mulo descendens stabulo includi, et manticam inferi jussit: qua aperta et coccineis sericis femoralibus extractis cum argenteo laciniato riept ij auTE, hâş şese induit, statimque, acinaci în mânu, ad forum deambulavit.

Quod ubi peregrinus esset ingressus, uxorem tubicinis obviam euntem aspicit; illico cursum fiectit, metuens ne nasus suus explo-raretur, atoue ad diversorium regressus est – exuit se vestibus; braceas coccinas sericas manticae imposuit mulumque educi jussit.

Francofurtum profeciscor, ait iile, et Argentoratum quatuor abhinc hebdomadis revertar.

Bene curasti hoc jumentum? (ait) muli faciem mânu demulcens – me, manticamque meam, plus sexcentis miile passibus portavit.

Longa via est! respondet hospes, nisi plurium esset negoti.

— Enimvero, ait peregrinus, a Nasorum promontorio redii, et nasum speciosissimum, egregiosissimumque quem unquam quisquam sortituS est, acquisivi.

Dum peregrinus hanc miram rationem de seipso reddit, hospes et uxor ejus, oculis intentis, peregrini nasum contemplantur – Per sanctos senctasque omnes, ait hospitis uxor, nasis duodecim maximis în *toto* Argentorato major est!

— estne, ait illa mariti în aurem insusurrans, nonne est nasus praegrandis?

Dolus inest, anime mî, ait hospes – nasus est falsus.

Verus est, respondit uxor – Ex abiete factus est, sit iile, terebinthinum oletCarbunculus inest, ait uxor.

Mortuus est nasus, respondit hospes.

Vivus est ait illa.

— et şi ipsa vivam tangam.

Votum feci sancto Nicolao, ait peregrinus, nasum meum intactum fore usque ad – Quodnam tempus? illico respondit illa.

Minimo tangetur, inquit iile (manibus în pectus compositis) usque ad illam horam – Quam horam? ait illa – Nullam, respondit peregrinus, donec pervenio adQuem locum.

— obsecro? ait illa – Peregrinus nil respondens mulo conscenso discessit.

Istorioara lui Slawkenbergius

Era în murgul serii, plăcut şi răcoros, ce punea capăt unei zile de zăduf, pe la finele lui gustar, când un străin călare pe un catâr corbiu, cu o bocceluţă aşezată la spate, coprinzând câteva cămăşi, o păreche de încălţări şi nişte nădragi de atlaz cârmâziu, intră în târgul Strassburgului.

Îi zise strajei, care îl cercetă în vreme ce intră pe poartă, că fusese la Promontoriul Nasurilor şi că acum se îndreaptă spre Frankfurt, trebuind să se întoarne la Strassburg din ziua ceea într-o lună, spre a purcede la drum către hotarele Sarmaţiei.

Straja îşi ridică privirile spre faţa străinului – asemenea nas nu mai văzuse el de când lumea!

— Prin multe am mai trecut, urmă străinul şi, scoţându-şi mâna dintr-o legătură neagră de care spânzura o sabie scurtă, o vârî în buzunar şi, cu multă curtenie, ducându-şi stânga la pălărie în vreme ce îşi întindea dreapta, puse în palma strajei un florin, apoi îşi văzu de drum.

— Mă doare, grăi straja către un toboşar prichindel şi crăcănat, să văz că un om atât de curtenitor şi-a pierdut teaca – fiindcă nu Poate să meargă la drum fără teacă la sabie şi nu-şi va găsi una pe măsură în tot Strassburgul.

— N-avui niciodată vreuna, răspunse străinul, uitându-se peste umăr la strajă şi ducându-şi mâna la pălărie în vreme ce cuvânta. O port aşa, urmă

dânsul, ridicându-şi sabia goală, catârul înaintând agale fără oprire, spre a-mi ocroti nasul.

— Apoi dreptu-i că şi merită, bunule străin, înturnă răspuns straja.

— Ba nu plăteşte nici o ceapă degerată, se vârî toboşarul cel crăcănat – nu vezi că-i un nas de pergament?

— Nas e, cum sunt eu bun catolic, numai că e de şase ori mai mare ca al meu, zise straja.

— L-am auzit pârâind, răspunse toboşarul.

— Pe Hercule! Îl văzui sângerând, zise straja.

— Ce păcat, strigă toboşarul, că nu-l putem pipăi!

Tot atunci, o dată cu gâlceava dintre toboşar şi strajă, se ciondăneau din aceeaşi pricină un trâmbiţaş cu soaţa sa, ce se întâmplaseră chiar atunci pe-acolo şi se opriseră să-l vază pe străin trecând.

— Doamne ajută! Ce nas! E lung, zise soaţa trâmbiţaşului, cât o trâmbiţă.

— Şi-i tot din tinichea ca dânsa, adaose trâmbiţaşul, precum îţi poţi da seama după strănut.

— E dulce ca un flaut, zise ea.

— Ba-i alamă, se împotrivi bărbatul.

— Ba-i vârful unei plăcinte, i-o întoarse muierea.

— Îţi zic, grăi trâmbiţaşul, că-i de alamă[272].

— Afla-voi eu adevărul, zise femeia trâmbiţaşului, căci îl voi pipăi încă înainte de a mă duce la culcare.

Catârul străinului mergea aşa domol că el nu pierdu un cuvinţel nici din gâlceava strajei cu toboşarul şi nici din cea a trâmbiţaşului cu femeia sa.

— Nu! zise el, lăsând să cază frâiele pe grumazul catârului şi încrucişându-şi pe piept mâinile amândouă că un sfânt (catârul mergând toată vremea înainte, fără grabă). Nu! zise el privind către cer. Nu-i sunt dator lumii, defăimat şi dezamăgit cum am fost, să-i dau vreo încredinţare. Nu! urmă el, nasul îmi va rămâne neatins atâta vreme cât Domnul îmi va da putere...

— Să faci ce? se repezi soaţa unui burgmaistru.

Străinul n-o luă în seamă – el făcea un legământ Sfântului Nicolae; ce, isprăvindu-l, îşi desfăcu braţele la fel de solemn pe cât şi le încrucişase, apucă frâiele cu stânga şi puindu-şi dreapta în sân, cu sabia bălăngănindu-se în voie la încheietura ei, călări înainte cu iuţeala cu care îl purtau picioarele catârului, pe uliţele mari ale Strassburgului, până când întâmplarea îl scoase la un han mare din piaţă, faţă-n faţă cu biserica.

De cum descălecă, străinul porunci să i se ducă în grajd catârul, iar bocceluţa în han; apoi, dezlegând-o şi scoţând nădragii săi de atlaz

272 Joc de cuvinte intraductibil; engl. Brazen: a) de alamă; b) obraznic Jocul de cuvinte nu apare în „originalul” latin (scris de Sterne).

cârmâziuchindisiți cu fir de argint (pe accesoriul lor ce nu cutez a-l tălmăci) – şi-i trase cu prohabul cel argintat cu tot şi ieşind cu sabia goală în mâna prinse a se preumbla în piața cea mare a târgului.

De-abia făcu străinul de trei ori înconjurul pieței, când dădu cu ochii de soața trâmbițaşului, viindu-i taman dimpotrivă – aşa că înturnându-se iute, de teamă să nu-i fie asaltat nasul, intră neîntârziat în han – se dezbrăcă, îşi vârî nădragii săi cârmâzii etc. Etc. În bocceluță şi porunci să i se aducă la scară catârul.

— Plec, zise străinul, la Frankfurt şi-o să mă înapoiez la Strassburg de azi într-o lună. Nădăjduiesc, urmă el, mângâindu-şi pe cap catârul cu stânga în vreme ce se aburca în şa, că te-ai purtat cum se cuvine cu acest slujitor credincios al meu – mă duse pe mine şi bocceaua, urmă dânsul, bătându-l încetişor pe grumaz, cale de peste şase sute leghe.

— Apoi, asta-i drum, nu glumă, domnule, răspunse hangiul, fără numai dacă omul n-o fi având vreo treabă însemnată.

— Aş! Aş! zise străinul, am fost la Promontoriul Nasurilor: şi îmi luai unul din cele mai făloase, har Domnului, din câte fu sortit să aibă un muritor.

În vreme ce dă aceste desluşiri ciudate despre sine, hangiul şi femeia lui priveau țintă la nasul străinului. Pe sfânta Radagunda, îşi zise hangița, e mai falnic decât orice duzină din cele mai de nădejde nasuri din Strassburg, puse laolaltă.

— Nu-i asta, oare, îi şopti ea bărbatului la ureche, nu-i asta oare un nas măreț?

— E o înşelăciune, draga mea, zise hangiul, e un nas falş.

— Ba nu e falş.

— E făcut din brad, zise dânsul, miroase a terebentină.

— Ba uite-o bubuliță pe el.

— Ba-i mort, se împotrivi iarăşi hangiul.

— Ba-i viu, cum mă vezi şi cum te văd, zise hangița, şi-am să-l pipăi neapărat.

— M-am legat astăzi pe Sfântul Nicolae, zise străinul, că nu-mi va atinge nimeni naşul până – Aci străinul îşi coborî glasul şi privi către cer – Până când? se repezi hangița.

— Nu se va atinge nimeni de el, repetă străinul, împreunându-şi mâinile şi ducându-le la piept, până în ceasul – Care ceas? strigă hangița.

— Niciodată! Niciodată, zise străinul. Niciodată înainte de a ajunge...

— Pentru numele lui Dumnezeu, unde? strigă iarăşi dânsa. Străinul purcese la drum fără să mai scoată o vorbă.

Nici nu ajunsese străinul la o jumătate leghe depărtare de târg pe drumul Frankfurtului, când tot Strassburgul vuia din pricina naşului său. Clopotele

chemau pe strassburghezi la slujbă spre a-şi sfârşi cu o rugăciune strădaniile zilei – nimeni însă nu le auzea. Târgul era ca un viespar – bărbaţi, femei şi copii (clopotele băteau întruna) forfoteau încoace şi încolo, aci intrau, colo ieşeau, în sus şi-n jos, ba pe-o uliţă, ba pe alta – L-ai văzut? L-ai văzut? L-ai văzut? O! L-ai văzut? Cine l-a văzut? Care l-a văzut? În numele sfântului, cine l-a văzut?

— Vai, Doamne! Eram la vecernie – eu spălam – eu scrobeam rufele – eu făceam curăţenie – eu scuturam praful – Miluieşte-mă, Doamne! N-apucai să-l văz.

— Nu-l pipăi!

— Să fi fost eu strajă ori toboşar crăcănat, ori trâmbiţaş ori soaţa sa – strigă şi se jeluia tot natul pe toate uliţele şi-n toate colţişoarele Strassburgului.

În vreme ce zăpăceala şi ameţeala dormeau peste tot târgul, străinul cel curtenitor se-ndrepta, pe catârul său, domol-domol, către Frankfurt, de parcă n-ar fi avut niciun amestec în toată treaba, convorbind tot drumul în crâmpeie de frază cu catârul, cu sine ori, câteodată, cu Julia lui.

— O, Julia, încântătoarea mea Julia!

— Nu ne putem opri să mănânci mărăcinul ala – ca vreodată limba vreunui bănuitor rival să mă prade de o desfătare ce tocmai eram pe cale s-o gust.

Pfui – nu-i decât un mărăcine – nu-i nimic – o să mănânci mai bine la cină. Mazilit de ţara mea – departe de prieteni – departe de tine. Sărac de pielea ta, eşti trudit mort de-atâta cale! Hai, dă-i drumul mai iute – n-am nimica în bocceluţă afară de două cămăşi, o păreche de nădragi de atlaz cârmâziu cu un prohab argintat – Dragă Julia! De ce la Frankfurt? Poate fiindcă o mâna neştiută mă călăuzeşte prin întorsurile şi căile acestea nebănuite – Te poticneşti – pe Sfântul Nicolae!

— la fiece pas – păi cu iuţeala asta o să tot mergem cât e noaptea de lungă până la – Din fericire, sau şi-voi jucăria soartei şi a defăimării – hărăzit a fi târât nejudecat – neascultat – neatins – de-i aşa, de ce n-am rămas la Strassburg, unde dreptatea – dar m-am jurat! Hai, c-ai să te adăpi – pe Sfântul Nicolae – O, Julia! De ce ţi-oi fi ciulind urechile? Nu-i decât un om etc.

Străinul călări înainte, întreţiindu-se astfel cu catârul şi cu Julia, până ajunse la un han, unde se pogorî pe dată, avu grijă de catâr, aşa cum îi făgăduise, să i se dea cele de trebuinţă – îşi luă bocceluţa cu nădragii de atlaz cârmâziu etc, porunci să i se facă o omletă pentru cină, se culcă pe la douăsprezece şi adormi tun peste cinci minute.

Era cam la acelaşi ceas când zarva din Strassburg se mai potoli pentru acea noapte. Strassburghezii se duseră binişor la culcare – dar nu aidoma străinului, pentru hodina minţii şi a trupului; zâna jyj[273], ca un spiriduş ce se

---

273 Zâna Mab, în credinţa populară, regina zânelor, cunoscută şi sub numele de Titania.

afla, luase nasul străinului şi, fără a-i micşora defel mărimea, se osteni în noaptea aceea să-l taie şi să-l împărțească în tot atâtea nasuri de felurite forme şi croieli câte se găseau în Strassburg să le ție. Starița de Quedlingberg, care dimpreună cu cele patru înalte demnitare ale cinului ei, subt-starița, decana, subt-capelana şi întâia canonică, veniseră în săptămâna aceea la Strassburg spre a cerceta Universitatea într-un caz de conştiință privitor la cheotorile fustelor, fu bolnavă toată noaptea.

Nasul străinului cel curtenitor i se cocoțase preasfinției sale pe creştetul glandei pineale a creierilor şi făcu atâta răscoală în închipuirea celor patru înalte demnitare ale cinului ei, că nu putură să închiză ochii toată noaptea din această pricină – se foiră fără încetare – pe scurt, se sculară ca tot atâtea strigoaice.

Penitentele celui de-al treilea cin al Sfântului Francisc[274] calverienele[275] – proemonstratensele[276] – benedictinele de la Cluny[277], carthusienele[278] şi toate celelalte câteva cinuri de călugărițe ce stăteau culcate pe crivaturile ori cergile lor se aflau încă într-o stare şi mai jalnică decât starița de Quedlingberg. Zvârcolindu-se şi tăvălindu-se, tăvălindu-se şi zvârcolindu-se de pe o parte pe alta noaptea întreagă – feluritele comunități de surori se zgâriară, se chinuiră de moarte – se dădură jos din pat aproape jupuite de vii – toată lumea crezu că Sfântul Anton le cercetase în noaptea aceea cu focul său – ce mai calea-valea, nu închiseră ochii toată noaptea de la vecernie până la utrenie. Călugărițele Sfintei Ursula fură cele mai înțelepte – nici nu încercară măcar să se culce.

Decanul de Strassburg, canonicii, capitularii[279] şi domiciliarii[280] (strânşi în sinod de dimineață spre a cerceta cazul chiflelor cu unt) ar fi vroit cu toții să fi urmat pilda ursulinelor.

Cum în grabă şi zăpăceala din seara trecută brutarii uitaseră cu toții să pună la dospit aluatul, în tot Strassburgul nu se găsea niciun fel de chifle cu unt pentru dejun.

---

274 Cel de al treilea ordin al Sfântului Francisc, sau ordinul salesienelor, înființat de Sfântul Francois de Sales şi Jeanne de Chantal, în 1618.

275 Notre-Dame du Calvaire, ordin de călugărițe fondat de Antoinette d'Orleans la începutul secolului al XVII-lea.

276 Ordinul de Premontres, ordin călugăresc întemeiat în 1120 de Sf. Norbert.

277 Nota autorului. H. Slawkenbergius vrea să zică aci maicile benedictine de la Cluny, mănăstire ctitorită în 940, de Odo, stareț de Cluny.

278 Ordinul carthusian, ordin călugăresc întemeiat de Sf. Bruno în secolul al XI-lea, în apropiere de Grenoble (Grande-Chartreuse).

279 Călugării care fac parte dintr-un consiliu de canonici.

280 Călugări aparținând unui ordin minor, care nu au dreptul să participe la un consiliu de canonici.

În întreaga incintă a catedralei era un du-te-vino neîntrerupt – o pricină de nelinişte şi zbucium şi o cercetare aşa plină de râvnă spre a o dezlega nu se mai pomenise la Strassburg de când întorsese Martin Luther târgul pe dos cu doctrinele sale.

Dacă nasul străinului îşi lua această slobozenie de a se băga în oalele[281] cinurilor religioase etc, ce ospăț pe cinste întinsese el printre cele ale mirenilor – e peste puterea condeiului meu a zugrăvi, acesta fiind şi aşa tocit până la ciot, măcar că mărturisesc (strigă Slawkenbergius cu mai multă voioşie decât m-aş fi aşteptat eu de la dânsul) că se află multe comparații trăitoare acum în lume ce ar putea sugera acestea compatrioților mei; dar la finele unui folio ca acesta, scris de dragul lor şi cu care mi-am irosit mare parte din viață, deşi recunosc că zisa comparație ființează pe undeva, n-ar fi oare necumpătat din partea lor să se aştepte ca eu să am vreme ori poftă s-o găsesc?

Ajungă-le de zic că zarvă şi dezordinea ce le pricinui în fanteziile strassburghezilor fură atât de întinse, aşa copleşitor coprinseră toate mințile lor, aşa numeroase lucruri ciudate fură rostite şi întărite prin jurământ, cu aceeaşi încredințare şi elocință de către toate taberele, încât îndreptă spre el întregul şuvoi al prelecțiilor şi prepusurilor – tot omul – bun sau rău, avut sau nevoiaş, învățat ori neînvățat, doftor ori student, stăpâna ori slujnică, nobil ori neam prost, călugăriță au mireană – îşi petrecea vremea ascultând veşti despre dânsul; fiece ochi din Strassburg năzuia să-l privească, fiece deget ori policar din Strassburg ardea de nerăbdare să-l pipăie.

Şi ce se mai adăoga – de cumva s-ar mai fi putut adăoga ceva la o dorință aşa năprasnică – era că strajă, toboşarul cel crăcănat, trâmbițaşul şi femeia lui, văduva burgmaistrului, hangiul şi hangița oricât de mult s-ar fi osebit în zugrăvirea şi mărturiile lor privind nasul străinului, căzuseră la învoială în două privinți: întâi, că el plecase la Frankfurt şi că nu se va înturna decât din acea zi într-o lună; şi al doilea, fie că nasul îi era falş ori ba, acel străin era una din cele mai desăvârşite întrupări ale frumuseții – cel mai bine făcut om, cel mai nobil, cel mai larg la pungă, cel mai curtenitor în purtări din toți câți au călcat vreodată prin Strassburg – că aşa cum călărea el pe ulițe, cu sabia spânzurată slobodă de încheietura mâinii ori cum se preumbla în piața cea mare cu nădragii săi de atlaz cârmâziu, răspândea un aşa dulce aer de modestie nepăsătoare şi era aşa fel bărbătos că ar fi pus în primejdie (de nu i-ar fi stat nasul în cale) inima oricărei fecioare ce şi-ar fi aruncat ochii asupra lui.

---

281 Nota autorului. Complimentele domnului Shandy, ritorilor – căci el îşi dă seama foarte bine că aci Slawkenbergius şi-a schimbat metafora, din care pricină e cât se poate de vinovat; ca tălmăcitor, domnul Shandy facut-a mereu tot ce i-a stat în putință să-l silească a se ține de dânsa, dar aci ăst lucru a fost cu neputință.

Nu chem inima ce e străină ofurilor şi dorurilor curiozităţii atât de înflăcărate să înţeleagă pe stariţa din Quedlingberg, pe subt-stariţă, pe decană, pe subt-capelană şi pe întâia canonică ce trimiseseră la prânz după femeia trâmbiţaşului; ea trecu pe uliţele Strassburgului cu trâmbita bărbatului ei în mâna – ca fiind singura unealtă cu ce si-ar fi putut ilustra teoria –, ţiind seamă de scurtimea timpului, nu zăbovi mai mult de trei zile.

Dară straja şi toboşarul cel crăcănat! Nimic de la bătrâna Atena încoace nu le-ar fi putut sta pe potrivă! Îşi proceteau cuvântările subt porţile târgului, celor ce veneau ori plecau, cu toată fala unui Chrysip ori Crantor[282] subt porticele lor.

Hangiul, cu vătaful grajdurilor la stânga sa, o procetea pe-a dumisale în acelaşi fel – subt porticul ori pe pragul porţii ce dădea în curtea grajdului –, iar hangiţa pe a ei, mai în taină, într-o cămăruţă din dos; toţi se-ndesară buluc să-i asculte; nu fără alegere, ci la unul sau la altul, cum se întâmpla totdeauna, după cum îi îmboldea crezul şi credulitatea – într-un cuvânt, fiece strassburghez se îmbulzea să afle veşti, şi fiece strassburghez căpăta ceea ce vroia.

E vrednic de pomenit, spre folosul tuturor filosofilor într-ale firii etc, că soaţa trâmbiţaşului, de îndată ce sfârşise prelecţia sa particulară la stariţa de Quedlingberg şi începuse a proceti în public, lucru ce-i făcea aşezată pe un scăunaş în mijlocul pieţei celei mari, stingheri pe ceilalţi ritori, mai cu seamă pentru că îşi câştigase ca ascultător cea mai simandicoasă parte a târgului.

Dar când un filosof (strigă Slawkenbergius) îşi dovedeşte teoria prin mijlocirea unei trâmbiţe, rogu-vă, ce rival într-ale ştiinţei ar mai putea avea ambiţia să se facă auzit pe lângă dânsul?

În vreme ce neînvăţaţii se străduiau prin aceşti purtători de veste să ajungă la fundul puţului unde Adevărul îşi ţine micul său alai, învăţaţii se trudeau în felul lor să-l scoată de acolo prin inducţiune dialectică – dânşii nu se sinchiseau de fapte, dânşii cugetau.

Nici o breaslă n-ar fi putut arunca mai multă lumină asupra acestei chestiuni că Facultatea – dacă toate disputele sale în privinţa nasurilor n-ar fi lunecat în chestiunea luparei şi a umflăturilorcedematice şi nu se putură scăpa de ele nici în ruptul capului – iară nasul străinului n-avea nici în clin, nici în mânecă, cu luparea ori cu umflăturilecedematice.

Se dovedi totuşi în chip destul de mulţumitor că o masă atât de grea de materie eterogenă nu poate fi conglomerată şi îndesată într-un nas, câtă vreme pruncul se află în *utero*, fără a strica echilibrul static al fătului, făcându-l să cază drept în nas, cu nouă luni înainte de soroc.

Potrivnicii se învoiră cu această teorie, dar îi tăgăduiră consecinţele. Căci dacă nu s-ar pune la bătaie o proviziune satisfăcătoare de vene, artere etc, ziceau ei, spre hrănirea cuvenită unui atare nas, în cele dintâi sămânţe şi elemente ale

---

282 Crantor (sec. IV î.Hr.), filosof grec.

formării sale, înainte încă de a veni pe lume (în afară de cazul luparei), n-ar avea putința să crească în chip firesc şi să fie nutrit cumsecade mai apoi.

Acestora li s-a răspuns cu o disertație asupra nutriției şi urmarea ce o are aceasta în extinderea vaselor şi în mărirea şi alungirea părților muşchiulare până la cele mai grozave şi mai de neînchipuit proporțiuni şi lungimi.

Întru triumful cărei teorii merseră până la a declara că nu există cauză în natură ce ar putea împiedica creşterea unui nas până la proporțiile omului însuşi.

Potrivnicii încredințau lumea că aşa ceva nu li s-ar putea întâmpla, câtă vreme omul n-are decât un stomac şi o părechie de bojoci – căci stomacul, ziceau dânşii, fiind singurul organ hărăzit primirii hranei şi trecerii acesteia în hil, iar plămânii singurul motor al sangvificării, nu poate să mistuie mai mult decât îi aduce pofta de mâncare; ori, admițând posibilitatea unei supraîncărcări a stomacului, firea a pus totuşi stavilă bojocilor – căci acest motor are o mărime şi putere mărginită şi nu poate procura decât o anumită cantitate într-un timp datadică e în stare să producă taman sânge cât îi ajunge omului şi nimic mai mult; or, de-ar fi naşul cât omul – dovedeau ei –, ar urma neapărat o cangrenă; şi neputând exista un suport pentru amândoi, neînlăturat s-ar desprinde ori nasul de om, ori omul de nas.

Firea se adaptează în asemenea împrejurări, strigau ceilalți, altfel cum vă explicați cazul unui stomac întreg, al unei părechi întregi de bojoci şi al unei jumătăți de om, când din nefericire amândouă picioarele i-au fost retezate de vreo ghiulea?

— Moare de pletoră, răspundeau aceia, ori altfel scuipă sânge şi în două sau trei săptămâni se stinge de oftică.

— Ba uite că se întâmpla altfel, răspundeau potrivnicii.

— N-ar trebui să se întâmple, ziceau dânşii.

Cei mai ciudați şi mai apropiați cercetători ai Firii şi ai lucrărilor ei, deşi mergeau mâna în mână o bună bucată de drum, totuşi se despărțeau până la urmă în ce priveşte nasul, aproape tot aşa de mult că Facultatea însăşi.

Ei susțineau în chip amical că există o dreaptă şi geometrică repartizare în proporțiune a părților trupului omenesc, potrivit cu scopurile, funcțiile şi menirea lor, ce nu poate fi încălcată decât până la o anume margine, că firea, deşi se juca, se juca înlăuntrul unui anume cerc; dar nu se putură nicicum înțelege în privința diametrului său.

Logicienii erau mai la obiect decât oricare din tagmele cărturarilor; ei începeau şi sfârşeau cu vorba Nas şi de n-ar fi fost o *petitio principii*[283], de care se

283 Sofism prin care se admite ca dovedit ceea ce trebuie dovedit (lat.). Argumentul circular, cunoscut şi ca circulus in probando, petitio principii sau cercul vicios, este o eroare de logică în care propoziția de demonstrat este deja afirmată implicit sau explicit în una din premise.

lovi cu capul la începutul luptei unul dintre cei mai iscusit dintr-înşii, întreaga controversă şi-ar fi aflat pe dată împăcarea. Un naş, argumenta zisul logician, nu poate sângera fără sânge şi nu numai cu sânge, ci sânge care circulă printr-însul spre a furniza pulmonului o succesiune de picături (un şuvoi nefiind altceva decât o succesiune mai rapidă de picături, asta e de la sine înțeles, zicea dânsul). Acum, moartea fiind nimic alta decât stagnarea sângelui...– Tăgăduiesc definirea. Moartea este separațiunea sufletului de trup, zise potrivnicul său.

— Atunci se cheamă că nu ne putem înțelege în ce priveşte armele noastre, zise logicianul.

— Atunci se cheamă c-am sfârşit dispută, îi întoarse răspunsul potrivnicul.

Oamenii de legi fură mai concişi încă, ce ofereau dânşii fiind mai degrabă un fel de decretare decât o dispută.

Un atare nas monstruos, ziceau ei, de-ar fi fost un nas adevărat, ar fi fost peste putință să fie tolerat în societatea civică, iar de era falş, spre a înşela societatea cu atari mărturii şi dovezi falşe, constituia o şi mai mare încălcare a drepturilor ei şi prin urmare ar fi trebuit să fie tratat cu şi mai multă asprime. Singura obiecțiune la acestea era că dacă dovedeau ceva, apoi dovedeau fără îndoială că nasul străinului nu era nici adevărat, nici falş. Aceasta lăsă controversei calea slobodă. Advocații curții icliziastice susțineau că n-are noimă să fie instituit un anume decret, de vreme ce străinul *ex mero motu*[284] mărturisise că a fost la *Promontoriul Nasurilor* şi şi-a ales unul din cele mai făloase etc. Etc.

La asta se răspunse că era cu neputință să se afle un asemenea loc ca *Promontoriul Nasurilor* fără că meşterii cărturari să nu ştie de dânsul.

Secretarul episcopului de Strassburg luă partea advocaților icliziastici, dovedind într-un tratat despre zicerile proverbiale că *Promontoriul Nasurilor* nu putea fi altceva decât o expresiune alegorică vroind să spuie doar că firea îl înzestrase cu un nas lung. Întru sprijinirea cărei teorii cită cu multă competință autoritățile de mai jos[285], ce-ar fi hotărât neîndoios soarta disputei dacă n-ar fi

---

284 Numai din mişcare (lat.).

285 Nota autorului. Nonnulli ex nostratibus eadem loquendi formula utum. Quinimo & Logistae & Canonistae – Vid. Parce Birne Jas în d. L. Provincial. Constitut. De conjec. Vid Voi. Lib. 4. Titul. 1. N. 7 qua etiam in re conspir. Om de Promontorie Nas. Tichmak. Ff. D. Tit. 3. Fol. 189. Passim. Vid. Glos. De contrahend. Empt & e. Necnon J. Scrudr, în cap. Refut, per, totum. Cum his cons. Rever. J. Tubal, Sentent. & Prov. Cap. 9 ff. 11, 12, obiter. V. & Librum, cui Tit. De Terris & Phras. Belg. Adbinem, cum comment, N. Bardy Belg. Vid. Scrip. Argentotarens, de Antiq. Ecc în Episc. Archiv. Fid. Coli. Per Von Jacobum Koinshoven Folio Argent. 1585, praeccip. Ad finem. Quibus add. Rebuff în L. Obvenire de Signif. Nom. Ff. Fol. & de jure Gent. & Civil, de protib. Aliena feud. Per federa, test Joha. Luxius în prolegom, quem velim videas, de Analy. Cap. 1, 2, 3, Vid. Idea.

ieşit la iveală că, cu nouăsprezece ani în urmă, se hotărâse pe acelaşi temei o pricină cu privire la nişte moşii mânăstireşti.

Se întâmplă tocmai în acea vreme – nu pot să zic că în defavoarea Adevărului, căci astfel fu ajutat să iasă pe altundeva la lumină – ca cele două Universități din Strassburg – cea Luterană, fondată în anul 1538 de Jacobus Surmis, consilier în senat, şi cea Papistăşească, fondată de Leopold, arhiduca Austriei, să-şi fi pus la bătaie întreaga adâncime a ştiinței lor (afară numai de cea cerută pentru soluționarea problemei stariței de Quedlingberg, cea cu cheotorile fustelor) spre a hotărî în chestiunea afuriseniei lui Martin Luther!

Doftorii papistaşi se înhămaseră a dovedi a *priori* că din necesară influență a planetelor în a douăzeci şi doua zi a lui octombrie 1483, când *Luna* se aflase în cel de-al doisprezecelea zodiac, *Jupiter*, *Marte* şi *Venus* în al treilea, *Soare*, *Saturn*, *Mercur* căzuseră toate într-al patrulea, Martin Luther trebuie să fie ca atare şi neînlăturat afurisit, şi că, prin urmare, doctrinele sale, prin nemijlocit corolariu, trebuie să fie la fel. Prin cercetarea horoscopului său, unde cinci planete deodată se aflau în coiție cu *Scorpio*[286] (cetind acestea tata clătina întotdeauna dezaprobator din cap) în al nouălea zodiac, ce arabii îl hărăziseră religiei, se vădise că Martin Luther nu se sinchisea nici cât sub unghie de aceasta din urmă, iară din horoscopul îndreptat spre crugul lui *Marte* se vedea cât se poate de limpede că trebuie să moară drăcuind şi hulind, subt impulsul căror blasfemii, sufletul său (bălăcindu-se în păcat) plutise înaintea vântului, drept în iezerul de foc al Gheenei.

La asta doftorii luterani aveau o neînsemnată obiecțiune, anume că acel suflet, silit să plutească înaintea vântului în atare chip, trebuie să fi fost fără îndoială al altui om, născut la 22 octombrie'83, deoarece, aşa cum apare din catastiful din Eisleben, comitatul Mansfelt, Luther nu s-a fost născut în 1483, ci

---

286 Nota autorului. Haec mira, satisque horrenda. Planetarum coitio sub Scorpio Asterismo în nona coeli statione, quam Arabes religioni deputabant effâcit Martinum Lutherum sacrilegium hereticum, Christianae religionis hostem acerrimum atque prophanum, ex horoscopi directione ad Martis coitum, religiosissimus obiit, ejus Anima scelestissima ad infernos navi-gavit – ab Alecto, Tisiphone & Megara flagellis igneis cruciata perenniter.

Lucas Gauricus" in Tractatu astrologico de praeteritis multorum hominum accidentibus per genituras examinatis.

(Această conjuncțiune uimitoare, ba chiar înspăimântătoare a planetelor, întâmplata subt constelația Scorpionului, într-al nouălea cerc al cerului, conjuncțiune pe care arabii o puneau subt semnul religiunii, îl vădeşte pe Martin Luther a fi eretic pângăritor şi păgân, duşman înverşunat al credinței creştine; din deplasarea horoscopului către conjuncțiunea lui Marte, reiese că s-a săvârşit pocăindu-se. Sufletul său plutit-a plin de păcate în iad, unde fi-va veşnic chinuit cu bice de foc de către Alecto, Tisiphone şi Megara.)

Lucas Gauricus (1476-1558), matematician, astrolog şi prelat italian. Titlul exact al tratatului său la care se referă Sterne este: Tractatus astrologicus în quo agitur de praeteritis multorum hominum accidentibus per proprios erum genitures ad unguem examinatis.

Alecto, Tisiphone, Megara – cele trei Erinii sau Furii în mitologia greco-romană.

în'84; şi nu în a douăzeci şi doua zi a lui octombrie, ci la 10 novembre, în ajunul Sfântului Martin, de unde i se trage şi numele.

Trebuie să-mi întrerup o clipă tălmăcirea, căci altfel mă îndoiesc că voi fi în stare să închid ochii toată noaptea, asemenea stariței din Quedlingberg, spre a înştiința pe cetitor că tata nu cetea vreodată acest pasagiu din Slawkenbergius unchiului Toby, fără să triumfe, nu asupra unchiului meu, ci asupra lumii întregi.

— Acu', vezi bine, frate Toby, zicea dânsul, ridicându-şi ochii de pe carte, că numele de botez nu sunt lucruri chiar aşa neînsemnate – de-ar fi purtat Luther orice alt nume afară de Martin ar fi fost afurisit în vecii vecilor. Nu c-aş socoti că Martin e un nume bun – departe de mine – e numai oleacă mai bun decât neutru, totuşi, aşa cum e, uite că i-a fost de oarecare folos.

Tata ştia la fel de bine precât i-ar fi arătat-o şi cel mai iscusit logician că această dovadă nu era decât o şubredă proptea a ipotezei sale. Totuşi, atât e de ciudată slăbiciunea omenească, că, picându-i în mină, nu se putu opri pentru nimic în lume să n-o folosească; şi aceasta trebuie să fie fără îndoială pricina că deşi se află multe alte istorioare din *Decadele* lui Hafen Slawkenbergius la fel de încântătoare ca şi cea pe care o tălmăcesc acum, niciuna, totuşi, nu-i era mai dragă tatei, căci îi slujea la două din cele mai ciudate ipoteze ale lui: numele sale şi nasurile sale. Cutez a zice c-ar fi putut ceti toate tomurile din Bibliotecă din Alexandria, dacă aceasta ar fi avut o soartă mai bună[287], şi tot n-ar fi întâlnit al doilea pasagiu care să omoare asemenea două muşte dintr-o lovitură.

Cele două universități din Strassburg se trudeau din greu cu această treabă a navigațiunii lui Luther. Doftorii protestanți dovediseră că nu plutise chiar drept înaintea vântului, cum pretindeau doftorii papistaşi, şi-apoi oricine ştia că o atare navigare nu era cu putință, şi erau pe cale a hotărî, în cazul când totuşi ar fi plutit, la ce depărtare ajunsese, dacă Martin trecuse de capul Bunei Speranțe au eşua în vreun loc pustiu; şi, fără îndoială, cum era o cercetare de mare edificațiune, încăltea pentru cei de față, cari înțelegeau acest soiu de navigare, ar fi mers înainte, în pofida mărimii nasului străinului, dacă mărimea nasului străinului n-ar fi distras atenția lumii de la ce făceau ei, iar treaba lor era s-o urmeze.

Starița de Quedlingberg şi cele patru înalte demnitare ale cinului ei nu îi stânjeneau câtuşi de puțin; căci enormitatea nasului străinului stăpânindu-le mai abitir închipuirea decât cazul lor de conştiință – chestiunea cu cheotorile

287 Biblioteca din Alexandria, fondată pe Ptolomeu Soter, număra circa şapte sute de mii de volume. Întâia oară a ars în vremea campaniei lui Julius Caesar în Egipt. Apoi, o mare parte din ea a fost distrusă în 390, în timpul luptelor dintre creştini şi pagini. În 641, la intrarea arabilor în Alexandria, au ars şi rămăşițele ei.

fustelor se răci, într-un cuvânt, zețarilor li se porunci să-şi împartă slovele –, toate controversele căzură.

Mai degrabă ai fi putut potrivi nucă în perete decât să izbuteşti a ghici în ce chip despărți-va nasul străinului cele două universități.

„E mai presus de rațiune”, strigau doftorii de o parte.

„E mai prejos de dânsa”, strigau ceilalți.

„E credință”, strigau unii.

„Cai verzi pe pereți”, strigau ceilalți.

„E cu putință”, se îndârjeau unii.

„Ba nu-i cu putință”, ziceau ceilalți.

„Puterea Domnului e nemărginită, strigau nasienii, el poate face orice.”

„Ba nu poate face nimic, strigau antinasienii, ce-ar presupune contradicție.”

„El poate face materia să cugete”, ziceau nasienii.

„Cum puteți voi face pălărie de catifea din urechea unei scroafe”, întorceau răspuns antinasienii.

„Nu poate face ca doi ori doi să facă cinci”, răspunseră doftorii papistaşi.

„Minciună”, ziceau potrivnicii lor.

„Puterea nemărginită e putere nemărginită”, ziceau cei ce susțineau realitatea nasurilor.

„Ea se extinde doar asupra lucrurilor posibile”, le-o întoarseră luteranii.

„Pe Dumnezeu din ceruri, le veni muştarul la nas doftorilor papistaşi. El poate să facă, dacă socoteşte de cuviință, un nas mare cât turla catedralei noastre.”

Acum, turla catedralei din Strassburg fiind cea mai uriaşă şi mai înaltă din câte se pot vedea pe lume, antinasienii tăgăduiră că un om, de mărime mijlocie încăltea, ar fi putut purta un nas de cinci sute şaptezeci şi cinci picioare geometrice lungime. Doftorii papistaşi se jurară că poate – luteranii ziseră că nu, nu poate.

Aceasta stârni o altă dispută, pe care o duseră multă vreme, privitoare la întinderea şi mărginirea atributelor fireşti şi morale ale lui Dumnezeu.

Controversa îi duse la Toma d’Aquino, iar Toma d’Aquino la dracu’.

De nasul străinului nici pomeneală – acesta le sluji doar drept corabie spre a-i arunca în vârtejul teologhiei, şi de-acolo toți plutiră înaintea vântului.

Înflăcărarea se găseşte în directă proporțiune cu lipsa de ştiință adevărată.

Controversă asupra atributelor etc. etc. În loc a domoli, dimpotrivă, întărită mințile strassburghezilor peste orice măsură – cu cât înțelegeau mai puțin, cu atâta se minunau mai tare.

Fură lăsați cu toate durerile dorințelor neîmplinite – urmăriră cum doftorii lor, pergamentiştii, alămiştii, terbentiniştii de o parte, doftorii papistaşi de

cealaltă, aidoma lui Pantagruel şi a tovarăşilor săi în căutarea oracolului sticlei, se pierdeau în zare.

Sărmanii strassburghezi rămaseră părăsiți pe țărm.

Ce era de făcut? Nici o clipă de întârziere. Zarva spori, totul fu lăsat vraişte, porțile oraşului fură deschise cu sila. Nefericiții strassburghezi! Se află oare în beciurile firii, ori în cămările ştiinței, au în marele arsenal al întâmplării o singură maşină nepusă la bătaie de către mâna Sorții asupra inimilor voastre, spre a vă chinui curiozitatea şi a vă lihni dorințele? Nu-mi înmoi pana în cerneală spre a vă scuza căderea, ci spre a vă scrie panegiricul. Arătați-mi vreun alt târg mai ros de aşteptare ce nu mănâncă, nu bea, nu doarme, nu se roagă, nesocoteşte îndemnurile credinței precum şi cele ale firii vreme de douăzeci şi şapte de zile încheiate şi care să fie în stare a răbda încă una.

Pe douăzeci şi opt, străinul cel curtenitor făgăduise că se va întoarce la Strassburg. Şapte mii de căleşti (cu siguranță că Slawkenbergius trebuie să fi făcut vreo greşeală în scrierea cifrelor) – şapte mii de caleşti, cincisprezece mii de brişte, douăzeci de mii de căruțe pline ciotcă cu senatori, consilieri, sindici – maici beghine[288], văduve, neveste, fecioare, canonice, ibovnice, toți în căleşti – cu starița de Quedlingberg şi cele patru înalte demnitare ale cinului ei în frunte, într-un rădvan, iar decanul de Strassburg cu cei patru înalți demnitari ai cinului său, în stânga ei – ceilalți venind buluc, care cum dădea Dumnezeu, care călare, care pe jos, care duşi, care traşi, care pe Rin în jos, care pe-aci, care pe dincolototți se porniră cu noaptea în cap să-l întâmpine în drum pe străinul cel curtenitor.

Ne apropiem vertiginos acum de *catastropha* istoriei noastre – zic *catastropha* (strigă Slawkenbergius), deoarece, fiind o poveste bine împărțită, nu se bucură (*gaudet*) numai de *catastropha* şi *peripeția* unei drame, dar şi de toate părțile de căpătâi şi alcătuitoare ale acesteia, adică de *protasis*, *epitasis*, *catastasis*, sau *peripetia*[289], dezvoltându-se una din alta după şartul statornicit de Aristot, fără care mai bine să nici n-o înşiri, ci s-o ții pentru tine, scrie Slawkenbergius.

În toate cele zece istorioare din toate cele zece decade ale mele m-am supus acestor reguli, eu, Slawkenbergius, la fel de riguros ca şi în povestea de față.

De la întâia sa discuție cu strajă până la părăsirea târgului Strassburgului, după ce-şi dăduse jos nădragii săi de atlaz cârmâziu, ține *protasis-ul* ori cea dintâi intrare, unde caracterele, aşa-zisele *personae dramatis*, de-abia se înfiripă, iar întâmplarea se află la începutul ei.

---

288 Călugărițe aparținând unor comunități religioase mai libere, nefiind silite la claustrare şi la shimă.

289 În Arta poetică, Aristotel menționează părțile componente ale tragediei greceşti, de unde le preia şi Slawkenbergius (Sterne), împreună cu definiția lor.

Epitasis-ul, unde se intră mai adânc în acțiune, care este sporită până ajunge în starea sau încordarea numită *catastasis* şi care de obicei ține actul doi şi trei, se coprinde în acel răstimp frământat al istoriei mele de la zarva pricinuită de nas, întâia seară, până la sfârşitul prelecțiilor soaței trâmbițaşului în mijlocul pieței celei mari, iar de la întâia avântare a învățaților în dispută, până la plecarea doftorilor departe în larg şi părăsirea *strassburghezilor* desperați pe mai ține *catastasis-ul* sau coacerea întâmplărilor şi pasiunilor întru izbucnire în cel de-al cincilea act.

Acesta se începe cu ieşirea strassburghezilor la drumul Frankfurtului şi se sfârşeşte cu descurcarea labirintului şi cu trecerea eroului dintr-o stare de agitație (cum îi zice Aristot) într-o stare de odihnă şi pace.

Asta, zice Hafen Slawkenbergius, e *catastropha* ori *peripetia* istorioarei mele şi tocmai sunt pe cale a v-o povesti.

Îl lăsarăm pe străin după perdea, dormind în patul său; acum intră în scenă.

— De ce ți-oi fi ciulind urechile? Nu-i nimeni fără decât un călăreț, fură cele din urmă vorbe ce străinul le zise catârului său.

N-ar fi fost nimerit să-i spun de pe atunci cetitorului că acesta îşi crezu stăpânul pe cuvânt; şi, fără c-o fi, c-o păți, lăsă să treacă pe lângă dânsul drumețul şi calul său.

Drumețul gonea cu toată hărnicia spre a ajunge chiar în acea seară la Strassburg. Ce tont sunt, îşi zise dânsul, după ce merse încă o leghe; să-mi închipui că voi ajunge la Strassburg încă astă-seară. Strassburg, mărețul Strassburg, Strassburg, capitala întregii Alsacii! Strassburg, târg împărătesc! Strassburg, stat suveran! Strassburg, cu o garnizoană de cinci mii de oşteni şi încă din cei mai buni din lume! Vai! De-aş fi în această clipă în fața porților Strassburgului, nu mi s-ar îngădui să intru nici pentru un ducat – ce zic, nici pentru un ducat jumătate – e prea mult – mai bine să mă întorn la cel din urmă han pe lângă care trecui – decât să mă culc pe fie unde – ori să dau de mai ştiu eu ce.

Numai cât îşi făcu drumețul această socoteală în minte că îşi şi întoarse calul şi nu trecuseră nici trei minute de când străinul fusese călăuzit în odaia sa, cât drumețul nostru poposi şi el la han.

— Avurăm nişte slănină în casă şi nişte pâine şi încă vreo trei ouă la unş'pe seara, dar un străin ce sosi acu' vreun ceas, le vroi omletă, aşa că nu mai avem nimic.

— Vai, zise drumețul, ostenit cum sunt nu-mi trebuie nimic alta decât un pat.

— Am unul moale, cum se găseşte numai prin Alsacia, grăi hangiul. Străinul, urmă dânsul, ar fi putut să se culce în el, că-i patul meu cel mai bun, dar mă gândii la nasul dumisale.

— I-o fi curgând, zise drumeţul.

— Din câte ştiu eu, nu, strigă hangiul. Dar e un pat de campanie şi Jacinta – arătă el către slujnică – socoti că n-avea unde să-şi puie nasul.

— Cum aşa? strigă drumeţul, dându-se înapoi.

— Păi, dacă-i atât de lung, întoarse răspuns hangiul. Drumeţul îşi aţinti privirile asupra Jacintei, apoi în pământ, se lăsă pe genunchiul drept, îşi duse mâna la inimă.

— Nu vă jucaţi cu chinul meu, se rugă el, ridicându-se.

— Ce joacă, sări Jacinta, ala-i nas, nu glumă!

Drumeţul căzu iarăşi pe genunchiul său drept, îşi duse mâna la inimă.

— Atunci, zise dânsul, ridicându-şi privirile către cer, m-ai călăuzit până la capul călătoriei mele. E Diego.

Drumeţul era fratele Juliei cea aşa des pomenită de străinul nostru, în acea seară, pe când venea dinspre Strassburg, călare pe catârul său; şi îl căuta din partea ei. Îşi însoţise surioara de la Valladolid, peste Pirinei, prin Franţa, şi avură de străbătut un drum tare încâlcit, urmând cărările spinoase şi întortocheate ale unui îndrăgostit.

Pe Julia o lăsaseră puterile şi nu fu în stare a mai face un pas dincolo de Lyons, unde, covârşită de multele nelinişti ale unei inimi iubitoare, de cari mulţi vorbesc, dar puţini le simţesc, se îmbolnăvi, rămânându-i doar atâta vlagă cât să scrie un răvaş către Diego; şi rugându-l fierbinte pe fratele ei să nu mai dea ochii cu dânsa până nu-l va găsi, puindu-i totdeodată răvaşul în mină, Julia căzu la pat.

Fernandez (căci aşa se numea fratele ei), măcar că patul îi era moale, cum se găseşte numai prin Alsacia, nu putu să-nehiză ochii nici o clipă. Cum se crăpă de ziuă, sări din pat şi aflând că şi Diego se sculase, pătrunse în odaia sa şi îi înmâna solia surioarei sale. Răvaşul suna astfel:

„Seignor Diego,

Dacă bănuielile mele în ce priveşte nasul dumitale au fost stârnite Pe drept au nu – nu e clipa nimerită a o cerceta – e îndeajuns că n-am avut puterea să le încerc mai mult.

Cum de am putut să mă cunosc aşa puţin, trimiţând-o pe *Duenna* să te oprească a mai veni subt fereastra mea? Au cum am putut să te cunosc aşa puţin, încât să-mi închipui c-ai fi vroit să zăboveşti măcar o zi mai mult în Valladolid spre a-mi risipi bănuielile?

Fi-voi părăsită, Diego, fiindcă m-am lăsat amăgită? Şi n-a fost oare crud din parte-ţi să mă crezi pe cuvânt, oricare mi-ar fi fost bănuielile, îndreptăţite au

ba, şi să mă laşi cum m-ai lăsat, pradă celei mai chinuitoare nesiguranţe şi deznădejdi?

Cum a primit acestea Julia, ţi-o va spune frăţiorul meu când îţi va înmâna răvaşul! Îţi va spune cât de iute s-a căit dânsa de solia ei necugetată ce ţi-a trimis, cu ce riţeală nebună se aruncă ea la fereastră. Câte zile şi nopţi în şir stătu ea rezemată în coate, nemişcată, privind către calea pe care Diego obişnuia să vie.

Îţi va spune cum o părăsi bucuria când află de plecarea ta, cum i se îmbolnăvi inima, ce vrednică de milă îi fu jelania, cum îşi mai ţinea ea capul plecat. O, Diego! Citi paşi chinuitori m-am fost târât, purtată de mâna miloasă a fratelui meu, năzuind a o întâlni pe-a ta; cât de mult mi-a întrecut dorinţa puterile, de câte ori n-am leşinat pe drum în braţele sale, doar cu atâta vlagă cât să strig: O, Diego al meu!

Dacă nobleţea inimii nu-ţi dezminte pe cea a purtărilor, zbura-vei către mine cu aceeaşi iuţeală cu care ai plecat de lângă mine, dar oricât te-ai grăbi, nu vei ajunge decât să mă vezi dându-mi suflarea de pe urmă! E o suflare amară, Diego, dar, oh! E încă şi mai amară ştiind că mor ne...”

Ea nu mai fu în stare a urma.

Slawkenbergius bănuieşte că slova plănuită ar fi fost „neîncredinţată”, dar o lăsară, pasămite, puterile a mai urma.

Inima curtenitorului Diego crescu peste măsură cetind răvaşul – porunci să i se aducă pe dată catârul, iar lui Fernandez să i se înşeueze calul; şi cum nici o uşurare în proză nu se poate asemui cu cea din poezie, în asemenea *conflicte*, întâmplarea ce adeseori duce la tămăduire, ca şi la boală, aruncă o bucată de cărbune pe fereastră. Diego se folosi de ea şi, în vreme ce hangiul îi chitea catârul, îşi uşura sufletul pe părete precum urmează.

ODĂ

I

Falşă, dogită-i lăuta iubirei, De Julia nu mi-o înstrună, Doar singură mâna ei iscă Partea ce-i Dulce şi mişcă Zvâcnind, pe tot omul stăpâna.

II

O, Julia!

Stihurile erau foarte fireşti, căci nu se potriveau defel cu prilejul ce le iscase, zice Slawkenbergius, şi-i păcat că n-au fost mai multe, dar dacă Seign. Diego ticluia anevoie stihuri ori dacă hangiul înşeua prea iute catârii nu se poate şti. Sigur însă că bidiviul lui Fernandez şi catârul lui Diego fură gătiţi de drum la scara hanului, înainte ca Diego să se fi gătit pentru cea de-a doua strofă, aşa că,

nemaizăbovind să-şi sfârşească oda, încălecară amândoi, se năpustiră înainte, trecură Rinul, străbătură Alsacia, se îndreptară spre Lyons şi înainte ca strassburghezii şi starița de Quedlingberg să purcează în cavalcadă, Fernandez, Diego şi Julia trecuseră de-acum Pirineii şi poposiseră teferi la Valladolid. Nu mai e nevoie să spunem cetitorului cunoscător într-ale geografiei că, dacă Diego era în Spania, n-aveai cum să-l întâlneşti pe străinul cel curtenitor pe drumul Frankfurtului; e de ajuns să zicem că, din toate dorințele nepotolite, curiozitatea e cea mai pustiitoare – strassburghezii noştri simțiră cu vârf şi îndesat acest lucru pe propria lor piele şi vreme de trei zile şi trei nopți se vânzoliră încoace şi încolo pe drumul Frankfurtului, minați de furtunoasa furie a acestei pasiuni, înainte să se hotărască a pleca pe la casele lor. Când – vai!

— li se pregăti o pacoste, lor şi numai lor, cea mai dureroasă din eîte puteau să cază pe capul unui popor slobod. Cum despre această întorsătură în treburile Strassburgului se vorbeşte adesea mult, dar e înțeleasă puțin, da-voi zece vorbe, zice Slawkenbergius, lumii desluşire şi cu asta îmi voi încheia şi povestea.

Oricine auzit-a de marea sistemă a Monarhiei Universale întocmită din porunca lui Monsieur Colbert şi pusă în stare de manuscript în mâna lui Ludovic al XIV-lea, în anul 1664.

Se ştie că unul din multele brațe ale acelei sisteme era cutropirea Strassburgului spre a înlesni oricând intrarea în Suabia, de unde se putea uşor tulbura pacea Germaniei – şi, ca urmare a acestei plănuiri, Strassburgul căzu, din nefericire, în mâna lor cu totul.

E privilegiul puținor oameni să dezlege adevăratele pricini ale unor atari întorsături. Prostimea priveşte prea sus. Dregătorii prea jos. Adevărul (măcar o dată) se află la mijloc.

„Ce lucru fatal e mândria obştească a unui târg slobod!”, strigă un istoric. Strassburghezii socotiră o încălcare a slobozeniei lor să găzduiască o garnizoană împărătească – aşa se făcu de căzură pradă uneia franțuze.

Soarta Strassburgului, zice altul, e o pildă pentru fiece popor slobod a nu-şi mai irosi banii. Dânşii cheltuiră înainte de a câştiga, se înhămară singuri la jugul dăjdiilor, îşi măcinară forțele şi ajunseră aşa de firavi că nu mai avură destulă vlagă a ține porțile încuiate astfel că franțuzii le deschiseră.

Vai! Vai! strigă Slawkenbergius; nu franțuzii, ci curiozitatea le deschise – în adevăr, franțuzii ce stau neîncetat la pândă, când văzură pe strassburghezi mărşăluind cu mic, cu mare în afara zidurilor cetății, după nasul străinului, fiece vrăjmaş îşi urmă propriul său nas şi mărşălui înlăuntrul târgului.

De aci înainte, negoțul şi manufactura decăzură şi treptat se destrămarănu din vreo pricină înşirată de căpățânile cunoscătoare într-ale negoțului, ci numai

şi numai fiindcă li se urcară strassburghezilor până într-atât nasurile la cap, că nu-şi mai putură vedea de treabă.

Vai! Vai! grăieşte Slawkenbergius; nu e întâia – şi tare mi-e teamă că nici cea din urmă – fortăreață ce fu câştigata au pierdută prin NASURI.

SFÂRŞITUL ISTORIOAREI lui Slawkenbergius

Capitolul întâi

Cu atâta ştiință despre nasuri ce i se urca neîncetat la cap, cu aşa numeroase prejudiții de familie, şi zece decade de atari istorioare dimpreună cu ele, cum ar fi fost cu putință, cu o aşa delicată – era alevea nasul?

— ca un om cu o simțire aşa delicată că a tatei să poată îndura lovitura, în josul scării, ori chiar şi în susul scării, altfel decât în acea pozițiune zugrăvită de mine mai înainte.

Trântiți-va pe pat de vreo duzină de ori, grijind însă mai întâi să puneți o oglindă pe un scaun lângă domniile voastre.

— Dar cum era naşul străinului, falş ori alevea?

A o spune dinainte, prea bună doamnă, ar însemna să pricinuiesc stricăciuni uneia din cele mai bune istorioare ale creştinătății, anume cea de-a zecea dintr-a zecea decadă ce urmează îndată după cea povestită aci.

Această istorioară, strigă Slawkenbergius, puțin cam înflăcărat, am pus-o deoparte pentru la urmă spre a încheia întregul meu op; ştiind prea bine că, fiind ea spusă şi după ce cetitorul o va ceti până la capăt, şi-va vremea ca amândoi să isprăvim cartea, mai ales, urmează Slawkenbergius, că sunt încredințat că nici o altă istorioară nu mai poate merge după asta.

— E o istorioară, nu glumă!

Începe cu întâia întâlnire la hanul din Lyons, unde Fernandez i-a lăsat singuri, în odaia ei, pe Julia, sora sa, şi pe străinul cel curtenitor şi este intitulată:

ÎNTORTOCHEATELE CĂI ALE IUBIRII LUI DIEGO ŞI A JULIEI

Ceruri! Ciudată făptură mai eşti, Slawkenbergius! Ce capricioasă privelişte a întorsurilor unei inimi femeieşti ne-ai fost dezvăluit înainte-ne! Cum s-ar putea vreodată tălmăci, şi totuşi dacă acest soiu de istorioare şi tâlcul lor desfătător e plăcut lumii, tălmăci-se-vor câteva tomuri – altfel, cum s-ar putea vreodată tălmăci într-o englezească curată, n-am defel habar.

Unele pasagii par să ceară un al şaselea simț spre a putea fi scoase la capăt – ce-o fi vroind a înțelege prin uşor atingătoarea pupilabilitate a sporovăielii scoborâte, joase şi mişcătoare, cinci note subt tonul firesc – ce, cum ştii, doamnă,

e doar oleacă mai tare ca o şoaptă? În clipa când rostii cuvintele, simţit-am o umbră de tremur al corzilor undeva împrejurul inimii. Mintea îl tăgădui. Doar arareori se înţeleg acestea două între ele. Simţeam ca şi cum l-aş fi priceput.

N-aveam niciun gând. Mişcarea n-ar fi putut avea loc fără vreo anume pricină.

Sunt pierdut. Nu-mi pot da seama – afară numai dacă, de nu vi-i cu supărare, Luminăţiile Voastre, glasul, în acel caz fiind poate oleacă mai tare ca o şoaptă, sileşte ochii nu numai să se apropie ne-nlăturat la şase inci depărtare unii de alţii, dar să se privească în pupile – nu e oare primejdios? Măcar că e fără ocolire, căci să priveşti în bagdadie ar însemna ca cele două bărbi să se întâlnească neapărat, iar să priveşti în poala celuilalt ar însemna ca cele două frunţi să se atingă, ceea ce ar pune pe loc capăt convorbirii, vroiesc a zice a părţii ei sentimentale, căci ce rămâne, doamnă, e nevrednic a mai fi cules de jos.

Capitolul al doilea

Tata rămase trântit de-a curmezişul patului ca şi cum însăşi mâna morţii l-ar fi pironit acolo, vreme de un ceas şi jumătate, după care prinse a-şi juca pe podea vârful degetelor piciorului ce îi spânzura afară; inima unchiului Toby se uşura cu cel puţin un pfund. În câteva minute, stinga tatei, ale cărei degete se sprijineau în toarta ţucalului, se învioră, îl împinse ceva mai mult subt perdea, îşi trase mina, după ce sfârşi, şi şi-o vârî în sân, făcând un hm! Bunul meu unchi răspunse la fel, cu nemărginită încântare; şi-ar fi fost bucuros să mai adaoge şi o vorbă de consolare la acest început promiţător, dar neavând atari talente, cum vă spusei, şi temându-se totdeodată c-ar putea să înceapă cu ceva ce să încurce mai rău lucrurile în loc să le dreagă, se mulţumi să-şi proptească cu blândeţă bărbia de mânerul cârjii.

Acum, dacă această apăsare îi modelă unchiului Toby faţa într-un oval mai atrăgător, ori dacă bunătatea sufletului său, văzându-şi fratele că începe să iasă din marea de necazuri unde fusese afundat, îi încorda muşchii aşa fel cât apăsarea asupra bărbiei să-i sporească îndoit blândeţea ce se afla acolo mai dinainte, nu e prea greu de hotărât. Iară tata, întorcându-şi ochii, fu izbit de-atâta strălucire însorită pe faţa sa că într-o clipită i se topi întreaga întunecare a supărării.

Rupse tăcerea precum urmează:

Capitolul al treilea

— Mai fost-a oare vreodată alt om, frate Toby, strigă tata, ridicându-se într-un cot şi întorcându-se spre cealaltă parte a patului unde şedea unchiul Toby în

jilțul său înciucurat, cu bărbia rezemată de cârjă, fost-a vreodată alt om mai sărman şi mai nefericit, frate Toby, strigă tata, care să primească atâtea lovituri?

— Cele mai multe din câte văzui eu vreodată, răspunse unchiul Toby (trăgând clopoțelul de la capătul patului ca să-l cheme pe Trim), le căpătă un grenadir din regimentul Mackay, dacă nu mă-nşel.

Un glonț în inimă să-i fi slobozit unchiul Toby tatei şi tot nu s-ar fi putut prăbuşi mai iute cu nasul în plapumă.

— Doamne, iartă-mă! zise unchiul Toby.

Capitolul al patrulea

— Oare din regimentul Mackay, îl întrebă unchiul Toby pe Trim, fu acel sărman grenadir ce-i biciuiră fără milă la Bruges din pricina unor ducați?

— O, Iisuse! Era nevinovat! strigă Trim cu un oftat adânc. Şi încă ce fel l-au biciuit, că-l aduseseră pe pragul morții. Mai bine l-ar fi împuşcat dintru început, precum se tot ruga şi dânsul, ca să se urce drept la ceruri, căci nu era cu nimic mai vinovat ca'Nălțimea Voastră, de pildă.

— Mulțumesc, Trim, zise unchiul Toby.

— Nu mă pot gândi vreodată la dânsul ori la necazurile sărmanului meu frate, căci toți trei furăm tovarăşi de şcoală, fără să izbucnesc în plâns ca un laş.

— Lacrimile nu sunt dovada laşității. Chiar şi eu le vărs adesea, strigă unchiul Toby.

— Ştiu, Nălțimea Voastră, zise Trim. Aşa că nu mă ruşinez nici eu de ele. Dar când mă gândesc, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, urmă Trim, o lacrimă furişându-i-se în colțul ochilor, când mă gândesc la cei doi flăcăi destoinici cu inimile fierbinți precum le erau şi trupurile, şi cinstiți cum numai Domnul îi poate face, odrasle de oameni destoinici ce se avântară în lume cu gânduri inimoase spre a-şi căuta norocul şi se izbiră de atâtea răutăți! Sărmanul Tom! Să fie căznit pe un grătar încins, pentru nimica – numai fiindcă luă pe văduva unui ovrei ce vindea cârnați, iar cinstitului Dick Johnson să-i scoată aproape sufletul din trup cu biciul, pentru nişte ducați ce altul i-i vârâse în raniță. O! astea sunt nenorociri, strigă Trim scoțându-şi năframa, pentru care în adevăr merită, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, să te trânteşti şi să plângi. Tata nu se putu opri să nu roşească.

— Ar fi păcat, Trim, zise unchiul Toby, să suferi vreodată din pricina ta; atâta te necăjeşti tu pentru alții.

— Vai de mine, răspunse căprarul, luminându-se la față, Nălțimea Voastră ştie că eu n-am nici prunci şi nici soață, prin urmare n-aş putea avea niciun fel de necaz.

Tata nu se putu opri să nu zâmbească.

— La fel ca oricine, Trim, grăi unchiul Toby; nici nu văz cum ar putea un om cu inima uşoară că a ta, Trim, să sufere din vreo altă pricină decât de neajunsurile sărăciei la bătrânețe, când ți-ai împlinit toate datoriile, Trim, şi ți s-au prăpădit toți prietenii.

— Fiți fără grijă, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, răspunse Trim cu veselie.

— Dar aş vroi ca tu, Trim, să fii fără grijă, zise unchiul Toby, de aceea, urmă dânsul, trântindu-şi cârja de pământ şi ridicându-se în picioare în vreme ce rostea cuvântul „de aceea", ca răsplată, Trim, pentru lunga ta credință față de mine şi pentru bunătatea inimii tale de care mi-ai dat atâtea dovezi, câtă vreme stăpânul tău mai are un şiling în buzunar, nu va trebui să ceri din nici o altă parte vreo pară, Trim.

Trim dădu să-i mulțumească unchiului meu, dar nu avu puterea – îi şiroiau lacrimile pe obraji mai iute decât apuca să le şteargă. Îşi duse mâinile la inimă, făcu o plecăciune până la pământ şi închise uşa după el.

— Îi las lui Trim câmpul de joc, strigă unchiul Toby. Tata zâmbi.

— Îi mai las şi-o pensie pe deasupra, urmă unchiul Toby. Tata deveni serios.

Capitolul al cincilea

Oare asta-i clipa cea mai nimerită, îşi zise tata, să vorbim de PENSII şi de GRENADIRI?

Capitolul al şaselea

Când unchiul Toby pomeni întâia dată de grenadir, vă spusei că tata se trânti cu nasul în plapumă de parcă l-ar fi împuşcat, dar nu adăogai că fiece membru şi mădular al tatei căzu pe loc, dimpreună cu nasul, taman în pozițiunea zugrăvită la început; aşa că, după ce căprarul Trim părăsi încăperea şi tata găsi cu cale să se ridice de pe pat, fu silit să treacă din nou prin toate mişcările pregătitoare, înainte de-a izbuti s-o facă. Pozițiunile nu înseamnă nimic, doamnă – totul este doar trecerea de la o pozițiune la alta, ca şi, de pildă, pregătirea şi trecerea de la discordanță la armonie.

Drept care tata juca aceeaşi gigă cu degetul pe duşumea, împinse şi mai mult țucalul subt perdea, făcu un hm!

— , se ridică într-un cot şi tocmai se pregătea a grăi către unchiul Toby, când îşi aduse aminte că dăduse greş în acea pozițiune, aşa că se sculă în picioare şi, după ce înconjură de trei ori odaia, se opri brusc în fața unchiului Toby şi, puindu-şi întâile trei degete ale mâinii drepte în palma stângă şi stând puțin aplecat, cuvinta către unchiul meu precum urmează:

Capitolul al şaptelea

— Când mă gândesc, frate Toby, la OM, şi când cercetez acea parte întunecată a vieţii sale ce-i supusă atâtor pricini de necaz, când cumpănesc cât de des mâncam amara pâine a durerii şi că ne naştem întru ea, aşa cum ne naştem întru moştenirea noastră...

— Eu nu m-am născut întru nimic alta, zise unchiul Toby, între-rupându-l pe tata, decât întru brevetul meu.

— Haida de! făcu tata. Nu ţi-a lăsat unchiul nostru o sută douăzeci de lire pe an?

— Păi, cum aş fi putut să mă descurc fără dânşii? răspunse unchiul Toby.

— Asta-i altă socoteală, zise tata cu asprime. Dar zic, Toby, când cineva cercetează catastiful tuturor pierderilor şi tuturor mâhnirilor cu care inima omului e încărcată peste măsură, e de mirare prin ce izvoare tăinuite mintea e în stare să rabde şi să ţie piept tuturor împilărilor săvârşite asupra firii noastre.

— Cu ajutorul Domnului Atotputernic, strigă unchiul Toby, ridicându-şi privirile şi alăturându-şi cu tărie palmele mâinilor, şi nu prin puterea noastră, frate Shandy, căci mai degrabă ar putea pretinde o strajă într-o gheretă de lemn că e în stare să ţie piept unui detaşament de cincizeci de oameni. Ne ţinem tari prin milosârdia şi cu ajutorul Celei mai bune dintre Fiinţe.

— Asta se cheamă tăierea nodului, zise tata, şi nu dezlegarea sa. Dar îngăduie-mi, frate, să te călăuzesc mai în adâncul acestei taine.

— Din toată inima, răspunse unchiul Toby.

Tata îşi schimbă într-o clipită atitudinea, luând înfăţişarea în care Socrate e aşa frumos zugrăvit de Rafael, la şcoala să din Atena, unde preacunoscătoria voastră ştie că e aşa minunat închipuit, încât se poate vedea până şi felul aparte de gândire a lui Socrate, căci dumnealui îşi ţine degetul arătător al mâinii stângi între arătătorul şi policarul mâinii drepte de parcă ar zice rătăcitului pe care vroieşte a-l aduce pe calea cea bună:

„încuviinţa-vei asta şi asta, asta şi asta nu-ţi cer, întrucât decurg una din alta în chip neînlăturat”.

Aşa stătea tata, strângându-şi cu putere arătătorul sting între arătătorul şi policarul mâinii drepte şi argumentând unchiului Toby, ce şedea în bătrânul său jilţ, chenăruit cu ciucuri împestriţaţi de lână.

— O, Garrick, ce scenă desfătătoare ar fi putut face din asta puterea ta măiastră! Şi ce bucuros aş mai scrie eu una la fel, spre a mă sluji de nemurirea-ţi şi a mi-o câştiga şi pe a mea în umbra ei.

Capitolul al optulea

— Măcar că omul e din toate cel mai ciudat vehicul, zise tata, şi are totodată o construcţiune aşa firavă, fiind încheiat atât de şubred că hopurile neaşteptate şi zdruncinăturile zdravene ce le întâlneşte fără putinţă de ocolire în calea sa bolovănoasă l-ar răsturna şi l-ar face mici fărâme de douăzeci de ori pe zi, de nu s-ar fi fost dat, frate Toby, să se afle în noi un anume arc.

— Ce eu îl socot, grăi unchiul Toby, a fi CREDINŢĂ.

— Şi nu cumva îţi închipui că dânsa ar putea să îndrepte nasul băiatului meu? strigă tata, dând drumul arătătorului şi lovindu-şi palmele una de alta.

— Ea îndreaptă totul, răspunse unchiul Toby.

— Din câte ştiu eu, dragă Toby, o fi aşa, figurat vorbind, zise tata; dar arcul de care-ţi vorbesc este acea putere vârtoasă şi miădioasă din noi ce cumpăneşte răul, aidoma unui arc tăinuit într-o maşinărie bine tocmită care deşi nu poate preîntâmpina izbitură, măcar o înmoaie simţirii noastre. Acum, dragă frate, urmă tata, puindu-şi la loc arătătorul şi apucând taurul de coarne, de-ar fi venit pruncul meu pe lume nevătămat şi neştirbit în acea parte aşa preţioasă a trupului său, oricât de sucit şi trăsnit aş părea ochilor lumii în ce priveşte numele de botez şi magica înclinare ce numele bune au rele o întipăresc neapărat asupra firii şi purtărilor noastre – Cerul mi-e martur! Că în clipele cele mai fierbinţi ale dorinţelor mele pentru propăşirea feciorului meu, nu m-am gândit nici măcar o dată să-i încoronez fruntea cu mai multă falā şi glorie decât ar fi putut-o împrăştia în jurul său numele de GEORGE ori EDUARD.

— Dar vai! urmă tata; cum îl păscu cel mai mare rău cu putinţă, sunt silit a-l cumpăni şi a-l zădărnici cu cel mai mare bine. Fi-va botezat *Trismegistus*, frate.

— Doresc din suflet ca asta să-i ajute la ceva, zise unchiul Toby, ridicându-se.

Capitolul al nouălea

— Ce lanţ de întâmplări neprevăzute, zise tata, întorcându-se către unchiul Toby pe întâia podişcă în vreme ce coborau scările, ce lung lanţ de întâmplări neprevăzute ne scoate viaţa asta în cale! Ia până şi cerneală, frate Toby, şi socoate-le cu dreptate.

— Nu ştiu socoti nici cât parmaclâcul asta, zise unchiul Toby (izbindu-l cu cârja şi miruindu-l pe tată din plin, taman la fluierul piciorului). Fu una la o sută, zise unchiul Toby.

— Ştiam eu, zise tata (frecându-şi piciorul), că n-ai habar să socoteşti, frate Toby.

— E curată întâmplare, se scuză unchiul Toby.

— Atunci mai pune una la socoteală, întoarse răspuns tata. Îndoita izbânda a răspunsurilor sale pe loc îi luară tatei durerea din fluier – bine că se întâmpla aşa (hait, iarăşi întâmplare!), căci altcum nici până azi n-ar fi aflat lumea încotro băteau socotelile tatei, cât s-o ghiceşti, n-ai fi putut nici măcar din întâmplare.

Ce norocit capitol de întâmplări[290] se întâmpla acesta să fie! Căci aşa mă cruță de osteneala a mai scrie unul aparte, şi apoi, la drept vorbind, mai am încă destule pe cap şi fără asta.

N-am făgăduit eu oare lumii un capitol despre noduri? Două capitole despre capătul strâmb au drept al unei femei? Un capitol despre favorite? Un capitol despre dorințe? Altul despre nasuri? Ba nu, pe asta îl făcui – încă unul despre sfioşenia unchiului Toby? Fără a pomeni de un capitol despre capitole ce îl voi întocmi înainte să adorm – pe favoriții străbunicului meu, nu voi izbuti să dau gata nici jumătate din ele anul asta.

— Ia până şi cerneală, frate Toby, şi socoate-le cu dreptate, zise tata, şi vădi-se-va că fu o întâmplare de unu la un milion ca din toate părțile trupului colții forcepsului să cază tocmai asupra naşului şi să-l fărâme, astfel fărâmând totodată şi norocul casei noastre.

— Ar fi putut ieşi şi mai rău, grăi unchiul Toby.

— Nu pricep, glăsui tata.

— Hai să zicem c-ar fi fost să fie şoldul, cum a prezis doftorul Slop. Tata cugetă vreo jumătate de minut, îşi plecă ochii, îşi lovi uşurel mijlocul frunții cu degetul.

— Că bine zici, grăi el.

Capitolul al zecelea

Nu-i oare ruşinos să faci două capitole din ce s-a întâmplat în vremea coborâtului unei scări? Ba încă nici nu trecurăm de întâia podişcă şi mai avem vreo cincisprezece trepte până jos; apoi, din câte ştiu eu, cum tata şi unchiul Toby sunt puşi pe sporovăială, ar putea să iasă câte trepte atâtea capitole – fie ce-o fi, domnule, n-am ce-i face, căci mai degrabă mi-aş putea schimba soarta. Mă apucă un imbold fără veste – jos cortină, Shandy! O cobor – trage aci o linie de-a curmezişul hârtiei, Tristram! O trag – şi dă-i bătaie cu un alt capitol!

La dracu' cu orice altă regulă ce-ar fi să mă călăuzească în treaba asta – şi de-aş avea vreuna – cum fac toate lucrurile în contra regulilor, apoi aş răsuci-o şi-aş sfâşia-o în bucățele, iar pe urmă aş arunca-o în foc. M-am înfierbântat? Da, căci aşa o cere pricina – o poveste frumuşică! Oare omul trebuie să urmeze

---

290 Joc de cuvinte intraductibil; în engl. Chapter of chances: a) lanț de întâmplări; b) capitol al întâmplărilor.

regulile – ori regulile pe om? Acu', aflați că acesta fiind capitolul meu despre capitole, pe care vă făgăduii să-l scriu până a nu adormi, am găsit cu cale să-mi uşurez pe de-a-ntregul cugetul înainte de culcare, spuind fără zăbavă lumii tot ce ştiu în această privință! Nu e oare de zece ori mai bine aşa, decât să încep dogmaticeşte, făcând paradă de înțelepciune sentențioasă şi să-i spun lumii povestea cu cocoşul roşu – capitolele, cică, ar hodini mintea, că ajută şi că fac rânduiala în închipuire şi că într-o dramaticească lucrare, cum e cea de față, sunt la fel de neînlocuit ca schimbarea scenelor şi cu încă alte cincizeci de ifose bățoase îndeajuns să stingă tot focul dintr-însa? O! Dar spre a înțelege lucrul acesta, care atâta focul din templul Dianei, trebuie să-l cetiți pe Longinus – să-l cetiți – şi de nu ieşiți, cumva, nici cu o iotă mai deştepți întâia oară, nu vă temeți, dați-i înainte, cetiți-l încă o dată. Avicenna[291] şi Licetus[292] cetiră metafizica lui Aristot de patruzeci de ori la rând fiecare şi tot n-au priceput o boabă. Dar luați aminte la urmări – Avicenna prinse să toarne la desperare tot felul de scrieri – căci întocmi opuri de *omni scribili*[293]; cât despre Licetus (Fortunio), deşi toată lumea ştie că se născu un făt[294] nu mai prizărit de-o palmă, crescu la acea înfricoşătoare înălțime în literatură ce îl făcu să scrie o carte cu un titlu cât el de lung – învățații ştiu că mă refer la a sa *Gonopsychanthropologia*, adicătelea despre originea sufletului omenesc.

Atâta în ce priveşte capitolul meu despre capitole, pe care îl socotesc a fi cel mai bun din întregul meu op; şi credeți-mă pe cuvânt că oricine îl ceteşte nu-şi trece mai rău vremea decât de-ar culege paie.

---

291 Avicenna (980-1037), filosof şi medic arab.

292 Licetus (Fortunio Liceti) (1578-1657), erudit şi medic italian.

293 Despre tot ce se poate scrie; scrieri de tot soiul (lat.).

294 Nota autorului. Ce Foetus n'etoit pas plus grand que la paume de la main; mais son pere l'ayant examine en qualite de Medecin, & ayant trouve que c'etoit quelque chose de plus qu'un Embryon, le fit transporter tout vivant a Raqallo, ou îi le fit voir a Jerome Bardi & a d'autre Medicins du lieu. On trouva qu'il ne lui manquoit rien d'essentiel a la vie; & son pere pour fair voir un essai de son experience, entreprit d'achever l'ouvrage de la Nature, & de travailler a la formation de l'Enfant avec le meme artifice que celui donț on se sert pour faire ecclorre Ies Poulets en Egypte. II instruisit une Nourisse de tout ce qu'elle avoit a faire, & ayant fait mettre son fils dans un pour proprement accommode, îi reussit a l'elever & a lui faire prendre şes accroissemens necessaires, par l'uniformite d'une chaleur etrangere mesuree exactement sur Ies degres d'un Thermometre, ou d'un autre instrument equivalent. {Vide Mich. Giustinian, ne gli Scritti Liguri a Cart. 223. 448.) On auroit toujours ete tres satisfait de l'industrie d'un pere şi experimente dans l'Art de la Generation, quand il n'auroit pu prolonger la vie a son fils que pour quelques mois, ou pour peu d'annees., Mais quand on se represente que l'Enfant a vecu preş de quatre-vingts ans, & qu'il a compose quatre-vingts Ouvrages differents tous fruits d'une longue lecture – il faut convenir que tout ce qui est incroyable n'est pas toujours faux, & que la Vraisemblance n'est pas toujours du cote de la Verite. II n-avoit que dix neuf ans lorsqu-il composa Gonopsychanthropologia de Origine Animae humanae. (Leş Enfans celebres, revu & corrige par M. De la Monnoye de l'Academie

Francaise.)

Sârguința unui asemenea părinte atât de învățat în Arta Procrcării ar fi putut stârni admirația oricui, chiar de-ar fi izbutit să prelungească viața fiului său doar cu câteva luni sau cu câțiva ani.

Capitolul al unsprezecelea

— O să le îndreptăm noi pe toate, zise tata, puindu-şi piciorul o treaptă mai jos. Acest Trismegistus, urmă tata, trăgându-şi îndărăt piciorul şi întorcându-se către unchiul Toby, fu cel mai mare (Toby) din toate făpturile pământene, cel mai mare rege, cel mai mare legiuitor, cel mai mare filosof, cel mai mare popă, şi cel mai mare inginer, adaose unchiul Toby.

— Nici nu se putea altfel, grăi tata.

Capitolul al doisprezecelea

— Şi cum îi mai merge stăpână-ții? strigă tata, coborându-şi din nou piciorul pe aceeaşi treaptă, către Susannah, pe care o văzuse trecând în capul scării cu ditamai pernița de ace în mina. Cum îi mai merge stăpână-ții?

— Nu mai rău, zise Susannah, trecând iute fără a-şi ridica măcar privirea, decât te-ai putea aştepta.

— Ce neghiob mai sunt! zise tata, trăgându-şi la loc piciorul; oricum ar sta lucrurile, răspunsul e pururi acelaşi. Dar pruncul, rogu-te? (Niciun răspuns.) Şi unde-i doftorul Slop? adaose tata, ridicând glasul şi privind peste parmaclâc.

Susannah ajunsese prea departe ca să mai auză.

— Din toate şaradele căsniciei, zise tata, străbătând podişca spre a se rezema cu spatele de zid, în vreme ce îi vorbea unchiului Toby, din toate şaradele încurcate ale căsniciei, grăi dânsul, cu care, crede-mă, frate Toby, că poți umple desagii mult mai multor măgari decât avu Iov vreodată, nu se află una să aibă mai numeroase chichițe ca asta, anume că, din chiar clipa când stăpâna casei e

---

Ăst fetus era cât pumnul; dar tatăl său, cercetându-l în calitate de doftor şi găsind că era mai mult decât un embrion obişnuit, îl duse viu şi nevătămat la Raqallo, ca să-l vază Jerome Bardi şi alți doftori de prin partea locului. Se vădi că nu-i lipsea nimic din cele trebuincioase vieții; şi tatăl său, pentru a-şi pune la-ncercare ştiința, se apucă să desăvârşească opera Naturii, trudindu-se a plămădi un copil în acelaşi chip în care se clocesc puii în Egipt. El învăță pe o doică tot ce avea de făcut, şi după ce-l aşeză într-un recipient anume, reuşi să-l crească şi să-i dezvolte normal toate părțile corpului, datorită unei călduri exterioare uniforme măsurată cu preciziune în grade cu un termometru sau un alt instrument asemănător. (Vide Mich. Giustinian ne gli Scritti Liguri a Cart. 223. 448.). Dar dacă ne gândim că acest prunc a trăit aproape optzeci de ani şi că a izvodit optzeci de opusuri diferite – rod al unei îndelungate lecturi –, trebuie să recunoaştem că nu întotdeauna ceea ce e de necrezut e şi neadevărat şi că „Verosimilul nu merge totdeauna mâna în mână cu Adevărul”. N-avea decât nouăsprezece ani când a compus Gonopsychanthropologia de Origine Animae humanae.

(Prunci celebri, ediție revăzută şi îndreptată de Mr. De la Monnoye de la Academia Franceză.)

pe cale să nască, fiecare femeie, de la întâia cameristă până la cea din urmă slujnică, se face cu un inci mai ţanţoşă şi-şi dă mai multe ifose din pricina acelui inci decât pentru toţi ceilalţi puşi laolaltă.

— Ba eu socot că noi suntem mai degrabă, răspunse unchiul Toby, cei cari ne scoborâm c-un inci. Eu unul, dacă întâlnesc vreo femeie grea, apoi aşa sunt. E o încercare foarte anevoioasă pe capul acelei Jumătăţi din făpturile semene nouă, frate Shandy, zise unchiul Toby. E o povară vrednică de milă, urmă dânsul, clătinând din cap.

— Da, da, e un lucru dureros, zise tata, clătinând şi el din cap. Dar fără îndoială că de când veni la modă clătinatul din cap, niciodată n-au clătinat din cap două persoane în acelaşi timp, din Pricini mai osebite.

Domnul să le binecuvânteze pe toate
Dracu să le ia îşi ziseră unchiul Toby şi tata, fiecare pentru sine.

Capitolul al treisprezecelea

— Hei, jupâne! Uite şase peni, du-te la prăvălia librarului acela şi cheamă-mi un critic azi mare şi tare. Sunt încântat să-i dau oricui o coroană să mă ajute cu instrumenturile sale a-i coborî de pe scări pe tata şi pe unchiul Toby şi a-i duce la culcare.

— E şi vremea; căci, afară numai de un pui de somn ce izbutiră să-l fure în vreme ce Trim găurea botforii şi care, în treacăt fie zis, nu-i căzu bine defel tatei din pricina pârdalnicei aceleia de ţăţâni, nu-şi închiseseră ochii de nouă ceasuri încheiate, înainte de ivirea doftorului Slop în salonul din dos, mânjit şi murat cum se afla, însoţit de Obadiah.

De şi-va fiece zi a vieţii mele aşa încărcată ca aceasta – şi să ţie – Stai.

N-am să sfârşesc propoziţiunea până când nu voi fi băgat de seamă ceva privitor la starea ciudată de lucruri dintre cetitor şi mine, aşa cum apare ea în clipa de faţă. O băgare de seamă ce nu s-ar potrivi nici unui alt biograf de la facerea lumii încoace în afară de mine – şi socot că nici nu se va potrivi altuia până la sfârşitul ei –, aşa că numai pentru noutatea ei şi tot ar merita să fie ascultată de Luminăţiile Voastre. Luna asta sunt cu un an întreg mai în vârstă decât acum douăsprezece luni; şi cum vă daţi seama că am ajuns aproape în mijlocul celui de-al patrulea tom – şi nu mai departe de ziua întâi a vieţii mele –, e limpede că am de scris despre trei sute şaizeci şi patru de zile mai mult ca la început, aşa că, în loc să înaintez, ca un scriitor obişnuit, în cele ce fac, dimpotrivă, sunt azvârlit taman cu tot atâtea tomuri îndărăt, iară de şi-va fiece zi a vieţii mele la fel de plină ca aceasta – şi de ce n-ar fi?

— şi dacă întâmplările precum şi opiniunile asupra ei vor cere tot atâtea descrieri – şi de ce mă rog ar trebui să fie scurtate? Deoarece, dac-ar merge tot aşa, aş trăi cu trei sute şaizeci şi patru de zile mai iute decât aş putea scrie, urmează, cu-ngăduința'Nălțimilor Voastre, că de ce scriu mai mult, cu atât îmi rămâne mai mult de scris, şi, în consecință, cu cât cetiți înălțimile Voastre mai mult, cu atâta avea-veți de citit şi mai mult.

Oare nu-şi vor vătăma înălțimile Voastre ochii?

Eu nu, pe-ai mei; şi dacă OPINIUNILE mele nu-mi vor pricinui care cumva pieirea, îmi dau seama că putea-voi duce o viață pe cinste cu chiar această viață a mea, ori, cu alte cuvinte, duce-voi o păreche de vieți pe cinste în aceeaşi vreme. Cât despre propunerea de a scrie douăsprezece tomuri pe an, ori un tom pe lună, nu-mi schimbă întru nimic perspectivele, oricât aş scrie şi oricât m-aş repezi drept în mijlocul lucrurilor, cum ne sfătuieşte Horațiu, nu mă voi putea întrece veac pe mine însumi, oricât aş da brânci şi bătaie, în cel mai rău caz îmi voi întrece doar cu o zi condeiul, şi-o zi ajunge cu vârf şi îndesat pentru două tomuri, iar două tomuri vor ajunge pentru un an.

Ajute Cerul înflorirea manufacturilor de hârtie subt această domnie prielnică ce ne e deschisă-nainte, aşa cum sunt încredințat că steaua ei cea bună propăşi-va orice lucru ce se va porni într-însa.

Cât despre înmulțirea gâştelor, nu-mi fac nici o grijă. Filotimia Firii e nemărginită. Nicicând nu-mi vor lipsi uneltele de lucru.

— Aşa, măi ortace! I-ai pogorât de pe scară pe tata şi pe unchiul Toby şi i-ai dus la culcare? Şi cum ai izbutit? Ai pus o cortină la piciorul scării? Mă gândeam eu că n-ai altă ieşire. Ține o coroană pentru osteneală.

Capitolul al patrusprezecelea

— Atunci dă-mi nădragii de pe jilț, strigă tata către Susannah.

— Nu-i vreme să vă mai îmbrac, domnule, strigă Susannah, – pruncul e vânăt cum îmi e...

— Cum ți-e ce? întrebă tata, căci asemeni tuturor ritorilor, el era un neostenit cercetător al asemuirilor.

— Doamne iartă-mă, domnule, zise Susannah, băiatul se înăbuşe.

— Şi unde-i domnul Yorick?

— Nicidecum acolo unde trebuie, dar vicarul stă în odaia de toaletă cu pruncul în brațe, adăstând numele, iar stăpână-mea mi-a poruncit să dau fugă să vă-ntreb dacă să fie botezat după căpitanul Shandy, care-i este naş.

„De-aş fi încredințat, îşi zise tata, scărpinându-şi o sprinceană, că băiatul e pe moarte, ce m-ar costa să-l măgulesc pe frate-meu Toby – pe urmă ar fi păcat

să irosesc pe dânsul un nume aşa de însemnat ca Trismegistus, dar s-ar putea să se şi însănătoşească.”

— Nu, nu, grăi tata către Susannah, stai că mă scol îndată.

— Nu-i vreme, strigă Susannah, băiatu-i vinat cum îmi sunt condurii.

— Trismegistus, zise tata. Dar stai că eşti ca o ulcea găurită, Susannah, adaose el; poți să-l păstrezi în minte pe Trismegistus de-a lungul galeriei, fără să-l pierzi?

— Auzi vorbă! se oțărî Susannah, trântind uşa.

— Să mă împuşte dacă e în stare, zise tata, sărind din pat pe întuneric şi orbecăind după nădragi.

Susannah se repezi cu toată iuțeala de-a lungul galeriei. Tata se grăbi cât putu să-şi găsească nădragii. Susannah însă i-o luase înainte.

— E *Tris* – nu mai ştiu cum. Nu se află alt nume creştin pe lumea asta care să înceapă cu *Tris* afară de *Tristram*. Atunci e Tristram-gistus, îşi aduse aminte Susannah.

— Fără niciun *gistus*, proasto! Dacă aşa mă cheamă şi pe mine, lămuri vicarul, cufundându-şi mâna în cristelniță în vreme ce vorbea. *Tristram*! grăi el etc. Etc. Etc, aşa că Tristram fui botezat şi Tristram voi rămâne până la capătul zilelor mele.

Tata o urmă pe Susannah cu cămaşa de noapte în mină, fără altceva pe dânsul decât nădragii, şi aceia încheiați la repezeală, doar cu un singur bumb, şi acela vârât în grabă, numai pe jumătate, în cheotoare.

— N-a uitat numele? strigă tata, întredeschizând uşa.

— Nu, nu, se făcu deştept vicarul.

— Şi pruncului îi e mai bine, strigă Susannah.

— Şi cum îi mai merge stăpână-ții?

— Nu mai rău decât te-ai putea aştepta.

— Pşşt, făcu tata, desfăcându-i-se bumbul de la nădragi, aşa că, dacă interjecția fu aruncată lui Susannah, ori cheotorii, sau dacă „pşşt” vădea disprețul ori ruşinea, e îndoielnic şi va rămâne astfel până ce voi găsi vreme să-mi scriu cele trei capitole favorite: capitolul despre slujnici, cel despre „pşşturi” şi cel despre cheotori.

Deocamdată, tot ce-i pot spune cetitorului e că nici nu zise tata bine „pşşt!” că se şi răsuci împrejur şi țiindu-şi nădragii cu o mână, peste cealaltă având trecută cămaşa de noapte, se întoarse la culcare de-a lungul galeriei, oleacă mai domol decât la venire.

Capitolul al cincisprezecelea

Aş dori să pot scrie un capitol despre somn.

Nici nu s-ar fi putut ivi un prilej mai nimerit decât cel ce mi-l dăruieşte această clipă, când toate perdelele familiei sunt trase, lumânările stinse şi niciun ochi nu-i deschis, afară de unul, căci celălalt e închis necurmat de douăzeci de ani, anume cel al doicii mele.

Ce subiect încântător!

Şi totuşi, cât ar fi el de frumos, m-aş prinde să scriu douăzeci de capitole despre cheotori mai degrabă, şi încă mult mai iute şi cu mai multă izbânda decât unul singur despre somn.

Cheotori! Cita vioiciune se desprinde numai din gândul la dânsele, şi, credeți-mă, când voi ajunge la ele, voi, nobili cu bărbi stufoase, puteți fi cât de serioşi poftiți, am să fac haz cu cheotorile mele, le-oi păstra pe toate numai pentru mine – e un subiect vergin şi, în ce-i priveşte, nu mă voi ciocni nici de înțelepciunea şi nici de zicalele măiestre ale altcuiva.

Cât despre somn, ştiu dinainte că n-am să fac mare scofală – întâi, nu mă pricep la ticluirea zicalelor voastre măiestre – în al doilea rând, nu pot spoi cu gravitate o treabă de mântuială şi să zic lumii: e refugiul vitregiților, slobozirea captivilor, cuibul de puf al deznădăjduiților, osteniților sau al celor cu inima zdrobită; nici nu pot începe cu o minciună, spuind că din toate blândele şi dulcile funcțiuni ale firii noastre cu cari mărețul ziditor al ei i-a fost plăcut, în mărinimia sa, să ne răsplătească pentru suferințele ce ni le-a pus în circa simțul său de dreptate şi bunul său plac – că din toate astea e cea mai de seamă (cunosc plăceri ce plătesc de zece ori mai mult); sau, ce mare fericire e pe capul omului, când neliniştile şi pasiunile zilei s-au sfârşit şi dânsul zace pe spate, pentru că sufletul să-i fie aşezat aşa chip că, oricum şi-ar întoarce ochii, cerul să-l privească împăcat şi dulce de deasupra – nici dorință, nici teamă, ori îndoială ce să-i tulbure aerul, nici o povară trecută, prezentă ori viitoare ce să n-o poată birui fără supărare închipuirea în acea dulce despărțenie.

„Dumnezeu să-l blagoslovească, zicea Sancho Pânza, pe omul care a născocit lucrul asta de-i zice somn, că te-nveleşti într-însul ca într-un cojoc”[295]; apoi, mie îmi pare că asta e mai mult şi că vorbeşte mai fierbinte inimii şi simțirii mele decât toate disertațiile asupra acestui subiect la un loc stoarse din capul învățătorilor.

Nu c-aş fi cu totul împotriva ziselor lui Montaigne – în felul lor sunt admirabile – (citez din memorie)[296]:

„Lumea se bucură şi de alte plăceri, zice el, aşa cum se bucură de somn, fără a-l simți şi gusta pe când acesta se strecoară şi trece. Ar trebui să-l cercetăm şi să rumegăm asupra lui, spre a-i aduce cuvenite mulțumiri celui ce ni-l

---

295 în cartea lui Cervantes, pasajul sună astfel: „Binecuvântat fie soarele, mantie ce acoperă toate gândurile omului” (Don Quijote, part. A II-a, cap. 68).

296 Pasajul se află în Eseuri, Cartea a III-a, cap. XIII.

dăruieşte. Drept care, fac în aşa fel încât să fiu tulburat din somn, ca să-l pot gusta mai bine şi mai plăcut pe urmă. Şi totuşi, văz puţini, zice el iarăşi, cari se lipsesc de somn când nevoia o cere; trupul meu poate îndura o scuturătură zdravănă, dar nu una bruscă ori violentă. De la o vreme încoace mă păzesc a face mişcări violente. Nu mă plictisesc niciodată de plimbare, dar încă din tinereţe nu mi-a plăcut să călăresc pe pavaj. Îmi place să stau culcat singur şi pe tare, chiar şi fără soaţa mea".

Celui din urmă lucru, lumea s-ar putea să nu-i dea crezare, dar aduceţi-va aminte că *JLa Vraisemblance* (cum zice Bayle[297] în chestiunea lui Liceti) *n'est pas toujours du cote de la verite*"[298]. Atâta doară despre somn.

Capitolul al şasesprezecelea

— Dacă soaţa-mi se-neumetă să-l lase, frate Toby, Trismegistus şi-va învesmântat şi adus jos, în vreme ce noi amândoi ne luăm dejunul.

— Du-te, Obadiah, şi spune-i lui Susannah să vie aci.

— A fugit sus, răspunse Obadiah, chiar în clipa asta, urlând şi bocindu-se, frângându-şi mâinile de parcă i s-ar frânge şi inima.

— Luna asta şi-va de pomină, zise tata, întorcându-şi faţa de la Obadiah şi privindu-l gânditor pe unchiul Toby câtăva vreme – a dracului lună şi-va asta, frate Toby, zise tata, puindu-şi mâinile în şolduri şi clătinând din cap; foc, apă, muieri, vânt, frate Toby!

— S-a întâmplat vreo nenorocire, grăi unchiul Toby.

— Iată ce vra să zică, strigă tata, să fie atâtea potrivnice elementuri, dezlănţuindu-se şi făcându-şi de cap, în fiece colţişor al casei unui gentleman. Puţină însemnătate are pentru pacea familiei, frate Toby, că eu şi tu ne ţinem cumpătul şi stăm aci tăcuţi şi netulburaţi când asemenea furtună şuieră deasupra capetelor noastre.

— Şi ce s-a întâmplat, Susannah?

— L-au botezat pe prunc Tristram şi pe stăpâna mea era cât pe ce s-o lovească damblaua din această pricină. Nu! Nu-s eu de vină, zise Susannah, doar i-am spus că-i *Tristram-gistus*.

— Fă-ţi ceai numai ţie, frate Toby, zise tata, luându-şi pălăria, dar cât de osebit de zvâcnetul şi agitaţia glasului şi mădularelor ce şi le-ar închipui cetitorul de rând!

---

297 Sterne se înşală aici, probabil în chip voit. De fapt, este vorba de Adrien Baillet (1649-1706), erudit şi literat francez, autor al opului Pruncii deveniţi vestiţi prin studiile şi scrierile lor (Leş Enfants devenus celebres par leurs etudes et par leurs ecrits, Paris, 1688).

298 în sensul că: nu tot ce este verosimil este întotdeauna adevărat.

Căci grăi cu cea mai dulce miădiere a glasului şi îşi luă pălăria cu cea mai blândă mişcare a mădularelor pe care jalea le-a armonizat şi instruit dimpreună, vreodată.

— Du-te la câmpul de joc după Trim, grăi unchiul Obadiah, îndată ce tata părăsi odaia.

Capitolul al şaptesprezecelea

Când nenorocirea cu nasul meu căzu aşa greu pe capul tatei, cetitorul îşi va aduce aminte că acesta urcase neîntârziat în iatacul său şi se trântise pe pat; de unde, afară numai de nu-i prea bun străvăzător al firii omeneşti, el se poate pe drept cuvânt aştepta ca tata să săvârşească o mişcare de rotaţiune de acelaşi soi urcător şi scoborâtor, la auzul nenorocirii cu *Numele meu*; – nu! Osebita pondere, dragă domnule, ba ce zic, chiar învelişul osebit a două necazuri de aceeaşi pondere fac să se osebească neţărmurit felul nostru de a le îndura şi de a le învinge. N-a trecut nici o jumătate de ceas de când (cu graba şi pripeala unui sărman ce mâzgăleşte pentru pâinea cea de toate zilele) am azvârlit drept în foc o foaie curată ce tocmai o isprăvisem, scriind-o foarte grijuliu, în locul alteia irosite.

Pe loc mi-am smuls peruca din cap şi-am zvârlit-o perpendicular, cu neînchipuită furie, taman în tavanul odăii – e drept că o prinsei din zbor –, dar cu asta gata; şi nici n-aş crede că altceva din Fire mi-ar fi putut aduce o mai grabnică uşurare. Ea, draga zeiţă, printr-un imbold neaşteptat, în toate *pricinile de mânie*, ne face să zvâcnim din vreun mădular ori altul ori ne aruncă într-o parte sau alta, ori în vreo postură a trupului, nici noi nu ştim de ce. Dar ia aminte, prea bună doamnă, ne ducem veacul printre ghicitori şi taine, şi până şi lucrurile cele mai bătătoare la ochi au părţile lor umbrite ce nu pot fi străpunse nici de ochiul cel mai ager; şi chiar şi cele mai limpezi şi mai isteţe minţi dintre ale noastre se pierd şi se uimesc în faţa fiecărei borte aproape a plăsmuirilor firii: aşa că cel de faţă, ca alte o mie de lucruri, ni se înfăţişează într-un atare chip că deşi nu-l putem judeca, îi dibuim totuşi partea sa bună, cu-ngăduinţa'Nălţimilor şi Preasfinţiilor Voastre – şi asta ni-i de ajuns.

Acum tata, pentru nimic în lume n-ar fi putut să se culce cu necazul asta în circa şi nici n-ar fi vrut să-l care sus, pe scări, ca pe celălalt, aşa că îl duse binişor la heleşteu. De-ar fi stat tata răzimat cu capul în mâini şi s-ar fi tot socotit un ceas încotro s-o apuce, judecata cu întreaga ei forţă nu l-ar fi putut îndrepta mai bine; se află ceva, bunul meu domn, în cazul heleşteielor, dar ce anume las să hotărască între dânşii săpătorii şi meşterii făuritori de heleşteie, dară subt întâia pornire dezordonată a umorilor, cum zic, se află ceva aşa neînţeles de ostoitor într-o plimbare tihnită şi domoală către unul din ele că de multe ori stau şi mă tot minunez cum se face că nici Pitagora, nici Platon, nici

Licurgus, nici Mahomet şi niciun alt legiuitor faimos de-al domniilor voastre n-a dat, vreodată, anume poruncă în privința lor.

Capitolul al optsprezecelea

— 'Nălțimea Voastră, zise Trim, închizând uşa salonului înainte să-şi înceapă vorba, auzit-a, bănuiesc, de întâmplarea asta nenorocită.

— O, da, Trim, glăsui unchiul Toby, şi mă frământa peste măsură.

— Şi pe mine la fel, dar nădăjduiesc că'Nălțimea Voastră, dădu răspuns Trim, nu mă va nedreptăți crezând c-aş avea eu oarecare vină.

— Tu, Trim? strigă unchiul Toby, privindu-l în față cu blândețe – numai din pricina smintelii lui Susannah şi a vicarului.

— Ce treabă, mă rog, să fi avut ei împreună, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, în grădină?

— În galerie, vrei să zici, răspunse unchiul Toby.

Trim descoperi că se afla pe o urmă greşită şi se opri pe dată cu o adâncă plecăciune. „Două nenorociri, îşi zise căprarul, sunt cel puțin de două ori mai multe decât e cu cale a fi pomenite în acelaşi timp; prăpădul ce-i făcu vaca, scăpând la fortificațiuni, îl poate afla'Nălțimea Săşi mai târziu."

Cazuistica şi dibăcia lui Trim, la adăpostul adâncii sale plecăciuni, înlăturară orice bănuială din partea unchiului Toby, aşa că acesta urmă cu cele ce vroia să-i spuie lui Trim astfel:

— Cât despre mine, Trim, deşi nu văz ce osebire o fi că pe nepotul meu îl cheamă Tristram ori Trismegistus, totuşi, cum lucrul îi este aşa aproape inimii fratelui meu, Trim, aş fi dat bucuros o sută de lire mai degrabă decât să se fi întâmplat.

— O sută de lire, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre! dădu răspuns Trim. Ba eu unul n-aş da nici măcar o para chioară.

— Nici eu, Trim, de-ar fi vorba de mine, dar frate-meu, căruia nu-i chip să-i stai împotrivă în această privință, susține că mult mai mult atârna de numele creştine, Trim, decât îşi pot închipui oamenii neştiutori, căci, zice dânsul, niciunul care să poarte numele de Tristram n-a înfăptuit vreodată, de la începutul lumii încoace, vreo ispravă însemnată ori vitejească, ba mai mult, Trim, ține morțiş că un om nu poate fi nici învățat, nici înțelept şi nici viteaz c-un asemenea nume.

— Toate astea-s născociri, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre. M-am bătut la fel de bine, răspunse căprarul, când regimentul mă striga Trim, ca şi atunci când îmi ziceau James Butler.

— Cât despre mine, adaose unchiul Toby, deşi s-ar cădea să roşesc că mă laud singur, Trim, totuşi să mă fi chemat chiar Alexandru, nu mi-aş fi putut face datoria la Namur mai mult decât mi-am făcut-o.

— Domnul să vă blagoslovească! strigă Trim, înaintând trei paşi în vreme ce vorbea. Cine se mai gândeşte la numele său de botez când dă năvală?

— Ori când stă în şanţuri, Trim? strigă unchiul Toby, luând o înfăţişare hotărâtă.

— Sau când intră în vreo spărtură? zise Trim, aruncându-se între două jilţuri.

— Ori forţează liniile? strigă unchiul meu, ridicându-se şi mânuindu-şi cârja ca pe-o halebardă.

— Sau înfruntă un ploton? strigă Trim, ducându-şi toiagul la ochi, ca pe o flintă.

— Sau când mărşăluieşte sus pe glacis? strigă unchiul Toby, înfier-bântat şi puindu-şi piciorul pe jilţ.

Capitolul al nouăsprezecelea

Tata se întoarse din plimbarea sa la heleşteu şi deschise uşa salonului în toiul navalei, tocmai când unchiul Toby mărşăluia în sus pe glacis. Trim îşi coborî braţele – în viaţa să nu mai fusese prins unchiul Toby călărind cu aşa iuţeală desperată!

Vai! Unchiule Toby! De n-ar fi fost o chestiune mai serioasă care să solicite întreagă elocinţa tatei, câte ocări aţi mai fi îndurat atuncea, tu şi bietul tău CĂLUŢ DE BĂTAIE! Tata îşi agăţă pălăria în cui cu acelaşi aer cu care o luase; şi după ce aruncă o privire fugară asupra neorânduielii din odaie, apucă unul din jilţurile ce alcătuiseră spărtura în zid a căprarului şi puindu-l în faţa unchiului Toby se aşeză într-însul; şi îndată ce masă fu strânsă şi uşa închisă, prinse a se jelui după cum urmează:

JELANIA TATĂLUI MEU

— E în zadar de-acum, grăi tata atât către blestemele lui Ernulphus ce se aflau pe colţul policioarei căminului, cât şi către unchiul Toby care şedea subt ele, e în zadar de-acum, grăi tata cu monotonia cea mai arţăgoasă cu putinţă, să mă lupt cum m-am luptat în contra acestei persuasiuni omeneşti mai stânjenitoare decât toate – văz limpede, frate Toby, că, ori pentru propriile-mi păcate, ori pentru păcatele şi viţiile familiei Shandy, cerul găsi de cuviinţă să folosească împotriva mea una din cele mai grele artilerii ale sale; şi că propăşirea pruncului meu e ţinta asupra căreia se îndreaptă bătaia întregului ei foc.

— De-ar fi precum zici, s-ar cutremura întregul univers împrejurul urechilor noastre, frate Shandy, zise unchiul Toby.

— Nenorocite Tristram! Rod al mâniei! Rod al decăderii! Al întreruperii! Al greşelii! Al nemulțumirii! Se află vreo nenorocire sau dezastru din cartea relelor embrionare ce să-ți fi putut demecaniza făptura ori încurca filamentele, care să nu fi căzut pe capul tău, ori, venind pre lume – ce de rele până ai ajuns într-însa, ce de rele după aceea!

— zămislit întru ființă în apusul zilelor tatălui tău, când vlaga închipuirii ca şi a trupului său îl părăseau, când căldura şi umezeala radicală, elementele ce ar fi trebuit să le plămădească pe-ale tale începeau să sece, şi când nu mai era nimic din care să ți se înfiripe vlaga fără numai negațiuni, în cel mai bun caz – e păcat, frate Toby –, când ți-era mai de trebuință puținul ajutor ce ți-l poate da grija şi băgarea de seamă de amândouă părțile. Dar cum furăm învinşi! Ştii, întâniplarea, frate Toby, e prea vrednică de plâns spre a o mai pomeni încă o dată aci, când puținele spirite animale ce le aveam şi eu pe lumea asta şi prin cari aducerea-aminte, imaginațiunea şi deşteptăciunea s-ar fi căzut a se transmite, fură puse pe goană, risipite, zăpăcite, împrăştiate şi trimise la dracu'!

Acum, aşadară, ar fi fost clipa să se puie capăt acestei persecuțiuni împotrivă-i; să se facă o încercare măcar spre a vedea de nu cumva liniştea şi pacea cugetului surorii tale, cu toată grija cuvenită, frate Toby, pentru nutrițiile şi slobozirile ei, precum şi restul non-naturalelor sale, n-ar putea să îndrepte lucrurile în cele nouă luni ale gestațiunii. Pruncul meu fu văduvit de-acestea! Cât de amară îşi făcu ea singură viața şi, prin urmare, şi pe cea a fătului ei, din pricina dorinței ei prosteşti de a naşte la oraş?

— Socot că sora mea rabdă totul cu cea mai mare supunere, răspunse unchiul Toby. N-am auzit-o rostind nici măcar o singură vorbă rea.

— Se otrăvea în sinea ei; şi asta, îngăduie-mi să ți-o spun, frate, a fost de zece ori mai rău pentru prunc – şi apoi ce bătălii purtă cu mine şi ce furtuni nesfârşite în privința moaşei.

— Acolo s-a mai slobozit, zise unchiul Toby.

— Slobozit! strigă tata, ridicându-şi privirile. Dar ce-au fost toate astea, iubite Toby, pe lângă năpasta căzută asupra noastră prin venirea pe lume a pruncului meu cu capul înainte, când tot ce-aş fi voit ar fi fost să-i păstrez măcar această cutioară nevătămată, neştirbită! Cu toate precauțiunile mele, cum a mai fost sistemul meu întors cu dosul în sus, dimpreună cu fătul din pântece! Capul său lăsat pradă violenței, c-o apăsare de patru sute şaptezeci de pfunzi acționând aşa de perpendicular pe creştetul său, că la ceasul asta e sigur aproape nouăzeci la sută că gingaşa împletitură a pânzei sale intelectuale e sfâşiată şi zdrențuită într-o mie de fâşii. Şi încă am mai fi putut îndrepta câte ceva.

Neghiob, îngâmfat, papă-lapte – să-i fi lăsat măcar un NAS. Schilod, Stârpitura, Bălos, Găgăuță – croiește-l după plac și tot i-ar fi stat larg deschisă poarta norocului. O, Licetus! Licetus! De-aş fi fost şi eu blagloslovit cu un făt lung de cinci inci jumătate ca tine, putea să facă Soarta ce-i mai rău, că tot nu m-aş fi sinchisit.

Şi totuşi, frate Toby, la urma urmei, mai era îne-o aruncătură de zar pentru pruncul nostru. O, *Tristram*! *Tristram*! *Tristram*!

— O să trimitem după domnul Yorick, zise unchiul Toby.

— Trimite după cine vrei, răspunse tata.

Capitolul al douăzecilea

Cu ce iuțeală înaintarăm, sărind şi țopăind mereu, două-n sus şi două-n jos, patru cărți încheiate fără a privi măcar o dată în urmă, ori barem într-o lăture, să văz pe cine calc! Nu voi călca pe nimeni, îmi zisei pe când încălecam. Goni-voi tot într-un galop răpăitor. Dar nu-i voi pricinui vreun rău nici celui mai sărman măgar din cale.

Aşa că o pornii, sus pe-o pajişte, jos pe alta, printr-o barieră, peste alta, de parcă tartorul călăreților m-ar fi gonit din urmă.

Acum, călărind cu iuțeala asta, oricât ai fi mânat de bune intențiuni şi hotărâri, un milion contra unu că vei vătăma pe careva. A zburat, a căzut, şi-a pierdut pălăria, e pe jos, o să-şi frângă gâtul – ia uite! Să ştii c-a galopat drept în schelăria zeloşilor critici – o să-şi zboare creierii de unul din stâlpii lor. A sărit afară! Priviți! Goneşte întins acuma, ca un apucat, de-a dreptul printr-o adunătură întreagă de pictori, viorişti, poeți, biografi, doftori, advocați, logicieni, actori, învățați, popi, dregători, oşteni, cazuişti, prelați, papi şi ingineri.

— N-aveți nici o teamă, zisei eu, n-o să vatăm nici măcar pe cel mai sărman măgar de pe drumul cel domnesc.

— Dar calul dumitale împroaşcă noroi, uite c-ai stropit un episcop.

— Doamne, nădăjduiesc că n-a fost decât Ernulphus, zisei.

— Dar i-ai stropşit drept în față pe domniile lor, Le Moyne, De Romigny şi De Marcilly, doftori la Sorbona.

— Asta a fost acum un an, răspunsei eu.

— Dar chiar acum călcaşi un rege.

— Rău au mai ajuns regii, să fie călcați în picioare de oameni de teapa mea!

— Ba asta ai făcut, răspunse acuzatorul meu.

— Nu-i adevărat, grăii eu descălecând, şi iată-mă-s aci cu frâul într-o mină, cu tichia în cealaltă, să-mi spun povestea. Ce poveste? Veți auzi-o în capitolul ce urmează.

Capitolul al douăzeci şi unulea[299]

Francisc întâiul[300], riga Franței, se încălzea într-o seară de iarnă la tăciunii unui foc de lemne şi convorbea cu primul său ministru despre o sumedenie de lucruri întru folosul țării*.

— N-ar fi rău, zise riga, scormonind tăciunii cu bastonul, dac-am mai spori puțin bună înțelegere dintre noi şi Elveția.

— Nu mai prididim, Sire, răspunse marele dregător, cu câți bani le tot dăm oamenilor astora – ar vroi să înghită toată vistieria Franței.

— Pfui, pfui! făcu riga. Sunt mai multe căi *Mons. Le Premier* ca să îndupleci o țară, în afară de a-i dărui bani. Am să-i plătesc Elveției cinstea de-a fi naşul următorului meu prunc.

— Făcând asta, Maiestatea Voastră îşi va ridica în cap toți grămăticii Europei. Elveția, ca republică, fiind feminină, nu poate cu niciun chip să fie naş.

— Atunci poate fi naşă, zise cu grabă Francisc, aşa că trimite mâine dimineață un sol care să le vestească dorința-mi.

— Sunt uimit, grăi Francisc întâiul (după vreo două săptămâni) către ministrul său ce intra în iatacul regesc, că n-am primit niciun răspuns de la Elveția.

— Sire, mă aflu acum în prezența voastră spre a vă înfățişa mesagiile chiar în această privință.

— Sunt încântați, zise riga.

— Da, Sire, dădu răspuns dregătorul, şi îşi dau seama de deosebită cinste ce le-a făcut-o Maiestatea Voastră, dar, că naşă, republica îşi cere dreptul de a boteza pruncul.

— Desigur, grăi riga, că-l va boteza Francisc, sau Henric, sau Ludovic, ori vreun nume ce-i ştiu a ne fi plăcut nouă.

— Maiestatea Voastră se înşală, răspunse ministrul. Chiar acum un ceas am primit un răvaş de la ambasadorul nostru, cu hotărârea republicii în această privință.

— Şi ce anume i-a hărăzit republica Delfinului?

— *Shadrach*, *Meshech*, *Abed-neg***0***1*, răspunse ministrul.

— Pe cingătoarea sfântului Petru, nu mai vreau să am nici în clin, nici în mânecă, cu Elveția, strigă Francisc întâiul, trăgându-şi nădragii şi măsurând cu paşi grăbiți odaia.

---

299 Această istorie este luată de Sterne din Menagiana sau Leş bons mots et remarques critiques, historiques, morales et d'erudition de Monsieur Menage, 4 vol., Paris, 1694-1715, adică Vorbele de duh şi observațiunile critice, istoriceşti, moraliceşti şi de erudiție ale d-lui Menage etc, op al lui Gilles Menage (1613-1692), erudit francez.

— Maiestatea Voastră, zise liniştit ministrul, n-are cum s-o scoată la capăt.

— O să le plătim în bani, grăi riga.

— Sire, n-avem nici şaizeci de mii de coroane în vistierie, răspunse ministrul.

— Am să-mi pun zălog cel mai bun giuvaer din coroana mea, grăi Francisc întâiul.

— Apoi acela a şi fost zălogit, Maiestatea Voastră, răspunse *Monsieur le Premier*.

— Atunci, *Monsieur le Premier*, zise riga, o să pornim război în contra lor.

1. „Se zice că Francisc întâiul voia să ia Republica Elvețiană drept naşă pentru unul din pruncii săi, dar se răzgândi când află că elvețienii voia* să-l boteze Sidrach, Misach şi Abednego” (*Menagiana*, Cartea I).

Capitolul al douăzeci şi doilea

Măcar că, bunule cetitor, m-am bucurat cu adevărat şi m-am străduit cu grijă (atât cât mi-a îngăduit biata mea iscusință, de Domnul hărăzită, şi cât am putut răpi altor prilejuri de sănătoasă hodină şi trebuincios câştig) ca aceste cărțulii pe cari ți le înmânez acum să poată ține locul unor tomuri mult mai pântecoase, totuşi m-am purtat cu domnia ta cu atâta prefăcătorie caprițioasă, că mă simt ruşinat de-a dreptul să-ți cerşesc îngăduința cu seriozitate, implorându-te a mă crede că prin povestea tatei şi a numelor sale de botez n-aveam de gând cu niciun chip să-l calc pe bătătură pe Francisc întâiul ori, în povestea nasului, pe Francisc al nouălea, nici prin unchiul meu Toby să zugrăvesc inimile bătăioase ale țării mele – rana sa din vintre împiedicând orice apropiere de acest soi –, nici prin Trim n-am vrut să-l zugrăvesc pe Ducele de Ormond1, ori că scrierea mea e îndreptată împotriva predestinării, ori slobodei voinți, ori birurilor. Dacă e îndreptată împotriva vreunui lucru, apoi e îndreptată, cu-ngă-duința'Nălțimii Voastre, împotriva *spleen-vaxâ*! Ca astfel, prin o mai frecventă şi mai convulsivă ridicare sau scoborâre a diafragmei şi prin zguduirea muşchilor intercostali şi abdominali din pricina râsului, să scoată fierea şi alte sucuri amare din splină, ficatul şi momițele supuşilor Maiestății Sale, cu toate pasiunile vătămătoare ce le sunt proprii, şi să le deşerte în duoden.

Capitolul al douăzeci şi treilea

— Dară lucrul se mai poate oare desface, Yorick, zise tata, căci, după părerea mea, nu se poate.

— Sunt canonic, dădu răspuns Yorick. Dar din toate relele, adăstatul fiind, după noi, cel mai chinuitor, şti-vom măcar ce-i mai rău în treaba asta.

— Tare îmi sunt urâte asemenea mărețe praznice, zise tata.

— N-are însemnătate mărimea praznicului, zise Yorick; vroim, domnule Shandy, să dăm de fundul astei îndoieli – anume, dacă numele mai poate fi schimbat au ba – şi cum bărbile atâtor comisari, dregători, advocați, procurori, ofițeri ai stării civile, ale celor mai mvățați teologi, precum şi ale altora se vor aduna în jurul aceleiaşi mese şi cum Didius te-a poftit atât de stăruitor, cine în situația domniei tale ar lăsa să-i scape asemenea prilej? Tot ce se cere, urmă

! James Butler, al doilea duce de Ormond (1665-1745), general irlandez.

Yorick, e să-l înştiințezi pe Didius şi să-l laşi pe dânsul să potrivească în aşa chip lucrurile ca după-masă să aducă vorba şi de treaba asta.

— Atunci, fratele meu Toby, strigă tata, bătând din palme, va merge şi el cu noi.

— Trim, atârna, grăi unchiul Toby, peruca mea cea veche şi uniforma mea găitănată în fața focului, să stea acolo peste noapte.

Capitolul al douăzeci şi cincilea

Fără îndoială, domnule, că aci lipseşte un întreg capitol – drept care se căscă în carte un gol de zece file –, dar legătorul tomului nu-i nici nătărău, nici şarlatan, nici papă-lapte, cum nici scrierea nu-i cu nimic mai proastă (încai, din această pricină), ci, dimpotrivă, e mai bună şi mai întreagă prin lipsa capitolului decât dacă acesta n-ar fi lipsit defel, aşa cum o voi dovedi Preasfințiilor Voastre. Mă-ntreb, întâi şi-ntâi, că tot veni vorba, dacă încercarea asta n-ar fi putut fi făcută cu tot atâta izbândă şi cu o sumedenie de alte capitole, dar, cum vedeți, nu mai pridídim cu experimenturile asupra lor, cu-ngăduința Preasfințiilor Voastre, ba încă ni-i prea îndeajuns. Aşa că n-are rost să mai urmăm.

Dar, înainte să-mi încep demonstrațiunea, îngăduiți-mi să vă spui că în capitolul ce l-am înlăturat şi pe care l-ați fi cetit acum cu toții în locul celui de față, zugrăveam purcederea şi călătoria la **** a tatei, a unchiului Toby, a lui Trim şi a lui Obadiah.

— O să mergem cu rădvanul, zise tata. Rogu-te, Obadiah, fost-a schimbat herbul?

Istorisirea-mi ar fi avut mult de câştigat de aş fi început prin a vă spune că atunci când herbul mamei fu adăogat la cel al familiei Shandy, când rădvanul fu zugrăvit din nou la căsătoria tatei, se întâmpla ca zugravul, fie că-şi împlinea meşteşugul cu mâna stângă, ca Turpilius Râmleanu[1]1 ori ca Hâns Holbein din Basel, fie că lucra mai mult cu picioarele, ori, în sfârşit, fie că era acea

întorsătură anapoda[2] ce o lua fiece lucru în familia noastră, se întâmpla, zic, spre necazul nostru, ca în loc ca bara ce tăia câmpul de arme al familiei Shandy să fie trasă de la dreapta la stânga, lucru la care eram îndrituiți de la Henric al VUI-lea încoace, fu trasă, prin o atare fatalitate, de la stânga la dreapta, de-a curmezişul întregului herb al familiei. E totuşi de necrezut cum mintea unui om aşa înțelept ca

1. De fapt, Giulio Romano (1492 sau 1499-1546). Sterne îi zice Turpilius din pricina unor imagini voluptuoase din picturile sale.

2. Joc de cuvinte: în engl., *sinister*: a) stâng (heraldică); b) sinistru.

tată putea să fie atât de tulburată de un lucru aşa neînsemnat. Vorbele „rădvan" ori „surugiu" ori „cal de trăsură" ori „închiriere de rădvanuri" – oricine le-ar fi rostit –, nu puteau fi pomenite în familie fără ca dânsul să prinză a se jelui, totdeauna, că poartă această pecete ticăloasă a nelegiuirii pe chiar uşa caleştii sale; nu se urca ori pogora vreodată din rădvan fără a se întoarce să-şi privească herbul şi fără a se jura că aceea era cea din urmă oară când mai punea piciorul în caleaşca, cu bara neschimbată, dar, aidoma țâțânii, asta era unul din neajunsurile ce ursitoarele le scriu în catastifele lor ca să işte nemulțumire (şi încă în familii mai înțelepte ca a noastră), dar să nu fie nicicând îndreptate.

— S-a fost ştearsă bara, zic? întreabă tata.

— Nu s-a şters nimica fără decât pernele, domnule, răspunse Obadiah.

— O să mergem călare, zise tata, întorcându-se către Yorick.

— Din toate lucrurile de pe lume, afară de politică, clerul se pricepe mai puțin la heraldică, zise Yorick.

— N-are însemnătate, grăi tata. M-ar durea să apar în fața lor cu blazonul pătat.

— Nu te sinchisi de bara aceea, zise unchiul Toby, puindu-şi peruca.

— Nu, sigur, i-o întoarse tata, du-te în vizită cu mătuşa Dinah c-o asemenea bară, de găseşti cu cale.

Săracul unchiu-meu se înroşi. Tata se căi de cele spuse.

— Nu, iubite frate Toby, zise tata, schimbându-şi glasul, dar umezeala pernelor în jurul şalelor ar putea să-mi aducă din nou sciatica, cum s-a întâmplat în lunile lui îndrea, gerar şi făurar din iarnă trecută, aşa că de vei voi, călări-vei pe bidiviul soației mele – şi cum tu va trebui să-ți ceteşti predica, Yorick, mai bine cată-ți de drum înainte şi lasă-mă să mă-ngrijesc de frate-meu Toby şi să te urmăm cum om putea.

Acu, capitolul ce-am fost silit să-l rup zugrăvea taman această cavalcadă în care căprarul Trim şi Obadiah, pe doi cai de ham, mergeau în față în chip de

caraulă, în vreme ce unchiul meu, în uniforma sa găitănată şi cu perucă, ţinea piept alături de tata drumurilor mocirloase şi disertaţiunilor aci asupra foloaselor învăţăturii, aci asupra herburilor, după cum se nimerea.

— Dar zugrăvirea acestei călătorii, cercetând-o acuma, se dovedeşte a fi mai presus de chipul şi stilul tuturor lucrurilor ce m-am aflat în putere a le zugrăvi în această scriere, astfel că n-ar fi putut să rămâie într-însa, fără a depreţia toate celelalte scene şi stricând totdeodată acea trebuincioasă cumpănire şi echilibru (fie în rău ori în bine) între capitole, de unde rezultă justele proporţiuni şi armonia întregii lucrări. Cât despre mine, de-abia mă apucai de negoţul asta, aşa că nu prea ştiu multe în ce-i priveşte dar, după părerea mea, a întocmi o carte e fără doar şi poate ca îngânarea unei melodii, însă în armonie cu tine însuţi, prea bună doamnă, căci n-are însemnătate cât de înalt ori jos iei tonul.

Iată pricina pentru care, cu-ngăduinţa Preasfinţiilor Voastre, unele din lucrările cele mai obişnuite şi mai proaste trec drept grozave (cum îi zicea Yorick într-o seară unchiului Toby), prin asediere.

Unchiul Toby se învioră la auzul vorbei „asediere”, dar nu pricepu o iotă.

— Fi-voi nevoit a predica la Curte, dumineca ce vine, zise Homenas[1] – uită-te peste notele mele – aşa că îngânai notele doftorului Homenas – modulaţiunea e potrivită foarte – merge de minune, Homenas, de-o ţii tot aşa şi d-aci înaintedrept care mormăii mai departe, căci chiar o socoteam a fi o cântare bunicică; şi până în ceasul de faţă, cu-ngăduinţa Preasfinţiilor Voastre, n-aş fi descoperit nicicând cât era de proastă şi lipsită de duh, de săracă şi de searbădă, dacă nu s-ar fi înălţat deodată, drept în mijlocul ei, o cântare aşa desfătătoare, bogată şi cerească, încât îmi purtă sufletul sus spre ceea lume; acu, de-aş fi găsit (cum se plângea Montaigne la o întâmplare asemănătoare) – de-aş fi găsit că povârnişul era lin ori suişul uşor, aş fi rămas neîndoios tras pe sfoară pân’ la capăt. Notele tale, Homenas, sunt bune, aş fi zis; dar era un hău aşa abrupt, aşa rupt de restul lucrării, că de la cea dintâi notă mă pomenii zburând în ceea lume şi de acolo descoperii valea de unde am venit, atât de adâncă şi joasă şi jalnică, încât nu mi-aş mai putea nicicând luă inima în dinţi a mă scoborî din nou într-însa.

Un pitic ce-şi aduce cu dânsul un cot spre a-şi măsura propria înălţimecredeţi-mă pe cuvânt – e pitic nu numai într-o privinţă.

Atâta despre înlăturatul capitolelor.

Capitolul al douăzeci şi şaselea

— Pre legea mea c-o taie în fâşii şi-o împarte megieşilor în dreapta şi-n stânga, să-şi aprinză lulelele cu ea!

— Înspăimântător, răspunse Didius.

— Nu trebuie să lăsăm asta să treacă aşa, cu una cu două, zise doftorul Kysarcius – era dintre Kysarcii din Țările de Jos.

— Socot, grăi Didius, ridicându-se pe jumătate din jeț, spre a da la o parte o sticlă şi o garafă pântecoasa ce se aflau chiar între el şi Yorick, c-ai fi putut să ne cruți de această împunsătură sarcastică şi s-o fi folosit într-un loc mai nimerit, domnule Yorick, ori, încăltea, într-o ocaziune mai potrivită a-ți arăta despreţul domniei tale de cele ce făptuim noi aci. Dacă predica nu-i bună de altceva decât a-ți

1. Homenas, demnitar al Catedralei din York, contemporan cu Sterne. 242

aprinde luleaua cu dânsa, apoi neîndoios, domnule, că nu-i destul de bună spre a fi procetită în fața unui sobor aşa de învățat, iar de-i destul de bună spre a fi procetită în fața unui sobor aşa de învățat, apoi e prea bună ca să-şi aprinză lulelele cu dânsa după aceea.

„îl țintuii de minune, îşi zise Didius, într-unul din coarnele dilemei melelasă-l să se descurce cum o putea.”

— Aşa grozav mă muncii cu facerea acestei predici, grăi Yorick cu acest prilej, încât zic sus şi tare, Didius, că mai degrabă aş îndura de o mie de ori mucenicia, ba încă, de s-ar putea aşa ceva, cu calul meu dimpreună, înainte să mă aşez şi să mai întocmesc una la fel; o scosei de unde nu trebuie, din căpățâna şi nu din inimă, şi mă răzbun pe dânsa în ast chip, pentru durerea ce mi-a pricinuit-o, atât la scriere, cât şi la procetire. A predica, a-ți arăta învățătura ori iscusința minții, a te făli în fața mulțimii cu oarecâtă sărăcăcioasă ştiință, înzorzonată cu vorbe ce lucesc ca fluturaşii, dară dau prea puțină lumină şi încă mai puțină căldură, e o necinstită folosire a sărmanei jumătăți de ceas pe săptămâna ce ne-a fost încredințată nouă. Nu predicăm Sfânta Scriptură, ci pe noi înşine. Cât despre mine, urmă Yorick, mai bine rostesc cinci vorbe cari să meargă țintă la inimă.

De îndată ce rosti Yorick vorba „țintă”, unchiul Toby se şi ridică să zică şi dânsul ceva despre ghiulele, când, un singur cuvânt şi-atât, viind dinspre partea dimpotrivă a mesei, întoarse toate urechile într-acolo, un cuvânt la care, din toate câte se aflã în dicționar, te-ai fi aşteptat mai puțin.

— un cuvânt ce mi-e ruşine să-l mai scriu, şi totuşi trebuie scris, trebuie cetit, nelegiuit, necanonic – ghiciți zece mii de ghicitori, înmulțite de tot atâtea ori, perpeliți-vă, munciți-va închipuirea mult şi bine că veți ajunge de unde ați plecat – ce mai, tot eu o să vi-l destăinui în capitolul ce urmează.

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

Draci!

— D…îl strigă Phutatorius, mai mult în sine şi totuşi destul de tare spre a putea fi auzit şi, ce era mai ciudat, cu o privire şi un timbru al glasului vădind ceva între nedumerire şi trupească durere.

Unul sau doi, ce aveau urechile foarte ascuţite şi putură simţi rostirea şi îmbinarea celor două tonuri la fel de desluşit ca pe-o terţă ori evintă sau orice altă notă muzicală, fură cei mai uluiţi şi buimăciţi; acordul era bun în sine, dar cu totul în afara cheii şi fără vreo legătură cu subiectul în dezbatere, astfel, cu toată învăţătura lor nu ştiură ce să aleagă.

Alţii, cari habar n-aveau ce va să zică expresiune muzicală şi îşi plecau pur şi simplu urechea la coprinsul cuvântului, îşi închipuiră că Phutatorius, ce avea o fire colerică, tocmai ar fi vrut, chipurile, să smulgă măciuca de la Didius şi să-l doboare el pe Yorick în vreun chip şi că desperata monosilabă „Draci!" era exordiul unei oraţiuni ce, judecând după început, vestea a-l face harcea-parcea pe Yorick; aşa că unchiului Toby i se puse un junghiu la inimă, la gândul ce-o să păţească Yorick. Dar văzându-l pe Phutatorius oprindu-se fără vreo încercare a mai urma, a treia parte începu a bănui că n-ar fi fost altceva decât o răsuflare fără voie ce luă din întâmplare forma unei sudălmi de doi bani bucată, fără păcatul ori înţelesul acesteia.

Alţii, mai ales unul sau doi din megieşii săi, o priveau, dimpotrivă, ca pe o sudalmă sadea, îndreptată înadins către Yorick, pe care ştiau că nu-l prea înghite, sudalmă ce stătea, chiar în acea clipă, cum filosofa tata, clocotind şi colcăind în regiunile superioare ale măruntaielor lui Phutatorius; aşa că, în chip firesc, potrivit cu mersul obişnuit al lucrurilor, fu îmbrâncita afară de şuvoiul năprasnic de sânge ce năvăli-n ventriculul drept al inimii lui Phutatorius, datorită loviturii fără veste primită la auzul unei aşa de ciudate teorii asupra predicilor.

Ce măiestrit clădim pe fapte falşe!

Nu era minte prinsă în aceste felurite judecăţi asupra monosilabei rostite de Phutatorius care să nu socoată de la sine înţeles, purcezând ca de la un axiom, faptul că mintea lui Phutatorius era cu totul dedată subiectului dezbătut de Didius şi Yorick; şi, neîndoios, judecând după chipul cum se uita când la unul, când la celălalt, cu aerul unui om ce ia seamă la toate câte se petrec – cine n-ar fi socotit la fel? Dar adevărul era că Phutatorius nu pricepea o iotă din ce se întâmpla, căci toate gândurile şi luarea sa aminte îi erau prinse de o treabă ce se petrecea în acea clipă în chiar incinta *nădragilor* săi, şi încă într-o parte a lor, unde era mai cu seamă interesat a urmări orice accident, aşa că, deşi se uita cu negrăită băgare de seamă şi îşi strunise cu încetul fiece nerv şi muşchiu al feţei până la cea mai grozavă încordare ce-ar fi putut-o îndura acel instrument, spre a da, cum bănuiau cu toţii, un răspuns tăios lui Yorick, care şedea chiar în faţa lui,

totuşi, zic, Yorick nu-şi aflase locşor nici măcar o clipă în mintea lui Phutatorius, ci adevărata pricină a exclamaţiunii sale se găsea cu cel puţin un iard mai jos.

Căta-voi a vă lămuri acestea cât se poate de cuviincios.

Aflaţi dară că Gastripheres, care dăduse o raită pe la cuhnie, olecuţă înaintea prânzului, ca să vază cum merg treburile, băgând de seamă un paneraş de nuiele plin cu castane gustoase, aşezat pe bufet, dăduse poruncă să fie prăjite ca la vreo sută din ele şi aduse la masă, îndată după prânz. Porunca o dădu pe temeiul că nu atât lui însuşi, cât lui Didius şi mai cu seamă lui Phutatorius îi plăceau cu osebire castanele.

Cu vreo două minute înainte ca unchiul Toby să curme predica lui Yorick, fură aduse castanele lui Gastripheres, şi cum slujitorul era numai cu gândul la dragostea ce Phutatorius avea de ele, i le puse taman dinainte, învălite fierbinţi într-un şerveţel curat de damasc. Acu, de-o fi fost alevea cu putinţă, sau nu, ca o castană mai vioaie şi mai dolofană ca celelalte să fi fost urnită cu toată acea jumătate de duzină de mâini repezite în şerveţel în aceeaşi clipă, totuşi chiar aşa se brodi, ca una să se rostogolească jos de pe masă, şi cum dedesubt îşi crăcănase picioarele Phutatorius, căzu perpendicular taman într-acea deschizătură a nădragilor săi pentru care, spre ruşinea şi nedelicateţea graiului nostru, nu se află niciun cuvinţel cuviincios în tot dicţionarul lui Johnson**1** – ajunge să zicem că era chiar acea deschizătură care, în societatea bună, legile bunei creşteri cer să fie că templul lui Janus**2** (măcar la vreme de pace), adicătelea zăvorită în tot locul.

Nesocotirea acestei cerinţe de către Phutatorius (lucru ce, în treacăt fie zis, ar trebui să fie învăţare de minte pentru lumea întreagă), lăsă deschisă o portiţă acestui accident. Îi zic accident, potrivit cu un fel acceptat de a spune, dar nu în contra opţiunii lui Acrites sau Mythogeras**3**; ştiu că amândoi erau pe deplin încredinţaţi, şi au rămas astfel până în clipa de faţă, că nu era niciun fel de accident în toată povestea, ba dimpotrivă, castana luând acea direcţiune, cu bună ştiinţă, căzu cu întreaga ei fierbinţeală taman în acel loc şi nu într-altul, ca o adevărată osândire a lui Phutatorius pentru acel tratat murdar şi necuviincios, *De concubinis retinendis***4**, pe care Phutatorius îl scosese la iveală cu vreo douăzeci de ani în urmă şi din care era pe cale a dărui lumii o a doua ediţiune, chiar în săptămâna aceea.

Nu-i treaba mea să-mi înmoi până întru această controversă – fără doar şi poate că multe s-ar putea scrie de ambele părţi ale chestiunii – tot ce mă priveşte pe mine ca istoric e să înfăţişez faptele cum s-au întâmplat şi să-l fac pe cetitor să crează că hiatul din nădragii lui Phutatorius era îndestul de căscat spre a înghiţi pomenita castană şi că aceasta, într-un chip ori altul, căzu perpendicular drept într-însul, fără ca Phutatorius ori altcineva să bage de seamă.

Blândă căldură ce o răspândi castana fu chiar desfătătoare vreo douăzeci ori douăzeci şi cinci de clipe şi nu făcu altceva decât să-i atragă binişor lui Phutatorius luarea-aminte către acel loc. Dară căldura sporind treptat şi, peste alte câteva clipe, trecând de pragul oricărei plăceri cumpătate, iar mai apoi, înaintând cu toată iuțeala înspre tărâmul durerii, sufletul lui Phutatorius dimpreună cu toate

1Samuel Johnson (1709-1784), renumit critic şi eseist englez.

2. Janus sau Quirinus, zeul latin al luminii şi al soarelui. Uşile templului său stăteau închise în timp de pace şi deschise în timp de război.

3. Acrites, Mythogeras, demnitari ai Catedralei din York, contemporani cu Sterne.

4. Despre cumpătarea amanților (lat.).

ideile, gândurile, luarea-aminte, închipuirea, judecata, hotărârea, deliberarea, raționamentul, aducerea-aminte, fantezia, cu zece steaguri de spirite animale, se năpustiră furtunos, buluc în jos, pe felurite căi şi circuituri, către locul primejdiei, lăsându-i toate regiunile superioare deşerte precum îmi e punga.

Cu toate veştile ce aceşti pristavi îi putură aduce, Phutatorius fu nevolnic să pătrunză taina celor ce se petreceau jos şi nici că putu să-şi facă vreo idee de ce dracu' s-o fi întâmplat. Totuşi, neştiind care o fi adevărata pricină, socoti că era cât se poate de cuminte, dată fiind situațiunea sa, să îndure totul, de îi era cu putință, ca un stoic; lucru ce, fără îndoială, i-ar fi izbândit, cu ajutorul unor strâmbături ale feței şi schimonoseli ale gurii, dacă închipuirea nu şi-ar fi băgat coada; dar asalturile închipuirii sunt nestăvilite la atari prilejuri – pe neaşteptate îl fulgeră gândul că, deşi durerea părea a fi pricinuită de ceva încins, putea fi, totuşi, o muşcătură tot aşa de bine ca şi o arsură şi, de era aşa, s-ar fi putut ca o şopârlă ori năpârca ori altă târâtoare respingătoare să se fi furişat şi acum îşi înfigea colții – gândul înfricoşător, dimpreună cu o nouă durere pricinuită de castana încinsă, îl aruncă într-o neaşteptată panică şi, în întâia năprasnică dezlănțuire a pasiunii, îl lăsă, aidoma celor mai buni generali din lume, cu garda dezvelită, ceea ce îl făcu să sară în picioare pe negândite, rostind, în vreme ce se ridica, acea exclamațiune de mirare aşa mult dezbătută cu o aposiopesică**1** întrerupere după ea, reprezentată astfel, D…ci, care, deşi nu chiar canonică, era totuşi cel mai neînsemnat lucru ce l-ar fi putut rosti un om la atare ananghie şi pe care, în treacăt fie zis, Phutatorius nu şi-o putu stăvili mai mult decât ar fi fost în stare a stăvili pricina ei.

Măcar că acestea ne luară oarece vreme a le istorisi, în fapte se petrecură mult mai iute, lăsând timp lui Phutatorius să-şi scoată castana şi s-o trântească cu putere de podea şi lui Yorick să se ridice din jilţ şi s-o culeagă.

E curios să urmăreşti izbânda întâmplărilor mărunte asupra minţii. Ce pondere de necrezut au ele în alcătuirea şi cârmuirea opiniunilor noastre, atât în ce priveşte oamenii cât şi lucrurile, căci fleacuri uşoare ca fulgul sădesc o credinţă în suflet şi o împlânta acolo aşa de zdravăn că înseşi demonstraţiunile lui Euclid, de-ar fi aduse întru zdrobirea ei, n-ar avea putere s-o răstoarne.

Yorick, cum zic, culese de pe jos castana ce Phutatorius în mânia-i o trântise de podea – gestul era neînsemnat – mi-e şi ruşine să-l mai lămuresc; nu-l făcu de altceva decât că nu socoti castana cu nimic mai proastă din pricina păţaniei şi deoarece gândea că nu-i nevrednic

1. *Aposiopesis*, figură de stil în retorică ce constă în întreruperea bruscă a oratorului în mijlocul unei fraze.

a te pleca după o castană bună. Dar această întâmplare, neînsemnată cum era, căpătă un alt înţeles în capul lui Phutatorius: el socoti această faptă a lui Yorick, de a se ridica din jilţ şi a culege de pe jos castana, ca o deplină mărturisire din partea sa că, de fapt, castana era chiar a lui şi că, prin urmare, nimeni altcineva, în afară de stăpânul castanei, n-ar fi putut să-i joace un atare renghiu cu dânsa; ceea ce îi spori mai abitir încredinţarea era faptul că masa, închipuind un paralelogram şi fiind foarte îngustă, îi dăduse bun prilej lui Yorick, ce şedea chiar în faţa sa, a-i strecura castana în...Şi că, prin urmare, el era făptaşul.

Gândul i se ceti pe faţă lui Phutatorius cât se poate de desluşit, din privirea mai mult decât bănuitoare ce i-o aruncă lui Yorick în vreme ce îi treceau prin cap acestea. Şi cum se prepunea că Phutatorius trebuie să ştie mai mult ca oricare altul în această privinţă, părerea sa fu pe dată a tuturor celor de faţă, şi din o pricină cu totul osebită de cele pomenite până acum, în scurtă vreme, fu pusă în afară de orice îndoială.

Când se ivesc în lumea asta de subt lună întâmplări însemnate ori neaşteptate, mintea omului, ce e un fel de substanţă iscoditoare, îşi ia zborul în chip firesc în spatele celor ce se petrec, ca să vază care e pricina şi întâiul lui izvor. De astă dată cercetarea nu dură mult.

Se ştia prea bine că Yorick nu avusese nicicând o părere prea bună în ce priveşte tratatul *De concubinis retinendis* întocmit de Phutatorius – temându-se ca de un lucru ce săvârşise mult rău în lume – şi degrabă se descoperi că se afla un înţeles tainic în renghiul jucat de Yorick şi că azvârlitul castanei încinse în ******** **** juj Phutatorius era o batjocură aruncată cărţii acestuia, ale cărei

doctrinuri se zice că încinsese sumedenie de oameni de ispravă, în chiar pomenitul loc.

Această închipuire îl deşteptă pe Somnolentius, îl făcu pe Agelastes să zâmbească şi, de vă puteți aduce-aminte întocmai înfățişarea şi aerul feței unui om ce se căzneşte a dezlega o cimilitură, apoi chiar aşa se preschimbase chipul lui Gastripheres şi cei mai mulți o socotiră a fi o preamăiastră ispravă plină de duh.

Astea, cum putu să vază cetitorul de la un cap la altul, erau tot aşa de lipsite de temei că şi visările filosofiei. Yorick era, neîndoios, cum zicea Shakespeare de strămoşul său, „un om de duh", însă duhul său era plămădit dintr-un aluat ce îl oprea de la atari glume nesărate, cari îi erau puse aşa nedrept în cârcă; dar era nenorocirea lui să poarte toată viața vina de a zice şi făptui o mie de lucruri ce nu-i stăteau defel în fire (afară numai de nu mă orbeşte stima de dânsul). Pentru ce îl învinuiesc ori, mai bine zis, pentru ce îl învinuiesc şi îl iubesc totdeodată, e acea ciudățenie a firii sale ce nu-i îngăduia nicicând să se străduiască a îndrepta greşeala lumii, măcar că ar fi fost în puterea lui s-o facă. La fiece nedreptate de ast fel, se purta ca în istoria cu mârțoaga sa cea slăbănoagă – ar fi putut s-o desluşească întru cinstea sa, dar sufletul îi era mai presus de aceste lucruri, şi-apoi socotea că născocitorul, colportorul ori cel ce credea atari josnicii la fel de mult îl jignesc, drept care nu s-ar fi putut coborî să le spuie povestea sa, lăsând asta în seama vremii şi a adevărului.

Această fire eroică îi pricinui neajunsuri în multe privințe – în clipa de față, fu urmată de vrăjmăşia neîmpăcată a lui Phutatorius, care, tocmai când Yorick îşi isprăvise de mâncat castana, se ridică a doua oară din jilț, spre a-l încunoştința de zisul simțământ, lucru ce îl făcu cu un zâmbet, zicând doar că se va strădui să nu-şi lase datoria neplătită.

Dară trebuie să luați aminte, să osebiți şi să cântăriți cu grijă în cuget cele două lucruri.

Zâmbetul era pentru sobor.

Amenințarea pentru Yorick.

Capitolul al douăzeci şi optulea

— Poți să-mi spui, grăi Phutatorius către Gastripheres, care şedea lângă dânsul, căci n-avea niciun rost să ceri povață unui hirurg într-o poveste atât de neroadă, poți să-mi spui, Gastripheres, ce leac o fi mai bun să ia usturimea?

— Întreabă-l pe Eugenius, îi zise Gastripheres.

— Asta ține foarte mult, grăi Eugenius, fățărnicindu-se cum că habar n-ar fi avut de pățanie, de felul părții vătămate. De-i gingaşă şi poate fi lesne oblojită.

— E şi una şi alta, îl întrerupse Phutatorius, puindu-şi mâna şi dând din cap cu emfază, în vreme ce vorbea, pe chiar partea cu pricina şi ridicându-şi totdeodată piciorul drept, spre a o mai răcori şi vântură.

— Dacă aşa stau lucrurile, urmă Eugenius, te-aş sfătui, Phutatorius, că nu cumva să te atingi de dânsa, însă, de vei da poruncă să meargă cineva până la cea mai apropiată tiparniță şi îți vei încredința tămăduirea unui asemenea fiecuşteț cum e o filă de hârtie de-abia ieşită de sub teascuri, n-ai avea nimic alta de făcut decât s-o înfăşori jur împrejur.

— Hârtia umedă, grăi Yorick (ce şedea lângă prietenul său Eugenius), deşi are într-însa din câte ştiu o răcoare ostoitoare, totuşi socot că nu-i altceva decât mijlocirea, şi că oloiul şi chinorozul, cu cari e aşa vârtos îmbibată, fac toată treaba.

— Aşa e, zise Eugenius, şi e, din toate oblojelile ce cutez a-ți da povață să le încerci, cea mai sigură şi mai neprimejdioasă.

— De-aş fi fost eu vătămatul, grăi Gastripheres, cum lucrurile de căpetenie sunt oloiul şi chinorozul, le-aş presăra din belşug pe-o cârpă şi le-aş pune de-a dreptul pe rană.

— Apoi ai da de dracu', i-o întoarse Yorick.

— Şi pe urmă, adaose Eugenius, n-ar fi pe potriva intențiunii, care este desăvârşita curățenie şi eleganță a prescripțiunii ce Facultatea o socoteşte a fi jumătate-jumătate, căci gândiți-vă, dacă slovele sunt mici (cum se cuvine), părticelele curative ce vin în atingere în acest chip au câştigul de a fi împrăştiate într-un strat aşa negrăit de subțire şi cu o uniformitate aşa matematicească (afară de paragrafe şi de slovele mari), încât niciun meşteşug în mânuirea spatulei n-ar putea-o întrece.

— Se brodeşte în chip fericit, dădu răspuns Phutatorius, ca cea de-a doua edițiune a tratatului meu *De concubinis retinendis* să se afle chiar acum sub teascuri.

— Poți lua orice filă din dânsul, zise Eugenius, n-are însemnătate carenumai să nu fie vreo necuviință scrisă pe dânsa.

— Tocmai acum, răspunse Phutatorius, scot al nouălea capitol ce e penultimul din carte.

— Şi care îi e, rogu-te, titlul? întrebă Yorick, închinându-se respectuos către Phutatorius în vreme ce vorbea.

— Cred, zise Phutatorius, că e *De re concubinaria*[1].

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu te vâri în capitolul acela cu niciun preț, adaose Eugenius.

Capitolul al douăzeci şi nouălea

— Acu, grăi Didius, sculându-se şi puindu-şi dreapta cu deştele răşchirate pe piept, de s-ar fi întâmplat atare boacănă în ce priveşte numele de botez înainte de Reformă…(„Păi s-a întâmplat alaltăieri”, îşi zise unchiul Toby) când botezul se împlinea în graiul latinesc („Fu rostit în englezeşte, vorbă cu vorbă”, îşi zise unchiul meu), multe lucruri s-ar fi putut ivi şi, pe autoritatea unor sumedenii de cazuri decretate, botezul s-ar fi putut declara nul, cu împuternicirea de a da un alt nume pruncului. De pildă, de-ar fi botezat vreun popă pruncul lui Tom-O'Stiles, în Nomine *patriae* & *filio* & *spiritum* sanctos**2**lucru ce nu era neobişnuit, din pricina necunoaşterii latinei –, botezul se socotea a fi nul.

— Ba să mă ierţi, se vârî Kysarcius, în acel caz, cum greşeala era doar de terminaţiuni, botezul era bun şi, ca să fie nul, popa ar fi trebuit să greşească întâia silabă a fiecărui substantiv şi nu, ca în cazul domniei tale, pe cea din urmă.

1. De-ale concubinajului (lat.).

2. Corect: *În nomine Patris et Filii et Spiritus Sandi*: în numele Tatălui,

Fiului şi Sfântului Duh (lat.).

Tata se dădea în vânt după atari subtilităţi şi ascultă cu sufletul la gură.

— Gastripheres, de pildă, urmă Kysarcius, botează pruncul lui John Stradling *în Gomine gastris* etc. Etc, în loc de *în nomine patris* etc, e asta oare botez? Nu, zic cele mai învăţate feţe bisericeşti; fiindcă rădăcina fiecărui cuvânt e astfel distrusă, iar înţelesul său schimbat şi îndepărtat spre cu totul alt sfârşit; căci *Gomine* nu înseamnă nume şi nici *gastris* tată.

— Atunci ce înseamnă? întrebă unchiul Toby.

— Nimic, zise Yorick.

— *Erg****0****1*, un atare botez e nul, încheie Kysarcius.

— În fapt, adaose Yorick, două treimi în glumă şi o treime în serios.

— Dar în cazul pomenit, urmă Kysarcius, unde *patris* e înlocuit cu *patriae*, *filii* cu *filia* ş.a.m.d., cum asta e doar o greşeală de declina-ţiune, în vreme ce rădăcina rămâne neatinsă, flexiunea cuvintelor, într-un chip ori altul, nu împiedică nicicum botezul, înţelesul vorbelor păstrându-se.

— Dar atunci, se vârî Didius, trebuie dovedită intenţiunea preotului de a le rosti gramaticaliceşte.

— E drept, zise Kysarcius, şi avem o pildă de acest soiu, frate Didius, într-un decret al papei Leon al III-lea.

— Dar băiatul fratelui meu n-are nici în clin, nici în mânecă, zise unchiul Toby, cu papa – e un prunc ca oricare altul, al unui gentleman protestant, botezat Tristram împotriva vrerii şi dorinţei mamei şi tatălui său, precum şi a tuturor celor înrudiţi cu dânsul.

— Dacă placul şi vrerea, zise Kysarcius, curmându-i vorba unchiului Toby, celor înrudiţi cu pruncul domnului Shandy ar precumpăni în această chestiune, doamna Shandy, dintre toţi, n-are câtuşi de puţină cădere în treaba asta.

Unchiul meu îşi scoase luleaua din gură, iar tata îşi trase jilţul mai către masă, spre a auzi mai desluşit concluziunea unei atât de bizare introducţiuni.

— Nu numai că s-a dezbătut chestiunea, căpitane Shandy, de către* cei mai vrednici oameni de legi şi advocaţi din această ţară, urmă Kysarcius, „dacă mama este înrudită cu pruncul său", ci, după multe cercetări nepătimaşe şi izvodiri de argumenturi de toate părţile, s-a hotărât în chip negativ precum „că mama nu este înrudită cu pruncul său" **.

Tata acoperi fulgerător cu mina-i gura unchiului Toby, cu chip de a-i şopti ceva la ureche; adevărul era că se temea de *Lillabullero* şi,

1. Aşadar, prin urmare (lat.).

* *Nota autorului*. *Vide* Swinburn, despre Diate, Part. 7, par. 8.

** *Nota autorului*. *Vide* Brook, abdrig. Ţiţ. Administr. N. 47.

având mare chef a auzi mai multe în legătură cu un atât de straniu argument, îl imploră pe unchiul meu Toby, în numele cerului, să nu-i răpească plăcerea. Unchiul meu consimţi, îşi puse din nou luleaua în gură şi se mulţumi să fluiere *Lillabullero* în sinea sa, Kysarcius, Didius şi Triptolemus urmându-şi dezbaterea cam aşa:

— Această hotărâre, zise Kysarcius, oricât ar părea de potrivnică gândirii de rând, are totuşi de partea-i un temei foarte puternic; şi a fost pusă în afară de orice îndoială după faimosul caz îndeobşte cunoscut supt numele de cazul Ducelui de Suff'olk.

— Este pomenit de Brook[1], spuse Triptolemus.

— Şi luat în consideraţiune de lordul Coke[2], adaose Didius.

— Şi-l mai poţi afla în *Despre Diate* al lui Swinburn[3], zise Kysarcius.

— Cazul, domnule Shandy, fu precum urmează:

În vremea domniei lui Eduard al XVI-lea, Carol, duce de Suffolk, având un fiu de la o mamă şi o fiică de la o alta, îşi făcu diata, lăsând toată moştenirea băiatului, şi muri, după care se stinse şi fiul său, dar fără diată, fără soaţă şi fără prunc, mama şi sora lui dinspre tată (căci dânsa se născuse din întâia mamă)

fiind încă în viață. Mama luă în posesiune bunurile fiului ei, potrivit cu cel de-al douăzeci şi unulea statut al lui Henric al optulea, care statornicea că: în cazul când o persoană moare fără diată, administrarea averii sale urmează a fi trecută rubedeniei sale celei mai apropiate.

Administrarea dându-i-se astfel (în chip ilicit) mamei, sora dinspre tată deschise un proces dinaintea Curții Icliziastice, pretinzând, *întâi*, că este ruda cea mai apropiată şi, *al doilea*, că mama nu era defel înrudită cu partea răposată şi, prin urmare, cerea Curții că administrarea încredințată mamei să fie retrasă, prin forța zisului statut.

La aceasta, dată fiind însemnătatea cazului şi faptul că atârna mult de hotărârea Curții, şi cum sumedenie de alte procese în jurul unor întinse proprietăți aveau, pesemne, să fie hotărâte de-atunci înainte după precedentul ce era pe cale a se înfăptui atunci, cei mai buni cunoscători ai legilor regatului precum şi ai dreptului civil fură cu toții consultați în privința înrudirii mamei cu pruncul. La care nu numai legiuitorii laici, dar şi legiuitorii icliziastici, jurisconsulții, jurisprudenții, studenții în drept, advocații, delegații episcopali, juzii curților consistoriale şi arhiepiscopale de la Canterbmy şi York, dimpreună cu rectorul facultăților, fură cu toții de părere că mama nu era înrudită* cu pruncul său.

1. Jurist englez din secolul al XVI-lea.

2. Sir Edward Coke (1552-1634), jurist englez.

3. Jurist englez din secolul al XVI-lea.

* *Nota autorului*. *Mater non numeratur inter consanguineos* ***1***. Bald., în uit. C de verb signific. 1. Mama nu se prenumeră printre consângeni. (lat.).

— Şi ce-a zis ducesa de Suffolk la asta? făcu unchiul Toby. Întrebarea neaşteptată a unchiului meu îl zăpăci pe Kysarcius mai mult decât ar fi putut-o face cel mai iscusit dintre advocați.

Se opri vreme de o minută întreagă, privindu-l pe unchiul Toby în față fără a-i da răspuns, şi în chiar acea minută Triptolemus îl înlătură şi luă conducerea după cum urmează.

— E un prințipiu şi o temelie a legii cum că faptele nu se urcă, ci scoboară dintr-însa; şi nu încăpe îndoială că aceasta e din pricină că, precât ar fi de adevărat că pruncul poate fi plămădit din sămânța şi sângele părinților săi, tot atât de adevărat este că părinții nu sunt totuşi plămădiți din sămânța şi sângele său; tot aşa cum părinții nu sunt zămisliți de prunc, ci pruncul de către părinți.

Căci aşa glăsuieşte *Liberi sunt de sanguine patris* & *matris*, *şed pater* & *mater non sunt de sanguine liberorum***1**.

— Dar asta, Triptolemus, strigă Didius, dovedeşte mai mult decât trebuie, căci, din autoritatea pomenită, ar urma nu numai că mama nu este rudă cu pruncul ei, lucru ce-i încuviințat de toate părțile, ci că nici tata nu este înrudit cu el.

— Această opiniune, zise Triptolemus, e considerată a fi mai potrivită, fiindcă tatăl, mama şi pruncul, deşi sunt trei persoane, sunt doar de-o singură carne (*una caro*); şi, în consecință, nu există niciun grad de rudenie între dânşii şi nici vreun mijloc de a dobândi unul în *Fire*.

— Iar mergi prea departe cu argumentul, strigă Didius, căci nu se află prohibițiune în *Fire*, măcar că în legea *Leviticului* e scris ca un bărbat să facă un prunc cu bunică-sa, în care caz, prepuind că pruncul e o fată, ea s-ar înrudi şi cu...

— Dar cui i-a trecut vreodată prin cap, strigă Kysarcius, să se culce cu bunică-sa?

— Tânărul gentleman, răspunse Yorick, despre care vorbeşte Selden**2**, ce nu numai că s-a gândit la asta, dar şi-a şi justificat intențiunea față de taică-său prin argumentul luat din legea talionului: „Dacă te culci, domnule, cu maică-mea, zicea băiatul, de ce nu m-aş culca şi eu cu a dumitale?"

— Acesta este un *argumentum commune*, adaose Yorick.

— E taman precum îl merită, răspunse Eugenius, luându-şi pălăria din cap.

Soborul se împrăştie.

1. Pruncii sunt plămădiți din sângele tatălui şi al mamei, dar tatăl şi mama nu sunt plămădiți din sângele pruncilor (lat.).

2. John Selden (1584-1654), jurist englez.

Capitolul al treizecilea

— Şi rogu-te, zise unchiul meu Toby, sprijinindu-se de Yorick, în vreme ce acesta şi tata îl ajutau să scoboare treptele încetişor – nu te îngrozi, prea bună doamnă, căci această conversație de pe scară nu va dura cât cea de mai înainte Şi rogu-te, Yorick, zise unchiul Toby, cum a fost hotărâtă până-n cele din urmă afacerea asta cu Tristram?

— Cât se poate de mulțumitor, răspunse Yorick; niciun muritor, prea bunul meu domn, n-are vreun amestec în toată povestea, căci doamna Shandy, mama, nu e câtuşi de puțin înrudită cu el, şi cum mama e lucrul cel mai sigur,

domnul Shandy e încă şi mai puţin decât nimic. Pe scurt, nu se înrudeşte cu dânsul mai mult decât mine, prea bunul meu domn.

— Asta se prea poate întâmpla, zise tata, clătinând din cap.

— Orice-ar spune învăţaţii, trebuie, cu orice preţ, glăsui unchiul Toby, să existe un anume fel de consângenitate între ducesa de Suffolk şi feciorul ei.

— Asta a rămas şi credinţa prostimii până-n ceasul de faţă, grăi Yorick.

Capitolul al treizeci şi unulea

Măcar că tata fu încântat peste poate de subtilităţile acestor discursuri prea învăţate, ele nu dovediră a fi pentru el mai mult decât oblojirea unui os rupt. De cum ajunse acasă, necazurile îl năpădiră din nou, cu mai multă tărie, aşa precum alunecă subt noi toiagul de care ne sprijinim. Se adânci în gânduri, deseori se plimba înspre heleşteu lăsând să-i atârne-n jos panglica de la pălărie, oftă ades, se înfrână a sudui şi, cum scânteile iuţi ale furiei stârnite de ocări îl ajută atât de mult pe om să asude şi să digere, după cum ne spune însuşi Hippocrates, cu siguranţă c-ar fi căzut la pat o dată cu stingerea lor, de nu i-ar fi fost întoarse gândurile şi mântuita sănătatea în ceasul al doisprezecelea de un nou şir de nelinişti ce i le dărui mătuşă-mea Dinah, dimpreună cu o moştenire de o mie de lire.

Abia ceti tata răvaşul, când, cântărind lucrul cum se cuvine, pe dată prinse a-şi bate capul şi a se frământa cum ar putea s-o folosească mai bine întru cinstea familiei sale.

O sută cincizeci de planuri, care de care mai ciudate, i se perindară prin minte, rând pe rând – vroia ba una, ba alta, ba cealaltă. Vroia să meargă ba la Roma, ba la judecată, vroia să cumpere ba acţiuni, ba ferma lui John Hobson, ba vroia să-i facă o nouă faţadă conacului şi să-i mai adaoge o aripă, ca să arate simetric. Pe malul asta era o

25:3

moară frumuşică şi vroia să mai ridice şi de partea cealaltă a râului una de vânt, cât mai la vedere, ca să se potrivească cu cealaltă. Dar, dintre toate, mai cu seamă vroia să-mprejmuiască întinsa Ox-moor şi să-l pornească pe fratele meu Bobby, neîntârziat, în drumeţie.

Dar cum sumă era mărginită şi, în consecinţă, nu putea să le facă pe toateşi, de fapt, puţine dintr-însele aşa cum trebuie –, din toate planurile ce-i trecură prin cap cu acel prilej, ultimele două păreau să-i facă cea mai adâncă impresie şi negreşit că s-ar fi hotărât asupra amândurora, de n-ar fi fost acel neajuns pomenit mai sus, care îl sili pe de-a-ntregul să hotăvască în favoarea unuia sau altuia.

Lesne de spus, dar greu de făcut; căci, măcar că e sigur că tata avusese de mult la inimă această parte de neînlăturat a educației fratelui meu şi, ca un om prevăzător ce se afla, hotărâse chiar s-o înfăptuiască cu întâii bani ce i-ar câştiga din a doua serie de acțiuni în afacerea Mississippi, în care se aventurase şi dânsul, totuşi Ox-moor, care era o proprietate întinsă, bunicică, dar neîngrijită, mlăştinoasă, plină de bălării, ce ținea de moşia Shandy, avea un drept aproape tot atât de vechi asupra lui: încă de multă vreme se gândise cu drag şi din tot sufletul s-o preschimbe într-un lucru cu folos.

Dar cum până atunci nu fusese niciodată atât de zorit de împrejurări încât să fie nevoie a se hotărî dreptatea sau întâietatea cerințelor lor, ca un om înțelept ce se afla, se feri să purceadă la o prea amănunțită au critică cercetare a lor; aşa că, după ce înlătură rând pe rând toate plănuirile la această vreme de cumpănă, cele două proiecte vechi, cel cu OX-MOOR şi cel cu FRATELE meu, îl rupseră iarăşi în două; şi atât de egale erau părțile, încât ajunseră a fi o pricină de luptă aprigă în mintea bătrânului gentleman, anume care dintre ele să fie mai întâi dus la îndeplinire.

Oamenii n-au decât să riza cât le pofteşte inima, dar cazul se-nfățişa precum urmează.

Era dintotdeauna o datină în familia noastră şi o dată cu scurgerea vremii devenise o chestiune de drept obişnuit că fiului celui mare să-i fie îngăduit să plece să se preumble încoace şi încolo pe tărâmuri străine, înainte de căsătorie, nu numai spre tămăduirea propriilor sale mădulare prin exercițiu şi schimbare de aer, dar şi pentru desfătarea imaginațiunii, prin fala de a fi fost prin străinătățuri – *tantum valet*, cum obişnuia să zică tata, *quantum sonat***1**.

Cum aceasta era o plăcere cuminte şi cât se poate de creştinească, a i-o hrăpi aşa, fără rost, şi astfel să poată fi dat drept pildă că fiind întâiul Shandy nepurtat prin Europa într-o diligentă, asta numai pentru că era un flăcău cam greoi, însemna să te porți cu dânsul mai rău decât cu un turc.

1. Prețuieşte ceva atâta vreme cât cânta (lat.). 254

Pe de altă parte, cazul Ox-moor nu era câtuşi de puțin mai lesnicios.

În afară de banii cu care fusese cumpărată la început, adică opt sute de lire, Ox-moor a costat familia încă pe atât din pricina unui proces cu vreo cincisprezece ani în urmă, pe lângă Dumnezeu ştie câte necazuri şi supărări.

Mai mult, se afla în posesiunea familiei Shandy de pe la jumătatea veacului trecut încoace; şi măcar că se-ntindea taman în fața conacului, între moara de apă şi cea de vânt plănuită, cum am spus mai sus, din care pricină părea să fie cel mai tare îndrituită la proteguirea şi grija familiei, cu toate acestea printr-o fatalitate de neînțeles, cu care oamenii sunt tot atât de obişnuiți ca şi cu

pământul pe care calcă, fusese în repetate rânduri trecută cu vederea în chip ruşinos; şi ca să spunem lucrurilor pe nume, avusese atâtea de pătimit din această pricină, că ar fi putut face să sângereze inima oricărui muritor (după spusele lui Obadiah) care pricepea ce vra să zică pământul, de l-ai fi străbătut călare să vezi în ce hal se găseşte.

Totuşi, cum nici de cumpărarea acelei palme de loc şi nici de poziţiunea ei nu era răspunzător tata, la drept vorbind, el nu socoti nicicând a avea vreun interes anume în această chestiune, până cu cincisprezece ani în urmă, când pornirea acelui proces blestemat, mai sus amintit (şi care a fost pricinuit de hotarele zisei moşii), ce era pe de-a-ntregul isprava tatălui meu, stârni în chip firesc toate celelalte argumente în favoarea ei şi, puindu-le unul peste celălalt, constată că nu numai din interes, dar şi de dragul onoarei, era silit să întreprindă ceva pentru dânsa şi că acu ori niciodată sosise ceasul s-o facă.

Socot că negreşit trebuie să fi fost la mijloc un dram de ghinion în faptul că temeiurile aduse de o parte cât şi de cealaltă se întâmplară să atârne la fel de greu; căci, deşi tata le cumpăni în toate chipurile şi condiţiunile cu putinţă, trudindu-se ceasuri în şir, cufundat în cele mai adânci şi abstracte meditaţii asupra a ceea ce ar fi trebuit făcut întâi şi-ntâi, cetind într-o zi cărţi despre lucrarea pământului, în alta cărţi de drumeţie, lăsând la o parte patimă, puind argumentele şi de o parte şi de alta, în toate luminile şi împrejurările cu putinţă, sfătuindu-se zi de zi cu unchiul meu Toby, luându-se la harţă cu Yorick şi vorbind de-a fir-a-păr despre Ox-moor cu Obadiah, cu toate acestea nu se vădi nimic în tot acest timp, în favoarea uneia, care să nu se fi potrivit la fel de bine şi cu cealaltă, ori măcar să atârne cu atare greutate încât balanţa să nu se încline în nici o parte.

Căci, fiţi încredinţaţi, pe mâna unor oameni şi cu ajutoarele cuvenite, cu toate că şi Ox-moor ar fi căpătat o înfăţişare cu totul osebită de cea pe care o avea acum ori ar fi putut s-o aibă vreodată în halul în care se găsea, totuşi fiecare din lucrurile de mai sus s-ar fi potrivit la fel de bine în cazul fratelui meu Bobby, zică Obadiah ce-o vrea.

Cât priveşte folosul materialicesc, mărturisesc că bătălia nu părea să fie chiar atât de nehotărâtă la întâia vedere; căci de câte ori punea tata mâna pe pană şi hârtie şi purcedea la socotirea cheltuielilor de plivire, ardere şi împrejmuire a Ox-moorului etc. Etc, cu profitul sigur ce-i va aduce în schimb, acesta din urmă se dovedea atât de însemnat după calculele sale, încât ai fi jurat că Ox-moor îl şi dăduse chiar, înainte de această socoteală. Căci era limpede ca lumina zilei că va strânge vreo sută de care de rapiţă cam la douăzeci de lire unul, şi asta încă din întâiul an, pe lângă o recoltă straşnică de grâu în anul următor, şi, după aceea, ca să ne mărginim la un răstimp nu prea mare, o sutăde

fapt, după toate probabilităţile, o sută şi cincizeci, dacă nu chiar două sute de banițe de mazăre şi fasole, pe lângă cartofi cu nemiluita. Dar apoi, când te gândeşti că-n tot acest răstimp îl creştea pe fratele meu ca pe un porc, să le înfulece, din nou acul balanţei se aşeza la mijloc şi îndeobşte îl lăsa pe bătrânul gentleman într-o asemenea încurcătură că, după cum spunea însuşi unchiul Toby, ştia încotro s-o apuce tot atât de bine precât călcâiele sale.

Nimeni pe lume, în afară de cel ce a simţit-o pe propria-i piele, nu poate să priceapă ce lucru nesuferit este să ai mintea împărţită între două proiecte de egală tărie, fiecare din ele trăgând cu încăpă-ţânare în partea potrivnică: căci nemaipomenind de harababura ce negreşit o provoacă asupra celui mai zdravăn sistem nervos, care, după cum ştiţi, poartă spiritele animale, ca şi licorile mai gingaşe, de la inimă către căpăţâna ş.a.m.d., nu se poate spune în ce chip o astfel de frecare capriţioasă acţionează asupra părţilor mai tari şi mai grosolane, tocind grăsimea şi puterea omului ori de câte ori circulă încolo şi încoace.

Tata s-ar fi prăbuşit cu siguranţă subt greutatea acestui rău, aşa precum s-ar fi prăbuşit subt cea a NUMELUI meu CREŞTINESC, dacă n-ar fi fost din nou izbăvit de un alt rău – nenorocirea pricinuită de moartea fratelui meu Bobby.

Ce e viaţa omului? Nu e oare o mişcare dintr-o parte într-alta, de laj o suferinţă la alta, spre a pune capăt unei pricini de amărăciune şi a da naştere alteia?

Capitolul al treizeci şi doilea

Din această clipă urmează să fiu socotit moştenitor de căpătâi al familiei Shandy, iar VIAŢA şi OPINIUNILE mele încep propriu-zis din acest punct. Cu toată pripa şi iuţeala, n-am făcut până acum altceva decât să curăţ locul pe care urmează să-mi înalţ clădirea, care presimt că se va înfăţişa precum n-a fost alta vreodată gândita au făptuită de la Adam încoace. În mai puţin de cinci minute, arunca-voi pană-mi în foc, iar cel de pe urmă strop de cerneală îngroşată rămas pe fundul călimării lua-va acelaşi drum; între timp, mai am de-mplinit doar vreo zece lucruri – un lucru să-l botez, altul să-l deplâng, pentru altul să nădăjduiesc, un lucru să-l presupun, un altul să-l afirm, un altul să-l tăinuiesc, un altul să-l făgăduiesc, un altul să-l ameninţ, să doresc un lucru, să aleg un lucru şi să mă rog pentru altul. Numi-voi aşadar acest capitol capitolul LUCRURILOR, iar următorul, adică întâiul capitol al tomului următor, dac-oi mai avea zile până atunci, şi-va capitolul despre FAVORIŢI, spre a păstra o anume legătură între feluritele părţi ale opului meu.

Lucrul ce-i deplâng este că în aşa hal mi s-au grămădit trebile pe cap că nu fui în stare măcar să răzbesc în acea parte a opului meu către care am năzuit toată vremea cu atâta seriozitate; anume, acea care va coprinde campaniile, dar

mai ales dragostea unchiului Toby, ale cărui păţanii sunt atât de nemaipomenite şi de *cervanteşti* în felul lor, încât, de voi izbuti să înfăţişez tuturor semenilor impresiile ce le-au lăsat asupră-mi, mă prind pe orice că opera mea îşi va croi mai lesne drum prin lume decât o făcu stăpânul ei:

— Ah, Tristram! Tristram! De s-ar putea întâmpla măcar o dată că creditul de care te vei bucura ca autor să te despăgubească de multele rele ce te-au păscut ca om, te-ai hrăni dintr-unul când vei înceta să le mai simţi şi să-ţi mai aduci aminte de celelalte.

Nu-i de mirare că doresc cu atâta-nfocare să ajung la aceste dragoste. Ele sunt bucăţile cele mai alese ale întregii mele istorisiri! Şi când voi ajunge la dânsele, fiţi încredinţaţi, oameni buni (nici că-mi pasă al cui stomac subţire se va apleca din această pricină), că nu voi fi deloc zgârcit în alegerea slovelor! Ăsta e lucrul pe care vroiesc să-l afirm.

Nu voi sfârşi tot ce am de spus în cinci minute, de asta mi-e teamă, şi lucrul pe care-l nădăjduiesc este că înălţimile şi Preasfinţiile Voastre nu se simt jignite, iar de se simt, apoi credeţi-mă că vă voi da prilej într-adevăr, fraţilor, să fiţi jigniţi anul ce vine – asta-i întocmai cum face Jenny, dar cine e Jenny şi care e capătul drept ori cel strâmb al femeii e tocmai lucrul ce trebuie tăinuit – îl veţi afla în cel de-al doilea capitol după capitolul meu despre *Cheotori* şi nici în ruptul capului mai devreme.

Şi acum, când aţi ajuns la finele acestor patru tomuri, lucrul pe care vreau să-l întreb este cum vă simţiţi capul; al meu mă doare îngrozitor! Cât despre sănătatea domniilor voastre, ştiu că merge mult mai bine.

Adevăratul *shandeism* – orice-aţi gândi împotrivă-i – deschide mima şi plămânii şi, asemenea tuturor afecţiunilor ce atârna de propria-i fire, sileşte sângele şi alte fluide vitale ale trupului să curgă în voie prin canalele lor, face că roata vieţii să se învârtă înainte, mult şi bine şi cu veselie.

De mi-ar fi fost hărăzit şi mie, ca lui Sancho Pânza, să-mi pot alege regatul, apoi atunci acesta n-ar trebui să fie nici pe mare şi nici vreo împărăţie de tuciurii, de pe urma cărora să te alegi cu o leţcaie, două; nu, ar trebui să fie o împărăţie în care supuşii să riza din toată inima. Şi cum pasiunile cele mai saturnine şi mai înveninate, prin tulburarea ce-o iscă în sânge şi în umori, au aceeaşi înrâurire nefastă asupra trupului firesc, ca şi asupra celui politicesc, şi cum nimic alta decât o deprindere de virtute poate să stăpânească cu desăvârşire aceste pasiuni şi să le supuie raţiunii, aş adăoga rugăciunii mele ca Domnul să dea supuşilor mei darul de a fi precât de voioşi pre atât de înţelepţi şi atunci aş fi cel mai fericit împărat, iar dânşii cei mai fericiţi muritori subt soare.

Şi-aşa, cu-această morală deocamdată, cu-ngăduinţa'Nălţimilor şi Preasfinţiilor Voastre, îmi iau rămas-bun de la domniile voastre până la anul,

când (doar de nu m-ar ucide blestemata asta de tuse în ast răstimp) vă voi prinde iarăşi de bărbi şi voi dezvălui lumii o poveste cum nici cu gândul nu visați domniile voastre.

VIAȚA ŞI OPINIUNILE LUI TRISTRAM SHANDY,
GENTLEMAN

Dixero şi *quid forte jocosius, hoc mihi juris. Cum venia dabis*.x

HOR.

— *Şi quis calumnietur levius esse quam decet theologum, aut mordacius quam deceat Christianum – non Ego, şed Democritus dixit.2*

ERASMUS

Şi quis Clericus, aut Monachus, verba joculatoria, risum moventia, sciebat, anathema est.3

AL DOILEA CONCILIU AL CARTAGINEI

„De voi spune cuiva pe negândite un lucru peste măsură de ridicol, cu îngăduință îmi vei acorda acest drept" (Horațiu).

„De cineva va azvârli cu insulte, apoi acest lucru se cuvine să-l facă mai domol decât un teolog şi mai zdravăn decât un creştin – n-am zis-o eu, ci Democrit."

„Dacă vreun cleric sau călugăr ştie vorbe de batjocură ce stârnesc râsul, afurisit să fie."

Prea cinstitului nobil
JOHN LORDUL VICONTE SPENCER
DOMNUL MEU,

Cu umilire cer îngăduință a vă oferi aceste două tomuri: ele coprind tot ceea ce a putut da mai bun talentu-mi, cu toată starea rea a sănătății mele – dacă Providența m-ar fi blagoslovit cu ceva mai mult din fiecare, apoi atunci şi darul făcut Domniei Voastre ar fi fost cu mult mai la înălțime.

Rog pe Domnia Voastră să mă ierte dacă, dedicându-i acest op al meu, am să adaog şi numele DOAMNEI SPENCER, prin slobozenia ce mi-am luat-o, de a-i închina istoria lui Le Fever, temeiul nefiind altul, precât îmi şopteşte mie inima, decât că istoria e plină de omenie.

Rămân,

Domnul meu,

Al înălţimii Voastre prea plecat şi de credinţă Slujitor,
LAUR. STERNE

CARTEA A CINCEA

Capitolul întâi

De n-ar fi fost cei doi ghipeani focoşi şi smintitul acela de postilion ce-i mână de la Stilton la Stamford, gândul nu mi-ar fi venit defel în minte. Zburară ca fulgerul pe povârniş în jos, preţ de vreo trei mile jumătate – abia de atingeam pământul, iuţeala era uimitoare, năprasnică, se transmise creierului meu, se împărtăşi dintr-însa. „Pe măreţul zeu al zilei", zisei, privind către soare şi scoţându-mi mâna pe oblonul din faţă al poştalionului, în vreme ce mă juruiam; „cum voi ajunge acasă, o să-mi zăvorăsc odaia de lucru, iar cheia arunca-o-voi la nouăzeci de picioare subt pământ, în puţul din spatele casei."

Harabaua ce mergea la Londra îmi întări hotărârea; şovăia clătinându-se pe coasta dealului, sontic, sontic, târâta, târâtă de opt matahale de povârnici – „din răsputeri! zic eu, dând din cap, ci nici mai-marii voştri nu-s mai breji, ş-apoi aşa e lumea! O, ce lucru ales!"

„Spuneţi-mi, voi, capete prea luminate, întotdeauna adăoga-vom aşa din belşug la gros şi aşa puţin la miez?

Vom ticlui întotdeauna oare, cărţi noi, precum apotecarii licori, deşertând doar un vas într-altul?"

„Oare ni-i veşnic dat să sucim şi să răsucim aceeaşi frânghie, veşnic pe acelaşi făgaş, veşnic la acelaşi pas?"!

Suntem oare pentru veşnicie sortiţi, la praznice cât şi în zilele lucrătoare, să arătăm moaştele învăţăturii, precum le arată călugării pe ale sfinţilor lor, fără a face măcar una, o singură minune?

Cine a făcut ca omul care are puterea a se înălţa de la pământ la ceruri într-o clipită, făptura cea mai măreaţă, cea mai desăvârşită şi cea mai nobilă din lume**2**, minunea firii, şi, cum i-a zis Zoroastru în cartea sa nepi (jiuaewq"3, SHEKINAHUL**4**, prezenţa divină după Chrysostom, chipul Domnului după Moise, rază a divinităţii după Platon, minunea minunilor după Aristot, să meargă târându-se în chip aşa jalnic, scârbavnic şi şerpesc?

Citate din Robert Burton: *Anatomia melancoliei*, „Democrit cel Tânăr către cetitor".

R. Burton, *op. Cit.*, partea I, secţ. I.

Despre natură (grec).

Shekinah sau Shechinah, prezenţa divină; termen în filosofia cabalistică (ebr.).

Nu mă înjosesc a fi spurcat la gură ca Horațiu, dar dacă nu se află cumva vreo răstălmăcire au păcat în dorința mea, apoi doresc din tot sufletul ca orice imitator din Marea Britanie, Franța şi Irlanda să se umple de răpciugă drept răsplată a strădaniilor sale; şi, aşijderi, să se afle un lazaret de răpciugoşi destul de încăpător să-i coprinză – da – şi să-i curețe – toată şleahta, muieri au bărbați, claie peste grămadă; şi asta mă duce cu gândul la *Favorite*, dară prin ce şir de idei, las moştenire de mâna moartă Tartufâlor şi Mironosițelor, să-şi închipuie câte toate şi să petreacă pe cinste.

DESPRE FAVORITE**1**

Rău îmi pare că m-am legat – o făgăduială atât de nesăbuită nici c-a mai trecut vreodată prin capul cuiva. Un capitol despre favorite! Vai! Nu va răbda una ca asta stirpea omenească – o stirpe tare gingaşă, dar nu ştiam pe-atunci din ce aluat e plămădită, la fel cum nu văzusem crâmpciul de mai jos; altminteri, m-aş fi păzit de capitolul asta aşa primejdios, la fel de neîndoielnic precât nasurile-s nasuri şi favoritele-s favorite (zică lumea ce-o vroi împotrivă).

FRAGM
ENTUL

* * * * * *** *
* * * * *** *

Cât pe ce să adormiți, doamna mea, zise bătrânul gentleman, prinzind mâna bătrânei doamne şi strângând-o uşurel, în vreme ce rostea cuvântul „favorite” – ori poate să vorbim de altceva?

— Ba nicidecum, răspunse bătrâna doamnă, îmi place să aud vorbindu-se de asemenea lucruri.

Aşa că puindu-şi o batistă fină de voal pe cap, ce şi-l rezemă de spătarul jilțului, şi întorcându-şi fața către dânsul, îşi întinse picioarele în vreme ce se lăsa pe spate.

— Doresc, urmă ea, să mergi mai departe. Bătrânul domn cuvinta precum urmează:

Unii critici (de pildă, Dr. Ferriar) susțin ca fragmentul despre favorite ar fi un plagiat (de pildă, din Beroalde de Verville), neputând aduce însă nici o dovadă în acest sens. Mai vrednică de crezare este opinia că povestea ar fi originală, autorul împrumutând numai numele personajelor de prin felurite „opuri” cercetate de el. De pildă, s-ar putea ca nume precum „La Rebours” şi „La Fosseuse” (amante ale lui Henric al IV-lea al Franței) să fi fost luate de Sterne din *Leş Confessions du sieuer de Sancy* de d’Aubigne sau din *Memoriile* Margaretei de

Valois, iar „La Guyol” şi „La Battarelle” de pe lista martorilor din faimosul proces „La Cordiere”.

— Favorite! strigă regina de Navarra, scăpând ghemul când La Fosseuse rosti acea vorbă.

— Favorite, doamnă, zise La Fosseuse, prinzând cu un ac ghemul în şorțul reginei şi făcând o plecăciune.

La Fosseuse avea din fire un glas moale şi scăzut, totuşi limpede; şi fiece slovă a cuvântului *favorite* căzu desluşit în urechea reginei de Navarra.

— Favorite! strigă regina, rostind cu mai multă tărie cuvântul, de parcă nu şi-ar fi crezut urechilor.

— Favorite! făcu La Fosseuse, repetind a treia oară cuvântul.

— Nu e cavaler de vârsta lui în Navarra, doamnă, adaose domnişoara de onoare, cătând să câştige favoarea reginei pentru paj, care să aibă o păreche mai seducătoare.

— De? strigă regina zâmbind.

— De favorite, zise La Fosseuse cu nemărginită sfioşenie. Vorba „favorite” se ținu încă tare şi fu folosită şi mai departe aproape în toate cercurile sus-puse din întreg regatul, destul de mic de altfel, al Navarrei, aceasta în ciuda chipului nu tocmai cuviincios în care-l rostise La Fosseuse; adevărul e că La Fosseuse pomenise acest cuvânt nu numai în fața reginei, ci şi cu multe alte prilejuri la Curte, cu un glas ce întotdeauna lăsa să se-nțeleagă ceva tainic. Şi cum curtea Margaretei, precum ştie toată lumea, era în acea vreme un amestec de galanterie şi credință, iar favoritele mergeau şi cu una, şi cu alta, era firesc că vorba asta să se ție tare şi câştigă tot atâta precât pierdu; adicătelea, clerul o îndrăgi, mirenii dimpotrivă, cât despre femei, unele erau de o parte, altele de cealaltă.

Minunăția staturii şi înfățişării tânărului domn De Croix începuse în acel răstimp să ispitească privirile domnişoarelor de onoare către terasa din fața porții palatului, unde stătea călare gvardia. Îi căzu cu tronc domnişoarei de Baussierela fel şi lui La Battarelle – şi-apoi vreme mai prielnică pentru atare treabă nici că se mai pomenise în Navarra. La Guyol, La Maronette, De Sabatiere se îndrăgostiră şi ele de dânsul. La Rebours şi La Fosseuse nu erau însă atât de proaste. De Croix dăduse greş într-o încercare de a i se prezenta lui La Rebours, iar La Rebours şi La Fosseuse erau nedespărțite.

Regina de Navarra stătea împreună cu domnişoarele ei de onoare în foişorul zugrăvit ce dădea înspre poarta celei de-a două curți, pe care tocmai intra De Croix.

— E chipeş, zise domnişoara de Baussiere.

— Are o înfățişare plăcută, zise La Battarelle.

— E frumos croit la trup, zise La Guyol.

— În viața mea n-am văzut alt ofițer din gvardia călare, zise La Maronette.

— Cu asemenea picioare, oricare poate să se proptească aşa bine de ele, zise La Sabatiere.

— Dar n-are favorite, strigă La Fosseuse.

— Nici măcar un smoc, zise şi La Rebours.

Regina plecă de îndată la capelă şi cât străbătu galeria se tot gândi la asta, întorcând-o în minte şi pe față şi pe dos. *Ave Maria* – ce-o fi vrând să zică La Fosseuse? rosti ea, îngenunchind pe pernă.

La Guyol, La Battarelle, La Maronette, La Sabatiere se retraseră îndată în odăile lor. „Favorite”, îşi ziseră tuspatru, zăvorind uşile pe dinlăuntru. Domnişoara La Carnavalette îşi înnumără cu amândouă mâinile mătăniile, tăinuite subt maIacovul ei – de la Sfântul Anton până la Sfânta Ursula nu trecu sfânt fără favorite prin degetele ei; Sfântul Francisc, Sfântul Dominic, Sfântul Bennet, Sfântul Vasile, Sfânta Brighita, toți aveau favorite.

Pe domnişoara de Baussiere, o năpădi puzderie de gânduri de atâta moralizare încâlcită pe marginea vorbelor lui La Fosseuse. Se sui pe roibul ei, pajul o urmă – mulțimea trecea pe lângă ea. Domnişoara de Baussiere călări înainte.

— Un dinar, strigau cei din cinul milosârdiei, un singur dinar întru folosul celor o mie de întemnițați răbdurii, ai căror ochi se îndreaptă către ceruri şi către domniile voastre, să cerşească răscumpărare.

Domnişoara de Baussiere călări înainte.

— Milosârdie pentru cei nefericiți, zise un credincios venerabil cu părul cărunt, înălțând cu pioşenie în mâinile sale zbârcite o cutie ferecată în fier, cerşesc pentru cei nenorociți, buna mea doamnă, pentru temniță, pentru lazaret**1**, pentru un bătrân, un biet om ruinat în urma unui naufragiu, unui zălog, a unui foc – iau marturi pe Domnul Dumnezeu şi pe toți îngerii săi, pentru straiele celor goi, pentru hrana celor înfometați, pentru alinarea bolnavilor şi a celor cu inima zdrobită.

Domnişoara de Baussiere călări înainte.

O rudă scăpătată se ploconi până la pământ.

Domnişoara de Baussiere călări înainte.

Fugi cerşind cu capul gol pe lângă armăsarul ei**2**, rugându-se fierbinte pe vechile lor legături de prieteşug, alianță, sânge etc.

— vară, mătuşă, soră, mamă, de dragul virtuții, al tău, al meu, al lui Hristos, amin-teşte-ți de mine, milostiveşte-te!

Domnişoara de Baussiere călări înainte.

— Apucă-mi favoritele, zise domnişoara de Baussiere.

Pajul îi apucă armăsarul. Ea pogorî de pe cal la capătul terasei.

Unele şiruri de idei se întipăresc în ochi şi pe sprâncene; şi undeva în suflet se află o cunoaştere a lor ce le îngroaşă urmele lăsate pe faţă – le vedem, le slovenim şi le strângem laolaltă, fără a avea trebuinţă de vreun dicţionar.

1. Pasajul este preluat din *Anatomia melancoliei* de Robert Burton, „Melancolia amoroasă”, partea a III-a, secţ. I, 3, „Despre milosârdie”.

2. Idem.'”

— Ha, ha! he! hee! ţipară La Guyol şi La Sabatiere, cercetându-şi una alteia întipăririle.

— Ha, ha! ţipară La Battarelle şi La Maronette făcând la fel; „ţst!”, făcu una; „sst, sst!”, spuse a doua; „gura!”, grăi a treia; „pfui, pfui!”, făcu a patra; „mulţumescu-ţi ţie, Doamne!”, strigă domnişoara La Carnavalette; dumneaei era aceea care-o blagoslovise pe sfânta Brighita cu favorite.

La Fosseuse îşi scoase acul din coc şi trăgând cu vârful său neascuţit conturul unui mic favorit pe buza ei de sus, într-o parte, i-l puse în mâna lui La Rebours. La Rebours clătină din cap.

Domnişoara de Baussiere tuşi de trei ori în manşonul ei. La Guyol zâmbi.

— Pfui! făcu domnişoara de Baussiere.

Regina Navarrei îşi atinse un ochi cu vârful arătătorului numai cât să zică: „Vă înţeleg pe toate”.

Era limpede pentru întreaga Curte că acel cuvânt era pe ducă: La Fosseuse îl rănise de moarte şi nu scăpă mai ieftin nici trecând prin toate aceste pângăriri.

Mai dăinui totuşi foarte slab vreme de câteva luni, după trecerea cărora, domnul De Croix găsind că e timpul să părăsească Navarra din lipsă de favorite, cuvântul deveni cu vremea necuviincios şi (după puţine strădanii) cu desăvârşire nepotrivit a fi rostit.

Vorba cea mai bună, în cel mai bun dintre graiuri, al celei mai bune lumi, trebuie să fi pătimit de pe urma unor atari împerecheri. Vicarul d'Estella**1** a scris o carte împotriva lor, arătând primejdiile ideilor complice şi previindu-i pe navarrezi împotrivă-le.

„Oare cine nu ştie, zice vicarul d'Estella în închinarea scrierii sale, că nasurile au avut cu câteva veacuri în urmă, în cea mai mare parte a Evropei, aceeaşi soartă cu favoritele în Regatul Navarrei?

E drept că răul nu s-a răspândit mai departe, dar oare de atunci încoace n-au fost aduse păturile, pernele, scufiile şi ţucalele pe pragul nimicirii? Nu se află oare nădragii, cheotorile de fuste şi mânerele de pompă, cepurile şi canelele încă în aceeaşi primejdie din pricina zisei împerecheri? Nevinovăţiei, ce prin firea

lucrurilor e cea mai blândă dintre simţiri, ajunge să-i faci doar începutul că se şi preschimbă în leu ce se ridică în două picioare şi rage.”

Lumea nu pricepu unde bătea Vicarul d’Estella cu argumentarea sa. O luă pe urme greşite. Lumea încă păstră la coadă catârul, şi când *marginile* BUNEI CUVIINŢE şi *începuturile* DEZMĂŢULUI stau nas în nas, lesne ar putea trece şi cea dintâi drept deşucheată.

1. Estella este numele imaginar dat de Sterne unei căsuţe unde locuise el, lângă York, pe vremea când îi făcea curte viitoarei sale soţii, Miss Lumley.

I

Capitolul al doilea

Când tata primi răvaşul ce îi aduse trista veste a morţii fratelui meu Bobby, tocmai se trudea cu socotirea cheltuielilor de drum, urmând poştele de cai de la Calais, la Paris şi mai departe la Lyons.

Fu o călătorie tare nenorocoasă, căci tata trebui să parcurgă din nou fiece picior şi s-o ia de la început cu socotelile tocmai când să ajungă la capăt, din pricina lui Obadiah ce deschise uşa să-l înştiinţeze că nu mai e drojdie în casă şi să-i ceară voie să ia a doua zi dis-de-dimineaţă calul cel mare de trăsură şi să plece spre a face rost de pe undeva.

— Cu dragă inimă, Obadiah, zise tata (urmându-şi călătoria), ia calul de trăsură şi drum bun!

— Doar că-i lipseşte o potcoavă bietului dobitoc! zise Obadiah.

— Bietul dobitoc! zise unchiul Toby, ţiindu-i parcă isonul lui Obadiah.

— Atunci ia calul scoţian, zise tata la repezeală.

— Nu rabdă să fie înşeuat, răspunse Obadiah, nici în ruptul capului. Parc-ar avea pe dracu’ într-însul!

— Atunci ia-l pe Patriot, strigă tata, şi închide uşa.

— L-am vândut pe Patriot**1**, zise Obadiah.

— Ei, ştii că-mi placi! strigă tata şi, oprindu-se din socotit, îl privi pe unchiul Toby drept în faţă, de parcă aşa ceva nu s-ar fi putut face cu ştirea lui.

— Luminăţia Voastră mi-a poruncit să-l vând în aprilie trecut.

— Atunci mergi pe jos ca răsplată, strigă tata.

— Şi mie mi-ar plăcea mai mult să merg pe jos decât călare, răspunse Obadiah, închizând uşa.

— Ce pacoste, zise tata, socotind înainte.

— Dar drumurile sunt subt apă, zise Obadiah, deschizând din nou uşa.

Până atunci, tata, înaintea căruia se afla o hartă a lui Sanson[2] şi călăuza drumurilor de poştă, ţinuse în mâna compasul ce avea un braţ înfipt în Neversultima bucată de drum plătită –, având de gând să-şi urmeze din acel punct călătoria şi socoteală de îndată ce Obadiah părăsi-va încăperea; dar acest al doilea atac al lui Obadiah, când acesta deschise uşa şi băgă întreg ţinutul subt apă, era prea de tot. Dădu drumul compasului, ori, mai bine zis, cu o mişcare ce îmbină întâmplarea cu furia, îl trânti pe masă; şi-atunci nu-i mai

1. Aluzie la Sir William Pitt, primul-ministru, care trecea drept vând curţii regale.

2. Guillaume Sanson, geograf francez din secolul al XVII-lea.

rămase nimic alta de făcut decât să se întoarne la Calais (cum au mai păţit-o şi alţii) la fel de înţelept ca la început.

Când răvaşul ce coprindea vestea morţii fratelui meu fu adus în salon, tata tocmai ajunsese din nou cu călătoria sa la o aruncătură de compas de Nevers.

— Cu voia dumitale, Musiu Sanson, strigă tata, străpungând cu vârful compasului oraşul Nevers până-n lemnul mesei şi făcându-i semn din cap unchiului Toby să vază ce zice epistola – zău, e prea mult pentru un gentleman şi fiul său, Musiu Sanson, să fie întorşi dintr-un târg atât de păduchios ca Nevers de două ori în aceeaşi noapte. Ce zici, Toby? adaose tata cu voioşie.

— Afară numai dacă n-are garnizoană, răspunse unchiul Toby, căci atunci...

— Fi-voi prost cât oi trăi, îl întregi tata, zâmbind în sinea sa. Astfel, făcându-i a doua oară semn şi ţiind şi mai departe compasul într-o mină, în dreptul Neversului, iar în cealaltă călăuza drumurilor de poştă, jumătate socotind, jumătate ascultând, se aplecă peste masă sprijinindu-se în coate, în vreme ce unchiul Toby mormăia răvaşul.

s-a dus! zise unchiul Toby.

— Unde? Cine? strigă tata.

— Nepotu-meu, zise unchiul Toby.

— Cum – fără să ceară voie, fără bani, fără însoţitor? strigă tata înmărmurit.

— Nu, e mort, iubite frate, zise unchiul Toby.

— Fără a fi bolnav?

— Cutez a zice că nu, zise unchiul Toby încetişor şi cu un oftat din rărunchi – fu destul de bolnav, bietul flăcău! De asta sunt încredinţat, de vreme ce e mort.

„Când Agrippina, ne istoriseşte Tacitus, află de moartea fiului ei, neputându-şi înfrâna durerea îngrozitoare, se opri pe loc din lucru.”!

Tata îşi înfipse ca fulgerul compasul în Nevers. Ce lucruri neînțelese! Durerea să era în adevăr o chestiune de calcul! Cea a Agrippinei trebuie să fi fost cu totul altceva; altfel, cine ar putea să pretinză a judeca faptele după istorie?

Ce mai făcu tata merită, după părerea mea, un capitol aparte.

1R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 1.

Capitolul al treilea

Şi avea-va un capitol, ba încă unul al dracului – drept care țineți-va bine! Sau Platon, sau Plutarh, sau Seneca, sau Xenofon**1**, sau Epictet**2**, sau Theophrast**3** sau Lucian, sau careva de mai târziu, Cardan**4** ori Budoeus**5**, ori Petrarca, ori Stella**6**, ori poate vreun teolog ori părinte, Sfântul Augustin, ori Sfântul Ciprian, ori Barnard, zice că e o pasiune firească şi de neînvins să vărsăm lacrimi la pierderea prietenilor sau pruncilor noştri, iar Seneca (sunt încredințat că el) ne spune undeva că atari dureri se uşurează cel mai bine taman pe această cale. Drept care aflăm că David a plâns după Absalom, fiul său, Adrian după Antinous, Niobe după pruncii ei şi că Apollodor şi Criton l-au plâns amândoi pe Socrate înaintea trupului său neînsuflețit**7**.

Tata îşi vărsă într-altfel amarul şi cu totul osebit de cei mai mulți oameni vechi ori moderni, căci nici nu-l plânse, ca ovreii şi romanii, nici nu-l adormi ca laponii, nici nu-l spânzura, că englezii, nici nu-l înecă în felul nemților, nici nu-l blestemă, nici nu-l afurisi, nici nu-l excomunică, nici nu-l stihui şi nici nu-l *lillabullerosi*.

Se descotorosi totuşi de dânsul într-un fel.

Îmi îngăduiți, Luminățiile Voastre, să vâr o poveste între aceste două file?

Când Tulliu îşi pierdu fiica, pe Tullia, la început puse pierderea la inimă; ascultă glasul firii şi îl drese şi pe al său după al ei: „O, Tullia mea! Fetița mea! Copila mea, nemişcată, nemişcată, nemişcată – era Tullia mea! Îmi pare c-o văz pe Tullia, c-o aud pe Tullia, că-i vorbesc Tulliei mele.” Dar îndată ce prinse să cerceteze comorile filosofiei şi îşi dădu seama câte lucruri minunate puteau fi zise cu acest prilej – nimeni pe lume n-ar putea să înțeleagă, ne spune marele ritor, ce fericire, ce bucurie îmi aduse asta**8**.

1. Xenofon (cea. 430-cca. 355 î.Hr), istoric şi filosof grec.

2. Epictet (50-135 d.Hr.), filosof stoic grec.

3. Theophrast (372-287 î.Hr), filosof grec, discipol al lui Aristotel.

4. Girolamo Cardano (1501-1576), filosof, medic, astrolog şi matematician italian.

5. Budoeus (Guillaume Bude) (1467-1540), savant elenist francez.

6. Stella (n. 1564), poet latin, secretar al papilor Clement al VlII-lea şi Paul al V-lea.

7. „La moartea lui Socrate, prietenii săi Apollodor şi Criton, precum şi alți câțiva, plânseră lângă trupul său” (R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 5).

8. R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 5.

Tata era la fel de mândru de elocința sa precât Marcus Tullius Cicero, şi chiar de socotesc eu astăzi că lucrurile stau într-alt chip, avea temeiuri la fel de trainice – în adevăr asta era tăria şi totdeodată slăbiciunea să. Tăria, căci avea din naştere acest har; şi slăbiciunea, căci ceas de ceas îi cădea victimă ca un nătăfleț şi dacă vreodată în viață i s-ar fi ivit vreun prilej să-şi arate talentul ori să spuie un lucru înțelept, duhliu ori isteț (afară numai de cazul unui ghinion sistematic) – nu şi-ar fi putut dori mai mult.

O întâmplare norocită ce îi lua graiul sau o belea ce i-l dezlegă cu prisosință se cumpăneau una pe alta; câteodată, beleaua era în adevăr cea mai bună din ele; de pildă, acolo unde plăcerea ce o afla auzindu-se vorbind era cât zece, iar supărarea pricinuită de belea cât cinci, tata câştigă o jumătate şi, în consecință, era din nou în apele sale, de parcă nu i s-ar fi întâmplat nimic.

Această desluşire va arunca lumină asupra purtării tatei în sânul familiei, ce altfel ar fi apărut foarte nestatornică; anume că, în supărările pricinuite de neglijența sau boacănele slujitorilor, precum şi de alte întâmplări nefericite ce sunt de neînlăturat într-o gospodărie, furia sa, ori mai bine zis durata ei era de-a pururi alta decât te-ai fi aşteptat.

Avea tata o iapă măruntică ce o îndrăgea în chip osebit şi pe care o încredințase unui minunat harmăsar arăbesc spre a dobândi un bidiviu de la dânsa pe care să-l călărească însuşi: tata era plin de încredere în ce priveşte înfăptuirea tuturor plănuirilor sale, astfel că nu trecea zi să nu vorbească de bidiviul său cu neclintită credință, de parcă ar fi şi fost crescut, învățat, încăpestrit şi înşeuat la uşa să, numai bun de încălecat. Dar dintr-o zăpăceală ori alta a lui Obadiah, se vădi că aşteptările tatei nu fură răsplătite în alt chip, fără

numai cu o mândrețe de catâr ce se nimeri a fi cel mai pocit dobitoc din câți s-au fost prăsit vreodată în această stirpe.

Mama şi unchiul Toby se aşteptau ca tata să-l mănânce de viu pe Obadiah, iar supărarea să nu se mai sfârşească în veci.

— Uite numai, ticălosule, strigă tata, arătând către catâr, uite ce-ai făcut!

— Nu eu, zise Obadiah.

— Parcă pot să vâr mâna-n foc? întoarse răspuns tata. Isteața ripostă aduse strălucirea triumfului în ochii tatei, sarea atică îi umplu ochii de lacrimi, aşa că Obadiah scăpă doar cu atât în toată povestea.

Şi acum, să ne întoarcem la moartea fratelui meu.

Filosofia are câte o zicală frumuşică pentru orişice lucru. Despre moarte are un întreg pomelnic; nenorocirea făcu ca toate să se năpustească în aceeaşi clipă în mintea tatei, încît îi fu cu neputință să le puie în rânduiala, să scoată ceva închegat din ele. Le rosti şi dânsul cum îi veneau la gură.

„E o întâmplare fără putință de ocolire, e întâia pravilă din *Magna Charta*, e un act parlamentar ce dăinui-va veşnic**1**, iubite frate. Totul e supus morții."

„Să ne fi minunat dacă băiatul meu n-ar fi fost sortit să moară – şi nu că a murit."

„Monarhii şi prinții sunt prinşi în aceeaşi horă cu noi." „A muri e marea datorie şi tributul ce trebuie să-l plătim Firii – îl plătesc până şi mormintele şi monumenturile ce ar trebui să ne păstreze veşnică amintirea; până şi cea mai falnică piramidă înălțată de către bogăție şi ştiință pierdutu-şi-a vârful şi răsare ciuntită privirii călătorului (tata văzu că se uşurează simțitor, aşa că îi dădu înainte). Oare regatele şi provințiile, târgurile şi oraşele n-au şi ele sorocul lor, căci atunci când acele prințipii şi puteri ce le închegară şi le întăriră la început şi-au făcut suma lor de evoluțiuni, se destramă."

— Frate Shandy, zise unchiul Toby scoțându-şi luleaua din gură la vorba „evoluțiuni".

— Vroiesc a zice „revoluțiuni", frate Toby, grăi tata.

— pe toți sfinții! Vroiesc a zice „revoluțiuni", frate Toby, „evoluțiuni" e o prostie.

— Nu-i nici o prostie, zise unchiul Toby.

— Dar nu-i oare o prostie să rupi firul unui atare discurs la o atare împrejurare? strigă tata. Nu, iubite Toby, urmă el, prinzându-l de mâna – nu – te conjur, nu mă întrerupe în această clipă grea!

Unchiul Toby îşi vârî din nou luleaua în gură.

— „Unde sunt acum Troia şi Micene şi Teba şi Delos şi Persepolis şi Agrigentum? 2 urmă tata, luând în mâna îndreptarul drumurilor de poştă ce îl pusese jos. Ce s-a ales, frate Toby, din Ninive şi Babilon, din Cizicum şi Mitilene? Cele mai minunate oraşe deasupra cărora răsărit-a soarele vreodată pieriră; le-a

rămas doar numele şi chiar acestea (căci multe dintre ele sunt pocit scrise) se destramă bucățică cu bucățică şi în cele din urmă şi-vor date uitării şi înghițite, dimpreună cu toate celelalte lucruri, în noaptea veşniciei; lumea însăşi, frat' Toby, trebuie – trebuie să aibă un sfârşit.

Înturnându-mă din Asia în vreme ce navigam de la Aegina câți Megara (când o fi fost asta, se minună unchiul Toby), începui a cerceta cu ochiul ținutul jur-împrejur. Aegina era în spate, Megara înainte Pireul la dreapta, Corintul la stânga. Ce oraşe înfloritoare, cari astăz sunt asemeni cu pământul! Vai, vai, îmi zisei, să-i fie dat omului să-ş

1. R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 54.

2. R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 5.

frământe sufletul pentru moartea unui prunc, când iată ce lucruri zac aşa înspăimântător îngropate subt ochii săi! Nu uita, mi-am zis din nou, nu uita că eşti om.

Acum unchiul Toby nu ştia că acest din urmă paragraf era un crâmpei din epistola de consolare trimisă lui Tulliu de către Servius Sulpicius. Se pricepea bietul om tot aşa puțin la fragmente precât la orice ținea de Antichitate.

Şi cum tata fusese în trei sau patru dați la Levant, pe când se ocupa cu negoțul turcesc, zăbovind într-un rând la Zant vreme de un an jumătate, unchiul Toby socoti în chip firesc că în una din zisele dați trebuie să fi făcut vreo călătorie în Asia, străbătând arhipelagul, şi că toată această navigare, cu Aegina în spate şi Megara înainte, cu Pireul la dreapta etc. Nu era nimic alta decât istorisirea fidelă a periplului tatei precum şi a cugetărilor sale. Acestea îi erau pe potrivă şi mulți critici isteți ar fi clădit, fără îndoială, un edificiu cu două caturi mai înalt şi încă pe temelii mult mai şubrede.

— Şi rogu-te, frate, glăsui unchiul Toby, atingând cu vârful lulelei mâna tatei, cătând a-l întrerupe cu blândeță, dar aşteptând să-şi sfârşească istorisirea, în ce an al Domnului se petrecură acestea?

— Niciun fel de an al Domnului, i-o întoarse tata.

— Dar nu-i cu putință, strigă unchiul Toby.

— Zevzecule, zise tata, cu patruzeci de ani înainte de Hristos. Unchiul Toby avea de ales între două lucruri: ori să-şi închipuie că fratele său e Jidovul rătăcitor, ori că nenorocirea îi rătăcise mințile.

„Ocrotească-l şi înzdrăvenească-l Domnul cerului şi al pământului”, zise unchiul Toby, rugându-se în tăcere pentru tata, cu lacrimi în ochi.

Tata luă lacrimile cum se cuvine şi îşi urmă discursul cu mare însuflețire.

— Nu e chiar aşa mare osebire cum îşi închipuie lumea, frate Toby, între bine şi rău (un început ca acela, în treacăt fie zis, nu era de natură să alunge bănuielile unchiului Toby). Truda, durerea, mâhnirea, boala, nevoia şi nenorocirea dau farmec vieții.

„Să le fie de bine", îşi zise unchiul Toby.

„Fiul meu e mort – cu atât mai bine – e o ruşine să ai doar o singură ancoră pe o asemenea furtună" 1.

„Dar el plecă dintre noi, pentru vecie. Aşa să fie! Scăpă din mâinile bărbierului înainte de a cheli, se sculă de la ospăț înainte a se scârbi, de la praznic înainte a se îmbăta.

„Tracii boceau când se năştea vreun prunc (Apoi nici noi n-am fost prea departe, zise unchiul Toby) şi se veseleau şi benchetuiau

1. R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 5.

când vreun tovarăş de-al lor se petrecea de pe lumea asta"1; şi pe drept cuvânt. Moartea deschide poarta faimei şi zăvorăşte în urmă-i pe cea a pizmuirilea sfarmă lanțul captivului şi trece în alte mâini povara iobagului.

„Arată-mi omul care ştie ce e viața şi o urăşte şi-ți voi arăta şi eu un prins ce îşi urăşte slobozenia.

„Nu-i oare mai bine, iubite frate Toby (căci, ia aminte, poftele noastre sunt tot atâtea boli), nu-i maibine oare să nu flămânzeşti defel decât să mănânci, să nu fii însetat decât să vrei un leac spre a-ți potoli setea?" 2

„Nu-i oare mai bine să scapi de griji şi de suferinți, de iubire şi tristeță, precum şi de celelalte lucruri calde au reci ale vieții, decât să fii aidoma unui drumeț ce, stors de vlagă, poposeşte la un han doar spre a-şi urma din nou călătoria?"

„Vederea ei te înspăimânta cu nimic alta**3**, frate Toby, decât cu ce împrumută de la gemetele şi zvârcolirile, de la suflatul nasurilor şi ştergerea lacrimilor cu poala perdelelor, din iatacul unui muritor. Despoaie-o de toate acestea, ce-i mai rămâne?"

— Mai bine pe câmpul de bătaie decât în pat, zise unchiul Toby.

— „Ia-i dricurile, cioclii şi doliul, penele, armoariile şi alte adaosuri mecaniceşti. Ce-i mai rămâne? Mai bine în bătălie! urmă tata zâmbind, căci îl uitase cu desăvârşire pe fratele meu Bobby; nu-i nicidecum înspăimântătoare, căci, gândeşte-te, frate Toby, cât suntem noi, moartea nu e; şi cât e moartea, nu suntem noi." 4

Unchiul Toby îşi puse jos luleaua spre a se gândi la spusa tatei; dar elocința acestuia era prea grăbită spre a se opri în drum pentru oricine ar fi fost el, zbură înainte, târând totodată după ea şi gândurile unchiului Toby.

— „Din pricina asta, urmă tata, e vrednic de pomenit ce puțin i-a atins pe marii oameni apropierea morții[5]. Vespasian muri şăguind pe cumarul său, Galba cu o cugetare, Septimus Severus trimițând o solie, Tiberius prefăcându-se, Caesar August cu un compliment.”

— Nădăjduiesc că era din inimă, grăi unchiul Toby.

— Era făcut soației sale, zise tata.

1. R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 5.

2. R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 5.

3. F. Bacon, *Eseu asupra morții.*

4. R. Burton, *op. Cit.*, partea a II-a, secț. A III-a, 5.

5. F. Bacon, *op. Cit.*

Capitolul al patrulea

— Şi, în fine, din toate snoavele alese ce le pune la îndemâna istoria, urmă tata, aceasta, ca o cupolă daurită ce acoperă un edificiu, pune vârf la toate:

Anume, cea despre pretorul Cornelius Gallus[1], care, cutez a zice, ai cetit-o.

— Cutez a zice că nu, i-o întoarse unchiul Toby.

— Muri, zise tata, pe când ********.

— Păi, dacă era cu soața sa, nu-i niciun rău în asta.

— Asta n-o mai ştiu, răspunse tata.

Capitolul al cincilea

Mama păşea cu mare grijă prin coridorul întunecos ce ducea în salon, când unchiul Toby rosti cuvântul „soață”. Acesta e un sunet ascuțit şi pătrunzător prin sine însuşi, iar Obadiah dăduse şi el o mâna de ajutor, lăsând uşa puțin crăpată, aşa că mama putu să auză destul spre a-şi închipui că se vorbeşte de dânsa; drept care, puindu-şi degetul la buze, țiindu-şi răsuflarea şi aplecându-şi capul nițeluş cu o răsucire a gâtului (nu către uşă, ci dinspre ea, astfel că urechea să ajungă în dreptul crăpăturii), prinse a asculta cu încordare; robul care asculta cu Zeița Tăcerii la spate n-ar fi putut fi un subiect mai nimerit pentru o gravură.

Sunt nevoit a o lăsa în această pozițiune vreme de cinci minute, până când aduc trebile bucătăriei (cum făcu Rapin[2] cu cele ale Bisericii) la aceeaşi treaptă.

Capitolul al şaselea

Măcar că, într-un anume chip, familia noastră era, fără îndoială, o maşinărie simplă, având doar câteva roți, totuşi, trebuie să adaog, acestea erau puse în mişcare de arcuri atât de osebite, acționând una asupra celeilalte potrivit cu nişte prințipii şi impulsuri aşa ciudate

1. Cornelius Gallus (70 î.Hr.27 d.Hr.), poet latin, conducător de oşti. Istoria dezminte aluziile licențioase ale lui Sterne în privința morții sale. Numit pretor al Egiptului de către Augustus, Gallus a domnit în această provincie vreme de patru ani, dar atrăgându-şi minia împăratului, fu osândit la exil şi la confiscarea averii. Cuprins de deznădejde, îşi puse capăt zilelor.

2. Rene Rapin (1621-1687), teolog şi literat francez.

Încât, măcar că era, cum spun, o maşinărie simplă, se bucura de toată cinstea şi foloasele uneia complicate, precum şi de-o sumedenie de mişcări la fel de năstruşnice procât poți vedea înlăuntrul unei manufacturi olandeze de mătase.

Din acestea se afla una de care vă voi vorbi ce nu era mai ciudată ca multe altele; anume că orice mişcare, dezbatere, discurs, dialog, plănuire, disertație avea loc în salon, o dată cu ea, în bucătărie, se desfăşura alta, în aceeaşi clipă şi pe aceeaşi temă.

Acum, spre a fi cu putință atare lucru, ori de câte ori ni se aducea în salon vreun mesagiu ori răvaş, sau cineva îşi curma vorba aşteptând ca slujitorul să iasă afară, ori se puteau ceti cute de nemulțumire pe fruntea tatei au mamei, sau, pe scurt, ori de câte ori se presupunea că se petrece ceva vrednic de ştiut ori de ascultat, se statornicise obiceiul a nu închide prea bine uşa, ci a o lăsa puțin crăpată – cum se şi găseşte în clipa de față –, ceea ce nu era greu de făcut, subt ocrotirea țâțânii stricate (aceasta fiind poate una din pricinile pentru care nu fu nicicând dreasă); drept aceea, în toate sus-pomenitele cazuri, se lăsa îndeobşte o trecere, nu chiar cât Dardanelele de largă, dar îndestul de largă totuşi spre a înlesni negoțul de clevetiri, aşa fel cât să-l scape pe tata de osteneala a-şi cârmui de unul singur propriul său cămin; chiar în clipa asta mama trage foloase de pe urma lui. Obadiah făcu şi el întocmai, îndată ce lăsă pe masă epistola ce vestea moartea fratelui meu Bobby, astfel că înainte ca tată să-şi fi venit în fire de pe urma ei şi să-şi fi început cuvântarea, Trim se şi ridicase în picioare să dea glas simțămintelor sale în această privință. Un cercetător curios al Firii, de-ar fi avut întreaga bogăție a lui Iov, măcar că, în treacăt fie zis, curioşii dumneavoastră cercetători nu plătesc adesea nici cât o ceapă degerată, ar fi dat jumătate din ea

numai să-l auză pe căprarul Trim şi pe tata, doi ritori osebiţi prin fire şi educaţiune, perorând lângă acelaşi catafalc.

Tata, om cetit foarte, cu o ţinere de minte fără greş, avându-i pe Cato, Seneca şi Epictetus la degetul său mic.

Căprarul, neavând nimic să-şi aducă aminte, precum nici altă lectură afară numai de lista de apel, şi niciun nume mai acătării la degetul mic decât cele aflate în coprinsul acesteia – Unul trecând din perioadă în perioadă, slujindu-se de metaforă şi aluziune şi aţâţând închipuirea ascultătorilor pe măsură ce înainta (aidoma tuturor oamenilor de duh şi fantazie), prin privelişti şi imagini desfătate şi atrăgătoare – Celălalt, lipsit de duh ori antiteză, ori tăiş, ori întorsură în vreun chip sau altul, ci lăsând imaginile de o parte şi priveliştea de cealaltă, mergând drept înainte, la inimă, cum îl îndemna instinctul. Ah, Trim! De ţi-ar fi hărăzit cerul zugrăvitor mai iscusit! Iar zugrăvitorului tău o păreche mai bună de nădragi!

— Ah, voi critici! Nimica oare nu vă poate înmuia?

Capitolul al şaptelea

— Stăpânu-meu al tânăr de la Londra-i mort! zise Obadiah.

O cămaşă de noapte a mamei, din atlaz verde, curăţită de două ori, fu întâiul gând ce-i stârni strigătul lui Obadiah în mintea lui Susannah. Cu cugetul împăcat poate scrie Locke un capitol despre imperfecţiunea cuvintelor.

— Atunci, grăi Susannah, va trebui să purtăm doliu cu toţii. Dar luaţi aminte a doua oară: vorba „doliu”, în ciuda faptului că o folosi însăşi Susannah, nu izbuti a-şi împlini datoria, nu trezi nici măcar un singur gând care să aibă de-a face cu coloarea cenuşie ori neagră – totul era verde. Cămaşa de noapte de atlaz verde încă îi mai stăruia în minte.

— Vai! muri-va de durere biată mea stăpână, strigă Susannah. Urmă întreaga garderobă a mamei. Ce alai! Adamasca ei cea roşie, lustrina ei cea cărămizie, cea albă şi cea gălbuie, tafta ei cea cafenie, bonetele ei horbotate, cămăşile de noapte şi jupele ei încăpătoare. Nu fu uitată nici măcar o treanţă.

— Nu, n-o să-i mai pese nici de unele, zise Susannah.

Aveam o slujnică la bucătărie, grasă şi toantă, pe care tata o ţinea, cred, de dragul prostiei sale; cât fu toamna de lungă o chinuise dropica.

— E mort, zise Obadiah, mort de-a binelea!

— Io mi-s vie, se bucură slujnica cea toantă.

— Veşti triste, Trim, strigă Susannah, ştergându-şi ochii în clipa când Trim intră în cuhnie, domnişorul Bobby îi mort şi-ngropat – de îngropat îl îngropase Susannah –, va trebui să purtăm doliu cu toţii, îi zise ea.

— Nădăjduiesc că nu, zise Trim.

— Nădăjduieşti că nu? strigă serioasă Susannah.

Doliul nu trezi în mintea lui Trim ceea ce trezise într-a lui Susannah.

— Nădăjduiesc, pe bunul Dumnezeu, desluşi Trim, că vestea nu-i adevărată.

— Am auzit răvaşul cu urechile mele, zise Obadiah; şi-o să ne trudim, nu glumă, cu destelenitul lui Ox-moor.

— Vai, e mort, zise Susannah.

— Precât îi de-adevărat, zise toantă, că io mi-s vie.

— Îl plâng din toată inima, zise Trim cu un suspin. Biata făptură! Bietul flăcău! Bietul gentleman!

— Anul trecut pe la Rusalii era încă-n viață! zise vizitiul.

— Rusalii! Vai! strigă Trim, întinzându-şi brațul drept şi căzând îndată în aceeaşi pozițiune ca atunci când procetise predică. Ce însemnătate au Rusaliile, Jonathan (căci aşa se numea vizitiul), ori săptămâna patimilor sau orice alt răstimp, au vreme scursă, pe lângă asta? Nu suntem azi aci, urmă căprarul (lovind podeaua perpendicular cu vârful toiagului spre a înfățişa ideea de sănătate şi statornicie), şi mâine (lepădându-şi pălăria pe podea) morți într-o clipită!

Era negrăit de mişcător! Susannah izbucni într-un şuvoi de lacrimi. Nu suntem nici lemn, nici piatră. Jonathan, Obadiah, bucătăreasa se topiră cu toții. Până şi toanta cea grasă, ce tot freca pe genunchi la un ceaun de peşte, se simți tulburată. Toată cuhnia se strânse în jurul căprarului.

Acum, fiindcă îmi dau seama limpede că s-ar putea ca-n vremile ce vin păstrarea neştirbită a constituțiunii noastre, a bisericii şi a statului ori poate chiar a lumii întregi ori, ceea ce e acelaşi lucru, ca distribuțiunea şi cumpănirea bunurilor şi puterii ei să atârne în mare măsură de înțelegerea deplină a acestei trăsături a elocinței căprarului, vă cer să luați aminte, Luminățiile şi Preasfințiile Voastre, că puteți alege la întâmplare orice alte zece file din această scriere unde să dormiți în voie, în schimbul celor de față.

Ziceam „nu suntem nici lemn, nici piatră” – foarte bine. Ar mai fi fost cu cale s-adaog nici îngeri, măcar că mi-ar fi plăcut să fim, ci oameni investiți cu trupuri şi cârmuiți de propria noastră închipuire; şi ce mai praznic pe cinste se întinde cu aceasta din urmă în cârdăşie cu cele şapte simțuri ale noastre, mai cu seamă unele din ele pe care, mărturisesc, eu unul mă ruşinez să vi le spui. Ajungă-va aşadar, când vă zic că din toate simțurile, ochiul (căci eu tăgăduiesc cu înverşunare pipăitul, măcar că ştiu că mulți din Bărbați[1] voştri înclină către el) negociază cel mai iute cu sufletul, izbeşte mai vârtos şi lasă închipuirii un ce mai anevoie a-i da glas decât o pot face – ori, câteodată, de care te pot descotorosi – cuvintele.

M-am cam preumblat oleacă – nu-i nimic, face bine sănătății –, hai numai să ne întoarcem cu gândul la mortalitatea pălăriei lui Trim. „Nu suntem azi aci şi mâine morți într-o clipită?” Nu era mare scofală această propozițiune, fiind unul din acele vădite adevăruri pe care avem folosul a le auzi în fiece zi, şi dacă Trim nu s-ar fi lăsat mai mult în seama pălăriei decât a căpățânii sale – n-ar fi făcut nici o ispravă.

— Nu suntem azi aci, urmă căprarul, şi „mâine” – (lepădându-şi pălăria drept pe podea şi oprindu-se înainte a rosti cuvântul) – morți într-o clipită?

Pălăria veni în jos de parcă-n fundul ei era lipită o bucată de lut. Nimic n-ar fi putut reda mai bine simțământul morții al cărei simbol şi pristav era – mina-i păru a se face nevăzută subt dânsa –, iară ea căzu răpusă, ochiul căprarului pironit asupră-i ca asupra unui leş, Susannah izbucni într-un şuvoi de lacrimi.

1. Joc de cuvinte: aluzie la Girolamo Barbato, medic italian din secolul XVII-lea, care a descoperit serul sangvin.

Acum, o pălărie poate fi lepădată pe podea în zece mii şi de zece mii ori zece mii de chipuri (căci materia şi mişcarea sunt nemărginite) fără a isca niciun efect. De-ar fi azvârlit-o, ori aruncat-o, ori trântit-o, ori de-ar fi scăpat-o uşurel, ori dimpotrivă, de-ar fi izbit-o de podea, ori de-ar fi lăsat-o să lunece sau să cază în toate părțile cu putință subt soare, ori în cea mai bună direcțiune ce i s-ar fi putut da, de-ar fi lepădat-o ca pe-o gâscă, ca pe-un câine, ca pe-un măgar, ori dac-ar fi avut în vremea asta ori după aceea înfățişarea unui prostălău, nătântoc ori nătărău, s-ar fi dus pe copcă, iar sufletul n-ar mai fi fost mişcat defel.

Voi, ce cârmuiți această puternică lume şi puternicele ei interese cu *maşinăria* elocinței, ce-o înfierbântați, o răciți, o topiți, o înmuiați şi-apoi o întăriți la loc, după cum vă e vrerea.

Voi, ce răsuciți şi învârtiți pasiunile cu acest uriaş crivac şi pe urmă îi târâți pe cei robiți de ele taman unde socotiți voi nimerit.

Voi, în fine, ce minați – şi de ce nu –, voi, ce aşijderea sunteți minați precum curcanii la piață, cu bățul şi c-o cârpa roşă, rumegați, rumegați, rogu-va fierbinte, la pălăria lui Trim.

Capitolul al optulea

O clipă – căci trebuie să limpezesc o chestiune dimpreună cu cetitorul, înainte ca Trim să-şi poată urma cuvântarea –, sfârşi-vom în două minute.

Între alte datorii într-ale cărții de care mă voi plăti la vremea cuvenită, mă recunosc dator lumii în ce priveşte două lucruri: un capitol despre cameriste şi unul despre cheotori, ce le-am făgăduit mai înainte, şi-am avut foarte serios de

gând să le plătesc anul acesta: dar fiindcă au fost unii dintre Luminățiile şi Preasfințiile Voastre cari să-mi spună că cele două subiecte, mai ales astfel legate între ele, ar putea primejdui moralitatea lumii, aş avea rugămintea să fiu iertat de ele şi în locul zisului capitol, domniile lor să catadiesească a primi pe cel dinainte, ce nu-i nimic altceva, cu-ngăduința Preasfințiilor Voastre, decât un capitol despre *cameriste*, *cămăşi de noapte verzi* şi *pălării vechi*.

Trim şi-o culese pe a sa de pe podea, şi-o puse în cap, apoi îşi reluă orațiunea despre moarte precum urmează:

Capitolul al nouălea

— Pentru noi, Jonathan, ce nu cunoaştem nici grijă, nici lipsa şi ne petrecem viața slujind pe doi dintre cei mai buni stăpâni (nemai-vorbind, în cazul meu, de Maiestatea Sa, Regele William al Treilea, pe care avut-am cinstea a-l sluji atât în Irlanda cât şi în Flandra), o spun deschis că pentru noi răstimpul scurs de la Rusalii până în trei săptămâni înainte de Crăciun nu-i lung – e ca şi cum n-ar fi –, dar pentru cei care ştiu, Jonathan, ce e moartea şi ce stricăciune şi prăpăd lasă în urmă, înainte ca omul să apuce a se feri din calea-i, pentru aceştia e ca un veac întreg. O, Jonathan! Dacă un om cumsecade s-ar gândi, urmă căprarul (stând perpendicular), cum au muşcat pământul atâția oameni bravi şi drepți de atunci încoace, ar sângera inima într-însul şi crede-mă, Suzy, adaose căprarul, întorcându-se spre Susannah, ai cărei ochi înotau în lacrimi, înainte a se scurge din nou acest răstimp, mulți ochi strălucitori stinge-se-vor. (Susannah o luă cum se cuvine – plânse – dar făcu şi-o plecăciune.) Nu suntem, urmă Trim, tot cu privirea la Susannah, nu suntem oare că floarea câmpului (câte o lacrimă de mândrie se strecură la fiece două lacrimi de umilință, altfel nici o limbă n-ar fi putut descrie întristarea lui Susannah), nu-i oare toată carnea iarbă? E lut, e glod.

Toți se uitară ca la un semn la toantă – toanta tocmai frecase la un ceaun de peşte. Nu era drept.

— Ce altceva e chipul cel mai mândru pe care omul l-a privit vreodată?

— L-aş putea asculta vorbind aşa pe Trim la nesfârşit, strigă Susannah.

— Ce altceva (Susannah îşi puse mâna pe umărul lui Trim) decât putreziciune?

Susannah îşi trase mâna pe dată.

Acum tocmai pentru asta vă îndrăgesc – anume pentru această îmbinare încântătoare din voi, ce vă face, iubite făpturi, să fiți ceea ce sunteți, şi cel ce vă urăşte din această pricină – nu pot zice altceva – are un dovleac în loc de cap[1] ori un măr acru în loc de suflet, lucru ce se va vădi oricând i se va face disecția.

Capitolul al zecelea

Dacă Susannah, trăgându-şi prea brusc mâna de pe umărul căprarului (din pricina învolburării simţămintelor ei), întrerupse măruntul lanţ al gândurilor sale sau dacă Trim începu să bănuie că intrase în tărâmurile teologhiei şi vorbea aidoma capelanului

Ori dacă-——————

Ori dac-fiindcă în toate atari cazuri un om de duh şi fantazie poate umple cu toată plăcerea vreo două file de prepusuri – care din toate acestea fu adevărata pricină, las în seama fiziologului

1. R. Burton, *Anatomia melancoliei*, partea a III-a, secţ. A II-a, 1. 280

curios sau oricărui alt curios să hotărască. Fapt este, însă, că Trim îşi urmă oraţiunea astfel:

— Cât despre mine, zic sus şi tare că afară nici nu mă sinchisesc de moarte; nici atâtica...adaose căprarul, trosnind din degete, dar cu un înţeles ce nimeni altul nu l-ar fi putut da simţământului. În focul bătăliei nu mă sinchisesc de moarte nici atâtica...– şi nu care cumva să mă prinză în chip laş ca pe bietul Joe Gibbins în vreme ce îşi curăţa puşca. Ce este dânsa? Un trăgaciu apăsat, o şpangă înfiptă un ţol mai sus au mai jos – iată ce o face osebită. Priviţi de-a lungul liniei de bătaie, la dreapta, uitaţi! Jack a căzut! Ei bine, de-ar fi căzut un reghiment întreg de călăraşi, pentru el n-ar fi avut mai mare însemnătate. Ba nu!

— E Dick. Atunci Jack e încă teafăr. N-are însemnătate cine, trecem mai departe, în focul urmăririi, însăşi rană ce o prici-nuieşte nu-i simţită**1**, cel mai bine e să o înfrunţi de-a-npicioarelea – omul ce zboară pe cal e de zece ori mai primejduit decât cel ce mărşăluieşte drept spre colţii ei. Am privit-o, adaose căprarul, de-o sută de ori în faţă şi ştiu cum e la chip. Pe câmpul de bătaie ea nu înseamnă nimic, Obadiah.

— Dar e înfricoşătoare foarte în casă, grăi Obadiah.

— Nici mie nu-mi prea pasă de dânsa, zise Jonathan, când stau pe capră.

— Socot că cel mai firesc e să mori în pat, grăi Susannah.

— Şi de-aş putea scăpa de ea, virându-mă şi-n cea mai ponosită piele de viţel din care s-a croit vreodată o raniţă, aş face-o cât ai zice peşte, zise Trim, dar aşa e firea.

— Firea e fire, întări Jonathan.

— Păi de-asta, strigă Susannah, o căinez atâta pe stăpâna. Nu-şi va mai veni în fire niciodată.

— Acum, eu, din toată familia, îl căinez mai mult pe căpitan, făcu Trim. Doamna o să-şi uşureze inima cu plânsul. Domnul – tot vorbind de cele

întâmplate, dar bietul stăpânu-meu va ține totul într-însul. O să-l aud suspinând în pat o lună-neheiată, cum făcu şi când cu locotenentul Le Fever. „Cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, nu mai suspinați aşa amarnic", îi ziceam eu, culcându-mă alături de dânsul. „Nu mă pot opri, Trim, zicea stăpânul – a fost o întâmplare aşa întristătoare, nu sunt în stare să mi-o iau de pe suflet." „'Nălțimii Voastre nu-i e teamă de moarte." „Nădăjduiesc, Trim, că nu mi-i teamă de nimic, afară numai să nu săvârşesc cumva vreo faptă nedreaptă. Oricum, adăoga el de obicei, orice s-ar întâmpla, avea-voi grijă de băiatul lui Le Fever." Şi cu acestea, ca o suflare ce se molcomeşte, Nălțimea Săadormea întotdeauna.

— Îmi place să-l ascult pe Trim povestind de căpitan, zise Susannah.

1. F. Bacon, *Eseu asupra morții*.

— E un gentleman c-o inimă ca pâinea caldă, grăi şi Obadiah.

— Da, şi viteaz cum n-a mai stat altul în fruntea unui ploton, zise căprarul. Nu se afla ofițer mai bun în toată armia regească, nici om mai cumsecade pe fața pământului, căci, deşi mergea fără şovăire drept în gura tunului, cu toate că vedea făclia aprinsă chiar în dreptul luminii sale, totuşi, pentru ceilalți oameni avea un suflet blând asemenea unui prunc. N-ar fi pricinuit vreun rău nici unui pui de găină.

— Mai degrabă aş duce pe-un asemenea gentleman cu trăsura pentru şapte lire pe an decât pe alții pentru opt, zise Jonathan.

— Îți mulțumesc, Jonathan, pentru cei douăzeci de şilingi ai tăi, cu tot atâta recunoştință, Jonathan, zise căprarul, strângându-i mâna, ca şi când mi i-ai fi vârât mie însumi în buzunar. L-aş sluji până în cea din urmă zi a vieții mele, numai din iubirea ce i-o port. Mi-e prieten şi mi-e frate – şi de m-aş putea încredința că bietul Tom, frățâne-meu, e mort cu adevărat, urmă căprarul, scoțându-şi năframa, şi de-aş avea zece mii de lire, i-aş lăsa căpitanului pe toți, până la cel din urmă şiling.

Trim nu-şi putu înfrâna lacrimile la această testamentară mărturie a iubirii sale către stăpânul lui. Toată cuhnia fu mişcată.

— Ci spune-ne, rogu-te, povestea sărmanului locotenent, zise Susannah.

— Din toată inima, răspunse căprarul.

Susannah, bucătăreasa, Jonathan, Obadiah şi căprarul Trim făcură cerc în jurul focului şi de îndată ce toanta închise uşa bucătăriei, căprarul începu.

Capitolul al unsprezecelea

Să-mi ziceți turc de nu-mi uitai de mama până-ntr-atât de parcă nici n-aş fi avut vreuna, ci m-ar fi închipuit Firea din lut, lăsându-mă gol-goluț pe malul Nilului.

Slujitorul dumitale prea plecat, doamnă. Te-ai străduit cu mine îndestultare-aş vrea să fi meritat osteneala –, dar îmi lăsaşi o crăpătură-n spate şi uite aci o bucată cât toate zilele, căzută mai dinainte. Şi cu piciorul asta ce să fac? N-o să mai ajung cu el în Englitera cât îi hăul.

În ce mă priveşte, nu mă miră niciodată nimic; şi-aşa, ades m-a înşelat în viață propria-mi judecată, că totdeauna o pun la îndoială, cu îndreptățire au bacel puțin, arareori mă-neing la nişte subiecte reci –, cu toate astea am la fel de multă venerație pentru adevăr că oricare altul, şi dacă acesta ne-a alunecat printre mâini, e destul să mă prinză cineva de mână, să pornim fără zarvă în căutarea lui ca pentru un lucru rătăcit de amândoi, de care niciunul din noi nu se poate lipsi, că aş merge cu el până la capătul pământului. Dară gâlceava îmi e nesuferită, drept aceea (afară numai de problemele religioase ori cele ce calcă lumea pe coadă), aproape c-aş încuviința orice lucru ce nu mi-ar pricinui gâtuirea în întâiul coridor din cale decât să fiu târât în vreuna. Nu pot suporta zăpuşeala şi mai cu seamă mirosurile grele. Aşa că hotărâi încă de la început că, de cumva s-ar spori armia mucenicilor ori s-ar strânge una nouă, departe de mine a mă amesteca în vreun chip.

Capitolul al doisprezecelea

Dar să ne întoarcem la mama.

Opiniunea unchiului Toby, doamnă, „că nu putea fi nimic rău în faptul că Cornelius Gallus, pretorul roman, se culcă cu soața sa” ori, mai bine ziscuvântul din urmă al zisei opiniuni (căci numai acela fu auzit de mama) –, puse stăpânire pe partea ei slabă, fireascǎ întregului sex. Să nu mă-nțelegeți care cumva pe dos – vroiesc a zice curiozitatea ei; pe dată îşi închipui că se vorbeşte de dânsa şi, cu această preocupare în minte, lesne vă veți da seama că orice vorbă rostită de tata o potrivea ori dumneaei, ori îndeletnicirilor ei familiare.

— Rogu-te, doamnă, pe ce uliță stă femeia ce n-ar fi chibzuit la fel?

De la ciudatul chip a muri al lui Cornelius, tata trecu la cel al lui Socrate şi tocmai îi dădea unchiului Toby un citat din pledoaria aceluia în fața judecătorilor săi; n-ai fi putut să i te împotriveşti: nu orațiunii lui Socrate, ci felului cum se ispitea tata a-l reda. Scrisese el însuşi* *Viața lui Socrate*, un an înainte a se lăsa de negoț, şi cred că tocmai asta fu pricina că-l părăsi aşa degrabă; astfel că, în ce-i priveşte pe Socrate, nimeni altul n-ar fi fost în stare a purcede cu toate pânzele sus şi cu aşa şuvoi umflat de eroică înălțare ca tata. Nici o perioadă din orațiunea acestuia nu se încheia cu o vorbă mai scurtă decât *anihilare* ori

transmigrațiune, sau cu o cugetare, în mijlocul ei, mai proastă decât a *fi sau a nu fi* – trecerea într-un alt tărâm nou şi nemaiîncercat, cufundarea într-un somn lung, adânc şi liniştit, netulburat şi fără vise. Că noi şi pruncii noştri ne-am fost născut întru moarte, dar nu întru robie. Nu – aci greşesc, asta făcea parte din orațiunea lui Eleazar**1**, consemnată de Josephus**2** (*de Bell.*

* *Nota autorului*. Tata nu vroi ca această carte să se publice vreodată; ea se află în manuscript, dimpreună cu alte pamflete ale sale, în familia noastră; toate, ori mare parte din ele, se vor tipări la vremea cuvenită.

1. Eleazar, magician evreu din secolul I d.Hr.

2. Flavius Josephus (37-cca. LOC d.Hr.), istoric evreu, autor al *Istoriei războaielor iudeilor împotriva romanilor* şi al *Antichităților iudaice*.

Judaic). Eleazar mărturiseşte că a luat-o de la filosofii indieni; se prea poate ca Alexandru cel Mare, năvălind în India, după ce trecuse Persia prin foc şi fier, între multe alte lucruri ce le-a sfeterisit, să fi furat şi acel simțământ prin mijlocirea căruia fu purtat, dacă nu de el însuşi tot drumul (căci, cum ştim cu toții, muri la Babilon), cel puțin de către câțiva din jăpeanii lui, taman până-n Grecia, din Grecia ajunse la Roma, de la Roma în Franța şi din Franța în Englitera. Iată cum se călătoresc lucrurile.

Pe uscat, barem nu-mi pot închipui o altă cale.

Pe apă, s-ar fi putut lesne pogorî pe Gange în Sinus Gangeticus, ori Golful Bengal, ajungând astfel în Marea Indiei şi urmând calea negoțului (cum pe acea vreme nu era cunoscut încă drumul pe la capul Bunei Speranțe), ar fi putut fi dus împreună cu alte mirodenii şi marafeturi până-n Marea Roşie la Joddah, portul Mecăi, ori la Tor sau Suez, oraşe ce stau în fundul golfului, şi de acolo, cu caravanele, până la Coptos, la numai trei zile depărtare, apoi pe Nil în jos, drept la Alexandria, unde SIMȚĂMÂNTUL va fi scoborât chiar în fața treptelor scării celei mări a bibliotecii din Alexandria – şi din acea magazie va fi fost adus aci. Doamne sfinte! Ce mai negoț făceau învățații acelor vremi!

Capitolul al treisprezecelea

Acu, tata avea nărav, oleacă în felul lui Iov (dac-o fi trăit atare om, dacă nu, ce să mai lungim vorba. Totuşi, în treacăt fie zis, e puțin cam neomenos să susțin că n-a trăit defel, numai fiindcă învățații noştri nu sunt în stare decât cu greutate a lămuri acurat veacul când trăi un om aşa însemnat; de pildă, dacă înainte, ori după patriarhi etc, ci lor nu le-ar fi nicicum pe plac ca alții să se poarte cu ei în

acelaşi chip, fie cum o fi). Ziceam că tata avea nărav, atunci când treburile îi mergeau cât se poate de prost şi mai cu seamă subt întâiul imbold al supărării, să se întrebe de ce s-a mai născut şi să-şi dorească mai bine moartea; alteori încă şi mai rău. Iar când pricina ațâțării sporea şi mâhnirea îi învestea buzele cu puteri neobişnuite, preabunul meu domn, anevoie l-ai fi putut osebi de Socrate în persoană. Fiece vorbă dădea glas simțămintelor unui suflet despreţuitor de viață şi ce puțin se sinchiseşte de toate câte o privesc; drept aceea, măcar că mama nu era o femeie cetită, crâmpciul din orațiunea lui Socrate pe care tata i-l zicea unchiului Toby nu-i era străin cu desăvârşire. Ea îl ascultă cu potolită înțelegere, şi ar fi stat aşa până la sfârşit, dacă tata n-ar fi lunecat pe nesimțite (lucru de altfel fără noimă) în acea parte a pledoariei unde marele filosof îşi înşiră legăturile, alianțele şi pruncii săi, dar despreţuieşte a dobândi astfel vreun favor din înrâurirea simțămintelor judecătorilor săi.

„Am prieteni, am legături. Am trei prunci nemângâiați”, zice Socrate.

— Atunci înseamnă, strigă mama, deschizând uşa, că ai cu unul mai mult, domnule Shandy, decât ştiu eu.

— Pe Dumnezeu din ceruri! Am unul mai puțin, zise tata, sculându-se şi părăsind odaia.

Capitolul al patrusprezecelea

— Sunt pruncii lui Socrate, zise unchiul Toby.

— A murit acum o sută de ani, făcu mama.

Unchiul Toby nu se pricepea la cronologie, astfel că, nevoind a face nici măcar un pas pe un teren aşa nesigur, îşi puse înadins luleaua pe masă, se sculă şi, luând-o de mâna cu binişorul pe mama, fără a mai rosti o vorbă, bună ori rea, o scoase afară după tată, ca acesta să-i poată da însuşi desluşirile cuvenite.

Capitolul al cincisprezecelea

Dacă această carte ar fi fost o farsă, lucru pe care – afară numai dacă urmează a se socoti drept farse viețile şi opiniunile tuturor celorlalți oameni, deopotrivă cu ale mele – nu văz niciun temei a-l presupune, capitolul de mai înainte, domnule, ar fi încheiat întâiul act al ei şi-atunci capitolul de față ar fi trebuit să sune cam aşa: Ptr…r…r…îng – zdrânga – zdrânga – tram – pram – ptiu ce proastă diblă! Nu ştiți cumva de mi-i strunită scripea?

— Pram…tram. Ar trebui să fie evinte. Ba nu-i strunită defel – ţî-rî…i…a…o…u…zdrâng. Căluşul e c-o poştă mai sus, iar sunetu-i c-o poştă mai jos, altfel – tram…pram – ascultați! Şi tonul nu-i prea rău. Dârli, dârli, dârli,

dârli, dârli, dârli, dăm. E floare la ureche să cânți în fața unor buni judecători, dar uite-un om acolo – nu, nu acela cu legăturica sub braț –, omul cela grav, în negru. Drace! Nu gentlemanul cu sabia la şold. Domnule, mai degrabă, aş cânta Caprițiul în fața Caliopei însăşi decât *să-mi trag* arcuşul pe strune în fața aceluia; şi totuşi, fac prinsoare pe Cremona mea contra unei drâmbe, care-i cel mai ciudat instrument muzical din câte s-au fost pomenit, c-aş putea cânta la zece mii leghe în afara melodiei, fără a schingiui defel nervii acelui om. Târli, dârli, târli, dârli, târli, dârli – târli, dârli, turli, dârli: pram tram – crat – crraț – crroț – Te-am omorât cu zile, domnule! Dar uită-te la el – teafăr şi nevătămat –, însuşi Apolo de-ar cânta în urmă-mi, n-ar scoate mai mult dintr-însul.

Dârli, dârli, dârli, dârli, dârli – ham – dăm – dram.

— Luminățiilor şi Cucerniciilor Voastre le place muzica şi Domnul v-a hărăzit pe toți cu urechi desăvârşite – şi unul dintre domniile voastre cânta desfătător – tram – pram – pram – tram.

O! este unul – pe care aş putea sta să-l tot ascult zile întregi – şi-ale cărui talente sunt hărăzite a te face să simțeşti ce cânta – care mă umple de bucurie şi nădejde şi-mi mişcă cele mai tăinuite strune ale inimii. De-ai vroi să împrumuți cinci galbeni de la mine, bunul meu domn – ce îndeobşte înseamnă cu zece galbeni mai mult decât îmi prisoseşte –, ori dacă voi, domnilor Spițer şi Croitor, vroiți să vă plătesc, nu pregetați – acum e clipa cea mai prielnică.

Capitolul al şasesprezecelea întâiul lucru ce i se năzări tatei, după ce se mai statorniciră trebile în familie şi Susannah puse mâna pe cămaşa de noapte de atlaz verde a mamei, fu să stea jos cu cât mai multă linişte şi, după pilda lui Xenofon, să întocmească o *Tristra-paedie* ori o sistemă de educațiune menită mie. Spre acest sfârşit îşi strânse întâi propriile sale gânduri, sfaturi şi idei împrăştiate, puindu-le laolaltă întru alcătuirea unei Instituțiuni pentru cârmuirea pruncieі şi tinereței mele. Eu eram cea din urmă miză a tatei – îl pierduse pe vecie pe fratele meu Bobby, pierduse trei pătrimi din mine, după propria-i socoteală, anume, avusese ghinion la trei aruncături de zar în ce mă priveşte – zămislirea, nasul şi numele, rămâindu-i doar această din urmă; drept aceea, tata i se devota cu tot atâta neprecupețire precât unchiul Toby teoriei sale asupra ghiulelelor. Osebirea dintre ei era că unchiul Toby datora toate cunoştințele sale despre ghiulele lui Nicolo Tartaglia. Iar tata le torsese fir cu fir din capul său, ori depanase şi adunase tot ce torseseră înaintea lui ceilalți torcători şi torcătoare, ceea ce însemna pentru el cam tot aceeaşi caznă.

În vreo trei ani ori ceva mai mult, tata înaintase până aproape de mijlocul opului. Ca orice scriitor, avusese parte de dezamăgiri. Îşi închipuise c-ar fi putut să grămădească tot ce avea de spus într-un spațiu aşa de mic, încât, în clipa

când va fi fost isprăvit şi legat, ar fi putut, chipurile, să-l rostogolească în coşulețul de lucru al mamei mele. Materia creşte subt mâinile noastre. Nimeni să nu zică: „Hai – voi scrie un *duodecimo*". Şi totuşi, tata i se devota cu o sârguință chinuitoare, aşternând fiece rând cu aceeaşi grijă şi băgare de seamă (deşi nu cred că erau pornite din aceeaşi devoțiune religioasă) ca aceea cu care Giovanni della Casa**1**, arhiepiscop de Benevento, îşi

1. Giovanni della Casa (1503-1556), poet, prelat şi diplomat italian, autorul tratatului de educație şi bune maniere *Galateo*.

concepu *Galateo*; treabă cu care sfinția sa de Benevento îşi cheltui aproape patruzeci de ani din viață; şi când opul se născu, el nu numără mai multe file decât jumătate din grosimea *Almanahului de călărie*. Cum de i s-a întâmplat una ca asta prea cucernicului om, fără doar dacă nu şi-a petrecut cea mai mare parte din vreme țesălându-şi favoritele sau jucând *primero* cu capelanul, iată o taină în care niciun muritor nu ar putea pătrunde; tocmai de aceea ea merită a fi desluşită lumii, de-ar fi numai în semn de încurajare pentru cei câțiva ce scriu nu atât pentru a câştiga o pâine, ci pentru a li se duce vestea.

Mărturisesc că dacă Giovanni della Casa, arhiepiscop de Benevento, pentru a cărui amintire păstrez cea mai înaltă considerațiune (în ciuda lui *Galateo*), ar fi fost, prea bunul meu domn, un prăpădit de con-țopist – cu mintea scurtă, înceată şi încuiată, şi aşa mai departe –, el, cu tot cu *Galateo* al lui, ar fi putut, despre partea mea, să se lungească mult şi bine, până la vârsta lui Matusalem, în care caz n-ar fi meritat să pomeneşti de toată treaba nici măcar într-o digresiune.

Dar adevărul era tocmai de-a-ndoaselea, anume că Giovanni della Casa era un om de geniu, înzestrat cu strălucite însuşiri şi o fantazie bogată: şi totuşi, cu toate aceste daruri fireşti, cari s-ar fi cuvenit să-i strunească şi să-i dea ghes cu *Galateo* al lui, el nu putu cu niciun chip să înainteze mai mult de un rând şi jumătate în răstimpul unei zile întregi de vară: această neputință a Sfinției Sale izvora dintr-o părere a sa întristătoare, anume că, ori de câte ori se apuca vreun creştin să ticluiască o carte (şi aceasta nu pentru propria-i desfătare) în care-şi punea toată silința şi devoțiunea, *bonă fide*, spre a o tipări şi dă în vileag lumii, întâiele sale gânduri ar fi fiind întotdeauna ispitite de necuratul. Aşa şedeau lucrurile cu scriitorii de rând: dar când un personagiu dăruit cu o fire venerabilă şi o slujbă înaltă în sânul bisericii sau în stat devenea scriitor, din chiar clipa când luă pana în mină, susținea dânsul, toți dracii din iad dădeau buzna de prin tainițele lor să-l ispitească. Era cu totul în stăpânirea lor – fiece gând, întâiul ori cel din urmă, era amăgitor; oricât de bun sau măreț era, totuna; subt orice formă au coloare s-ar fi înfățişat închipuirii era tot o lovitură îndreptată împotrivă-i de unul dintr-înşii, lovitură de care trebuia să te păzeşti.

Astfel că viaţa scriitorului, oricât ar fi gândit el altminterea, nu era atât o stare de creaţiune, cât una de război; iar încercările la care era supus erau aceleaşi ca ale oricărui luptător de pre pământ, amândoi atârnând în aceeaşi măsură, nu atât de gradul de ÎNŢELEPCIUNE, cât de cel de ÎMPOTRIVIRE.

Această teorie a lui Giovanni della Casa, arhiepiscop de Benevento, îl ungea pe tata la inimă; şi (de nu l-ar fi supărat niţel în credinţa sa) socot că şi-ar fi dat şi zece din cei mai buni acri de pe moşia

Shandy, să fie născocitorul ei. Afla-veţi cât de tare credea tata în dracul atunci când voi ajunge să vorbesc despre concepţiile lui religioase, pe măsură ce-naintează opul; destul să spunem aci că, de vreme ce nu se putu făli cu doctrina propriu-zisă, el se-ndeletnici cu alegoria ei; şi deseori spunea, mai ales când nu prea avea spor la condei, că subt vălul reprezentării parabolice a lui Giovanni della Casa se ascundeau tot atâtea înţelesuri, adevăruri şi erudiţiune câte puteai afla în orice creaţiune poetică ori relicvă mistică a Antichităţii, Diavolul, obişnuia el să zică, e un prejudiţiu al educaţiunii, iar mulţimea de draci pe cari îi sugem o dată cu laptele mamei sunt din aceeaşi spiţă.

— Ei ne chinuie minţile, frate Toby, în toate priveghile şi întreprinderile noastre; şi de s-ar fi găsit vreun om destul de nesăbuit să se supuie cu umilinţă la ceea ce ei îi cer, ce ar fi devenit această carte? Nimic, adaogă el, zvârlind pana răzbunător, nimic altceva decât un amestec de fiecăreli ale doicilor şi prostii ale babelor (de amândouă sexele) din întregul regat.

Asta-i tot ce am de gând a înfăţişa cu privire la anevoioasa înaintare a tatălui meu cu a sa *Tristra-paedie*; la care (după cum vă spuneam) dânsul trudise vreme de trei ani şi mai bine şi abia de ajunse să săvârşească în cele din urmă jumătate din întreprinderea sa; nenorocul meu era că în toată vremea asta am fost părăsit şi lăsat în grija mamei; şi ceea ce era şi mai rău, prin chiar această întârziere, întâia parte a opului, cu care tata se trudise cel mai mult, deveni cu totul netrebuincioasă; cu fiece zi, o pagină sau două îşi pierdeau rostul.

Neîndoios, s-a fost lăsat ca o pedeapsă împotriva mândriei înţelepciunii omeneşti ca până şi cei mai înţelepţi dintre noi toţi să fim traşi pe sfoară şi să ne întrecem propriile dorinţe, în nesăbuinţa cu care alergăm să le-mplinim.

Pe scurt, tata se împotrivea cu atâta îndărătnicie, sau, cu alte cuvinte, înainta atât de încet cu lucrarea sa, în vreme ce eu prinsesem a trăi şi creşte cu aşa iuţeală, că, dacă n-ar fi avut loc acea întâmplare, care, de-mi va îngădui buna-cuviinţă, la sorocul cuvenit nu-i va fi nici o clipă tăinuită cetitorului, cred cu tărie că l-aş fi întrecut pe tata şi l-aş fi lăsat să deseneze un cadran solar pentru nimic alta decât spre a-l vârî subt pământ[1].

1. Aluzie la un pasaj din John Donne (1572-1631), poet metafizic şi teolog englez: „Şi toate grațiile noastre nu vor sluji la mai mult decât un cadran solar vârât subt pământ” (*Testamentul*).

Capitolul al şaptesprezecelea

N-a fost mai nimic – nu pierdui nici doi stropi de sânge măcar – nu se plătea să chemi doftorul pentru asta; chiar să ne fi fost megieş. Sunt unii ce trec de bunăvoie prin ce-am trecut eu din întâmplare. Doftorul Slop făcu din țânțar armăsar; unii oameni se înalță prin meşteşugul de a atârna mari greutăți de sârmulițe subțiri, şi eu plătesc şi astăzi (august 10, 1761) parte din prețul renumelui acestui om.

— Ah, s-ar muta şi-o piatră din loc la vederea chipului cum se petrec lucrurile pe lumea asta! Camerista nu lăsase niciun * * * * * subt pat?

— N-ai putea, domnişorule, zise Susannah, ridicând cu o mâna oblonul, în vreme ce vorbea, şi ajutându-mă să mă cațăr pe pervaz cu cealaltă, n-ai putea, dragul meu, doar de data asta să te *******

Susannah nesocoti faptul că nimic nu era legat ca lumea în familia noastră aşa că, trosc! căzu peste noi oblonul ca un trăsnet.

— Nu mi-a mai rămas nimic, strigă Susannah, nu mi-a mai rămas nimic decât să-mi iau lumea-n cap.

Casa unchiului Toby era un sanctuar mult mai primitor; aşa că Susannah se refugie acolo.

Capitolul al optsprezecelea

Când Susannah îi istorisi căprarului nefericita întâmplare cu oblonul, dimpreună cu toate împrejurările ce au concurat la uciderea mea (cum zicea ea), acestuia îi pieri sângele din obraji, toți părtaşii la omucidere fiind socotiți făptaşi de căpetenie, cugetul lui Trim îi şoptea că e la fel de vinovat ca şi Susannah şi dacă această doctrină era adevărată, apoi unchiul Toby trebuia să dea samă în fața cerului pentru vărsare de sânge, cot la cot cu dânşii, aşa că nici judecata, nici instinctul, fiecare, ori amândouă împreună, n-ar fi putut călăuzi paşii lui Susannah spre un mai nimerit adăpost. N-are rost să lăsăm acestea în seama închipuirii cetitorului; poate el să-şi bată capul mult şi bine spre a scorni o ipoteză ce-ar face ca aceste propozițiuni să fie cu putință şi, de s-ar lipsi de închipuire, ar trebui să aibă o minte cum n-a avut niciun cetitor înaintea sa. De ce să-l pun la încercare ori caznă? Doar asta e treaba mea; o voi descurca însumi, aşadară.

Capitolul al nouăsprezecelea

— Păcat, Trim, zise unchiul Toby, hodinindu-şi mâna pe umărul căprarului, pe când îşi cercetau amândoi lucrarea, că n-avem două tunuri de câmpie să le suim pe meterezul noii redute; ar întări acolo liniile pe toată lungimea şi ar desăvârşi atacul din partea aceea; toarnă-mi vreo două, Trim.

— ’Nălţimea Voastră le va avea gata mâine dimineaţă, zise Trim. Asta era desfătarea inimii lui Trim, iar capul său plin de idei născocea de-a pururi mijlocul a înzestra pe unchiul Toby în campaniile sale cu orice i s-ar fi năzărit unchiului meu să-i ceară; de-ar fi fost şi ultima coroană, s-ar fi aşezat şi-ar fi bătut-o c-un ciocan, pân-ar fi scos o *paderero* dintr-însa, numai şi numai spre a împlini orice dorinţă a stăpânului său.

Căprarul izbutise chiar în acea campanie – ba retezând capetele streşinilor unchiului Toby, ba ciopârtind şi cizelând marginile jgheaburilor plumbuite, topind lighenaşul său de bărbierit din cositor şi mergând în cele din urmă, aidoma lui Ludovic al XIV-lea, până pe acoperişul bisericilor spre a strânge resturi trebuincioase – să arunce pe câmpul de bătaie nu mai puţin de opt noi balimezuri, başca trei demi-culverine; porunca unchiului Toby privind alte două puşti pentru redută îl puse pe căprar din nou la treabă şi, neavând la îndemâna nimic mai acătării, luă cele două greutăţi de plumb de la fereastra odăii copiilor; şi, cum scripeţii oblonului nu-şi mai aveau rostul fără plumb, îi luă şi pe aceia, spre a meşteri din ei două roţi pentru unul din carele tunurilor.

Cu multă vreme în urmă, jăcuise în acelaşi chip fiece fereastră cu oblon aflătoare în casa unchiului Toby, măcar că nu totdeauna păstrase aceeaşi rânduială; căci, uneori avea trebuinţă de scripeţi şi nu de plumb – şi atunci începea cu scripeţii –, dar fără ei plumbul n-avea noimă, aşadar mergea şi el la topit.

De aci poate fi lesne scos un tâlc adânc, dar nu prea avem vreme – ajunge să zicem că oriunde se pornea dărâmarea, oblonul deopotrivă nu mai avea defel scăpare.

Capitolul al douăzecilea

Căprarul nu fu chiar aşa nechibzuit, dând această lovitură de artilerie, încât să mai afle şi alţii de isprava sa, astfel c-ar fi putut să tacă chitic şi să lase în cârca lui Susannah întreaga povară a vinovăţiei, să se descurce cum o şti. Adevărata îndrăzneală însă nu se mulţumeşte a scăpa aşa de lesne. Căprarul, în calitatea sa de general ori comandir al tirului – n-are însemnătate –, făptuise acestea, fără de care, cum însuşi îşi închipuia, nenorocirea nu s-ar fi putut întâmpla defel, cel puţin prin mijlocirea mâinilor lui Susannah. Ce-ar fi făcut

domniile voastre într-o atare situaţiune? El hotărî fără şovăire a nu se piti în spatele lui Susannah, ci, dimpotrivă, a o ocroti; şi cu această hotărâre în suflet, mărşălui cu fruntea sus în salon spre a dezvălui întreaga mişcare unchiului Toby.

Unchiul Toby tocmai îi istorisise lui Yorick de bătălia de la Steenkirk şi de purtarea ciudată a contelui Solmes[1] ce poruncise pedestrimei să stea pe loc, iar călărimei să purceadă într-un loc unde mişcările îi erau stânjenite; fapt ce era cu desăvârşire împotriva poruncilor regelui şi se vădi a fi pricina înfrângerii din acea zi.

Se află întâmplări în unele familii, ce se potrivesc aşa de bine cu cele ce urmează a se petrece, că întrec cu mult născocirea unui dramaturg; voiesc a zice unul din cei vechi. Slujindu-se de arătătorul său ce şi-l culcă pe masă şi îl lovi cu muchia palmei perpendicular, Trim izbuti să zugrăvească aşa cuviincios pătărania, c-ar fi putut să-i dea ascultare până şi popii au fecioarele; iar povestea fiind zisă, urmă dialogul de mai jos.

Capitolul al douăzeci şi unulea

— M-aş lăsa ars de viu mai degrabă, strigă căprarul, sfârşind de istorisit păţania lui Susannah, decât să rabd ca femeia să tragă vreun ponos – eu sunt cel vinovat, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, şi nu dânsa.

— Căprare Trim, dădu răspuns unchiul Toby, puindu-şi în cap pălăria ce se găsea pe masă, de se poate cumva numi vină ceea ce slujbă îţi cere să săvârşeşti fără cârţire, apoi fără îndoială că eu şi numai eu merit osânda, căci tu te-ai supus doar poruncii ce ţi s-a dat.

— De-ar fi făcut la fel şi contele Solmes în bătălia de la Steenkirk, zise Yorick, râzându-şi niţel de căprar, pe care un dragon îl trântise în vremea retragerii, te-ar fi izbăvit.

— Izbăvit, strigă Trim, întrerupându-l pe Yorick şi încheindu-şi Propoziţiunea în felul său, ar fi izbăvit cinci batalioane, cu-ngăduinţa Sfinţiei Voastre, suflet de suflet; adicătelea Cutts, urmă căprarul, Plesnindu-şi arătătorul mâinii drepte de policarul stângii şi prenumă-rând pe degete, adicătelea Cutts, Mackay, Angus, Graham şi Leven, toate tocate mici fărâme; şi astfel ar fi păţit şi cei din gvardia regească engleză, de n-ar fi mărşăluit cu îndrăzneală întru ajutorinţă nişte reghimenturi din dreapta, primind în faţă focul vrăjmaşului înainte

1. Henri Maurice, conte de Solmes (1636-1693), general în slujba Olandei.

ca vreunul din propriile lor plotoane să fi slobozit vreo muschetă' şi pentru asta se vor urca la rai cu toţii, adaose Trim.

— Are dreptate Trim, zise unchiul Toby, făcând din cap către Yorick, are negreşit dreptate. La ce să mai pui călărimea să înainteze într-un loc aşa neted, că franţuzii îl acoperiseră cu puzderie de garduri şi lăstărişuri şi şanţuri şi copaci doborâţi, încoace şi încolo (după cum le-a fost întotdeauna năravul). Pe noi ar fi fost cu cale să ne trimită contele Solmes – ne-am fi hărţuit cu dânşii flintă contra flintă până ce i-am fi nimicit.

— Aşa nu mai era nimic de făcut cu călărimea; însă, ca răsplată a strădaniilor sale, îi fu retezat piciorul, adaose căprarul, chiar în campania ce urmă, la Landen.

— Acolo fu rănit, glăsui unchiul Toby, şi sărmanul Trim.

— Numai şi numai din pricina contelui Solmes, cu-ngăduinţa'Nălţimilor Voastre, de i-ar fi snopit zdravăn la Steenkirk, nu s-ar mai fi bătut cu noi la Landen.

— Poate că nu, Trim, zise unchiul Toby, deşi, când au la îndemâna vreo pădure, ori îi îngădui doar cât să se vâre în şanţuri, sunt o naţie ce se năpusteşte iarăşi şi iarăşi asupră-ţi fără veste. N-o scoţi la cap altfel decât mărşăluind cu sânge rece până la dânşii – să le înfrunţi focul şi să te prăbuşeşti pe ei, claie peste grămadă.

— Pleosc, trosc, adaose Trim.

— Călăreţi şi pedestraşi, zise unchiul Toby.

— Talmeş-balmeş, zise Trim.

— Şi din dreapta şi din stânga, strigă unchiul Toby.

— Mii de draci, urlă căprarul, bătaia era în toi!

Yorick, prevăzător, se trase cu jilţul mai într-o parte şi, după o clipă de tăcere, unchiul Toby, scoborându-şi glasul cu o notă, reluă discuţia după cum urmează.

Capitolul al douăzeci şi doilea

— Nesocotirea poruncilor sale de către contele Solmes, grăi unchiul Toby către Yorick, îl mânie aşa de aprig pe riga William, că acesta nu-l mai rabdă prin preajmă-i luni de-a rândul, în urma celor întâmplate.

— Teamă mi-i, răspunse Yorick, că tot atât de mânios şi-va şi boiernaşul pre căprar, pre cât a fost regele pe conte. Însă în cazul de faţă prea ar fi nemilos, urmă el, să-i fie dat căprarului Trim, a cărui purtare se osebeşte ca cerul de pământ de cea a contelui, a plăti cu deopotrivă ocară; căci prea ades în astă lume iau lucrurile atare întorsătură.

— Decât să văz una ca asta şi să mă țiu deoparte, aş da foc mai bine la toate, strigă unchiul Toby ridicându-se în picioare, să salte-n aer toate întăriturile dimpreună cu casa-mi şi să pierim cu toții subt dărâmături!

Trim se plecă oleacă, dar plin de recunoştință, către stăpânul său – şi astfel se sfârşeşte capitolul de față.

Capitolul al douăzeci şi treilea

— Atunci, Yorick, făcu unchiul Toby, dumneata şi cu mine vom deschide calea, iar tu, căprare, şi-vei bun să ne urmezi câțiva paşi mai în urmă.

— Iar Susannah, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, glăsui Trim, să treacă în ariergardă.

Era o rânduială făr' de cusur – porniră cu toții potrivit cu zisa înşiruire, în pas măsurat, fără răpăit de tobe ori flamuri în bătaia vântului, din casa unchiului Toby către conacul Shandy.

— Mai bine-aş fi retezat streaşină bisericii, zise Trim, când intrară pe uşă, în locul greutăților de la oblon, cum de altfel mă şi bătuse cândva gândul s-o fac.

— Retezat-ai şi-aşa destule streşini, i-o-ntoarse Yorick.

Capitolul al douăzeci şi patrulea

Din mulțimea de chipuri ale tatii ce vă fură aci zugrăvite, în ciuda asemănării lor cu dânsul, în feluritele posturi şi ținute, nu-i unul singur, ori toate dimpreună, să-l poată ajuta pe cetitor a ghici cum anume ar judeca, grăi au făptui tata, în oricare prilej sau împrejurare necunoscută nouă a vieții.

Acea puzderie de ciudățenii ale firii sale şi feluritele chipuri de a lua un lucru îți înşelau, prea bunul meu domn, toate prepusurile. Adevărat este că drumul lui mergea atât de razna față de calea bătută de cei mulți, încât fiece lucru lua în ochii săi o cu totul altă față şi latură decât îl vedeau, în orizontul sau proiecțiunea lor, restul muritorilor. Altfel spus, lucrul însuşi nu mai era acelaşi şi prin urmare şi judecata asupră-i era osebită.

Aceasta este adevărata pricină pentru care eu şi draga mea Jenny, aşijderea tuturor celorlalți oameni, ne gâlcevim neîncetat pentru o nimica toată. Ea se uită la ceea ce are pe dinafară, eu privesc la ceea ce are înăuntru. Cum am putea atunci să ajungem a cădea la învoială cât prețuieşte făptura-i?

Capitolul al douăzeci şi cincilea

E un fapt bine statornicit – şi-l pomenesc întru mângâierea lui Confucius*, care e în stare a se încurca chiar atunci când istoriseşte o poveste cât de simplă,

deşi urmează firul povestirii sale – că poate merge înainte sau îndărăt după pofta inimii, fără a socoti că astfel ar face o digresiune. Date fiind toate acestea, mă voi folosi de ast mijloc, spre a mă-ntoarce îndărăt eu însumi.

Capitolul al douăzeci şi şaselea

Nici din cincizeci mii de saci plini de draci**1** (nu vorbesc de cei ai arhiepiscopului de Benevento, ci de-ai lui Rabelais) cu cozile tăiate din şezut nu s-ar fi putut slobozi mai drăcească zbierătură decât din gâtleju-mi, când cu nefericita întâmplare; ceea ce făcu pe mama să alerge într-un suflet în odaia copiilor, astfel că abia de avu vreme Susannah să-şi scape pielea pe uşa din dos, în vreme ce mama venea prin faţă.

Acu, măcar că eram destul de vârstnic spre a-mi istorisi singur toată păţania şi, totdeodată, destul de mititel, nădăjduiesc, ca să o fac fără vreun dram de răutate; totuşi Susannah, trecând pe la cuhnie, de frica altor încurcături, i-o-mpărtăşi-n două vorbe bucătăresei, bucătăreasa i-o spuse cu anume adăogiri lui Jonathan, iar Jonathan lui Obadiah, astfel că în vreme ce tata sunase de şase ori clopoţelul spre a afla ce se petrece sus, Obadiah putu a-i înfăţişa de-a fir-a-păr cele întâmplate.

— Îmi închipuiam eu, spuse tata, strângându-şi halatul de noapte în jurul trupului; după care sui scările.

Date fiind acestea, şi-ar putea cineva închipui (cu toate că în ceea ce mă priveşte mă cam îndoiesc), că tata întocmise într-adevăr, cu multă vreme înainte, un capitol vrednic de luat în seamă în a sa *Tristra-paedie*, pe care eu îl socotesc a fi cel mai original şi mai hazliu din toată cartea, şi anume capitolul „Despre obloane”, încheiat cu o filipică amară la adresa uituceniei cameristelor.

Am însă două pricini ce mă fac să gândesc într-alt chip.

Întâi, că dacă faptul ar fi fost luat în seamă înainte ca el să aibă loc, negreşit, tata ar fi ţintuit pe vecie în cuie obloanele de sus, lucru

* *Nota autorului*. Se presupune că Domnul Shandy se referă la *********** Esq; mădulariu al *******t* şi nu la legiuitorul chinez.

1. Aluzie la următorul pasaj din Rabelais: „îmi dau o sută de mii de saci cu draci arătoşi” (*Pantagruel*, Prolog la cartea a II-a).

care, având în vedere greutatea cu care ticluia dânsul o carte, i-ar fi dat de zece ori mai puţină bătaie de cap decât scrierea capitolului; presupun că această motivare pune subt semnul întrebării chiar şi putinţa scrierii capitolului după petrecerea faptului. Dar şi această teorie cade, datorită celei de a doua pricini pe care am onoarea s-o înfăţişez lumii întru sprijinul opiniunii mele precum că nu

tata ar fi scris capitolul despre obloane şi țucaluri la vremea prepusă şi anume: Că spre a-i desăvârşi *Tristra-paedia*, eu însumi fui cel ce ticlui capitolul cu propria-mi mina.

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

Tata îşi puse ochelarii, privi, îi scoase, îi puse în toc, toate acestea în mai puțin de un minut obişnuit, şi, fără a scoate o vorbă, se întoarse şi coborî în grabă scara; mama crezu că se duce după scamă şi unsoare de bazilicon, dar văzând că se întoarce cu câteva tomuri subt braț, urmat de Obadiah ce căra un pupitru cât toate zilele, se lămuri fără putință de tăgadă că era un ierbariu, aşa că-i trase un jeț lângă pat, să poată cerceta cazul la largul său.

— Numai de-ar şi-mplinită după şart, grăi tata, deschizând la capitolul *de şede vel subjecto circumcisionis* **1**, căci îl adusese pe Spenser**2**, *de Legibus Hebraeorum Ritualibus* – şi pe Maimonide**3**, spre a ne pune față în față şi a ne cumpăni pe toți dimpreună.

— Numai de-ar şi-mplinită după şart, grăi el; dar zi o dată, strigă mama, întrerupându-l – care-s ierburile de leac?

— Pentru asta, dădu răspuns tata, trebuie să-l chemi pe doftorul Slop.

Mama purcese pe scări în jos, iar tata înainta cu cetirea capitolului cum urmează:

— Prea bine, zise tata.

această înlesnire – aşa că, fără a mai zăbovi o minută spre a-şi lămuri lui însuşi dacă ovreii o luaseră de la eghipteni sau eghiptenii de la ovrei, se ridică şi frecându-şi fruntea de trei ori de-a curmezişul,

1. Despre locul şi obiectul circumciziunii (lat.).

2. Spenser (1630-1695), anticar englez, autor al tratatului *Despre legile* şi *ritualurile iudeilor.*

3. Maimonide (1135-1204), filosof evreu.

cu dosul mâinii, precum ne ştergem urmele grijii când năpasta ne-a lovit mai uşor decât ne aşteptasem, el închise tomul şi coborî scările.

— Ce mai, grăi el, pomenind la fiece treaptă pe care-şi punea piciorul numele altui şi altui neam vestit, dacă EGHIPTENIISIRIENII – FENICIENII – ARABII – CAPADOCHIENII – COLHIITROGLODIȚII – au săvârşit-o – dacă SOLON

şi PITAGORAnu i s-au împotrivit – cine sunt eu, să mă zbat şi să mă zbucium pentru atâta lucru?

Capitolul al douăzeci şi optulea

— Dragă Yorick, spuse tata cu un zâmbet (căci Yorick nesocotise rangul unchiului Toby, venind prin intrarea strimtă, astfel că fu întâiul ce pătrunse în salon), acest Tristram al nostru nu se prea are bine cu cele sfinte. Nu s-a mai văzut fecior de ovrei, creştin, turc sau păgân a cărui inițiere în propria-i religie să fi fost atât de alandala şi făr' de grijă împlinită.

— Socot că asta nu l-a păgubit prea mult, spuse Yorick.

— Dracu' sau altcineva şi-o fi vârât coadă într-un punct sau altul al eclipticei, când această odraslă a mea s-a fost plămădită.

— Apoi dumneata eşti mult mai în drept să ştii asta decât mine, spuse Yorick.

— Astrologii ştiu mai bine decât noi doi la un loc: aspectele unghiulare s-au smintit, ori planeții opuşi lor n-au atins ecliptica cum trebuie, ori zeii procrcării (cum li-i numele) s-au jucat de-a v-ați ascunselea, ori, aşa sau altminteri, ceva n-a mers ca lumea acolo sus, ori aci pe pământ.

— Tot ce se poate, răspunse Yorick.

— Înseamnă dar că plodul este păgubit? strigă unchiul Toby.

— Troglodiții spun că nu, răspunse tata. Iar teologhii voştri, Yorick, ne spun...

— Din punct de vedere teologhicesc, făcu Yorick, au în graiul spițerilor*, al dregătorilor**, ori al spălătoreselor***?

— Prea bine nu ştiu, făcu tata, dar ei ne spun, frate Toby, că pruncul n-ar avea decât de câştigat de pe urma asta!

* *Nota autorului*. Xaaeirfjq vdaou, Kai Suaicttou atraxxayiî, rjv avOpaxcc Kaaoooiv.1

1. Vindecarea de boală grea şi anevoie de tămăduit ce se cheamă ulcer (gr.)-** *Nota autorului*. Ta TE|av**6**(iEva, twv egviiiv Troaoyovojtata kou Troauavqpumotata avai.2

2. Părțile tăiate împrejur ale semințiilor sunt foarte omeneşti şi fecunde, (gr.)-*** *Nota autorului*. Kagapiotntex;'â**3**

3. Întru curățenie (Bochart) (gr.).

— Cu condiția, zise Yorick, să-l trimiți în Eghipet.

— De aci va trage folos, întoarse răspuns tata, când va vedea piramidele.

— Toată vorbăria voastră e curat chinezească pentru mine, glăsui unchiul Toby.

— Aş dori să fie aşa, pentru jumătate din lume, spuse Yorick.

— Ilus*, urmă tata, îşi tăie împrejur toţi oştenii într-o singură dimineaţă.

— Nu care cumva fără o curte marţială? exclamă unchiul Toby.

— Măcar că învăţaţii, urmă tata neluând seama la observaţia unchiului Toby şi întorcându-se spre Yorick, au păreri foarte împărţite în ceea ce priveşte identitatea lui Ilus; unii susţin că a fost Saturn, alţii Cel-de-Sus; alţii nimic mai mult decât un general de brigadă subt faraonul Nec**0**1.

— Oricine o fi fost, spuse unchiul Toby, nu pricep pe ce legiuire de război s-a putut el întemeia.

— Potrivnicii zic că faptul are douăzeci şi două de temeiuri – e adevărat că alţii şi-au întors condeiele către cealaltă faţă a chestiunii şi au dezvăluit lumii găunoşenia celor mai multe dintre ele. Dar atunci din nou, cei mai iscusiţi doftori teologi...

— Dac-ar fi după mine, tare-aş dori ca în regatul nostru să nu mai fie picior de doftor teolog, spuse Yorick, o uncie de învăţătură practică plăteşte cât un car de mardale spoite, aduse-n ţară de Preasfinţiile Lor de cincizeci de ani încoace.

— Rogu-te, domnule Yorick, grăi unchiul Toby, rogu-te, ce înseamnă a fi doftor într-ale teologhiei?

— Cea mai bună descripţiune, domnule căpitan Shandy, ce-o cetii în viaţa mea despre doi atari semeni, este cea care vorbeşte despre luptă dreaptă dintre Gymnast şi căpitanul Tripet şi pe care o am în buzunar.

— Sunt dornic s-o aud, glăsui unchiul Toby cu gravitate.

— Precum ţi-e voia, spuse Yorick.

— Şi cum căprarul mă aşteaptă la uşă, iar pe de altă parte sunt convins că istorisirea bătăliei îi va cădea mai bine bietului om decât masa de cină, te rog, frate, să-l îngădui înăuntru.

— Cu dragă inimă, grăi tata.

Trim intră ţanţoş şi ferice ca un împărat; şi-nehizând uşa, Yorick scoase o carte din buzunarul drept al jiletcii şi ceti, ori se făcu a ceti cele ce urmează.

Nota autorului.'O IAoq, Ta disoâct TTEpiTE|iVETeu touto TTotfjaai Kai *avi* autăi

1. Ilus se tăie împrejur şi acelaşi lucru l-au împlinit cu sila toţi tovarăşii săi (Sanchuniatho).

1Nechao, faraon (609-594 î.Hr.) aparţinând celei de a douăzeci şi şasea dinastii egiptene.

Capitolul al douăzeci şi nouălea1

„Auzind aceste vorbe, câţiva dintre ei prinse a dârdâi de frică şi a se-nehina cu-amândouă mâinile, gândind c-o fi vrun drac deghizat.

El se prefăcu a descălica şi când rămase (cu piciorul sprijinit) în scara stingă, se roti dibaci în jurul tafturului, cu paloşul la şold, şi, strecurându-se pe dedesubt, se azvârli în sus şi stătu în picioare pe şa, întorcând curul spre capul calului. Zise-apoi:

— Îmi merge socoteală pe dos.

Atunci chiar, aşa cum se afla, făcu o săritură într-un picior şi sucindu-se prisnel spre stânga, nimeri taman ca-n oală, că cum nu s-ar fi clintit din şa. La care rosti Tripet:

— Hă! nici nu-mi trece prin gând să mă apuc de-aşa ceva la ora asta şi ştiu eu de ce.

— Rahat (zise Gimnast), am cacarisit-o; am zbârcit: trebuie să desfac răsuceala săriturii.

Şi-atunci, cu mare pildă de putere şi agilitate făcu, sucindu-se la dreapta, săritura-ntr-un picior, ca mai nainte. Îndată apoi, puse policarul dreptei pe ciochină şi-şi ridică tot trupul în aer, sprijinindu-şi-l pe muşchiul şi nervul sus-zisului deget mare, şi aşa se învârti de trei ori. A patra oară, cumpănindu-şi corpul *fără să se atingă de nimic*, se cocoţă lungindu-se între urechile calului, pe urmă făcu, zvâcnind, morişca, aşa fel că se aşeză în crupă.

— Asta nu aduce a luptă, grăi unchiul Toby. La care căprarul clătină din cap.

— Nu te pripi, spuse Yorick.)

După asta, îşi trecu lesne piciorul drept peste şi şi se văzu pregătit a călări în şaucă.

— Ba (zise el) mai bine să m-aşez întru oblâncuri.

Atuncea, sprijinindu-se cu amândoi policarii în crucea şalelor calului, se dădu tumba-n aer şi se pomeni între oblâncuri cum se cuvine; apoi, cu o zvâcnitură, sări în sus şi, aşa, cu picioarele lipite, stătu între ciochinari şi acolo făcu mai mult de-o sută de-nvârtituri."

— Pentru numele lui Dumnezeu! dădu glas Trim, pierzându-şi orişice răbdare, o-mpunsătură de baionetă bine ţintită face cât toate astea la un loc.

— Aşa zic şi eu, zise Yorick.

— Părerea mea e alta, glăsui tata.

1. Text reprodus în parte după Rabelais, *Gargantua*, cap. XXXV, trad. R. Vulpescu.

Capitolul al treizecilea

— Nu, nu cred să fi coprins nimic, spuse tata drept răspuns la o întrebare ce Yorick își luase îngăduința a i-o adresă, nu cred să fi coprins nimic în *Tristrapaedie* care să nu fi fost la fel de limpede precât orice teoremă a lui Euclid. Adu-mi, rogu-te, Trim, acel tom de pe masa de scris; deseori datu-mi-a prin gând să vi-l cetesc amândurora, ție, Yorick, cât şi fratelui Toby, şi cred că n-a fost tocmai prieteneşte din parte-mi că n-am făcut-o cu multă vreme în urmă; n-ați vrea să cetim pe dată, unul ori două capitole scurte, şi unul ori două capitole mai apoi, când şi cum s-o ivi prilejul; şi aşa înainte, până la cea din urmă filă?

Atât unchiul Toby cât şi Yorick se înclinară după cum se şi cuvenea; iar căprarul, deşi nu fusese coprins în complimenturile tatei, îşi puse mâna la piept şi făcu o plecăciune în aceeaşi clipă. Cei de față zâmbiră.

— Trim, făcu tata, a plătit cu vârf şi îndesat că n-a luat parte la hazul nostru.

— N-a părut a se fi desfătat prea mult cu istoria, făcu Yorick.

— Curat neroadă bătaia asta, cu-ngăduința Sfinției Voastre, în care acel căpitan, Tripet, dimpreună cu cestălalt ofițer au înaintat dându-se întruna de-a berbeleacul; şi franțujii, când înaintează, se apucă de țopăie-ntr-acest chip din vreme-n vreme, dar nici chiar aşa.

Unchiul Toby nu cercase nicicând mai mare desfătare la gândul că se află pe lume decât cea pricinuită în acea clipă de reflecțiunile căprarului şi ale sale proprii; îşi aprinse luleaua, Yorick îşi trase jețul mai aproape de masă, Trim mucări lumânarea; tata atâta focul, luă cartea, tuşi de două ori şi începu.

Capitolul al treizeci şi unulea

— Întiile treizeci de pagini, zise tata, în vreme ce întorcea foile, sunt cam nesărate şi, neavând prea strânsă înrudire cu subiectul, vom trece deocamdată peste ele: e o introducțiune precuvântătoare ori o precuvântare introductorie (căci nu mă pot hotărî cum s-o numesc) despre ocârmuirea politicească şi cetățenească, care, întemeindu-se pe cea dintâi împreunare dintre bărbat şi femeie întru procrearea neamului, o străbătui pe nesimțite.

— Era şi firesc, grăi Yorick.

— Credința mea este că obârşia societății, urmă tata, este precum spune şi Polițian[1], adicătelea, numai şi numai de natură conjugală,

1. Angelo Poliziano (1454-1494), umanist italian.

nefiind altceva decât împreunarea dintre un bărbat şi o femeie; la care (după Hesiod) filosoful adaogă şi o slugă: dar prepuind că la început nu se născuseră încă oameni-slugi, el susține că temelia-i fu aşezată de un bărbat, o femeie şi un taur.

— Un bou poate, zise Yorick, pomenind pasagiul oikov *țiiv* TTpumeto: „ yuvâika te, [3ogv t' dpotrjpa1. Cred că un taur ar fi pricinuit mai multă bătaie de cap decât prețuia propria-i căpățână.

— Dar mai este un temeiu şi mai adânc, spuse tata (muindu-şi tocul în cerneală); şi anume că boul, fiind cel mai răbdător dintre animale şi cel mai trebuincios în speță în ce priveşte lucrarea pământului pentru de-ale gurii, fu cel mai nimerit mijloc şi emblemă totdeodată pe care Ziditorul l-ar fi putut alătura unei părechi proaspăt unite.

— Şi mai e un temeiu mai puternic decât toate, în favoarea boului, adaose unchiul Toby.

Tata n-avu puterea să scoată tocul din călimară până ce nu auzi temeiul unchiului Toby.

— Căci atunci când pământul fu arăt, spuse unchiul Toby, şi avu de ce să fie împrejmuit, începură a-l ocroti cu ziduri şi şanțuri şi astfel se născură fortificațiunile.

— Adevărat, adevărat, dragă Toby, exclamă tata, scoțând taurul şi puind în locu-i boul.

Tata făcu semn din cap lui Trim să mucărească lumânarea şi îşi urmă cuvântarea.

— Purced la această speculațiune, grăi tata netulburat, şi închizând pe jumătate tomul în vreme ce-şi urma vorba, doar pentru a dezvălui temeiul rudeniei fireşti dintre tată şi pruncul său, asupra căruia el dobândeşte drepturi şi jurisdicțiune pe una din următoarele căi:

1.

— prin căsătorie

2.

— prin adopțiune

3.

— prin legitimitate

4.

— prin procreaţiune căi pe care le-am considerat în ordinea mai sus pomenită.

— Mă voi opri niţel asupra uneia dintre ele, făcu Yorick, actul, în speţă, cu ceea ce coprinde el, lasă tot atât de puţine îndatoriri pe umerii pruncului, cred eu, precât de neînsemnată putere îi dăruieşte tatălui.

— Greşeşti, spuse tata, plin de şiretenie, şi aceasta din simplul motiv că * * * * * * * * *

****

Mărturisesc, adaose tata, că din acest motiv odrasla nu se află subt aceeaşi putere şi jurisdicţiune în cazul mamei.

— Dar motivul îşi păstrează temeinicia şi pentru dânsa, spuse Yorick.

1. Mai întâi casa, apoi soaţa şi, în fine, boul de muncă (gr.).

— Ea însăşi stă subt ascultare, spuse tata; şi pe deasupra, urmă el, dând din cap şi puindu-şi degetul la nas în vreme ce dădea glas motivului său, mama nu este principalul făptuitor, Yorick.

— În care lucru? făcu unchiul Toby, umplându-şi luleaua.

— Măcar că, neîndoios, adaose tata (nebăgând în samă zisă unchiului Toby), „fiul se cade a-i purta cuviinţă", după cum poţi ceti pe larg, Yorick, în întâia carte a *Instituţiunilor lui Iustinian*, capitolul al unsprezecelea, secţiunea a zecea.

— O pot ceti la fel de bine, i-o-ntoarse Yorick, şi în catehism.

Capitolul al treizeci şi doilea

— Trim vi-l poate zice pe de rost vorbă cu vorbă, grăi unchiul Toby.

— Pfui! făcu tata, nevrând a i se curmă vorba cu rostirea catehismului de către Trim.

— Pe cinstea mea că e în stare, i-o întoarse unchiul Toby. Pune-i, domnule Yorick, orice întrebare pofteşti.

— Cea de-a cincea poruncă, Trim, grăi Yorick, adresându-i-se cu blândeţe şi cu un uşor îndemn din cap, ca unui umil catecumen.

Căprarul tăcu mâlc.

— Nu te pricepi a-i pune întrebarea, spuse unchiul Toby, ridicând glasul şi rostind pripit precum a-i da o poruncă: A cincea, strigă unchiul Toby.

— Musai să-neep cu cea dintâi, cu-ngăduinţa'Nălţimilor Voastre, zise căprarul (Yorick nu-şi putu stăpâni un zâmbet). Domnia voastră nu ţine seama de faptul, zise căprarul, luându-şi pe umăr bastonul ca pe o flintă şi înaintând în

pas de marş până în mijlocul odăii, pentru a-şi ilustra poziţiunea, că lucrul asta e taman precum ai face mustru la câmp.

J-iuaţi arm", strigă căprarul, dându-şi singur porunca şi executând mişcarea.

„Cumpăniţi arm", strigă căprarul, făcând şi pe majurul, şi pe răcanul de rând.

*JLa picior arm"*cu-ngăduinţa'Nălţimilor Voastre, precum vedeţi, o mişcare aduce după sine pe cealaltă. Şi dacă domnia voastră va purcede cu *întâia*...

— ÎNTÂIA, strigă unchiul Toby, lipindu-şi mâna pe lângă trup *

****

****

— A DOUA, strigă unchiul Toby, fluturându-şi luleaua ca pe o sabie în faţa reghimentului.

Căprarul mânui arma fără nici o şovăire şi după ce aduse *cinstire mamei* şi *tatălui său* se plecă adânc şi se retrase într-o parte a odăii.

— Orice lucru-n lumea asta e plin de haz – şi de duh şi de învăţăminte –, de te pricepi a le descoperi într-însul, spuse tata:

Ăsta-i doar *scheletul* INSTRUIRII, adevărata ei sminteală, şi nu edificiul din spatele ei.

Asta-i oglinda în care pedagogii, preceptorii, institutorii, guvernoriij repetitorii într-ale gerunziului şi meditatorii ambulanţi îşi pot zări adevărata lor înfăţişare.

Vai! O dată cu învăţătura lor, Yorick, creşte atâta şi atâta scoarţă uscată ce nu se pricep a o înlătura.

ŞTIINŢA POATE FI ÎNVĂŢATĂ PE DE ROST, ÎNŢELEPCIUNEA BA.

Yorick socoti că tata e inspirat.

— Mă leg în această clipă, grăi mai departe tata, să dărui moştenirea mătuşii Dinah întru ajutorarea săracilor (lucru pe care tata, între noi fie vorba, nu dădea doi bani), dacă în capul căprarului s-a aflat vreo idee precisă în legătură cu fiece cuvânt ce l-a rostit.

— Rogu-te, Trim, grăi tata, întorcându-se către el. Ce-ai vrut să spui cu *„cinstirea mamei* şi *a tatălui tău*"?

— Păi aceea că le voi da un peni şi jumătate pe zi din leafa mea, când vor îmbătrâni, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre.

— Şi făcut-ai asta, Trim? întrebă Yorick.

— Negreşit, dădu glas unchiul Toby.

— Atunci, Trim, zise Yorick, sărind din jeţ, şi luând mâna caprarului, dumneata eşti cu adevărat cel mai desăvârşit comentator al acelui pasagiu din Decalog; şi pentru ast lucru te vei bucura de preţuirea mea, mai mult chiar decât de-ai fi fost părtaş la întocmirea pravilei Talmudului.

Capitolul al treizeci şi treilea

— O, binecuvântata sănătate! l, exclamă tata, pe când întorcea paginile capitolului următor, tu eşti mai presus de tot aurul şi comorile din lume, tu eşti cea care îmbogăţeşte sufletul şi-i descătuşează toate energiile pentru a primi învăţătura şi a se umple de virtute. Acel ce se bucură de tine nu mai are multe alte dorinţe de împlinit; cel care, năpăstuit, îţi duce lipsa, doreşte totul dimpreună cu tine.

Am strâns tot ceea ce se poate spune despre acest lucru foarte însemnat într-un spaţiu foarte mic şi de aceea vom ceti capitolul de la un capăt la celălalt. Tata ceti precum urmează: „Toată taina sănătăţii atârnând de cuvenita harţă pentru putere dintre uscăciunea radicală şi umezeala radicală”.

— Credeam că ai dovedit acest lucru îndeobşte cunoscut, cu mult înainte, grăi Yorick.

— Cu vârf şi îndesat, i-o întoarse tata.

Spuind aceasta, tata închise cartea, nu ca şi cum s-ar fi hotărât să nu mai cetească nimic dintr-însa, căci degetul arătător nu se mişcă de la capitolul cu pricina; nici cu arţag, căci închise cartea încet, ţiind cu policarul partea de sus a copertei, în vreme ce cu celelalte trei degete prinsese partea de jos, fără a o apăsa prea tare.

— Am demonstrat adevărul acelei chestiuni, zise tata, încuviinţând din cap către Yorick, prea îndeajuns, în capitolul din urmă.

Acu, dac-ar putea să afle un om din lună că un pământean a scris un capitol ce dovedeşte în chip mulţumitor că taina sănătăţii atârna de harţa firească pentru putere dintre uscăciunea radicală şi umezeala radicală şi că a întors-o atât de bine din condei încât nu e cuvânt umed sau uscat despre uscăciunea şi umezeala radicală în tot capitolul şi nici o silabă *pro* sau *contra* care să se refere în chip direct sau indirect la harţa pentru putere dintre aceste forţe, în întreaga economie animală – „O, tu, Vecinie Atoatefăcătorule, ar striga el, lovindu-şi pieptul cu dreapta (în caz că ar avea aşa ceva). Tu, a cărui putere şi bunătate poate dezvolta facultăţile creaturilor tale până la excelenţă şi perfecţiune, ce-am făptuit noi CEI DIN LUNĂ?”

Capitolul al treizeci şi patrulea

Tata împlini toate acestea din două lovituri, țintite una împotriva lui Hippocrate, cealaltă în contra Lordului Verulam[1].

Cea dintâi, îndreptată împotriva regelui tămăduitorilor, se reduse la o scurtă jignire adresată tristei sale tânguiri precum că *Ars longa* şi *Vita brevis*[2].

— Va să zică viața-i prea scurtă, strigă tata, iar meşteşugul tămăduirii plicticos! Şi cui să-i mulțumim, atât pentru una, cât şi pentru cealaltă, decât ignoranței vracilor şi mulțimii de leacuri şi chimicale băbeşti, de încărcătură peripatetică cu care, veacuri de-a rândul, au linguşit şi în cele din urmă înşelat omenirea? Ah, Verulam, lordul meu! strigă tata, dându-i pace lui Hippocrate şi țintindu-şi cea de-a doua lovitură către celălalt, ca vestit negustor de leacuri băbeşti ce se află şi cel mai nimerit spre a le sluji drept pildă celorlalți. Ce-aş putea să-ți spun, înalte lord Verulam? Ce să-i spun spiritului tău

1. *Ecleziastul*, CXXV, 15. 302

1. Francis Bacon, baron de Verulam (1561-1626), ilustru filosof şi cancelar al Angliei.

2. Artă e lungă, viața scurtă (lat.).

lăuntric, opiului, salpetrului, unsorilor tale grase, purgativelor tale zilnice, clismelor tale nocturne şi licorilor tale?

Nu s-a întâmplat vreodată ca tata să nu-şi găsească cuvintele, când era vorba să spună ceva cuiva; şi avea cel mai puțin prilejul a se opri la exordiu dintre toți muritorii de subt soare: cum anume a comentat el părerea lordului o veți afla; dar când – nu ştiu; trebuie să vedem întâi care era părerea acestuia.

Capitolul al treizeci şi cincilea

„Cele două mari cauze[1] ce conspiră împreună pentru a scurta viața omului – spune lordul Verulam –, sunt întâi – Spiritul lăuntric care, ca o flacără domoală, ostoieşte trupul până la stingerea lui; şi, în al doilea rând, aerul din afară, care pârjoleşte trupul, prefăcându-l în cele din urmă în cenuşă: cari doi duşmani, atacându-ne din ambele laturi ale trupurilor noastre, ne distrug în cele din urmă organele şi le fac nevolnice a mai îndeplini funcțiunile vitale".

Aşa stând lucrurile, drumul spre longevitate este simplu; nemaifiind nevoie de nimic, spune domnia sa, decât să îndrepți stricăciunile făcute de către spiritul lăuntric, îngroşându-i şi făcându-i mai densă substanța printr-o cură regulată de somnifere pe de o parte, şi, pe de alta, scăzându-i din uscăciune cu ajutorul a trei grăunțe jumătate de salpetru în fiece dimineață înainte de sculare.

Totuşi, această alcătuire a noastră rămâne expusă asalturilor potrivnice ale aerului din afară; dar şi împotriva acestuia luatu-s-au măsuri printr-un tratament cu unsori grase, cari umplu atât de bine porii pielii că nici o spiculă nu poate pătrunde au ieşi afară. Aceasta pune stavilă năduşelii, simțită sau nesimțită, care, ducând la multe deranjamente scorbutice, cere un tratament cu clistir pentru eliminarea umorilor netrebuincioase şi pentru ca sistemul să fie întregit.

Veți ceti cele ce a avut tată de spus despre somniferele, salpetrul şi unsorile grase şi clismele lordului Verulam, dar asta nu se va întâmpla nici azi, nici mâine: vremea mă goneşte din urmă. Cetitorul e nerăbdător, trebuie să mân înainte. Veți ceti acest capitol pe îndelete (de veți vrea), de îndată ce *Tristra-paedia* va fi dată în vileag.

Deocamdată, ajunge să spun că tata a făcut una cu pământul această ipoteză şi, totdeodată, după cum prea bine o ştiu învățații, el îşi născoci şi ticlui una proprie.

Capitolul al treizeci şi şaselea

— Toată taina sănătății, spuse tata, luându-şi iar de la cap propozițiunea, atârnând în chip limpede de firească harță dintre uscăciunea radicală şi umezeala radicală din ființa noastră – şi pentru a susține aceasta ar fi fost nevoie de foarte puțină ştiință dacă învățații n-ar fi încurcat pur şi simplu lucrurile (aşa cum a dovedit-o Van Helmont**1**, faimosul chimist) luând mereu, din greşeală, umezeala radicală drept osânza sau grăsime animală.

Acu, umezeala radicală nu e nici osânza, nici grăsime animală, ci o substanță uleioasă şi îmbălsămată; căci grăsimea sau osânza, ca şi flegma sau organele umede, sunt reci, în vreme ce acel lichid uleios şi îmbălsămat posedă o căldură şi un ferment înviorător, care justifică observațiunea făcută de Aristot: *Quod omne animal post coitum est triste***2**.

Acu-i sigur că în umezeala radicală trăieşte uscăciunea radicală, dar e îndoielnic dacă şi *viceversa* e adevărat: totuşi, când una e pe ducă, nici cealaltă nu mai are mult; şi atunci, se produce o căldură nefirească ce duce la o uscăciune nefirească – sau la o umezeală nefirească ce duce la dropică. Astfel că, dacă pruncul, pe măsură ce creşte, poate fi învățat să se ferească a cădea în foc sau apă, întrucât ambele îi amenință viața, acest lucru este pe deplin mulțumitor.

Capitolul al treizeci şi şaptelea

Nici chiar zugrăvirea asedierii Ierihonului însuşi n-ar fi putut să stăpânească mai mult duhul unchiului Toby decât cele zise în capitolul de mai înainte; stătu toată vremea cu ochii pironiți asupra tatei; acesta nu pomenea vreodată de uscăciunea ori umezeala radicală fără ca unchiul Toby să-şi scoată luleaua din gură şi să clatine din cap; şi de îndată ce capitolul se sfârşi, îi făcu semn căprarului să se apropie de jilțul său spre a-i pune următoarea întrebare, în taină:

— * * * * * * * * * #9

— Era la asedierea Limerickului, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, întoarse răspuns căprarul, făcând o plecăciune.

— Bietul băiat şi cu mine, grăi unchiul Toby către tata, abia de izbutirăm a ne târî afară din corturi, la vremea când se ridică asedierea Limerickului, taman din pricina celor zise de tine.

1. Pasajul e luat din F. Bacon, *Marea restaurație a ştiințelor*, partea a III-a, „Fenomenele universului”, „Istoria vieții şi a morții”.

1. Jan Baptist van Helmont (1577-1644), medic şi chimist flamand.

2. Căci orice animal după împerechere este trist (lat.).

„Acum, ce ți-o mai fi trecând prin mândrețea aia de căpățâna, frate Toby? strigă tata, în sinea lui. Pe ceruri! urmă el, tot în minte, nici Oedip n-ar fi în stare să ghicească.”

— Socot, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, glăsui căprarul, că de n-ar fi fost câtimea de *brandy* ce-o aprindeam în fiece noapte, precum şi vinul cel roş de Bordeaux cu scorțişoară cu care l-am burduşit pe'Nălțimea Voastră...

— Şi rachiul de ienupăr, Trim, adaose unchiul Toby, ce ne-a făcut mai bine ca toate celelalte.

— Mă plec a crede, urmă căprarul, că amândoi, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, ne-am fi lăsat viețile prin şanțuri, unde ne-ar fi şi îngropat.

— Cel mai nobil mormânt, căprare, strigă unchiul Toby cu ochi strălucitori, ce şi l-ar putea dori un adevărat oştean!

— Dar o moarte vrednică de milă, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, întoarse răspuns căprarul.

Asta suna la fel de chinezeşte pentru tata precât riturile troglodiților şi colhilor de mai înainte pentru unchiul Toby; tata stătu în cumpănă dacă să zâmbească ori să se încrunte.

Unchiul Toby, întorcându-se spre Yorick, istorisi pățania de la Limerick, cu mai multă limpezime decât la început, aşa că tata fu luminat pe dată.

Capitolul al treizeci şi optulea

— Fu neîndoielnic o mare norocire pentru mine şi căprar, zise unchiul Toby, că avurăm necurmat o fierbinţeală arzătoare însoţită de o sete pustiitoare, vreme de douăzeci şi cinci de zile încheiate cât se abătu, în tabără, dizenteria asupra noastră; altfel, ceea ce fratele meu numeşte umezeala radicală, ar fi trebuit, din câte îmi dau eu seama, să ne fi venit de hac.

Tata trase aer în piept cât îl ţinură bojocii şi, ridicându-şi ochii, abia de mai suflă.

— Se-ndură însă cerul de noi, urmă unchiul Toby, dându-i căprarului gândul cel bun a păstra proporţiunea cuvenită între uscăciunea şi umezeala radicală, sporind fierbinţeala cu vin fiert şi mirodenii, prin mijlocirea cărora căprarul o bătu (ca să zic aşa) cu foc necurmat, aşa fel cât uscăciunea radicală se ţinu pe poziţie de la început pân' la sfârşit, fiind un potrivnic întru nimic mai prejos umezelii radicale, oricât de pustiitoare ar fi fost. Pe cinstea mea, adaose unchiul Toby, le-ai fi putut auzi cum se răţoiau în foalele noastre, frate Shandy, cale de douăzeci de toizi[1].

1. *Toise*, măsură franţuzească egală cu 6,395 picioare (un picior = 30,5 cm)-

— Afară numai de nu se puşca primprejur, se vârî Yorick.

— Ei, bine, zise tata, răsuflând adânc şi oprindu-se o clipă după ce rosti vorbele. De-aş fi jude, iar pravilele ţării mi-ar îngădui-o, i-aş osândi ca pe unii din cei mai ticăloşi răufăcători, dacă nu s-ar griji că preoţimea...

Yorick, prevăzând că propoziţiunea se va sfârşi fără pic de îndurare, îşi puse mâna pe pieptul tatei şi îl rugă s-o ţină într-însul câteva clipe, până când îl va întreba dânsul ceva pe căprar.

— Mă rog ţie, Trim, grăi Yorick, fără a mai aştepta încuviinţarea tatei, mărturiseşte deschis, care-i părerea ta în ce priveşte această uscăciune şi umezeală radicală?

— Cu cea mai umilă supunere faţă de judecata mai luminată a'Nălţimii Sale, glăsui căprarul, făcând o plecăciune către unchiul Toby.

— Fii fără frică, Trim, zise unchiul Toby. Bietul băiat e slujitorul şi nicidecum robul meu, adaose el, întorcându-se către tata.

Căprarul îşi puse pălăria sub braţul stâng şi, cu toiagul spânzurat la încheietura acestuia de o cureluşă tăiată şi prinsă în chip de canaf la măciulie, păşi taman în locul unde îşi rostise catehismul, apoi, atingându-şi falca de jos cu policarul şi degetele mâinii drepte, înainte să deschiză gura, îşi dădu părerea cum urmează:

Capitolul al treizeci şi nouălea

Tocmai când să înceapă şi căprarul, se ivi legănându-se doftorul Slop. N-are a face – căprarul vorbi-va în capitolul ce urmează, oricine-ar mai intra.

— Ei, doftore, strigă tata glumeţ, căci trecerea sa de la o toană la alta se petrecea neprevăzut de iute, cum se mai împacă odorul de fecioru-meu cu toată treaba?

Dac-ar fi întrebat de tăierea cozii unui căţel de prin casă şi n-ar fi făcut-o cu mai multă nepăsare; sistema ce doftorul Slop o întocmise spre a trata accidentul nu îngăduia cu niciun chip atare fel de descoasere. Se aşeză.

— Rogu-te, domnule, grăi unchiul Toby, aşa fel că nu putea fi lăsat fără răspuns, în ce stare se află băiatul?

— Face-va phimosis, întoarse răspuns doftorul Slop.

— Nu-s cu nimic mai deştept ca mai înainte, grăi unchiul Toby, puindu-şi luleaua la loc în gură.

— Atunci să-l lăsăm pe căprar să urmeze cu prelecţia să doftoricească, zise tata.

Căprarul făcu o plecăciune către doftorul Slop, vechiul său prieten, şi apoi dădu glas părerii sale privitoare la uscăciunea şi umezeala radicală în chipul următor:

Capitolul al patruzecilea

— Cetatea Limerickului, al cărei asediu fu început pe vremea Măriei Sale regele William, un an după ce intrasem în oştire, se află, cu-ngăduinţa'Nălţimilor Voastre, drept în mijlocul unui ţinut al dracului de umed şi mlăştinos. E-nconjurată aproape de Shannon, şi prin aşezarea sa, e una din cele mai întărite cetăţi din Irlanda.

— Socot că asta e un nou chip, grăi doftorul Slop, a începe o prelecţie medicală.

— Chiar aşa, zise Trim.

— Atunci aş vroi ca şi Facultatea să-i urmeze croiala, zise Yorick.

— E croită în tot chipul, de nu-i cu supărare, Sfinţia Voastră, zise căprarul, cu felurite smârcuri şi şanţuri şi apoi mai şi plouase cu aşa îmbelşugare că tot ţinutul era ca o băltoacă – asta şi nimic alta ne aduse dizenteria ce era să ne scurteze de zile şi mai multe nu, pe'Nălţimea Săşi pe mine; acu, după zece zile, nu era cu putinţă ca un oştean, urmă căprarul, să stea neudat în cortul său fără a şi-l ocoli cu un şanţ unde să se scurgă apa şi nici asta nu era de ajuns fără a da foc unei gamele de *brandy* în fiece noapte, cei ce aveau de unde – cum era

şi'Nălţimea Să –, care *brandy* soarbe umezeala aerului şi încălzeşte cortul ca o sobă.

— Şi ce concluzie tragi, căprare Trim, strigă tata, din toate aceste premise?

— Mă chibzui, cu-ngăduinţa Luminăţiei Voastre, zise Trim, că umezeala radicală nu-i nimic alta decât apa de ploaie, iar uscăciunea radicală, pentru cei ce le îngăduia punga, *brandy* aprins – iar umezeală şi uscăciunea radicală a cătanei proaste, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, nu-i altceva decât apa de ploaie, şi o duşcă de rachiu de ienupăr – şi daţi-ne din el pe săturate dimpreună cu o lulea de tutun, să mai prindem inimă şi să alungăm umezeala – că nici nu ne mai sinchisim de moarte.

— Stau în cumpănă, căpitane Shandy, grăi doftorul Slop, să hotărăsc în care ramuri ale cărturăriei străluceşte mai mult slujitorul dumitale, în fiziologie ori teologhie.

Slop nu uitase comentariul lui Trim asupra predicii.

— Nu-i niciun ceas, întoarse răspuns Yorick, de când căprarul fu cercetat în cea de-a doua şi trecu căutarea cu multă cinste.

— Uscăciunea şi umezeala radicală, grăi doftorul Slop, întorcându-s€ către tata, trebuie să ştii că este temelia şi fundaţia făpturii noastre aşa cum rădăcina unui copac este izvorul şi prinţipiul frunzişului său. Se află coprinsă în sămânţa tuturor animalelor şi poate fi păstrat? În nenumărate chipuri, dar mai cu samă, după opiniunea mea, ev ajutorul *consubstanţialelor*, *imprimentelor* şi *ocludentelor***1**. Acu', bietul om aci de faţă, urmă doftorul Slop, arătând spre căprar, o fi avut nenorocul s-auză vreun discurs uşuratec şi empiric asupra acestei chestiuni anevoioase.

— Chiar aşa, zise tata.

— Tot ce-i cu putinţă, întări unchiul Toby.

— De asta sunt încredinţat, grăi şi Yorick.

Capitolul al patruzeci şi unulea

Doftorul Slop fiind chemat să cerceteze o cataplasmă ce poruncise a se face, tata avu prilejul să cetească alt capitol din *Tristra-paedie*.

Hai! Sus frunţile, flăcăi! Acuşi ajungem la liman, căci după ce ne vom opinti să dăm gata şi acel capitol, cartea rămâne-va închisă douăsprezece luni de-aci înainte.

Capitolul al patruzeci şi doilea

— Cinci ani c-o bavetă subt bărbie;

— Patru ani călătorind de la *cruce la Malahia***2**;

— Un an jumate spre a învăța să-şi scrie propriul nume.

— Şapte ani lungi şi chiar mai mult *Tunntj*[3]*-md* la greacă şi latină.

— Patru ani de probe şi tăgade – frumoasă statuie zăcând încă în mijlocul bulgărului de marmură – şi nimic săvârşit, afară numai de ascuțirea uneltelor spre a o tăia!

— E o zăbavă nenorocită.

— Nu fu marele Julius Scaliger[4] la un pas de a nu-şi mai ascuți uneltele defel? Avea patruzeci şi patru de ani înainte de-a începe a o rupe pe greceşte; şi Peter Damianus[5], lord episcop de Ostia, cum Ştie o lume întreagă, nu se învrednicea nici măcar să citească la vremea bărbăției, şi însuşi Baldus[6], oricât de eminent s-ar fi vădit el până la urmă, se apucă de drept aşa târziu că toată lumea crezu că vrea să fie apărător pe lumea cealaltă; nici nu-i de mirare că atunci

1Termeni luați din F. Bacon, *Marea restaurație a științelor*, partea I, „Demnitatea şi dezvoltarea științelor", cartea a IV-a, cap. II.

2Adică de la alfabet până la cea din urmă carte a Vechiului Testament, la protestanți (care nu recunosc Cartea Macabeilor drept text sfânt).

3A bate – aici în sensul de a toci (gr.).

4Giulio Cesare Scaliger (o) (1484-1558), filolog şi medic italian.

5. Piero Damiani (1007-1072), teolog şi moralist italian.

6. Baldus (Pietro degli Ubaldi) (1327-1400), jurist italian.

când Eudamidas, feciorul lui Archidamas, auzi pe Xenocrates a şaptezeci şi cinci ani dezbătând despre înțelepciune, îl întrebă cu seriozitate *că dacă bătrânul tot mai dezbate* şi *mai cercetează încă ce-i aceea înțelepciunea, când o să se mai folosească de ea*?

Yorick îl asculta pe tata cu multă luare-aminte – se afla un grăunte de înțelepciune amestecată în chip neînțeles cu caprițiile sale cele mai ciudate şi avea câteodată aşa străfulgerări în cele mai umbroase eclipse ale sale că aproape i se puteau ierta acestea din urmă; bagă de samă, domnule, de cumva vrei să-l imiți.

— Sunt încredințat, Yorick, urmă tata, jumătate cetind, jumătate perorând, că se află o trecere nord-vestică spre lumea intelectuală şi că sufletul omului

ajunge mai repede decât ne închipuim noi îndeobşte să lucreze spre a se înzestra cu ştiinţă şi educaţiune.

Dar vai! Nu toate câmpurile au un râu ori un izvor ce curge lângă ele, nici fiece prunc, Yorick, n-are un tată ca să i-l arate. Totul atârnă nemijlocit, adaose tata, scoborându-şi glasul, de vorbele ajutătoare, domnule Yorick.

Să fi călcat pe şarpele lui Virgiliu, şi tot n-ar fi putut Yorick să arate mai uimit.

— Şi eu sunt uimit, strigă tata, băgând de seamă uimirea lui Yorick, şi o socotesc că una din cele mai pustiitoare calamităţi ce s-a abătut vreodată asupra republicii literelor, că cei cărora li s-a încredinţat educaţiunea pruncilor noştri şi le cade în sarcină să le deschiză minţile şi să le umple cu idei spre a le da frâu liber închipuirii s-au folosit aşa puţin de verbele ajutătoare, astfel că, afară de Raimundus Lullus**2** şi Pelegrini cel Bătrân, cel din urmă atingând asemenea desăvârşire în mânuirea lor, cu temele sale, că numai în câteva lecţii putea învăţa orice tânăr gentleman să dezbată mulţumitor orice subiect, *pro* şi *contra*, şi să zică ori să scrie tot ce se poate zice ori scrie despre el, fără a şterge o vorbă, întru admiraţia tuturor privitorilor.

— Aş fi fericit, zise Yorick, întrerupând pe tata, să pot pricepe această treabă.

— Ai să pricepi, zise tata.

Culmea desăvârşirii ce o poate atinge un cuvânt este *o nobilă* metaforă, din care pricină, după opiniunea mea, ideea are îndeobşte de pierdut şi nu de câştigat; dar fie cum o fi, când mintea se obişnuieşte cu dânsa, s-a sfârşit. Mintea şi ideea se hodinesc, până îşi face intrarea a doua idee; ş.a.m.d.

Acum sarcina ajutătoarelor e să pună în mişcare, fără zăbavă, sufletul, pe măsură ce i se aduce hrană; şi prin versatilitatea acestei

1. *Apoftegmele lacedemonienilor*, lucrare atribuită lui Plutarh.

2. Raimundus Lullus (1235-1313), filosof şi alchimist spaniol.

uriaşe maşinării în jurul căreia sunt răsucite, să deschiză noi făgaşe de cercetare şi să facă o singură idee să zămislească milioane.

— Îmi stârneşti neînchipuit curiozitatea, zise Yorick.

— Cât despre mine, grăi unchiul Toby, m-am împăcat cu gândul că nu pricep o iotă.

— Trupele, domnilor, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, zise căprarul, ce se aflau în stânga noastră la asedierea Limerickului, erau şi ele ajutătoare.

— Şi încă foarte bune, zise unchiul Toby. Dar ajutătoarele de care vorbeşte fratele meu, Trim, cred că sunt nişte lucruri osebite.

— Chiar crezi asta? zise tata, ridicându-se.

Capitolul al patruzeci şi treilea

Tata se învârti o dată prin odaie, apoi se aşeză pe scaun şi îşi isprăvi capitolul:

Verbele ajutătoare de care ne ocupăm aci, urmă tata, sunt: *este*; *sunt*; *era*; *are*; *avea*; *face*; *făcea*; *devine*; *devenea*; *îngăduie*; *trebuie*; *trebuia*; *vrea*; *vroia*; *poate*; *putea*; *datoreşte*; se *cuvine*; *obişnuia* sau *obişnuieşte*. Iar acestea, schimbându-se după timpuri, ca prezentul, trecutul, viitorul sau conjugate dimpreună cu verbul *a vedea* – sau cu aceste întrebări adăogite: *Este*? *Fost-a*? *Va fi*? *Ar fi*? *Poate fi*? *Ar putea fi*? Iar acestea din nou la forma negativă: *Nu este*? *N-a fost*? *Nu se cade a fi*? Sau afirmativă: *Este*; *Fost-a*; Se *cade a fi*. Sau luate cronologiceşte: *Fost-a întotdeauna*? În vremea din urmă? Cu câtă vreme în urmă? Sau prezumtiv: *Va fi fiind*? *Nu va fi fiind*? *Ce va fi să fie*? Dacă *i-ar bate* franțujii pe englezi? Dacă *n-ar mai fi* Soarele în zodiac?

Acu', printr-o dreaptă folosință şi aplicare a acestora, urmă tata, întru care se cuvine a exercita judecata copilului, odată pătrunsă o idee în mintea sa, fie oricât de lipsită de miez, ea poate zămisli o droaie de concepții şi concluzii. *Văzut-ai* vreodată un urs alb? strigă tata, întorcându-şi fața către Trim, ce stătea în spatele jețului său.

— Nu, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, i-o întoarse căprarul.

— Dar *ai putea* vorbi despre unul, Trim, grăi tata, dac-ar *fi* nevoie?

— Cum e cu putință, frate, glăsui unchiul Toby, de vreme ce căprarul n-a văzut niciunul?

— Asta e taman ceea ce voiesc, răspunse tata, şi putința ce se trage din acest lucru.

Un urs alb! Foarte bine. *Văzut-am* unul vreodată? *S-ar putea* oare *să fi văzut* unul vreodată? *Vedea-voi* unul vreodată? *Trebuie să fi văzut* unul vreodată? *Pot să văd* unul vreodată?

Aş vrea să fi văzut un urs alb! (Căci altfel cum mi l-aş *putea* închipui?).

Dac-aş *vedea* un urs alb, *ce-aş spune*? Şi ce dacă n-aş *vedea* niciodată un urs alb?

Dacă n-aş *putea*, *n-ar trebui* să văd ori *nu voi vedea* un urs alb în carne şi oase; *văzut-am* vreodată blana unuia? *Văzut-am* unul zugrăvit ori descris? *Visat-am* vreunul?

Vâzut-au vreodată tata, mama, unchiul, mătuşa, frații sau surorile mele un urs alb? Ce i-ar *da*? Cum s-ar *purta*? Cum s-ar *fi purtat* ursul alb? E sălbatic? Domesticit? Fioros? Aprig? Blând?

— Face să vezi un urs alb?

— Nu-i niciun păcat în asta?

— Este el mai acătării decât unul negru?

CARTEA A ŞASEA

Capitolul întâi

N-o să zăbovim nici două clipe, prea bunul meu domn, numai cât, după ce am isprăvit aceste cinci tomuri (rogu-te, domnule, aşază-te dară pe ele.

— tot sunt mai bune decât nimic), să ne aruncăm privirile asupra ținutului pe care l-am străbătut.

Ce pustietate a mai fost şi asta! Şi ce noroc că nu ne-am răznit şi eu şi domnia ta, ori că n-am fost sfâşiați de fiarele sălbatice!

Închipuitu-ți-ai, oare, domnul meu, că se află atâția măgari pe lume? Şi cum ne-au mai măsurat de sus până jos când treceam peste pârâul din fundul vâlcelei aceleia! Iar când urcat-am colină şi nu i-am mai văzut, Doamne, ce zbierăte au mai slobozit cu toții!

— Rogu-te, păstorule, ai cui sunt măgarii aştia? *********

— Domnul aibă-i în sfânta lui pază!

— Cum! Nu-i țesală nimeni niciodată?

— Nu-i duce nimeni la adăpost la vremea iernii?

Iha ha – Iha ha! Țineți-o tot într-un zbierat – lumea întreagă vă este nesfârşit datoare – şi mai tare – asta nu-i nimic; pre cinstea mea, se poartă cu voi cum nu se poate mai rău. De-aş fi măgar, mă leg cu jurământ c-aş zbiera *sol re ut* din zori şi până în noapte.

Capitolul al doilea

După ce îşi dănțui ursul cel alb înainte şi îndărăt, preț de vreo şase file, tata închise cartea de-a binelea şi, cu o înfățişare triumfătoare, i-o întinse lui Trim, făcându-i semn cu capul s-o puie pe scrin, de unde o luase.

— O să-l punem pe Tristram, zise el, să conjuge toate slovele din dicționar, de la cap la coadă şi de la coadă la cap, în acelaşi chip. Orice cuvânt, vezi bine, Yorick, în felul acesta se preface într-o teză ori o ipoteză, orice teză ori ipoteză izvodeşte o propozițiune şi orice propozițiune are urmărea şi conclusul ei; fiecare din acestea poartă rațiunea pe căi noi ale cercetării şi îndoielii.

— Puterea acestei maşini de a lumina mintea unui prunc e de-a dreptul de necrezut, adaose tata.

— E de-ajuns, frate Shandy, s-o facă mici fărâme, strigă unchiul Toby.

— Bănuiesc, zise Yorick cu un zâmbet, că asta trebuie să fie pricina (zică logicienii ce-ar zice, lucrul nu se poate lămuri în chip mulțumitor doară prin cele zece porunci aristotelice) că vestitul Vincent Quirino, printre multe alte uimitoare isprăvi săvârşite în pruncie, despre cari cardinalul Bemb01 ne-a lăsat o istorisire atât de amănunțită, la fragedă vârstă de opt ani a înfățişat în şcoalele publice din Roma nici mai mult, nici mai puțin decât patru mii cinci sute cincizeci de teze despre laturile cele mai întortocheate ale celei mai întortocheate teologhii; şi le-a chibzuit şi apărat aşa chip că i-a descumpănit şi amuțit pe toți potrivnicii săi.

— Asta nu-i nimic, strigă tata, pe lângă cele ce se istorisesc despre Alphonsus Tostatus, carele, aproape încă în brațele doicii, a învățat toate ştiințele şi artele liberale fără sprijinul nimănui. Apoi ce să mai zicem de neîntrecutul Peireskius?

— Acesta e omul, frate Shandy, de care ți-am spus odată, strigă unchiul Toby, că a mers pe jos cale de cinci sute de mile socotind de la Paris la Shevling dus şi întors, doar ca să vază careta zburătoare a lui Stevinus. Ce om mare! adaose unchiul Toby (vrând să zică Stevinus).

— Într-adevăr, frate Toby, zise tata (înțelegând pe Peireskius), şi-a sporit ideile aşa de grabnic şi a dobândit atât de întinse cunoştințe încât, de e să dăm crezare unei istorii ce se spune despre el şi pe care n-o putem trece subt tăcere aci fără primejdia de a ştirbi autoritatea tuturor istoriilor, când a împlinit şapte ani, tătâne-su i-a încredințat creşterea frățiorului mai mic, un băiat de cinci anişori, lăsând totul în seama lui.

— Să fi fost oare tatăl la fel de înțelept ca şi fiul? glăsui unchiul Toby.

— N-aş crede, zise Yorick.

— Da' ce sunt astea, urmă tata (coprins de un soi de încântare), ce sunt toate acestea zic, pe lângă minunile săvârşite în pruncie de Grotius**2**, Scioppius, Heinsius**3**, Politian, Pascal, Joseph Scaliger**4**, Ferdinand de Cordova**5** şi alții, dintre cari unii s-au lepădat de *formele substanțiale* la vârsta de nouă ani ori mai degrabă şi au urmat să închege judecăți fără mijlocirea lor. Alții i-au cercetat pe învățații clasici la vârsta de şapte ani, au scris tragedii la opt ani. Când avea nouă ani, Ferdinand de Cordova era aşa de isteț încât se credea c-a intrat necuratul într-însul. La Veneția a dat asemenea

1. 2. 3. 4.

5. 314

Pietro Bembo (1470-1547), prelat, scriitor, poet şi prozator italian. Hugo Grotius (1583-1645), jurist, diplomat şi scriitor olandez. Daniel Heinsius (1580-1655), umanist şi istoric olandez. Giuseppe Giusto Scaliger (o) (1540-1609),

filolog şi umanist italian, profesor la Universitatea din Leyda, fiul lui Giulio Cesare. Ferdinand de Cordova, savant spaniol din secolul al XV-lea.

mărturii de vrednicie şi isteţime încât călugării şi-au închipuit că e Antihrist şi mai multe nu. Alţii, la zece ani, stăpâneau tainele a patrusprezece felurite graiuri, şi-şi isprăviră învăţătura: ritoria, poezia, logica şi etica la unsprezece ani, dădură la iveală tălmăciri din Servius[1] şi Martianus Capella[2] la doisprezece ani, iar la treisprezece căpătară titlul de doftor în filosofie, drept şi teologhie.

— Dară îl uiţi pe neîntrecutul Lipsius[3], zise Yorick, ce făcu ditamai op* taman în ziua când s-a fost născut.

— Mai bine i-ar fi schimbat scutecele şi n-ar mai fi pomenit nimic de asta, grăi unchiul Toby.

Capitolul al treilea

Când fu gata cataplasma, pe Susannah o coprinse ruşinea, socotind cum că nu se cuvine să ţie lumânarea în vreme ce Slop punea oblojeala. Cum Slop nu se purtă cu mănuşi cu dânsa, se iscă gâlceavă.

— Oh! Oh! zise Slop, aruncându-i lui Susannah o privire plină de tâlc, când aceasta nu se învoi să-l ajute; apoi cred că te cunosc, jupâneasa.

— Mă cunoşti, domnule! strigă Susannah semeţ, cu o clătinare a capului îndreptată vădit nu împotriva îndeletnicirii, ci împotriva doftorului însuşi. Mă cunoşti! strigă din nou Susannah.

1. Maurus Honoratus Servius, grămătic latin din secolul aIV-lea d.Hr.

2. Martianus Capella, enciclopedist şi poet latin din secolul al V-lea d.Hr.

3. Lipsius (Justus sau Joest Lips) (1547-1606), filolog şi umanist flamand.
* *Nota autorului*. Nous aurions quelque interet, zice Baillet, de montrer qu'il n'a rien de ridicule s'il etoit veritable, au moins dans le sens enigmatique que Nicius Erythraeus[1] a tache de lui donner. Cet auteur dit que pour comprendre comme Lipse, îi a pu composer un ouvrage le premier jour de să vie, îi faut s'imaginer, que ce premier jour n'est pas celui de sa naissance charnelle, mais celui au quel îi a commence d'user de la raison; îi veut que c'ait etc a l'âge de neuf ans; et îi nous veut persuader que ce fut en cet age, que Lipse fit un poeme. Le tour est ingenieux[2], & e. & e.

1. Nicius Erythraeus (G.V. Rossi) (1577-1647), erudit şi om de litere italian.

2. Am avea oarecare interes, zice Baillet, să arătăm că nu e defel ridicol, de-i cumva adevărat, cel puțin în înțelesul tainic ce Nicius Erythraeus a încercat să i-l dea. Acest autor zice că pentru a pricepe cum de Lips a putut compune un op în cea dintâi zi a vieții sale, trebuie să ne închipuim că acea zi dinții nu era ziua naşterii sale carnale, ci vremea când a început să-şi folosească judecata; şi el ne încredințează că acest lucru s-a întâmplat la vârsta de nouă ani şi voieşte să ne convingă că taman la acea vârstă compus-a Lips poemul. Întorsătura e ingenioasă ş.a.m.d. (fr.J.

Doftorul Slop îşi duse pe dată policarul şi arătătorul la nas. La aceasta, Susannah fu cât pe ce să izbucnească.

— Nu-i adevărat, zise ea.

— Haide, haide, cumătră Sfială, zise Slop, mândru din cale-afară de izbândă ultimei sale lovituri. De nu vrei să ții lumânarea şi să vezi, atunci n-ai decât să închizi ochii.

— Asta-i încă una din schimbăciunile dumitale papistăşeşti, strigă Susannah.

— Mai bine asemenea schimburi**1** decât de nici unele, frumoaso, spuse Slop.

— Te desprețuiesc, domnule, strigă Susannah, trăgându-şi mâneca până subt cot.

Ar fi fost aproape cu neputință ca doi oameni să se ajute la o treabă doftoricească, cu o mai veninoasă cordialitate. Slop înşfacă oblojeala, iar Susannah lumânarea.

— Stai puțin mai aşa, zise Slop.

Privind-o într-o parte şi mişcând mâna în partea dimpotrivă, Susannah dădu foc perucii lui Slop, care, fiind oarecum stufoasă şi pe deasupra slinoasă, se mistui înainte de a se aprinde cum se cuvine.

— Târfa neruşinată, strigă Slop (căci ce altă e minia decât o fiară sângeroasă?), târfa neruşinată! strigă Slop, ridicându-se în picioare cu oblojeala în mina.

— Eu n-am rupt nasul nimănui, zise Susannah, ceea ce nu se poate spune despre dumneata.

— Nu zău? strigă Slop, aruncându-i oblojeala în față.

— Nu, nu se poate spune, răspunse Susannah, înturnându-i vorba cu ce mai rămăsese în tigaie.

Capitolul al patrulea

Doftorul Slop şi Susannah îşi aruncară unul altuia învinuiri în salonaş, după care, cum oblojeala nu izbutise, se duseră la cuhnie să-mi pregătească o altă cataplasmă; iar în vremea asta, tata rânduia cele ce urmează.

Capitolul al cincilea

— Ar fi vremea, zise tata către unchiul Toby şi Yorick deopotrivă, să luăm acest fraged vlăstar din mâinile femeilor şi să-l încredinţăm unui preceptor. Marc Antoniu a pus din capul locului patrusprezece preceptori să se îngrijească de creşterea odraslei sale Commodus şi în şase luni s-a descotorosit de cinci dintre ei. Ştiu prea bine, urmă tata, că mama lui Commodus s-a avut cu un gladiator când era însărcinată, ceea ce, vezi bine, lămureşte o sumedenie de cruzimi săvârşite de Commodus când a luat în mâna frâiele împărăţiei. Sunt încredinţat şi acum, însă, că cei cinci preceptori pe care Antoniu i-a alungat au pricinuit firii lui Commodus într-un răstimp aşa de scurt un rău pe care ceilalţi nouă nu l-au mai putut îndrepta cât au vieţuit. Cum eu îl socot pe cel ce va să se îngrijească de fiul meu a fi icoana unde va să câte din zori şi până-n seară şi după care îşi va orândui înfăţişarea, purtările, poate până şi cele mai tainice simţăminte ale inimii, aş dori să găsesc pe cineva, Yorick, desăvârşit în toate privinţele, de e cu putinţă, o icoană pe potriva fiului meu.

— Chibzuit grăit-ai, zise unchiul Toby ca pentru sine.

— Este un ce, urmă tata, în înfăţişarea şi mişcările trupului şi ale tuturor mădularelor, în vorbe ca şi în fapte, care învederează ce se petrece în *sufletul omului*. Nu-i a mirare, aşadar, că văzând mişcările pripite şi neîndemânatice ale lui Iulian**1**, Grigore din Nazianz**2** i-a prorocit că într-o bună zi va să se lepede de credinţă, nici că Sfântul Ambrozie**3** l-a izgonit pe Amanuensis fiindcă bâţâia din cap înainte şi îndărăt, precum un îmblăciu, şi nici că Democrit**4** a ghicit că Protagoras**5** e cărturar, după chipul cum lega o sarcină de lemne aşezând crenguţele la mijloc. Sunt o mie de taine nebăgate în seamă, urmă tata, ce îngăduie unui ochi pătrunzător a răzbate sufletul omenesc, şi eu sunt încredinţat, adaose el, că nu se poate ca un om binecrescut să nu se dea în vileag când îşi scoate căciula în vreme ce intră într-o odaie ori când şi-o ia la plecare.

De aceea, urmă tata, preceptorul ce voi a-l alege eu cată* să nu se bâlbâie, să nu se uite saşiu, să nu clipească, să nu vorbească în gura mare, să nu fie fioros ori netot, nici să-şi muşte buzele, să scrâşnească din dinţi, să fonfăie pe nas, să se scobească într-însul ori să şi-l sufle cu degetele.

Aşijderi, nu se cade să meargă repede ori încet, nici să-şi încrucişeze braţele, căci asta înseamnă trândăvie, nici să şi le bălăbănească, căci asta înseamnă nerozie, nici să-şi ascunză mâinile în buzunare, căci asta înseamnă

neghiobie. Să nu lovească, să nu ciupească, să nu gâdile, nici să-şi muşte ori să-şi taie unghiile, să-şi dreagă glasul în

1. Joc de cuvinte intraductibil; în engl. *Shift*: a) şiretenie, viclenie; b) bluză.
316

1. Flavius Claudius Iulianus (331-363), împărat roman; zis Apostatul, întrucât a renegat religia creştină.

2. *Grigore din Nazianz* (cea. 329-390), Părinte al Bisericii, patriarh de Constantinopol.

3. Sfântul Ambrozie (cea. 340-397), episcop de Milano.

4. Democrit (cea. 460-cca. 350 î.Hr.), filosof grec.

5. Protagoras (cea. 480-416 î.Hr.), filosof sofist grec. * *Nota autorului*. *Vid. Pellegrina*.

chip zgomotos, să scuipe, să smiorcăie, să bată toba cu picioarele ori cu degetele, când se află într-o adunare.

Nici (precum zice Erasmus) nu va trebui să vorbească cu nimeni în vreme ce îşi face nevoile şi nici să arate cu degetul hoiturile ori scârna.

— Ei da', asta-i încă o neghiobie, glăsui unchiul Toby ca pentru sine.

— Vreau să fie, urmă tata, voios, glumeț, vesel şi totodată prevăzător, grijuliu în ceea ce face, treaz, ager, iscusit, înzestrat şi iute în dezlegarea îndoielilor şi speculațiilor. Va trebui să fie înțelept, chibzuit şi învățat.

— Şi de ce nu sfios, cumpătat, blând şi bun la inimă? întrebă Yorick.

— Şi de ce nu slobod, mărinimos, darnic şi neînfricat? strigă unchiul Toby.

— Aşa va fi, dragul meu Toby, răspunse tata, ridicându-se şi strângându-i mina.

— Atunci, poate, frate Shandy, zise unchiul Toby, sculându-se la rândul său de pe scaun şi puind jos luleaua ca să-i ia tatei cealaltă mână, prea aplecat te rog a-mi îngădui să ți-l încredințez pe fiul bietului Le Fever.

O lacrimă curată de bucurie clipi în ochii unchiului Toby şi alta îngemănată în ochii căprarului, în vreme ce rostea aceste vorbe. O să înțelegeți de ce, când veți ceti povestea lui Le Fever. Mare nătărău am fost! Nu-mi pot aduce aminte (şi poate nici domnia voastră) fără să mă întorc la locul povestirii – ce m-a oprit să nu-l las pe căprar s-o istorisească în felul său; oricum, prilejul e pierdut, trebuie aşadar s-o istorisesc chiar eu.

Capitolul al şaselea

Povestea lui Le Fever

Era prin vara acelui leat când aliații luaseră Dendermond-u**1**1, adicătelea cu vreo şapte ani înainte de sosirea tatei la țară şi cam tot atâția de când unchiul Toby şi Trim părăsiseră în taină locuința tatei de la oraş, ca să rânduiască câteva prea frumoase asedii ale câtorva din prea frumoasele fortărețe din Evropa. Într-o seară, unchiul Toby cina, iar Trim şedea la un mic bufet în spatele lui, zic şedea, fiindcă, ținând seama de genunchiul beteag al căprarului (care-i pricinuia uneori dureri cumplite), ori de câte ori unchiul Toby prânzea ori cina singur, nu-l lăsa inima să-l vază pe căprar stând în picioare. Aşa de mare era respectul ce bietul om îl purta stăpânului său, că,

1. Aliații au ocupat Dendermond în 1705. 318

de-ar fi avut o artilerie mai acătării, i-ar fi fost mai lesne unchiului Toby să ia până şi Dendermond-ul decât să-l hotărască pe căprar să «ază. Căci nu arare, când unchiul Toby îşi închipuia că piciorul căprarului se odihneşte în tihnă, îşi întorcea capul şi-l zărea pe acela stând în spatele său plin de supuşenie şi respect. Din această pricină se iscară între dânşii mai multe gâlcevi decât din oricare alta, în toți cei douăzeci şi cinci de ani câți îl sluji Trim pe unchiul Toby. Asta însă, în treacăt fie zis. De ce oare am mai pomenit-o? Întreabă-mi pana, ea mă călăuzeşte, şi nu eu pre dânsa.

Aşadar, într-o seară el cina, când stăpânul unui mic han din sat intră în salon cu o butelcă goală în mâna şi ceru un pahar ori două de vin.

— E pentru un biet gentleman, cred că e oştean, zise hangiul, ce s-a îmbolnăvit acu' patru zile la mine şi de atunci nu şi-a ridicat capul din perne nici măcar o dată şi nu s-a atins de mâncare până adineauri, când mi-a spus că ar pofti un pahar de vin şi un coltuc de pâine prăjită. Socot, zicea, luându-şi mâna de la frunte, că asta m-ar mai alina.

— De n-aş putea să cerşesc, să împrumut ori să cumpăr vinul şi pâinea, adaose hangiul, mai c-aş fi în stare să le fur ca să le duc bietului gentleman, aşa e de bolnav. Deie Domnul să se înzdrăve-nească, urmă dânsul, suntem cu toții îngrijorați din pricina lui.

— Eşti un om bun la suflet, strigă unchiul Toby, lasă asta în seama mea, şi ai să bei şi dumneata un pahar de vin în sănătatea bietului gentleman şi-ai să-i duci vreo două sticle dimpreună cu urările mele de bine şi spune-i că i le dăruiesc din toată inima, ba încă o să-i trimit o duzină ori mai multe, numa' să-i facă bine.

— Cu toate că sunt încredințat, Trim, grăi unchiul Toby pe când hangiul închidea uşa, că e un om foarte milos din fire, nu mă pot opri să-l prețuiesc şi pe

oaspetele său; trebuie să aibă daruri puţin obişnuite dacă a izbutit într-un răstimp aşa de scurt să câştige dragostea gazdei.

— Şi a familiei, adaose căprarul, căci toţi sunt îngrijoraţi din pricina lui.

— Du-te după el, rogu-te, Trim, zise unchiul Toby, şi întreabă-l de-i ştie cumva numele.

— L-am uitat, zău, spuse hangiul, înturnându-se în odaie dimpreună cu căprarul, da' pot să-l întreb din nou pe fiul dumnealui.

— Atunci este şi fiul său cu dânsul? întrebă unchiul Toby.

— Un băiat de vreo unsprezece-doisprezece ani, răspunse hangiul; sărăcuţul, n-a mâncat mai nimic, ca şi taică-său; nu face altceva decât îl căinează şi-l plânge zi şi noapte. De două zile încoace nu s-a mişcat de la căpătâiul tătâne-su.

Unchiul Toby aşeză cuţitul şi furculiţa pe masă şi împinse farfuria cât colo, în vreme ce hangiul îi istorisea cele de mai sus, iar Trim, nemaiaşteptând să i se poruncească, le luă fără a scoate o vorbă şi peste câteva minute îi aduse luleaua şi tutunul.

— Aşteaptă o clipă, grăi unchiul Toby. Trim! zise el, după ce-şi aprinse luleaua şi pufăi din ea de vreo zece ori.

Trim se apropie de stăpânul său şi făcu o plecăciune. Unchiul Toby pufăi înainte, în tăcere.

— Căprar! spuse unchiul Toby.

Căprarul făcu o nouă plecăciune. Unchiul Toby nu mai zise nimic şi-şi isprăvi luleaua.

— Trim, grăi unchiul Toby, am un plan; cum tot nu pot dormi, o să mă înfofolesc în mundir**1** şi-o să mă duc să-l văz pe acest biet gentleman.

— Mundirul'Nălţimii Voastre n-a mai fost purtat din noaptea înainte de a fi rănit, când stăturăm de strajă în şanţuri, înaintea porţilor Sfântul Nicolae. Şi-apoi, e o noapte aşa de rece şi ploioasă, că din pricina mundirului şi a vremii'Nălţimea Voastră o să răcească şi iarăşi o să vă canonească vintrele.

— Mă tem c-aşa va fi, răspunse unchiul Toby, da' de când am auzit povestea hangiului nu mai am linişte. Mai bine nu ajungeam să aflu atâtea, adaose unchiul Toby, ori barem de-aş şti mai multe. Cum să facem să aflăm?

— Lăsaţi asta, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, în seama mea, glăsui căprarul. Îmi iau pălăria şi toiagul şi purced în cercetare până la han şi-o să mă port după împrejurări. Într-un ceas îi dau'Nălţimii Voastre seamă de-a fir-a-păr.

— Te du dară, Trim, şi uite un şiling să bei împreună cu slujitorul lui.

— O să-l descos şi-o să aflu eu tot de la dânsul, zise căprarul, închizând uşa.

Unchiul Toby îşi umplu luleaua a doua oară şi toată vremea nu se gândi la altceva decât la bietul Le Fever şi la fiul său şi doar din când în când gândul i se abătea, întrebându-se dacă n-ar fi tot aşa de bine să fie dreaptă curtina tenaliului, în loc de-a fi cotită.

Capitolul al şaptelea

Urmarea povestirii lui Le Fever

Abia după ce unchiul Toby scutură a treia oară scrumul din lulea, căprarul Trim se întoarse de la han, istorisindu-i cele ce urmează.

— La început, grăi căprarul, îmi pierdusem nădejdea a mai aduce'Nălțimii Voastre vreo veste despre bietul locotenent bolnav.

— Aşadar, e oştean? întrebă unchiul Toby.

— Da, răspunse căprarul.

1. În engl. *Rochelaur* – haină de o croială specială, purtată întâia dată de ducele de Rochelaur la începutul secolului al XVIII-lea.

— Din ce reghiment? mai întrebă unchiul Toby.

— Am să depăn'Nălțimii Voastre povestea, întocmai cum am auzit-o.

— Dacă-i aşa, Trim, am să aprind o lulea, grăi unchiul Toby, şi n-am să-ți curm vorba până ce nu vei isprăvi. Aşază-te dară, tihnit, în jilțul de lângă fereastră şi ia-o de la capăt.

Căprarul făcu ştiuta sa plecăciune, ce îndeobşte voia să spuie, limpede precât grăiesc plecăciunile: „Nălțimea Voastră e prea bun!” Apoi se aşeză după poruncă şi prinse iarăşi a-i depăna unchiului Toby povestea, cu aproape aceleaşi vorbe.

— La început, grăi căprarul, îmi pierdusem nădejdea a mai aduce'Nălțimii Voastre vreo veste despre locotenent şi fiul său; când am întrebat unde e slujitorul dumnealui, de la care eram încredințat că voi afla tot ce se cuvine a fi aflat.

— Drept grăit-ai, Trim, spuse unchiul Toby.

— Mi-au răspuns, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, că n-are niciun slujitor cu dânsul; că venise la han cu cai tocmiți şi că îi slobozise a doua zi dimineață, când văzu că nu poate purcede mai departe (să-şi ajungă din urmă reghimentul, socot). „De mă înzdrăvenesc, dragul meu, îi zise fiului său, dându-i punga să plătească surugiului, o să putem tocmi cai şi de aci.”

„Dar vai! Bietul gentleman n-o să mai apuce să plece de acolo, mi-a spus hangița, că toată noaptea am auzit ceasornicul morții**1**, şi când s-o prăpădi dânsul, neîndoios se prăpădeşte şi tânărul, fiul lui, căci inima îi e zdrobită încă de pe acum.”

Pe când ascultăm istorisirea, urmă căprarul, tânărul a intrat în bucătărie ca să ceară coltucul de pâine prăjită de care pomenise hangiul.

— Am să i-o pregătesc eu însumi, grăi tânărul.

— Rogu-te, domnişorule, lasă-mă pe mine să te cruț de osteneala asta, sării eu, luând o furculiță şi îmbiindu-l să ia scaunul meu, să şază lângă foc, în vreme ce prăjeam pâinea.

— Socot, domnule, că eu mă pricep cel mai bine a-i face pe plac, a spus el cu multă sfioşenie.

— Nu cred, am zis eu, că'Nălțimii Sale o să-i placă pâinea mai puțin fiindcă a fost rumenită la foc de un vechi ostaş.

Tânărul mi-a luat mâna şi deodată a izbucnit în lacrimi.

— Sărmanul de el, spuse unchiul Toby, a fost crescut de mic în sânul oastei şi pentru dânsul un oştean înseamnă un prieten. Ce n-aş da să fie aci!

— Niciodată, nici după cel mai lung marş, urmă căprarul, n-am avut o asemenea poftă de a mânca aşa cum am avut poftă să plâng atuncea dimpreună cu el.

1. Denumire dată cărăbuşului de lemn care scoate un sunet asemănător cu tictacul ceasornicului.

— Ce să fie cu mine, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre?

— Las', nu-i nimic, Trim, spuse unchiul Toby, suflându-şi nasul, fără numa' că eşti un om bun la suflet.

— Când i-am dat pâinea prăjită, urmă căprarul, mi-am zis că se cade să-i spun că sunt slujitorul căpitanului Shandy şi că'Nălțimea Voastră (măcar că sunteți un necunoscut) sunteți din cale-afară îngrijorat din pricina tatălui său şi că, de doreşte, tot ce se află în casa ori în pivnițele'Nălțimii Voastre (Şi ai fi putut să adăogi că şi punga mea, zise unchiul Toby) i le dăruiți cu dragă inimă.

El făcu o plecăciune adâncă (adicătelea spre'Nălțimea Voastră), dar n-a zis nimic, că nu găsea cuvinte, şi s-a dus cu pâinea prăjită.

— Pun chezăşie, dragul meu, zisei eu, deschizându-i uşa cuhniei, că tatăl dumitale va să se înzdrăvenească. Preotul ce-i ține locul domnului Yorick pufăia din lulea lângă vatra din cuhnie şi n-a rostit nici măcar o vorbuliță de mângâiere. Mi-am zis că nu se cade, adaose căprarul.

— Nu se cade, zise unchiul Toby.

— După ce bău un pahar de vin şi mânca felia de pâine prăjită, locotenentul se mai întrema oleacă şi-mi trimise vorbă în cuhnie c-ar fi bucuros de aş urca până la dânsul peste vreo zece minute.

— Cred că vrea să-şi facă rugăciunea, a spus hangiul, că am văzut o carte pe scaunul de lângă pat şi pe fiul lui luând o pernă, când am închis uşa.

— Îmi închipuiam, zise preotul, că dumneavoastră, ostaşii, nu vă faceți niciodată rugăciunea, domnule Trim.

— L-am auzit pe sărmanul gentleman făcându-şi prea cucernic rugăciunea azi-noapte, grăi hangița, l-am auzit cu urechile mele, altminteri n-aş fi crezut.

— Eşti încredințată că-i aşa? o întrebă preotul.

— Un oştean, cu voia Sfinției Voastre, grăii eu, se roagă (din îndemnul inimii lui) tot aşa de des ca şi un popă, iar când luptă pentru rege şi pentru a-şi apăra viața şi cinstea, are mai vârtoase temeiuri să se roage lui Dumnezeu decât oricare alt muritor.

Adevărat grăit-ai, Trim, spuse unchiul Toby.

— Însă, când ostaşul, cu voia Sfinției Voastre, am zis, a stat douăsprezece ceasuri în şir cu picioarele până la genunchi în apă rece în şanțuri, ori a mărşăluit luni de-a rândul pe cărări lungi şi primejdioase, azi fiind poate hărțuit din spate, mâine hărțuind şi el pe alții, trimis c-o poruncă aci şi cu alta dincolo, petrecându-şi noaptea asta cu capul pe flintă, luat pe neaşteptate, în cămaşă, noaptea următoare, cu mădularele înțepenite, neavând poate un păi în cort pe care să îngenuncheze – trebuie să-şi facă rugăciunea atunci *când* poate şi *cum* poate.

— Sunt încredințat, spusei eu – căci bunul nume al oştirii înu stătea la inimă şi vorbele lui mă răniseră –, sunt încredințat, cu voia Sfinției Voastre, că de câte ori oşteanul poate să se roage, se roagă tot aşa de cucernic precât un preot, doar că nu face atâtea mofturi şi nu e atât de fățarnic.

— Nu se cădea să spui asta, Trim, glăsui unchiul Toby, că Dumnezeu singur ştie cine este fățarnic şi cine nu. La marea adunare a noastră, a tuturor, căprare, în ziua Judecății de Apoi (nici mai devreme, nici mai târziu), se va vedea cine şi-a împlinit datoria pe lumea aceasta şi cine nu, şi-o să fim răsplătiți fiecare după faptele noastre, Trim.

— Nădăjduiesc că aşa o să fie, zise Trim.

— Aşa grăieşte Sfânta Scriptură, reluă unchiul Toby, o să-ți arăt mâine. Până atunci, putem fi încredințați, Trim, întru mângâierea sufletelor noastre, că Domnul cel Atotputernic este un cârmuitor atât de bun şi de drept al lumii, încât, de ne-am împlinit datoria, n-o să fim niciodată întrebați dacă am purtat straie roşii au negre.

— Nădăjduiesc că nu, zise căprarul.

— Dară, Trim, istoriseşte mai departe, zise unchiul Toby.

— Când am urcat în odaia locotenentului, urmă căprarul, adică după trecerea cuvenitelor zece minute, el stătea în pat cu capul sprijinit în palmă şi cu cotul pe pernă, cu o năframă albă de chembrică alături. Tânărul taman se apleca

să ridice perna pe care mi-am închipuit că îngenunchease, cartea era în pat, şi cum se ridică, luând perna cu o mână, o întinse pe cealaltă să ia cartea.

— Las-o aci, dragul meu, a spus locotenentul. Nu mi-a vorbit decât după ce mă apropiai de pat.

— Dacă eşti slujitorul căpitanului Shandy, îmi zise el, trebuie să-i duci stăpânului dumitale mulțumirile mele, dimpreună cu ale băiatului meu, pentru bunăvoința ce mi-a arătat. Nu e cumva din reghimentul Leven? mă întrebă dânsul.

I-am răspuns că'Nălțimea Voastră e chiar de acolo.

— Atunci, a zis el, am slujit împreună în trei campanii în Flandra şi mi-aduc aminte de domnia sa, da' cum n-am avut cinstea a-l cunoaşte îndeaproape, mă îndoiesc că ştie ceva despre mine. Oricum, spune-i că omul pe care mărinimia sa l-a îndatorat se cheamă Le Pever şi e locotenent în reghimentul Angus, dar şi aşa tot nu mă ştie, a zis el pentru a doua oară, pierdut în gânduri; doar povestea mea s-o ştie, a adăogat apoi; rogu-te, spune-i căpitanului că eu sunt stegarul de la Breda şi că pe soața-mi a răpus-o un plumb, în brațele mele, pe când ne aflam împreună în cort.

— Mi-amintesc prea bine povestea, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, zisei eu.

— Ți-aminteşti cu adevărat, întrebă el, ştergându-şi ochii nu năframa, atunci cum oare aş putea s-o uit eu?

Zicând acestea, scoase din sân un inel ce părea legat de gât cu o Panglică şi-l sărută de două ori.

— Ia vino, Billy, spuse el, iar băiatul se apropie într-o clipită de pat şi, căzând în genunchi, luă inelul şi îl sărută la rându-i, apoi îl sărută pe tatăl său şi, şezând pe pat, izbucni în plâns.

— Aş dori, spuse unchiul Toby, cu un suspin adânc, aş dori s-adorm, Trim.

— 'Nălțimea Voastră este prea îngrijorat, răspunse căprarul. Să-i torn'Nălțimii Voastre un pahar de vin ca să meargă dimpreună cu luleaua?

— Te rog, Trim, făcu unchiul Toby. Îmi aduc aminte povestea stegarului şi a soaței sale dimpreună cu o împrejurare ce dânsul, din prea mare modestie, n-a mai pomenit-o, urmă unchiul Toby, suspinând din nou. Mi-aduc prea bine aminte că şi el, şi ea, dintr-o pricină ori alta (n-aş putea spune care), au fost căinați de întreg reghimentul; dară isprăveşte istorisirea începută.

— Am şi isprăvit, zise căprarul, că n-am mai putut sta şi i-am urât'Nălțimii Sale noapte bună; tânărul Le Fever se ridică de pe pat şi mă întovărăşi până la picioarele scării, iar pe când coboram, îmi spuse că veneau din Irlanda şi că mergeau să-şi ajungă din urmă reghimentul în Flandra. Dar vai, urmă căprarul, cel de pe urmă marş al locotenentului s-a sfârşit.

— Şi ce se va alege atunci de bietul lui băiat? strigă unchiul Toby.

Capitolul al optulea

Urmarea povestirii lui Le Fever

Este întru cinstea veşnică a unchiului Toby – măcar că spun asta numai pentru acei care, încleştaţi fiind între chemarea inimii şi cerinţele legii, nu ştiu încotro s-o apuce – că, în pofida faptului de a fi fost cufundat trup şi suflet în asedierea Dendermondului, o dată cu aliaţii al căror asediu se desfăşura cu atâta vlagă încât unchiul Toby abia mai pridiidea să-şi ia prânzul, cu toate acestea, zic, el părăsi Dendermond-ul, măcar că se aşezase într-o poziţiune întărită pe contraescarpă, şi se plecă cu toată luarea-aminte asupra nenorocirii celor de la han.

Poruncind doar să fie zăvorită poarta grădinii şi preschimbând astfel asediul, s-ar putea zice, într-o adevărată blocadă, lăsă Dendermond-ul în plata Domnului, să fie slobozit ori ba de regele franţuz, după cum găsea acesta de cuviinţă, şi prinse a cugeta numai cum ar putea să-i ajute pe bietul locotenent şi pe feciorul său.

Fiinţa milostivă care-şi revărsă harul asupra năpăstuiţilor o să te răsplătească pentru asta!

— Ai lăsat treaba neisprăvită, îi zise unchiul Toby caprarului, când acesta îl ajuta să se culce, şi-o să-ţi spui de ce, Trim. Mai întâi, când i-ai făgăduit lui Le Fever tot sprijinul meu, cum cheltuielile de boală şi de drum sunt mari şi cum ştiai că el nu e decât un biet locotenent, având de ţinut din simbrie şi pe feciorusău, nu i-ai făgăduit şi punga mea, că de-ar fi avut cumva trebuinţă de bani, ştii prea bine, Trim, banii mei sunt ca şi ai lui.

— 'Nălţimea Voastră ştie, spuse caprarul, că nu aveam poruncă.

— Adevărat, grăi unchiul Toby, ai făcut ceea ce se cuvine ca oştean, Trim, dar ai greşit nespus că om.

În al doilea rând, şi aci ai, nu-i tăgadă, aceeaşi scuză, urmă unchiul Toby, când i-ai făgăduit tot ceea ce am în casă trebuia să-i făgăduieşti şi casa mea. Un frate de arme bolnav trebuia să aibă cea mai bună locuinţă, Trim, şi de l-am avea aci cu noi, am putea să-l veghem şi să-l îngrijim. Tu eşti o doică cum nu se mai află, Trim, şi, mai cu îngrijirea ta, mai cu a bătrânei, a băiatului şi a mea laolaltă, poate îl ajutăm să se puie din nou pe picioare. Şi în douătrei săptămâni, adaose unchiul Toby cu un zâmbet, ar putea să umble.

— N-o să mai umble niciodată, nu, nu pe lumea aceasta, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, zise caprarul.

— Ba o să umble, spuse unchiul Toby, ridicându-se de pe marginea patului, cu un picior desculţ.

— Cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, rosti caprarul, n-o să mai meargă decât la ţintirim.

— O să meargă, tună unchiul Toby, mişcându-şi piciorul încălțat fără a înainta câtuşi de puțin, o să meargă la reghimentul lui.

— N-are s-o ducă până acolo, zise căprarul.

— O să-l sprijinim, grăi unchiul Toby.

— O să se prăbuşească până la urmă, zise căprarul, şi atunci ce se va alege de băiatul lui?

— N-o să se prăbuşească, rosti unchiul Toby cu hotărâre.

— Vai, durere! Orice am face, zise Trim, ținând morțiş la gândul său, săracu' tot o să se prăpădească.

— Nu se va prăpădi, pe Dumnezeu Atotputernicul, strigă unchiul Toby.

ÎNGERUL ÎNVINUIRII, care zbura la curtea de județ a cerului cu sudalmă, se înroşi înmânând-o, iar ÎNGERUL DIAC, aşternând-o pe hârtie, lăsă să cază o lacrimă pe slovă şi-o şterse astfel pentru totdeauna.

Capitolul al nouălea

Unchiul Toby se duse la masa de scris, luă punga şi o vârî în buzunarul nădragilor şi după ce îi porunci căprarului să caute un doftor dis-de-dimineață, se culcă şi adormi.

Capitolul al zecelea

Capitolul al unsprezecelea

Urmarea povestirii lui Le Fever

A doua zi dimineață, soarele strălucea în ochii fiecărui sătean în afară de cei ai lui Le Fever şi ai îndureratului său fiu. Mina rece a morții îi apăsa pleoapele şi nici nu apucă bine roata fântânii să se întoarcă o dată[1], când unchiul Toby, care se sculase cu un ceas mai devreme ca de obicei, intră în odaia locotenentului şi, fără vreo altă întimpinare ori dezvinovățire, se aşeză pe scaunul de lângă pat şi, în ciuda tuturor rânduielilor şi obiceiurilor, dădu la o parte perdeaua, aşa cum ar fi făcut-o cu un vechi prieten şi frate de arme, şi-l întrebă cum se simte, cum petrecuse noaptea, ce-i doare, unde-l doare şi cu ce îl poate ajuta şi, fără a-i da răgaz să răspunză la vreo întrebare, îi înfățişă planul ce-i pusese la cale dimpreună cu căprarul, noaptea trecută.

— Vei merge îndată acasă, Le Fever, spuse unchiul Toby, acasă la mine, o să chemăm un doftor să vedem ce ai, apoi aducem şi un spițer, căprarul va să-ți fie doică, iar eu o să fiu slujitorul dumitale, Le Fever!

Sinceritatea unchiului Toby, ce era nu *urmarea* familiarității, ci *pricina* ei, îți deschidea dintru început calea către sufletul lui şi-ți destăinuia bunătatea

inimii sale. Pe lângă această, mai era ceva în înfăţişarea, în glasul şi purtarea lui ce îndemna fără greş pe cei năpăstuiţi să caute adăpost la dânsul; astfel că înainte ca unchiul Toby să fi pomenit jumătate din mărinimoasele ajutoare ce le făgăduia tatălui, fiul se apropie pe nesimţite, aşezându-i-se lângă genunchi, şi, apucându-l de gulerul mundirului, îl trase spre dânsul. Sângele şi vioiciunea lui Le Fever, ce prinseseră să-şi încetinească mersul şi să se răcească, trăgându-se îndărăt către cea din urmă fortăreaţă a inimii, reînviară, ochii i se despăienjeniră o clipă, privi duios chipul unchiului Toby, aruncă apoi o privire băiatului şi firul acela, aşa plăpând cum era, nu se mai rupse.

Deodată firea secă din nou, ochii i se împăienjeniră iarăşi, pulsul prinse a bate în neorânduială, conteni, urmă a bate, zvâcni, se opri, bătu, se opri iarăşisă mai urmez?

— Nu.

Ard de nerăbdare să mă întorc la povestea mea încât ceea ce mai rămâne din povestea tânărului Le Fever, adicătelea de la această răspântie în viaţa lui până în clipa când unchiul Toby l-a recomandat să-mi fie preceptor, am să istorisesc în puţine cuvinte în capitolul ce urmează. Ceea ce trebuie să mai adaog la capitolul de faţă sunt următoarele.

Că unchiul Toby cu tânărul Le Fever de mână îl însoţi pe bietul locotenent, în fruntea alaiului de îngropăciune, pe drumul său din urmă.

Iar comandirul Dendermondului îi aduse răposatului toată cinstirea ostăşească cuvenită şi Yorick, de teamă să nu rămână mai prejos, îi aduse întreaga cinstire bisericească, îngropându-l în altarul bisericii. Şi se pare că mai ţinu şi o predică de îngropăciune – zic se *pare*, fiindcă Yorick avea obiceiul, ca toţi cei din cinul său, după câte cred, să însemneze pe întâia filă data, locul şi prilejul cu care a ţinut predica: la acestea mai adăoga întotdeauna vreo însemnare ori băgare de seamă despre predică, ce prea arare era întru lauda ei. Bunăoară: *Această predică despre credinţa iudaică nu-mi este cituşi de puţin pe plac. Măcar că recunosc că ea coprinde o sumedenie de cunoştinţe despre apă* şi *uscat*, *totul e atât de banal* şi *e însăilat În chip banal. E o compunere cât se poate de dezllnată*; *ce-o fi fost În capul meu*, cînd *am întocmit-o*?

N.B. *Vrednicia acestui text stă în aceea că el se potriveşte oricărei predici, iar a acestei predici, că se potriveşte oricărui text.*

*Pentru predica asta am să fiu dus la ştreang, căci am şterpelit cea mai mare parte din ea. Doftorul Paidagunes***1** *m-a dat în vileag.*

Pune hoţul să prinză pe hoţ.

Pe dosul a vreo cinci-şase predici stă scris, / *i. Şa, aşa*”, nimic mai mult; iar pe vreo două, *Moderato*”, ceea ce după câte mă pot dumiri din dicţionarul italienesc al lui Altieri, da’ judecind mai cu osebire după un căpătâi de sfoară verde ce pare a-i fi slujit drept bici lui Yorick şi cu care dânsul legă laolaltă cele

două predici însemnate cu „*Moderato*” şi cele şase cu) raşa, *aşa*”, îmi închipui, şi nu cred că mă înşel, că vroia să spuie acelaşi lucru. Vezi numai că e o predică în calea acestui prepus, anume că predicile însemnate cu, *JModerato*” sunt de cinci ori mai bune decât cele cu, *Aşa*, *aşa*”; vădesc o cunoaştere de zece ori mai adâncă a inimei omeneşti, ori de şaptezeci de ori mai

1. *Ecleziastul*, XII, 6.

1. Thomas Lister, de la Jesus College, Cambridge, profesorul lui Sterne.

mult duh şi mai multă căldură (şi ca să mă înalț cum se cuvine la punctul culminant), coprind de o mie de ori mai mult har şi, mai presus de orice, sunt neasemuit mai desfătătoare decât cele legate dimpreună cu ele, pentru care pricină, ori de câte ori predicile drama-ţiceşti ale lui Yorick vor fi înfăţişate lumii, măcar că am să păstrez doar una din cele însemnate, *A.şa*, *aşa*”, o să mă încumet să tipăresc cele două, *filoderato*” fără a sta în cumpănă. Ce-o fi vrut Yorick să spuie cu cuvintele *lentamente*, *tenute*, *grave* şi uneori *adagio*, privitor la compoziţiunile teologhiceşti, cuvinte cu care caracterizează unele din aceste predici, nu mai cutez a ghici. Sunt încă şi mai nedumerit când aflu a *l'octava alta*! pe una din ele, *con strepito* pe alta, *Siciliana* pe o a treia, *alia capella* pe a patra, *con l'arco* pe asta, *senza l'arco* pe cealaltă. Ştiu numai că aceştia sunt termeni muzicaliceşti şi înseamnă ceva, şi cum el era muzician, nu mă îndoiesc că întrebuinţând asemenea ciudate metafore despre predicile ce le avea de alcătuit, ele înfăţişau pentru dânsul felurite înţelesuri, măcar că nu şi pentru alţii.

Printre acestea se află şi predica aceea ce mi-a abătut până în chip neiertat din cale. Predica ţinută la îngropăciunea bietului Le Fever, aşternută foarte frumos, s-ar zice după o ciornă însăilată în pripă. Aceasta îmi atrage mai cu osebire luarea-aminte fiindcă pare să-i fi fost cel mai mult pe plac. E vorba despre muritori şi moarte şi zisa predică este legată în lung şi de-a curmezişul cu un fir gros de lână şi apoi făcută sul şi răsucită într-o jumătate de coală de hârtie albastră soioasă, ce pare a fi slujit cândva de învelitoare unui almanah şi duhneşte de te doboară a doftorii pentru căi. Uneori mă îndoiesc că aceste semne de umilinţă fură plănuite cu tot dinadinsul, fiindcă la sfârşitul predicii (nu la început), ceea ce o osebeşte de toate celelalte, stă scris – Bravo!

Măcar că nu e prea bătător la ochi, fiind la cel puţin doi inci şi jumătate subt cel din urmă rând al predicii, taman la marginea filei şi în colţul drept care, precum bine ştiţi, e îndeobşte acoperit de degetul cel mare; şi, de e să fim drepţi, pe deasupra mai e scris şi cu o pană de corb aşa de subţire şi într-o trăsătură italienească măruntă că anevoie îţi atrage luarea-aminte fie că pui, ori nu,

degetul acolo; aşadar, judecând după *chipul cum e scris*, e pe jumătate dezvinovăţit-Ba, fiind scris şi cu o cerneală apătoasă din cale-afară, de-abia se mai poate desluşi, e mai curând un *ritratt0[1]* al umbrei deşertăciunii decât DEŞERTĂCIUNEA însăşi, semănând mai curând cu un gând părelnic de trecătoare încuviinţare, ce se cuibăreşte în taină în inima predicatorului, decât o mărturie ţipătoare, zvârlita necuviincios în faţa lumii-

1. Portret (it.).

În pofida acestor dovezi ce-i scad din vină, bag seamă că dând aceasta în vileag nu aduc nici o cinstire firii sfielnice a lui Yorick, da', vezi bine, toţi oamenii au cusururile lor şi ceea ce împuţinează şi mai mult vina şi o şterge aproape cu totul e faptul că pomenitul cuvânt a fost câtăva vreme mai apoi tăiat (precum se poate vedea din cerneala de altă culoare) taman la mijloc, cu o linie în chipul acesta: BRAVO, de parcă Yorick şi-ar fi luat vorba îndărăt, ori ar fi fost ruşinat de opiniunea ce avusese cândva despre această predică. Aceste scurte observaţiuni privitoare la predicile sale erau scrise întotdeauna, afară de astă dată, pe fila lor cea dintâi, ce-i slujea drept învelitoare şi îndeobşte pe faţa dinlăuntru de lângă text, da' la sfârşit, unde avea, poate, cinci-şase file, ba uneori chiar şi douăzeci, ca să se desfăşoare nestingherit, făcuse un ocol mare şi înfocat de parcă ar fi folosit împrejurarea ca să-şi verse focul, slobozind împotriva viţiului câteva săgeţi mai zglobii decât i-ar fi îngăduit altminteri tipicul amvonului. Măcar că se asemuiesc cu husarii ce se hărţuie uşurel şi fără vreo rânduială, acestea sunt nu mai puţin nişte ajutoare de partea virtuţii. Spune-mi, atunci, *Mynheer Vander Blonederdondergewdenstronke*, de ce n-ar fi date la iveală împreună cu celelalte?

Capitolul al doisprezecelea

După ce unchiul Toby preschimbă totul în bani şi încheie toate socotelile lui Le Fever cu trimisul reghimentului şi cu restul lumii, nu mai rămase altceva decât un vechi mundir ostăşesc şi o spadă, aşa încât avu de întimpinat prea puţină împotrivire din partea lumii când luă în mâna diriguirea moştenirii răposatului. Mundirul, unchiul Toby îl dărui căprarului.

— Să-l porţi, Trim, câtă vreme te-o ţine, întru pomenirea bietului locotenent, zise unchiul Toby. Iar asta, urmă el, luând în mâna spada şi scoţând-o din teacă pe când rostea aceste vorbe, iar asta, Le Fever, o păstrez pentru tine, e toată averea, urmă unchiul Toby, atârnând-o de un cârlig şi arătând cu degetul spre ea, e toată averea, dragul meu Le Fever, ce ţi-a lăsat-o Dumnezeu; de ţi-a hărăzit şi o inimă să-ţi croieşti drum cu ea în lume şi te vei purta ca un om de cinste, mai mult nici că ne trebuie. Îndată ce unchiul Toby aşeză temelia şi-l

învăţă pe tânărul Le Fever să înscrie un poligon regulat într-un cerc, îi trimise la o şcoală publică unde, în afară de Rusalii şi de Crăciun, când căprarul se înfăţişa fără greş să-l ia acasă, a rămas până în primăvara celui de-al şaptesprezecelea văleat, când vestea despre împăratul ce-şi trimitea ostile în Ungaria să se războiască cu turcii aprinse o scânteie în pieptul tânărului care, părăsind greceasca şi latineasca fără să ceară îngăduinţa nimănui, căzu în genunchi în faţa unchiului Toby şi îl rugă să-i dea spada tătânelui său şi totodată încuviinţarea a merge să-şi încerce norocul subt porunca lui Eugen[1] în două rânduri unchiul Toby îşi uită de rană şi strigă:

— Le Fever, te întovărăşesc, să lupţi alăturea de mine.

Şi în două rânduri îşi duse mâna la vintre, plecându-şi capul cu amărăciune şi întristare.

Unchiul Toby scoase spada din cui, unde stătuse neatinsă de la moartea locotenentului, i-o dădu căprarului s-o ascuţă şi, ţiindu-l pe Le Fever doar două săptămâni ca să-i rostuiască straiele şi să-i rânduiască drumul la Livorno, îi puse spada în mina.

— De eşti viteaz, Le Fever, ea n-o să te părăsească la nevoie, da' Norocul, zise dânsul (niţel îngândurat), Norocul te poate lăsa. Şi de te părăseşte, mai zise unchiul Toby îmbrăţişându-l, întoarce-te la mine, Le Fever, şi o să-ţi croim un alt drum.

Nici cea mai mare strâmbătate n-ar fi apăsat mai tare inima lui Le Fever decât bunătatea părintească a unchiului Toby; se despărţi de dânsul aşa cum se despart fiii cei mai vrednici de taţii cei mai buni – vărsară lacrimi amândoi şi, sărutându-l pentru cea din urmă oară, unchiul Toby îi strecură în palmă şasezeci de galbeni legaţi într-o pungă veche ce-o avea de la tatăl lui, în care se afla şi inelul mamei tânărului, şi rugă pe Domnul să-l binecuvânteze.

Capitolul al treisprezecelea

Le Fever ajunse în oastea împărătească taman la vreme ca să mai poată cerca fierul din care îi era făurită spada la înfrângerea turcilor înaintea Belgradului, însă un şir de împrejurări nedrepte îl urmări de-atunci încolo, călcându-i cu îndârjire pe urme, vreme de patru ani; ţinu piept acestor lovituri ale soartei până la urmă, când boala îl răpuse la Marsilia, de unde îi scrise unchiului Toby carte, spuindu-i că-şi irosise vremea, slujbele, sănătatea, pe scurt, totul în afară de spadă; şi că aşteaptă întâia corabie ca să se întoarcă la dânsul.

Cum epistola ajunse în mâna unchiului Toby cam cu şase săptămâni înainte de pocinogul lui Susannah, Le Fever era aşteptat să sosească din ceas în ceas; şi unchiul Toby se gândea numai la el, în vreme ce tata le înfăţişa lui şi lui

Yorick cum socoate dumnealui că trebuie să fie preceptorul ce l-ar alege pentru mine: cum însă unchiul Toby îl socoti pe tata la început cam prea cusurgiu în cerințele sale, se feri a pomeni numele lui Le Fever, până în clipa când portretul înfățișat de tata, mulțumită întreruperii lui Yorick, oprindu-se pe neaşteptate

1. Eugen, prinț de Savoia (1663-1736), feldmareşal al armatelor imperial la omul ce ar trebui să fie blând, mărinimos şi bun, îi aduse unchiului Toby în minte chipul lui Le Fever şi năzuințele lui cu atâta tărie, că se sculă numaidecât din jilț şi puind jos luleaua ca să coprinză amândouă mâinile tatei:

— Îngăduie-mi, frate Shandy, glăsui el, să ți-l încredințez pe fiul bietului Le Fever.

— Te rog şi eu din suflet, adaose Yorick.

— Are o inimă bună, spuse unchiul Toby.

— Şi cutezătoare, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, adaogă căprarul.

— Inimile cele mai bune sunt întotdeauna cele mai cutezătoare, Trim, răspunse unchiul Toby.

— Şi cei mai mari fricoşi, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, din reghimentul nostru, au fost şi cei mai mari netrebnici. Bunăoară, sergentul Kumber şi stegarul...

— O să vorbim despre ei altă dată, grăi tata.

Capitolul al patrusprezecelea

Ce lume veselă şi voioasă ar fi cea de față, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, de n-ar fi hățişul acela cu neputință de descurcat al datoriilor, grijilor, necazurilor, lipsurilor, neajunsurilor, nemulțumirilor, întristărilor, întinselor averi lăsate soațelor de către soți, dărilor şi minciunilor!

Doftorul Slop, ca un pui de târfa ce era, precum îi zicea tata după aceea, mă ponegri de moarte, ca să se ridice pe sine în slăvi; înfă-țişând întâmplarea cu Susannah de o mie de ori mai cumplită decât fusese în fapt, aşa că nici nu apucă să treacă bine săptămână că toată lumea zicea săracul jupân Shandy ****** ****** pe de-a întregul. Şi GURA LUMII, căreia-i place ca totul să fie îndoit, se lega cu jurământ, peste trei zile, că văzuse cu ochii ei – şi, ca de obicei, toată lumea dădu crezare mărturiei sale – „Că fereastra odăii copiilor nu numai că – Ci, că aşijderea."

De-ar fi putut fi lumea chemată la județ ca un singur om, tata ar fi dat-o în judecată şi nu s-ar fi lăsat cu una, cu două; dar să se certe cu oamenii din pricina asta, mai ales că toți cei care pomeniseră pătărania arătaseră cea mai mare compătimire, ar fi însemnat să-i ia în batjocură pe cei mai buni prieteni ai săi.

Da’ vezi bine, şi să încuviinţeze acest zvon în tăcere însemna să recunoască pe faţă, cel puţin după părerea a jumătate din lume, şi iarăşi, să facă zarvă dezminţindu-l, ar fi însemnat să-l întărească cu aceeaşi putere în ochii celeilalte jumătăţi.

— Aflatu-s-a oare vreodată un biet boiernaş într-o asemenea încurcătură? zise tata.

— L-aş scoate în piaţă, zise unchiul Toby, să-l vază lumea.

— N-ar sluji la nimic, zise tata.

Capitolul al cincisprezecelea

Oricum, tot am să-l îmbrac în nădragi, rosti tata, zică lumea ce-o zice.

Capitolul al şasesprezecelea

Sunt o mie de hotărâri, prea bunul meu domn, privind rânduielile bisericii şi ale cârmuirii cât şi altele, prea bună doamnă, ce privesc treburile mai personale, ce măcar că par tuturor a fi fost luate şi împlinite într-un chip pripit, nesăbuit şi nechibzuit, au fost, cu toate astea (şi de-am fi putut intra în cabinet, domnia ta ori eu însumi, ori de-am fi stat după perdea, am fi văzut că aşa este), cântărite, cumpănite şi cugetate, chibzuite, rânduite, întoarse şi cercetate pe toate feţele cu atâta rostuială că ZEIŢA CHIBZUINŢEI însăşi (n-am să mă apuc să-i dovedesc existenţa acum) n-ar fi putut să-şi dorească mai mult ori să potrivească lucrurile mai bine. Hotărârea tatei de a mă îmbrăca în nădragi făcea parte dintre acestea, şi măcar că a fost luată pe nepusă masă, dintr-o pornire mânioasă şi sfidând întreaga omenire, fusese cumpănită în toate felurile cu chibzuinţă de tata şi de mama cam cu o lună înainte, în două osebite *divanuri de judeţ*, ţinute de tata întru acest sfârşit. Am să lămuresc ce e cu aceste divanuri de judeţ în capitolul ce urmează; şi în capitolul ce vine după următorul, o să păşeşti împreună cu mine, prea bună doamnă, după perdea, ca să auzi singură în ce fel şi chip tata şi mama au pus la cale această tărăşenie a nădragilor, din care vei putea să-ţi faci o părere de cum rânduiau dânşii lucrurile mai mărunte.

Capitolul al şaptesprezecelea

Străvechii goţi din Germania, care (precum ne încredinţează învăţatul Cluverius**1**) s-au statornicit întâi în ţinutul dintre Vistula şi Oder şi s-au împreunat mai apoi cu herculii, bugienii şi alte neamuri vandalice, aveau cu toţii înţeleptul obicei de a chibzui de două ori orice treburi însemnate privitoare la

ocârmuire, adicătelea o dată beți şi o dată treji; beți, pentru ca sfatul lor să nu fie lipsit de cutezanță, şi treji, ca să-şi păstreze chibzuință.

Or, cum tata nu bea nimic altceva decât apă, stătu multă vreme la grea cumpănă cum să facă să tragă tot atâtea foloase de pe urma acestui adevăr, cât din toate celelalte lucruri pe care cei vechi le-au făcut ori le-au spus; şi abia în cel de-al şaptelea

an de căsnicie, după nenumărate încercări şi plănuiri sterpe, a aflat un mijloc ce slujea acestui țel, anume că ori de câte ori avea de luat o hotărâre grea şi însemnată în familie, hotărâre care cerea multă chibzuință şi multă cutezanță, el statornicea ca întâia noapte de duminică din lună şi noaptea de sâmbăta dinaintea ei, să se sfătuiască, în pat, cu mama: în care chip, de socotiți, prea bunul meu domn, în sinea domniei

* * * * * * * * *
* * * * * * * * *
* * * * * * * !

1. În engl. *Beds ofjustice* – tălmăcire literară, glumeață, a expresiei franceze *lit de justice* (reuniune solemnă a parlamentului francez sub preşedinția regelui).

Tata le numea în şagă *divanuri de județ*, căci în urma celor două sfaturi ținute în aceste două stări osebite ajungea la o cale de mijloc ce mulțumea înțelepciunea, de parcă tata s-ar fi îmbătat şi s-ar fi trezit din beție de o sută de ori.

Nu trebuie tăinuit că asta răspunde pe de-a-ntregul trebuințelor unei discuțiuni literare ca şi ostăşeşti ori conjugale, însă nu orice autor poate să cerce a face ceea ce au făcut goții şi vandalii, ori, de poate, să fie întotdeauna întru sănătatea trupului său, iar de face precum a făcut tata, sunt pe deplin încredințat că şi întru a sufletului său.

Calea mea e aceasta:

În toate discuțiunile grele şi spinoase (şi Dumnezeu ştie că sunt destule asemenea discuțiuni în cartea mea), unde văd că nu pot face un pas fără primejdia de a-mi aprinde paie în cap cu Luminățiile ori Preasfințiile Lor, scriu jumătate cu *burta plină* şi jumate pe *inima goală*, ori scriu cu burta plină şi îndrept pe inima goală, ori scriu pe inima goală şi îndrept cu burta plină, că e totuna.

1. Philip Cluver (ius) (1580-1623), geograf şi anticar german.

Aşa încât, abătându-mă mai puțin de la planul tatei decât s-a abătut el de la al goților, mă simt aidoma lui în întâiul divan de județ şi nu mai prejos de dânsul în cel de-al doilea. Aceste urmări osebite şi aproape de neîmpăcat îşi trag obârşia deopotrivă din rânduiala prea înțeleaptă şi minunată a firii pentru care

fie a ei întreaga cinstire. Tot ceea ce putem face e să cercăm a întrebuința această rânduială întru îmbunătățirea şi mai iscusita făurire a artei şi a ştiințelor.

Bunăoară, eu când scriu cu burta plină, scriu de parcă n-am să mai scriu pe inima goală câte zile oi mai trăi, adică scriu slobod de grijile şi năpastele lumii. Nu stau să-mi prenumăr cicatricile şi închipuirea mea nu pătrunde şi cotloanele şi ungherele întunecate ca să prorocească loviturile de jungher ce le-oi primi. Într-un cuvânt, pana mea îşi urmează singură calea şi scriu deopotrivă din preaplinul inimii ca şi al burții.

Însă când, cu-ngăduința'Nălțimilor Voastre, compun pe inima goală, e o altă poveste. Privesc lumea cu toată luarea-aminte şi respectul cuvenit şi am tot atâta din temeinica virtute a prevederii (câtă vreme mă ține), precât cei mai buni dintre domniile voastre.

Aşadar, în aceste două chipuri eu scriu o carte *shandiană* cuviincioasă, ciudată şi glumeață ce înveseli-vă-va tuturor rima.

Şi mintea aşijderea, numai s-o pricepeți.

Capitolul al optsprezecelea

— Ar trebui să începem, zise tata, întorcându-se pe jumătate în pat şi apropiindu-şi nițel perna de a mamei, în vreme ce deschidea sfatul. Ar trebui să începem a ne gândi, doamnă Shandy, să-l îmbrăcăm pe flăcăul asta în nădragi.

— Că bine zici, spuse mama.

— O tot amânam, draga mea, glăsui tata, e mai mare ruşinea.

— Aşa zic şi eu, domnule Shandy.

— Doar băiatul e foarte arătos în pieptar şi hăinuță.

— E într-adevăr foarte chipeş în ele, răspunse mama.

— De aceea, urmă tata, aproape c-am face un păcat să i le scoatem.

— Curat păcat, zise mama.

— Flăcăul creşte foarte înalt, i-o întoarse tata.

— E foarte înalt pentru anii lui, la drept vorbind, zise mama.

— Nu îmi pot închipui, glăsui tata (lungind fiecare vorbă), cu cine naiba poate să semene.

— N-aş putea spune nici să mă tai, grăi mama.

— Hm! făcu tata. (Dialogul conteni o clipă.)

— Eu sunt foarte scund, urmă tata cu gravitate.

— Eşti foarte scund, domnule Shandy, zise mama.

— Hm! făcu iarăşi tata ca pentru sine; după care îşi trase perna nițel mai departe de a mamei şi, întorcându-se pe partea cealaltă, sfatul se curmă preț de trei minute şi jumătate.

— Când o să-i facem nădragii ăştia, strigă tata, ridicând glasul, o să arate într-înşii ca o maimuţă.

— La început n-o să se simtă la largul lui, răspunse mama.

— Mare noroc de nu se va întâmpla ceva şi mai rău, adaose tata.

— Da, mare noroc, făcu mama.

— Socot, întoarse tata răspuns, c-o să fie întocmai ca alţi prunci.

— Întocmai, zise mama.

— Cu toate că mi-ar părea rău să fie aşa, întregi tata; şi aci sfatul se poticni din nou.

— Ar trebui să-i facem din piele, spuse tata, întorcându-se din nou pe partea cealaltă.

— Aşa o să-l ţină mai mult, zise mama.

— Dar să nu fie căptuşiţi, răspunse tata.

— Nu, zise mama.

— Ar fi mai bine să-i facem din barhet, cuvinta tata.

— Nimic nu poate fi mai bun decât asta, glăsui mama.

— Afară de muselină, răspunse tata.

— E cea mai bună, făcu mama.

— Da' nici să nu-l omorâm cu zile, îi curmă tata vorba.

— Să nu-l omorâm, făcu mama.

Şi cu asta dialogul se împotmoli din nou.

— Sunt hotărât însă, rosti tata, curmând tăcerea pentru a patra oară, să nu-i fac buzunare.

— Nu are trebuinţă de ele, grăi mama.

— Voiesc să zic la haină şi la vestă, strigă tata.

— Şi eu tot asta am vrut să zic, răspunse mama.

— Măcar că de capătă o sfârlează, ori un titirez – sărăcuţii! pentru ei asta e precum coroana şi schiptrul – trebuie să aibă unde să le ţie.

— Porunceşte să-i facă aşa cum îţi place, domnule Shandy, zise mama.

— Dar dumneata nu crezi că e bine aşa? adaose tata, stăruind ca s-o silească a da un răspuns hotărât.

— E prea bine, zise mama, dacă-ţi place dumitale, domnule Shandy.

— Ei na-ţi-o bună că ţi-am dres-o, făcu tata, ieşindu-şi din fire. Dacă-mi place mie! Dumneata, doamnă Shandy, n-ai să osebeşti niciodată şi nici n-am să te pot face să osebeşti ceea ce e plăcut de ceea ce se cuvine.

Acestea se petreceau duminecă noaptea; mai departe nu se spune în ast capitol.

Capitolul al nouăsprezecelea

După ce tata pusese la cale dimpreună cu mama tărăşenia cu nădragii, el se sfătui şi cu Albertus Rubenius[1] în această privință; dar Albertus Rubenius se purtă cu tata de zece ori mai rău în vremea sfatului (dacă acest lucru e cu putință) decât se purtase tata cu mama; cum Rubenius scrisese un quarto înadins, *De re Vestiaria Veterum*, era de aşteptat ca el să-l dumirească pe tata. Ți-ai găsit-o însă, tata ar fi putut mai degrabă să cerce a afla cele şapte virtuți de căpetenie într-o barbă lungă, decât să scoată un cuvințel măcar de la Rubenius.

Rubenius îi împărtăşi tatei o sumedenie de amănunte despre toate celelalte veşminte din vechime; îi înfățişă pe larg, mulțumitor:

Togă, ori mantia largă.

Hlamida.

Epoda.

Tunica ori vestonul.

Synthesis.

Paenula.

Lacema cu cucullus-ul ei.

Paludamentum.

Praetexta.

Sagum ori haina ostăşească.

Trabea care, precum zice Suetonius, era de trei feluri.

— Da' ce legătură au toate astea cu nădragii? zise tata. Rubenius îl îmbie cu tot felul de încălțări ce aveau mare căutare la romani. Îi înfățişă:

Botinele răscroite.

Botinele închise.

Pantofii de casă.

Galanții.

Sandalele histrionilor comici.

Coturnii.

Şi ciubotele ostăşeşti cu ținte, de care pomeneşte Juvenal. Apoi:

Saboții.

Sandalele cu talpă groasă.

Papucii.

Ciubotele de piele neargăsită.

Sandalele cu curele.

1. Albertus Rubenius (Albert Rubens) (1618-1657), fiul marelui pictor, anticar flămând, autor al tratatului *Despre veşmintele celor vechi*.

Încălțările de pâslă.

Încălțările de pânză.

Încălţările cu şireturi.

Încălţările împletite.

Calceus incisus.

Şi *Calceus rostratus.*

Rubenius îi arătă tatei cât de bine se potrivea fiecare, în ce chip se legau, cu ce eghilete, curele, cureluşe, şireturi, panglicuţe, paftale, cătărămi şi copei.

— Da' eu voiesc a afla ce e cu nădragii, zise tata.

De la Albertus Rubenius tata află că romanii făceau ştofe de felurite ţesături, unele tot de o coloare, altele vrâstate, altele cu băteală de mătase şi aur şi urzeală de lână, că pânza n-a început a fi întrebuinţată decât către sfârşitul împărăţiei, când eghiptenii, venind să se statornicească la romani, au adus-o cu dânşii.

Că oamenii avuţi şi de viţă nobilă se osebeau prin veşminte subţiri şi albe, care coloare (alături de purpură, ce era menită dregătorilor celor mai de vază) o îndrăgeau cu osebire şi o purtau de ziua de naştere şi la serbările publice.

Că, după cum zic cei mai de seamă istorici ai acelor vremi, ei îşi dădeau des veşmintele la spălătorie, să le cureţe şi să le albească; oamenii de rând însă, ca să nu dea de cheltuială, purtau îndeobşte veşminte de coloare cafenie şi cu o ţesătură ceva mai aspră, până aproape de începutul domniei împăratului Augustus, când robul se îmbrăca la fel ca stăpânul şi toate osebirile de îmbrăcăminte s-au şters, în afară de *latus clavus* **1**.

— Da' ce era *latus clavus*? întrebă tata.

Rubenius îi dezluşi că această nedumerire n-a fost încă limpezită de învăţaţi: că Egnatius**2**, Sigonius**3**, Bossius Ticinensis**4**, Bayfius**5**, Budoeus, Salmasius, Lipsius, Lazius**6**, Isaac Casaubon**7** şi Giuseppe Scaliger, erau fiecare de altă părere, şi că el avea o altă părere decât dânşii; că unii îl socoteau a fi nasturele, alţii chiar vesmântul, iar alţii

1. Bandă lată de purpură pe partea din faţă a tunicii senatorilor. Sterne atribuie în glumă acestui termen un înţeles tainic şi controversat.

2. Egnatius (Egnazio Giovanni Battista Cipelli) (1478-1553), literat şi erudit italian.

3. Sigonius (Carlo Sigonio) (1524-1584), erudit italian.

4. Bossius Ticinensis (Girolamo Bosso) (n. 1588), istoric şi literat italian, autor al tratatului *Comentarii asupra togii romane*.

5. Bayfius (Lazăre de Baif), (ni. 1547), diplomat şi literat francez, autor al tratatului *Despre veşminte*.

6. Lazius (1514-1565), istoric german.

7. Isaac Casaubon (1559-1614), critic şi teolog elvețian.

i doar coloarea. Că prea învățatul Bayfius, în a sa lucrare *Despre veşmintele celor vechi*, cap. 12, mărturiseşte pe față că nu ştie ce este, o fâşie, un buton de guler, un bumb, o cataramă, o copcă, ori o gaică cu zăvor.

Tata pierdu calul, dar rămase în şa.

— E vorba de *agrafă* şi *cheotoare*, făcu el şi porunci să-mi facă nădragi cu agrafe şi cheotoare.

Capitolul al douăzecilea

Şi acum şi-vom marturi unui nou şir de întâmplări.

Să lăsăm, aşadară, nădragii în seama croitorului şi a tatei, ce-i supraveghează cu toiagul, cetindu-i, când acesta se aşterne pe lucru, o predică despre *latus clavus*, şi arătându-i locul alevea de la cingătoare unde se hotărâse să-l coasă.

S-o lăsăm, aşadar, şi pe mama (cea mai credincioasă dintre toți Pococuranții**1** neamului femeiesc!), nepăsătoare față de acestea, ca de altfel față de tot ceea ce o privea, adicătelea nepăsându-i de o să fie făcuți aşa ori altminteri, ci doar făcuți să fie.

Să-l lăsăm aşijderea şi pe Slop să culeagă toate roadele ponegririi mele.

Să-l lăsăm şi pe bietul Le Fever să se înzdrăvenească şi să vie acasă de la Marsilia cum o putea.

Şi în cele din urmă, fiindcă este şi lucrul cel mai anevoios – Să lăsăm, de e cu putință, şi persoana mea deoparte; însă asta nu se poate. Eu trebuie să vă întovărăşesc până la capătul povestirii.

Capitolul al douăzeci şi unulea

Dacă cetitorul nu are o înfățişare limpede despre câmpul de vreun sfert de pogon ce se întindea la capătul grădinii de zarzavat a unchiului Toby şi care a fost scena atâtor ceasuri de desfătare, apoi vina nu este a mea, ci a închipuirii sale; căci sunt încredințat că vi l-am înfățişat aşa de amănunțit, încât mă ruşinez eu însumi.

Când, într-o după-amiază SOARTA scrută marile împliniri ale viitorimii şi îşi aminti cărui țel îi fusese menit acest petic de pământ printr-un zapis ferecat în fier, făcu un semn de încuviințare către FIRE şi asta fu de ajuns. FIREA aruncă peste dânsul jumătate de

1. Pococurante, personaj din *Candide* de Voltaire. 338

cazma din îngrăşământul cel mai roditor, amestecat taman cu *atâta* lut cât trebui ca să păstreze neştirbite formele unghiurilor şi adânciturilor şi cât să nu se prinză de cazma şi să prefacă asemenea întărituri, de o slăvită frumusețe, în nişte lucruri nesuferite pe vreme rea.

Unchiul Toby sosi de la Londra, după cum aflat-a cetitorul, cu aproape toate planurile târgurilor întărite din Italia şi Flandra; aşadar, ducele de Mariborough ori aliații n-aveau decât să asedieze orice târg li s-ar fi năzărit, că unchiul Toby era gata să-i urmeze.

Calea sa, cum nu se poate mai simplă, se înfățişa astfel: îndată ce un târg era investit în oaste (ori mai degrabă îndată ce se afla gândul vrăjmaşului), unchiul Toby îi făcea planul (fie el orice târg ar fi fost) şi îl înălța la scară până la mărimea câmpului său de joc, pe suprafața căruia transpunea liniile de pe hârtie cu ajutorul unui ghem mare de sfoară şi a mai multor țăruşi înfipți în pământ la înălțimea unghiurilor şi redanelor, luând apoi profilul locului dimpreună cu întăriturile, ca să statornicească adâncimea şi aplecarea şanțurilor, unghiul de înclinare a glacisului şi înălțimea precisă a feluritelor banchete, parapeturi ş.a.m.d., îl punea pe căprar la lucru şi treaba mergea găitan.

Mai cu felul pământului, mai cu felul lucrului însuşi şi mai presus de toate mulțumită felului de a fi al unchiului Toby, ce zăbovea prin preajmă de dimineață până-n seară, sporovăind prieteneşte cu căprarul despre isprăvi trecute, TREABA se făcea pe nesimțite. Când fortăreața era isprăvită în felul acesta şi aşezată într-o pozițiune cuvenită de apărare, era investită, şi unchiul Toby dimpreună cu căprarul trăgeau întâia lor paralelă.

Rog să nu fiu întrerupt din istorisire spunându-mi-se că *întâia paralelă trebuie să fie la o depărtare de cel puțin trei sute de stânjeni de fortăreața principală* şi *că eu nu i-am lăsat nici măcar o şchioapă*, căci unchiul Toby se încumetă să încălce grădina sa de zarzavat, ca să-şi întinză întăriturile de pe câmpul de joc, din care pricină trăgea îndeobşte întâia şi a doua paralelă între două rânduri de varză şi conopidă, o cale ale cărei foloase şi neajunsuri o să le înfățişăm pe larg în povestea campaniilor unchiului Toby şi ale căprarului, pe care aci o însăilez doară şi am s-o isprăvesc, de nu mă înşel, în trei file (dar nu poți şti niciodată). Campaniile vor coprinde fiecare câte un tom, de aceea mă tem că de le-aş înfățişa în coprinsul cărții, cum plănuiam odată, aş atârna o greutate prea mare în circa unei scrieri atât de firave ca aceasta.

Ar fi neîndoios mai bine să fie tipărite aparte – o să mai cugetăm –, aşa că deocamdată mulţumiţi-va cu scurta înfăţişare ce urmează mai la vale.

Capitolul al douăzeci şi doilea

Când fură isprăvite târgul şi întăriturile sale, unchiul Toby şi căprarul prinseră să tragă întâia paralelă – nu la întâmplare sau oricum, ci din aceleaşi puncte şi la aceeaşi depărtare ca şi aliaţii, şi potrivindu-şi şanţurile şi atacurile după veştile pe care unchiul Toby le află din jurnale în fiece zi, o ţinură aşa, tot asediul, în pas cu aliaţii. Când ducele de Mariborough se aşeza într-o poziţiune cucerită de la inamic, unchiul Toby făcea aşijderea. Şi când faţa unui bastion era surpată ori când o apărare era doborâtă, căprarul lua târnăcopul şi făcea aidoma, şi aşa mai departe, câştigând teren şi luând în stăpânire întăriturile una după alta, până când târgul le cădea în mina.

Pentru oricine se bucură de bucuria altora, privelişte mai frumoasă nu s-ar fi aflat în toată lumea, decât să fi stat în spatele gardului de tisă, într-o dimineaţă, când sosea poştaşul, şi să fi văzut voioşia cu care unchiul Toby, urmat de Trim, pornea la atac când ducele de Mariborough făcuse o străpungere prielnică în trupul principal al fortăreţei; unul ţinând în mâna „Gazeta” 1, celălalt, cu o sapă pe umăr, gata să împlinească poruncile, după cum cereau veştile. Ce sclipire de curată biruinţă în privirile unchiului Toby când mărşăluia spre metereze! Ce plăcere nesfârşită i se oglindea în priviri când, stând deasupra căprarului, îi cetea frază de zece ori, slovă cu slovă, că nu care cumva, lucrând, să greşească şi să facă străpungerea mai largă ori mai strimtă cu un deget! Dar când bătu toba la închinarea cetăţii şi căprarul îl ajută pe unchiul Toby să urce pe metereze, venind în urmă-i cu stindardul în mâna ca să-l înfigă în vârf! O, cerule! Pământ! Mare! Dar la ce slujeşte invocaţia – cu toate stihiile voastre, umede ori uscate, n-aţi fi putut nicicând încropi o licoare mai îmbătătoare.

Şi în ast chip prea fericit, ani în şir, necurmat, numai arareori când vântul bătea dinspre apus câte o săptămână ori zece zile la rând şi întârzia poşta din Flandra, ţiindu-i în chinurile aşteptării – care totuşi erau pline de dulceaţă – în ast chip zic, unchiul Toby şi Trim hălăduiră ani şi ani, născocind în fiece an, iar uneori în fiece lună, când unul, când celălalt, o nouă mijlocire ori idee întru desăvârşirea operaţiunilor, ceea ce isca prilejuri de tot atâtea noi bucurii când le înfăptuiau.

În anul dintii, ei duseră campania de la început până la sfârşit după calea simplă şi lesnicioasă pe care am înfăţişat-o.

În cel de-al doilea an, în care unchiul Toby luă Liege-ul şi Ruremond-ul, socoti că acum îşi poate îngădui cheltuiala să clădească

1. E vorba de gazeta guvernamentală *London Gazette*, care a început să apară la finele secolului al XVII-lea.

patru punți ridicătoare, arătoase, două dintre care au fost înfățişate în amănunțime în cea dintâi parte a scrierii mele.

Pe la sfârşitul aceluiaşi an, puse de i se durară două porți cu portculise.

Mai apoi, acestea au fost astfel schimbate, că fiecare vergea a grilajului se lăsa jos în parte, ceea ce era, vezi bine, mai lesnicios; iar în iarna aceluiaşi an, în loc să-şi ia un nou rând de veşminte, precum făcea întotdeauna de Crăciun, unchiul Toby se cadorisi cu o prea frumoasă gheretă de strajă, aşezând-o în colțul câmpului de joc şi lăsând între ea şi poalele povârnişului un fel de esplanadă mică, pe care el şi căprarul chibzuiau şi țineau sfaturi de bătaie.

Ghereta slujea de adăpost la vreme de ploaie.

Toate acestea fură zugrăvite în alb de trei ori în primăvara ce urmă, ceea ce îi îngădui unchiului Toby să înceapă bătălia cu mare pohfală.

Tata îi spunea adesea lui Yorick că dacă oricare alt muritor ar fi făcut acest lucru în afară de fratele său Toby, toată lumea l-ar fi socotit una din cele mai meşteşugite satire împotriva lăudăroşeniei şi înfumurării cu care, de la începutul războiului, dar mai cu seamă în anul acela, Ludovic al XVI-lea pornise la luptă.

— Nu-i stă însă în fire fratelui meu Toby, suflet blajin, adaose tata, să jignească pe cineva.

Dară să urmăm.

Capitolul al douăzeci şi treilea

Se cade să spun că deşi cuvântul târg e adesea pomenit în campania din întâiul an, pe atunci nu se afla niciunul în coprinsul poligonului; asta a venit abia în vara ce a urmat primăverii când au fost zugrăvite podurile şi gheretă, adică în cel de-al treilea an al campaniilor unchiului Toby, când, după ce luase pe rând Amberg, Bonn şi Rhinberg, Huy şi Limbourg, căprarului i-a trecut prin minte că n-avea nici o noimă să vorbeşti despre ocuparea atâtor târguri *fără să ai măcar un singur târg că mostră* şi i-a spus unchiului Toby că ar trebui să puie să li se clădească un târguşor din scândurele de brad, să-l zugrăvească şi să-l aşeze în poligonul dinlăuntru spre a sluji la nevoie.

Unchiul Toby pricepu numaidecât foloasele acestui plan şi-l încuviință pe loc, adăogind două îmbunătățiri lesnicioase de care era aproape tot aşa de mândru ca şi cum el însuşi ar fi făurit planul de la un cap la altul. Una dintre acestea era să clădească oraşul întocmai după chipul şi asemănarea celor pe care căta să le întruchipeze, cu ferestre zăbrelite, cu frontoanele caselor dând spre

uliță ş.a.m.d., aidoma caselor din Gând şi Bruges şi din restul târgurilor din Brabant şi Flandra.

Cealaltă adăogire era să nu aşeze casele împreună, după cum zicea căprarul, ci fiecare casă să stea slobodă, să poată fi pusă ori scoasă după voie şi să se potrivească oricărui târg după dorință. Cu aceasta au şi purces la treabă şi pe când tâmplarul robotea, privirile unchiului Toby şi ale căprarului se întâlneau adesea, aducându-şi laude unul altuia.

Vara următoare târgul îşi împlini slujbă cu prisosință, dovedindu-se a fi un adevărat Proteus. Fu pe rând Landen, Trerebach, Santvliet, Drusen, Hagenau, apoi Ostenda, Menin, Aeth şi Dendermond.

Fără îndoială că de la Sodoma şi Gomora încoace n-a mai fost cetate să-şi preschimbe atâta chipul şi năravul ca târgul unchiului Toby.

În cel de-al patrulea an, socotind că un târg fără biserică nu are nici o noimă, unchiul Toby dură o prea frumoasă biserică împodobită cu turlă.

Trim fu de părere să-i puie şi clopote; unchiul Toby zise că mai bine să toarne tunuri din acel metal.

Asta făcu cu putință ca, în campania următoare, o jumătate de duzină de tunuri de câmp să fie aşezate câte trei pe amândouă laturile gheretei unchiului Toby şi, în scurtă vreme, acestea au dus la altele mai mari, şi aşa mai departe (precum se întâmplă când omul ține un căluț de bătaie), de la piese cu calibrul de o jumătate de inci, ajungând în cele din urmă cât cizmele tatei de mari.

Anul următor, adică anul când a fost investit Lisle, şi la sfârşitul căruia căzură în mâna noastră Gând şi Bruges, unchiul Toby avu o sumedenie de necazuri din pricina lipsei de muniție trebuincioasă; zic muniție trebuincioasă, fiindcă artileria lui grea nu mergea cu pulbere, şi norocul familiei Shandy că s-a întâmplat aşa. Căci, de la începutul până la încheierea asediului, gazetele povesteau atâtea despre focul neîncetat al asediatorilor, şi închipuirea unchiului Toby era atât de înfierbântată cetind veştile că, fără îndoială, ar fi aruncat în aer toată moşia.

Aşadar, era nevoie de CEVA care să slujească drept *succedaneum* **1**, cu osebire în una ori două din izbucnirile mai furtunoase din vremea asediului, ca să ție, în închipuire, un foc de artilerie neostoit; şi acest ceva, căprarul, ce se întrecea pe sine în născociri de tot felul, îl plăsmui printr-un nou sistem de bătaie fără de care experții militari ar fi găsit cusur gătirii trebuincioase de război a unchiului Toby, socotindu-l ca unul dintre cele mai însemnate *desiderata*.

Veți pricepe mai bine toate acestea, de mă voi îndepărta, precum fac îndeobşte, de la firul istorisirii.

1. Înlocuitor (lat.). 342

Capitolul al douăzeci şi patrulea împreună cu douătrei fleacuri, mărunţişuri în felul lor, dar având mare preţ, pe care bietul Tom, nefericitul frate al căprarului, i le trimisese o dată cu istorisirea însoţirii sale cu văduva ovreiului, se aflau:

O cuşmă de Monter**0**1 şi două lulele turceşti.

Cuşma de Montero am să v-o înfăţişez îndată. Lulelele turceşti nu aveau nimic osebit, erau lucrate şi împodobite cum sunt îndeobşte asemenea lulele, cu ciubuce miădioase de săftian şi fire de aur, şi prinse la capete una cu fildeş, alta cu abanos argintat la vârf.

Tata, care vedea lucrurile într-o lumină osebită de restul lumii, obişnuia să-i spuie căprarului că ar trebui să socoată aceste două daruri mai curând ca un semn al firii năzuroase a fratelui decât al dragostei sale.

— Tom nu ţinea defel, Trim, urmă el, să poarte căciula ori să fumeze luleaua unui ovrei.

— Domnul să binecuvânteze pe'Nălţimea Voastră, făcea căprarul (împotrivindu-se cu străşnicie), cum se poate una ca asta?

Cuşma de Montero era de coloare stacojie şi era făcută dintr-o prea frumoasă ştofă spaniolă, vopsită în lina[2] şi tivită de jur împrejur cu blană, afară de o fâşie în faţă, unde era împodobită cu albastru deschis, brodat ici şi colo cu fir subţire, şi părea să fi fost a unui ofiţer de intendenţă portughez, călăreţ, nu pedestraş, precum spune şi cuvântul.

Căprarul se fălea cât putea cu dânsa – las' că era şi frumoasă – şi-i amintea de cel ce i-o dăruise, drept care rar îl vedeai purtând-o, doar în zilele de praznic. Cu toate astea, n-a fost cuşmă de Montero să-şi găsească atât de multe întrebuinţări, căci în toate chestiunile controversate, fie ele ostăşeşti ori de-ale cuhniei, de câte ori era încredinţat că are dreptate, căprarul se jura pre dânsa, *punea rămăşag pe ea*, ori o făgăduia *în dar*.

În împrejurarea de care vorbesc, cuşma îi sluji drept dar.

„Mă leg, zise căprarul către sine, să *dărui* cuşma mea întâiului cerşetor ce-mi vine la uşă, de n-am să împlinesc treaba asta întru mulţumirea'Nălţimii Sale."

Înfăptuirea planului veni nici mai devreme, nici mai târziu decât în dimineaţa următoare, adicătelea dimineaţa atacului asupra contra-

1. Cuşma de Montero făcea parte din uniforma de cavalerist spaniol; este purtată până în zilele noastre de către toreadori.

2. A vopsi în lina: a vopsi firele înainte de a fi ţesute în stofă. Expresia englezească: *dyed în grain* este probabil calchiată de Sterne din franceză (*teint en graine*), anume din Rabelais: *Pantagruel*, cartea a II-a, cap. XII.

escarpei dintre Lower Deule, la dreapta, şi poarta Sfântul Andrei, iar la stânga, între biserică Sfântă Magdalena şi râu.

Cum acesta fu atacul cel mai vrednic de aducere-aminte din întregul război – cel mai vajnic şi totodată cel mai îndârjit de amândouă părțile şi, trebuie să spun, cel mai sângeros, căci i-a costat pe aliați peste o mie o sută de vieți în dimineața aceea –, unchiul Toby s-a gătit de luptă cu o migală din cale-afară.

În ajun, înainte de a se culca, unchiul Toby porunci ca peruca lui de *Ramillie***1**, care zăcuse întoarsă pe dos ani în şir în colțul unui vechi cufăr ostăşesc de lângă patul lui, să fie scoasă la lumină şi aşezată pe capacul cufărului, ca să-i fie la îndemâna dimineața; şi întâiul lucru ce-i făcu unchiul Toby când se sculă din pat şi înainte de a apuca să-şi scoată cămaşa de noapte, fu să întoarcă peruca cu fața păroasă în afară şi s-o puie pe cap. După care purcese a-şi trage nădragii şi, încheindu-şi bumbii de la cingătoare, prinse numaidecât a-şi lega centironul, şi-şi vârâse sabia pe jumătate în teacă, când, cugetând că va trebui să se bărbierească şi că-i va fi peste mâna sabia de la şold, şi-o scoase. Încercând să-şi puie dolmanul şi vestonul, unchiul Toby găsi că şi peruca îi stătea în cale şi o scoase şi pe dânsa.

Aşa încât ba cu una, ba cu alta – cum se întâmpla întotdeauna când te grăbeşti –, se făcuse ceasurile zece, care va să zică cu o jumătate de ceas mai târziu că de obicei, când unchiul Toby ieşi din casă.

Capitolul al douăzeci şi cincilea

Nici nu apucase bine să dea colțul gardului de tisă ce despărțea grădina de zarzavat de câmpul de joc că unchiul Toby îl şi zări pe căprar, care începuse atacul fără dânsul.

Să zăbovim o clipă şi să vă înfățişez găteala trebuincioasă de război a căprarului, cât şi pe dânsul în toiul atacului, aşa cum i se arătă unchiului Toby, în vreme ce acesta îşi îndrepta paşii spre ghereta strajei unde robotea căprarul, întrucât priveliştea nu-şi are seamăn în fire oricât de măiestrit ar şti ea să împletească ceea ce e grotesc cu ceea ce e ciudat. Căprarul – Păşiți cu băgare de seamă pe mormântul său, voi, înțelepți ai înțelepților, că şi el v-a fost străbunul!

Şi voi, oameni de bine, pliviți-i mormântul de buruieni, că v-a fost frate! Ah, căprare! De te-aş avea acuma lângă mine – acum, când te-aş putea hrăni şi te-aş putea ocroti, cu câtă duioşie ți-aş purta de

1. Peruca de Ramillie: perucă împletită, denumită astfel în amintirea victoriei ducelui de Mariborough asupra francezilor, în satul Ramillie, în 1706.

grijă! Ai purta cuşma de Montero citu-i ziulica de lungă, toată săptămâna, şi când s-ar ponosi, ți-aş cumpăra două aidoma ei. Dar vai, vai! Acum, când aş putea face asta în pofida Luminățiilor Lor, prilejul este zadarnic, căci nu mai eşti printre noi; sufletul tău zburat-a la cer, de unde a venit, şi inima ta caldă, mărinimoasă şi cinstită s-a prefăcut într-un *bulgăre de țarină din vale*!

Dar ce sunt acestea, ce sunt acestea, zic, pe lângă fila mult temută ce va să urmeze, când privirea mea sta-va ațintită asupra zăbranicului de catifea împodobit cu însemnele ostăşeşti ale stăpânului tău, cea dintâi, cea mai aleasă dintre făpturile omeneşti; unde o să te zăresc atunci, credincios slujitor? Aşezând cu o mână tremurătoare sabia şi teaca de-a curmezişul sicriului său şi întorcându-te apoi, palid ca ceară, la uşă, să iei de frâu calul înzăbrănit şi să urmezi alaiul de îngropăciune, precum ți-a lăsat cu limbă de moarte; când durerea va să răstoarne toate sistemele filosofice ale tatei; şi, în ciuda filosofiei sale, îl voi zări cum cercetează placa lăcuită, scoțându-şi în două rânduri ochelarii de pe nas, ca să-şi şteargă rouă ce firea o revărsă asupra lor. Când o să-l văz presărând flori de rozmarin, coprins de o tristețe ce-mi răsună ca un țipăt în urechi;

— Ah, Toby! În ce colțişor al pământului mai găsesc un altul ca tine?

Puteri divine ce odinioară ați deschis buzele celor amuțiți de durere şi ați făcut limba celor gângavi să grăiască răspicat, când voi ajunge, aşadar, la această filă temută, revărsați asupră-mi fără zgâr-cenie harul vostru!

Capitolul al douăzeci şi şaselea

Căprarul, care cu o noapte înainte luase hotărârea să împlinească însemnatul *desideratum* de a ține vrăjmaşul sub focul neostoit al artileriei, în toiul atacului, ce altă credeți că născoci, decât să arunce fum de tabac spre târg, dintr-unul din cele şase tunuri de câmp ale unchiului Toby, care erau aşezate de o parte şi de alta a gheretei şi, cum i se înfățişară în minte pe dată şi mijloacele de înfăptuire a astui gând, purcese fără a se teme că planul o să-i dea greş, măcar că se legase să-şi dea cuşma.

Mai socotind el în fel şi chip, nu-i trebui mult să descopere că, cu ajutorul celor două lulele turceşti ale sale, prinse la capetele de jos cu trei ciubuce de piele de capră şi alungite cu tot atâtea țevi de tinichea potrivite la gura lulelelor şi lipite de tun cu lut, iar apoi legate strâns cu mătase ceruită în toate locurile pe unde intrau în ciubucul de săftian, ar putea să descarce toate cele şase tunuri deodată, tot atât de lesne ca şi când ar fi fost unul singur.

Nimeni nu poate şti din ce mărunțişuri şi nimicuri poți să tragi învățăminte întru mersul înainte al ştiinței. Nimeni nu poate să se scoale din nou şi să spuie, după ce a cetit cel dintâi şi cel de-al doilea *divan de județ* al tatei, din ciocnirea

căror anume corpuri se poate ori nu se poate ivi lumina care să poarte artele şi ştiinţele pe calea desăvârşirii. O, Doamne! Tu ştii cât de mult ţin la dânşii, tu cunoşti toate tainele inimii mele şi ştii că în clipa asta mi-aş da şi cămaşa.

— Eşti un nătărău, Shandy, grăi Eugenius, că ai numai o duzină la sufletul tău şi le-ai desperechea.

— Lasă asta, Eugenius; mi-aş da bucuros cămaşa de pe mine să fie întrebuinţată ca iască, numai spre a ostoi setea unui iscoditor ce va să ştie câte scântei s-ar ivi în pulpana ei la o scăpărătură bună din cremene şi amnar.

— Nu crezi că scăpărându-le *înlăuntru* s-ar putea să scapere ceva şi *în afară*, tot aşa de bine ca un tun?

Despre acest plan însă, în treacăt fie zis.

Căprarul stătu treaz aproape toată noaptea, ca să şi-l desăvâr-şească pe al lui; şi încredinţându-se pe deplin de tunuri, după ce le încărcă cu tabac, se duse la culcare fără grijă.

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

Căprarul se furişase afară preţ de zece minute înaintea unchiului Toby, ca să-şi orânduiască găteala de război şi să tragă o salvă-două în vrăjmaş, până ce să sosească unchiul meu.

Întru acest sfârşit, el trăsese toate cele şase tunuri în faţa gheretei unchiului Toby, lăsând doar o trecere cam de un iard jumătate între şirurile de câte trei din dreapta şi din stânga, ca să-i fie mai lesne să le încărce ş.a.m.d., şi poate fiindcă socotea că două baterii aduc o îndoită slavă.

Căprarul ocupase în chip înţelept poziţiunea dindărăt, cu faţa spre această deschizătură şi cu spatele spre gheretă, de teamă să nu fie atacat din flancuri.

Luleaua de fildeş, ce ţinea de bateria din dreapta, o avea între degetul mare şi policarul mâinii drepte, iar luleaua de abanos cu vârf de argint, ce ţinea de bateria din stânga, între policarul şi degetul mare al celeilalte mâini şi, cu genunchiul drept sprijinit cu hotărâre pe pământ, ca şi când s-ar fi aflat în rândul întâi al plotonului său, cu cuşma de Montero pe cap, căprarul mânuia cu străşnicie cele două baterii ce-şi încrucişau focul împotriva contragărzii din faţa contraescarpei, unde urma să se dea atacul din dimineaţa aceea. Întâiul său gând, după cum spusei, fu doar să trimită vrăjmaşului una ori două pufăituri; însă plăcerea de a auzi pufăiturile, cât şi aceea de a pufăi „puse pe nesimţite stăpânire pe căprar şi-l purtă din pufăitură în pufăitură hăt în toiul atacului, în clipa când unchiul Toby răsări lângă dânsul.

Norocul tatei că unchiul Toby nu-şi întocmi diata în ziua aceea.

Capitolul al douăzeci şi optulea

Unchiul Toby luă luleaua de fildeş din mâna căprarului, o privi preț de o jumătate de minut şi i-o înapoie. Nici nu apucară să treacă două minute că unchiul Toby luă din nou luleaua din mâna căprarului şi o ridică spre gură, oprindu-se la jumătatea drumului, apoi i-o înapoie din nou, cu grabă.

Căprarul înteți atacul, unchiul Toby zâmbi întâi, apoi luă o înfățişare posomorită, zâmbi din nou o clipă, îşi recapătă înfățişarea posomorită un răstimp mai îndelung.

— Dă-mi luleaua de fildeş, Trim, zise unchiul Toby.

Unchiul Toby o vârî între dinți, o trase înapoi numaidecât şi se ìți dincolo de gardul de tisă; nicicând până atunci nu avusese o asemenea poftă să tragă din lulea. Unchiul Toby se retrase în gheretă cu luleaua în mina.

Dragul meu unchi Toby! Nu intra în gheretă cu luleaua, nu te poți încrede în nimeni, având atare lucru într-un loc ca acela.

Capitolul al douăzeci şi nouălea îl rog pe cetitor să mă ajute aci să rostogolim artileria unchiului Toby în spatele scenei, să dăm la o parte ghereta şi să curățim câmpul, de e cu putință, de uvragii în corn şi semilune şi să dăm la o parte din drum celelalte catrafuse ostăşeşti; odată treaba asta isprăvită, iubite Garrick, o să tăiem mucul lumânărilor, o să măturăm scena cu o mătură nouă, o să tragem cortină şi o să-l înfățişăm pe unchiul Toby în veşmintele unui alt personagiu, pe care nimeni n-are habar cum o să-l întrupeze; dacă însă mila e soră bună a iubirii şi nici curajul nu-i e acesteia străin, ați avut destule prilejuri să-l vedeți pe unchiul Toby în straiele de până acum ca să urmăriți după placul inimii aceste înrudiri de sânge (de cumva se află vreuna) între cele două pasiuni.

O, ştiință, cât eşti de deşartă! Tu nu ne eşti de ajutor în niciun prilej ca acesta şi ne uimeşti de fiece dată.

Dară, prea bună doamnă, unchiul Toby era un om a cărui cinste neprihănită îl abătea de la cărările piezişe pe care adastă îndeobşte lucruri ca acelea ce le-am pomenit; dumneata, doamnă, nu poți, nu poți să-ți închipui aceasta; totodată, însuşirea amintită se însoțea cu o asemenea limpezime şi simplitate a gândului, cu o neprepuielnică neştiință a cutelor şi ascunzişurilor inimii femeieşti şi ți se înfățişa atât de neprihănit şi fără ocrotire (ori de câte ori capul nu-i era la asedii) că ai fi putut sta tupilat după una din amintitele căi pieziş şi ai fi putut slobozi în fiece zi zece plumbi în ficatul unchiului Toby, prea bună doamnă, de cumva nouă n-ar fi fost prea de ajuns.

Cu toate astea, prea bună doamnă, şi ce încurca pe de altă parte şi mai mult ițele, din fire unchiul Toby era de o sfioşenie cum nu se mai află, precum ți-am mai spus odată, şi care, în treacăt fie zis, îi veghea cu străşnicie poarta simțămintelor, de ai fi putut mai curând – Dar încotro am apucat-o? Aceste

cugetări se îmbulzesc în capul meu cu cel puțin zece file prea devreme şi-mi răpesc în chipul acesta timpul pe care altminteri ar trebui să-l închin înfățişării faptelor.

Capitolul al treizecilea

Dintre puținii feciori legiuiți ai lui Adam al căror piept n-a simțit nicicând săgetarea dragostei (căci îi socot din capul locului pe toți cei ce urăsc femeile, născuți din flori), nouă zecimi din cei mai mari eroi ai istoriei vechi şi moderne împărțit-au între dânşii această cinste; şi aş dori, de dragul amintirii lor, să scot cheia odăii mele de lucru din fundul puțului, fie şi numai preț de cinci minute, ca să vă pot spune numele lor – că nu mi le-aduc aminte nici în ruptul capului –, drept care, mulțumiți-vă, deocamdată, cu acestea.

Bunăoară, falnicii regi Aldrovandus**1** şi Bosphorus, Cappadocius, Dardanus**2**, Pontus, Asius, ca să nu-l mai pomenim pe nemilosul Carol al XII-lea**3**, cel cu inimă împietrită, pe care nici măcar contesa de K*** nu-l putea înțelege. Au mai fost apoi Babylonicus, Mediterraneus, Polixenes, Persicus şi Prusicus, din care nici măcar unul (în afară de Cappadocius şi de Pontus, care au iscat oarecari bănuieli) nu şi-a plecat fruntea în fața acestei zeițe. Adevărul adevărat e că de la întâiul până la cel din urmă, ei au avut altceva mai bun de făcut, ca şi unchiul Toby, până în clipa când Soarta, până când Soarta, zic, pizmuindu-l, că nu cumva numele lui să împărtăşească slava de a ajunge pe buzele urmaşilor dimpreună cu cele ale lui Aldrovandus şi ale celorlalți, ticlui în chip mişelesc pacea de la Utrecht.

Şi, mă credeți, prea bunii mei domni, asta fu fapta cea mai nevrednică ce o săvârşi Soarta în anul acela.

Aldrovandus (Ulisse Aldrovandi) (1522-1605), naturalist italian.

Enumerarea cuprinde un amestec de personaje reale şi născocite.

Potrivit legendei, fiu al lui Zeus şi al pleiadei Electra, întemeietorul aşezării Dardanus din Hellespont.

Carol al XII-lea (1682-1718), rege al Suediei.

Contesa de Koenigsmark (1668-1738), mama mareşalului de Saxa şi amanta lui August al II-lea, regele Poloniei.

Capitolul al treizeci şi unulea

Una din sumedenia de urmări supărătoare ale pactului de la Utrecht[1] fu şi aceea că era cât pe ce să-l facă pe unchiul Toby să-i vie lehamite de atâtea asedii; lasă că mai apoi îşi dobândi din nou gustul pentru ele, dar nici Calais[2] nu brazdă o rană mai adâncă în inima Mariei, decât Utrecht în cea a unchiului Toby. Aşa se face că până la sfârşitul zilelor sale nu te-ar fi răbdat cu niciun chip să pomeneşti de Utrecht, şi n-ar fi citit o ştire din „Utrecht Gazette”, fără să scoată un suspin, de parcă i s-ar fi frânt inima în două.

Tata, care era un neîntrecut ISCODITOR DE PRICINI, fiind de aceea primejdios să stai în preajmă-i, fie că râdeai, fie că plângeai, căci îndeobşte ştia care-i pricina şi într-o împrejurare şi în alta, şi o ştia chiar mai bine decât tine, tata, zic, în asemenea prilejuri, îl mângâia pe unchiul Toby într-un chip ce vădea limpede că îşi închipuie că pe unchiul Toby nu-l mâhnea nimic atât de adânc ca pierderea *Căluțului de bătaie*.

— Lasă, frate Toby, zicea el, cu mila lui Dumnezeu o să mai pornească un război când nici nu te aştepți şi atunci cei ce se vor înfrunta în bătălie n-o să ne poată opri să luptăm, măcar de s-ar spânzura. Îi desfid, dragul meu Toby, mai adaogă el, să cucerească țări fără să cucerească târguri, ori să cucerească târguri fără asedii.

Unchiul Toby se oțăra întotdeauna când tata lovea în căluțul său de bătaie. El socotea că lovitura e lipsită de mărinimie, cu atât mai mult cu cât, lovind în cal, lovea şi călărețul în locul cel mai lesne de necinstit cu putință, aşa încât, în asemenea prilejuri, aşeza întotdeauna luleaua pe masă şi se apăra cu o îndârjire mai mare ca oricând.

I-am spus cetitorului acum doi ani că unchiul Toby nu stăpânea meşteşugul cuvintelor şi pe aceeaşi filă i-am înfățişat o pildă care vădea tocmai contrariul. Repet observațiunea şi totodată un fapt care o contrazice şi de data aceasta. Nu stăpânea meşteşugul vorbelor şi nu-i venea uşor unchiului Toby să ție o cuvântare lungă şi mai cu seamă nu-i plăceau înfloriturile; erau însă clipe când vorbele îl năpădeau într-un şuvoi ce-şi ieşea din matcă şi urma o cale aşa de osebită

1. Pacea de la Utrecht, încheiată în 1713 între Anglia (împreună cu aliații acesteia) şi Franța. Tratatul a pus capăt războiului de doisprezece ani pentru succesiunea la tronul Spaniei. Conservatorii englezi, ca şi, precum se vede, unchiul Toby, au rămas nemulțumiți de condițiile de pace, socotindu-le prea uşoare pentru Franța înfrânta a lui Ludovic al XIV-lea.

2. Calais a aparținut vreme de câteva secole Angliei, fiind retrocedat Franței în 1553, în timpul domniei Mariei Tudor (1515-1558), care nu s-a putut împăca niciodată cu ideea acestei pierderi.

de cea dintâi că, pe alocuri, unchiul Toby se vădea pe puțin de o seamă cu Tertullus[1], iar, după opiniunea mea, uneori se ridica nemăsurat deasupra lui.

Tatei îi plăcu aşa de mult una din aceste cuvântări de dezvinovățire ce o rosti unchiul Toby într-o seară în fața lui şi a lui Yorick că se apucă şi o aşternu pe hârtie înainte de a se culca.

Avut-am norocul să dau de ea răscolind prin hârtiile tatei; coprinde un adaos ici şi colo între două semne încovoiate, astfel: [...] şi poartă această însemnare:

DEZVINOVĂȚIREA FRATELUI MEU TOBY CU PRIVIRE LA PRINȚIPIILE ŞI PURTAREA SĂ ÎNTRU URMAREA RĂZBOIULUI.

Pot să spun fără putință de tăgadă că am cetit cuvântarea aceasta de dezvinovățire a unchiului Toby de o sută de ori şi o socotesc o pildă aşa de grăitoare de apărare – ce vădeşte o atât de înțeleaptă cumpănire a vitejiei şi prințipiilor sănătoase din firea lui – că o înfățişez lumii cuvânt cu cuvânt (cu însemnările adaose cu tot), aşa precum am găsit-o.

Capitolul al treizeci şi doilea

CUVÂNTAREA DE DEZVINOVĂȚIRE A UNCHIULUI TOBY

Îmi dau prea bine seama, frate Shandy, că atunci când cineva, deprins fiind cu meşteşugul armelor, precum sunt eu, doreşte război, el se pune rău cu toată lumea, şi că, oricât de drepte şi neîntinate i-ar fi temeiurile şi năzuințele, nu-i este deloc lesne să se dezvinovățească în fața oamenilor, şi cred că el face aceasta din pricini personale.

Aşadară, dacă oşteanul e prevăzător, lucru ce se prea poate întâmpla, fără a-i scădea întru nimic din vitejie, el va avea grijă să nu-şi dea pe față dorința în auzul vrăjmaşului, căci orice s-ar spune, acesta tot n-o să-l crează. Se va feri să se mărturisească chiar şi unui prieten, care, auzindu-l, l-ar putea prețui mai puțin. De îi este inima încărcată, însă, şi dorul ascuns de arme nu poate rămâne ferecat, oşteanul nostru cată să se destăinuie unui frate care îi cunoaşte temeinic firea precum şi adevăratele păreri, aplecări şi prințipii de onoare: ceea ce *nădăjduiesc* c-am fost şi eu în toate aceste privințe; frate Shandy, nu

1. Quintus Septimius Florens Tertullianus (cea.160-cca.220), părinte al Bisericii.

se cade s-o spun însumi; am fost, ştiu, mult mai nevrednic decât se cuvenea să fiu, ba poate chiar mai nevrednic decât îmi închipui. Aşa cum sunt dară, tu, iubite frate Shandy, care supt-ai de la acelaşi sân cu mine şi cu care am fost crescut dimpreună din leagăn, şi căruia nu i-am ascuns nici o faptă ori vreun gând vreodată, din zilele de zbenguială ale copilăriei şi până astăzi, aşa cum sunt, frate, trebuie să fi ajuns a mă cunoaşte, cu toate beteşugurile şi cusururile mele, ce se trag de pe urma vârstei, a firii, a pasiunii şi a judecății. Spune-mi dară, iubite frate Shandy, în temeiul cărei anume din aceste pricini ai putut să spui că atunci când am osândit pacea de la Utrecht şi m-am mâhnit că războiul n-a ținut oleacă mai mult, gândurile nu-mi erau curate; ori că atunci când am dorit război, eram atât de netrebnic că nu voiam alta decât să văz cât mai mulți dintre semenii mei ucişi, cât mai mulți înrobiți şi cât mai multe familii alungate din sălaşurile lor paşnice, numai şi numai întru singura mulțumire a mea. Răspunde-mi, frate Shandy, pe care dintre actele săvârşite de mine îți întemeiezi spusele?

— Ce alt blestemat act**1** aş putea pomeni, dragă Toby, afară de acela prin care ți-am împrumutat o sută de lire, ca să poți duce până la capăt asediile tale păcătoase?]

Păi cu ce-s eu vinovat că, încă de pe când mergeam la şcoală, inima îmi tresărea la auzul răpăitului de tobă? Oare eu sădit-am pornirea asta în suflet? Eu trezit-am oare această chemare sau însăşi Firea?

Oare nu cu banii mei de cheltuială am cumpărat cărțile despre *Guy conte de Warwick*, despre *Parismus* şi *Parismenus*, *Valentine* şi *Orson*, cât şi despre cei *Şapte cavaleri ai Engliterei***2**, când s-au adus la şcoală? Şi tu, frate Shandy, numeşti asta egoism? Dar când am cetit despre asediul Troiei, care a ținut zece ani şi opt luni – măcar că de-ar fi avut artileria noastră de la Namur, fortăreața ar fi fost îngenuncheată într-o săptămână –, nu eram eu, oare, tot aşa de întristat la gândul pieirii grecilor şi a troienilor ca oricare alt şcolar? Păi n-am primit eu oare trei lovituri cu linia, două la mâna dreaptă şi una la cea stingă, ca pedeapsă fiindcă am ocărât-o pe Elena, numind-o cățea? Vărsat-a oare vreunul dintre voi mai multe lacrimi decât mine pentru Hector? Şi-ți aminteşti, frate, că nici nu m-am atins de mâncare atunci când regele Priam sosi în tabără să-i cerşească trupul şi se întoarse plângând în Troia cu mâinile goale? Oare acesta fu un semn de cruzime din parte-mi? Ori crezi cumva, frate Shandy, că dacă sângele mă mână pe câmpul de luptă şi inima mea tânjea după bătălie, ea nu putea să se întristeze deopotrivă şi de suferințele războiului?

1. Joc de cuvinte în original; în engl. *Deed*: a) faptă, acțiune; b) act, document.

2. Romanțuri cavalereşti foarte răspândite în secolul al XVIII-lea, aflate şi în biblioteca lui Don Quijote.

O, frate! Pentru un ostaş una este să câştige laurii biruinței, alta să presare chiparos pe morminte.

[*Cine ți-a spus, dragul meu Toby, că cei vechi foloseau chiparosul la înmormântări*?]

— Una este, frate Shandy, pentru un oştean să-şi primejduiască viața, să se arunce întâiul în şanțuri, unde e încredințat că va fi sfârtecat în bucăți. Una este ca mânat de virtute civică şi de setea de slavă să intre întâiul în străpungerea făcută la vrăjmaş, să stea în linia întâi şi să pornească neînfricat în bătaia tobelor şi sunetul trâmbițelor şi cu flamura fluturându-i pe la urechi. Una e, zic, frate Shandy, să faci asta, şi cu totul altceva este să cugeți la nenorocirile războiului, să vezi cum țări întregi sunt pustiite şi să socoți nesuferitele corvezi şi greutăți ce ostaşul, taman unealta ce le pricinuieşte, este silit să le îndure (pentru şase parale pe zi, de le poate câştiga şi pe acestea).

Trebuie oare să mi se mai amintească, dragă Yorick, precum ziceai tu în predica de înmormântare a lui Le Fever, că *o ființă aşa de blândă* şi *bună*, *zămislită pentru iubire*, *pentru milă* şi *bunătate cum este omul*, *nu a fost plămădită pentru toate acestea*? De ce, oare, n-ai adăogat, Yorick, că de nu-i este astfel hărăzit de FIRE, atunci îi este negreşit hărăzit de NECESITATE?

Căci ce altă e războiul? Ce este oare, Yorick, când se întemeiază, aşa cum a fost al nostru, pe prinţipiile slobozeniei şi ale *cinstei*?

Ce altceva este decât unirea celor blânzi şi paşnici ce pun mâna pe spadă, numai pentru a-i ține în frâu pe cei ambițioşi şi neostoiți? Şi Dumnezeu mi-e martor, frate Shandy, că mulțumirea toată cita mi-au dăruit-o aceste lucruri, şi mai cu seamă desfătarea nesfârşită ce m-a însoțit în vremea asediilor mele de pe câmpul de joc, s-au deşteptat în sufletul meu şi, nădăjduiesc, aşijderea într-al căprarului, din încredințarea ce dimpreună o aveam că puind la cale aceste asedii, răspundeam măreţelor țeluri întru care fost-am zămisliți.

Capitolul al treizeci şi treilea

I-am spus cetitorului creştin, zic *creştin*, în nădejdea că aşa este, iar de cumva nu e, îmi pare nespus de rău şi nu pot face altceva decât să-l rog stăruitor să mai cugete şi să nu dea întreaga vină pe seama cărții.

I-am spus, prea bunul meu domn, cum că adevărat este că atunci când cineva istoriseşte o poveste în chipul ciudat cum o fac eu, este silit la tot pasul să meargă înainte şi îndărăt ca să ție totul legat în închipuirea cetitorului, să nu piarză firul, lucru care, dac-aş scăpa cumva din vedere să-l fac mai bine decât la

început, s-ar ivi în cele ce urmează atâtea lucruri nedesluşite şi îndoielnice, atâtea întreruperi şi goluri, iar stelele**1** te ajută aşa de puţin, cu toate că le atârn în ungherele cele mai întunecate, ştiind prea bine că lumea e-n stare să se rătăcească cu toată lumina soarelui la chindie – şi acum, precum vedeţi, m-am rătăcit şi eu!

Da' numai tata e vinovat şi de mi se vor cerceta vreodată creierii, vedea-veţi chiar şi fără ochelari că a lăsat acolo un fir lung, aci gros, aci subţire, cum se vede uneori într-o bucată de chembrică nevândută, care fir străbate urzeala creierului într-un chip atât de încurcat că nu poţi să tai nici măcar un** (aci mai atârn alte două lumini) ori o panglică ori un degetar, fără să se vază ori să se simtă.

*Quanto id diligentius în liberis procreandis cavendum***2**, zise Cardan. Ţiind seamă de toate acestea, şi, cum vedeţi că mi-este moraliceşte peste putinţă a mă întoarce de unde am purces – încep capitolul din nou.

Capitolul al treizeci şi patrulea

I-am spus cetitorului creştin la începutul capitolului dinaintea cuvântării de dezvinovăţire a unchiului Toby, măcar că folosii o înfloritură ce n-am s-o mai întrebuinţez acum, că pacea de la Utrecht era cât pe aci să ducă la aceeaşi înstrăinare între unchiul Toby şi Căluţul său de bătaie, ca aceea dintre regină şi celelalte puteri aliate.

E un anume chip în care omul uneori descăleca mânios, de parcă ar vrea să-i spuie calului: „Mai degrabă voi merge pe jos câte zile oi trăi, domnule, decât să mai străbat măcar o milă călare pe tine”. Acu nu s-ar putea spune că unchiul Toby descălecat-a de pe calul său în ast chip; că, de e să rostim adevărul, nu s-ar putea zice c-a descălecat deloc – mai degrabă fu azvârlit de calul său cam nărăvaş la pământ, ceea ce-i făcu pe unchiul Toby să se mânie de zece ori mai abitir. Să lăsăm dară treaba asta s-o isprăvească trepăduşii cârmuirii, după ştiinţa lor. Asta dat-a naştere, zic, la un soi de înstrăinare între unchiul Toby şi Căluţul său de bătaie. Din luna lui mărţişor şi până în luna lui brumar, adicătelea în vara de după semnarea condiţiunilor de pace, n-a avut trebuinţă de cal, afară doar din când în când, să dea o raită călare, să vază dacă întăriturile şi portul Dunkerque fuseseră dărâmate, precum grăia armistiţiul.

Franţujii au purces aşa de silnic la lucru în vara aceea şi Monsieur Tugge, împuternicitul magistraţilor din Dunkerque, trimise reginei atâtea mişcătoare petiţiuni, implorând-o pe Maiestatea Săsă lase să

1Joc de cuvinte: în engl., *star*: a) stea; b) asterisc.

2Măcar că procrearea pruncilor este un lucru plăcut, să ne păzim de ea (lat.).

cază toate trăsnetele tronului asupra întăriturilor ce ar fi putut pricinui nemulțumirea Maiestății Sale, dar să cruțe, să cruțe zăgazul care, rămas astfel dezgolit, nu putea decât să stârnească mila, iar cum regina (care era doar femeie), având inimă miloasă, şi cum dregătorii ei, nedorind în străfundul inimii lor ca târgul să fie dezarmat, pentru următoarele pricini tainice

* *

* *

* *

* *

* *

***aşa că unchiului Toby nu-i fu deloc lesne, căci se aflau aproape trei luni între ziua când el dimpreună cu căprarul duraseră târgul şi-l aşezaseră aşa chip că putea fi nimicit şi sorocul când felurițiii comandiri, comisari, împuterniciți, mijlocitori şi intendenți i-ar fi îngăduit să purcează la fapte. Ce ucigătoare zăbavă!

Căprarul zicea să înceapă dărâmarea făcând o spărtură în metereze ori în cele mai de seamă întărituri ale târgului.

— Nu, asta nu se poate, căprare, zise unchiul Toby, căci de o pornim aşa (cu năruirea întăriturilor), garnizoana engleză nu va fi la adăpost nici măcar un ceas; fiindcă, dacă franțujii sunt trădători...

— Sunt trădători ca ducă-se pe pustii, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, zise căprarul.

— Asta mă pune întotdeauna pe gânduri, Trim, spuse unchiul Toby, că lor, luați în parte, nu le lipseşte vitejia, iar de facem o spărtură în metereze, vor putea să intre pe acolo şi să puie îndată stăpânire pe ele, oricând poftesc.

— Las' să intre, zise căprarul, ridicând cazmaua cu amândouă mâinile de parcă ar fi vrut să lovească în dreapta şi în stânga cu ea, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, las' să intre, numa' să îndrăznească.

— În atari împrejurări, căprare, grăi unchiul Toby, apucând cu dreapta toiagul de la jumătate şi țiindu-l apoi ca pe un schiptru cu degetul arătător întins, comandirul nu trebuie să socoată ceea ce vrăjmaşul îndrăzneşte ori nu îndrăzneşte să facă; ci el cată să fie prevăzător. Vom purcede dară cu întăriturile

mărginaşe, dinspre mare cât şi cele dinspre uscat, îndeosebi cu fortul Ludovic, cel mai îndepărtat dintre ele, şi-l dărâmam pe el întâi, apoi restul, unul câte unul, în stânga ca şi în dreapta, pe măsură ce ne apropiem de târg; apoi o să dărâmăm zăgazul, astupăm portul, ne retragem în fortăreață şi o aruncăm în aer; odată treaba asta isprăvită, căprare, ne îmbarcăm spre Englitera.

— Dar ne aflăm acolo, grăi căprarul, adunându-şi gândurile.

— E adevărat, zise unchiul Toby, uitându-se spre biserică.

Capitolul al treizeci şi cincilea

O consfătuire ori două de felul acesta, amăgitoare şi încântătoare, între unchiul Toby şi Trim, cu privire la dărâmarea târgului Dunkerque, au fost de ajuns ca să deştepte pentru o clipă amintirea bucuriilor ce prinseseră a le da uitării; cu toate acestea, cu toate acestea, totul era apăsător şi fiece atingere a vrajei îi împuțina vlagă.

TĂCEREA urmată de LINIŞTE pătrunseră în odaia singuratică şi îşi aşternură mantia lor străvezie peste capul unchiului Toby; şi NEPĂSAREA, cu firea-i leneşă şi privirea-i fără țel, se aşeză în tihnă lângă el în jilț. Sângele unchiului nu se mai înfierbânta la Amberg, Rhinsberg şi Limbourg, la Huy şi Bonn într-un an, şi la nădejdea vederii târgurilor Landen, Trerebach, Drusden şi Dendermond în anul următor; şanțurile, galeriile subterane, flangărzile, gabioanele şi palisadele nu mai puteau ține la distanță acest trufaş vrăjmaş al hodinei omului. Nici nu mai putea unchiul Toby, după ce străbătuse liniile franțuze în vreme ce mânca un ou la cină, să ajungă în inima Franciei, să treacă peste Oyes şi, lăsând în urmă Picardia, să mărşă-luiască până la porțile Parisului şi să adoarmă, visând nimic altceva decât slavă. Nu mai avea să viseze că împlântase stindardul regesc în turnul Bastiliei şi să se deştepte cu stindardul fâlfâindu-i în închipuire. Mai dulci vedenii şi armonii mai line se furişau acuma blând, la căpătâiul său, pe când dormea: goarna îi căzu din mâna – şi apucă lăuta, duios instrument, dintre toate cel mai gingaş, cel mai anevoios! Cum oare ai să-l mânuieşti, dragul meu unchi Toby?

Capitolul al treizeci şi şaselea

Acu, fiindcă zisei o dată sau de două ori, precum mi-e obiceiul nesocotit, că sunt încredințat că însemnările ce urmează privind dragostea dintre unchiul Toby şi văduva Wadman, când oi avea vreme să le aştern pe hârtie, se vor dovedi a fi unul dintre sistemele cele mai desăvârşite ce le-a cunoscut lumea, atât în ceea ce priveşte latura teoretică precum şi cea practică a dragostei – să nu vă

închipuiţi cumva că am să mă apuc să vă spun *ce este dragostea*, să cercetez de ne e dată în parte de Dumnezeu, în parte de dracul, precum zice Plotinus**1**.

1. Hotin (os) (205-270 d.Hr.), cel mai însemnat filosof neoplatonician, exponent al şcolii alexandrine.

Ori, întrebuinţând o ecuaţie mai precisă şi socotind dragostea în întregime egală cu zece, să statornicim, împreună cu Ficinus**1**, „câte părţi sunt date de unul şi câte de celălalt". Ori, de nu e cumva în întregime o născocire a necuratului de la cap la coadă, precum s-a încumetat să spuie Plato, o idee năstruşnică, despre care n-am să spun ce cred; opiniunea mea despre Plato este însă următoarea: că în această împrejurare el pare a fi avut o fire şi un chip de a judeca asemănătoare cu cele ale doftorului Baynyard, care, fiind un vrăjmaş înveterat al băşicilor şi închipuindu-şi că este de ajuns să ai o jumătate de duzină de băşici deodată ca să te ducă la groapă la fel de neîndoios că un dric purtat de şase cai, a tras încheierea pripită că Necuratul nu este altceva decât o cantharidă uriaşă.

N-am nimic de spus despre oamenii ce îşi îngăduie asemenea nemaiauzite slobozenii în argumentare, afară de cele rostite de Nazianzen, în focul polemicii cu Philagrius:

EvyE" *Bravo*! *Aşa un raţionament mai zic* şi *eu*, *domnule*!

— oti §v. *Ăooo$Eiq* evnd**0**EOi**2** – şi *cu cită nobleţe ţinteşti să afli adevărul când filosofezi despre dânsul coprins de toane* şi *patimi*.

Din aceeaşi pomenită pricină, să nu vă închipuiţi c-am să mă opresc spre a iscodi de nu cumva dragostea e o boală, ori să mă învrăjbesc cu Rhasis**3** şi Dioscorides**4**, pentru a afla dacă obârşia ei se află în creier ori în ficat; căci asta m-ar duce la cercetarea a două chipuri cu totul potrivnice în care au fost lecuiţi bolnavii – unul, cel al lui Aetius**5**, care purcedea întotdeauna cu o clismă răcoritoare de sământă de cânepă şi castraveţi pisaţi şi urma cu o băutură uşoară de nufăr şi iarbă grasă la care adăoga un degetar de praf de buruiană hanea; şi, atunci când Aetius cuteza, mai adăoga şi inelul său de topaz. Celălalt chip, al lui Gordonius**6**, care în cap. 15 *de Amore* sfătuieşte ca acestea să fie îmblănite „*at putorem usque*", până ce încep să duhnească iarăşi**7**.

Acestea sunt cercetări cu care tata, ce dobândise o sumedenie de cunoştinţe de tot soiul, se va îndeletnici în vremea cât unchiul Toby va fi îndrăgostit. Atâta doară pot să spun de pe acum că din toate teoriile sale despre dragoste (cu care, în treacăt fie zis, el izbuti să canonească mintea unchiului Toby, aproape tot atât cât o făcea dragostea însăşi),

1. Marsilio Ficino (1433-1499), umanist, filosof şi medic italian.

2. Fiindcă filosofezi cuprins de patimi (gr.).

3. Rhasis (850-923), medic arab.

4. Dioscorides (sec. I d.Hr.), scriitor grec, autor de tratate de medicină şi botanică.

5. Aetius, medic grec de la sfârşitul secolului al VI-lea d.Hr.

6. Bernard Gordon (1250-1320), medic francez.

7. „Opiniunile” lui Plotin, Ficino, Rhasis, Dioscorides, Aetius şi Gordonius, citate aci, sunt împrumutate din R. Burton, *Anatomia melancoliei*, partea a III-a, „Melancolia amoroasă”.

puse în fapt doar o singură idee şi, cu ajutorul unei bucăţi de ştofă ceruită şi camforată, despre care născoci mijlocul a-l încredinţa pe croitor că-i muşama, pe când acesta îi făcea unchiului Toby o nouă păreche de nădragi, produse asupra unchiului Toby acelaşi efect ca Gordonius, cruţându-l însă de ocară de a fi bătut. La ce schimbări a dus acest lucru, cetitorul va afla la vremea cuvenită; ceea ce se cuvine să mai adaog la această anecdotă este că, orice urmare va fi avut asupra unchiului Toby, neîndoios este că avu rele urmări asupra aerului din odăile casei şi, de n-ar fi alungat-o unchiul Toby cu ajutorul fumului (precum a şi făcut), ar fi putut avea grele urmări şi asupra tatei.

Capitolul al treizeci şi şaptelea

O să iasă la iveală în curând. Eu nu susţin altceva decât că nu sunt silit defel să purced cu o definiţie a dragostei şi atâta vreme cât pot urma povestea şi pot fi înţeles numai cu ajutorul vorbelor, fără adaosul altor idei decât a celor ce le împărtăşesc cu restul semenilor mei, de ce aş fi altfel decât alţii, fie măcar şi cu o clipită înainte de soroc? Când n-o să pot merge mai departe, şi o să mă trezesc rătăcit cu desăvârşire în acest tainic labirint, opiniunea mea o să-mi vie în ajutor la vreme, scoţându-mă la lumină.

Deocamdată, nădăjduiesc c-am să fiu înţeles îndeajuns de bine, de îi voi spune cetitorului că *unchiul Toby a căzut în mrejele dragostei.*

Nu că fraza aceasta mi-ar fi cumva pe plac; căci, de spui că cineva s-a *îndrăgostit*, ori că e *adine* îndrăgostit, că e îndrăgostit până peste urechi, iar uneori chiar că e *îndrăgostit până peste cap*, fraza are un tâlc idiomatic, cum că

dragostea ar fi mai prejos de om; această idee ne poartă din nou îndărăt la Plato pe care, cu toată ştiinţa lui teologhi-cească, eu îl socotesc drept blestemat şi eretic; şi cu asta am isprăvit.

Aşadar, fie dragostea ce-o fi, unchiul Toby a căzut în mrejele ei.

Şi poate, prea bunule cetitor, în faţa unei atari ispite, aşa ai fi păţit şi domnia ta. Căci niciodată nu ţi-au văzut ochii, nici nu ţi-a râvnit inima o fiinţă mai vrednică de râvnit ca văduva Wadman.

Capitolul al treizeci şi optulea

Ca să pricepi mai bine ast lucru, pune să-ţi aducă pană şi cerneală Şi, uite, ai hârtie la îndemână. Şezi, prea bunul meu domn, şi zugrăveşte-o pe măsura viselor domniei tale, cât se poate mai asemănătoare cu iubita şi cât mai osebită de soaţa domniei tale, precum îţi porunceşte cugetul, mie mi-e totuna, fă cum îţi place.

Văzutu-s-a vreodată pe lume o fiinţă aşa de fermecătoare, aşa desăvârşită!

Păi atunci, dragul meu domn, cum ar fi putut unchiul Toby să-i ţie piept!

piepi,:

De trei ori fericită carte! Vei coprinde o filă măcar între scoarţele tale, pe care PIZMA nu va s-o ponegrească şi pe care NEŞTIINŢA n-o va putea răstălmăci*.

Capitolul al treizeci şi nouălea

Cum Susannah fu înştiinţată printr-un răvaş de la doamna Bridget că unchiul Toby s-a fost îndrăgostit de stăpâna ei, cu cincisprezece zile înainte a se întâmpla ast lucru – coprinsul cărui răvaş Susannah îl împărtăşi mamei chiar a doua zi –, asta mi-a îngăduit să vorbesc despre dragostele unchiului Toby cu două săptămâni înainte de a se fi înfiripat.

— Am o veste să-ţi spun, domnule Shandy, grăi mama, care o să te mire foarte.

Tata ţinea tocmai unul din cele două divanuri de judeţ ale sale şi cugetă în sinea lui la neajunsurile căsniciei, când mama rupse tăcerea.

— Fratele meu Toby, urmă dânsa, se însoară cu văduva Wadman.

— Atunci, grăi tata, n-o să mai poată dormi *de-a curmezişul* în patul său, câte zile o trăi.

Faptul că mama nu întreba niciodată care e înţelesul unui lucru ce nu-l pricepea îi pricinuia tatei o supărare ce nu-i dădea veşnic pace.

— Că nu e femeie învățată, zicea tata, e ghinionul ei, dar ar putea barem să ceară o desluşire.

Mama nu întreba niciodată nimic. În două vorbe, ea se petrecu de pe lume, în cele din urmă, fără să ştie dacă lumea se *roteşte* ori *stă pe loc*.

Tata avusese grijă să-i spuie cum stau lucrurile de mai bine de o mie de ori, dar dânsa uita tot mereu.

Din aceste pricini, rareori o convorbire dintre ei mergea mai departe de o propozițiune – un răspuns şi o replică, la capătul căreia de obicei se oprea câteva minute să-şi tragă sufletul (precum se întâmpla în împrejurarea cu nădragii), şi apoi urmă din nou.

— Dacă se însoară, o să fim mai strâmtorați, zise mama.

— Nici atâtica, grăi tata; n-are decât să-şi cheltuiască agoniseala în chipul asta ca şi în oricare altul.

— Fără îndoială, zise mama.

* (pag. 359). 358

Şi cu asta se sfârşi propozițiunea, răspunsul şi replica, de care vă spusei.

— O să se mai desfete şi dânsul oleacă, zise tata.

— Ba încă prea bine, răspunse mama, de o să mai aibă cumva şi prunci.

„Doamne, fie-ți milă de mine, zise tata în sinea lui” – *

*

Capitolul al patruzecilea

Acum încep să intru de-a binelea în coprinsul povestirii mele şi, cu ajutorul unei diete de legume şi al câtorva semințe reci, nu mă îndoiesc că voi fi în stare să urmez istorisirea unchiului Toby, precum şi istorisirea mea în linie destul de dreaptă. Iată:

9-yji-Afy-Acestea sunt patru linii ce le-am străbătut în tomurile unu, doi, trei şi patru**1**. În cel de-al cincilea tom am fost foarte chibzuit, linia fără greş ce am urmat-o fiind această:

A B

e e

C’C C

D

&

De unde se vede că, în afară de curba însemnată cu A, unde făcut-am o călătorie în Navarra, şi curba crestată B, înfăţişând scurta preumblare ce am făcut-o acolo dimpreună cu Lady Baussiere şi pajul ei, nu m-am abătut nici măcar atâtica din drum până când dră-cuşorii lui Giovanni della Casa m-au purtat în ocolul însemnat cu D; cât despre e e e e e, acestea nu sunt altceva decât paranteze şi obişnuitele *înălţări* şi *căderi* legate de viaţa celor mai de vază dregători ai ocârmuirii; care, dacă sunt asemuite cu faptele oamenilor, ori cu propriile mele abateri de la slovele A B D, par o nimica toată.

În acest din urmă tom, lucrurile au mers şi mai bine – că de la sfârşitul istorisirii lui Le Fever şi până la începutul campaniilor unchiului Toby, abia de m-am abătut cu un pas din cale.

Dacă îmi merge tot aşa de bine, nu este cu neputinţă – cu îngăduinţa drăcuşorilor sfinţiei sale Benevento – să ajung în viitor la o atare desăvârşire încât să merg chiar şi aşa:

adică pe o linie trasă cât mă pricepui de drept, cu ajutorul riglei unui dascăl de caligrafie (împrumutată întru acest sfârşit), fără să mă abat nici la dreapta, nici la stânga.

Această *linie dreaptă* – calea ce trebuie s-o urmeze fiece creştin, zic doftorii teologi – Emblema cinstei neştirbite, grăieşte Cicero – Linia *cea mai nimerită*, zic vărzarii – este linia cea mai scurtă, zice Arhimede, ce se poate trage de la un punct dat la altul.

Aş dori ca senioriile voastre să cugete adânc la lucrul acesta, când veţi porunci să vi se facă rochii pentru ziua de naştere!

Uf, ce mai călătorie!

Puteţi să-mi spuneţi, rogu-vă, adicătelea fără supărare, înainte să-mi întocmesc eu capitolul despre liniile drepte, prin ce greşeală, cine le-a spus, au cum se face că prea înţelepţii voştri, oameni ageri la minte şi înzestraţi cu har cum sunt, luat-au neîncetat această linie drept linia GRAVITAŢIUNII?

1. Referire la prima ediţie.

CARTEA A ŞAPTEA

Non enim excursus hâş ejus, şed opus ipsus est.1
PLIN. LIB. V. EPIST. 6

Capitolul întâi

Nu – cred că ziceam că o să scriu două tomuri în fiece an, numai de mă va lăsa pârdalnica de tuse ce mă necăjea pe atunci şi de care până în ceasul de faţă

mă tem mai mult ca de necuratul; şi în altă parte (unde, însă, nu-mi mai amintesc), vorbind despre cartea mea ca de o *maşină* vie şi aşezând pana şi rigla încrucişate pe masă, spre a dobândi preţuirea cetitorului, jurat-am s-o ţiu tot astfel cu scrisul vreme de patruzeci de ani, numai de va pofti izvorul vieţii să mă miluiască atâta vreme cu sănătate şi voie bună.

Cât priveşte voia bună, prea puţine învinuiri îi pot aduce, ba chiar atât de puţine (doar de socotiţi învinuire faptul că m-a făcut să călătoresc pe un băţ lung şi să fac pe prostul nouăsprezece din douăzeci şi patru de ceasuri din zi) încât, dimpotrivă, trebuie să-i mulţumesc pentru multe, foarte multe lucruri. Cu voioşie m-ai făcut să bat cărarea vieţii cu toate poverile (nu şi necazurile ei) în spinare; nu-mi amintesc să mă fi părăsit vreodată nici măcar o clipă din viaţă ori să fi zugrăvit în negru au verde bolnăvicios lucrurile ce mi-au ieşit în cale; la vreme de primejdie mi-ai împodobit zarea cu nădejdi şi când MOARTEA însăşi îmi ciocăni la uşă, poruncitu-i-ai să vie altă dată; şi ai spus-o cu un glas atât de vesel şi nepăsător, că a rămas şi ea în cumpănă, întrebându-se de-mi venise într-adevăr sorocul.

— Trebuie neîndoios să fie o greşeală undeva, grăi dânsa.

Acu, nimic nu urăsc mai mult pe lumea asta decât să fiu întrerupt din istorisire şi taman atunci îi povesteam lui Eugenius una din snoavele mele pipărate despre o călugăriţă ce-şi închipuia că e o scoică şi despre un călugăr ce-a fost afurisit fiindcă mâncase o moluscă Şi-i înfăţişam lui Eugenius temeiurile şi dreptatea faptului.

— Aflatu-s-a oare vreodată un personagiu aşa de dosădit, la o mai mare ananghie? glăsui moartea.

1. „Aceasta nu e o digresiune a sa, ci însăşi opera.” Citatul e din Pliniu cel Tânăr (62-114), scriitor latin.

— Ai scăpat ca prin urechile acului, Tristram, zise Eugenius, luându-mi mâna după ce isprăvii povestirea.

— Dară în chipul asta nu se poate *trăi*, Eugenius, răspunsei eu: acum, că această *prăsilă de târfa* ştie unde stau – Ai dreptate să-i zici aşa, grăi Eugenius, căci, prin păcat, se zice, venit-a pe lume.

— Nu-mi pasă în ce chip venit-a, zisei eu, numai să nu se grăbească să mă ia şi pe mine cu dânsa, că mai am de întocmit patruzeci de tomuri şi patruzeci de mii de lucruri de zis şi de făcut, ce n-o să le facă nimeni în locul meu, afar’ numa’ de tine; şi cum vezi că m-a înşfăcat de gâtlej (căci Eugenius abia mă mai auzea vorbind de peste masă) şi că nu-i pot ţine piept în luptă dreaptă, n-ar fi oare mai bine, câtă vreme îmi mai rămâne puţintică voie bună şi cât mă mai ţin aceste

două picioare de păianjen (şi ridicai un picior, arătându-i-l), n-ar fi mai bine, Eugenius, s-o iau la sănătoasa ca să scap teafăr?

— Aşa te sfătuiesc şi eu, dragul meu Tristram, zise Eugenius.

— Atunci, pe toți sfinții! Am s-o dănțuiesc eu cum nici cu gândul nu gândeşte, căci am să galopez, fără să mă uit măcar o dată îndărăt, până la malurile Garonnei şi, de o voi auzi tropăind în urmă-mi, am să fug cât m-or ține picioarele la muntele Vezuviu, de acolo la Joppa şi de la Joppa la capătul pământului; unde, de mă urmează şi acolo, mă voi ruga către Domnul să-şi frângă gâtul.

— Acolo ea se află în primejdie mai mare decât tine, grăi Eugenius. Hazul şi dragostea lui Eugenius îmi aduseră îndărăt în obraji coloarea ce de câteva luni pierise – netrebnică clipă spre a-ți lua rămas-bun; el mă însoți până la caleaşca.

— *Allons*! zisei eu. Surugiul pocni din bici – pornirăm ca o ghiulea şi din şase salturi ajunserăm la Dover.

Capitolul al doilea

— La naiba! strigai eu, privind spre țărmul franțuz, omul trebuie să-şi cunoască cât de cât țara înainte de a pleca peste hotare, iar eu nu-mi aruncai privirea nici măcar o dată spre biserica din Rochester, nu luai defel în seamă portul din Chatham şi nici nu cercetai catedrala Sfântul Thomas din Canterbury, măcar că îmi erau în drum.

Nu-i mai puțin adevărat, însă, că eu sunt altfel decât alții. Aşadar, fără a dezbate lucrurile mai departe cu Thomas o' Becket**1** ori mai ştiu eu cine, sării în barcă şi peste cinci minute întinserăm pânzele şi o pornirăm ca vântul.

1. Thomas Becket, arhiepiscop de Canterbury, ucis în 1170 din porunca regelui Henric al II-lea; moaştele sale au fost aşezate într-un paraclis al catedralei din Canterbury, în 1220.

— Rogu-te, domnule căpitan, zisei coborând în cabină, nu se întâmpla nicicând să te prinză Moartea în vreme ce treci dincolo?

— Aş, n-ai vreme nici să cazi la pat, răspunse el.

— Afurisit mincinos! Că sunt bolnav ca un câine de pe acum, zisei, iar creierii, cu susu-n jos!

— Maică Precistă! Celulele deşertatu-s-au una într-alta, iar sângele, limfa, sucurile nervoase, sărurile stabile şi cele volatile sunt talmeş-balmeş – o, Doamne! totul mi se învârteşt'e în cap precum o mie de vârtejuri! Aş da un şiling să ştiu de nu voi scrie mai limpede astfel – Greață! Greață! Greață! Greață!

— Când ajungem pe uscat, domnule căpitan? Ăştia au inimă de piatră – Ah, mi-e greață de nu mai pot!

— Băiete, dă-mi lucrul ala de colo. Boala asta îmi va veni de hac. Ce n-aş da să fiu în fundul mării – Doamnă, dumneavoastră cum vă simțiți? S-a sfârşit! sfârşit! sfâr – Of, sfârşit, domnule.

— Cum, întâia oară?Nu, e a doua, a treia, a şasea, a zecea oară, domnule – Ei, ei!

— Ce tropăială deasupra capetelor noastre!

— Hei, băiete! Ce se petrece sus?

Vântul şi-a schimbat direcția! E Moartea!

— O să ne întâlnim față în față.

Ce noroc!

— Şi-a schimbat iarăşi direcția, domnule – Of, schimba-l-ar necuratul – Pentru numele lui Dumnezeu, domnule căpitan, glăsui dânsa, să tragem la țărm.

Capitolul al treilea

Pentru cel ce se grăbeşte e un mare neajuns faptul că sunt trei drumuri osebite de la Calais la Paris, ale căror foloase sunt atât de mult lăudate de feluriți dregători din târgurile ce se întind de-a lungul lor, încât poți lesne pierde o jumătate de zi să te hotărăşti pe care să-l urmezi.

Mai întâi, drumul prin Lisle şi Arras, care e cel mai ocolit, dar şi cel mai vrednic de luare-aminte şi plin de învățăminte.

Al doilea, cel prin Amiens, pe care-l poți urma de vrei să vezi Chantilly. Şi apoi, cel din Beauvais, pe unde poți merge dacă aşa ți-e voia.

Pentru care pricină mulți aleg drumul prin Beauvais.

Capitolul al patrulea

„înainte de a pleca din Calais, ar zice un autor de însemnări de călătorie, n-ar fi rău să spun câte ceva despre acest târg.” Eu însă socot că este foarte rău când un om nu poate trece liniştit printr-un târg fără să-l lase în pace, dacă târgul nu se amestecă în treburile sale, ci cată să se întoarcă şi să scoată până la fiecare şanț ce-i trece doar, pe cinstea mea, aşa, ca să se afle în treabă; că, de e să judecăm după cele scrise despre lucrurile astea de cei doi care *au scris* şi *au galopat*, ori de cei care *au galopat* şi *au scris*, ceea ce nu e totuna; ori ca să facă treaba mai degrabă decât ceilalți, *au scris galopând*, adicătelea taman precum fac eu acum, începând cu neasemuitul Addison, care scria cu ghiozdanul plin de cărți de şcoală atârnându-i de e – şi rănind crupa bietului dobitoc la fiece izbitură, nu se află măcar un călăreț printre dânşii care să nu fi putut merge în

buiestru pe moşia sa (de cumva se întâmpla să aibă vreuna) şi să fi scris tot ce avea de scris fără să-şi ude cizmele.

Dinspre partea mea, Dumnezeu mi-e martor şi spre el voi îndrepta întotdeauna chemarea mea din urmă, nu ştiu mai mult despre Calais (afară doar de puţinele lucruri ce mi le-a spus bărbierul în vreme ce îşi ascuţea briciul) decât ştiu despre marele Cairo; căci poposit-am cu barca după asfinţit, când se înserase de-a binelea, iar dimineaţa, când am purces la drum, era întuneric de-ţi virai degetele în ochi; cu toate astea, ştiind cam cum stau lucrurile şi luând câte ceva dintr-o parte a oraşului, buchisind şi puind una şi alta cap la cap în altă parte, aş putea pune rămăşag pe toţi banii de călătorie că acum scriu un capitol despre Calais cât braţul de lung; ba cu atâtea amănunte limpezi şi mulţumitoare despre toate lucrurile vrednice a trezi curiozitatea străinului ce zăboveşte în oraş, că mai că m-aţi lua drept grefierul primăriei burgului Calais – şi de ce oare, ne-am mira, domnul meu? N-a fost oare Democritus, cel care a râs de zece ori mai straşnic decât mine, grefier municipal la Abdera? Şi n-a fost (îi uit numele), cel ce era mai prevăzător decât noi amândoi la un loc, grefier la Efes? Ba încă le-aş aşterne pe hârtie, domnul meu, cu tot atâta ştiinţă, bun-simţ, adevăr şi amănunţime.

Pe legea mea, de nu mă crezi, fă bine şi ceteşte ca pedeapsă capitolul ce urmează.

Capitolul al cincilea

Calais, Calatium, Calusium, Calesium. Târgul acesta, de e să punem temei pe arhivele sale, a căror autoritate nu văz nici o pricină s-o pun la îndoială acum, nu era *odată* decât un sătuc în stăpânirea unuia dintre cei dintâi conţi de Guignes; şi cum astăzi se făleşte cu nu mai puţin de patrusprezece mii de suflete, fără să mai punem la socoteală cele patru sute douăzeci de familii osebite ce trăiesc în *basse viile* ori în mahalale, se vede treaba că a sporit încetul cu încetul până a ajuns la mărimea de astăzi. Măcar că se află acolo patru mănăstiri, târgul nu are decât o singură biserică parohială;

n-am avut prilejul să-i măsor îndeaproape laturile, da' e destul de lesne să ne dăm cu presupusul, căci, cum târgul are patrusprezece mii de suflete, biserica trebuie să fie foarte mare, ca să încăpă toţi, iar de nu încăp cu toţii e mare păcat, că nu mai au altă; e clădită în chip de cruce şi poartă hramul Fecioarei Maria; clopotniţa, care are o turlă, e aşezată în mijlocul bisericii şi se reazemă pe patru stâlpi destul de arătoşi şi zvelţi şi totodată destul de zdraveni. E împodobită cu unsprezece altare, dintre care cele mai multe sunt mai curând frumoase decât mărețe. Altarul cel mare este în felul lui un cap de op; e făcut din marmură albă

şi, după cum mi s-a spus, e înalt de aproape şase picioare – de-ar fi fost mai înalt, ar fi fost chiar cât muntele Calvarului –, aşadar, bănuiesc că trebuie să fie destul de înalt, cinstit vorbind. Nimic nu mi-a atras luarea-aminte mai mult decât Piața cea mare; măcar că n-aş putea spune de e bine pietruită ori bine clădită, e aşezată însă în inima târgului şi cele mai multe ulițe, mai cu osebire cele din împrejurimi, dau într-însa; de-ar fi fost o singură fântâna în tot târgul, ceea ce se pare că nu e cu putință, căci un asemenea lucru ar fi fost o prea mare podoabă, nu-i tăgadă că târgoveții ar fi aşezat-o chiar în mijlocul acestui scuar; acum, nu că ar fi un scuar întocmai, fiindcă latura de la răsărit la asfințit e mai lungă cu patruzeci de picioare decât cea de la miazănoapte la miazăzi, aşadar vezi că franțuzii îndeobşte au deplină dreptate când le zic „piețe" şi nu „scuaruri", ceea ce, la drept vorbind, nu sunt.

Primăria pare a fi o clădire nearătoasă, neaflându-se în cea mai bună stare; altminteri, ar fi putut fi a doua frumoasă podoabă a locului; îşi împlineşte însă menirea şi slujeşte prea bine drept loc de întrunire fruntaşilor urbei, ce se adună acolo din vreme în vreme; aşadară, se poate bănui că dreptatea se împarte în chip statornic.

Am auzit o sumedenie de lucruri despre Courgain, însă nu e nimic acolo care să-ți atragă luarea-aminte; e o parte osebită a târgului, locuită de corăbieri şi de pescari, coprinde multe ulicioare durate cu grijă, cea mai mare parte din cărămidă; are foarte multe suflete, dar ast lucru se poate lesne înțelege din felul în care se hrănesc, aşa că nu e nici în asta nimic curios. Drumețul poate să-l vază, ca să-şi astâmpere curiozitatea, da' nu trebuie să scape din vedere cu niciun chip *La Tour de Guet*[1], aşa numit după scopul întru care a fost ridicat, fiindcă la vreme de război slujeşte la dibuirea şi darea în vileag a vrăjmaşului ce se apropie de oraş, fie pe apă, fie pe uscat; e înalt de te ameţeşte şi îți atrage necontenit luarea-aminte, nu-l poți ocoli cu privirea chiar să vrei.

A fost o cumplită dezamăgire pentru mine că nu mi s-a îngăduit să fac o schiță exactă a întăriturilor cari sunt cele mai puternice din

1. Turnul de veghe (fr.).

lume şi cari de la început până la sfârşit, adicătelea din vremea clădirii lor de către Filip al Franciei[1], Conte de Boulogne şi până la acest război, când s-au făcut multe reparațiuni, au costat (precum am aflat după aceea de la un inginer din Gasconia) mai bine de o sută de milioane livre. E lesne de înțeles de ce la *Tete de Gravelenes*, unde târgul este prin firea lucrurilor neocrotit, dânşii au cheltuit mai mulți galbeni; încât întăriturile mărginaşe se întind hăt departe în câmp, coprinzând aşadară o mare suprafață de pământ. Oricum, să stăm strâmb şi să judecăm drept, Calais n-a fost niciodată, zică cine ce-ar zice, însemnat atât prin

sine cât prin aşezarea lui şi înlesnirea cu care strămoşii noştri puteau pătrunde, în toate împrejurările, prin el în Francia; nefiind însă lipsit de neajunsuri, pricinuindu-ne nouă, englezilor, în vremurile acelea tot atâtea necazuri pre câte ne pricinuieşte Dunkerque în vremile noastre; aşa încât era pe drept cuvânt socotit a fi cheia spre amândouă regatele, ceea ce neîndoios e şi pricina pentru care s-au ivit atâtea zizanii, cum că cine să-l ia în stăpânire. Dintre acestea, asediu**1**2 ori mai degrabă blocada oraşului (căci a fost împresurat pe apă ca şi pe uscat) a rămas cea mai vrednică de aducere-aminte, fiindcă a ținut piept un an întreg strădaniilor lui Eduard al III-lea şi nu s-a putut încheia decât în urma foametei şi a unor nesfârşite chinuri; vitejia lui Eustache de St. Pierre**3**, care a fost cel dintâi gata să se jertfească pentru tovarăşii săi, l-a înălțat în rândul eroilor. Cum n-o să ne ia mai mult de cincizeci de file, i-am face o nedreptate cetitorului de nu i-am înfățişa în amănunțime acea romantică împrejurare, cum şi asediul, cu chiar cuvintele lui Rapin:

Capitolul al şaselea

Dară curaj, prea bunule cetitor! Nu mi-e defel pe plac – mi-ajunge că te am în puterea mea –, însă ar fi prea de tot să mă folosesc acum de norocul ce până mi l-a pus la îndemână. Nu! Pe focul atotputernic ce încinge închipuirea visătorului şi luminează spiritele întru cărări nepământene! Înainte de a sili o biată făptură neajutorată să împlinească această grea slujbă şi să te fac să plăteşti, sărăcuțul de tine,

1. Fiul regelui francez Filip August, căsătorit cu ducesa de Boulogne. A ridicat întâile întărituri împrejurul târgului Calais în 1224.

2. Asediul Calaisului, întreprins de regele Eduard al III-lea, a durat aproape un an (1346-1347).

3. Când Calais a capitulat, Eduard al III-lea a consimțit să-i cruțe pe locuitori numai cu condiția ca şase dintre cetățenii săi notabili să i se înfățişeze desculți, cu funia de gât şi să fie supuşi la cazne. Cel dinîn care s-a oferit să meargă la rege a fost Eustache de St. Pierre. La cererea reginei, care se afla în tabăra engleză, cei şase cetățeni au fost cruțațipentru cincizeci de file ce nu am căderea să ți le vând, despuiat cum mă aflu, aş paşte mai degrabă pe munți, fără a mă întrista că vântul de miazănoapte nu mi-aduce pe aripile sale nici culcuş, nici de-ale gurii! Aşadar, dă-i bice, vrednicul meu flăcău, şi mâna cât poți de grabnic către Boulogne.

Capitolul al şaptelea

Boulogne!

— Aha!

— Iată-ne aşadar cu toţii împreună – datornici şi păcătoşi înaintea Domnului; frumoasă adunătură, n-am ce zice, dar eu nu pot sta să închin paharul şi să tăifăsuiesc dimpreună cu voi – sunt urmărit şi eu de parcă m-ar goni o sută de draci din spate şi o să mă ajungă până a nu apuca să schimb bine caii; pentru numele lui Dumnezeu, zoreşte!

— E pentru înaltă trădare, şopti în mare taină un omuleţ de-o şchioapă către un lungan ce stătea alături de el.

— Ori pentru omor, spuse vlăjganul.

— Bine-aţi mai brodit-o, Şase-Unu**1**! grăii eu.

— Nu, zise un al treilea, acest gentleman a făptuit

— *Ah*! *mă chere fille*! zisei eu copilei ce venea cu pas lin de la utrenie, eşti îmbujorată ca o dimineaţă (cum soarele se înălţa, lauda fu şi mai dulce).

— Nu; nu poate fi asta, spuse un al patrulea (ea făcu o plecăciune către mine, eu îi trimisei o sărutare), ci datoriile, urmă el.

— E neîndoios din pricina datoriilor, zise al cincilea.

— Nu i-aş plăti datoriile acestui gentleman, grăi *Unu*, nici pentru o mie de lire.

— Nici eu, rosti Şase, măcar de mi-ar da de şase ori suma ce o datorează.

— Bine-aţi brodit-o iarăşi, *Şase-Unu*, zisei eu; n-am alte datorii decât datoria faţă de FIRE şi nu-i cer altceva decât să aibă răbdare şi-am să-i plătesc tot ce-i datorez până la cea din urmă leţcaie.

— Cum puteţi fi atât de nesimţitoare, DOAMNĂ, de opriţi un biet călător ce-şi vede paşnic de drum, întru împlinirea cinstitelor lui îndeletniciri? Pune stavilă procletei aceleia, sperietoarea păcătoşilor, cu faţa ca moartea şi pasul de un stânjen, ce se ţine scai de mine. De n-ai fi fost domnia ta, nu s-ar fi luat ea pe urmele mele, măcar s-apuc Să i-o iau înainte un popas, două, te rog din suflet, doamnă, te rog, înălţimea Ta…

1Porecla celor doi e alcătuită din numerele extreme ale jocului de zaruri.

— E păcat, zău aşa, rosti hangiul meu, care era irlandez, că toate vorbele astea atrăgătoare s-au irosit în van, fiindcă prea cinstită doamnă s-a îndepărtat atât de mult, că n-a mai auzit nimic.

— Nătăfleţule! făcui eu.

— Aşadar, nu mai e nimic vrednic a fi văzut la Boulogne?

— Pe Dumnezeul meu! Aci se află cel mai straşnic SEMINAR de UMANIOARE.

— Altul mai straşnic nici că se mai află, grăii eu.

Capitolul al optulea

Când graba dorinţelor omului îi zoreşte gândurile de nouăzeci de ori mai iute decât rădvanul în care călătoreşte, e vai de adevăr! Şi vai de rădvanul şi de harnaşamentele (fie ele făcute din orice vreţi) asupra cărora îşi varsă amarul sufletului!

Cum eu nu înfăţişez la mânie nici firea oamenilor, nici a lucrurilor „graba *strică treaba*” *a* fost singura cugetare pe care am rostit-o când lucrul mi s-a întâmplat întâia dată; a doua, a treia, a patra şi a cincea oară mă mulţumii să ocărăsc pe fiecare surugiu în parte, adicătelea pe cel de-al doilea, al treilea, al patrulea şi al cincilea, fără să împing sudalma mai departe; cum însă lucrurile urmară tot aşa după a cincea, a şasea, a şaptea, a opta, a noua şi a zecea oară, fără greş, nu m-am putut opri să nu coprind întreg neamul în cugetarea ce v-o înfăţişez în vorbele ce urmează:

Că întotdeauna se întâmpla ceva cu un postilion franţuzesc, când purcezi la drum.

Ori propoziţiunea ar putea suna aşa:

Postilionul franţuz trebuie să coboare întotdeauna de pe capră înainte de a ajunge la trei sute de paşi depărtare de oraş.

Ei, acum ce mai e?

— *Diable*!

— S-a rupt o funie!

— S-a desfăcut un nod!S-a desprins o scoabă!

— Un şleau trebuie scurtat!

— Trebuie schimbat un căpătâi, un fleac, o nimica toată, o chingă, o cataramă ori un dinte la cataramă.

Acu, oricât de adevărate ar fi toate astea, nu mă socot îndreptăţit să afurisesc din această pricină poştalionul ori pe surugiu, nici nu-mi vâr în cap să mă jur pe toţi sfinţii că mai degrabă aş merge pe jos de zece mii de ori, ori să mă ia naiba dacă mă voi urca vreodată într-o trăsură de poştă –, ci privesc lucrurile cu mult sânge rece şi socot că ori încotro aş drumeţi, întotdeauna va lipsi sau va trebui să fie schimbat un căpătâi, un fleac, o nimica toată, o chingă, o cataramă ori un dinte la cataramă, aşadar nu mă stropşesc niciodată, ci iau binele şi răul aşa cum vin şi-mi urmez calea.

— Fă şi tu la fel, prietene! grăii eu; irosise de acum cinci minute coborând de pe capră să-şi ia codrul de pâine neagră pentru prânz, ce-i îndesase în lada trăsurii, după care urcă din nou, iar acum mergea la pas, să-i simtă mai din plin gustul.

— Dă-i drumul, prietene, zisei eu cu vioiciune, însă cu glasul cel mai convingător cu putinţă, căci bătui în geam cu o monedă de douăzeci şi cinci de *sous*, având grijă s-o ţin cu faţa către dânsul, când se uită îndărăt: câinele rânji cu gura până la urechi, semn că înţelesese, din botul său negru de funingine se ivi un şirag de dinţi aidoma mărgăritarelor, că până şi o suverană şi-ar fi zălogit giuvaericalele ca să-i aibă.

Ceruri neprihănite!

Ce mestecători!

Ce pâine!

— şi în vreme ce isprăvea cea din urmă îmbucătură, intrarăm în Montreuil.

Capitolul al nouălea

Nu se află alt târg citu-i Francia de mare, care să arate, după socoata mea, mai bine pe hartă decât MONTREUIL; nu tăgăduiesc că nu e cine ştie ce arătos în călăuza staţiilor de poştă; când însă ajungi să-l vezi, fii încredinţat că arată cum nu se poate mai jalnic. Târgul are însă ceva negrăit de frumos acum, anume, fata hangiului: a stat la şcoală optsprezece luni la Amiens şi şase la Paris, aşa că ştie să împletească, să coasă, să învârtă hora şi se pricepe de minune la toate micile tertipuri femeieşti.

Ah, şireata! De cinci minute de când stau şi o privesc, numără ochiurile dintr-un ciorap alb şi a lăsat să-i scape cel puţin o duzină, da, da, văd prea bine, vrăjitoare vicleană, că e lung şi subţire, nu e nevoie să-l potriveşti pe genunchi, văd doar că e al tău şi-ţi vine de minune.

Firea trebuie s-o fi învăţat pe această făptură să-şi ţie *policarul aidoma unei statui.*

Cum însă această mostră preţuieşte cât toate policarele la un locşi pe deasupra unde mai pui că am la îndemâna toate degetele ei, de îmi pot fi de vreun folos – şi cum Janatone (căci aşa o cheamă) merită cu vârf şi-ndesat a fi zugrăvită, să nu-mi fie dat a mai zugrăvi vreodată, ori mai degrabă să zugrăvesc ca un cal de povară**1**, trăgând din greu câte zile oi avea, de nu-i voi înfăţişa întocmai trupească

1Joc de cuvinte intraductibil; în engl. *To draw*: a) a zugrăvi; b) a trage.

alcătuire şi chiar cu trăsuri de penel aşa de fără greş, că parcă ar fi înveşmântată în pânza cea mai udă.

Luminățiile Voastre ar vrea mai degrabă să le înfățişez lungimea, lățimea şi înălțimea marii biserici parohiale ori să schițez fațada abației Saint Austreberte ce a fost adusă din Artois. Cum ele sunt, cred, precum le-au lăsat zidarii şi dulgherii – şi, de credința lui Hristos va mai ține atâta, o să mai rămână astfel şi cincizeci de ani de-acum înainte, aşa încât Luminățiile şi Preasfințiile Voastre pot să le măsoare după voie – însă cel ce vrea să te măsoare pe tine, Janatone, cată s-o facă acum, tu porți în făptura ta prințipiile schimbării şi, socotind primejdiile toate câte însoțesc o viață trecătoare, nu mă pun chezaş pentru tine nici măcar o clipă; înainte a apuca să treacă bine de două ori douăsprezece luni, te-ai putea îngroşa ca un harbuz, sluțindu-ți trupul, ori să te ofileşti ca o floare, pierzându-ți frumusețea, ba chiar să te treci ca o târfă şi să te pierzi pe tine însăți. N-aş băga mâna în foc nici măcar pentru mătuşa mea Dinah, de-ar mai trăi, pe Dumnezeul meu, ba nici chiar pentru portretul ei, chiar de-ar fi făcut de Reynolds**1**.

Să mor, de mă mai încumet a o zugrăvi, acum că rostii numele acelui fiu al lui Apollo.

Aşadar, trebuie să vă mulțumiți cu întruchiparea ei vie, care, de seara e frumoasă, când treceți prin Montreuil, o veți vedea prin ferestruica trăsurii domniilor voastre, când schimbați caii; iar de n-aveți o pricină aşa de-ntemeiată să vă grăbiți ca mine, ați face mai bine să zăboviți. Fată pare a fi oleacă prea cucernică, asta însă, bunul meu domn, e un atu în mâna dumitale. Dumnezeu să mă ajute! Nu mă învrednicii a lua nici măcar o levată; potrivnicul câştiga treizeci de puncte şi încă treizeci, de nu se mai alese nimic din jocul meu.

Capitolul al zecelea

Ținând seama de toate acestea şi încă şi de faptul că Moartea putea fi mult mai aproape decât îmi închipuiam – aş dori să fiu la Abbeville, zisei eu, fie şi numai să văz cum dărăcesc şi torc cei din partea locului –, astfel c-am purces la drum.

***** *de Montreuil a Nampont – poşte et demC*

de Nampont a Bernay...Poşte de Bernay a Nouvion...Poşte de Nouvion a ABBEVILLE...poşte

Dar scărmănătorii şi torcătorii se duseseră cu toții la culcare.

1. Joshua Reynolds (1723-1792), celebru pictor portretist englez. * *Nota autorului. Vid. Călăuza stațiilor de poştă franceze*, p. 30, ediția din 1762.

Capitolul al unsprezecelea

Ce foloase nemăsurate aduce călătoria! Numai că te înfierbânta; da' şi pentru asta e un leac, ce-i puteți afla în capitolul ce urmează.

Capitolul al doisprezecelea

De aş fi în stare să mă tocmesc cu Moartea cum mă târguiesc acuma cu spițerul meu, în ce fel şi unde să fac clismă, fără îndoială că nici în ruptul capului nu m-aş supune morții de față cu prietenii mei; de aceea, nu stau niciodată să cuget cu tot dinadinsul la chipul şi felul acestei mari năprasne, care îndeobşte îmi năpădeşte şi îmi chinuieşte gândurile, precum o face şi năprasna însăşi; ci tot timpul nu fac alta decât să trag perdeaua peste dânsa, cu dorința ca Atoatecârmuitorul să potrivească lucrurile în aşa fel încât să nu mi se întâmple în casa mea, ci mai curând într-un han mai acătării**1**. Acasă, ştiu prea bine, durerea prietenilor, cele din urmă îngrijiri, ca ştergerea frunții şi netezirea pernei ce mână tremurătoare a dragostei îndurerate le va împlini, îmi vor răstigni sufletul într-atâta, c-am să mă prăpădesc de o boală la care doftorul meu nici cu gândul nu gândeşte. Într-un han, însă, puținele îngrijiri de care aş avea trebuință n-ar costa decât câțiva galbeni şi-ar fi împlinite cu o băgare de seamă netulburată şi fără zăbavă. Dar luați aminte – Acest han să nu fie care cumva cel din Abbeville – măcar de nu s-ar mai afla alt han în toată lumea, l-aş şterge din condițiunile de capitulare: aşa.

— Să înhami caii la ceasurile patru dimineață.

— Da, la ceasurile patru, domnule – Că de nu – pe sfânta Genevieva!

— am să fac un tărăboi de-o să se trezească şi morții.

Capitolul al treisprezecelea

„Prefă-i, Doamne, într-o roată" e o vorbă amară şi usturătoare, cum bine ştiu toți învățații, împotriva călătoriei celei mari**2** şi a acelui duh neastâmpărat al drumeției, despre care David prorocit-a că va bântui între fiii oamenilor în vremile de mai apoi; aşadar, precum crede marele episcop Hali, aceasta este una dintre cele mai

1Dorința exprimată de Sterne, mai în glumă, mai în serios, s-a împlinit în bună parte: scriitorul a murit departe de ai săi, e drept, nu într-un han, ci într-o casă închiriată la Londra, neavând niciun prieten la căpătâi.

2. În engl. *Grand tour*, călătorie tradiţională a aristocraţilor englezi în Europa, îndeosebi în Franţa şi Italia.

neîndurătoare afurisenii ce David le-a rostit vreodată împotriva vrăjmaşilor Domnului, ca şi când ar fi spus: „Nu le doresc noroc mai mare decât să se rostogolească mereu”. Multă mişcare, urmează el (căci era rotofei din cale-afară), înseamnă tot atâta nelinişte; şi multă hodină, prin aceeaşi asemănare, înseamnă tot atâta bucurie cerească.

Da’ eu (fiindcă sunt sfrijit din cale-afară), cuget astfel; că multă mişcare înseamnă tot atâta viaţă şi bucurie şi că să stai nemişcat ori să mergi încet, înseamnă moarte şi Necuratul – Stai! Ho!

— Toată lumea doarme! Deshamă caii, unge roatele, leagă diligenţa şi bate un cui în propteaua de colo – nu voi a irosi nici o clipă.

Acu, roata de care vorbim şi *în care* (mai degrabă decât *pe care*, că asta ar preface-o în roata lui Ixion**1**) David îşi afuriseşte vrăjmaşii să ajungă, ţinând seama de o rotunjime trupească a episcopului, trebuie negreşit să fie o roată de poştalion, fie că se aflau pe atunci poştalioane în Iudeea, fie că nu, iar roata mea, din pricini cu totul potrivnice, trebuie negreşit să fie o roată de căruţă, care scârţâie învârtindu-se în jurul osiei o dată în veac; care soi de roţi, de-ar fi să mă prefac în tălmăcitor al Sfintei Scripturi, nu m-aş codi să spun că se aflau cu ghiotura în ţinutul acela deluros.

Îmi plac pitagoreenii (mai mult decât îndrăznesc să i-o mărturisesc iubitei mele Jenny) pentru a lor „xwptaiaov dnotoO, Îioiicrroq, *eiq* to xaawc; cpiaoaocpâv” [adicătelea], părăsesc trupul ca să poată cugeta mai bine. Nimeni nu cugetă drept, câtă vreme rămâne în trup, orbit cum trebuie să fie de umorile-i înnăscute şi abătut într-o parte şi în alta, precum fui eu şi episcopul, de o fire prea lăsătoare ori prea dârză. RAŢIUNEA este pe jumătate BUN-SIMŢ; şi întreaga măsură a însăşi fericirii cereşti este dată de măsura gusturilor şi închipuirilor noastre de acum – Care dintre cele două aplecări crezi că păcătuieşte cel mai mult în împrejurarea de faţă?

— Fără îndoială că domnia ta, grăi dânsa, fiindcă tulburi în toiul nopţii liniştea unei familii întregi.

Capitolul al patrusprezecelea

Ea însă nu ştia că mă legasem să nu-mi rad barba până la Paris; nu-mi place să fac taine din nimicuri. Cumpănită precauţiune a unuia dintre acele suflete mici, în temeiul cărora Lessius socotit-a (lib. 13, *de moribus divinis*, cap. 24) că o milă olandeză, ridicată la

Conform legendei, o roată de foc ce se învârteşte veşnic într-o împărăție subpământeană, de care a fost legat Ixion, împăratul lapiților din Tesalia. Drept pedeapsă pentru crima sa împotriva zeiței Hera.

cub, e prea de ajuns ca să încăpă într-însa opt sute mii de milioane, ce el socoate a fi numărul cel mai mare cu putință de suflete (pornind de la căderea în păcat a lui Adam), ce pot fi afurisite până la sfârşitul lumii.

Pe ce se întemeiază această a doua socoteală, dacă nu pe bunătatea părintească a lui Dumnezeu, nu ştiu, şi mi-ar fi şi mai greu să spun ce-a fost în căpățâna lui Franciscus Ribbera[1] care susține sus şi tare că nu mai puțin de două sute de mile italieneşti înmulțite cu ele însele ar fi de ajuns ca să încăpă atâta amar de suflete. Fără îndoială, el s-a călăuzit după unele suflete râmlene din vechime, despre care cetise, fără să stea să cugete cât de mult trebuie să se fi închircit ele după o treptată şi tot mai cumplită secătuire în răstimpul a optsprezece veacuri, ajungând o nimica toată pe vremea când scria el.

În vremea lui Lessius, ce pare a fi fost omul cel mai cumpănit, sufletele erau cât se poate de mici.

— *Acum* sunt încă şi mai mici.

— Şi iarna viitoare o să fie şi mai mici, aşa că de urmăm tot astfel de la mai mic la mai mic şi de la mai mic la nimic, o să spun, fără să şovăi o clipă, că într-o jumătate de veac în chipul asta, o să ne pomenim fără suflete. Cum însă după acest răstimp mă îndoiesc deopotrivă de stăruința credinței creştine, o să fie un mare folos că amândouă o să se prăpădească dimpreună. Slavă ție, Jupiter! Şi slavă vouă tuturor zeilor şi zeițelor păgâne! Căci acum o să vă vie din nou vremea şi cu Priapus[2] pe urmele voastre...Ce şăgalnice vremuri!

— Da' unde mă aflu? Şi în ce ispititoare învălmăşeală voi a mă vârî? Eu, eu cel căruia îi este dat să i se curme zilele în floarea vârstei şi să nu mai guste din bucuria tinereții alta decât ceea ce ia cu împrumut de la închipuire – pace ție, mărinimos măscărici! Şi-ngăduie-mi să urmez.

Capitolul al cincisprezecelea

„Neplăcându-mi, precum am zis, să fac taine din *nimicuri*", i-am încredințat postilionului taina, de îndată ce păşii în caleaşca. El plesni o dată din bici drept răspuns la curtenia mea şi în vreme ce calul de la oişte mergea la trap, iar celălalt sălta ba în sus, ba în jos, într-un chip anume, ne trezirăm, tot dănțuind aşa, la Ailly-au-clochers, vestit în zilele de demult pentru cel mai frumos zvon de clopote din

1. Lessius, Ribbera: teologi iezuiți din secolul al XVI-lea. Teoriile lor sunt împrumutate de Sterne din *Anatomia melancoliei* de R. Burton, partea a II-a.

2. Priap, fiul lui Dionysos şi al Afroditei, zeul fertilităţii şi al virilităţii la vechii greci.

lume; dară dănţuirăm printr-însul făr' de muzică, clopotele fiind tare stricate (cum de fapt erau în întreaga Francie).

Şi tot astfel mergând în cea mai mare grabă, de la Ailly-au-clochers am ajuns la Hixcourt, de la Hixcourt am poposit la Pequignay şi de la Pequignay iată-ne la AMIENS, târg despre care n-am a vă istorisi nimic alta decât ceea ce vă spusei înainte şi anume că Janatone a mers acolo la şcoală.

Capitolul al şasesprezecelea

Din nesfârşitul pomelnic de supărări ce-i hărţuiesc pe drumeţ, umflând coviltirul ce-i ocroteşte, niciuna nu este mai sâcâitoare şi mai chinuitoare ca aceasta anume pe care vreau să v-o înfăţişez şi de care (de nu călătoreşti cu un curier în faţă, ceea ce fac mulţi ca s-o preîntâmpine) nu e scăpare: iat-o.

Fie că te îmbie moliciunea somnului şi măcar că se poate să treci prin ţinutul cel mai încântător, pe drumurile cele mai bune şi în caleaşca cea mai uşoară din lume, ba chiar, de-ai fi încredinţat că poţi dormi înainte cale de cincizeci de mile, fără să deschizi măcar o dată ochii, ba, mai mult, de-ai fi tot aşa de mulţumit pe calea demonstra-ţiunii precât eşti de orice adevăr din Euclid că, oricum, vei fi deopotrivă de adormit precât eşti de treaz, ba încă, poate mai vârtos – dar neîncetatele întoarceri, ca să plăteşti pentru căi la fiece popas şi, de aci, nevoia de a-ţi vârî mâna în buzunar şi a număra trei livre şi cincisprezece *sous* (bănuţ cu bănuţ), îţi zădărnicesc plănuirea aşa chip că nu poţi făptui dintr-însa mai mult de şase mile (ori, să zicem, o poştă şi jumătate, adicătelea vreo nouă mile), chiar de te-ai da de ceasul morţii.

„Am să mă răzbun pe dânşii, îmi zic, căci am să pun suma potrivită într-o bucată de hârtie şi am s-o ţin la îndemâna tot drumul. Acum n-o să mai am altceva de făcut, zisei (gătindu-mă de culcare), decât să las să cază banii binişor în pălăria postilionului fără a scoate o vorbă."

Iată că mai vrea doi *sous* de băutură, ori i-am dat o monedă de doisprezece *sous* de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, care nu merge, ori a mai rămas de plătit o livră şi câţiva bănuţi de la popasul trecut pe care *Monsieur* i-a uitat; cari ciorovăieli (fiindcă adormit nu te poţi sfădi prea bine) te trezesc; însă îţi poţi redobândi dulceaţa somnului şi încă osteneala trupului mai poate copleşi spiritul şi afla alinare după aceste încercări, dar atunci – pe toţi sfinţii!

— n-ai plătit decât pentru o poştă, când, de fapt, ai călătorit o poştă şi jumătate şi asta te sileşte să scoţi călăuza staţiilor de poştă care e tipărită aşa de mărunt că, vrei, nu vrei, trebuie să deschizi ochii. Apoi, *Monsieur le Cure* te

1. Domnul abate (fr).

Îmbie cu o priză de tabac, ori un biet ostaş îţi arată piciorul, un călugăr ras în cap îţi întinde puşculiţa sa, preoteasa cu sacaua îţi dă roatele, nu c-ar fi nevoie, dar se jură pe tot *cinul preoţesc* (întorcându-ţi vorba) că aşa se face; apoi trebuie să chibzuieşti toate aceste lucruri şi să le cumpăneşti în minte, urmarea fiind că puterile cugetării ţi se trezesc de-a binelea, aşa că, pas de mai adoarme acum.

De nu era una din aceste păcătoase împrejurări aş fi trecut fără să bag de seamă grajdurile din Chantilly.

Cum postilionul a zis mai întâi şi a susţinut morţiş chiar în faţa mea că banul de doi *sous* nu poartă niciun semn, am deschis ochii ca să mă încredinţez că spune adevărul şi zărind semnul precum îmi văz nasul, sării mânios din diligentă şi astfel văzui tot Chantilly-ul fără voia mea. Cu toate că cercat-am ast mijloc numai cale de trei poşte jumătate, socot că-i chipul cel mai nimerit de pe lume a călători în goană; cum prea puţine lucruri par ispititoare la mânie, nu se află nimic, ori aproape nimic care să te oprească din drum; aşa se face că am trecut prin St. Denis fără măcar să întorc capul într-o parte, spre mănăstire.

Bogăţia tezaurului lor! Fleacuri! De-i lipseşti de giuvaieruri, care sunt toate falşe, n-aş da nici măcar trei *sous* pe nimic de acolo, afară de felinarul lui Jaidaşi nici pentru asta, numai că se întunecă şi poate să-mi prinză bine.

Capitolul al şaptesprezecelea

Trosc, trosc – trosc, trosc – trosc, trosc – aşadar asta e Parisul, grăii eu (tot aşa de înverşunat), aşadar asta e Parisul!

— Mda! Parisul! strigai a treia oară.

Cel dintâi, cel mai frumos, cel mai strălucit.

Dară uliţele sunt urâte.

Apoi socot că e mai arătos decât miroase – trosc, trosc – trosc, trosc – ce zarvă faci, de parcă aceşti oameni cumsecade ar ţine morţiş să afle că un bărbat cu faţa palidă şi înveşmântat în negru avut-a cinstea să sosească la Paris la ceasurile nouă seara cu diligenţa, minată de un postilion, într-un caftan galben-cafeniu tivit cu calamanco roşu trosc, trosc – trosc, trosc – trosc, trosc, biciul tău lua-l-ar – Dar aşa ţi-e neamul, aşa că plesneşte, plesneşte în voie mai departe. Ha! Nu ne face nimeni loc! Da’ până şi în şcoala PURTĂRII ALESE, dacă zidurile sunt mânjite, ce altă poţi face? Şi, mă rog, felinarele când le aprind? Ce?

— Niciodată în lunile de vară? Ei! Acu e doar vremea salatei. O, prea bine! Salată şi supă – supă şi salată – salată şi supă, *encore*.

Asta e *prea de tot* pentru nişte păcătoşi.

Eu nu mă pot împăca defel cu ticăloşia asta; cum poate neruşinatul acela de surugiu să-i spuie atâtea vorbe de ocară calului său slăbănog? Oare nu vezi, prietene, că ulițele sunt atât de păcătoase şi înguste că nu poți întoarce nici măcar o roabă în tot Parisul? În cel mai mare oraş din lume n-ar fi stricat de le făceau oleacă mai largi, ba, măcar de-ar putea omul să ştie (întru mulțumirea lui încăltea), mergând pe o uliță, pe ce parte se află.

Unu – doi – trei – patru – cinci – şase – şapte – opt – nouă – zece. Zece ospătarii! Şi de două ori pe atâția bărbieri! Şi toate astea cale de trei minute cu diligența! Ai crede că toți bucătarii din lume s-au înțeles, cu prilejul unei mari petreceri, cu bărbierii, zicând: „Haideți să mergem cu toții la Paris: franțujilor le place să se hrănească bine – toți sunt *gourmands* – o să avem mare căutare; dacă zeul lor e burta, acolo bucătarii trebuie să fie gentlemeni: şi fiindcă *peruca face pe om* şi peruchierul face perucă, *ergo*, grăit-au de bună seamă bărbierii, noi o să avem şi mai mare trecere, o să fim mai presus de voi toți, o să fim cel puțin *Capitouls*”, *pardi*! 1 o să purtăm cu toții spade”.

Aşa că poți să juri (adicătelea, la lumina lumânării, pe care însă nu te prea poți bizui) că tot astfel fac şi astăzi.

Capitolul al optsprezecelea

Fără îndoială că franțujii sunt înțeleşi anapoda; nu voi hotărî eu de este vina lor că nu se fac înțeleşi îndeajuns de bine; fiindcă vorbesc cu acea limitare şi hotărâre cum se şi cuvine într-o împrejurare aşa de însemnată, pe care noi însă, vezi bine, o putem foarte lesne pune la îndoială, sau că vina nu e pe de-a-ntregul de partea noastră, nepricepându-le graiul ca să ne putem da seama „ce vor să spuie”; pentru mine însă e învederat că atunci când se spune: „*Cine a văzut* Parisul *a văzut totul*”, de bună seamă vrea să zică cine l-a văzut ziua.

Cât despre lumina lumânării, o las în legea ei – am mai spus că nu te poți bizui pe dânsa şi o spun din nou; asta nu din pricină că luminile şi umbrele ar fi prea bătătoare la ochi ori că s-ar amesteca poate culorile ori c-ar lipsi frumusețea ori armonia lucrurilor etc...

Că acest lucru nu e adevărat – însă e ceva îndoielnic în toată tărăşenia asta, anume:

Că în toate cele cinci sute de mari hanuri ce îți sunt înfățişate la Paris, şi din cele cinci sute de lucruri bune la o numărătoare fugară (căci punem la socoteală doar un lucru bun la un han), care pot prea

* *Nota autorului*. Magistratul cel mai de vază din Toulouse etc, etc, etc. 1. Drace! (fr.)

bine să fie *văzute*, *simţite*, *auzite* şi *pricepute* la lumina lumânării (ceea ce, în treacăt fie spus, e un citat din Lyly**1**), să mă ia naiba dacă un englez din cincizeci poate să pătrunză cum se cade în miezul lor. Franţujii socotesc altfel decât noi şi iată cum:

Că după cea din urmă numărătoare făcută în anul una mie şapte sute şi şasesprezece, de la care răstimp avut-au loc însemnate creşteri, Parisul cuprinde nouă sute de uliţe (adică):

În partea zisă *City***2** – se află cincizeci şi trei de uliţe.

În *St. James* din Ruini cincizeci şi trei de uliţe.

În *St. Oportune* treizeci şi patru de uliţe.

În cartierul *Luvrului* douăzeci şi cinci de uliţe.

În *Palatul regal* sau *St. Honorius* patruzeci şi nouă de uliţe.

În *Mont. Martyr* patruzeci şi una de uliţe.

În *St. Eustache* douăzeci şi nouă de uliţe.

În *Halles* douăzeci şi şapte de uliţe.

În *St. Dennis* cincizeci şi cinci de uliţe.

În *St. Martin* cincizeci şi patru de uliţe.

În *St. Paul* din Mortellerie douăzeci şi şapte de uliţe.

În *Greve* treizeci şi opt de uliţe.

În *St. Avoy* sau *Verrerie* nouăsprezece uliţe.

În *Marais* sau *Temple* cincizeci şi două de uliţe.

În *St. Antony* şaizeci şi opt de uliţe.

În *Place Maubert* optzeci şi una de uliţe.

În *St. Bennoit* şaizeci de uliţe.

În *St. Andrews de Ares* cincizeci şi una de uliţe.

În cartierul *Luxemburg* şaizeci şi două de uliţe.

Şi în *St. Germain* cincizeci şi cinci de uliţe, putând să te preumbli pe oricare pofteşti, şi după ce le-ai văzut cu tot ce au la lumina zilei – porţile, podurile, pieţele, statuile – şi ai colindat şi prin toate bisericile fără a scăpa nicicum din vedere *St. Roche* şi *St. Sulpice*, şi, spre a pune vârf la toate, te-ai preumblat până la cele patru palate ce le poţi vedea dimpreună cu statuile şi pânzele lor, fie fără ele, după cum ţi-e poftă – Atunci vei fi văzut – Da' nu e nevoie să vă spuie cineva, că doar o să aflaţi singuri cetind pe frontonul Luvrului, vorbele:

PĂMÂNTUL AŞA OAMENI NU CUNOAŞTE – ŞI NICICÂND

IVIT-A LUMEA

UN TÂRG MAI FALNICDECÂT E PARISUL!

— CÂNTAȚI, TRA, LA, LA, LA*.

1John Lyly (1554-1606), scriitor englez, autor al romanului *Euphues*.

2. Pentru denumirile cartierelor s-a păstrat ortografia originalului.

* *Nota autorului. Non orbis gentem, non urbem gens habet ullam ulla părem.*

Franțujii au un fel al lor *voios* de-a se purta cu tot ceea ce este Mare; asta-i tot ce se poate spune despre dânşii.

Capitolul al nouăsprezecelea

Pomenirea cuvântului *voios* (la sfârşitul celui din urmă capitol) îți aminteşte (adicătelea autorului) de cuvântul *spleen**1***, mai cu seamă dacă ai ceva de spus despre el: nu fiindcă pe temeiul vreunei cercetări ori înşirări de asemănări şi obârşii ar fi între ele o înrudire mai mare ca între lumină şi întuneric ori între două dintre cele mai neîmpăcate potrivnice ale firii, numai că fac parte din meşteşugul scriitorului să păstreze bună înțelegere între cuvinte, precum fac cârmuitorii între oameni, fără a şti cât de mare poate fi uneori trebuința a le aşeza unul lângă altul – acestea odată statornicite şi ca să pot să-mi aşez spusele întocmai după voie, le însemnez aci – SPLEEN

După ce am părăsit Chantilly, am zis care este cel mai cuminte prințipiu din lume pe temeiul căruia poți să călătoreşti repede; dar am spus-o numai aşa, să-mi dau părerea. Şi acum socot tot la fel, numai că atunci nu ştiam prea bine cum se petrec lucrurile, spre a putea adăuga că măcar că mergi cu o iuțeală amețitoare, nu eşti împăcat în sinea ta, pentru care pricină părăsesc aci ast prințipiu cu totul şi pentru totdeauna, aşa că slujească-se de dânsul cine vrea, i-l dăruiesc din toată inima, că nu mă lăsă să-mi fac siesta după o cină bună şi îmi pricinui o diaree îndrăcită, ceea ce mă duce îndărăt la întâiul meu prințipiu cu care am purces la drum şi cu care am s-o țiu acum tot într-o goană, până la malurile Garonnei.

Nu. Nu pot zăbovi nici o clipă să vă înfățişez firea poporului, geniul său, purtările, obiceiurile, pravilele, credința, felul cum se cârmuiesc manufacturile, negoțul, vistieria cu toate avuțiile şi izvoarele ascunse, de unde îşi trag ele obârşia, oricât de. Priceput aş fi, după ce-am petrecut trei zile şi două nopți în mijlocul lor şi nefăcând nimic alta în tot acest răstimp decât să cercetez şi să cuget la toate acestea. Totuşi, trebuie să purced, drumurile sunt pietruite, poştiile sunt scurte, zilele sunt lungi iar acum e abia prânzul, voi ajunge la Fontainebleau înaintea regelui – Mergea acolo şi regele?

— N-aş putea spune – 1. Plictiseală, apatie (engl.). 380

Capitolul al douăzecilea

Să nu aud pe nimeni, mai cu seamă un drumeț, tânguindu-se că în Francia nu se merge la fel de iute ca în Englitera; fapt este că se merge mult mai iute *consideratis considerandis*; ceea ce vreau adicătelea să spun e că, de pui alături harabalele lor cu munții de boccele, pe care le îngrămădeşti atât în față cât şi în spate, şi apoi socoteşti căluții lor pricăjiți, cărora le dau să mănânce te miri ce, e o adevărată minune că se mai pot urni din loc; suferințele lor sunt cu desăvârşire necreştineşti şi sunt încredințat că un cal de poştă franțuz n-ar şti cum s-o scoată la capăt în niciun chip de n-ar fi cele două cuvinte ****** şi ****** ce-i dau tot atâta tărie precât o baniță de ovăz: cum vorbele nu costă nimic, ard de nerăbdare să i le împărtăşesc cetitorului; însă aci e aci – trebuie să i le spun pe şleau, să fie rostite răspicat, că altfel nu-şi ating ținta, şi totuşi, să i le spui verde, măcar că Preasfințiile Lor pot să riza de ele în iatac, ştiu prea bine c-o să le ocărască cumplit în salon, pentru care pricină am tot sucit-o şi răsucit-o în mintea mea o vreme, fără folos însă, în ce chip cinstit ori prin ce şiretlic aş putea astfel să le întorc ca, mulțumindu-i *urechea* cu care cetitorul catadieseşte a *mă asculta*, să n-o nemulțumesc pe cealaltă, pe care o păstrează pentru sine.

— Îmi ard degetele muiate în cerneală de dorința de a încerca, dar, de o voi face, o să aibă urmări şi mai rele (teamă mi-e), că o să arză hârtia pe care scriu.

Nu; nu cutez şi pace.

De vreți cumva să ştiți cum au făcut stareța din Andouillets şi una dintre învățăcelele de la mănăstire ca să scape de dandanaua asta (şi urându-mi mai întâi mie izbânda cea mai deplină), o să vă istorisesc fără nici o codire.

Capitolul al douăzeci şi unulea

Stareța din Andouillets, târg care, de cătați în puzderia de hărți ale ținuturilor ce se tipăresc azi la Paris, o să-l aflați între dealurile ce despart Burgundia de Savoia, fiind în primejdie a căpăta anchylosis ori înțepenirea încheieturilor (sinovia genunchiului înțepenindu-se din pricina atâtor utrenii) şi după ce încercase toate leacurile, mai întâi, închinările şi slujbele, apoi, înălțând rugă la toți sfinții cunoscuți şi necunoscuți din ceruri, apoi, cu osebire, la toți sfinții ce pătimiseră de înțepeneala piciorului înaintea ei, după aceea atingându-l cu toate moaştele mănăstirii, mai întâi cu femurul bărbatului din Lystra**1**, Ce fusese neputincios din tinerețe, înfăşurându-l în vălul ei când se ducea la culcare, încrucişându-şi pe el mătăniile, chemând apoi în ajutor brațul mirean şi ungându-l cu uleiuri şi unsoarea încinsă a fel de fel de dobitoace, înfăşându-l cu

alifii şi oblojeli, cu cataplasma de naibă de baltă, *bonus Henricus*, nufăr alb şi iarba Domnului, după aceea cu lemne de foc, vreau să zic fum, şi ţiindu-şi scapularul de-a curmezişul în poală, apoi cu fierturi de cicoare sălbatică, untişor de apă, hasma-ţuchi, afin şi cochlearia, şi neajutându-i nimic din toate astea, fu înduplecată în cele din urmă să încerce băile calde de la Bourbon, drept care, primind mai întâi învoire de la preaînaltul prelat (mai marele ei) să-şi vază de sănătate, porunci să i se gătească toate cele de cuviinţă pentru călătorie; o novice de vreo şaptesprezece ani, pe care o supăra un panariţiu la degetul mijlociu, tot apăsându-l mereu pe cataplasmele stareţei etc, îi câştigase până într-atâta dragostea că, nemaibăgând în seamă o bătrână maică betegită de sciatică, pe care băile calde de la Bourbon ar fi întremat-o pentru tot restul zilelor, stareţa o alese pe Mărgărita, micuţa novice, s-o însoţească în călătorie.

Un rădvan vechi al stareţei, căptuşit cu lâna creaţă, fu scos după poruncă la lumină, iar grădinarul mănăstirii, fiind alescatârgiu, scoase cei doi catâri bătrâni spre a le scurta cozile, în care vreme vreo două surori mirene se îndeletniceau una cu cârpitul albiturilor, alta cu cusutul tivurilor galbene pe care colţii vremii le roseseră; ajutorul grădinarului curăţă pălăria catârgiului în drojdie de vin fiartă şi un croitor se aşeză, aidoma unui meşter al strunelor, într-un şopron peste drum de mănăstire, să aleagă patru duzini de zurgălăi pentru hamuri, fluierând la fiece clopoţel pe care îl lega cu o fâşie de piele.

Tâmplarul şi fierarul din Andouillets ţinură sfat să dreagă roatele şi, până a doua zi dimineaţă la ceasurile şapte, totul era ca scos din cutie şi aştepta la poarta mănăstirii, gata să purcează la băile calde de la Bourbon; două rânduri de căleşti adăstau la poartă de un ceas.

Stareţa din Andouillets, sprijinită de novicea Mărgărita, păşi încet spre caleaşca, amândouă înveşmântate în alb, cu şiragul de mătănii atârnat la piept.

Se afla o solemnitate necăutată în acel contrast; urcară în caleaşca, şi maicile, purtând straie de acelaşi fel, dulce simbol al neprihănirii, se aşezară fiecare la câte o fereastră, iar când stareţa şi Mărgărita îşi înălţară privirile, fiecare (afară de biata maică betegită de sciatică), fiecare pe rând, dădu la o parte capătul vălului stareţei, sărutând apoi mâna albă precum crinul ce-i lăsa să cază. Prea bună stareţă şi Mărgărita îşi aşezară mâinile cucernic pe piept, îşi înălţară privirile spre cer, apoi le coborâră către maici, ca şi când ar fi vrut să glăsuiască, „Dumnezeu să vă blagoslovească, dragi surori”.

1. Şchiop din naştere, pomenit în *Faptele Apostolilor*, XIV, 6. 382

Mărturisesc că mă ispiteşte istoria asta şi tare m-aş fi bucurat să jjjă aflu acolo.

Grădinarul, căruia de-acum am să-i zic catârgiu, era un flăcău deschis la suflet, zdravăn şi blând, care trăncănea neîncetat, îi plăcea să tragă la măsea şi-

şi bătea prea puțin capul cu întrebări ca *din ce pricină* şi *când*; îşi zălogise o lună din simbria ce primea de la mănăstire pentru un *borrachio*, adică un burduf cu vin ce îl aşezase în dosul caleştei, acoperindu-l cu o cazacă roşcată ca să-l ocrotească de pripătul soarelui; şi cum vremea era călduroasă, iar el nu se dădea niciodată îndărăt de la treabă, mergând mai mult pe jos decât pe capră, găsi mai multe prilejuri, aşadară, decât cele cerute de nevoile fireşti, să zăbovească la spatele caleştei şi tot aşa, viind şi plecând, se făcu că tot vinul se scurse prin vrana *legiuită* a burdufului, înainte ca drumeții noştri să fi apucat a străbate jumătate din cale.

Omul este o făptură căreia-i prieşte obişnuința. Ziua fusese înăbuşitoare, seara era frumoasă, vin se găsea din belşug, dealul burgund pe care creştea vița era povârnit, un tufiş ispititor lângă uşa unei căsuțe umbroase la poalele dealului era în deplină armonie cu simțămintele, o adiere molcomă foşnea prin frunze – „hai-hai, însetatule catârgiu, pofteşte înăuntru".

Catârgiul era doară un biet fiu al lui Adam; e de prisos să spun mai mult. Şfichiui o dată straşnic catârii şi, tot uitându-se la chipul stareței şi al Mărgăritei, de parcă ar fi vrut să spună „mi-s aci", îl mai şfichiui o dată zdravăn, chipurile să le spună „dați-i drumul!" şi, furişându-se îndărătul caleştei, intră în micul han de la poalele dealului.

Catârgiul, cum vă spusei, era un flăcău voios şi guraliv ce nu se gândea la ziua de mâine, ori la cele întâmplate ieri sau la cele ce vor urma, dacă avea prilejul să dea pe gât o înghițitură de burgundie, ba, pe deasupra, să mai şi pălăvrăgească oleacă la un păhărel. Aşadar, intră în vorbă, sporovăind fără sfârşit, cum se face că e staroste grădinar la mănăstirea din Andouillets etc. Etc. Şi cum, din prieteşug față de stareță şi *Mademoiselle* Mărgărita, care era posluşnică la maici, le adusese tocmai hăt de la hotarele Savoiei etc. Etc, şi cum se alesese cu o umflătură după atâtea cucernice fapte şi ce de mai ierburi şi buruieni îi cătase el să-i îmbuneze durerea ş.a.m.d. Şi că, dacă apele de la Bourbon nu-i tămăduiesc piciorul, e ca şi cum ar fi beteagă de amândouă etc. Etc. Ete. Şi ticlui povestea aşa de bine că lşi uită cu totul de eroina ei, şi o dată cu dânsa şi de micuța neofită, ba, ceea ce era mai hăzos decât toate, îşi uită de catâri, cari fiind făpturi ce trag foloase pe seama oamenilor, precum părinții lor au tras foloase pe seama lor, şi nefiind în stare să răsplătească binele *de-a dreptul* (precum bărbații, femeile şi dobitoacele), ei fac asta pe de lături şi de-a lungul şi de-a-ndărătelea, pe deal în sus, pe deal în jos şi oricum le vine la îndemână.

Filosofii n-au înfățişat acest lucru cum se cuvine în nici o scriere despre morală – atunci cum putea bietul catârgiu, aghiezmuit cum era, să chibzuiască la toate acestea? Nu chibzui nici atâtica – e vremea să chibzuim noi; să-l lăsăm,

aşadară, în viitoarea poftei sale, cel mai fericit şi mai nesocotit dintre muritori, şi să ne întoarcem acum la catâri, la stareță şi la Mărgărita.

După cele două lovituri de bici ale catârgiului, catârii urmându-şi simțul datoriei, o luară liniştit la deal în sus, până ce ajunseră cam la jumătate, când, la o cotitură, cel mai bătrân dintre ei, o ființă vicleană şi dibace nevoie mare, trase cu coada ochiului şi nici urmă de catârgiu.

— Mă jur pe crestătura de subt copită, zise el, de voi mai face un pas măcar.

— Iar mie să-mi facă pielea tobă, de mă voi mai mişca de-aci. Şi astfel se învoiră să se oprească – ***Capitolul al douăzeci şi doilea***

— Haide, dați-i drumul, grăi stareța.

— Dii-ii-i, strigă Mărgărita.

— Hii-i-hii-i-hii, hăui stareța.

— Hei-ei-he-ei-hei, țipă Mărgărita, țuguindu-şi buzele ei dulci, într-un soi de strigăt şi fluierătură totodată.

Poc-poc-poc, bocăni stareța din Andouillets în spatele caleştei cu vârful toiagului ei cu măciulie de aur. Catârul cel bătrân slobozi o b…

Capitolul al douăzeci şi treilea

— Am pățit-o, ne-am dus pe copcă, copila mea, îi zise stareța Mărgăritei, aci o să rămânem toată noaptea, o să ne jefuiască, o să ne batjocorească – O să ne batjocorească, zise Mărgărita, cum te văz şi cum mă vezi.

— *Sanda Maria*! strigă stareța (uitând să mai rostească *O*!) De ce a trebuit să pătimesc din pricina acestei pârdalnice de încheieturi înțepenite? De ce-am plecat de la mănăstirea Andouillets? Şi de ce n-ai îngăduit slujitoarei tale să moară neprihănită?

— Ah, degetul, degetul meu, țipă neofita, înfierbântându-se la auzul cuvântului slujitoarei – de ce oare nu mă mulțumii a-l pune aci, acolo, oriunde, decât să dau de o belea ca asta?

— Belea! grăi stareța.

— Belea, zise neofita, căci spaima le luase mințile – una nu ştia ce spune, cealaltă ce răspunde.

— Fecioria mea, fecioria mea! strigă stareța.

— Ria! ria! îngână neofita printre suspine.

Capitolul al douăzeci şi patrulea

— Maică stareță, grăi neofita, viindu-şi nițel în fire, sunt două vorbe anume care, se zice, fac pe orice cal, măgar ori catâr să urce dealul, fie că vrea, fie că nu; oricât de îndărătnic şi nesupus ar fi, în clipa când le aude îți dă ascultare.

— Vorbele astea sunt vrăjite! strigă stareța, coprinsă de spaimă.

— Nu, răspunse Mărgărita liniştit, da' sunt vorbe păcătoase.

— Şi cari sunt aceste vorbe? o întrerupse stareța.

— Sunt dintre cele mai păcătoase, răspunse Mărgărita, sunt vorbe ucigătoare şi de suntem batjocorite şi murim neiertate pentru a le fi rostit, amândouă o să...

— Dar mie mi le poți spune, o îndemnă stareța din Andouillets.

— Aceste vorbe, maică stareță, nu se pot nicidecum rosti, grăi novicea, că ți se urcă sângele în obraji – Da' poți să mi le şopteşti la ureche, zise stareța.

O, Doamne! N-ai un înger păzitor pe-aproape, să-l trimiți la hanul de la poalele dealului? Oare nu se află niciun spiriduş mărinimos şi prielnic, nici o putere în sânul firii care printr-un tremur călăuzitor să se furişeze de-a lungul arterei ce duce la inima sa, să-l trezească pe catârgiu de la ospăț? Niciun suav cântec de menestrel să-i aducă aminte de chipurile frumoase ale stareței şi Mărgăritei, cu şiragurile lor negre de mătănii?

Trezeşte-te! Trezeşte-te! E prea târziu însă, vorbele înfricoşătoare sunt rostite chiar în clipa asta – Şi cum o să le rostesc? Tu, care poți vorbi despre toate câte sunt cu buze nepângărite, învață-mă, călăuzeşte-mă – ***Capitolul al douăzeci şi cincilea***

— Orice păcate (fie ele cât de grele), zise maica stareță, devenind cazuistă la ananghie, sunt, precum spune duhovnicul mănăstirii noastre, fie păcate de moarte, fie păcate ce pot fi iertate: alt fel de păcat nu se mai află. Cum păcatul ce poate fi iertat e cel mai uşor şi mai neînsemnat dintre toate păcatele, fiind înjumătățit, de făptuieşti numai jumătate din el şi laşi restul, ori de îl făptuieşti pe de-a-ntregul şi îl împărți frățeşte cu altcineva, cu vremea se micşorează şi nu mai rămâne nici urmă dintr-însul. Or, eu nu văz niciun păcat dacă rostim *bou*, *bou*, *bou*, *bou*, *bou* împreună de o sută de ori; şi nu e nici o josnicie să rosteşti silaba: *ger*, *ger*, *ger*, *ger*, *ger* chiar şi de la utrenie până la vecernie. Aşadară, draga mea copilă, urmă stareța din Andouillets, eu am să zic *bou*, iar tu o să zici *ger*; după care, pe rând, fiindcă şi aşa nu e mai păcătos să zici *fou* decât *bou*, tu o să zici *fou* şi eu o să urmez (că *fă*, *sol*, *la*, *re*, *mi*, *ut* la vecernie) cu *ter*. Grăind astfel, stareța dădu pildă şi purcese astfel:

Bou...bou...bou...

Stareța

Mărgărita Mărgărita

— Ger...ger...ger Fou...fou...fou...

— Ter…ter…ter.

Stareța

Cei doi catâri dădură semn printr-o zvâcnire a cozii; lucrurile se opriră însă aci.

— Or să se pornească îndată, grăi neofita.

Bou-bou-bou-bou-bou-bou

Stareța Mărgărita

— Ger, ger, ger, ger, ger, ger.

— Mai repede, strigă Mărgărita.

— Fou, fou, fou, fou, fou, fou, fou, fou, fou.

— Mai repede, strigă Mărgărita.

— Bou, bou, bou, bou, bou, bou, bou, bou, bou.

— Şi mai repede, Doamne, ocroteşte-mă, zise stareța.

— Nu ne înțeleg, strigă Mărgărita.

— Necuratul însă ne pricepe, zise stareța din Andouillets.

Capitolul al douăzeci şi şaselea

Ce mai ținut străbătut-am, cu câte grade apropiatu-m-am de soarele cel cald şi câte târguri mândre şi vrednice văzut-am în răstimpul cât dumneata, prea bună doamnă, ai cetit şi ai cugetat la istoria asta! Am trecut prin Fontainebleau, Sens, Joigny, Auxerre, Dijon, cetatea de scaun a Burgundiei, Chalons şi Mâcon, cetatea de scaun a ținutului Maconese şi alte vreo douăzeci de târguri pe drumul către Lyons, şi acum, că trecui prin toate, aş putea la fel de bine să vă povestesc despre tot atâtea din lună, precât să spun câteva cuvinte despre ele; oricum aş face, povestea asta o să-mi ia cel puțin întreg acest capitol, dacă nu şi pe acesta şi următorul.

— Păi, e o poveste ciudată, Tristram!

— Vai, doamnă, de-ar fi fost să scriu despre vreo întristătoare predică asupra crucii; au despre pacea supuşeniei ori mulțumirea resemnării, n-aş fi fost necăjit; ori de m-aş fi gândit să scriu despre abstracțiunile pure ale sufletului şi acea hrană a înțelepciunii, sfințeniei şi contemplațiunii din care duhul omului (când este despărțit de trup) cată de-şi trage obârşia de-a pururi…

— Ți-ar fi priit mai mult.

— Mai bine n-o mai scriam; cum eu însă nu şterg niciodată nimic, să găsim dară o cale cinstită ca să ne-o scoatem din cap pe dată. Dă-mi, rogu-te, tichia de măscărici, mă tem că te-ai aşezat pe dânsa, prea bună doamnă, e subt pernă, vreau să mi-o pun pe cap – Doamne fereşte! Doar o ai pe cap fără încetare de o jumătate de ceas încoace. Atunci las-o acolo cu

Tra-la-la-li-la Şi lai, la, la, la, la, la, li Şi tri li li tri li li Tam tam ta ram.

Şi-acum, prea bună doamnă, cred că putem purcede oleacă mai departe.

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

Tot ce trebuie să spui despre Fontainebleau (de cumva te întreabă cineva) e că se află cam la patruzeci de mile (niţel la miazăzi) depărtare de Paris şi e aşezat în mijlocul unei păduri. Că e ceva osebit în acest loc; că regele se duce acolo o dată la doitrei ani dimpreună cu tot alaiul, ca să guste din plăcerile vânătoarei, şi că în vremea acestor petreceri cinegetice orice gentleman englez de lume (nu uita să te prenumeri şi pe domnia ta între dânşii) poate să capete o gloabă ori două, spre a lua parte la vânătoare, având numai grijă să nu galopeze care cumva mai iute decât maiestatea sa.

Însă e mai bine să nu spui asta nimănui, din două pricini.

Mai întâi, fiindcă o să capeţi mult mai greu pomenitele gloabe; şi

Al doilea, nimic din toate astea nu-i adevărat. *Allons*! Cât despre SENS, te poţi descotorosi de el cu un cuvânt – „E scaun arhiepiscopal."

Despre Joigny, socot că e, cu cât spui mai puţin, cu atât mai bine.

Despre Auxerre, însă, v-aş putea povesti la nesfârşit; căci în marea preumblare ce o făcui prin Evropa, în care tată (nevoind să mă încredinţeze nimănui), mă însoţi chiar dânsul, dimpreună cu unchiul

Toby, Trim, Obadiah şi cea mai mare parte a familiei, afară de mama, care, plănuind să-i împletească tatei o păreche de nădragi (e un lucru firesc, de stăm să ne gândim) şi neplăcându-i a fi abătută dintr-ale ei, rămase la CONACUL SHANDY să vază de casă în vremea călătoriei noastre; când, zic, tata, făcându-ne să poposim două zile la Auxerre – dar chiar şi fără asta, marea lui iscusinţă de a iscodi ce şi cum l-ar fi ajutat să afle ceea ce căuta, până şi în pustiu – îmi spuse destule lucruri despre Auxerre; în două vorbe, oriunde s-ar duce tata – dar de data asta, în preumblarea prin Francia şi Italia mai cu osebire decât în orice altă împrejurare din viaţa lui –, calea sa părea că se află departe de cea bătută de alţi drumeţi înaintea sa; văzu regi şi curteni şi mătăsuri fel de fel, cu înfăţişări aşa neobişnuite, iar observaţiunile şi cugetările sale despre firea, purtările şi obiceiurile oamenilor din ţările pe unde am trecut se osebeau până într-atâta de ale tuturor celorlalţi muritori, mai cu seamă de ale unchiului Toby şi ale lui Trim (ca să nu mai zic nimic de mine) şi, ca să le puie vârf la toate, întâmplările şi buclucurile peste care dădeam şi în care ne viram la tot pasul ca urmare a teoriilor şi cerbiciei tatii alcătuiau un atare amestec pestriţ de ciudăţenii şi tragicomedie că, de-ar fi să socotim toate acestea dimpreună, această călătorie se

osebeşte de la un capăt la altul aşa de mult de orice altă călătorie făcută vreodată în Evropa, că mă încumet a zice că vina nu poate să fie decât a mea şi numai a mea, de cumva nu va fi cetită de toți drumeții ca şi de cei ce îndrăgesc însemnările de drumeție, atâta vreme cât vor dăinui călătoriile, ori, ceea ce e acelaşi lucru, până când lumea se va hotărî în cele din urmă să stea locului.

N-am de gând însă a depăna acest ghem bogat, afară numai de un firişor ori două, ca să pot dezvălui taina şederii tatei la Auxerre.

După cum spusei, prea e subțire să poată sta atârnat, iar când îl teşi, nu-ți mai dă nici o bătaie de cap.

— Pina-i gata masa, o să mergem, frate Toby, zise tata, la mănăstirea Saint-Germain, de-ar fi numai să cercetăm acele trupuri ce Musiu Sequier sfătuieşte călătorii să le vază.

— Merg să cercetez pe oricine, grăi unchiul Toby, care nu s-a pus măcar o dată împotrivă cât a ținut călătoria.

— Doamne fereşte, grăi tata, astea sunt mumii!

— Atunci nu mai e de trebuință să ne bărbierim, urmă unchiul Toby.

— Să ne bărbierim! A, nu, zise tata, o să ne simțim ca între rubedenii, dacă ne lăsăm barbă.

Şi astfel zicând, o pornirăm spre mănăstirea Saint-Germain, cu căprarul ce-i sprijinea pe stăpânul său de braț, încheind alaiul.

— Totul e cum nu se poate mai frumos, mai bogat, mai încântător şi mai falnic, grăi tata către paracliser, un călugăr tinerel din cinul benedictinilor, însă pe noi ne-a minat aci curiozitatea de a vedea mumiile ce Monsieur Sequier le înfățişează atât de amănunțit.

Paracliserul făcu o plecăciune şi, aprinzând mai întâi o torță pe care o ținea întotdeauna la îndemână în sacristie întru acest sfârşit, ne însoți la mormântul Sfântului Heribald.

— Acesta, zise paracliserul, puind mâna pe mormânt, a fost un prinț vestit din spița de Bavaria, carele, în vremea şirului de domnii ale lui Carol cel Mare, Ludovic cel Bun şi Carol cel Pleşuv**1**, avu mare trecere la Curte şi juca un rol însemnat în statornicirea rânduielii şi disciplinei.

— Atunci a fost la fel de neîntrecut pe câmpul de bătaie, grăi unchiul Toby, ca şi la palat – socot c-a fost un vajnic oştean.

— A fost călugăr, i-o întoarse paracliserul.

Unchiul Toby şi Trim cătară alinare unul pe chipul celuilalt, dar nu o aflară; tata se bătu cu amândouă palmele pe pântece, aşa cum făcea ori de câte ori ceva îi stârnea hazul; măcar că-i ura pe călugări şi doar mirosul de călugăr era pentru el mai rău decât toți dracii din iad, de data asta săgeata lovindu-i mult

mai crâncen pe unchiul Toby şi pe Trim decât pe dânsul, fu ca o biruință, ceea ce-i făcu să se înveselească peste măsură.

— Şi, rogu-te, cum îi zice acestui gentleman? întrebă tata cam în glumă.

— Acest mormânt, grăi tânărul benedictin, uitându-se în jos, adăposteşte osemintele sfintei MAXIMĂ, care a venit din Ravenna înadins spre a atinge moaştele.

— Sfântului MAXIMUS, întregi tata, luându-i-o înainte cu sfântul său. Aceştia au fost doi dintre cei mai de seamă sfinți din întreaga istorie a mucenicilor, adause el.

— Să-mi fie cu iertare, grăi paracliserul, venit-a să atingă moaştele Sfântului Germain, ziditorul mănăstirii.

— Şi cu ce s-a ales din asta? întrebă unchiul Toby.

— Păi, cu ce se alege orice femeie din asta? zise tata.

— MUCENICIE, răspunse tânărul călugăr benedictin, făcând o plecăciune adâncă şi rostind cuvântul cu atâta smerenie şi totodată cu atâta hotărâre că îl descumpăni pe tata pentru o clipă. Se spune, urmă călugărul, că Sfânta Maxima se află în această gropniță de patru veacuri, cu două veacuri înainte de a fi canonizată.

— Te înalți greu, frate Toby, glăsui tata, în această armie a mucenicilor.

— Înfricoşător de greu, cu-ngăduința'Nălțimilor Voastre, zise Trim, numai de n-ai putea cumva să-ți cumperi cinul.

— Mai curând aş vinde totul şi mi-aş lua lumea în cap, grăi unchiul Toby.

— Îți împărtăşesc părerea, frate Toby, zise tata.

— Biata Sfânta Maximă! grăi unchiul Toby în şoaptă, ca pentru sine, în vreme ce ne întorceam de la mormântul ei.

1Regi ai francilor din dinastia carolingiană (768-877).

— A fost una dintre cele mai blajine şi mai chipeşe doamne din Italia şi Francia, urmă paracliserul.

— Da' cine naiba se află îngropat acolo lângă dânsa? întrebă tata, în vreme ce mergeam, arătând cu toiagul spre un mormânt mare.

— Acela e Sfântul Optat, domnule, răspunse paracliserul.

— Şi-n adevăr i se cuvine atare loc de cinste Sfântului Optat! zise tata. Şi care-i povestea Sfântului Optat? urmă el.

— Sfântul Optat, răspunse paracliserul, a fost episcop.

— Mi-am închipuit, mă jur pe Dumnezeu! strigă tata, curmându-i vorba. Sfântul Optat! Cum ar fi putut Sfântul Optat să dea greş? Şi smulgându-şi carnetul de însemnări din buzunar, în vreme ce tânărul benedictin îi ținea torța, aşternu numele pe hârtie ca o nouă proptea întru sprijinul teoriei sale privitoare

la numele de botez şi, cutez a zice, că era atât de pătimaş în aflarea adevărului că măcar de-ar fi găsit o comoară în mormântul Sfântului Optat, ast lucru nu l-ar fi făcut nici pe jumătate atât de avut. Aceasta a fost una din cele mai rodnice scurte preumblări ce s-au făcut vreodată la mormintele celor morți, şi aşa de mulțumit era tata în sinea sa de câte se petrecuseră în vremea ei că hotărî pe nepusă masă să mai stăm o zi la Auxerre.

— Mâine cerceta-voi şi celelalte sfinte moaşte, zise tata, în vreme ce străbăteam piața.

— Câtă vreme te vei îndeletnici cu asta, frate Shandy, grăi unchiul Toby, căprarul şi cu mine o să urcăm pe metereze.

Capitolul al douăzeci şi optulea

Asta e cea mai încâlcita jurubiță din toate, fiindcă în capitolul din urmă, cel puțin în măsura în care mă ajută să trec prin Auxerre, purces-am în două călătorii deodată, cu aceeaşi trăsură de condei, căci ieşit-am din Auxerre în călătoria despre care scriu acum şi sunt numai la jumătatea celei despre care voi scrie mai pe urmă.

Orice lucru cuprinde doar într-o anume măsură desăvârşirea şi, trecând dincolo de această măsură, mă vârâi într-o belea că niciun alt drumeț înainte de mine; căci acum, când străbat piața din Auxerre dimpreună cu tata şi cu unchiul Toby, întorcându-ne la masă, intru totdeodată în Lyons cu poştalionul sfărâmat în mă de țăndări, ba, mai mult, tot acum mă aflu într-un prea frumos pavilion înălțat de *Pringello** pe malurile Garonnei şi pe care nil

* *Nota autorului*. Acelaşi Don Pringello, vestitul arhitect spaniol de care vărul meu Anthony pomeneşte cu atâta laudă într-o însemnare pe marginea poveştii închinate lui.

l-a închiriat Mons. Slignac**1**; aci stau în această clipă şi scriu despre toate acestea.

Să-mi adun gândurile dară şi să-mi urmez călătoria.

Capitolul al douăzeci şi nouălea

Mă bucur, mi-am zis, făcându-mi socotelile în sinea mea, pe când intram în Lyons cu trăsura, într-o stare jalnică, şi cu catrafusele într-o căruță ce abia se urnea înaintea mea, mă bucur nespus, am zis, că s-a făcut țăndări, căci acum voi putea să merg pe apă fără ocol până la Avignon, cale de o sută douăzeci de poşte din călătoria mea, şi n-o să mă coste nici măcar şapte livre, iar de acolo, urmai

eu, făcându-mi socoteală mai departe, pot tocmi doi catâri ori măgari dacă vreau (că doar nu mă cunoaşte nimeni prin partea locului) şi pot străbate câmpia Languedocului fără să mă coste mai nimic – dandanaua asta o să-mi aducă patru sute de livre numărate în pungă şi, pe deasupra, mulțumire, mulțumire ce prețuieşte îndoit cât banii. Cu ce repeziciune, urmai eu, frecându-mi voios mâinile, mă voi pogorî pe Ronul cel iute, având la dreapta Vivares şi la stânga Dauphiny şi neluând aminte cine ştie ce la străvechile târguri Viena, Vălence şi Vivieres.

Ce flacără strălucitoare se aprinde în felinar, de smulgi un ciorchine de struguri roşii la Hermitage şi Cote Rotie**2**, când treci ca săgeata pe la poalele lor! Şi ce suflu întineritor în întreaga-ți făptură să zăreşti apropiindu-se şi îndepărtându-se de maluri castele din poveşti, de unde odinioară vajnicii cavaleri i-au slobozit pe cei năpăstuiți. Şi când o să văz prăpăstioase stânci, munți, căderi de apă şi toată viitoarea firii în neasemuitele ei înfăptuiri.

Tot urmând aşa, mi se păru că trăsura care, aşa sfărâmata cum era la început, părea destul de arătoasă, se micşora pe nesimțite, prospețimea vopselii pieri văzând cu ochii, poleiala de aur îşi pierdu luciul şi întreaga alcătuire mi se înfățişă privirilor într-o stare atât de sărăcăcioasă, atât de jalnică şi vrednică de dispreț, într-un cuvânt într-o stare cu mult mai proastă chiar decât caleaşca stareței din Andouillets, că deschideam tocmai gura s-o dau dracului, când un

Pringello, pseudonimul autorului uneia dintre povestirile adunate în volumul *Crazy Tales* (*Poveşti smintite*) de Stevenson-Hall, prietenul lui Sterne, căruia acesta îi zicea „vărul meu Anthony”. Acest volum a fost primit de Sterne la Paris, înainte de a pleca la Toulouse. Monsieur Slignac era proprietarul casei din Toulouse unde a locuit Sterne. Pavilionul de care vorbeşte era o clădire de la marginea oraşului aparținând tot lui Monsieur Slignac. Fără îndoială că atribuind lui Pringello construcția pavilionului, Sterne vrea să sugereze că acesta era clădit în stilul *Crazy Castle*.

2Renumite podgorii pe malurile Ronului.

caretaş băgăreț, trecând sprinten drumul, întrebă dacă *Monsieur* n-ar dori cumva să-şi dreagă caleaşca.

— Nu, nu, zisei eu, clătinând capul într-o parte şi-n alta.

— Poate *Monsieur* ar vrea s-o vânză? mai întrebă caretaşul.

— Din toată inima, grăii eu, fierăria prețuieşte patruzeci de livre şi geamurile tot cam pe atâta, iar pielăria ți-o dăruiesc pe deasupra. Ce izvor de avuție îmi aduse această trăsură, zisei eu, în vreme ce el îmi număra banii în palmă. Ăsta e chipul în care mă chivernisesc eu de obicei, cel puțin ori de câte ori

dau peste vreun bucluc, scot un ban de pe urma fiecărei nenorociri ce mi se întâmpla.

— Spune-mi, rogu-te, draga mea Jenny, să afle lumea cum m-am purtat la un atare necaz, cel mai păcătos din câte i s-ar fi putut abate în cale unui bărbat, ce se cuvine a fi mândru de bărbăția lui.

— „Ajunge”, grăişi tu, apropiindu-te de mine, în vreme ce eu stăm cu jartierele în mină, cugetând la ceea ce *nu* se petrecuse. „Ajunge, Tristram, eu sunt mulțumită”, grăit-ai tu, şoptindu-mi vorbele astea la ureche *** * * *###* *## ####*#. **** ****

— Oricare alt bărbat ar fi intrat în pământ de ruşine – Tot răul spre bine, zisei eu.

— O să mă duc în Țara Galilor să stau şase săptămâni, să beau zer de capră, aşa că, după dandanaua asta, o să trăiesc cu şapte ani mai mult. Pentru care pricină socot că e o greşeală de neiertat să dai vina pe soartă aşa de des precum făcut-am eu, cum că m-a sâcâit toată viața ca o ducesă neîndurătoare, cum i-am zis odată, cu atâtea necazuri mărunte; fireşte că, de am vreo pricină să fiu mânios pe dânsa, apoi aceea e că nu mi-a trimis necazuri mai mari – vreo douăzeci de pierderi afurisite şi crâncene mi-ar fi picat taman ca o pensie la bătrânețe.

Una de vreo sută pe an, ori cam aşa ceva, iată ce-mi doresc. N-aş vrea să dea beleaua peste mine şi să plătesc cine ştie ce dări pentru una mai mare.

Capitolul al treizecilea

Pentru aceia dintre domniile voastre cari numesc necazurile NECAZURI, ştiind prea bine cum sunt, nici că s-ar putea necaz mai pârdalnic decât să-ți petreci cea mai mare parte din zi la Lyons, cel mai înstărit şi mai înfloritor oraş din Francia, plin de sumedenie de rămăşițe din vechime, şi să nu fii în stare să-l vezi. Să fii oprit a-l vedea din mai ştiu eu ce pricină ți-ar pricinui un necaz, dar să fii oprit tocmai de-un necaz trebuie să fie negreşit ceea ce filosofia pe drept cuvânt numeşte

NECAZ PESTE NECAZ

Îmi băui cele două ceşti de cafea cu lapte (care, fiindcă veni vorba, e cum nu se poate mai bună pentru ofticoşi, dar trebuie să fierbi laptele dimpreună cu cafeaua, altfel nu e decât cafea şi lapte), şi cum nu erau decât ceasurile opt dimineața şi barca nu pornea până la prânz, aveam răgaz să văz Lyonul pe îndelete şi să pui la grea încercare răbdarea tuturor prietenilor mei de prin partea locului. O să fac o plimbare până la catedrală, mi-am zis, cercetând lista ce-o aveam, ca să văz înainte de orice minunatul mecanism al acestui ornic neîntrecut

al lui Lippius din Basel[1]. Or, dintre toate lucrurile ce se află pe lume, cel mai puțin mă pricep la mecanică, nu am nici aplecare osebită, nici gust şi nici imaginațiune, căci mintea mea e aşa de nepricepută la de-ald-astea că mărturisesc solemn că n-am fost niciodată în stare să înțeleg prințipiile de mişcare ale cuştii unei veverițe ori ale obişnuitei roate a tocilarului, măcar că privii ceasuri întregi cu mare evlavie la cea dintâi şi stătui de o parte răbdător ca orice creştin, zgâindu-mă la cea de a doua.

O să mă duc să văd mişcările uimitoare ale acestui ornic, îmi zisei, asta înainte de orice: apoi voi merge la marea bibliotecă a iezuiților, să văz de se pot cerceta cele treizeci de tomuri ale istoriei generale a chitailor scrisă (nu în tătăreşte ci) în chinezeşte, ba chiar cu slove chinezeşti.

Eu însă mă pricep la chineză cam tot atâta cât mă pricep la mecanismul ornicului lui Lippius; cum se face că astea s-au nimerit în fruntea listei ce-o aveam, las pe seama curioşilor s-o cerceteze, ca pe o taină a Firii. Mărturisesc că asta seamănă cu una din toanele înălțimii Sale, şi cei care-i trag clopotele, țin ca şi mine, cu tot dinadinsul, să-i cunoască toanele.

După ce-oi vedea aceste curiozități, grăii eu, întorcându-mă pe jumătate către valetul ce stătea în picioare în spatele meu, n-o să fie nici o pagubă dacă mergem la biserica Sfântul Irenaeus să vedem stâlpul de care a fost legat Hristos şi după aceea casa unde a trăit Pilat din Pont.

— Asta e în târgul următor, grăi valetul, în Viena.

— Mă bucur, zisei, ridicându-mă sprinten de pe scaun şi străbătând odaia cu paşi de două ori mai mari ca de obicei, căci astfel voi ajunge mai curând la mormântul celor doi îndrăgostiți.

Care a fost pricina acestei frământări şi de ce făceam paşi atât de mari pe când rosteam aceste vorbe aş putea-o aşijderea lăsa în seama curioşilor; cum însă asta n-are nici în clin, nici în mânecă, cu ornicul, ar fi poate mai bine să-l deslușesc însumi pe cetitor.

1. Nicolas Lippius, meşter ceasornicar din Basel; a terminat construcția acestui ornic din Lyon în 1593.

Capitolul al treizeci şi unulea

Ah, se află un prea dulce ev în viața omului când (creierul fiind fraged şi fibros şi semănând mai mult a terci decât a orice altceva) se istorisea o poveste despre doi îndrăgostiți despărțiți de părinți nemiloşi şi de o soartă şi mai nemiloasă.

El – Amandus

Ea – Amanda neştiind niciunul pe ce cale o apucase celălalt,

El – la soare-răsare

Ea – la soare-apune

Amandus luat în robie de către turci şi dus la curtea împăratului din Măroc, unde, căzându-i drag crăiesei Marocului, zace întemnițat vreme de douăzeci de ani, fiindcă dânsul o iubea pe Amanda lui – Ea (Amanda), colindând în tot acest răstimp desculță, cu părul despletit, peste stânci şi peste munți, întrebând de Amandus.

— Amandus! Amandus! strigându-i numele de-o îngânau toate dealurile şi văile.

— Amandus! Amandus!

aşezându-se deznădăjduită la porțile fiecărui târg au cetăți: Amandus a...! Amandus al meu trecut-a pe aci?

— până când, tot colindând aşa prin lume, dintr-o parte în alta, o întâmplare neaşteptată purtându-le paşii la amândoi în aceeaşi clipă din noapte, dar pe căi felurite, la porțile Lyonului, ale târgului unde s-au născut şi fiecare strigând tare cu glasul binecunoscut:

Amandus al meu Amanda mea mai trăieşte?

se reped unul în brațele celuilalt şi cad morți de bucurie.

E o vârstă suavă în viața fiecărui muritor duios când o poveste precum aceasta dă mai mult *pabulum* **1** minții decât toate rămăşițele, fărâmele şi rugina vechimii ce le născocesc călătorii ca să-şi treacă vremea.

Asta e tot ce rămăsese lipit în partea dreaptă a sitei creierului meu din ceea ce Spon**2** şi ceilalți, în înfățişările lor despre Lyons, *strecuraseră* printr-însa, şi mai aflând dintr-o însemnare de călătorie, dar în care, Dumnezeu ştie, că închinat credinței lui Amandus şi Amanda s-a fost durat un mormânt în afara porților oraşului, unde

1. Nutreț; hrană (lat.).

2. Jacques Spon (1647-1685), arheolog francez originar din Lyon.

până azi îndrăgostiții se duc spre a-şi mărturisi simțămintele, nu mi s-a mai întâmplat niciodată în viața mea să dau de vreun bucluc fără ca acest *mormânt al îndrăgostiților* să nu-mi vie în minte; ba pusese stăpânire în aşa chip pe mine că rar puteam să mă gândesc au să vorbesc de Lyons, iar uneori era de ajuns să zăresc o vestă lioneză, că această rămăşiță din vechime mi se şi înfățişa în închipuire; şi zisei adesea în felul meu nesocotit de a goni înainte şi mă tem că fost-am cam necuviincios: „Cred că acest mormânt (aşa părăsit, cum se află) e tot atât de neprețuit ca acela din Mecca şi, de-ar fi bogat, ar putea fi luat drept *Santa*

Casa însăşi, că mai curând ori mai târziu mă voi duce în pelerinaj (măcar că n-am altă treabă la Lyons) înadins să-l văz”.

Aşadar, măcar că acest loc era însemnat la *coadă* pe lista mea de *Videnda***1** din Lyons el nu era, vedeți bine, *cel de pe urmă*, aşa că, mai făcând vreo douăzeci de paşi mai mari ca de obicei, încoace şi încolo prin odaie, pe când cugetam la acestea, coborâi liniştit în *basse cour* cu gândul să purced la drum şi, cerând să mi se facă socoteala, căci nu eram încredințat că mă voi mai întoarce la han, plătisem, ba-i dădusem şi slujnicei zece *sous* şi taman primeam cele din urmă urări din partea lui Monsieur Le Blanc, norocindu-mi o călătorie plăcută pe Ron, când fui oprit la poartă – ***Capitolul al treizeci şi doilea***

Era un biet măgar care tocmai dădea să intre purtând două panere mari în spinare, să strângă de pomană frunze de nap şi foi de varză şi stătea şovăind, cu picioarele dinainte dincoace de prag şi cu cele dindărăt către uliță, de parcă nu ştia prea bine ce să facă, să intre au ba.

Or, măgarul e un animal pe care (oricât aş fi de zorit) nu l-aş lovi să mă pici cu ceară. Are o putere de îndurare a suferinței ce stă întipărită aşa de firesc în privirile şi mişcările lui şi ce te îndeamnă atât de stăruitor să-l cruți, că întotdeauna mă dezarmează în aşa măsură că nu i-aş putea spune nici măcar o vorbă urâtă, dimpotrivă, de-l întâlnesc la oraş ori la țară, mă rog, oriunde, trăgând la căruță ori cărând panere, slobod ori în robie, găsesc întotdeauna o vorbă bună pentru el; şi cum o vorbă se înnădeşte cu alta (de are şi el tot atât de puțină treabă ca şi mine), îndeobşte încep să tăifăsuiesc cu dânsul; şi puteți fi încredințați că nicicând închipuirea mea n-are mai mult de furcă decât ghicindu-i răspunsurile după înfățişarea chipului Şi, atunci când aceasta nu-mi e de prea mare ajutor, pornesc să-i

1. Lucruri demne de văzut (lat.).

cercetez inima după inima mea şi încerc să înțeleg ce e firesc să cugete un măgar, ca şi un om de altminteri, într-o atare împrejurare. Ca să vă spun drept, el este singura făptură dintre toate soiurile de dobitoace mai prejos decât mine cu care pot face acest lucru; cât despre papagali, stăncuțe etc, nu le zic o vorbuliță niciodată şi nici maimuțelor ş.a.m.d., din aceeaşi pricină, anume că unele glăsuiesc fără să cugete, iar altele făptuiesc fără să cugete şi mă fac deopotrivă să tac; ba nici cu câinele şi pisica mea, măcar că-i prețuiesc pe amândoi (iar câinele ar vorbi de ar putea) – nu ştiu cum se face că niciunul nu are darul vorbirii –, nu pot încropi o convorbire care să treacă dincolo de *propozițiunea*, *răspunsul* şi *replica* ce isprăveau toate convorbirile tatei şi mamei în vremea divanurilor de

județ – şi acestea, odată rostite, s-a isprăvit cu dialogul – Cu un măgar însă aş putea să convorbesc o veşnicie.

— Ei, dragul meu, zisei eu, văzând că nu pot să trec între el şi poartă, vrei să intri au să ieşi?

Măgarul îşi întoarse capul într-o parte ca să cerceteze ulița.

— Ei bine, răspunsei, o să zăbovim o clipă să vie însoțitorul tău. El îşi întoarse gânditor capul şi privi visător în partea dimpotrivă – Te înțeleg prea bine, îi zisei; de faci cumva un pas greşit aci, o să te ciomăgească până-ți iese sufletul. Ei, o clipă nu-i moarte de om şi, dacă asta scapă pe-un semen al nostru de ciomăgeală, nu se poate zice c-a fost irosită în zadar.

Măgarul molfăia o tulpină de anghinare, pe când eu urmam cu vorba, şi se vede că foamea se războia într-însul cu sila, fiindcă o scăpase din gură de vreo şase ori, apucând-o apoi din nou.

— Dumnezeu să te-ajute, Urechilă, zisei; amară ți-e gustarea, amare şi multe ți-s zilele de trudă şi mă tem că multe lovituri amarnice capeți drept răsplată; oricum ar fi viața altora, a ta este plină, prea plină de amărăciune. Iar gura ta, dacă oamenii ar cunoaşte adevărul, este, cred, amară că funinginea (căci lepădase într-o parte tulpină) şi se prea poate să n-ai niciun prieten pe lume care să-ți dea un pişcot.

Aşa zicând, scosei o pungă plină cu pişcoturi ce taman le cumpărasem şi-i dădui unul – şi în clipa de față, când vă istorisesc acestea, mă mustră cugetul c-am fost îndemnat mai degrabă de ideea năstruşnică de a vedea *cum* mănâncă un măgar pişcoturi decât de dărnicie.

După ce măgarul mânca pişcotul, stăruii să intre înăuntru – bietul dobitoc era tare împovărat, picioarele păreau să-i tremure subt dânsul, se tot dădea îndărăt şi când îl trăsei de căpăstru rămăsei cu el în mina; el mă privi cu ochi trişti: „Să nu mă snopeşti în bătaie cu căpăstrul, dar de aşa ți-e voia, poți să mă şi bați”.

— Afurisit să fiu, zisei, de te voi bate.

Nu apucai să rostesc vorba decât pe jumătate, precum făcut-a starețа din Andouillets (aşadară, nu purta niciun păcat într-însa), când un om, ce tocmai intra pe poartă, dădu o lovitură de picior cumplită în crupa bietului dobitoc şi puse astfel capăt ceremoniei.

Ce ruşine!

strigai eu, însă exclamațiunea era cu două înțelesuri şi socot că n-am brodit-o prea bine, căci un vârf de răchită ce ieşise din maldărul din paner îmi prinse buzunarul nădragilor, în vreme ce măgarul trecea în goană pe lângă mine, şi-i sfâşie în locul cel mai înfricoşător ce vi-l puteți închipui – aşa că

Vorba *Ce ruşine*! socot că taman aci se cădea a fi rostită – dar astea le las a fi desluşite de către

T
TĂLMĂCITORII
NĂDRAGILOR
MEI, pe care înadins îi adusei cu mine în Englitera.

Capitolul al treizeci şi treilea

Când toate fură rânduite, coborâi din nou în *basse cour* dimpreună cu valetul meu, spre a purcede la mormântul celor doi îndrăgostiți eto. Şi fui oprit pentru a doua oară la poartă, de data asta nu de nlăgar, ci de omul ce-i bătuse şi care între timp se înstăpânise (cum se întâmpla adesea după o înfrângere) taman pe petecul de pământ ume stătuse măgarul.

Era un trimis al poştei cu o patalama la mâna să plătesc vreo şase livre şi câțiva *sous*.

— Da' pentru ce? întrebai eu.

— Este dajdie crăiască, răspunse trimisul, înălțând din umeri.

— Prea bunul meu prieten, zisei eu, neîndoios, precum eu sunt eu – şi domnia ta eşti domnia ta – Da' cine eşti domnia ta? mi-o întoarse dânsul.

— Nu mă zăpăci, grăii eu.

Capitolul al treizeci şi patrulea

— Dar e un adevăr netăgăduit, urmai eu către trimisul poştei şi schimbând doar forma întimpinării mele, că nu-i datorez regelui Pranciei nimic alta decât bunăvoință, căci e un om preacinstit şi-i urez numai sănătate şi toată desfătarea cita se află.

— *Pardonnez-moi*, răspunse trimisul, îi eşti dator şase livre şi patru *sous*, până la popasul ce urmează, adicătelea la St. Fons, pe drumul către Avignon, care, fiind poştă regală, se plăteşte îndoit pentru căi şi poştalion, altminteri n-ar fi costat mai mult de trei livre şi doi *sous*.

— Da' eu nu merg pe uscat, zisei.

— Ai putea să mergi, de astfel ți-ar fi voia, răspunse trimisul.

— Sluga prea plecată a domniei tale, spusei eu, făcând o plecăciune adâncă.

Trimisul îmi făcu o plecăciune la fel de adâncă, cu toată sinceritatea şi vrednicia unui om binecrescut. Niciodată o plecăciune nu m-a zăpăcit aşa de mult.

— Să ia naiba seriozitatea acestor oameni, grăii eu (aparte), aştia nu pricep ce va să zică IRONIA nici cât ast biet – Comparația stătea alături, cu panerele în circa, însă ceva îmi pecetlui buzele şi nu-i putui rosti numele.

— Cinstite domn, grăii, venindu-mi în fire, n-am de gând să iau poştalionul.

— Ba poți să-l iei, zise dânsul, stăruind asupra răspunsului dintii, poți lua poştalionul, de astfel ți-i voia.

— Pot să mănânc sare cu heringi murați, grăii, dacă vreau. Da' nu vreau.

— De plătit, trebuie să plăteşti însă, fie că mergi, fie că nu.

— Totdeauna pentru sare, zisei (ştiu) – Şi pentru poştalion, adaose dânsul.

— Doamne fereşte! strigai eu. Călătoresc pe apă, mă cobor pe Ron chiar azi după-amiază, lucrurile mele sunt în barcă şi am şi plătit nouă livre pentru călătorie.

— *Cest tout egal*, n-are a face, zise el.

— *Bon Dieul* Cum să plătesc pentru drumul ce-i fac şi pentru drumul ce *nu-l* fac!

— *Cest tout egal*, răspunse trimisul.

— E pe dracu', grăii eu, da' mai degrabă mă voi duce la zece mii de BastiliiO, Engliteră! Engliteră! Tu, țară a slobozeniei şi a bunului-simț, tu cea mai iubitoare dintre mame şi cea mai duioasă dintre doici! strigai eu, lăsându-mă într-un genunchi.

Taman în clipa aceea intră duhovnicul doamnei Le Blanc, carele, văzând un om îmbrăcat în negru cu fața palidă ca ceară făcându-şi rugăciunea, tristețea vesmântului cernit scoțându-i şi mai bine la iveală paloarea, întrebă de n-am cumva trebuință de ajutorul bisericii-

— Eu călătoresc pe APĂ, zisei, şi iată un om care vrea să mă facă să plătesc spre a călători cu OLOI.

Capitolul al treizeci şi cincilea

Văzând că trimisul poştei ține morțiş să-mi ia şase livre şi patru *sous*, nu-mi rămase nimic mai bun de făcut decât să-i zic o vorbă usturătoare care să plătească paralele.

Şi începui aşa:

— Şi mă rog, domnule trimis, după care rânduială a bunei-cuviințe un străin fără ocrotire e tratat tocmai dimpotrivă decât un franțuz în împrejurarea aceasta?

— Nicidecum, zise el.

— Ba să mă ierți, zisei, căci început-ai, domnule, prin a-mi sfâşia nădragii, iar în urmă îmi țintişi buzunarul.

Pe când, de m-ai fi buzunărit întâi, precum faci cu cei de-un neam cu domnia ta, şi doar mai apoi să mă fi lăsați cu e...gol, nu m-aş fi plâns pentru nimic în lume! Aşa, însă, purtarea domniei tale:

— Este potrivnică rânduielilor *firii*

Este potrivnică *rațiunii*

Este potrivnică EVANGHELIEI

— Nu însă şi acesteia, zise dânsul, puindu-mi în mână o hârtie tipărită,

PAR LE ROY

— Precuvântarea e plină de miez, zisei şi cetii mai departe

Din care se vede, urmai după ce o cetii nițel cam în pripă, că, dacă cineva porneşte de la Paris cu poştalionul, trebuie să urmeze a călători astfel până la sfârşitul zilelor ori să plătească pentru asta.

— Să am iertare, zise trimisul, porunca va să spuie aşa: că de purcezi la drum cu gândul de a merge cu poştalionul de la Paris la Avignon etc. Nu-ți poți schimba planul ori chipul de a călători, fără a mulțumi mai întâi pe plugari, cale de două poşte mai încolo de la locul unde îți schimbi planul, şi asta se întemeiază, urmă el, pe faptul că VENITUL nu trebuie să scază din pricina *nestatorniciei* domniei tale.

— O, Doamne, strigai, dacă în Francia se plăteşte şi nestatornicia, n-avem încotro decât să facem pace cu voi şi asta precât putem mai bine.

ŞI ASTFEL PACE SE FĂCU;

Iar de e o pace nevrednică – cum Tristram Shandy este cel ce i-a pus piatra de temelie – nimeni altul decât Tristram Shandy se cuvine a fi spânzurat.

Capitolul al treizeci **şi** *şaselea*

Măcar că-mi dădeam seama că îi spusesem trimisului tot atâtea vorbe de duh câte se ridicau la prețul de şase livre şi patru *sous*, eram totuşi hotărât să însemnez această dajdie între observațiunile mele, înainte de a părăsi locul; aşa încât, băgând mâna în buzunar, după însemnări (ceea ce; în treacăt fie spus, drept învățătură călătorilor să fie cu mai multă băgare de seamă la însemnările lor de aci înainte), „însemnările mele fuseseră şterpelite”. Nicicând n-a făcut un călător păgubaş atâta larmă şi atâta tărăboi pentru însemnările sale, precum făcut-am eu pentru ale mele în împrejurarea aceea.

— O cerule, pământ, mare, foc!

strigai eu, chemând în ajutor totul afară de cine se cuvenea. Mi-au fost şterpelite însemnările! Ce să mă fac? Domnule trimis! Mă rog, scăpat-am vreo observaţiune câtă vreme am stat lângă domnia ta?

— Ai scăpat o sumedenie şi din cale-afară de ciudate, răspunse dânsul.

— Aş! zisei; acelea au fost doar câteva, cari nu plătesc mai mult de şase livre doi *sous*, însă astea sunt un maldăr întreg.

El clătină din cap.

— *Monsieur Le Blanc*! *Madame Le Blanc*! N-aţi văzut vreuna din hârtiile mele? Ei, slujnico! Fugi sus! Francois! Aleargă după dânsa!

Trebuie să găsesc însemnările, erau cele mai bune pe cari le-am făcut vreodată, strigai, cele mai înţelepte, cele mai pline de duh. Ce-o să mă fac? încotro s-o apuc?

SANCHO PÂNZA, când a pierdut HARNAŞAMENTUL măgarului său, nu s-a căinat mai amarnic.

Capitolul al treizeci şi şaptelea

Când întâia izbucnire trecu şi răstavurile minţii prinseră a se limpezi niţel din zăpăceala ce i-o pricinuise învălmăşeala asta de întâmplări, mă fulgeră gândul că lăsasem însemnările în lada caleştei şi că vânzând caleaşca îi vândusem totdeodată caretaşului şi însemnările. Las acest loc gol pentru ca cetitorul să poată trânti orice sudalmă ce-i vine mai la îndemână. Dinspre partea mea, de-am rostit vreodată în viaţa mea o sudalmă *întreagă* într-un asemenea gol, cred că a fost atunci – *r********”j* zisei eu – şi astfel însemnările mele din Francia, ce erau tot aşa de pline de haz precum oul este plin de miez şi preţuiau patru sute de galbeni tot aşa precum oul pomenit face o pară, le vândui unui caretaş de prin partea locului pe patru ludovici de aur şi îi dădui pe deasupra şi un poştalion (sfinte Dumnezeule) care face alţi şase galbeni, de-ar fi fost vorba de Dodsley ori de Becket ori de orice alt preacinstit librar, care fie că părăsea negoţul şi avea trebuinţă de un poştalion, fie că întemeia negoţul şi avea trebuinţă de însemnările mele dimpreună cu doitrei galbeni, hai, treacă-meargă, da’ să le dau unui caretaş!

— Du-mă la dânsul chiar acum, Francois! zisei.

Valetul îşi puse pălăria şi o luă înainte. Eu mi-o scosei pe a mea când trecui pe lângă trimis şi-l urmai.

Capitolul al treizeci şi optulea

Când ajunserăm la locuința caretaşului, casă şi atelier erau amândouă zăvorite; era opt brumărel, praznicul naşterii binecuvântatei Fecioare Maria, Maica Domnului.

Tantara pam pam! Toată lumea ieşise să se înveselească de arminden, zburda şi se zbenguia, şi nimănui nu-i păsa nici atâtica de mine şi de însemnările mele; aşadar, m-ara aşezat pe o bancă lângă uşă, cugetând la starea în care mă aflam: printr-un noroc ce rar mi se întâmpla, nici nu zăbovii o jumătate de ceas când stăpâna casei intră să-şi scoată papiotele din păr înainte de a se duce la arminden.

Franțuzoaicele, fiindcă veni vorba, îndrăgesc armindenul a *la folie*, adicătelea tot aşa precum îndrăgesc utrenia; dă-le un arminden în lunile lui florar, cireşar, cuptor ori răpciune – ele nu țin niciodată socoteala vremii şi gata, asta înseamnă pentru ele mâncare, băutură, spălatul rufelor şi dereticat şi, de-am fi înțelepți, cu-ngăduința Luminățiilor Voastre (fiindcă în Francia nu se prea găseşte lemn), le-am trimite cât mai mulți stâlpi**1**.

Femeile ar înălța stâlpii şi, isprăvind treaba, ar încinge horă în jurul lor (iar bărbații le-ar ține isonul), până ce-ar ameți de-a binelea.

Soața caretaşului intră, cum vă spusei, să-şi scoată papiotele din păr. Găteala nu stă în loc pentru niciun bărbat din lume, aşa că îşi trase scufia de pe cap, când deschise uşa, şi, făcând astfel, o papiotă căzu pe jos – băgai de seamă pe dată că e scrisul meu.

— O, *Seigneur*! strigai, îmi purtați toate însemnările în cap, Madam!

— *J'en suiş bien mortifiee***2**, zise ea.

„Dar tot e bine, mi-am zis, că s-au oprit aci, căci de-ar fi pătruns mai adânc, ar fi pricinuit atâta zăpăceală în scăfârlia unei franțuzoaice că mai bine ar fi umblat fără cârlionți în vecii vecilor."

1. În engl. *Maypoles*. În Anglia, de 1 Mai, oamenii petrec şi dansează în jurul unui stâlp înalt, împodobit cu coroane de flori, panglici, serpentine etc.

2. Îmi pare extrem de rău (frj.

— *Tenez**1***, zise ea, şi fără a pricepe pricina suferinței mele, le scoase din păr şi le aşeză cuminte, una câte una, în pălăria mea – una era răsucită aşa, alta altminteri.

— Ei! Pre legea mea, când le-oi tipări, glăsuii eu, vor fi şi mai sucite

Capitolul al treizeci şi nouălea

— Şi-acum să ne întoarcem la ornicul lui Lippius, rostii eu, cu înfăţişarea unuia care trecuse prin toate buclucurile, nimic nu ne mai poate opri să vedem ornicul, ca şi istoria chitailor etc.

— Afară de vreme, zise Francois, căci e aproape unsprezece.

— Atunci trebuie să ne grăbim, grăii eu, pornind cu paşi mari spre catedrală.

N-aş putea spune, ca să fiu drept, că mă întristai cât de cât atunci când, intrând pe uşa de la apus, unul dintre canonicii mai mărunţi îmi spuse că pe marele ornic al lui Lippius îl lăsaseră cu totul balamalele şi nu mai umbla de câţiva ani. Asta o să-mi dea mai mult răgaz, îmi zisei, să frunzăresc istoria chitailor, pe deasupra avea-voi putinţa a lăsa lumii o mai bună înfăţişare a ornicului stricat decât aş fi putut s-o fac de-ar fi fost în bună stare.

Aşadar, o pornii grabnic spre colegiul iezuiţilor.

Plănuisem să arunc o privire asupra istoriei chitailor scrisă cu slove chinezeşti şi să văd alte lucruri ce le-aş putea pomeni şi cari îţi înflăcărează închipuirea doar de la depărtare; căci cu cât mă apropiam mai mult de ţintă, osârdia mea se topea încetul cu încetul şi la sfârşit n-aş mai fi dat nici măcar un vârf de ac să mi-o văz potolită. Fapt e că îmi rămânea puţină vreme, iar inima mă trăgea la mormântul îndrăgostiţilor.

— Dea Domnul, zisei, pe când mă pregăteam să ciocănesc, să se fi pierdut cheia bibliotecii – da' tot se nimeri bine.

Căci toţi IEZUIŢII se *îmbolnăviseră de colici*[2] aşa de rău, cum nici cei mai bătrâni doftori nu-şi aduceau aminte să se mai fi întâmplat vreodată.

Capitolul al patruzecilea

Cum cunoşteam aşezarea mormântului îndrăgostiţilor, de parcă aş fi vieţuit douăzeci de ani la Lyons, adicătelea era la dreapta mea, cum ieşeam pe poartă mergând spre Faubourg de Vaise, îl trimisei pe Francois la barcă, pentru a putea poposi şi a mă închina precum se

1. Poftim (fr.).

2. Aluzie la interzicerea ordinului iezuiţilor în Franţa, în 1762.

cuvenea să fac de atâta vreme fără vreun martor al slăbiciunii mele, şi mă îndreptai coprins de cea mai mare bucurie către locul dorit – când zării poarta de la intrarea mormântului, inima mi se înflăcăra.

— Blajine şi credincioase duhuri, strigai eu către Amandus şi Amanda, mult, mult zăbovit-am până a veni să vărs această lacrimă pe mormântul

vostruiată-mă, iată-mă – Când ajunsei acolo nu era însă niciun mormânt pe care să vărs lacrima.

Ce n-aş fi dat să fie acolo unchiul Toby să fluiere *Lillabullero*!

Capitolul al patruzeci şi unulea în ce chip şi în ce stare nu mai spun, fapt e că mă-ntorsei într-un suflet de la mormântul îndrăgostiților, ori mai curând nu de la el, (căci nu se afla aşa ceva acolo), şi ajunsei la barcă taman la vreme să n-o scap, şi, înainte a fi plutit o sută de iarzi, Ronul şi cu Saonul se întâlniră şi mă purtară voios pe apele lor împreunate. Călătoria asta pe Ron am înfățişat-o însă înainte a o face – Aşadar, acum mă aflu la Avignon şi cum nu e mare lucru de văzut, afară de vechea casă în care a locuit ducele de Ormond şi nu e nimic să mă facă a poposi aci, afară doar de o scurtă observațiune în privința locului, peste trei minute mă veți zări străbătând podul călare pe un catâr, urmat de Francois, aburcat pe un cal, ducând la spate cufărul meu cu haine, şi de către stăpânul dobitoacelor, păşind cu paşi mari înaintea noastră, cu o flintă lungă pe umăr şi o sabie subt braț, că nu cumva să fugim cu avutul lui cu tot. De mi-ați fi văzut nădragii pe când intram în Avignon…Măcar că i-ați fi văzut mai bine, bag seamă, în vreme ce mă urcam în şa, n-ați fi socotit prevederea nelalocul ei şi nu i-ați fi luat-o în nume de rău; dinspre partea mea, eu nu mă supărai câtuşi de puțin şi hotărâi să-i dăruiesc nădragii îndată ce vom ajunge la capătul călătoriei pentru necazurile ce i le pricinuiseră, de-a trebuit bietul om să se înarmeze până-n dinți împotriva lor.

Înainte de a purcede mai departe, să mă descotorosesc dară de observațiunea despre Avignon; aşadar, iat-o: socot că e greşit ca cineva, doar fiindcă vintul i-a zburat din întâmplare pălăria din cap în întâia seară când sosit-a la Avignon, să se simtă îndreptățit a spune, Avignonul e mai bântuit de vânturi puternice decât oricare alt târg din Francia”; pentru care pricină nici nu dădui cine ştie ce însemnătate tărăşeniei, până ce nu îl descusui pe stăpânul hanului care, spunându-mi că într-adevăr aşa este, ba auzind că despre vântoasele din Avignon era şi un proverb prin partea locului, însemnez faptul doar pentru a-i întreba pe învățați care poate să fie pricina; urmarea o văzui, căci toți sunt duci, marchizi şi conți pe acolo, în tot Avignonul nu găseşti un baron să tragi cu tunul, aşa că nu-i chip să vorbeşti cu dânşii într-o zi cu vânt.

— Rogu-mă ție, prietene, zisei eu, ține-mi nițel catârul, căci voiam să-mi scot o cizmă ce mă supăra la călcâi; omul nostru stătea gură-cască la uşa hanului şi, cum îmi închipuiam că trebuie să fie rândaş în casă ori la vite, îi pusei căpăstrul în mâna şi prinsei a-mi scoate cizma; după ce isprăvii treaba, mă răsucii în loc să-mi iau catârul şi să-i mulțumesc omului – *Monsieur le Marquis* intrase însă înăuntru.

Capitolul al patruzeci şi doilea

Aveam acum întregul ţinut din sudul Franciei, de la malurile Ronului până la cele ale Garonnei, de străbătut călare pe catâr, pe îndelete – *pe îndelete* – că lăsasem Moartea – Dumnezeu şi ea însăşi ştiu – cât de departe, în urmă.

— Urmat-am sumedenie de oameni prin Francia, grăi ea, însă nicicând cu iuţeala asta înfocată.

Şi iarăşi mă gonea din urmă, iar eu fugeam de dânsa, dar fugeam plin de voie bună, şi ea încă se ţinea pe urmele mele, dar ca fiara ce-şi urmăreşte prada fără nădejde; acum, că rămânea în urmă, cu fiece pas ce-i pierdea, parcă i se îmbuna şi chipul, de ce să fug de dânsa cu iuţeala asta? Drept care, în pofida ziselor trimisului poştei, îmi schimbai încă o dată chipul de a călători: şi după goana asta îndrăcită şi zgomotoasă, îmi amăgii închipuirea, gândindu-mă la catâr, şi că voi străbate pe spinarea lui, la pas, mănoasele câmpii ale Languedocului.

Nimic nu e mai plăcut pentru un drumeţ, ori mai cumplit pentru autorii povestirilor de drumeţie, decât o câmpie mănoasă, mai cu seamă dacă e lipsită de ape mari şi poduri şi nu înfăţişează privirii nimic alta decât un tablou neschimbător al belşugului: că după ce ţi-au spus o dată că e încântătoare ori minunată (după împrejurări), că pământul e mănos şi că firea îşi revarsă toată avuţia etc...le rămâne o câmpie mare cu care nu ştiu ce să facă şi care nu le este de niciun folos ori aproape de niciun alt folos decât să-i ducă la vreun târg, care la rându-i, e prea puţin folositor, decât doar că de acolo purcezi mai încolo, către altă câmpie şi aşa mai departe.

E o treabă cumplită; acu' socotiţi şi domniile voastre, de nu mă descurc eu mai bine cu câmpiile mele.

Capitolul al patruzeci şi treilea

Nici nu apucasem să fac mai mult de două leghe şi jumătate, când omul cu flinta prinse a căta la încărcătură.

În trei rânduri zăbovisem în chip neîngăduit în urmă, cel puţin câte o jumătate de leghe de fiecare dată; o dată, prins într-o adâncă discuţie cu un neguţător de dobe, ce le meşterea pentru iarmaroacele din Baucaire şi Tarasconne, nu pricepeam prinţipiile meşteşugului. A doua oară, n-aş putea spune hotărât, mă oprii că întâlnisem doi călugări franciscani încă mai grăbiţi decât mine şi neizbutind a-i face să priceapă ce anume voiam, făcui cale întoarsă o bună postată, dimpreună cu dânşii. A treia oară, pentru o pricină de negoţ cu o cumătră, când dădui patru *sous* pe un coşuleţ de smochine de Provence; târgul s-ar fi încheiat pe loc, de nu s-ar fi ivit un caz de conştiinţă la sfârşit, când, plătind

smochinele, băgai de seamă că pe fundul coşului se aflau vreo două duzini de ouă acoperite cu frunze de viță, şi cum eu nu avusesem de gând să cumpăr ouă, nu aveam niciun fel de pretenție la ele, cât despre locul ce-i ocupaseră ce însemnătate avea? Aveam destule smochine pentru paralele ce plătisem. Însă eu aveam de gând să păstrez coşul, iar cumătră voia să-i rămâie ei, căci, fără coş, unde ar fi pus ouăle, iar eu, de nu aveam coşul, unde să pun smochinele, cari şi aşa erau prea coapte şi cele mai multe crăpaseră într-o parte; asta duse la o mică sfadă, ce se isprăvi cu felurite sfaturi cum şi ce să facă fiecare.

Cum ne-am descotorosit de ouă şi de smochine, vă desfid, şi-l desfid şi pe Necuratul, dacă n-o fi fost cumva acolo (de care lucru sunt încredințat), să vă dați cât de cât cu presupusul. O să cetiți despre toată tărăşenia asta, nu anul acesta, căci acum mă grăbesc să istorisesc povestea dragostelor unchiului Toby, dar o veți afla în mănunchiul de poveşti ce s-au născut din drumeția mea prin câmpie, pe cari le voi boteza aşadară:

ISTORISIRI CÂMPENEŞT**1**1

Să judece dară cetitorii dacă mi-a ostenit până ca altor călători în această drumeție, pe o cale atât de stearpă, însă aducerile-aminte culese în răstimpul ei mă încearcă, cu toate că în clipa asta îmi spun că acesta e cel mai rodnic şi mai spornic soroc din viața mea; cum nu căzusem la înțelegere în privința vremii cu omul meu cu flinta, mă opream şi tăifăsuiam cu oricine îmi venea în cale, şi nu eram

1Joc de cuvinte intraductibil; în engl. *Plain*: a) câmpie, câmpenesc; b) simplu, nemeşteşugit.

zorit, alăturându-mă tuturor drumeților dinaintea mea, adăstând pe toți cei ce se aflau îndărăt, dând bineţe tuturor celor ce treceau pe la răspântii, oprind în cale tot soiul de cerşetori, pelerini, scripeari călugări, netrecând pe lângă nici o femeie cocoțată în vreun dud, fără a-i lăuda picioarele şi ispitind-o la o sămânță de vorbă, cu ajutorul unei prize de tabac, într-un cuvânt, folosind toate prilejurile, fie ele cum ar fi fost, pe care întâmplarea mi le scotea în cale în această drumeție, îmi prefăcui câmpia într-un târg; nu-mi lipsiră tovarăşii de drum, cunoscui tot soiul de oameni şi cum catârului meu îi plăcea tovărăşia nu mai puțin decât mie şi găsea întotdeauna câte ceva de spus tuturor dobitoacelor ce le întâlnea în cale, sunt încredințat că de-am fi străbătut împreună Pali Mall ori St. James's Street vreme de o lună, n-am fi trecut prin atâtea peripeții şi n-am fi avut atâtea prilejuri a înțelege firea omenească. Ah! Aci se află acea cinste şăgalnică ce desface dintr-o dată toate cutele rochiei unei femei din Languedoc aşa chip că – orice ar tăinui dedesubt – se înfățişează aidoma nevinovăției cântate de poeți în vremile mai bune.

O să-mi amăgesc închipuirea crezând că aşa este.

Ne aflam pe drumul dinspre Nismes şi Lunel, unde se găseşte cel mai bun muşcat din întreaga Francie şi care, în treacăt fie spus, e în stăpânirea preacinstiților călugări din MONTPELLIER şi să se abată necazul asupra celui ce băut-a dintr-însul la masa lor şi-i pizmuieşte măcar pentru un strop!

Soarele asfințise, treburile zilei fuseseră isprăvite; fecioarele îşi legaseră din nou cosițele şi flăcăii se găteau de petrecere. Catârul meu se opri deodată încremenit.

— E flautul şi tamburina, grăii eu.

— Mor de frică, zise dânsul.

— Dau fugă să se prinză în horă plăcerii, zisei eu, îmboldindu-l.

— Pe sfântul Boogar şi pe toți sfinții din spatele uşii purgatoriului, cuvinta el (luând aceeaşi hotărâre ca în împrejurarea cu starița din Andouillets), nu voi face nici măcar un pas mai departe.

— Prea bine, domnule, zisei, n-o să mă ciondănesc cu niciunul din stirpea ta, câte zile oi trăi.

Şi astfel, sărind de pe spatele lui şi azvârlind o cizmă într-un şanț, pe a doua într-altul:

— Mă duc să joc o horă, îi zisei, adastă-mă aci.

O fiică a Trudei, cu fața arsă de soare, se desprinse din vălmăşag, venind în întâmpinarea mea, în vreme ce mă îndreptam spre dânşii; părul ei castaniu închis, ce bătea mai degrabă în negru, era legat într-un nod, doar o singură cosiță îi stătea slobodă.

— Avem trebuință de un cavaler, zise ea, întinzând amândouă mâinile, de parcă ar fi vrut să le facă dar.

— Şi-l veți dobândi fără zăbavă, zisei eu, prinzindu-i mâinile amândouă.

— Ah, Nannette, te-ai gătit ca o ducesă!

— Dară păcătoasa ceea de crăpătură de la jupon! Nannette puțin se sinchisea de dânsa.

— N-am fi scos-o la capăt fără domnia ta, zise ea, lăsând să-i cază o mână cu o bună-cuviință înnăscută şi călăuzindu-mă cu cealaltă.

Un tânăr şontorog pe care Apollo îl dăruise cu un fluier, la care dânsul adăugase de bunăvoie o tamburină, prinse a cânta întâile măsuri, şezând pe o movilă.

— Leagă-mi repede cosița asta, zise Nannette, dându-mi un capăt de sfoară.

Asta mă făcu să uit că nu sunt de prin partea locului. Nodul se desfăcu, tot părul îi căzu. Ne cunoşteam de şapte ani.

Tânărul bătu măsura cu tamburina, urmă apoi fluierul şi iată-ne zburând.

„S-o ia naiba de crăpătură!”

Sora tânărului, care avea un glas rupt din rai, cânta dimpreună cu fratele ei un cântec săltăreț gascon cu refren:

VIVA LA JOIA! FIDON LA TRISTESSA!

Fetele prinseră a cânta la unison, iar flăcăii cu o octavă mai jos.

Aş fi dat bucuros o coroană să mi-o coasă – Nannette n-ar fi dat un *sous*. *Viva la joia*! era pe buzele ei. *Viva la joia*! se citea în ochii ei. O licărire trecătoare de prieteşug fulgeră peste locul ce ne despărțea. Era atât de drăgălaşă! De ce oare nu mi-era dat să trăiesc şi să-mi sfârşesc zilele tot astfel?

— Dreptcârmuitor al bucuriilor şi durerilor noastre, strigai eu, de ce n-ar putea un om să stea aci în sânul plăcerii, să învârtă horă, să cânte, să se roage şi să se înalțe dimpreună cu fecioara lui cu părul castaniu?

Ea îşi plecă cu alintare capul într-o parte şi juca viclean înainte.

— Ei, e vremea să pornesc hora mai departe, zisei; aşadară, schimbându-mi numai tovarăşii şi cântecele, o ținui tot într-un danț de la Lunel la Montpellier, de acolo la Pesenas, Beziers, mai la vale, prin Narbonne, Carcasson şi Castle Naudairy şi tot aşa, până când m-am trezit în pavilionul lui Perdrillo, unde, scoțând o hârtie cu linii negre spre a o putea ține drept înainte, fără abateri ori paranteze, cu povestea dragostelor unchiului Toby, începui astfel:

— 407

CARTEA A OPTA

Capitolul întâi

— Domol dară – că în aceste câmpii şăgalnice şi subt acest soare voios unde, în această clipă, toată făptura se topeşte în cânt de fluier, de scripcă, şi horeşte prăznuind culesul viilor şi la fiece pas ce-i faci judecata e uimită de închipuire, desfid, în ciuda tuturor celor zise despre *liniile drepte'* în osebite file ale cărții mele, desfid pe orice vărzar ce trăit-a vreodată, fie că sădeşte varza înainte ori îndărăt, asta are prea puțină însemnătate pentru istorisire (afară doar că va avea a da seamă de mai multe într-o împrejurare decât în cealaltă), îl desfid să urmeze a-şi sădi varza în chip cumpănit, chibzuit şi cucernic, una câte una, în linii drepte şi la depărtări stoice, mai cu seamă de cumva crăpăturile la fuste sunt descusute, fără a sta crăcănat şi a o lua razna, abătându-se cumplit, din vreme în vreme, de la calea cea dreaptă. În Țara gheților, în Țara ceții şi în alte câteva țări unde, ştiu eu, ast lucru e cu putință. Dar în acest ținut senin al fantaziei şi asudării, unde orice gând chibzuit ori nechibzuit se dă pe față, în această țară, dragul meu Eugenius, în această rodnică țară a cavalerismului şi a romanței, unde mă aflu acum şi destup şipul de cerneală ca să scriu despre dragostele unchiului Toby şi despre cărările întortocheate bătute de IULIA în

căutarea lui DIEGO al ei, stând în fața ferestrei odăii mele de lucru, de nu vii să mă iei de mâna – Ce treabă o să mai iasă şi din asta!

Să purcedem dară!

Capitolul al doilea

„Cu dragostea e ca şi cu ÎNCORNORAEEA” – Dară mai întâi voiesc a începe o altă carte şi-apoi am de gând de multă vreme a împărtăşi cetitorului un lucru care, de nu-i va fi împărtăşit acum, n-o să-i mai poată fi împărtăşit în veci (în vreme ce ASEMĂNAREA o poate afla la orice ceas din zi). Îl voi pomeni doară în treacăt, după care o să purced de-a binelea. Iată despre ce este vorba.

Nota autorului. Vid. Cartea a şasea, capitolul al patruzecilea.

Că dintre toate chipurile felurite de a începe o carte ce se întâlnesc astăzi în lumea toată sunt încredințat că al meu e cel mai bun. Ba mai mult, că e chipul cel mai evlavios, fiindcă eu purced să aştern pe hârtie întâia propozițiune şi-mi pun nădejdea în Domnul cel Atotputernic pentru cea de a doua.

Orice autor s-ar lecui pe vecie de mofturile şi neghiobia de a deschide uşa chemându-şi vecinii, prietenii, rubedeniile, pe necuratul dimpreună cu toți ciracii lui, cu ciocanele şi făcăturile lor etc, de-ar vedea numai cum o propozițiune de a mea urmează alteia şi cum plănuirea urmează întreaga istorie.

De m-ați vedea cum mă ridic pe jumătate din jilț, cu câtă încredere apuc brațul jilțului, privesc în sus prinzind ideea uneori înainte de a fi apucat să se apropie bine de mine.

Sunt încredințat până în fundul sufletului că prind adesea sumedenie de gânduri pe care cerul le-a menit altcuiva.

Pope**1** şi portretul lui nu sunt nimic pe lângă mine – nu s-a mai văzut mucenic plin de atâta credință şi înfocare –, bine ar fi să pot spune şi de scrieri bune, dar mie-mi lipsesc înfocarea au Minia ori Minia au înfocarea – Şi până când zeii şi oamenii dimpreună nu se vor înțelege să-i zică la fel, cel mai înveterat TARTUFFE în ştiință, în politică ori în religie n-o să aprinză nicicând o flacăra în mine şi nu va fi întâmpinat cu o vorbă mai rea ori cu un cuvânt de binețe mai puțin blând decât cele ce va ceti în capitolul ce urmează.

Capitolul al treilea

— *BONJOUR* – Bună dimineața! Aşadară, ți-ai pus mantaua devreme! Dimineața e rece şi chibzuit-ai cum se cuvine lucrurile, e mai bine să stai

zdravăn înfipt în şi decât să mergi pe jos, căci metehnele glandelor sunt primejdioase.

— Şi cum le mai merge țiitoarei domniei tale, soației şi micuților pe cari îi zămislişi cu amândouă? Ce mai ştii de la bătrânul, tatăl dumitale, şi de la doamna, de la sora, mătuşa, unchiul şi verii dumitale – nădăjduiesc că le-a trecut răceala, tuşea, blenoragia, durerile de dinți, frigurile, băşica udului, sciatica, umflăturile şi durerile de ochi**2**.

— Al dracului spițer! Să ia atâta sânge, să-ți facă un clistir atât de păcătos, atâtea vomitive, oblojeli, unsori, tizane, clisme, vezicatoare?

— Şi de ce atâtea grăunțe de calomel? Santa Maria! Şi doza asta de opiu! Primejdios, *pardi*! Toată familia domniei tale, în păr – Pe vechea mască neagră de catifea a răposatei mele mătuşi Dinah! Socot că nu era trebuință de asta. Or, pomenita mască fiind cam jupuită pe la bărbie, că fusese pusă şi scoasă în repețite rânduri, înainte ca mătuşa să aibă un prunc din flori cu surugiul, nimeni din familia noastră n-ar mai fi purtat-o după aceea. Ca s-o acoperi din nou, nu făcea, iar să porți o mască chealbă, ori prin care se putea vedea de-a binelea, era ca şi când n-ai fi avut mască defel. Asta este pricina, cu-ngăduința Luminățiilor Voastre, că în toată familia noastră numeroasă, în aste patru generații n-am avut decât un arhiepiscop**1**, un jude velş, vreo trei-patru pârgari comunali şi-un singur măscărici.

În veacul al şasesprezecelea familia noastră se făleşte cu nu mai puțin de o duzină de alchimişti.

Capitolul al patrulea

1. Alexander Pope (1688-1744), poet clasicist englez. * *Nota autorului*. *Vid.* Portretul lui Pope.

2. Cf. Rabelais, *Gargantua* şi *Pantagruel*, prologul nou la cartea a IV-a.

„Cu dragostea e ca şi cu încornorarea” – cel ce pătimeşte este cel puțin al *treilea*, dar îndeobşte e cel din urmă din casă care ştie ceva despre toată tărăşenia: asta se trage, precum bine ştie orişicine, din faptul că avem o jumătate de duzină de cuvinte pentru un singur lucru şi atâta vreme cât ceea ce în acest vas al făpturii omeneşti este *Dragostea* poate fi *Ură* în celălalt, *Simțământ* cu o jumătate de iard mai sus şi *Neghiobie* – nu, doamnă, nu acolo, vreau să zic în partea unde arăt eu acu cu degetul – ce altă putem face? Dintre toți muritorii şi nemuritorii, cu-ngăduința domniilor voastre, câți au cugetat vreodată la aceste tainice pricini, unchiul Toby era omul cel mai nepotrivit să iscodească în învălmăşeala aceasta de simțăminte ce se bat cap în cap; şi el le-ar fi lăsat să-şi urmeze calea fără greş, aşa cum facem cu pacostele cele mai pârdalnice, lăsând

ițele să se descurce singure, dacă Bridget nu i-ar fi dat de veste dinainte lui Susannah şi dacă Susannah n-ar fi dat de ştire tuturor şi nu l-ar fi făcut pe unchiul Toby să cerceteze această împrejurare.

Capitolul al cincilea

De ce oare țesătorii, grădinarii şi gladiatorii ori bărbații cu piciorul chircit (de pe urma vreunui beteşug la talpă) făcut-au vreo gingaşă fecioară să-şi frângă inima în taină pentru dânşii sunt lucruri ce au fost prea bine dezlegate şi deslușite la vremea lor de fiziologii vechi şi de cei din vremurile mai apropiate.

1. Străbunicul dinspre mamă al lui Sterne a fost episcop de York.

Un om ce bea doar apă, de-i băutor de apă înveterat şi face asta pe față şi fără înşelăciune, se află taman în această categorie, acu' nu că la întâia vedere ar avea vreun tâlc ori vreo noimă să zici „că un firişor de apă rece prelingându-se picătură cu picătură înlăuntrul trupului meu face să se aprinză o flacără în trupul lui Jenny”.

Ideea nu atrage nimănui luarea-aminte, dimpotrivă, pare a merge împotriva rânduielilor fireşti ale cauzelor şi urmărilor.

Ea învederează însă slăbiciunea şi neghiobia judecății omeneşti.

— Şi totuşi, stai bine cu sănătatea?

— Cum numai prietenia însăşi mi-ar putea noroci, doamnă.

— Şi nu bei nimic, nimic alta decât apă?

— Năvalnic lichid! Îndată ce loveşti stăvilarele creierului, să vezi cum se deschid! Îndată se iveşte CURIOZITATEA pe creasta valurilor, făcând semn domnițelor ei s-o urmeze, dar ele se afundă în mijlocul viitoarei. ÎNCHIPUIREA şade visătoare pe mai şi preface paiele şi rogozul în catarge şi bompresuri, cătând cu privirea la valurile ce trec. Şi PATIMĂ cu rochie săltată până la genunchi cu o mână, le înşfacă cu cealaltă când trec plutind pe lângă dânsa – Ah, voi, cei ce beți apă! Să fie oare mulțumită acestei amăgitoare fântâni că prea adesea ați cârmuit şi ați răsucit lumea aidoma unei roți de moară, măcinând fețele neputincioşilor, sfărâmându-le coastele, mânjindu-le nasul şi uneori prefăcând până şi alcătuirea şi chipul firii?

— De-aş fi în locul tău, zise Yorick, aş bea mai multă apă, Eugenius.

— Iar eu, de-aş fi în locul tău, Yorick, răspunse Eugenius, la fel aş face.

De unde se vede că amândoi îl cetiseră pe Longinus. Cât despre mine, m-am jurat să nu mai cetesc nici o carte în afară de a mea, câte zile oi trăi.

Capitolul al şaselea

Aş vrea ca unchiul Toby să fi băut numai apă, că aşa lucrul s-ar fi lămurit lesne de ce din întâia clipă când văduva Wadman dădu cu ochii de el simţi ceva tresărindu-i în suflet. Ceva! Ceva.

Ceva, poate mai mult decât prieteşug, mai puţin decât dragoste, ceva, n-are însemnătate ce, nici unde, n-aş da nici măcar un fir de păr din coada catârului meu, chiar de-aş fi silit a-l smulge eu însumi (la drept vorbind, mişelului nu i-au mai rămas prea multe şi pe deasupra e şi nărăvaş), ca Luminăţiile Voastre să-mi dezvăluie taina.

Adevărul este însă că unchiul Toby nu era băutor de apă, n-o bea nici de la izvor, nici amestecată ori altcum ori altundeva, afar' doar uneori, silit, când se afla pe poziţiuni înaintate şi nu găsea altceva mai bun ori în răstimpul cât zăcuse bolnav, doftorul zicându-i că apa îi va întinde fibrele şi va grăbi legarea lor, când unchiul Toby bău, ca să aibă linişte.

Cum prea bine ştie orişicine că nici o urmare nu se naşte în sânul firii fără o anume pricină şi cum e la fel de bine ştiut că unchiul Toby nu era nici ţesător, nici grădinar, nici gladiator, doar dacă, fiind căpitan, voiţi acest lucru cu tot dinadinsul, da' el era căpitan de pedestraşi, şi apoi toată socoteala asta e în doi peri – nu ne rămâne să bănuim nimic alta decât piciorul unchiului Toby – dar asta n-o să ne fie de cine ştie ce ajutor în ipoteza de faţă, numai de nu cumva se trăgea din vreun beteşug al *tălpii piciorului*, or piciorul nu-i era nicidecum vlăguit din pricina vreunei supărări la talpă, fiindcă piciorul unchiului Toby nu era vlăguit defel. Era oleacă înţepenit şi-l stingherea că nu-l folosise deloc trei ani cât fusese ţintuit la pat în casa tatei de la Londra, da' altfel era cărnos şi muşchiulos, fiind în toate privinţele un picior la fel de zdravăn şi de nădejde că oricare altul. Vă spun fără ocol că nu-mi amintesc nici o părere ori împrejurare din viaţă când priceperea mea s-a aflat la mai mare ananghie ca acum, să puie rânduiala în lucruri şi să schilodească capitolul scris până acum, pentru a sluji celui ce urmează: unii îşi vor zice că îmi face plăcere să mă vâr în asemenea buclucuri numai ca să aflu chipuri noi de a ieşi dintr-însele.

— Nesocotit mai eşti! Cum, nu sunt oare destule pârdalnicele de necazuri ce te împresoară din toate părţile, ca om şi ca scriitor, nu sunt ele oare, Tristram, destule, ci zor nevoie trebuie să te mai vâri şi-ntr-altele?

Nu ţi-ajunge că eşti îndatorat şi că mai bine de zece care din tomurile cinci şi şase**1** stau nevândute şi nu ştii ce să mai născoceşti spre a te descotorosi de ele?

Oare nu te supără până şi în ceasul asta astma păcătoasă ce ai căpătat-o patinând împotriva vântului în Flandra? Şi trecut-au oare mai mult de două luni de când, văzând un cardinal pişându-se ca un corist (cu amândouă mâinile), te-a apucat un hohot de râs de ţi-a plesnit un vas la bojoci, că în două ceasuri

pierdut-ai două sferturi de galon de sânge şi, de-ai fi pierdut încă o dată pe atâta, nu ți-ar fi spus oare doftorii că e taman un galon?

Capitolul al şaptelea

— Dar pentru numele lui Dumnezeu, hai să nu mai vorbim despre sferturi şi galoane – hai dară să urmăm povestea mai departe; e atât de frumoasă şi întortocheată că nu poți să-i schimbi nici măcar o virgulă şi nu ştiu cum se face că m-ați împins aproape taman în miezul ei – Aşadară, să luăm mai bine aminte.

1. E vorba de prima ediție a tomurilor V şi VI, Londra, 1762.

Capitolul al optulea

Unchiul Toby şi căprarul porniseră atât de înfierbântați şi zoriți de la Londra la țară, să puie stăpânire pe petecul de pământ de care vorbit-am în atâtea dați şi să înceapă campania o dată cu restul aliaților, încât scăpară din vedere un lucru dintre cele mai trebuincioase în împrejurarea aceasta; nu e vorba nici de cazma, nici de târnăcop, nici de lopată – Ci numai şi numai de un crivat; şi cum conacul Shandy era pe atunci lipsit de mobilă, iar micul han unde se prăpădise bietul Le Fever nu fusese încă ridicat, unchiul Toby se văzu silit să primească un crivat în casa doamnei Wadman pentru o noapte-două până ce căprarul Trim (ale cărui însuşiri de fecior de casă desăvârşit, rândaş, bucătar, croitor, doftor şi constructor se întregeau cu cea de tapițer) avea să meşterească un crivat în casa unchiului Toby, cu ajutorul unui tâmplar şi a doi croitori.

O fiică a Evei, căci aşa era văduva Wadman şi asta-i tot ce voiesc a spune despre firea ei – „*Că era femeie în toată puterea cuvântului*” şi mai bine s-ar afla la cincizeci de leghe depărtare ori în patul ei cel cald, ori s-ar juca cu teaca cuțitului de bucătărie, ori, mă rog, mai bine ar face orice vreți domniile voastre decât să puie ochii pe un bărbat atunci când toată mobilă şi casa sunt ale ei.

Altfel stau lucrurile afară, la lumina zilei, când femeia are putința, fiziceşte vorbind, să vază un bărbat din felurite unghiuri, aci însă, orice ar face, nu-l poate vedea altcum decât împreunându-l cu câte ceva din lucrurile şi catrafusele ei până ce, tot împreunându-l astfel, ajunge să-l coprinză în avutul ei.

Şi-atuncea, noapte bună.

Asta nu e însă o chestiune de SISTEM, căci pe-acela îl înfățişai mai sus, nici o chestiune de TREBNIC, că eu nu iau seamă la crezul nimănui decât la al meu.

Nici de FAPT, cel puțin din câte ştiu eu, ci slujeşte doar drept legătură şi precuvântare la cele ce urmează.

Capitolul al nouălea

Nu că voi să vorbesc despre asprimea au curățenia lor ori despre cât de țepene sunt clinurile, dar, mă rog, nu se osebesc oare cămăşile de noapte de cele de purtare tot atât de mult în privința asta ca şi în oricare alta, anume, că le întrec atât de mult pe celelalte în lungime încât, atunci când le îmbraci, îți învelesc tot aşa de mult picioarele precât ți le dezvelesc cele de purtare? Cămăşile de noapte ale văduvei Wadman (precum bănuiesc că se purtau pe vremea domniei regelui William şi a reginei Ana) erau croite după rânduiala aceasta; şi dacă rânduiala portului se schimbă (că în Italia au ajuns la te miri ce), cu atât mai rău pentru oameni; erau lungi de doi coți flămânzi şi jumătate, aşa că, socotind că unei femei cumpătate îi trebuie doi coți, ei îi prisosea o jumătate de cot cu care putea să facă ce voia.

Şi tot aşa, împlinindu-şi azi un capriț, mâine altul, în multele nopți mohorâte de îndrea în cei şapte ani de văduvie, lucrurile ajunseseră pe nesimțite aci şi de doi ani se statorniciseră într-o rânduială a iatacului că îndată ce doamna Wadman se aşeza în pat şi-şi întindea picioarele până la capătul patului, lucru de care întotdeauna o vestea pe Bridget, aceasta, cu tot dichisul cuvenit, după ce mai întâi scotea albiturile de la picioarele patului, apuca jumătatea de cot de care vorbeam şi trăgând-o domol cât se putea mai jos cu amândouă mâinile şi apoi îngustând-o în lung cu patru-cinci cute deopotrivă de mari şi scoțând un ac cât toate zilele din mâneca, prindea cutele împreună, mai sus de tiv. Treaba asta odată isprăvită, îndesa totul din nou la picioare şi-i ura stăpânei noapte bună.

Aceasta era rânduiala neschimbată ce nu suferea nici o abatere afară doar că, în nopțile geroase şi furtunoase când Bridget scotea albiturile etc, spre a împlini cele de cuviință, nu cerceta niciodată alt termometru decât cel al simțămintelor ei, aşa că îşi împlinea treaba ori în picioare, ori îngenunchind, ori stând pe vine, potrivit cu măsura de credință, nădejde şi mărinimie ce avea în noaptea aceea față de stăpâna ei.

În oricare altă privință însă, rânduiala era sfânta şi ar fi putut sta alături de rânduiala cea mai neabătută a celei mai neînduplecate odăi de dormit din întreaga creştinătate.

Întâia noapte, îndată după ce căprarul îl însoțise pe unchiul Toby în catul de sus, adicătelea pe la ceasurile zece, doamna Wadman se tolăni în jilț şi, aşezându-şi piciorul stâng peste cel drept, ca să aibă unde-şi odihni cotul, îşi propti obrazul în palmă şi, aplecată înainte, chibzui până la miezul nopții la amândouă laturile acestei tărăşenii. În noaptea următoare se duse în odaia de lucru şi poruncind lui Bridget să-i aducă vreo două lumânări neîncepute şi să le

lase sus pe masă, scoase învoiala de căsătorie şi o ceti de la un capăt la altul cu mare evlavie, iar a treia noapte (care era cea din urmă a şederii unchiului Toby), după ce Bridget trăsese cămaşa de noapte şi se căznea să prinză acul cel mare – Lovind cu amândouă călcâiele deodată, dar cu lovitura cea mai firească, ţiind seamă de împrejurări, căci de socotim *** a fi soarele la chindie, ea fu îndreptată către miazănoapte-saare răsare, văduva îi azvârli acul dintre degete şi o dată cu el se prăvăli şi rânduiala ce-i întovărăşea, alegându-se praful de dânsa.

De unde se vede desluşit că văduvei Wadman îi căzuse cu tronc unchiul Toby.

Capitolul al zecelea în tot acest răstimp căpăţâna unchiului Toby era plină de alte griji, aşa că abia după dărâmarea întăriturilor din Dunkerque, când toate celelalte treburi din Evropa fură rânduite, avu răgaz să se întoarne la acestea.

Asta duse la un armistiţiu (adicătelea, în ce-i priveşte pe unchiul Toby, căci, în privinţa doamnei Wadman, duse la o trândăveală) de aproape unsprezece ani. Dar cum, în toate împrejurările de soiul acesta, cea de a doua lovitură, fie ea oricât de depărtată în vreme, este cea care porneşte bătălia, din această pricină vreau să-i zic dragostea unchiului Toby pentru doamna Wadman mai curând decât dragostea doamnei Wadman pentru unchiul Toby.

Osebirea asta îşi are tâlcul ei.

Şi nu este acelaşi lucru cu povestea despre *o pălărie veche cu borurile ridicate* şi *o pălărie cu boruri ridicate veche*, asupra căreia Luminăţiile Voastre prea adesea v-aţi luat la sfadă, căci aci osebirea stă în firea lucrurilor.

Şi îngăduiţi-mi a vă spune, boieri dumneavoastră, că osebirea e că de la cer la pământ.

Capitolul al unsprezecelea

Acu, dacă văduva Wadman îl iubea pe unchiul Toby, iar unchiul Toby n-o iubea pe văduva Wadman, ce altă putea face văduva Wadman decât să urmeze a-l iubi pe unchiul Toby au s-o lase baltă.

Văduva Wadman n-ar fi făcut niciuna, nici alta.

Ceruri milostive! Dar uitai cu desăvârşire că firea mea se aseamănă niţel cu a ei, că ori de câte ori se întâmpla, ca, de pildă, uneori, la vremea echinocţiului, ca o zeiţă pământeană să fie prea aşa ori pe dincolo, încât nu mă ating de gustarea de dimineaţă din pricina ei, iar dumneaei nu-i pasă nici măcar cât negru subt unghie de mă ating eu de gustare au ba – Afurisită să fie! Şi o trimit în Tartaria şi din Tartaria în Ţara Focului şi tot aşa până la dracu'; într-un cuvânt, nu se află cotlon al iadului unde să n-o port şi s-o vâr pe Luminăţia Sa.

Da’ cum inima-mi e milostivă şi simţămintele în atare împrejurări ies şi se întorc în matcă de zece ori pe minut, o aduc îndată îndărăt şi cum firea mea nu rabdă lucrul împlinit pe jumătate, o înalţ taman în mijlocul căii laptelui – Ah, tu, cea mai strălucitoare dintre stele, revarsă-ţi harul asupra cuiva – S-o ia naiba cu harul ei cu tot, că de câte ori auz vorba asta îmi pierd răbdarea, că doar ce pustiu de bine îi face!

— Jur pe toate jivinele păroase şi brăzdate de răni, strig eu, scoţându-mi căciula şi învârtind-o în jurul degetului – n-aş da nici şase parale pe o duzină întreagă ca asta!

Dar căciula n-are niciun cusur (aşezând-o pe cap şi înfundând-o până la urechi) – e călduroasă şi moale, mai cu seamă de ştii cum s-o aşezi, dar vai, eu n-o să am nicicând norocul asta (şi aci filosofia mea se împotmoleşte iarăşi)!

— Nu, n-o să mă amestec niciodată în tărăşenia asta (şi aci pun capăt metaforei mele) – Coajă şi Fărâma Pe dinlăuntru şi afară

De sus până jos – mă scârbeşte, o urăsc, mă lepăd de dânsa, îmi vine greaţă numai cât o văz. Nu-i decât piper, usturoi, ceapă, sare şi balegă de dracpe starostele neîntrecut al bucătarilor, ce nu face altceva, cred, de dimineaţă până seara, decât să şază lângă vatră şi să născocească mâncăruri mistuitoare pentru noi, nu m-aş atinge de ea nici să mă pici cu ceară – O, Tristram, Tristram! strigă Jenny.

— O, Jenny, Jenny! răspunsei eu, urmând cu capitolul al doisprezecelea.

Capitolul al doisprezecelea

— „Nu m-aş atinge de ea nici să mă pici cu ceară” – zis-am oare? Doamne, cum mi-a aprins închipuirea metafora asta!

Capitolul al treisprezecelea

Ceea ce arată, zică Preasfinţiile şi înălţimile Voastre ce-or zice (cât despre gândit, toţi cei ce gândesc cred cam acelaşi lucru despre tărăşenia asta ca şi despre multe altele) că Dragostea e neîndoios, cel puţin de e să vorbim alfabeticeşte, una din cele mai

Agitate
Becisnice
Cicălitoare
Diavoleşti rânduieli din viaţa omului – cea mai
Extravagantă
Fără rost

Găgăuţească
Hoţomană
Irascibilă (litera K nu se află) şi
Lirică din toate pasiunile omeneşti; totodată, cea mai
Mofturoasă
Neghioabă
Obstructivă
Pragmatică
Sâcâitoare
Ridicolă, măcar că, în treacăt fie zis, R trebuia să stea înainte, într-un cuvânt, e astfel lăsată de fire, precum îi zicea tata odată unchiului Toby, la sfârşitul unei lungi disertaţiuni despre dragoste:

— Rar poţi lega două idei despre dânsa, frate Toby, zicea el, fără a face un hipalag**1**.

— Asta ce mai e? strigă unchiul Toby.

— Să pui carul înaintea boilor, răspunse tata.

— Şi ce amestec are asta aci? strigă unchiul Toby.

— Niciunul, grăi tata, ci doar să se înhame ori s-o lase baltă. Văduva Wadman, precum vă spusei, nu voia să facă niciuna, nici alta.

Stătea însă înhămată şi cu valtrapul pe dânsa, adăstând desfăşurarea lucrurilor.

Capitolul al patrusprezecelea

Ursitoarele, care se înţelege că ştiuseră dintru izvod dragostele văduvei Wadman şi ale unchiului Toby, de la zămislirea materiei şi mişcării (şi arătând mai multă grijă ca de obicei când împlinesc lucruri de soiul acesta), rânduiseră un asemenea şir de pricini şi urmări, atât de strâns legate una de alta, că n-ar fi fost cu putinţă ca unchiul Toby să sălăşluiască în nici o altă casă de subt soare ori să se fi aşezat în vreo altă grădină din toată creştinătatea decât taman în casa şi grădina ce se aflau alături şi se întindeau de-a lungul casei şi grădinii doamnei Wadman; asta, împreună cu folosul ce-i trăgea de pe urma chioşcului de verdeaţă ce se afla în grădina doamnei Wadman, dar

1. Figură retorică.

era lipit de gardul viu al unchiului Toby, îi puse la îndemâna văduvei toate prilejurile priincioase de care avea trebuinţă dragostea; ea avea putinţa a pândi mişcările unchiului Toby şi totdeodată sfaturile sale de război, şi cum unchiul meu, cu inima sa nebănuitoare, îi îngăduise căprarului, prin mijlocirea lui

Bridget, să-i facă o poartă de răchită la grădină spre a-i lărgi cărările, ea putea astfel să se apropie taman până la uşa gheretei şi uneori, în chip de recunoştinţă, să pornească un atac şi să cerce a-l zvârli pe unchiul Toby în aer cu gheretă cu tot.

Capitolul al cincisprezecelea

E un trist adevăr ce iese lesne la lumină din observaţiunile zilnice ale fiecăruia dintre noi acela că omului îi poţi da foc aidoma unei lumânări, la amândouă capetele, numai să ai feştiiă de ajuns – de n-ai, o laşi baltă –, iar dacă ai şi o aprinzi de jos, cum flacăra îndeobşte se stinge, iarăşi o laşi baltă. Din parte-mi, de m-ar lăsa să aleg în ce chip să fiu ars, că mă cutremur la gândul de a fi fript aidoma unui animal, aş sili o gospodină să mă aprinză neîncetat sus, şi atunci m-aş arde frumuşel până la fofeaza sfeşnicului, adicătelea de la cap până la inimă, de la inimă la ficat, de la ficat la măruntaie şi tot aşa, prin venele şi arterele mezenterului, prin toate cotiturile şi ramificaţiile lăturalnice ale maţelor şi învelişurile lor până la cecum.

— Te rog stăruitor, doftore Slop, grăi unchiul Toby, întrerupându-l când pomenea de cecum într-o convorbire cu tata în noaptea când mama căzu la pat spre a mă naşte pe mine, te rog stăruitor, zise unchiul Toby, să-mi spui care este cecumul, căci, bătrân cum sunt, mărturisesc că nu ştiu nici până astăzi unde se află.

— Cecumul, răspunse doftorul Slop, se află între *ilion* şi *colon.*

— La bărbat? întrebă tata.

— E taman la fel şi la femeie, grăi doftorul Slop.

— Asta n-o ştiam, glăsui tata.

Capitolul al şasesprezecelea

Şi astfel, spre a fi încredinţată de amândouă căile, doamna Wadman hotărî dinainte să nu-l aprinză pe unchiul Toby, nici la capătul asta, nici la celălalt, ci, aidoma risipitorului, să-l aprinză, de-i cu putinţă, la amândouă capetele deodată.

Dacă doamna Wadman ar fi scotocit şapte ani la rând, dimpreună cu Bridget, prin toate acareturile oştirii, ale călărimii cât şi ale pedestrimii, începând cu marele arsenal din Veneţia şi până la Turnul Londrei

(exclusiv), n-ar fi găsit o palancă ori o manteletă mai potrivită ţelului ei decât aceea ce trebuinţele unchiului Toby i-au pus-o la îndemână. Cred că nu v-am spus, ori nu ştiu, poate că v-am spus, n-are a face – acesta e unul din acele lucruri ce e mai bine să le faci din nou decât să te sfădeşti din pricina lui – că la

orice târg ori fortăreață la care trebăluia căprarul în vremea campaniei lor, unchiul Toby avea grijă ca înlăuntrul gheretei ce se afla spre mâna lui stânga să aibă un plan al aşezării, prins cu două ori trei ace la vârf şi slobod jos, ca să-l poată ridica până în dreptul ochilor etc...după cum o cerea împrejurarea, drept care, când se hotăra un atac, doamna Wadman nu avea altă de făcut atunci când ajungea la uşa gheretei decât să întinză mâna dreaptă şi, strecurându-şi totodată piciorul stâng înlăuntru, să apuce harta, planul, profilul ori ce se afla pe perete şi, cu gâtul întins până la jumătatea depărtării, să-l apropie de dânsa, la care pasiunea unchiului Toby se aprindea negreşit, căci el apuca îndată celălalt colț al hărții cu stânga şi, ținând luleaua în cealaltă mână, prindea a-i da desluşiri. Ajunşi odată aci, lumea va pricepe, fireşte, în ce chip îşi urma doamna Wadman atacul, şi anume, luând luleaua din mâna unchiului Toby îndată ce se ivea prilejul; şi făcea aceasta, slujindu-se de un şiretlic ori altul, dar îndeobşte pe temeiul că astfel arăta mai desluşit vreo redută ori vreun parapet pe hartă, înainte ca unchiul Toby (bietul de el!) să fi apucat să străbată o jumătate de duzină de stânjeni cu dânsa. Asta îl silea pe unchiul Toby să se slujească de arătător.

Atacul se osebea acum prin aceea că de-ar fi mers ca în împrejurarea dinainte, cu vârful arătătorului său pe capătul lulelei unchiului Toby, doamna Wadman ar fi putut străbate fără niciun folos câmpul de bătălie de la Dan la Bursheba, de-ar fi ajuns cumva liniile unchiului Toby atât de departe; căci capătul lulelei, lipsit fiind de căldura sângelui şi al vieții, nu putea deştepta niciun simțământ, nu putea împărtăşi foc prin zvâcnire, nici nu-l putea dobândi prin simpatie, aşadară, se irosea în van.

Dară, urmând îndeaproape arătătorul unchiului Toby cu al ei, prin toate micile cotituri şi adâncituri ale întăriturilor lui, apăsându-l uneori într-o parte, apoi călcând pe unghie, poticnindu-se, ba atingându-l ici, ba colo, şi aşa tot mereu, până la urmă ceva prindea să mişte.

Acest ceva, măcar că nu era decât o uşoară hărțuială departe de trupul oastei, trăgea după sine şi restul, căci în acea clipită harta îndeobşte căzând cu dosul la peretele gheretei, unchiul Toby, în toată nesocotința sufletului său, îşi punea mâna pe dânsa spre a-şi urma desluşirile, iar doamna Wadman, printr-o manevră fulgerătoare, îşi aşeza fără greş mâna lângă cea a unchiului Toby; şi astfel, îndată se deschidea o cale îndeajuns de slobodă ca să poată trece în voie, o dată au de mai multe ori, orice simțământ ce se află la îndemâna unui om priceput la partea teoretică precum şi practică a dragostei.

Aşezându-şi arătătorul paralel (ca mai înainte) cu cel al unchiului Toby, doamna Wadman punea fără greş în mişcare degetul cel mare şi, odată prinse arătătorul şi policarul, ele făceau să intre în joc toată mâna. Mâna ta, dragă unchiule Toby! Nu mai era chip acum să mai stea la locul ei. Doamna Wadman trebuia s-o ridice neîncetat ori, cu cea mai blândă împingere, înaintare şi apăsare

plină de înțelesuri a unei mâini ce trebuie dată în lături, o abătea un pic într-o parte din calea sa.

În vreme ce împlinea acestea, cum ar fi putut să uite oare să-i atragă luarea-aminte că piciorul ei (al cui altcuiva ar fi putut fi oare?) apăsa uşor pe al său în fundul gheretei.

Drept care, fiind astfel atacat şi izbit nemilos din amândouă flancurile, e oare de mirare că din când în când îi pricinuia unchiului Toby învălmăşeală chiar şi la mijloc?

— Fir-ar să fie! grăi unchiul Toby.

Capitolul al şaptesprezecelea

Aceste atacuri ale doamnei Wadman, vă veți da lesne seama, erau de mai multe feluri, osebindu-se unul de altul precum atacurile de care e plină istoria şi din aceleaşi pricini. Un observator mai puțin grijuliu nu le-ar socoti deloc atacuri ori, de le-ar socoti ca atare, le-ar învălmăşi cu totul, dar eu nu scriu pentru asemenea oameni; voi avea destulă vreme să fiu oleacă mai migălos în înfățişarea lor când voi ajunge la ele, adicătelea câteva capitole mai încolo; nemaiavând nimic de adăogat la acestea decât că într-un vraf de scrieri şi schițe originale rămase de la tata, ce avut-a prevederea a le face sul, se află un plan al Bouchain-ului**1** în desăvârşita stare (şi o să fie astfel păstrat câtă vreme voi mai avea putere să păstrez ceva), pe al cărui colț de jos din dreapta se mai văd şi acum semnele unui arătător şi ale unui policar mânjite de tutun, ce avem toate temeiurile să credem că sunt ale doamnei Wadman, căci latura dimpotrivă marginei, care bănuiesc că a fost a unchiului Toby, e curată fără pată. Aceasta pare să fie aşadar o mărturie neîndoielnică a unuia dintre atacuri, căci se mai văd încă urmele celor două înțepături în parte şterse, dar încă desluşite în celălalt colț al hărții, cari urme sunt, fără nici o îndoială, tocmai găurile prin care harta fusese prinsă în gheretă.

Pe toate harurile cele duhovniceşti! Prețuiesc această rară rămăşiță cu toate *semnele răstignirii* şi *împunsăturile* ei, mai presus decât toate relicvele bisericii papistăşeşti, nepuind însă defel la socoteală

1. Fortăreață în nordul Franței la granița cu Belgia. În 1711 a fost ocupată de trupele aliate, apoi recucerită de francezi în 1712.

când scriu despre aceste lucruri împunsăturile ce le capătă Sfânta Radagunda în pustiu, pe care, în drumul de la Fesse la Cluny, maicile cu acest nume ți le arată cu dragă inimă.

Capitolul al optsprezecelea

— Socot, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, grăi Trim, că întăriturile sunt năruite pe de-a-ntregul, iar bazinul e la aceeaşi înălțime cu stăvilarul.

— Tot aşa socot şi eu, răspunse unchiul Toby, abia înăbuşindu-şi un suspin. Te du dară în salonaş, Trim, şi ia tratatul de pace – îl găseşti pe masă.

— Stătea acolo de şase săptămâni, răspunse căprarul, da' taman azi-dimineață bătrâna a aprins focul cu el.

— Atunci, grăi unchiul Toby, nu mai e trebuință de noi.

— Şi-i tare păcat, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, zise căprarul, cu o înfățişare cum nu se poate mai abătută, şi aruncă sapă în roabă de lângă dâ'nsul, după care se întoarse fără grabă să-şi caute târnăcopul, lopata, țăruşii şi alte mărunțişuri ostăşeşti ca să le scoată de pe câmpul de bătălie, când un „ah! vai!" din gheretă, care, fiind din scânduri subțiri de brad tăiate în lung, făcu oftatul şi mai jalnic, îl țintui locului.

— Nu, îşi zise căprarul, voi face treaba asta dis-de-dimineață, înainte de se trezeşte'Nălțimea Sa, şi hotărând acestea, îşi luă iarăşi din roabă sapa ce mai avea nițel pământ pe ea, ca şi cum ar fi vrut să netezească ceva la poalele întăriturilor, dar, de fapt, voind să se apropie mai mult de stăpânul său spre a-l înveseli, mai desprinse un bulgăre, doi, le netezi marginile cu sapă şi după ce îi lovi uşor o dată sau de două ori cu dosul ei, se aşeză aproape de picioarele unchiului Toby şi începu precum urmează.

Capitolul al nouăsprezecelea

E mare păcat, măcar că, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, mă tem că o să spun un lucru nesocotit pentru un oştean...

— Un oştean, strigă unchiul Toby, curmându-i vorba, nu e scutit a spune lucruri nesocotite, Trim, după cum nici oamenii condeiului nu sunt scutiți de asta.

— Lor nu li se întâmpla atât de des, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, răspunse căprarul.

Unchiul Toby încuviință.

— E mare păcat aşadar, zise căprarul, ațintindu-şi privirile asupra Dunkerqueului şi a stăvilarului, precum făcuse Servius Sulpicius în Corint şi Pireu, întorcându-se din Asia (după ce străbătuse marea de la Aegina la Megara). E mare păcat, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, să nimicim aceste întărituri şi ar fi fost mare păcat, aşijderea, să le lăsăm în picioare.

— Ai îndoită dreptate, Trim, grăi unchiul Toby.

— Din această pricină, urmă caprarul, de când am început să le dărâmăm şi până la sfârşit, n-am fluierat nici măcar o singură dată, n-am cântat, n-am râs, n-am chiuit şi nici n-am tăifăsuit despre fapte vitejeşti de odinioară şi nici nu i-am povestit'Nălţimii Voastre vreo istorie plină de duh ori altminteri.

— Multe îţi sunt însuşirile alese, Trim, zise unchiul Toby, şi socot că nu-i cea de pe urmă însuşire a ta, hărăzindu-te firea cu darul povestirii, că din sumedenie de poveşti ce mi le-ai istorisit, fie să mă desfeţi în ceasurile de suferinţă, fie să mă abaţi de la ceasurile grele, rar mi-ai spus una fără duh...

— Asta, fiindcă, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, toate sunt adevărate, în afară de una, despre *Riga Boemiei* şi *cele şapte castele ale sale*, căci în toate e vorba de mine.

— Nu-mi plac mai puţin din astă pricină, Trim, zise unchiul Toby. Da', rogu-te, care ţi-e povestea, că mi-ai aţâţat curiozitatea.

— O să i-o istorisesc'Nălţimii Voastre pe dată, grăi caprarul.

— Doar, zise unchiul Toby, privind înduioşat spre Dunkerque şi spre stăvilar, doar să nu fie o poveste hăzoasă, că atunci se cade ca omului să-i fie la îndemâna hazul, şi starea în care mă aflu acum, Trim, te-ar păgubi şi pe tine şi povestea ta.

— Nu, nu e o poveste hăzoasă, răspunse caprarul.

— Da' nici n-aş vrea să fie prea mohorâtă, adaose unchiul Toby.

— Niciuna, nici alta, răspunse caprarul, şi o să-i priască'Nălţimii Voastre de minune.

— Atunci îţi mulţămesc din toată inima, strigă unchiul Toby; rogu-te, dară, Trim, să purcezi.

Caprarul făcu obişnuita plecăciune şi măcar că nu e o treabă aşa de uşoară precât îşi închipuie lumea să ridici în chip elegant o fleşcăită cuşmă de Montero, cu atât mai vârtos, socot, când stai pe vine, să faci o plecăciune atât de cuviincioasă precum avea obiceiul a face caprarul; dară lăsând palma dreaptă, ce se afla spre stăpânul lui, să lunece îndărât pe iarbă oleacă în spate, ca să poată să-şi rotească mai bine braţul, şi strângând totodată uşor cuşma cu întâile trei degete ale mâinii stângi, după care fundul cuşmei se micşoră atare chip că s-ar Putea spune că fu mai degrabă turtită pe nesimţite decât trasă dintr-o dată, caprarul le împlini pe amândouă într-un fel neaşteptat în împrejurarea dată şi, după ce îşi drese de vreo două ori glasul, ca să se potrivească simţămintelor stăpânului, schimbă o privire plină de iubire cu acesta şi purcese precum urmează.

POVESTEA RIGĂI BOEMIEI ŞI A CELOR ŞAPTE CASTELE ALE SALE

— A fost odată un rigă al Bo-e

Tocmai când trecea căprarul hotarele Boemiei, unchiul Toby îl sili să se oprească o clipă; căprarul pornise la drum cu capul descoperit, căci, scoțându-şi cuşma de Montero la sfârşitul capitolului trecut, o lăsase alături, jos, pe iarbă.

Ochiul Providenței veghează asupra tuturor – şi nici nu apucase bine căprarul să rostească întâile cinci vorbe din povestea sa, că unchiul Toby atinse întrebător cuşma de Montero de două ori cu vârful toiagului, de parcă ar fi vrut să zică:

— De ce nu ți-o pui pe cap, Trim?

Trim o luă cu o încetineală cuviincioasă şi, privind smerit la broderia de pe cuşmă, ce era întristător de roasă şi destrămată, mai cu seamă frunzele şi părțile mai groase ale cusăturii, o puse din nou pe pământ, între picioare, şi prinse să cugete la această împrejurare.

— Tot ce ai de gând să spui este prea adevărat, strigă unchiul Toby., *JVimic pe lumea asta, Trim, nu e făcut să ție o veşnicie.*”

— Când mărturiile dragostei şi amintirii tale se vor şterge, dragă Tom, ce-o să mai avem a zice! grăi Trim.

— Lasă, Trim, glăsui unchiul Toby, nu e nevoie să mai spui nimic. Cred, Trim, că de şi-ar bate cineva capul până în ziua Judecății de Apoi, şi tot ar fi cu neputință.

Căprarul, luând aminte că unchiul Toby avea dreptate şi că ar fi zadarnic ca înțelepciunea omenească să încerce a trage mai curate învățăminte din cuşma sa, se lăsă păgubaş, şi-o puse în cap şi, trecându-şi mâna peste frunte, ca să-şi netezească o încrețitură ce i-o pricinuise textul dimpreună cu învățătura, se întoarse cu aceeaşi privire şi acelaşi glas la povestea rigăi Boemiei şi a celor şapte castele ale sale.

URMAREA ISTORIEI RIGĂI BOEMIEI ŞI A CELOR ŞAPTE CASTELE ALE SALE

— A fost odată un rigă al Boemiei, dar în a cărui domnie, afară de a lui, n-aş putea să spun, Nălțimea Voastră...

— Nici nu voiesc să-mi spui, Trim, lasă, nu voiesc, strigă unchiul Toby.

— Era oleacă înainte de vremea, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, când uriaşii prinseseră a nu se mai prăsi, dar în ce leat al Domnului nostru a fost asta – N-aş da nici două parale să ştiu, zise unchiul Toby.

424 ™

— Numai că, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, asta dă mai mult har povestirii – Doar e a ta, Trim, aşadar înfloreşte-o precum ți-e vrerea, alege orice hotărnicie în vreme, urmă unchiul Toby, privindu-l cu duioşie, alege orice hotărnicie în vreme ce-ți prieşte, ți-o spun cu dragă inimă...

Căprarul făcu o plecăciune; căci din toate veacurile şi din toți anii veacurilor, de la zidirea lumii până la potopul lui Noe şi de la potopul lui Noe până la naşterea lui Avram, de la toate pelerinajele patriarhilor până la plecarea israeliților din Egipt şi de la toate dinastiile, olimpiadele, *ab Urbe condita* şi câte alte evuri vrednice de adu-cere-aminte din istoria feluritelor popoare ale lumii până la venirea lui Hristos, şi de atunci şi până în clipa când căprarul îşi istorisea povestea, unchiul Toby îi pusese la picioare întreagă această împărăție întinsă a vremii cu toate prăpăstiile ei; cum însă SFIALA prea arar atinge cu un deget ceea ce DĂRNICIA îi întinde cu amândouă mâinile, căprarul se mulțumi cu *anul cel mai neprielnic* dintre toți anii care, ca să opresc pe înălțimile Voastre din rândurile Majorității şi ale Minorității de-a vă lua la sfadă şi a vă scoate ochii în focul sfadei – „de nu cumva anul acela nu e întotdeauna cel din urmă an din calendarul anului trecut" –, vă voi spune înălțimilor Voastre pe şleau că aşa este, dar din cu totul alte pricini decât cele pe cari le bănuiesc înălțimile Voastre. Era anul ce-i venea mai la îndemână, care, fiind anul Domnului una mie şapte sute doisprezece, când ducele de Ormond făcea prăpăd în Flandra, căprarul îl alese taman pe acesta şi purcese din nou în călătoria lui în Boemia.

URMAREA ISTORIEI RIGĂI BOEMIEI ŞI A CELOR ŞAPTE CASTELE ALE SALE

În anul Domnului una mie şapte sute doisprezece, a fost, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre…

— Ca să-ți spun drept, Trim, zise unchiul Toby, oricare alt an mi-ar fi plăcut mai mult, nu numai din pricina petei întunecate din istoria noastră în anul acela, când ne-am retras oastea şi neînvoindu-ne să acoperim asediul de la Quesnoi, măcar că Fage1 1 dura întăriturile cu o vigoare de necrezut, da' şi pentru povestea ta, Trim, că de e o poveste cu uriaşi, precum m-ai lăsat să înțeleg şi precum bănuiesc…

— E numai un uriaş, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre.

— Ce mi-e unul, ce mi-s douăzeci, e totuna, răspunse unchiul Toby, trebuia să-l duci îndărăt cu vreo şapte-opt veacuri, să nu stea în calea criticilor şi a oamenilor de rând; te sfătuiesc, dară, ca de o mai istoriseşti cumva altă dată…

1. Nicolaas Fagel (1645-1718), general olandez care a luat parte la războaiele împotriva Franței.

— De apuc, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, s-o istorisesc o singură dată până la capăt, n-am s-o mai spun niciodată nici unui bărbat, femeie ori prunc.

— Ptiu, ptiu! zise unchiul Toby, dar glasul îi era atât de blând şi încurajator, încât căprarul îşi urmă povestea şi mai abitir ca până acum.

URMAREA ISTORIEI RIGĂI BOEMIEI ŞI A CELOR ŞAPTE CASTELE ALE SALE

— Era odată, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, zise căprarul, ridicându-şi glasul şi frecându-şi voios palmele, un rigă al Boemiei – Lasă anul, Trim, glăsui unchiul Toby, aplecându-se înainte şi aşezând mâna cu blândețe pe umărul căprarului ca să îndulcească întreruperea, lasă încolo anul, Trim; o poveste se poate oricând lipsi de asemenea înflorituri, când nu eşti sigur de ele.

— Sigur de ele! zise căprarul, clătinând din cap.

— Da, Trim, răspunse unchiul Toby, nu e lesne pentru cineva deprins, aşa cum suntem eu şi cu tine, cu meşteşugul armelor şi care rareori vede mai departe decât vârful flintei ori ranița din spate, să se priceapă la treburi de astea.

— Domnul să binecuvânteze pe'Nălțimea Voastră! rosti căprarul, cucerit de chipul în care judecă lucrurile unchiul Toby, ca şi de judecata însăşi; oşteanul are altceva de făcut; de nu luptă ori mărşăluieşte ori stă de strajă în garnizoană, trebuie să-şi lustruiască sineața, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, să se îngrijească de straie, să-şi cârpească uniforma, să se bărbierească şi să se spele, ca să arate întotdeauna ca la paradă. Ce treabă are ostaşul, adaose căprarul biruitor, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, să ştie ce-i aia *geografie*?

— Trebuia să zici *cronologie*, Trim, grăi unchiul Toby, că geografia îi este de toată trebuința ostaşului; el se cuvine să cunoască îndeaproape orice țară şi hotarele ei, acolo unde îl mâna îndeletnicirile ostăşeşti, el cată să cunoască toate târgurile, satele şi cătunele, cu canalurile, drumurile şi fundăturile ce duc la ele; să nu fie râu ori pârâu, Trim, ce-i trece fără să poată spune la întâia vedere cum se cheamă, din ce munți izvorăşte, pe unde curge, până unde se poate merge cu luntrile pe dânsul, unde poate fi trecut prin vaduri şi unde nu; el se cuvine să cunoască rodnicia fiecărei văi, ca şi pe plugarul ce o ară, şi s-o poată înfățişa ori, de e trebuință, să-ți facă o hartă amănunțită a tuturor câmpiilor şi defileelor, întăriturilor, ponoarelor, pădurilor, mlaştinilor prin cari şi pe lângă cari va să treacă oastea sa, el trebuie să le cunoască bunurile, plantele, avuțiile minerale, apele, dobitoacele, mersul anotimpurilor, climă, când e cald şi când e frig, locuitorii, obiceiurile lor, graiul, chipul în care se ocârmuiesc, ba şi religia. Au se poate altminteri înțelege, căprare, urmă unchiul Toby, ridicându-se în picioare în gheretă şi începând a se înfierbânta la aceste vorbe, cum şi-ar fi putut călăuzi Mariborough**1** oastea de la malurile râului Mause până la Belburg, de la Belburg la Kerpenord (aci căprarul simți că nu mai poate sta locului), de la Kerpenord, Trim, la Kalsaken, de la Kalsaken la Newdorf; de la Newdorf la Landenbourg; de la Landenbourg la Mildenheim; de la Mildenheim la Elchingen; de la Elchingen la Gingen; de la Gingen la Balmerchoffen; de la Balmerchoffen la Skellenburg, unde tăbărî asupra întăriturilor vrăjmaşe, forță trecerea peste Danubiu, trecu râul Lech şi îşi împinse ostile în inima împărăției, trecând în fruntea lor prin Fribourg,

Hokenwert şi Schonevelt până la câmpiile din Blenheim şi Hochstet? Măcar că a fost un vajnic oştean, căprare, n-ar fi putut înainta un pas ori mărşălui o zi măcar fără ajutorul *geografiei*. Cât despre cronologie, mărturisesc, Trim, urmă unchiul Toby, aşezându-se din nou tihnit în gheretă, că din toate ştiinţele pare a fi singura de care oşteanul se poate lipsi, de n-ar fi desluşirile ce această ştiinţă va fi chemată într-o zi să le dea cu privire la născocirea ierbii de puşcă, ale cărei înfricoşătoare urmări, răsturnând ca trăsnetul toate câte fuseseră până atunci, ne-a deschis un ev nou de înfăptuiri ostăşeşti, schimbând atât de mult chipul atacurilor şi apărării pe mare ca şi pe uscat şi trezind asemenea meşteşug şi îndemânare, că nimeni nu poate spune cu toată încredinţarea când fu născocită, precum nimeni nu e atât de isteţ să afle de către ce om mare şi în ce împrejurări.

Nu voi nicidecum să tăgăduiesc, urmă unchiul Toby, ceea ce au statornicit istoricii, şi anume, că în anul Domnului 1380, în vremea domniei lui Wenceslaus**2**, fiul lui Carol al IV-lea, un anume popă, pe nume Schwartz**3**, i-a învăţat pe veneţieni cum se întrebuinţează iarba de puşcă, în războiul împotriva genovezilor; e neîndoios, însă, că nu el a fost cel dintâi, că de e să-l credem pe Don Pedro, episcopul din Leon...

— Cum se face, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, că popii şi episcopii au ajuns să-şi bată atâta capul cu iarbă de puşcă?

— Dumnezeu ştie, zise unchiul Toby, providenţa Domnului face să rodească orice lucru. Aşadară, Don Pedro zice, în cronica domniei lui Alphonsus, cel ce a supus Toledo, că în anul 1343, adicătelea cu nici mai mult nici mai puţin decât treizeci şi şapte de ani înainte de

1. Aici unchiul Toby înşiră etapele marşului lui Mariborough din Olanda în Bavaria, marş care a dus la zdrobirea francezilor în bătălia de la Blenheim (15 august 1704), năruindu-le planul de a întreprinde ofensiva asupra Vienei. În acest pasaj, unchiul Toby îl urmează pe Tindall, stâlcind însă câteva nume proprii.

2. Vâclav al IV-lea, rege al cehilor (1378-1419) şi împărat al germanilor (1378-1400).

3. Berthold Schwartz (1310-1384), călugăr german, presupus inventator al prafului de puşcă.

sorocul sus-pomenit, taina ierbii era binecunoscută şi întrebuinţată cu folos de mauri, ca şi de creştini, nu numai în bătăliile ce le dădeau pe mare pe atunci, ci şi în cele mai multe din neuitatele lor asedii din Spania şi Berberia. Şi cum bine ştie orişicine, călugărul Bacon**1** scrisese anume despre asta şi avusese

grijă să înfăţişeze, cu mai bine de o sută cincizeci de ani înainte de naşterea lui Schwartz, o formulă după care se face pulberea. Iar chiţăii, adaose unchiul Toby, încurcă şi mai mult iţele şi ne răstoarnă toate socotelile, fălindu-se că ei ar fi născocit-o cu câteva sute de ani chiar înaintea sa.

— Mint de îngheaţă apele, strigă Trim.

— Se amăgesc, fără îndoială, într-un chip sau altul, zise unchiul Toby, după cum prea bine îmi pot da seama, judecind starea jalnică în care se află astăzi arhitectura ostăşească la ei, ce nu coprinde alta decât un şanţ prevăzut cu un zid de cărămidă fără flancuri şi ceea ce folosesc ei în chip de bastion e atât de nemeşteşugit clădit la fiece colţ, de seamănă precum zice toată lumea...

— Cu unul dintre cele şapte castele ale mele, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, glăsui Trim.

Unchiul Toby, măcar că era la mare strâmtoare căutând o comparaţie, o dădu la o parte foarte cuviincios pe cea cu care îl îmbia Trim, până ce acesta, spuindu-i că mai are vreo şase în Boemia, de care nu ştie cum să se descotorosească, unchiul Toby fu atât de înduioşat de vorbă de duh a căprarului că puse capăt disertaţiunii lui despre iarba de puşcă şi-l rugă pe căprar să purcează îndată cu povestea lui despre riga Boemiei şi cele şapte castele ale sale.

URMAREA ISTORIEI RIGĂI BOEMIEI ŞI A CELOR ŞAPTE CASTELE ALE SALE

— Acest nefericit rigă al Boemiei, zise Trim...

— Aşadară, fu nefericit? strigă unchiul Toby, căci el fusese aşa de cufundat în disertaţiunea despre iarba de puşcă şi alte îndeletniciri ostăşeşti că măcar că dorea să-l asculte pe căprar, numeroasele întreruperi nu-i stăpâneau atât de tare închipuirea încât să îndreptăţească epitetul acesta. Aşadară, fu *nefericit*, zici, Trim? făcu unchiul Toby, cu durere în glas.

Căprarul, dând mai întâi dracului cuvântul dimpreună cu toate sinonimele lui, prinse îndată a repeţi în minte împrejurările mai de seamă din povestea rigăi Boemiei şi cum fiecare vădea că el fusese cel mai fericit om din câţi trăit-au vreodată, căprarul ajunse într-un impas; căci, nevrând să părăsească acest epitet şi, mai puţin, să-l desluşească, iar de schimonosit povestea (precum fac învăţaţii) numai spre a mulţumi o sistemă nici vorbă nu putea fi, cată ajutor în ochii

1. Roger Bacon (1214-1294), savant şi filosof englez.

unchiului Toby, dar văzând că tocmai asta era ceea ce adăsta şi unchiul Toby, după ce-şi drese glasul, urmă:

— Riga Boemiei, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, răspunse căprarul, fu nefericit din pricină că, placându-i peste măsură navigaţia şi viaţa pe mare şi *întâmplându-se* ca în tot regatul Boemiei să nu se afle nici măcar un port...

— Cum naiba putea să se afle, Trim? strigă unchiul Toby, căci Boemia, fiind împresurată de uscat din toate părțile, n-ar fi avut cum să se întâmple asemenea lucru.

— Ba s-ar fi putut, zise Trim, cu voia Domnului – Unchiul Toby nu vorbea niciodată despre chipul şi însuşirile fireşti ale lui Dumnezeu decât cu sfială şi şovăială.

— Nu cred, răspunse unchiul Toby, după o clipă de tăcere, că fiind înconjurată de uscat, precum am zis, şi având Silezia şi Moravia la soare-răsare, Lusația şi Saxonia de Sus la miazănoapte, Franconia la soare-apune şi Bavaria la miazăzi, Boemia ar fi putut fi împinsă până la mare fără a înceta a mai fi Boemia, şi-apoi, pe de altă parte, nici marea n-ar fi putut veni până la Boemia, fără a coprinde o întinsă parte din Germania şi a îneca milioane de locuitori nefericiți ce nu s-ar fi putut apăra împotriva ei.

— Ce urgie! strigă Trim.

— Ceea ce ar vădi, urmă unchiul Toby cu blândețe, atâta lipsă de milostenie din partea aceluia carele este Tatăl nostru Atotfăcătorul, încât, socot, Trim, că asta nu s-ar fi putut întâmpla cu niciun chip.

Căprarul făcu o plecăciune de deplină încredințare şi urmă.

— Aşadar, riga Boemiei, dimpreună cu regina şi curtenii, *întâmplându-se* a se plimba pe afară într-o preafrumoasă seară de vară – Ei da! Aci se potriveşte cuvântul *întâmplându-se*, Trim, strigă unchiul Toby, că riga Boemiei şi soața lui ar fi putut să se plimbe au ba era un fapt neprevăzut ce se putea întâmpla ori nu, întocmai cum rânduit-a întâmplarea.

— Riga William socotea, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, grăi Trim, că totul ne este scris dinainte şi mergea până acolo că le spunea adesea oştenilor lui că „fiece plumb îşi are sălaşul său".

— A fost un om mare, zise unchiul Toby.

— Cred, urmă Trim, până în ziua de astăzi că plumbul ce m-a schilodit în bătălia din Landen mi-a lovit genunchiul numai pentru a mă îndepărta din slujba lui şi a mă aduce în slujba'Nălțimii Voastre, unde o să fiu îngrijit mult mai bine la bătrânețe.

— Nu poate fi altă pricină, Trim, grăi unchiul Toby.

Inima stăpânului, deopotrivă cu a slujitorului, se umplu pe neaşteptate de duioşie. Urmă o clipă de tăcere.

— Unde mai pui, zise căprarul, urmându-şi vorba, dar cu un glas mai vesel, că de n-ar fi fost împuşcătura aceea, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, nu m-aş fi îndrăgostit nicicând.

— Aşadară, ai fost cândva îndrăgostit, Trim! grăi unchiul Toby, surâzând.

— Lulea! răspunse caprarul – Până peste cap, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre.

— Când, rogu-te? Şi cum s-au petrecut lucrurile? N-ai suflat niciodată vreun cuvințel despre asta, grăi unchiul Toby.

— Cred, răspunse Trim, că toți toboşarii şi copiii reghimentului ştiau asta.

— E vremea s-o ştiu şi eu, zise unchiul Toby.

— 'Nălțimea Voastră îşi aminteşte cu întristare, spuse căprarul, de învălmăşeala şi zăpăceala ce s-au iscat în tabăra şi oştirea noastră la Landen, unde fiecare fu lăsat să se descurce cum o putea, şi, de n-ar fi fost reghimentele Wyndham, Lumley şi Galway, ce au acoperit retragerea peste podul din Neerspeeken, nici măcar regele n-ar fi ajuns la pod – era strâns, cum ştie şi'Nălțimea Voastră, din toate părțile.

— Vajnic oştean! strigă unchiul Toby, coprins de înflăcărare; acum, când toate acestea nu mai sunt, îl zăresc galopând pe lângă mine, căprare, spre stânga, să adune restul călărimii engleze în jurul său, spre a sprijini flancul drept şi a smulge laurii de pe fruntea lui Luxemburg**1**, de mai era cumva cu putință. Parcă îl văz cu năframa, al cărei nod îl zburase un plumb, îndreptată înainte, insuflând curaj proaspăt bietului reghiment Galway, călărind de-a lungul liniei, apoi întorcându-se în jur şi atacându-l în fruntea lui pe Conți**2**. Neînfricat, da, neînfricat, pe toți sfinții! strigă unchiul Toby – i se cuvine coroana – Tot astfel precum i se cuvine hoțului ştreangul, strigă Trim. Unchiul Toby cunoştea credința căprarului, altminteri asemuirea nu-i plăcu – căprarul o rostise fără să cugete, dar nu mai avea rost să se sfădească, aşa că purceseră mai departe.

Cum numărul răniților era peste măsură de mare şi nimeni nu avea vreme să se gândească la altceva decât la pielea lui – Măcar că Talmash**3** îşi retrase foarte prevăzător călărimea, zise unchiul Toby.

— Dar pe mine m-au lăsat pe câmp, zise căprarul.

— Da, te-au lăsat, bietul de tine! răspunse unchiul Toby.

— Aşa că abia a doua zi la prânz, urmă căprarul, fui schimbat şi suit într-o căruță dimpreună cu alți treisprezece-patrusprezece tovarăşi

1. Fran**9**ois Henri de Montmorency, duce de Luxembourg (1628-1695), învingătorul lui Wilhelm al III-lea în bătălia de la Landen (1693).

2. Francois Louis, prinț de Conți (1664-1709) a luat parte la această bătălie în calitate de general francez.

3. Thomas Talmash (1651-1694), general englez, participant la războiul de doisprezece ani.

şi dus la lazaretul oastei noastre. În nici o parte a trupului, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, rana nu pricinuieşte dureri mai mari decât la genunchi. *

— Afară de vintre, zise unchiul Toby.

— Cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, răspunse căprarul, socot că la genunchi trebuie să fie durerea cea mai pârdalnica, din pricina atâtor tendoane şi mai ştiu eu cum le zice.

— Tocmai din această pricină, glăsui unchiul Toby, vintrea este nemăsurat mai simțitoare, fiindcă are nu numai tot atâtea tendoane şi câte şi mai câte (căci nu le cunosc numele mai bine decât tine), ci, mai mult *** – Doamna Wadman, ce stătuse în tot acest răstimp în chioşcul ei de verdeață, pe dată îşi opri răsuflarea, îşi dezlegă scufia la bărbie şi se lăsă pe un picior – Sfada dintre unchiul Toby şi Trim urmă prieteneşte, fiecare ținând-o pe a lui o vreme oarecare, până când, în cele din urmă, amintindu-şi că adesea se tânguise la durerile stăpânului său, dar că nu vărsase nici măcar o lacrimă din pricina durerii sale, Trim zise s-o lase baltă, dar unchiul Toby nu se învoi.

— Asta nu învederează nimic alta, Trim, zise el, decât mărinimia firii tale.

Astfel încît dacă durerea unei răni la vintre (*caeteris paribus*) e cumva mai păcătoasă decât durerea unei răni la genunchi ori dacă durerea unei răni la genunchi nu e mai mare decât durerea unei răni la vintre, sunt lucruri ce-au rămas nedesluşite până astăzi.

Capitolul al douăzecilea

— Durerea ce o simțeam în genunchi, urmă căprarul, era şi aşa destul de chinuitoare, iar hurducăturile căruței, dimpreună cu asprimea drumului, ce era plin de hârtoape, îmi sporeau suferința şi fiecare pas era o adevărată caznă pentru mine. Încît, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, nu mai puteam îndura pierderea sângelui, lipsa de îngrijire şi frigurile ce simțeam că mă apucă (bietul de tine! zise unchiul Toby). Istoriseam durerile mele unei tinere la o casă țărănească unde se oprise căruța noastră, ce era cea din urmă din convoi; mă ajutaseră să intru în casă şi tânăra scosese o doftorie întăritoare din buzunar şi pusese câteva picături pe o bucată de zahăr şi, văzând că-mi face bine, îmi mai dădu una şi încă una. Şi-i povesteam dară, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, despre durerile ce le simțeam şi că nu le mai pot îndura, că mai curând m-aş întinde într-un pat – şi mă întorsei spre crivatul din colțul odăii, să mor, decât să merg mai departe, când, cereînd a mă ajuta până la pat, leşinai în brațele ei.

Avea o inimă bună, precum'Nălțimea Voastră o să afle îndată, zise căprarul, ştergându-şi ochii.

— Credeam că iubirea e o adevărată bucurie, glăsui unchiul Toby.

— (Uneori), cu-rigăduința'Nălțimii Voastre, e cel mai întristător lucru din câte se află pe lume.

În urma stăruințelor fetei, urmă căprarul, căruța cu răniți porni mai departe, fără mine: ea îi încredințase că m-aş prăpădi îndată ce m-ar pune în căruță. Când îmi venii în fire, mă aflam într-o căsuță liniştită unde nu mai era nimeni, afară de tânăra fată, de țăran şi de soața sa. Mă aşezară pe crivatul din colțul odăii, cu piciorul rănit pe un scaun, iar fata şedea lângă mine, țiindu-mi la nas cu o mâna vârful batistei ei muiat în oțet, iar cu cealaltă frecându-mi tâmplele. La început, crezui că e fiica gospodarului (fiindcă nu mă aflam la han) şi îi întinsei o pungută cu optsprezece florini pe care bietul meu frate Tom (zicând acestea, Trim îşi şterse lacrimile) mi-o trimisese ca aducere-aminte, printr-un recrut, taman înainte de a purcede spre Lisabona.

Nu i-am spus până acum povestea asta tristă'Nălțimii Voastre, urmă Trim, şi-şi şterse ochii pentru a treia oară. Fata îi chemă pe țăran şi pe soața sa în odaie să le arate banii, ca să-mi dea un pat şi toate cele trebuincioase până când voi fi îndeajuns de înzdrăvenit spre a mă duce la lazaret. „Iată! zise dânsa, legând punguța, eu am să fiu vistierul dumitale; cum însă această îndeletnicire n-o să-mi ia prea multă vreme, o să-ți fiu şi infirmieră."

Socotind după chipul cum vorbea, precum şi după veşmintele ei, pe care le privii cu mai mare luare-aminte, mi-am zis că tânăra nu poate să fie fiică țăranului. Era înveşmântată în negru din cap până-n călcâie şi părul îi era ascuns sub o năframă de chembrică legată strâns pe cap; era una din călugărițele acelea, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, care, precum ştie'Nălțimea Voastră se află cu sutele în Flandra şi care sunt lăsate a pribegi în voie dintr-o parte în alta.

— După cum spui tu, Trim, zise unchiul Toby, socot că era o tânără *beguină*, cin călugăresc ce nu se află nicăieri în altă parte decât în Olanda spaniolă, doar la Amsterdam, şi se osebesc de călugărițele celelalte prin aceea că îşi pot părăsi chilia de vor să se mărite; merg la bolnavi şi se-ngrijesc de dânşii şi asta le e îndeletnicirea. Dinspre partea mea, aş dori să facă asta din bunătate.

— Ea îmi spunea adesea, grăi Trim, că o face de dragul lui Hristos şi asta nu-mi venea tocmai la socoteală.

— Cred, Trim, că amândoi ne înşelăm, zise unchiul Toby; o să-l întrebăm pe domnul Yorick deseară, la fratele meu, nu uita să-mi aduci aminte, adaose unchiul Toby.

— Tânăra călugăriță *beguină*, urmă căprarul, nici nu apucă bine să-mi spuie că „o să-mi fie infirmieră" că se şi puse pe treabă, pregătindu-mi câte ceva, şi, în scurtă vreme, măcar că mie mi s-a părut mult, se întoarse în odaie cu feşi etc. Etc, oblojindu-mi bine genunchiul, să stea liniştit două ceasuri etc, şi,

gătindu-mi un castron de crupe pentru cină, îmi ură somn uşor şi făgădui să vie să mă vază dis-de-dimineață. Îmi ură, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, ceea ce nu puteam avea. În noaptea aceea frigurile mă scuturară cumplit, chipul ei îmi tulbura visurile, în fiece clipă tăiam lumea în două, ca să-i dau ei jumătate, şi în fiece clipă strigam că n-am nimic alta să împart cu ea decât o raniță şi optsprezece florini. Toată nopticica frumoasă *beguină* s-a aflat, aidoma unui înger păzitor, la căpătâiul meu, ținând perdeaua şi dându-mi picături întăritoare, şi fui deşteptat din vis doar de sosirea ei la ceasul făgăduit şi de picăturile, adevărate de data asta, ce mi le întindea.

La drept vorbind, rareori se-ndepărta de la căpătâiul meu şi mă-nvă-țasem într-atâta să sorb viață din mâinile ei, că inima mi se întrista şi mă schimbam la față ori de câte ori ieşea din odaie; şi totuşi, urmă căprarul (făcând una din cele mai ciudate cugetări ce s-au auzit vreodată):

„Asta nu era dragoste", căci în cele trei săptămâni cât a stat aproape toată vremea cu mine, oblojindu-mi genunchiul cu mâna ei zi şi noapte, pot să spun cinstit, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, că n-am *********** nici măcar o dată.

— Asta-i ciudat din cale-afară, Trim, glăsui unchiul Toby.

— Şi eu zic tot aşa, grăi doamna Wadman.

— Nici măcar o dată, zise căprarul.

Capitolul al douăzeci şi unulea

— Dar nu este de mirare, urmă căprarul, văzându-l pe unchiul Toby cufundat în gânduri, că Dragostea, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, e întocmai ca războiul (când e vorba de treaba asta), că măcar că ostaşul poate să scape teafăr trei săptămâni până sâmbătă seară, poate prea bine să fie atins de un plumb în inimă duminică dimineața. *Aşa mi s-a întâmplat* şi *mie în împrejurarea asta*, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, cu osebirea că era duminică, după chindie, când m-am îndrăgostit fără veste, la desperare, de o fiică a Domnului.

Mi-a căşunat, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, ca o ghiulea şi nici n-am apucat să zic bine: „Binecuvântează-mă, Doamne".

— Eu credeam, Trim, zise unchiul Toby, că omul nu se îndrăgosteşte aşa, dintr-o dată.

— Ba da, cu-ngăduința „Nălțimii Voastre, dacă aşa îi abate, zise Trim.

— Rogu-te, glăsui unchiul Toby, istoriseşte-mi cum s-au petrecut lucrurile.

— Cu dragă inimă, zise căprarul, făcând o plecăciune.

Capitolul al douăzeci şi doilea

— Scăpasem, urmă căprarul, tot acest răstimp, fără să mă îndrăgostesc, şi aş fi rămas aşa până la sfârşit, de n-ar fi fost scris să fie altfel – căci ce ți-e scris în frunte ți-e pus.

Era într-o duminică după chindie, precum i-am spus înălțimii Voastre. Bătrânul gospodar şi soața sa plecaseră. În jurul casei se aşternuse o tăcere ca în miez de noapte.

În curte nu zăreai nici măcar o rață ori un boboc – Când frumoasa *begină* intră în odaie să vază ce fac.

Rana mergea spre vindecare, umflătura se trăsese de la o vreme, dar fu urmată de o mâncărime aşa de mare, deasupra şi dedesubtul genunchiului, că nu închisesem ochii toată noaptea din pricina asta.

— Ia să văz, grăi ea, îngenunchind pe podea în dreptul genunchiului meu şi puind mâna pe partea de dedesubt, trebuie numai să-l freci nițel, zise *beguina* şi, acoperindu-l cu aşternutul patului, prinse să mă frece sub genunchi cu arătătorul mâinii drepte, mişcându-şi degetul înainte şi îndărăt pe lângă marginea feşii ce ținea oblojeala.

După cinci-şase minute, începui să simt şi cel de-al doilea deget şi ea urmă să frece în acest chip împrejur un răstimp; apoi îmi trecu prin minte că o să mă îndrăgostesc şi mă roşii, băgând de seamă ce mână albă are – n-o să mai văz cât oi trăi o asemenea mina, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre.

— Nu în locul acela, zise unchiul Toby.

Măcar că asta nu era şagă pentru căprar, acesta nu se putu opri să nu zâmbească.

— Tânăra *begină*, urmă căprarul, văzând că-mi face bine, după ce frecase un răstimp cu două degete, prinse în cele din urmă să frece cu trei, până ce, încetul cu încetul, îl aduse pe al patrulea şi pe urmă frecă cu toată mâna. N-o să mai zic niciodată o vorbă despre mâini, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, dar erau mai moi ca mătasea – Rogu-te, Trim, land-o precum găseşti de cuviință, zise unchiul Toby, aşa te voi asculta cu şi mai mare desfătare.

Căprarul îi mulțumi stăpânului din toată inima, dar neavând altceva de spus despre mâna *beguinei* decât ceea ce spusese, prinse să vorbească despre ceea ce urmă.

— Frumoasa *begină*, zise căprarul, urmă să mă frece cu toată mâna dedesubtul genunchiului până ce prinsei a mă teme că o să ostenească de atâta sârg. „Aş face de o mie de ori atâta, zise ea, de dragul lui Hristos.” Aşa zicând, îşi trecu mâna peste faşă în partea de deasupra genunchiului, de care aşijderea mă plânsesem că mă supără, şi începu să o frece.

Atunci îmi dădui seama că eram pe cale a mă îndrăgosti. Şi cum tot freca ea aşa, simţii cum de subt mâna ei dragostea se răspândeşte în toate părţile trupului, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre.

Cu cât frecă mai abitir şi mai îndelung, cu atât sângele mi se-nfierbântă în vine, până când, în cele din urmă, după douătrei frecări mai îndelungi decât celelalte, patima mea ajunse la culme şi o apucai de mină...

— După care ai dus-o la buze, Trim, zise unchiul Toby, şi i-ai mărturisit iubirea ta.

Nu are însemnătate dacă povestea de dragoste a căprarului se isprăvi taman în chipul înfăţişat de unchiul Toby; e de ajuns să spunem doar că ea coprinde sâmburele tuturor poveştilor de dragoste ce s-au scris de la începutul începuturilor.

Capitolul al douăzeci şi treilea îndată ce căprarul isprăvi povestea dragostei lui – ori, mai degrabă, îndată ce o isprăvi unchiul Toby în locul său –, doamna Wadman ieşi pe tăcute din chioşcul ei de verdeaţă, aşeză boldul la loc în scufie, trecu pe poartă de răchită şi păşi încet către ghereta unchiului Toby; gândurile pe care Trim le iscase în mintea unchiului Toby erau un prilej prea norocit spre a-l lăsa să-i scape.

Era hotărâtă să atace, lucru înlesnit şi mai mult de unchiul Toby, care-i poruncise căprarului să dea la o parte lopata, sapa, târnăcopul, ţăruşii şi alte catrafuse ostăşeşti ce zăceau risipite pe locul unde fusese Dunkerque-ul; căprarul împlinise porunca, câmpul era slobod.

Acum, chibzuieşte, bunul meu domn, ce nesăbuit este să purcezi după un plan anume, fie că lupţi, fie că scrii, fie că faci altceva (cu rimă au ba); căci de a fost vreodată un PLAN, fără a ţine seamă de împrejurări, care se cuvine a fi înscris cu slove de aur (vroiesc să zic în arhiva de la Gotham**1**), acela a fost fără îndoială PLANUL doamnei Wadman de a-l ataca pe unchiul Toby în ghereta sa, DUPĂ PLAN. Cum planul ce atârna în gheretă în această împrejurare era planul Dunkerqueului şi cum povestea acestui târg te îndemna la tihnă, doar anevoie ar fi putut să aibă văduva vreo înrâurire asupra unchiului meu, ba mai mult chiar, de-ar fi avut putinţa a purcede la atacul gheretei, manevra cu degetele şi mâinile era aşa de mult întrecută de cea a frumoasei *beguine* din povestea lui Trim, că în acea clipă n-ar mai fi avut defel sorţi de izbândă măcar că izbutise înainte.

1. Târgul Gotham e sinonim cu „târgul nătărăilor”.

Ah, lasă asta în seama femeii! Nici nu apucă bine doamnă Wadman să deschiză poarta de răchită, când isteţimea ei îi şi dădu de veste că împrejurările se schimbaseră.

Într-o clipită ea născoci un alt plan de atac.

Capitolul al douăzeci şi patrulea

— Sunt aproape năucă, domnule căpitan Shandy, zise doamna Wadman, ţiindu-şi năframa de chembrică la ochiul stâng, în vreme ce se apropia de uşa gheretei unchiului Toby, un fir de praf ori de nisip ori mai ştiu eu ce mi-a intrat în ochi, te uită, rogu-te, nu-i însă în albul ochiului.

Aşa zicând, doamna Wadman se trase aproape de unchiul Toby, înghesuindu-se jos pe colţul băncii sale, ca el să poată astfel privi fără să se ridice.

— Te uită, rogu-te, grăi dânsa.

Suflet neprihănit, privit-ai în ochii ei c-o inimă la fel de nebănuitoare precât a unui prunc ce se uită într-o cutie cu minuni, şi-ar fi fost tot aşa păcat să ţi se fi pricinuit vreun rău!

Şi dacă cineva se prinde a cerceta de bună-voie asemenea lucruri, eu n-am nimic împotrivă.

Unchiul Toby nu făcea niciodată ast lucru; mă pun chezaş c-ar fi şezut netulburat în jilţ, din luna lui cireşar până în gerar (ceea ce, cum ştiţi prea bine, înseamnă atât lunile călduroase, cât şi cele reci), lângă cineva care avea ochii deopotrivă cu ai lui Rodope din Tracia*, fără a fi în stare să-ţi spuie de erau negri sau albaştri.

Nu era lesne să-l faci pe unchiul Toby să catadicsească a privi în ochii cuiva. Opreliştea fu învinsă şi – Parcă îl văz acolo, cu luleaua legănându-i-se în mină, în vreme ce scrumul se scurge dintr-însa, cum priveşte, priveşte, apoi se freacă la ochi şi priveşte din nou, cu mai multă bunătate decât chiar Galileo ce căta o pată în soare.

* *Nota autorului. Rodope Thracia tam inevitabili fascino instructa, tam exacte oculus intuens attraxit, ut* şi *în illam quis incidesset, fieri non posset, quin caperetur* **1**. Nu ştiu cine.

1. Rodope din Tracia**2** era dăruită cu o căutătură aşa de fermecătoare şi aşa de fără greş atrăgea ochiul celui ce-o zărea, încât, dacă cineva se nimerea în raza privirii sale, era cu neputinţă să nu fie pe dată vrăjit (lat.).

2. Rodope din Tracia, curtezană din sec. Al VI-lea î.Hr., originară din Tracia, a cărei frumuseţe, după cum ne istorisesc Strabon şi Aelian, l-a făcut pe faraonul Egiptului s-o ia în căsătorie.

În van! Căci pe toate puterile ce însuflețesc ochiul – ochiul stâng al văduvei Wadman străluceşte în această clipă la fel de limpede ca şi cel drept – nu are întrînsul niciun firişor de praf, de nisip ori gunoaie, pleavă, grăuncior au fărâma de materie opacă. Nu e nimic alta, dragul meu unchi, decât o flacără jucăuşă îmbietoare, ce se strecoară pe furiş din toate cotloanele ochiului ei într-al tău.

De vei mai zăbovi o clipă, cătând firul de praf, unchiule Toby, vei fi pierdut pentru vecie!

Capitolul al douăzeci şi cincilea în această împrejurare, ochiul este, fără doar şi poate, aidoma unui tun; adicătelea, nu atât de mult ochiul ori tunul ca atare, cât acțiunea lor, prin care amândouă pot face atâtea şi atâtea. Socot că această asemuire nu-i defel nepotrivită; oricum, fiindcă o făcui, aşezând-o şi-n fruntea capitolului, atât de nevoie cât şi drept podoabă, vă rog atâta doară că ori de câte ori voi pomeni de ochii doamnei Wadman (afară de o singură dată, în fraza ce urmează), să vă aduceți aminte de ea.

— Vă încredințez, doamnă, zise unchiul Toby, că nu văz niciun firişor de praf în ochiul dumneavoastră.

— Nu în albul ochiului, grăi doamna Wadman. Unchiul Toby se uită din răsputeri la pupilă.

Or, dintre toți ochii zămisliți vreodată, începând cu ai dumneavoastră, doamnă, şi până la cei ai Afroditei însăşi, cari erau fără îndoială cei mai afrodisiaci ochi ce îi avu cândva o făptură, nu s-a aflat niciunul mai potrivit să-i răpească unchiului Toby liniştea ca ochiul la care se uita acuma, nu era, doamnă, un ochi ce clipeşte ştrengar ori care atâta plăceri, nu era nici scânteietor, nici supărăcios ori poruncitor, să-ți ceară câte şi mai câte şi care ar fi închegat îndată laptele bunătății din care era plămădit unchiul Toby, ci era un ochi plin de dulci întimpinări şi molatece răspunsuri, glăsuind nu ca o orgă hodorogită, precum fac mulți ochi, rostind vorbe de ocară, în vreme ce eu le vorbesc, ci murmurând uşor, precum cea din urmă suflare a unui sfânt ce se săvârşeşte: „Cum poți trăi nemângâiat şi singur, căpitane Shandy, fără să ai un sân pe care să-ți rezemi capul ori căruia să-i încredințezi necazurile?”

Era un ochi – Dar de voi mai rosti o singură vorbă, mă voi îndrăgosti şi eu de dânsul.

Îl duse pe unchiul Toby la pierzanie.

Capitolul al douăzeci şi şaselea

Nimic nu arată într-un chip mai desfătător firea tatei şi a unchiului Toby decât felul lor de a se purta în fața uneia şi aceleiaşi întâmplări – că eu nu socot dragostea o năpastă, fiind încredințat că inima omului se îmbunează din pricina

ei; Doamne sfinte! Cum trebuie să fi fost a unchiului Toby când, şi fără dragoste, tot era plină de bunătate!

Tata, precum se poate vedea din multe din hârtiile lui, era înrobit peste măsură acestei patimi înainte de căsătorie, dar dintr-un soi de întări tare arţăgoasă şi hazlie a firii sale, ori de câte ori i se abătea, nu căta să i se supuie precum un creştin, ci ocăra, drăcuia, bocănea, lovea în dreapta şi în stânga, pricinuia numai pagubă şi scria cele mai amare filipice ce s-au scris vreodată – e una în versuri despre ochiul nu mai ştiu cui, ce l-a ţinut treaz două ori trei nopţi în şir, pe care, mânat de întâia pornire de mânie împotriva ochiului, o începe astfel:

Că-i însuşi necuratul şi-atâta rău aduce
Precum nicicând făcut-a păgân, ovrei au turc*.

Într-un cuvânt, câtă vreme ţinut-a furia, tata nu făcu altceva decât să ocărască şi să suduie, ba aproape să afurisească, numai că nu atât de îngrijit, precât Ernulphus; tata era prea prăpăstios din fire şi nici nu era atât de măsurat precum Ernulphus, măcar că ocăra în dreapta şi în stânga, cu duhul cel mai neiertător, tot ce se afla subt soare, slujindu-i ori aţâţându-i dragostea; niciodată nu-şi isprăvea vorbele de ocară ce le rostea împotriva ei fără să se ocărască şi pe sine pe deasupra, că e un nătărău şi-un fanfaron cum nu s-a mai pomenit de când e lumea şi pământul.

Unchiul Toby, dimpotrivă, era precum mielul blând, şedea liniştit şi lăsa otrava să-i pătrunză în trup fără împotrivire în clipele când rana (asemenea celei din vintre) îl chinuia nespus, nu rostea nici măcar o vorbă de nerăbdare ori nemulţumire, nu învinuia nici cerul, nici pământul, nici nu gândea şi nici nu rostea vreo vorbă de ocară împotriva cutărei făpturi au cutărui lucru; şedea singur şi cugetă cu luleaua în gură, ba privindu-şi piciorul beteag, ba oftând din rărunchi „ah! vai!", care lucru se împletea cu fumul şi nu pricinuia rău nimănui. Cum zic, se purta ca un mieluşel.

La drept vorbind, mai întâi el luă iubirea drept altceva; căci, din pricina unei plimbări călare dimpreună cu tata chiar în dimineaţa aceea, spre a cruţa dacă se poate o falnică pădure ce decanul dimpreună cu

* *Nota autorului*. Aceste stihuri vor fi tipărite dimpreună cu lucrarea tatei *Viaţa lui Socrate* etc, etc.

consiliul de canonici hotărâseră s-o doboare şi s-o dea la săraci*, care pădure era în plină vedere a casei unchiului Toby şi îi era de neapărată trebuinţă în înfăţişarea bătăliei de la Wynnendale**1**, călărind la trap întins, într-o şi păcătoasă, pe un cal nărăvaş etc. Etc…se întâmpla ca serul din sânge să-i treacă între piele şi carne, în partea cea mai dindărăt, iar unchiul Toby (nepricepându-

se la ale dragostei) socoti aceasta drept semn al pasiunii, până ce băşica spărgându-se, iar pasiunea rămâind teafără, unchiul Toby fu încredinţat că rana nu se oprise subt piele, ci că pătrunsese în inimă.

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

Lumea se ruşinează de virtute. Unchiul Toby cunoştea prea puţin lumea şi de aceea, când prinse de veste că o iubeşte pe văduva Wadman, îi trecu tot aşa puţin prin minte că se cuvine să facă o taină din asta, precât dacă dânsa i-ar fi tăiat degetul cu un cuţit ştirb. Şi chiar de-ar fi fost altminteri, cum îl socotea pe Trim drept un prieten mai umil şi în fiece zi afla noi pricini să-l socoată astfel, nu şi-ar fi schimbat chipul în care îl încunoştinţă de toată tărăşenia:

— Sunt îndrăgostit, căprare! grăi unchiul Toby.

Capitolul al douăzeci şi optulea

— Îndrăgostit! grăi căprarul – ’Nălţimea Voastră se simţea cum nu se poate mai bine alaltăieri, când îi depanam’Nălţimii Voastre istorisirea rigăi Boemiei.

— Bpemia! zise unchiul Toby...cugetând un răstimp îndelungat...Ce s-a ales de povestea aceea, Trim?

— Am rătăcit-o, cu-ngăduinţa’Nălţimii Voastre, nu ştiu cum, printre câte celea, da’ atunci’Nălţimea Voastră era la fel de nesupărat de dragoste precum sunt eu.

— Tocmai când te duceai tu cu roaba, dimpreună cu doamna Wadman, glăsui unchiul Toby. Îmi lăsă o ghiulea aci, adause el, arătând spre inimă.

Nota autorului. Domnul Shandy voieşte pesemne a zice săraci cu duhul, dat fiind că banii îi împărţeau prelaţii între dânşii.

1. Bătălia de la Wynnendale a fost o încercare neizbutită a francezilor, sub comanda contelui de la Motte de a ataca, la 28 septembrie 1708, în satul Wynnendale din Flandra, transportul de alimente şi muniţie ce se îndrepta spre Lille, târg asediat de armatele aliate.

— Dânsa ar putea să ţie piept unui asediu, cu-ngăduinţa’Nălţiniii Voastre, tot atâta precât ar putea să zboare, strigă căprarul.

— Cum însă suntem megieşi, Trim, cel mai potrivit este ca mai întâi să i-o spunem în chip cuviincios, grăi unchiul Toby.

— De-aş putea îndrăzni să nu împărtăşesc gândul’Nălţimii Voastre, zise căprarul.

— Păi de ce altă îți vorbesc, Trim? întrebă unchiul Toby cu blândețe.

— Atunci aş începe, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, asaltând-o straşnic, şi doar în urmă aş întreb – o cuviincios de ştie cumva mai dinainte despre dragostea'Nălțimii Voastre.

— S-o ajute Cel-de-Sus! În clipa asta, Trim, grăi unchiul Toby, ştie tot atât precât pruncul din pântecele mamei.

Suflete neprețuite!

— Doamna Wadman îi povestise tărăşenia cu toate amănuntele doamnei Bridget, cu douăzeci şi patru de ceasuri înainte, şi taman în clipa aceea se sfătuia dimpreună cu dânsa asupra unor mici bănuieli ce le avea cu privire la mersul lucrurilor pe care Necuratul, că nu doarme niciodată, i le vârâse în cap înainte a fi apucat să ajungă bine la jumătatea Te Deumului ei.

— Tare mă tem, zise văduva Wadman, că de mă voi mărita cu dânsul, Bridget, bietului căpitan n-o să-i priască cu rană aceea pârdalnica din vintre.

— Poate că nu-i o rană chiar atât de grea precât vă închipuiți, doamnă, zise Bridget, şi-apoi, socot, adaose ea, că s-a tămăduit până acum.

— Aş vrea să ştiu, şi asta numai de dragul lui, zise doamna Wadman.

— O să aflăm tărăşenia de-a fir-a-păr în mai puțin de zece zile, răspunse doamna Bridget, căci, în vreme ce căpitanul vă va curta pe dumneavoastră, sunt încredințată că domnul Trim o să vrea să-mi facă mie curte şi eu o să-l las să-mi tragă clopotele, după plac, adaose Bridget, ca să-l pot descoase în lege.

Aceste măsuri fură luate îndată, în vreme ce unchiul Toby şi căprarul urmară cu ale lor.

— Acu, glăsui căprarul, puindu-şi mâna stângă în şold şi făcând o mişcare cu dreapta, ce făgăduia izbândă (şi nimic altceva), dacă'Nălțimea Voastră îmi dă dezlegare să înfățişez planul acestui atac – Cu plăcere, Trim, zise unchiul Toby, cu multă plăcere, şi cum prevăd că vei lua şi tu parte la înfăptuirea lui, ca aghiotant al meu, uite o coroană, căprare, pentru început, ca să-ți pecetluiesc împuternicirea.

— Atunci, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, zise căprarul (făcând mai întâi o plecăciune pentru slujba primită), o să purcedem prin scoaterea straielor cu fireturi ale'Nălțimii Voastre din cufărul ostăşesc, o să le punem la aer, o să mai lustruim albastrul şi auriul de la mâneci, o să pieptănăm perucă albă de Ramillie a'Nălțimii Voastre şi o să chem un croitor să-ntoarcă nădragii cei subțiri stacojii ai'Nălțimii Voastre.

— Mai bine i-aş lua pe cei roşii de pluş, zise unchiul Toby.

— N-o să vă vie prea bine, răspunse căprarul.

Capitolul al douăzeci şi nouălea

Să iei o perie şi nişte cretă să-mi lustruieşti spadă.

Mai mult o să vă încurce, Nălţimea Voastră, grăi Trim.

Capitolul al treizecilea

— O să ascuţim cele două brice de bărbierit ale'Nălţimii Voastre, iar eu o să-mi dreg cuşma de Montero şi-o să-mi pun mundirul bietului Le Fever, pe care'Nălţimea Voastră mi-l dete să-l port în amintirea lui, şi îndată ce'Nălţimea Voastră se va fi bărbierit fercheş şi va fi pus o cămaşă curată, precum şi straiele cu albastru şi auriu ori roş aprins – o dată unele, o dată celelalte – şi când totul şi-va gata pentru atac, vom porni fără teamă, ca şi când am înfrunta un bastion, şi, în vreme ce'Nălţimea Voastră o va ţine pe doamna Wadman în odaia din dreapta, eu lua-o-voi cu asalt pe Bridget la cuhnie, în stânga; şi odată stăpâni pe trecătoare, mă pun chezaş, zise căprarul, pocnindu-şi degetele deasupra capului, că izbânda şi-va de partea noastră.

— Numai de-aş duce lucrul la capăt cu bine, zise unchiul Toby, dar îţi mărturisesc, căprare, că mai degrabă aş înainta până la marginea unui şanţ.

— O femeie e cu totul altceva, zise căprarul.

— Socot că ai dreptate, glăsui unchiul Toby.

Capitolul al treizeci şi unulea

De era ceva pe lumea asta, din câte zicea tata, care să-l aţâţe pe unchiul Toby în răstimpul cât fu îndrăgostit, apoi asta era fără îndoială o vorbă a pustnicului Ilarion, pe care tata o întrebuinţa mereu cu răutate; pustnicul, vorbind de posturi, de priveghiuri, de biciuiri şi de alte părţi ajutătoare ale credinţei sale, zicea cu un haz ce *pxx* se prea cuvenea unui pustnic „că astea erau mijloacele ce le foloseşte spre a-şi sili *măgarul* (adicătelea trupul) să nu mai zvârle din copite”1. Lucru ce îi plăcea tatei nespus, fiindcă nu era numai un chip laconic a te exprima, ci totodată şi a ocărî pornirile şi poftele din ungherele mai josnice ale făpturii noastre; aşa încât, ani de-a rândul, tata folosi neschimbat această vorbă – el nu rostea niciodată cuvântul *pasiune*, ci întotdeauna îi zicea *măgar*. Aşa că s-ar putea spune cu drept cuvânt că în tot acest răstimp el stătuse aburcat pe şalele au în circa măgarului său ori al altcuiva.

Aci trebuie să vă înfăţişez osebirea dintre Măgarul tatei şi Căluţul meu de bătaie, spre a vă ajuta să păstraţi în minte osebirile firii lor, în vreme ce înaintăm cu povestirea.

Căluţul meu de bătaie, de vă mai amintiţi câtuşi de puţin, nu e un dobitoc nărăvaş, n-are nici măcar un fir de păr au vreo apucătură de măgar. Este o iapă tânără, zburdalnică, ce vă poartă în ceasul de faţă – o toană, un fluture, o

plăsmuire, o nimica toată, un asediu de-al unchiului Toby, au *orice altceva* născocit de om spre a face un salt ori a o porni la galop, departe de grijile şi necazurile vieţii. E unul dintre cele mai trebuincioase dobitoace din câte cunoaşte firea şi nu văz cum ar vieţui lumea fără dânsul.

Cât despre măgarul tatei – oh! (nu-l călăriţi, nu-l călăriţi, nu-l călăriţi, v-o spusei de trei ori, nu-i aşa?) – nu-l călăriţi, că-i un dobitoc neînfrânat din cale-afară şi vai de cel ce nu-l împiedică să zvârle din copite.

Capitolul al treizeci şi doilea

— Ei bine, iubite frate Toby, zise tata, când îl văzu întâia dată după ce se îndrăgostise, cum îţi mai merge MĂGARUL**2**?

Unchiul Toby, gândindu-se mai degrabă la *partea* unde avusese băşica decât la metafora lui Ilarion – şi cum prepusurile noastre au (precum ştiţi) o înrâurire deopotrivă de mare asupra sunetului vorbelor ca şi asupra formei lucrurilor –, îşi închipui că tata, care era cam slobod la gură, îl întreabă despre această parte, zicându-i pe numele adevărat, şi măcar că mamă, doftorul Slop şi domnul Yorick şedeau în salonaş, socoti c-ar fi mai cuviincios să întrebuinţeze vorba rostită de tata. Când un om e încolţit de două necuviinţe şi e silit să făptuiască una dintr-însele, băgat-am de seamă întotdeauna că, ori pe care ar alege-o, lumea tot pe dânsul dă vina, încât nu m-aş mira dacă de data asta îl învinuieşte tot pe unchiul Toby.

— C-1 meu, glăsui unchiul Toby, se află mult mai bine, frate Shandy.

1. R. Burton, *Anatomia melancoliei*, partea a III-a, „Vindecarea melancoliei din dragoste”.

2. Joc de cuvinte intraductibil: în engleză, *ass* (măgar) şi *arse* (şezut).

Tata îşi pusese mare nădejde în măgarul său, când purcese astfel, şi ar fi adus din nou vorba de dânsul, dară cum doftorul Slop izbucni într-un râs nestăvilit, iar mama strigă „să ne binecuvânteze Domnul!”, alungară măgarul tatii de pe câmp şi-apoi prinseră a râde cu toţii în hohote, astfel că nu mai era chip să-l aduci îndărăt la atac aşa de curând – Drept care convorbirea urmă fără de dânsul.

— Toată lumea zice, frate Toby, grăi mama, că eşti îndrăgostit şi nădăjduim cu toţii că e adevărat.

— Socot, iubită soră, că sunt la fel de îndrăgostit precât e îndeobşte orice om, răspunse unchiul Toby.

— Hâm! făcu tata.

— Şi când ai băgat de seamă asta? întrebă mama.

— Când mi s-a spart băşica, răspunse unchiul Toby. Răspunsul unchiului Toby îl înveseli pe tata, care porni la atac pe jos.

Capitolul al treizeci şi treilea

— Precum zic cei vechi, frate Toby, grăi tata, se află două feluri osebite şi aparte de *dragoste*, după părțile felurite pe care le atinge – ereierul au ficatul; socot că atunci când omul se îndrăgosteşte, se cuvine oarecum să chibzuiască care dintre aceste două e cea cu pricina.

— Ce însemnătate are, frate Shandy, răspunse unchiul Toby, care dintre cele două este, dacă îl face pe om să se căpătuiască, să-şi iubească soața şi să zămislească câțiva prunci?

— Câțiva prunci! strigă tata, sculându-se de pe scaun, şi, privind-o pe mama drept în față, îşi făcu loc între jilțul ei şi cel al doftorului Slop – Câțiva prunci! strigă tata, îngânând vorbele unchiului Toby, în vreme ce măsura odaia în sus şi în jos.

— Nu, dragă frate Toby, strigă tata, viindu-şi în fire îndată şi apropiindu-se de spătarul jilțului unchiului Toby, nu că mi-ar părea rău de-ai avea şi douăzecidimpotrivă, m-aş bucura şi le-aş fi fiecăruia, Toby, ca un tată...

Unchiul Toby îşi strecură pe nevăzute mâna în spatele jilțului, ca să i-o strângă pe a tatei.

— Ba, mai mult, urmă dânsul, ținând mâna unchiului Toby într-a sa, firea ta are atâta bunătate omenească şi atât de puțină asprime – e păcat că lumea nu e locuită de făpturi care să-ți semene; şi de-aş fi un domnitor asiatic, adaose tata, înfierbântându-se la gândul acesta, te-aş sili, numai dacă asta nu ți-ar slei vlagă, nu ți-ar secătui prea grabnic umezeala radicală ori nu ți-ar împuțina ținerea de minte ori închipuirea, frate Toby, tot atâtea necazuri ce ți se pot întâmpla dacă nu păstrezi măsura cum spun, dragă Toby, ți-aş găsi cele mai frumoase femei din împărăția mea şi te-aş sili, *nolens volens*, să-mi dăruieşti câte un supus în fiece lună.

Când tata rosti cea din urmă vorbă, mama luă o priză de tabac.

— Dar eu n-aş zămisli vreun prunc, glăsui unchiul Toby, *nolens volens*, adică voi, nu voi, nici ca să-i fac hatârul celui mai mare prinț din lume.

— Şi ar fi netrebnic din parte-mi, frate Toby, să te silesc, zise tata. Dar ți-am spus aşa, ca să-ți arăt că nu zămislirea unui prunc, în cazul că ai fi în stare să-l zămisleşti, ci sistema Dragostei şi Căsătoriei după care te călăuzeşti este cea în care voi a te îndruma.

— Orice s-ar spune, părerea căpitanului Shandy despre dragoste are mult temei şi bun-simț, grăi Yorick, şi socot că-mi irosii în van ceasurile vieții, de care

va să dau socoteală, cetind sumedenie de poeți şi ritori înzorzonați, în tinerețele mele, de la cari nu învățai nicicând atât de mult.

— De l-ai fi cetit pe Plato, Yorick, zise tata, ai fi aflat că sunt două feluri de DRAGOSTE**1**.

— Eu ştiam că sunt două feluri de RELIGII, răspunse Yorick, la cei vechi: una pentru prostime şi alta pentru învățați; socot însă că un singur fel de DRAGOSTE le-ar fi slujit şi unora şi altora deopotrivă de bine.

— Nu se putea, înturnă răspuns tata, şi pentru aceleaşi pricini, căci dintre aceste feluri de Dragoste, după cum spune Ficinus în băgările sale de seamă despre Velasius, una este rațională...

— Cealaltă este firească.

— Cea dintâi e străveche, fără mamă, unde Venus n-are ce căta, cea de a doua, zămislită de Jupiter şi Dione**2**.

— Mă rog, frate, glăsui unchiul Toby, ce are un om cu frica lui Dumnezeu cu toate acestea?

Tata nu se opri să-i răspunză, de teamă să nu-şi rupă firul vorbelor.

— Aceasta din urmă, mai zise el, îşi are obârşia pe de-a-ntregul în firea lui Venus. Cea dintâi, care este lanțul de aur ce atârna din cer, atâta la dragostea eroică ce coprinde şi îndeamnă la cunoaşterea filosofiei şi adevărului, cea de a doua atâta doar poftele.

— Socot că zămislirea pruncilor e la fel de folositoare lumii, zise Yorick, precum este aflarea longitudinei – Hotărât, zise mama, dragostea statorniceşte pacea în lume.

— În casă, draga mea, mărturisesc...

— Umple pământul, grăi mama.

1. Teoria platonică asupra iubirii şi raționamentele ce o însoțesc sunt împrumutate de Sterne din *Anatomia melancoliei* de R. Burton, partea a III-a, cap. „Obiectele dragostei”.

2. În mitologia greco-romană, fiica lui Uranus şi a Geei.

— Dar lasă raiul pustiu, draga mea, întoarse răspuns tata.

— Neprihănirea, strigă Slop, biruitor, ea umple paradisul.

— Adevărat grăit-ai, preacuvioasă maică! făcu tata.

Capitolul al treizeci şi patrulea în sfadele sale, tata era aşa de arțăgos şi tăios, împungând şi sfâşiind în stânga şi-n dreapta şi dându-i fiecăruia la rând o lovitură să-lție minte, că de-ar fi fost douăzeci de inşi de față, puteai fi

încredințat că în mai puțin de o jumătate de ceas şi i-ar fi ridicat pe toți împotrivă.

Ceea ce-i făcea să rămâie fără niciun aliat era faptul că, de se întâmpla cumva să se afle o poziţiune mai greu de apărat decât celelalte, puteai să fii încredințat că se va arunca cel dintâi în focul bătăliei; şi ce-i drept e drept, când se afla acolo, o apăra cu atâta neînfricare că orice om viteaz au bun la suflet s-ar fi întristat de-a binelea să-l vază învins.

Din această pricină, pe Yorick nu-l lăsa niciodată inima să-l atace din răsputeri, măcar că-l ataca adesea.

NEPRIHĂNIREA doftorului Slop de la sfârşitul capitolului trecut îl aşezase de data asta de partea ferită a meterezelor; şi tata prinsese a azvârli toate mănăstirile din *lumea creştină* în căpățâna lui Slop, când căprarul Trim răsări în salonaş ca să-l înştiinţeze pe unchiul Toby cum că nădragii lui cei subțiri, stacojii, ce voia să-i îmbrace la atacul împotriva doamnei Wadman, nu fac două parale, căci croitorul, desfăcându-i spre a-i întoarce, băgase de seamă că mai fuseseră întorşi o dată.

— Atunci să-i întoarcă din nou, frate, zise tata repede, căci o să-i mai întorci nu o dată, până ce se va isprăvi tărăşenia asta.

— Sunt putrezi ca balega, zise căprarul.

— Atunci porunceşte negreşit, frate, grăi tata, să-ți meşterească o păreche nouă, căci măcar că ştiu, urmă dânsul, întorcându-se spre cei de față, că văduva Wadman e îndrăgostită lulea de fratele meu Toby de mai mulți ani şi s-a folosit de toate şiretlicurile şi meşteşugurile femeieşti ca să-l prinză în mrejele acestei patimi, acu, că l-a ademenit, focul i s-a mai ostoit.

Din pricină că-şi atinsese ținta.

— În acest caz, urmă tata, la care sunt încredințat că Platon n-a cugetat niciodată, Dragostea este, aflați dară, nu atât un SIMȚĂMÂNT, cât o ÎMPREJURARE în care se vâră un om, precum fratele meu Toby ar intra într-un trup de oştire, fie că-i place slujba, fie că nu; o dată ce se află acolo, se poartă ca şi cum i-ar fi pe plac şi face tot ce se cuvine ca să arate că e om de ispravă.

Această ipoteză, ca toate ipotezele tatei, era destul de temeinică şi unchiul Toby nu-i găsi decât un singur cusur, iar Trim era gata să-l sprijine, numai că tata nu trăsese încheierea.

— Din această pricină, urmă tata (întorcându-se la cele ce spusese), măcar că ştie toată lumea că doamna Wadman îl iubeşte pe fratele meu Toby, iar fratele meu Toby, pe de altă parte, o iubeşte pe doamna Wadman şi că nu e nici o stavilă în jur care să împiedice muzica a se porni chiar în seara asta, mă leg că melodia n-o să mai apuce a fi cântata în anul de față.

— Am luat măsurile în chip greşit, rosti unchiul Toby, uitându-se întrebător la Trim.

— Fac prinsoare pe cuşma mea de Montero, zise Trim.

Or, cuşma de Montero a lui Trim era, precum vă spusei, lucrul pe care punea întotdeauna rămăşag; şi după ce o lustruise chiar în noaptea aceea, ca să pornească la atac, miza părea acum şi mai mare.

— Mă prind pe cuşma mea contră un şiling, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, urmă Trim (făcând o plecăciune), de-aş putea îndrăzni a pune rămăşag în fața'Nălțimilor Voastre – Nu văz nimic nelalocul lui în asta, zise tata; e un chip a vorbi, căci, zicând că te prinzi pe cuşma ta de Montero contra unui şiling, vrei să spui doar că socoti – Da, ce socoti, spune?

— Că văduva Wadman, cu-ngăduința Luminăției Voastre, n-o să ne poată ține piept nici zece zile.

— Şi de unde atâta ştiință a sufletului femeiesc, prietene? strigă Slop batjocoritor.

— Din pricină c-am fost îndrăgostit de o călugăriță papistaşă, zise Trim.

— Era o maică *beguină*, grăi unchiul Toby.

Doftorul Slop era însă prea cătrănit ca să mai ia aminte la această osebire; iar tata, folosind acea clipă de încordare ca să dea iama asupra întregului cin al călugărițelor şi *beguinelor*, numindu-le o adunătură de muieri neroade şi...

Şi cum Slop nu mai putu răbda, iar unchiul Toby avea a-şi lua măsura pentru nădragi, iar Yorick de alcătuit partea a patra a predicii sale, în vederea asalturilor ce le dădeau fiecare în ziua următoare, adunarea se sparse; tata, fiind lăsat singur şi având o jumătate de ceas răgaz până la culcare, ceru să i se aducă pană, cerneală şi hârtie şi îi scrise unchiului Toby următoarea epistolă plină de povețe:

„IUBITE FRATE TOBY, în cele ce urmează voi să-ți vorbesc despre firea femeilor, în ce chip să le faci curte, şi, poate că nu-ți strică, măcar că mie nu-mi prea ajută, că ai prilejul a primi o epistolă care să te îndrume în privința asta şi că eu am putința a ți-o scrie.

De-ar fi voit cel ce ne călăuzeşte soarta şi de ți-ar fi fost şi ție la îndemână, aş fi fost pe de-a întregul mulțumit ca tu să moi pana în cerneală acum în locul meu; cum însă lucrurile nu stau astfel, doamna

Shandy, aflându-se lângă mine şi gătindu-se de culcare, zvârlit-am la întâmplare, precum îmi veniră în minte, gânduri şi fapte ce socot că-ți vor fi de folos, în semn de dragoste pentru tine, şi neîndoindu-mă, dragul meu Toby, de chipul cum vor fi primite. Înainte de toate, cât priveşte latura religioasă a acestei tărăşenii, măcar că bag de seamă că roşesc când prind a-ți vorbi despre asta, ştiind prea bine, în ciuda neprefăcutei tale sfioşenii, cât de puține dintre

îndatoririle bisericii îți scapă neîmplinite, ți-aş aminti în chip osebit doar una (în vremea dragostei tale) pe care eu n-aş scăpa-o din vedere – şi anume, să nu purcezi la treabă fie dimineața, fie după-amiaza, fără a te încredința ocrotirii Domnului Atotputernic, rugându-l să te ferească de cel viclean.

Să te razi în cap cel puțin o dată la patru-cinci zile, ba chiar mai des, de găseşti cu cale, că nu cumva, scoțându-ți peruca în fața ei, din nebăgare de seamă, să aibă putința a vedea cât fost-a retezat de VREME şi cât de Trim.

Despre pleşuvie, cată mai bine să nu-i împuiezi capul.

Să ții minte ast lucru şi să te călăuzeşti după dânsul ca după o maximă fără greş, Toby – „*Căci femeile sunt sfioase*"; şi e bine că sunt astfel – altminteri n-ar fi chip să te înțelegi cu ele. Să nu-ți faci nădragi prea strimți, ori prea largi, să-ți atârne în jurul coapselor, precum nădragii străbunilor noştri.

— Calea de mijloc preîntâmpina orice clevetire.

Orice ai de spus, fie mult ori puțin, nu uita să-l rosteşti cu glas moale şi blând. Tăcerea, au orice aduce a tăcere, țese în minte visuri tainice de noapte. Din această pricină, de este cu putință, să nu trânteşti nicicând la pământ cleştele şi vătraiul.

Fereşte-te să faci vreo glumă ori să faci haz ori de câte ori vorbeşti cu dânsa şi totdeodată fă tot ce-ți stă în putință s-o abați de la scrierile şi cărțile de acest soi; sunt nişte scrieri cucernice pe care n-ar fi rău dacă ai putea-o ademeni să le citească, dar să nu-i îngădui nici în ruptul capului să dea cu ochii de Rabelais, Scarron ori Don Quijote – Toate astea sunt cărți ce stârnesc râsul şi, ştii prea bine, dragă Toby, că nici o patimă nu-i atât de păcătoasă ca desfrâul. Înainte a intra la dânsa în iatac, să-ți înfigi un ac în pieptul cămăşii.

Şi de ți se va îngădui să şezi pe acelaşi jilț cu dânsa şi vei avea prilejul a-i lua mâna într-a ta, fereşte-te de ast lucru, căci nu vei putea să-i iei mâna fără ca ea să nu-ți ghicească simțămintele. Lasă acest lucru şi multe altele nehotărâte, căci, făcând astfel, curiozitatea ei o să-ți fie într-ajutor şi, de nu se lasă cucerită în ast chip, iar MĂGARUL tău urmează a izbi cu copitele, lucru ce am temeiuri multe să mi-l închipui, trebuie să purcezi prin a-ți slobozi oleacă de sânge din sfârcul urechilor, ca să pierzi câteva uncii, precum obişnuiau să facă vechii sciți, cari astfel vindecau poftele cele mai neastâmpărate.

După care, precum zice Avicenna, locul se cuvine a fi uns cu zeamă de spânz, luând curățeniile şi purgativele trebuincioase – şi socot că adevărat grăieşte. Mai bine să nu mănânci deloc carne de capră au de cerb roşu, să nu te atingi nici în ruptul capului de cea de mânz, aşijderi, păzeşte-te, adicătelea pe cât ți-e cu putință, de fazani, cocori, rațe de baltă, cufundări şi găini de baltă.

Cât priveşte licorile, nu e nevoie să-ți mai spun că trebuie să iei o infuziune de verbină şi de iarbă hanea, de ale cărei însuşiri minunate vorbeşte Aelian[1], dar

de cumva îți vine lehamite de dânsa, mai las-o din când în când şi ia în schimb castraveți, pepeni, iarbă grasă, nuferi, caprifoi şi lăptucă.

Nu-mi mai trece nimic altceva prin minte deocamdată – Doar să nu se pornească cumva un alt război.

Aşa încât, urându-ți toate cele bune, dragă Toby,

Rămân al tău frate iubitor,

WALTER SHANDY”

Capitolul al treizeci şi cincilea în vreme ce tata aşternea pe hârtie epistola cu povețe, unchiul Toby şi căprarul se îndeletniceau cu gătirea atacului. Cum hotărâseră să nu mai întoarcă nădragii cei subțiri şi stacojii (măcar deocamdată), nimic nu-i mai putea opri să purcează a doua zi dimineață; aşadar, statorniciră plecarea pentru ceasurile unsprezece.

— Ştii, draga mea, grăi tata către mama, nu ne facem decât datoria de frate şi de soră dacă mergem până la fratele meu Toby să-l îmbărbătăm în atacul ce-i găteşte.

Unchiul Toby şi căprarul erau amândoi gata de câtăva vreme, când intrară tata şi mama, şi cum ornicul bătuse unsprezece, dânşii se şi porniseră, însă acestei istorisiri i se cuvine mai mult decât să fie înghesuită la sfârşitul tomului al optulea al unei scrieri că aceasta. Tata abia avu vreme să vâre epistola cu sfaturi în buzunarul unchiului Toby şi să-i ureze dimpreună cu mama izbânda deplină.

— Tare m-aş uita pe gaura cheii, din curiozitate, nu de alta, zise mama.

— Spune-i, draga mea, pe adevăratul ei nume, glăsui tata. *Şi priveşte pe gaura cheii* cât îți pofteşte inima!

1. Aelianus Claudius, compilator grec (cea. 170-420 d.Hr), autor al *Istoriilor variate* şi al tratatului *Despre particularitățile animalelor*. Sfaturile medicale către unchiul Tbby sunt împrumutate de Sterne din *Anatomia melancoliei*, partea a III-a, cap. „Tămăduirea melancoliei din dragoste”.

VIAȚA ŞI OPINIUNILE LUI TRISTRAM SHANDY,
GENTLEMAN

Non enim excursus hâc ejus, şed opus ipsum est.1

PLIN., Lib. V., Epist. 6.

Şi *quid urbaniuscule lusum a nobis, per Musas et Charitas et omnium poetarum Numina, Oro te, ne me male capias.2*

1. Vezi motto-ul cărții a şaptea.

2. „De mi s-ar întâmpla să glumesc prea slobod, te conjur, pe muze şi pe toți poeții cereşti, să nu mă osândeşti” (lat.). Preluat de Sterne din *Anatomia melancoliei*, partea a III-a, prefața.

DEDICAȚIUNE

*Un om mare**1***

Având de gând, *a priori*, să închin *Dragostele unchiului Toby* domnului ***, găsesc mai cu temei *a posteriori* să le închin Lordului *******

M-aş întrista foarte de-aş şti că asta îi face pe Luminățiile Lor să fie pizmaşi pe mine, fiindcă a *posteriori* în latină de curte înseamnă a săruta mâinile spre a înainta în slujbă sau orice altceva întru acest sfârşit.

Părerea mea despre lordul ******* nu este nici mai bună, nici mai rea decât cea despre domnul ***. Cinstirile, precum însemnele de pe-o monedă, pot împărtăşi o valoare ideală şi locală unei tinichele fără preț. Aurul şi argintul au darul, însă, a bate lumea largă fără alte laude decât greutatea lor.

Aceeaşi bunăvoință ce mă făcu să înclin a dărui o jumătate de ceas de desfătare domnului ***, ce lenevea, se înfățişează cu mai multă tărie acum, fiindcă o jumătate de ceas de desfătare e mai trebuincioasă şi mai odihnitoare după trudă şi necazuri decât după un praznic filosoficesc.

Nimic nu desfată mai mult decât deplina schimbare a ideilor; şi nu se află pe lume idei mai osebite decât cele ale demnitarilor şi ale îndrăgostiților neprihăniți, pentru care pricină, când voi ajunge să vorbesc despre cârmuitori şi patrioți – şi-i voi însemna aşa chip că nu cumva în viitor să se nască neînțelegeri şi greşeli în privința lor –, am de gând să închin acest tom vreunui blând Păstor,

Căci cugetu-i ale Ştiinței căi nu-l îndreptară întru dregătorii ori mare falã;

Ci mai umil e raiul ce Firea-i dărui,

Din nori, ai săi tovarăşi, ea blândă-l făuri;

O lume tăinuită în codrul ne’mblânzit,

Un mai ferice ostrov, de ape ocrotit – Şi de-i îngădui-vor în acel loc odihnă,

Dulăul său fidel va să-l păzească-n tihnă.

1. Ca şi în primul tom, dedicația se adresează lui Sir William Pitt.

Într-un cuvânt, înfățişând închipuirii sale un nou şir de lucruri, neîndoios voi dărui desfătare cugetului său înflăcărat, ce tânjeşte după dragoste. Până atunci,

Rămân

AUTORUL.

CARTEA A NOUA

Capitolul întâi

Chem toate puterile vremii şi ale întâmplării ce călăuzesc în felurite chipuri căile noastre pe lumea asta să-mi fie martore că până în astă clipă, când mama, din *curiozitate*, cum zicea dânsa, ori din alt îndemn, precum zicea tata, vroia să privească pe gaura cheii, n-a fost cu putință să ajung la dragostele unchiului Toby.

— Spune-i, draga mea, pe adevăratul ei nume, glăsui tata. Şi priveşte pe gaura cheii cât îți pofteşte inima!

Nimic alta decât dospirea umorii pline de acrime din firea tatălui meu, de care vă vorbii adesea, n-ar fi slobozit o asemenea insinuare – el era însă cinstit şi mărinimos din fire şi întotdeauna gata să-şi schimbe părerea, aşa că nici nu apucase bine să rostească cea din urmă vorbă a acestui răspuns necruțător că şi prinse a-l mustra cugetul.

Mama, în vremea asta, îşi legăna în chip conjugal brațul stâng, răsucit subt cel al tatei, aşa fel că palma ei stătea pe dosul palmei sale; ea ridică degetele şi le lăsă să cază, de ți-ar fi fost greu să spui dacă era o mângâiere, iar de era mângâiere, l-ar fi pus la grea încercare pe orice cazuist să ghicească dacă era a dojană ori a mărturisire – tata, care era de sus până jos o făptură atât de simțitoare, o categorisi cum se cuvine, cugetu-i îşi înteți mustrările, el îşi întoarse deodată fața în partea cealaltă, iar mama, închipuindu-şi că îşi va întoarce şi trupul, ca să se îndrepte spre casă, îşi roti piciorul drept, țiindu-l pe cel stâng în mijloc şi ajunse atât de mult în față, încât, atunci când dânsul întoarse capul, ochii li se întâlniră. Altă încurcătură! El găsi o mie de pricini să şteargă mustrarea şi tot atâtea să se mustre pe sine; în ast cleştar subțire, albastru, rece, străveziu, umorile erau atât de potolite, încât s-ar fi vădit până şi cea mai mică şi neînsemnată urmă de patimă, de s-ar fi aflat în străfundul său, dar nu se afla, şi numai Dumnezeu ştie cum se brodi ca eu să am o fire aşa dezmățată, lucru vădit

mai cu seamă niţel înainte de echinocţiurile de primăvară şi de toamnă. Mama, prea bună doamnă, nu era defel aşa, nici din fire, nici din creştere, nici din pildă.

Sângele îi curgea cumpătat prin vine în toate lunile anului şi în toate împrejurările critice ale zilei ca şi ale nopţii şi nici n-a cătat vreodată a spori căldura umorilor prin văpaia manualelor şi scrierilor cucernice, cari, neavând nici o noimă, firea e adesea silită să le afle un tâlc. Cât despre pilda tatei, era aşa de departe a spori ori atâta pornirile, că toată viaţa avusese grijă s-o păzească pe mama de asemenea trăsnăi. Firea îşi împlinise rostul, cruţându-l pe tata de această osteneală şi, ceea ce le întrecea pe toate, până şi dânsul ştia acest lucru.

Iată-mă, aşadară, şezând în această a douăsprezecea zi a lui gustar 1766, într-o vestă liliachie şi o păreche de papuci galbeni, fără perucă ori căciulă, o întruchipare tragicomică a prorocirii tatei: „Că n-am să cuget ori să mă port că niciun alt prunc, taman din acea pricină".

Greşeala tatei era că ţintise motivul mamei şi nu fapta în sine, căci neîndoios gaura cheii fu născocită întru alte scopuri; şi socotind faptă că pe un lucru ce contrazice o propoziţiune adevărată şi tăgăduieşte că gaura cheii este ceea ce este, săvârşeai o încălcare a firii şi făceai, precum vedeţi, de-a dreptul o crimă.

Din această pricină, cu-ngăduinţa Sfinţiilor Voastre, gaura cheii e un prilej pentru mai grele păcate şi mai multă strâmbătate decât toate borţile din lume puse la un loc.

Ceea ce mă duce la dragostele unchiului Toby.

Capitolul al doilea

Măcar că, vezi bine, căprarul se ţinuse de cuvânt încreţind peruca de Ramillie a unchiului Toby, răstimpul era prea scurt ca să mai scoată cine ştie ce dintr-însa: zăcuse ani de-a rândul îndesată într-un colţ al cufărului său ostăşesc şi cum păcătoasele de cute nu-s uşor de îndreptat, iar întrebuinţarea mucurilor de lumânare cere pricepere anume, nu fu o treabă chiar aşa de lesnicioasă precât ţi-ai fi dorit-o.

Ţiind amândouă braţele întinse, căprarul o scutură cu voioşie în sus şi-n jos, de vreo douăzeci de ori, doar, doar o s-o facă. Oleacă mai arătoasă; dacă SPLEENUL însuşi ar fi văzut-o, nu s-ar fi putut opri să nu zâmbească, fiindcă peruca se încreţea oriunde, în afară de locul unde voia căprarul; şi-acolo unde socotea dânsul că o buclă-două i-ar face cinste, i-ar fi fost mai lesne să scoale morţii din morminte decât să-i dea de capăt. Aşa era, ori mai curând aşa ar fi părut pe orice altă frunte, însă semnul dulcii bunătăţi ce sălăşluia pe fruntea unchiului Toby se îmbina cu toate cele din jur atât de desăvârşit, ba mai mult, Firea întipărise cuvântul GENTLEMAN cu slove aşa de frumoase în fiece trăsură a

chipului său că până şi cuşma cea roasă, tivită cu fir de aur şi o cocardă uriaşă de tafta subţire, îi venea de minune şi, măcar că văzându-le, n-ai fi dat doi bani pe ele, în clipa când unchiul Toby şi le punea, ele se preschimbau în lucruri însemnate şi păreau a fi fost alese de mâna ştiinţei întru sporirea farmecelor făpturii sale.

Nimic pe lume n-ar fi fost de mai mare ajutor întru aceasta decât straiele ostăşeşti albastre şi aurii ale unchiului Toby, dacă *Farmecului nu i-ar fi fost cumva trebuincioasă* şi *Cantitatea*; în răstimpul de cincisprezece ori şasesprezece ani de când fuseseră făcute şi nefiind deloc folosite de unchiul Toby, care arareori mergea mai departe de câmpul de joc, straiele acestea se strâmtaseră atât de tare că numai după multă caznă căprarul izbuti a-l ajuta pe unchiul Toby să le îmbrace; preschimbarea mânecilor nu slujea la nimic. Mânecile erau împodobite cu horbotă la spate, în jos şi la tighelurile din părţi etc, cum se purta în vremea domniei rigăi William; şi ca să scurtez povestea, ele străluceau aşa de mândru în soarele dimineţii şi aveau o înfăţişare atât de metalică şi războinică, încât, de i s-ar fi abătut unchiului Toby să atace în armură, nimic nu i s-ar fi înfăţişat închipuirii ca fiind mai potrivit. Cât despre nădragii subţiri şi stacojii, croitorul îi desfăcuse între picioare şi-i lăsase *într-o stare jalnică.*

— Da, doamnă, dar să ne strunim închipuirea. Ajunge să spunem că-n seara trecută fuseseră socotiţi nevrednici a fi purtaţi şi cum în garderoba unchiului Toby nu se mai găsea o altă păreche, purcese la atac în pluş roşu.

Căprarul se învesmântase în mundirul bietului Le Fever şi, cu părul vârât subt cuşma sa de Montero, pe care o periase ca nouă cu acest prilej, mergea la trei paşi în urma stăpânului său; un val de mândrie ostăşească îi umfla cămaşa la încheietură, unde îi atârna toiagul, prins mai jos de măciulie cu o curea de piele neagră.

Unchiul Toby îşi purta toiagul ca pe o suliţă.

— Încaltea le şade bine, îşi zise tata.

Capitolul al treilea

Unchiul Toby îşi întoarse capul îndărăt de mai multe ori să vază de-i urmat de căprar; şi de câte ori îşi întorcea el capul, căprarul îşi flutura uşor toiagul, dar nu cu semeţie; şi cu glasul cel mai dulce şi mai cuviincios îl îmbărbăta, zicându-i'Nălţimii Sale „să n-aibă teamă”.

Unchiul Toby însă se temea, şi încă din cale-afară, căci nici măcar nu se pricepea a osebi (precum îl dojenise tata) capătul cel drept al Femeii de cel strâmb şi de aceea nu se simţea niciodată în largul său când se găsea în apropierea vreunei doamne, afară doar la durere şi necaz; atunci mila să nu cunoştea margini şi nici cel mai cuceritor cavaler din poveste n-ar fi mers mai

departe, cel puțin într-un singur picior, spre a şterge lacrima din ochii unei femeişi totuşi, afară doar de data când doamna Wadman îl ademenise, el nu privise nicicând cu hotărâre în ochii vreunei femei şi îi zicea adesea tatei, în nevinovăția sufletului său, că asta e aproape (de nu chiar la fel) de rău, precât a rosti vorbe neruşinate.

— Ei şi ce dacă e astfel? zicea tata.

Capitolul al patrulea

— Nu se poate, glăsui unchiul Toby, oprindu-se când se apropiară la douăzeci de paşi de uşa doamnei Wadman, nu se poate, căprare, să ne-o ia în nume de rău.

— Ba o să ne-o ia, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, precum i-a luat-o în nume de rău fratelui meu Tom vădana ovreiului din Lisabona.

— Ei, cum asta? întrebă unchiul Toby, întorcându-se cu fața spre căprar.

— 'Nălțimea Voastră, răspunse căprarul, ştie de nenorocirile lui Tom; tărăşenia asta nu are însă nici în clin, nici în mânecă, cu ele, numai că dacă Tom nu s-ar fi însurat cu vădana ori de-ar fi voit Domnul ca după căsătoria lor să fi pus numai carne de porc în cârnați, sărmanul de el n-ar mai fi fost sculat din patu-i cald şi târât în fața Inchiziției. E un loc afurisit, adaose căprarul, clătinând din cap, căci dacă bietul om ajunge acolo, acolo rămâne, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, în vecii vecilor.

— E prea adevărat, zise unchiul Toby, privind posomorât la casa doamnei Wadman.

— Nimic, urmă căprarul, nu poate fi mai întristător decât să stai închis toată viața şi nimic nu poate fi mai dulce, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, decât slobozenia.

— Nimic, Trim, zise unchiul Toby, dus pe gânduri.

— Câtă vreme omul e slobod, strigă căprarul, fluturându-şi toiagul astfel:

Nici o mie de prea subțiri silogisme ale tatei n-ar fi putut spune mai mult întru apărarea burlăciei.

Unchiul Toby privi cu luare-aminte la casă şi la câmpul lui de joc.

Fără să vrea, căprarul cu toiagul său deşteptase în unchiul Toby Duhul chibzuinței şi nu-i rămase altceva mai bun de făcut decât să-l alunge din nou cu povestea sa; şi întru această formă de descântec, căprarul purcese în chipul cel mai lipsit de cucernicie.

Capitolul al cincilea

— Cum Tom avea un locşor moale, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, şi cum vremea era călduroasă, se apucă să chibzuiască temeinic a se statornici undeva într-un colțişor; şi cum se brodi ca taman atunci un ovrei ce ținea o cârnățărie pe aceeaşi uliță să se prăpădească din pricina băşicii udului şi să lase o vădană stăpâna pe-un negoț bănos, Tom socoti (căci toată lumea din Lisabona făcea tot ce-i stă în putință să se căpătuiască) că n-ar face nimănui niciun rău de-ar îmbia-o să ducă negoțul mai departe; astfel, fără vreo altă întâmpinare, decât doar cumpărând o livră de cârnați de la vădană, Tom purcese, cugetând în vremea asta că oricât de rău i-ar merge, c-o livră de cârnați tot o să se aleagă, iar de lucrurile ieşeau bine, era căpătuit, căci ar fi dobândit nu numai o livră de cârnați, ci pe deasupra şi o soață dimpreună cu o cârnățărie, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre.

Toți slujitorii familiei, de la mic la mare, îi urară lui Tom izbânda deplină şi parcă-l văz, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, în clipa asta, în jiletcă albă de muselină şi-n nădragi, cu pălăria dată oleacă pe o parte, trecând vesel pe uliță, legănându-şi toiagul şi având un zâmbet şi o vorbă bună pentru oricine îi ieşea în cale.

Dar vai! Tom! Acum nu mai surâzi, strigă căprarul, ațintindu-şi privirea pieziş în pământ, de parcă ar fi vrut să-l cheme din temnița unde se afla.

— Sărmanul! rosti unchiul Toby, coprins de milă.

— Era un flăcău cinstit şi vesel, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, cum puțini se află.

— Atunci îți semăna, Trim, grăi unchiul Toby fără şovăială. Căprarul se înroşi până în vârful degetelor, iar din ochi îi pică o lacrimă de sfiiciune simțitoare, apoi alta de recunoştință față de unchiul Toby şi o lacrimă de durere pentru necazurile fratelui său şi tustrele se prelinseră pe obraz; unchiul Toby se aprinse precum se aprinde o torță de la alta şi apucându-l pe Trim de pieptul mundirului (ce fusese al lui Le Fever), de parcă ar fi vrut să-şi odihnească piciorul beteag, dar, de fapt, ca să răspunză unui simțământ mai ales, păstră tăcere un minut şi jumătate, după care îşi îndepărtă mina, iar căprarul, făcând o plecăciune, urmă cu povestirea fratelui său şi a vădanei ovreiului.

Capitolul al şaselea

— Când Tom, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, ajunse la cârnățărie, nu era nimeni acolo afară de o biată copilă, o negresă, c-un mănunchi de pene galbene legate slobod la capătul unui băț lung, cu care alungă muştele fără a le ucide.

— Ce tablou frumos! făcu unchiul Toby, căci dânsa ştia ce este împilarea, Trim, şi învățase să fie milostivă.

— Era bună, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, din fire, ca şi din pricina neajunsurilor vieții; şi sunt împrejurări în povestea acestei biete femei fără prieteni ce ar topi şi-o inimă de piatră, urmă Trim; în vreo seară mohorâtă de iarnă, când'Nălțimea Voastră o să aibă chef să le asculte, le voi istorisi'Nălțimii Voastre dimpreună cu ce-a mai rămas din povestea lui Tom, căci sunt legate una de alta.

— Atunci, vezi să nu uiți, Trim, zise unchiul Toby.

— Negrul are suflet, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre? întrebă căprarul (şovăitor).

— Nu mă pricep cine ştie ce, căprare, la de-alde-astea, răspunse unchiul Toby, dară socot că Dumnezeu nu l-ar lăsa fără suflet, după cum nu ne lasă nici pe noi.

— Altfel, ar însemna să-i aşezi pe unii nemăsurat deasupra altora, grăi căprarul.

— Chiar aşa, zise unchiul Toby.

— De ce atunci, cu-ngăduința'Nălțimii Voastre, să te porți mai rău cu o negresă decât cu o copilă albă?

— Nu pot vedea nici o pricină, răspunse unchiul Toby.

— Numai fiindcă, strigă căprarul, clătinând din cap, n-are pe nimeni s-o ocrotească.

— Tocmai de aceea, Trim, spuse unchiul Toby, au nevoie de ocrotire şi dânsa şi frații ei de sânge; norocul războiului ne puse astăzi nouă biciul în mină, dară numai Dumnezeu ştie unde se va găsi mai târziu! Ci fie unde-o fi, Trim! Cei viteji nu-l vor folosi nicicând fără milă**1**.

1. Tot acest episod a fost inclus de Sterne în roman la rugămintea unui cititor al său, negrul Ignatio Sancho, după cum reiese din corespondența lor (21-27 iulie 1766). „Nădăjduiesc, domnule, scrie Sancho, că veți da ascultare rugăminții mele fierbinți de a vă opri până măcar o jumătate de ceas asupra chestiunii sclaviei ce dăinuie astăzi în Indiile de Vest. Desluşind această problemă, în chipul care vă este propriu, veți uşura

— Ferească Sfântul, zise căprarul.

— Amin, răspunse unchiul Toby, puindu-şi mâna la inimă. Căprarul se întoarse la povestea sa şi urmă s-o depene, însă cu asemenea poticneli că ici şi colo se vor găsi cetitori ce nu vor putea să priceapă; căci, schimbând vorba aşa des şi abrupt, de la un simțământ gingaş şi curat la altul, pe drum îi pierise din glas veselia ce dădea tâlc şi vioiciune istorisirii: în două rânduri încercă s-o redobândească, dar nu fu mulțumit şi, dregându-şi vocea cu zgomot, spre a-şi rechema voia bună ce începuse să-l părăsească şi viind totodată în ajutorul firii,

de o parte cu mâna stângă în şold şi pe de alta cu dreapta puţin întinsă, căprarul se apropie cât se pricepu mai bine de nota cuvenită şi, cu această înfăţişare, îşi urmă istorisirea.

Capitolul al şaptelea

— Cum Tom, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, n-avea atunci nici o treabă cu copila maură, trecu în odaia din dos să vorbească cu vădana ovreiului despre dragoste şi despre livra aceea de cârnaţi; şi fiind, precum îi spusei'Nălţimii Voastre, un flăcău cinstit şi vesel, a cărui fire se ghicea lesne din înfăţişarea şi purtarea sa, luă un jilţ şi, fără prea multe mofturi, dar totodată foarte cuviincios, îl trase aproape de dânsa la masă şi se aşeză într-însul.

Nimic nu-ţi vine mai peste mâna, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, decât să-i dai târcoale unei femei, în vreme ce dânsa face cârnaţi. Aşa încât Tom începu să-i vorbească despre cârnaţi, la început cu gravitate, de chipul cum se fac, „cu ce carne, ce ierburi şi ce mirodenii", apoi, mai vesel, „cu ce maţe, şi dacă nu se rup niciodată; dacă cele mai groase nu sunt şi cele mai bune?" şi tot astfel, având însă grijă, în vreme ce vorbea, să nu pipăreze prea mult, ci mai degrabă mai puţin, cele ce avea de spus despre cârnaţi, ca să-i rămâie loc a se mişca în voie.

— Tocmai din pricina acestei lipse de prevedere, zise unchiul Toby, puind mâna pe umărul lui Trim, contele de la Motte pierdut-a bătălia de la Wynnendale: se grăbi prea tare să intre în pădure, că, dacă nu făcea aşa, Lisle n-ar fi căzut în mâna noastră şi nici Ghent şi nici Bruges, cari îi urmară pilda amândouă; era aşa, cam spre sfârşitul mult jugul celor obidiţi şi poate veţi produce o prefacere radicală în insulele noastre." în răspunsul său, Sterne scrie:"...jumătate din omenire nu găseşte nimic nefiresc în faptul că cealaltă jumătate este tratată precum vitele şi se străduieşte din toate puterile să o transforme în adevărate dobitoace. Dacă voi izbuti să leg de romanul meu povestea ce[1] o voi scrie, ea va sluji apărării celor asupriţi".

anului, urmă unchiul Toby, şi venea o iarnă cumplită că, de nu s-ar fi întâmplat cum s-a întâmplat, ostaşii noştri ar fi pierit pe câmp – Cum, aşadară, bătăliile, precum căsătoriile, nu pot, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, să fie rânduite în ceruri?

Unchiul Toby căzu pe gânduri.

Credinţa îl îndemna să spuie una, iar preţuirea înaltă ce o dădea iscusinţei ostăşeşti îl ispitea să spuie alta, şi nefiind în stare să încropească un răspuns pe măsura gândului său, unchiul Toby nu zise nimic, iar căprarul îşi putu isprăvi istorisirea.

— Tom, chitind că izbândeşte, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, şi că tot ceea ce spusese despre cârnaţi fusese ascultat cu luare-aminte, prinse s-o ajute niţel la treabă. Mai întâi, ţiind maţul, în vreme ce ea îndesa carnea cu mâna, apoi tăind sforile la lungimea cuvenită şi ţiindu-le în mină, iar dânsa le lua una câte una, apoi, puindu-i-le în gură, ca să le ia când avea trebuinţă şi tot astfel, încetul cu încetul, până când, în cele din urmă, el se încumetă să lege singur cârnatul, în vreme ce ea îl ţinea de capăt.

Acu, o vădană, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, întotdeauna îşi va alege alt bărbat precât se poate de osebit de cel dintâi; încât treaba era pe jumătate rânduită în mintea ei, înainte ca Tom să fi adus vorba de asta.

Ea se prefăcu însă că se apără, înşfăcând un cârnat. Îndată Tom puse mâna pe altul.

Văzând însă că al lui Tom are mai mult zgârci – Iscăli capitularea, iar Tom o pecetlui, şi cu asta se rânduiră lucrurile.

Capitolul al optulea

— Toate femeile, urmă Trim (tălmăcindu-şi povestea), de la cea mai sus-pusă până la cea mai de jos, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, se dau în vânt după glume; singurul necaz e că nu ştii cum le place să fie croite glumele şi asta nu-i alt chip s-o afli decât cercând precum facem cu artileria pe câmpul de bătaie, înălţând ori coborând chiulasa până ce nimerim ţinta.

— Îmi place asemănarea, zise unchiul Toby, mai mult decât lucrul în sine.

— Fiindcă'Nălţimii Voastre, glăsui căprarul, îi e mai plăcută slavă decât plăcerea.

— Nădăjduiesc, Trim, răspunse unchiul Toby, că-mi place omenirea mai mult decât amândouă la un loc şi cum meşteşugul armelor ţinteşte atât de vădit spre binele şi liniştea lumii, mai cu osebire acea ramură a lui cu care ne îndeletnicirăm noi pe câmpul de joc şi care nu are alt ţel decât să oprească paşii AMBIŢIUNII şi să ocrotească viaţa şi avutul celor *puţini*, împotriva jafurilor celor *mulţi*, ori de câte ori doba ne va răpăi la ureche, sunt încredinţat, căprare, că niciunul din noi nu va fi atât de neomenos şi hain să nu se întoarcă împrejur şi s-o pornească.

Zicând acestea, unchiul Toby se întoarse împrejur şi păşi cu pas hotărât de parcă era în fruntea companiei lui, în vreme ce credinciosul căprar, puindu-şi toiagul pe umăr şi izbind cu palma în pulpana mundirului, se ţinu aproape de dânsul, pe uliţă în jos.

— Ce naiba o fi în scăfârlia lor? strigă tata către mama; pe toate arătările nemaivăzute, te pomeneşti c-o asediază pe doamna Wadman în toată regulă, mărşăluind împrejurul casei ei, ca să însemne locul întăriturilor.

— Îndrăznesc să zic, grăi mama.

Dar opreşte-te, iubite domn, căci ceea ce se încumetă mama să spuie în împrejurarea aceea şi ceea ce grăi tata, dimpreună cu răspunsurile ei şi replicile lui, vor fi cetite, cercetate cu grijă, tălmăcite, comentate şi înfăţişate pe larg, într-un cuvânt, vor fi răsfoite de Posteritate într-un capitol aparte – zic Posteritate şi nu mă sfiesc a repeta cuvântul –, căci cu ce s-a făcut vinovată scrierea de faţă mai mult decât *Legaţiunea lui Moise*[1] ori *Povestea unui poloboc*[2], ca să nu plutească pe valurile vremii dimpreună cu ele? N-o să mă sfădesc pentru asta. Vremea se iroseşte prea repede, orice buchie pe care o însemn îmi spune cu ce grabă viaţa îmi urmează pana; cu atât mai preţioase sunt aşadară zilele şi ceasurile, draga mea Jenny, decât rubinele din jurul gâtului tău, căci zboară deasupra capetelor noastre, aidoma unor nouri de scamă într-o zi cu vânt şi se duc pe calea cea fără întoarcere, totul zboară, în vreme ce tu răsuceşti cosiţa aceea, vezi, începe să se şi albească şi de fiecare dată când îţi sărut mâna la plecare precum şi fiecare despărţire ce-i urmează sunt începutul acelei veşnice despărţiri ce se va petrece în curând – Domnul aibă-ne în paza sa pe amândoi!

Capitolul al nouălea

Nu-mi pasă nici cât negru subt unghie ce crede lumea despre izbucnirea asta.

1. Tratat teologic, aparţinând episcopului Warburton, care a făcut multă vâlvă în vremea lui Sterne.

2. Scriere de Jonathan Swift.

Capitolul al zecelea

Mama, înconjurând cu stânga mâna dreaptă a tatei, merse tot aşa până ce ajunseră la colţul cu ghinion al vechiului zid al grădinii, unde doftorul Slop fusese răsturnat de Obadiah călare pe calul său de ham. Colţul cu pricina se afla taman peste drum, în faţa casei doamnei Wadman, şi când ajunse acolo, tata cată spre ea şi văzându-l pe unchiul Toby şi pe căprar la zece paşi de uşă, se întoarse împrejur.

— Hai să stăm oleacă, glăsui tata, să vedem cu ce dichis se vor înfăţişa fratele meu Toby şi slujitorul său Trim. N-o să zăbovim, adaose tata, niciun minut.

— Nu-i nimic, pot să fie şi zece, grăi mama.

— Ba n-o să zăbovim nici jumătate de minut, zise tata. Taman atunci căprarul prindea să depene povestea fratelui său Tom şi a vădanei ovreiului; istorisirea purcese înainte, presărată cu multe abateri, se înturnă, apoi urmă, tot aşa la nesfârşit; nu se mai isprăvea – cetitorul găsi că-i foarte lungă.

Domnul să-l aibă în pază pe tata! El pufni de cincizeci de ori la fiece nouă schimbare şi trimise toiagul căprarului, dimpreună cu toate fluturările şi legănările sale, la toţi dracii cari ar fi catadiesit să-l ia.

Când dezlegarea unor treburi ca aceea pe care o adastă tata atârna în cumpăna sorţii, mintea are folosul că-şi schimbă de trei ori chipul a adăsta, lucru fără de care nici c-ar avea tăria să aştepte până la capăt.

În *întâia clipă* te stăpâneşte curiozitatea, iar clipa următoare o cruţi, spre a îndreptăţi irosirea celei dintâi; cât despre clipă a treia, a patra, a cincea, a şasea şi aşa mai departe, până în ziua Judecăţii de Apoi, asta e numai şi numai o chestiune de CINSTE.

Ştiu prea bine că scriitorii moralişti pun acestea în seama RĂBDĂRII, dar mi se pare că VIRTUTEA împărăteşte pe o întindere îndeajuns de mare şi are destule de făcut fără să mai cotropească cele câteva castele dărăpănate ce i le-a lăsat pe lume CINSTEA.

Tata rabdă cât putu cu aceste trei ajutoare până la sfârşitul istorisirii lui Trim, şi de acolo până la sfârşitul panegiricului unchiului Toby despre arme, în capitolul ce urmă, când, văzând că în loc să meargă până la uşa doamnei Wadman, amândoi se întorc împrejur şi o pornesc pe uliţă în jos, adicătelea pe de-a întregul împotriva aşteptărilor sale, izbucni deodată cu umoarea aceea plină de acrime, care în anumite împrejurări osebea firea sa de a tuturor celorlalţi oameni.

Capitolul al unsprezecelea

— Ei, dară ce naiba o fi în scăfârlia lor? strigă tata...etc...

— Socot, zise mama, că fac întărituri – Nu în ograda doamnei Wadman, strigă tata, dându-se un pas îndărăt.

— Socot că nu, glăsui mama.

— S-o ia dracu' de ştiinţă a întăriturilor, zise tata, ridicând glasul, cu toate mofturile ei de şanţuri, mine, palănci, gabioane, bravuri şi cuvete.

— Toate sunt nişte nerozii, zise mama.

Avea mama un fel al ei pe care, în treacăt fie spus, mi-aş da în clipa asta jiletca purpurie şi pe deasupra şi papucii mei cei galbeni, dacă vreunul din Luminăţiile Voastre ar putea să-l imite – adicătelea, nu se dădea niciodată în lături a încuviinţa orice propoziţiune ce i-o înfăţişa tata, fie din pricină că n-o pricepea, fie că nu avea habar de cuvântul ori termenul cel mai de seamă al

sistemei pe care se întemeia prinţipiul ori propoziţiunea. Se mulţumea dară să împlinească tot ceea ce făgăduiseră nănaşii şi nănaşele că va face şi nimic mai mult. Putea să rostească o vorbă pe care n-o înţelegea douăzeci de ani de-a rândul, ba chiar s-o şi întoarcă, puind-o, de se întâmpla să fie verb, la toate modurile şi timpurile, fără să-şi dea osteneala a întreba ce va să zică.

Acesta era unul din izvoarele de veşnică amărăciune pentru tata şi care puse capăt mai multor convorbiri pline de făgăduinţe dintre ei decât ar fi făcut-o sfada cea mai aprinsă – puţinele ce scăpau tefere erau şi mai desfătătoare din pricina *cuvetelor* (ori altor vorbe de acelaşi soi).

— Toate sunt nişte nerozii, zise mama.

— Mai cu seamă cuvetele, răspunse tata.

Asta fu de ajuns – gustând din dulceaţa izbânzii, urmă mai departe.

— Nu c-ar fi, la drept vorbind, ograda doamnei Wadman, zise tata, îndreptând în parte cele spuse de dânsul, căci o are numai în folosinţă, până la moarte.

— Asta schimbă lucrurile, zise mama.

— Pentru un nerod, răspunse tata.

— Numai de n-ar avea un prunc, grăi mama.

— Trebuie mai întâi să-l hotărască pe fratele meu Toby să-i facă unul – Fără îndoială, domnule Shandy, zise mama.

— Măcar că dacă lucrurile ajung până aci, grăi tata, Domnul aibă-i în sfânta lui pază.

— Amin, zise mama *piano*.

— Amin, strigă tata *fortissimo*.

— Amin, zise mama din nou şi scoase un suspin de milă din adâncul fiinţei, în atare chip că-l zăpăci cu totul pe tata, care-şi scoase îndată almanahul, dar, înainte să fi apucat a-l deschide, enoriaşii lui Yorick, care tocmai ieşeau de la biserică, îi dădură răspuns la jumătate din nedumerirea sa, iar mama, spuindu-i că e zi de cuminecătură, îi risipi îndoiala în privinţa celeilalte jumătăţi.

El îşi vârî îndărăt almanahul în buzunar.

Lordul vistiernic, chibzuind cum şi în ce chip s-o scoată la capăt cu vistieria, nu s-ar fi putut întoarce acasă cu o înfăţişare mai nedumerită.

Capitolul al doisprezecelea

Aruncând o privire îndărăt la sfârşitul capitolului din urmă şi cercetând ţesătura celor scrise, se cuvine ca pe pagina aceasta, precum şi pe cele trei ce urmează, să fie coprinse o sumedenie de fapte felurite, pentru a păstra în dreaptă cumpănă înţelepciunea şi nerozia, lucru fără de care o scriere s-ar destrăma

înainte a se împlini anul; şi treaba asta n-o poate săvârşi oricare neînsemnată abatere ce se strecoară pe nesimţite (fiind abatere mai mult cu numele, aşa chip că poţi prea bine să mergi înainte pe drumul cel domnesc, fără a te mai opri). Nudacă tot e o abatere, apoi se cade a fi una zburdalnică şi să coprinză ceva vesel, aşa fel ca nici cal, nici călăreţ să nu poată fi prinşi din urmă decât prin sărituri îndărăt!

E greu numai să trezeşti puteri pe măsura acestei întreprinderi: ÎNCHIPUIREA are toane, AGERIMEA nu trebuie cătată, iar VOIOŞIA (măcar că e o muiere bună la suflet) nu vine când o chemi, chiar de i-ai aşterne o împărăţie la picioare.

— Calea cea mai bună e că omul să-şi facă rugăciunea.

Numai că asta îi va aduce aminte de neajunsurile şi cusururile sufleteşti şi trupeşti şi din această pricină se va simţi mai rău după rugăciune decât înaintedin alte pricini însă îi va fi mai bine.

Dinspre partea mea, nu se află nici o cale moralicească au lumească subt soare ce-mi vine în minte care să n-o fi cercat în această împrejurare, uneori adresându-mă nemijlocit sufletului şi chibzuind dimpreună cu dânsul despre întinderea propriilor sale puteri. Nu mă învrednicii a le spori nici măcar preţ de două degete.

Apoi, schimbând calea şi cercând să văz ce pot face cu trupul prin cumpătare, stăpânire de sine şi neprihănire. Toate acestea sunt bune în sine, grăii eu, sunt bune în chip absolut; sunt bune în chip relativ;

sunt bune pentru sănătate; sunt bune pentru fericirea de pe lumea asta; pentru fericirea de pe lumea cealaltă.

Pe scurt, erau bune pentru orice în afară de ce-mi trebuia mie; şi nu erau bune la nimic alta decât să ţie sufletul aşa cum îl lăsase Dumnezeu. Cât despre virtuţile creştineşti ale credinţei şi nădejdii, ele îmbărbătează sufletul, dar apoi smiorcăita Supuşenie (după cum îi zicea întotdeauna tata) ţi-l răpeşte din nou şi te pomeneşti taman de unde ai purces.

Or, în împrejurările obişnuite şi cunoscute n-am găsit răspuns mai bun decât acesta.

Negreşit, de e să ne călăuzim cât de cât după logică şi de nu sunt cumva orbit de iubirea de sine, trebuie să se afle oarecât geniu în făptura mea, judecând doar după acest semn al genialităţii anume, că eu nu cunosc pizma, că niciodată nu născocesc o cale ori un mijloc nou ce cată să ducă la progresul meşteşugului scriitoricesc fără să-l aduc îndată la cunoştinţa tuturor, în dorinţa ca toată omenirea să scrie la fel de bine ca mine.

Ceea ce fără îndoială va şi face, când va cugeta tot aşa de puţin.

Capitolul al treisprezecelea în împrejurări obişnuite, adicătelea când sunt molâu şi gândurile-mi se înfiripă greu şi trec cleioase prin pana mea – Ori când mă trezesc Dumnezeu ştie cum, într-o stare de lâncezeală, încât ceea ce scriu e rece şi neinspirat, şi nu mă pot descotorosi de această stare *pentru nimic în lume*, şi mă văz silit să urmez a scrie că un tălmăcitor olandez, până la sfârşit, de nu se întâmpla să aflu vreun leac.

Nu stau să mă sfătuiesc cu pană şi cerneala nici măcar o clipă, căci dacă o priză de tabac ori un pas, doi prin odaie nu-mi ajută, pui îndată mâna pe brici şi cercându-i tăişul în palmă, fără vreun alt dichis, în afară de acela că-mi spumez mai întâi barba, o rad cât ai clipi din ochi, având grijă ca de cumva las un fir de păr, acela să nu fie alb; această treabă odată isprăvită, mă primenesc, îmi pun o haină mai acătării, cer să mi se aducă peruca cea nouă, îmi pun inelul cu topaz în deget, într-un cuvânt, mă învesmântez din cap până în picioare cât pot mai bine.

Dacă nici asta nu ajută, sunt încredințat că dracu' trebuie să-şi fi vârât coada: socoate şi domnia ta, cum fiecare om trebuie să fie de față când i se rade barba (măcar că nu se aflǎ nici o regulă fără excepție), neînlăturat se cuvine să stea față în față cu sine şi de se bărbiereşte singur. Împrejurarea asta, ca atâtea altele, îți vira în cap tot soiul de născociri. Mărturisesc că fantezia unui om nebărbierit întinereşte şi se întăreşte cu şapte ani de zile după un singur bărbierit şi, de n-ar fi amenințată cu primejdia a fi rasă de-a binelea, ar putea fi dusă din bărbiereală în bărbiereală până pe cea mai înaltă culme a sublimului. Nu ştiu cum o fi putut să scrie Homer c-o barbă atât de lungă şi, deoarece asta e împotriva ipotezei mele, nici nu-mi pasă. Să ne înturnăm dară la Găteală. Ludovicus Sorbonensis zice că asta e pe de-a întregul o treabă a trupului (E£, wtepiktî npă iq)1, după cum o botează dânsul – dar se înşală, căci sufletul şi trupul împart totul între ele. Omul nu se poate înveşmânta fără ca totdeodată să i se învesmânteze şi gândurile şi, de se va înveşmânta ca un gentleman, toate gândurile lui i se vor înfățişa minții înnobilate pe potriva veşmântului, aşa că nu va avea altă de făcut decât să ia până şi să scrie precum este dânsul.

Din care pricină, când înălțimile şi Preasfințiile Voastre veți voi să aflați de scriu bine şi se cade să fiu cetit, veți putea să judecați singuri, cercetând-o şi pe spălătoreasă mea dimpreună cu cartea; dacă stau să mă gândesc, doar într-o singură lună murdării treizeci şi una de cămăşi spre a scrie curat şi, la urma urmelor, mă alesei cu mai multe vorbe de ocară, înjurături, învinuiri şi afurisenii şi cu mai mulți inşi ce clătinau din cap în chip tainic când mă zăreau, pentru câte scris-am într-o lună, decât pentru tot ce scrisei în toate lunile anului acela la un loc.

Înălțimile şi Preasfințiile Lor nu ştiau însă cât m-a costat spălatul.

Capitolul al patrusprezecelea

Cum n-am avut de gând să încep Digresiunea, pentru care făcui toate aceste pregătiri, înainte de a ajunge la capitolul al cincisprezecelea, pot să folosesc acest capitol cum găsesc cu cale şi am în minte douăzeci de chipuri osebite. Aş putea să pun aci capitolul despre cheotori. Ori capitolul despre Pşşt! uri, ce ar urma după eleori capitolul despre Noduri, de cumva Luminățiile Lor au isprăvit cu dânsele, dar astea m-ar putea îndemna la rele: chipul cel mai lipsit de primejdii e să urmez calea învățaților şi să ridic obiecțiuni împotriva a ceea ce scrisei eu însumi, măcar că mărturisesc din capul locului că nu ştiu nici cât călcâiele mele cum să răspund la ele. Mai întâi, s-ar putea spune că scrierea mea e un soi de satiră usturătoare, *tersitică***2**, neagră ca cerneală cu care e scrisă (şi că tot veni vorba, oricine zice

1. Fapt exoteric, vizibil pentru toată lumea (gr.).

2. Tersit, personaj din *Iliada* (II, 212), mustrat şi bătut de Ulise pentru firea sa cârcotaşa. În fapt, este singurul om din popor, purtător al opiniei acestuia, înfățişat în *Iliada*.

aşa, se cuvine să aducă mulțumiri comisarului general însărcinat cu ținerea hrisoavelor în armia grecească, care a îngăduit ca numele unui nespălat atât de urât şi slut la vorbă ca Tersites să mai rămâie în catastifele sale, puindu-mi astfel la îndemână un epitet), în aceste scrieri, se va spune, toate spălaturile şi frecăturile din lume nu-i mai sunt de niciun ajutor unui geniu scăpătat, ba dimpotrivă, având în vedere că cu cât eşti mai soios cu atât izbândeşti îndeobşte mai bine.

La aceasta n-am alt răspuns, la îndemâna cel puțin, decât acela că arhiepiscopul de Benevento scrise *scirbavnicul* său romanț *Galateo*, precum bine ştie orişicine, învesmântat fiind cu haină, jiletcă şi nădragi purpurii, şi că penitența ce i s-a dat de a scrie un comentariu asupra cărții *Revelațiunilor*, precât de aspră fu socotită de o parte din lume, pre atât de blândă fu privită de către cealaltă, taman din pricina acelor veşminte. O altă obiecțiune împotriva acestui leac este lipsa lui de universalitate; căci atâta vreme cât bărbieritul, asupra căruia se stăruie atâta, printr-o rânduială neschimbătoare a firii nu poate fi întrebuințat de către mai bine de jumătate din stirpea omenească, tot ceea ce pot zice este că scriitoarele din Englitera ori Francia trebuie aşadară să se lipsească de dânsul.

Cât despre cucoanele spaniole, nu mă simț defel îndurerat din pricina lor.

Capitolul al cincisprezecelea în cele din urmă, iată-ne ajunşi şi la al cincisprezecelea capitol care nu aduce nimic nou decât această tristă însemnare: „Cum ne mai lunecă printre degete plăcerile vieții!”

Căci numai vorbind despre digresiune, mărturisesc în fața lui Dumnezeu c-o şi făcui!

— Ce făptură ciudată mai este şi omul! zise dânsa.

— E foarte adevărat, întorsei răspuns, însă ar fi mai bine să ne scoatem toate astea din cap şi să ne înturnăm la unchiul Toby.

Capitolul al şasesprezecelea

Când unchiul Toby şi căprarul ajunseră până la capătul uliței, îşi aduseră aminte că aveau treabă în partea dimpotrivă, aşa că se întoarseră împrejur şi o porniră drept spre uşa doamnei Wadman.

— Pun chezăşie'Nălțimii Voastre, zise căprarul, atingându-şi cuşma de Montero cu mâna pe când trecea pe lângă unchiul mai ca să ciocănească la uşă.

Unchiul Toby, împotriva chipului în care se purta de obicei cu credinciosul lui slujitor, nu zise nimic de bine ori de rău. Adevărul e că dânsul nu-şi rânduise încă pe de-a întregul gândurile; ar fi vrut să mai ție un sfat şi, în vreme ce căprarul urca cele trei trepte de la uşă, tuşi de două ori şi de fiece dată o câtime din duhul său sfios zbură către căprar, care rămase cu ciocănaşul în mâna preț de un minut, nici el nu ştia de ce. Bridget stătea pitită înlăuntru, cu policarul şi arătătorul pe zăvor, năucă de aşteptare, iar doamna Wadman, gata să-şi piarză iarăşi fetia, abia îşi ținea răsuflarea în spatele perdelei din iatacul ei, pândindu-i în vreme ce se apropiau.

— Trim! zise unchiul Toby, dar când rosti cuvântul trecuse şi minutul şi Trim lăsă ciocănaşul să cază.

Unchiul Toby, văzând că orice nădejde de consfătuire este năruită de lovitura ciocănaşului, fluieră *Lillabullero*.

Capitolul al şaptesprezecelea

Cum doamna Bridget ținea policarul şi arătătorul pe zăvor, căprarul nu ciocăni atât de mult precât ciocăneşte poate croitorul înălțimii Voastre. Aş fi putut, dacă-i aşa, să aleg o pildă mai apropiată, căci eu îi datorez croitorului meu cel puțin vreo douăzeci şi cinci de lire şi mă minunez de răbdarea bietului om. Dar astea nu privesc pe nimeni, atâta doar că e afurisit lucru să fii dator, ceea ce pare a fi o pacoste ce bântuie vistieriile unor bieți prinți, mai cu seamă ale celor din neamul nostru, pe care nici o chibzuială nu-i poate fereca în lanțuri. Despre

partea mea, sunt încredințat că nu se află prinț, prelat, popă au potențat, mare ori mic, pe lumea asta mai dornic decât mine a se împăca bine cu oamenii, ori altul care să ia măsuri mai potrivite întru acest sfârşit. Eu niciodată nu dăruiesc mai mult de o jumătate de galben şi nu umblu cu ghete, nu mă târguiesc pentru scobitori, nu irosesc nici măcar un şiling în tot anul pentru cutii cu găteli; şi vreme de şase luni, cât stau la țară, mă mulțumesc cu atât de puțin că – o spun cu toată voia bună de pe lume – îl întrec cu prisosință chiar şi pe Rousseau, căci nu țiu nici slugă, nici băiat, nici cal, nici vacă, nici câine, nici pisică, nimic ce ar putea să mănânce şi să bea, afară doar de o biată Vestală sfrijită (să ție focul aprins) şi care îndeobşte are tot atât de puțină poftă de mâncare ca şi mine, dar de credeți cumva că asta mă face filosof, atunci nu dau nici doi bani pe judecata domniilor voastre.

Adevărata filosofie – dar nu putem pomeni ast subiect în vreme ce unchiul meu fluieră *Lillabullero*.

Aşadară, mai bine să intrăm în casă.

Capitolul al optsprezecelea

Capitolul al nouăsprezecelea

LAURENCE STERNE LILLIBURLERO
Lord Whtrton
(16*8-1716)
Henry Purceii O)
Hol biolhetttagut, dosthe «r Ihe dectee? Lihi-bur-le – io, buI-len * la.
r înf
ȚI o p lp o V UT P!
Le-ro, le-ro, lil-li bur-le – ro, Îiili – burle – ro, buI-len * la.”.

3p
U ro, l « ro, III-II-bur-l» ro, Îiili-bur-le – ro, buI-len 4 1*

Capitolul al douăzecilea

— …_ * *: * *

* * *: „ * *

* # #’ # *

*, * „S * *

* * *. * *

* *

* *

— Vedea-vei, doamnă, chiar locul cu pricina, zise unchiul Toby.

Doamna Wadman se înroşi, privi spre uşă, păli, se înroşi iarăşi uşor, îşi recapătă coloarea, roşi şi mai tare; ceea ce întru ştiinţa cetitorului neiscusit, eu tălmăcesc astfel

„Doamne! Nu mă pot uita – Ce-ar zice lumea de m-aş uita?

Aş leşina de m-aş uita – De m-aş putea uita – Nu e niciun păcat să te uiţi

Mă voi uita negreşit."

În vreme ce doamnei Wadman îi treceau toate acestea prin închipuire, unchiul Toby se ridică din jilţ şi se duse de cealaltă parte a uşii salonaşului, ca să-i dea o poruncă lui Trim ce se afla pe sală.

* * – Cred că e în pod, zise unchiul Toby.

— O văzui chiar eu acolo, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, în dimineaţa asta, răspunse Trim.

— Rogu-te, dară, du-te îndată după dânsa, Trim, zise unchiul Toby, şi ad-o aci.

Căprarul nu încuviinţă porunca, dar o ascultă bucuros din cale-afară. Cel dintii nu era un act al voinţei, cel de-al doilea însă da, aşa că îşi îndesă pe cap cuşma de Montero şi o porni în grabă, cât îl ţinea piciorul lui cel beteag. Unchiul Toby se înturnă în salonaş şi se aşeză din nou în jilţ.

— Vei pune chiar şi degetul drept pe locul acela, zise unchiul Toby.

— Ba de atins, n-o să-l ating, îşi zise doamna Wadman.

Asta cere o nouă tălmăcire şi arată ce puţină ştiinţă se dobândeşte doar din vorbe şi că trebuie să mergem la obârşia lucrurilor. Or, ca să risipesc ceaţa ce înconjoară aceste trei pagini din urmă, trebuie să mă străduiesc a fi cât se poate de limpede eu însumi.

Frecaţi-va dară de trei ori fruntea cu mâinile, suflaţi-va nasul, ştergeţi-va mucii, strănutaţi, fraţilor! Să vă fie de bine – Acu staţi-mi într-ajutor care cum puteţi!

Capitolul al douăzeci şi unulea

Fiindcă sunt cincizeci de ţeluri osebite (socotind toate ţelurile lumeşti şi religioase deopotrivă) pentru care o femeie îşi ia un bărbat, ea se apucă mai întâi şi cântăreşte cu grijă, apoi desparte şi osebeşte în mintea ei care dintre toate acestea este ţelul ei; apoi, prin cercetare, sfat, argumentaţie şi deducţiune, iscodeşte şi află dacă nimeritu-l-a pe cel cuvenit şi – dacă aşa stau lucrurileatunci, trăgându-l grijuliu încoace şi încolo, îşi face o părere şi se întreabă de nu cumva se va rupe când îl trage. Imaginile pe care le foloseşte Slawkenbergius la începuturile celei de-a treia Decade ale sale, ca să întipărească acestea în închipuirea cetitorului, sunt atât de caraghioase că respectul ce-i port sexului frumos nu-mi îngăduie să le pomenesc, altminteri nu sunt lipsite de haz.

„Mai întâi, zice Slawkenbergius, dânsa opreşte măgarul şi ţiindu-l de căpăstru cu mâna stângă (ca să nu fugă) îşi vâra mâna dreaptă taman în fundul panerului ca să caute...

— Ce să caute?

— De mă întrerupi, nu vei afla mai curând, zice Slawkenbergius.

— N-am nimic alta, prea bună, doamnă, decât sticle goale, zice măgarul.

— Sunt împovărat cu fleacuri, zice cel de-al doilea.

— Şi nici tu nu eşti mai breaz, zice ea către cel de-al treilea, că n-ai nimic altceva în panere decât nădragi şi papuci; şi tot aşa către cel de-al patrulea şi al cincilea şi de la unul la altul trece prin tot şirul până când, ajungând la măgarul care poartă ceea ce cată dânsa, întoarce panerul cu fundul în sus, se uită la el, îl cercetează, ia o probă dintr-însul, îl măsoară, îl întinde, îl udă, îl usucă, apoi cearcă cu dinţii urzeala şi băteala – Cui? Pentru numele lui Dumnezeu!

— Sunt hotărât, răspunse Slawkenbergius, că nici o putere de pe pământ să nu-mi poată smulge vreodată această taină.”

Capitolul al douăzeci şi doilea

Trăim într-o lume împresurată din toate părţile de taine şi mistere, aşa că n-are însemnătate, altminteri pare ciudat că Firea, care plăsmuieşte totul atât de potrivit, să răspunză ţelului cuvenit, şi prea arareori greşeşte sau chiar niciodată, ci o face doar în glumă, împrumutând asemenea forme şi însuşiri oricărui lucru ce îi trece prin mâini, fie că-l soroceşte pentru plug, caravană ori căruţă au oricare altă făptură pe care o plăsmuieşte, chiar de-ar fi prăsila unui măgar, poţi fi încredinţat că e pe măsura trebuinţelor tale să facă cu toate acestea o treabă de mântuială, când plăsmuieşte un lucru atât de lesnicios precum e omul însurat.

Asta fie din pricina lutului întrebuinţat, fie din pricină că se strică la coacere, care, când e prea îndelungă, bărbatul iese, precum ştiţi, prea copt, pe de o parte, ori nu îndeajuns de bine copt, când căldura e puţină, pe de altă parte, fie

că marele Făurar nu ia aminte îndeajuns la micile cerințe platonice *ale acelei părți* a speciei pentru a cărei trebuință o plăsmuieşte, fie că Luminăția Să nu prea are uneori habar ce fel de bărbat ar fi mai potrivit. Nu ştiu, o să mai vorbim despre asta după cină.

Ajunge să spun că nici observațiunea asta, nici tălmăcirea ei nu slujesc nicidecum țelului nostru, ci mai degrabă vin împotriva lui; fiindcă în privința potrivirii unchiului Toby pentru cinul căsătoriei nicicând lucrurile n-au stat mai bine: căci firea îl plămădise din lutul cel mai ales şi mai bun, îl îmbinase cu laptele ei şi-i dăruise sufletul cel mai dulce, îl plăsmuise blajin, mărinimos şi omenos, îi umpluse inima cu credință şi încredere şi rânduise toate căile ce duc spre dânsa întru împlinirea celor mai blânde îndatoriri, mai mult, ea ținuse socoteală şi de celelalte pricini, pentru care ne-a fost dată căsnicia – Aşadar. ********

* *

* *

* *

DARUL acesta nu fu însă păgubit de rana unchiului Toby.

Dar lucrul asta de pe urmă era oarecum apocrif şi Necuratul, care e marele vrăjmaş al credinței noastre pe lumea aceasta, sădise îndoieli în mintea doamnei Wadman în privința lui şi, ca un adevărat aghiuță ce se afla, îşi împlinise şi menirea să totdeodată, prefăcând Virtutea unchiului Toby în nimic alta decât *sticle goale*, *fleacuri*, *nădragi* şi *papuci*.

Capitolul al douăzeci şi treilea

Doamna Bridget pusese chezăşie întreaga cinste ce o are o biată slujnică să dea în zece zile de capătul acestei tărăşenii. Ea se bizuia pe unul dintre cele mai temeinice *postulata* din lume şi anume, că în vreme ce unchiul Toby îi va face curte stăpânei, căprarul n-o să aibă nimic mai bun de făcut decât să-i facă ei curte.

— *Şi-l voi lăsa să-şi facă mendrele cât pofteşte, numa' să aflu cum stă treaba.*

Prietenia are două veşminte, unul pe dinațară, celălalt pe dinlăuntru, într-unul dintr-însele Bridget îşi slujea stăpâna, iar în celălalt făcea lucrul ce-i era dintre toate mai pe plac, aşadară avea tot atâtea temeiuri precât Necuratul însuşi să se bizuie pe rana unchiului Toby. Doamna Wadman nu avea decât unul şi cum se prea putea să fie şi cel din urmă (fără s-o descurajeze pe doamna Bridget

ori să-şi dezmintă darurile cu care o înzestrase firea), era hotărâtă să nu lase cărțile din mină. Ea n-avea trebuință de îmbărbătare, căci până şi un prunc s-ar fi putut uita în cărțile unchiului Toby – îşi arăta cu atâta nevinovăție şi lipsă de prefăcătorie toate atuurile ce le avea, dădea cu atâta lipsă de luare-aminte *asul de zece* şi şedea atât de neajutorat şi neocrotit pe jilț lângă văduva Wadman că niciun suflet mărinimos nu s-ar fi îndurat să câştige pe socoteala sa.

Dar să lăsăm baltă metaforă.

Capitolul al douăzeci şi patrulea

Şi povestea, de nu vi-i cu bănat, măcar că toată vremea grăbitu-m-am să ajung la partea asta, mânat de atâta înflăcărare şi ştiind că va fi bucățica cea mai de soi ce vroiesc a o lăsa lumii, acum, când ajunsei la dânsa, oricine e binevenit să-mi ia din mână pana şi să urmeze istorisirea în locu-mi, de catadieseşte, căci văz opreliştile ce mă aşteaptă când voi înfățişa cele ce urmează şi simt că mi-s sleite puterile. Am însă o mângâiere, căci săptămâna asta pierdui cam optzeci de uncii de sânge din pricina unor friguri tare primejdioase ce mă scuturară la începutul astui capitol, şi, de-mi mai rămân nădejdile, sunt mai degrabă în serul ori globulele sângelui decât în subțirea *aură* a creierului – fie cum o fi – o Invocație nu face nimănui niciun rău şi las treaba în întregime în seama *duhurilor invocate*, să mă inspire ori să mă învioreze, cum vor găsi de cuviință.

INVOCAȚIA

Prea blând duh al bunătății ce sălăşluit-ai odinioară pe pană cea uşoară a prea iubitului meu CERVANTES; Tu, ce te strecurai în fiece zi printre zăbrelele ferestrei sale şi-i prefăceai prin harul tău amurgul temniței în strălucirea amiezei, îi îndulceai apa din urcior cu nectar ceresc şi-n tot răstimpul cât scria despre Sancho şi despre stăpânul său îți aruncai mantia tainică asupra ciotului său veştejit*, întinzând-o cu dărnicie peste toate neajunsurile vieții sale – Întoarce-te, rogu-te, spre mine!

— Priveşte aceşti nădragi – sunt tot ce am pe lume – fost-au aşa de jalnic sfâşiați la Lyons.

Cămăşile mele! Priveşte ce năpastă dat-a peste ele – căci poalele rămas-au în Lombardia iar restul se află aci –, niciodată n-am avut mai mult de şase şi-o târfa de spălătoreasă din Milan îmi tăie poala din față la cinci dintr-însele. Dar, ca să fim drepți, o făcu cu oarecare chibzuială, căci mă înturnam acasă din Italia.

Cu toate astea şi în pofida faptului că-mi şterpeliră o cutie cu iască pentru pistoale la Sienna şi că plătii de două ori câte cinci galbeni pe două ouă tari, o dată la Radicofani şi a doua oară la Capua, nu socot că o călătorie prin Italia şi Francia, dacă îți păstrezi firea tot drumul, e chiar aşa de rea precât vor să te facă unii să crezi; trebuie să se afle pe lume şi *urcuşuri* şi *coborâşuri*, căci cum naiba

s-ar putea altminteri să ajungi în văi unde Firea îți așterne la picioare atâtea mese pline de desfătare? E o nerozie să-ți închipui c-o să-ți împrumute caleştile lor spre a le face praf pe degeaba; şi dacă nu te învredniceşti a plăti doisprezece *sous* pentru unsul osiilor, cum vrei ca bietul plugar să-şi agonisească untul său la pâine? Pre legea mea, cerem prea mult de la dânşii şi din pricina unei livre au două peste socoteală, pentru cină şi aşternut, ce nu se ridică la mai mult de un şiling şi nouă peni jumătate, de ce să te lepezi de filosofia ta? În numele Domnului şi spre folosul tău, plăteşte, plăteşte cu amândouă mâinile fără să cârteşti, mai curând decât să laşi Dezamăgirea să se aştearnă pe ochii frumoasei tale gazde şi a Fetelor ei ce stau în

Nota autorului. El îşi pierduse brațul în bătălia de la Lepanto.

poartă, petrecându-te la plecare. Ba mai mult, iubite domnule, dobândeşti şi-un sărut frățesc de la fiecare dintr-însele ce prețuieşte cât o liră – eu încăltea dobândit-am.

Căci dragostele unchiului Toby, ce-mi umblau neîncetat prin cap, mă înrâuriră aşa chip că parc-ar fi fost ale mele – eram coprins de o desăvârşită mărinimie şi bunăvoință şi la fiece mişcare a caleştii simțeam vibrându-mi în suflet cea mai deplină armonie; astfel, fie că drumurile erau pline de hârtoape, fie că erau netede, nu le băgăm în seamă; tot ceea ce vedeam ori făceam atingea un nu ştiu ce izvor tainic de fior şi încântare.

Acestea fură zvonurile cele mai dulci ce mi-a fost dat să le auz şi coborâi pe dată ferestruica din față, spre a le auzi mai desluşit.

— E Maria, zise postilionul, băgând de seamă că ascult. Biata Maria, urmă el (aplecându-şi trupul într-o parte ca să-mi facă loc s-o văz, căci se afla în dreptul nostru), şade pe un colnic cu căprița lângă dânsa şi cântă din fluier psalmul de vecernie.

Flăcăul rosti aceste vorbe cu un glas şi o înfățişare ce se potriveau aşa de bine cu cele ce simțea că mă legai pe dată în sinea mea să-i dau o monedă de douăzeci şi patru de *sous* când vom sosi la Moulins.

— Şi cine e *biată Maria*? îl întrebai eu.

— Dragostea şi mila satului din jur, zise postilionul; nu sunt decât trei ani de când soarele nu mai mângâie cu razele sale o fecioară atât de frumoasă, de ageră la minte şi blândă la fire; căci Mariei i se cuvenea o soartă mai bună decât să nu i se îngăduie a se mărita – asta din pricina uneltirilor preotului acestei parohii.

El urmă să vorbească tot aşa până ce Maria, care se odihnise un scurt răstimp, duse fluierul la gură şi începu să cânte din nou; erau aceleaşi note, dar înzecit mai dulci.

— E slujba de seară pentru Sfânta Fecioară, zise tânărul, dar cine

O învăță să cânte, ori cum se face că are fluierul, nimeni nu ştie. Noi socotim că Dumnezeu a ajutat-o să le afle pe amândouă; căci de când

1 s-a tulburat mintea, pare a fi singura ei mângâiere – nu lasă o dată măcar fluierul din mână şi cânta psalmul asta aproape zi şi noapte.

Postilionul grăi acestea cu atâta cumpătare şi firească putere de convingere că nu mă putui opri să tălmăcesc pe chipul lui ceva ce-i aşeza deasupra stării sale de-acum şi i-aş fi cercetat mai îndeaproape povestea vieții dacă biata Maria n-ar fi pus cu totul stăpânire pe mine.

Ajunserăm acu aproape de colnicul unde şedea Maria; purta o bluză subțire de lână albă, părul împletit în două cosițe ce erau prinse într-o plasă de mătase şi câteva frunze de măslin răsucite puțin cam neobişnuit într-o parte – era frumoasă şi de-am simțit vreodată săgetarea unei prea curate dureri în suflet, a fost în clipa când o zării.

— Domnul s-o aibă în sfânta sa pază! Biata fecioară! S-au făcut mai bine de o sută de liturghii pentru dânsa în mai multe biserici şi mănăstiri dimprejur, dar în zadar, grăi postilionul. Nădăjduim, fiindcă îşi vine în fire în răstimpuri scurte, că Sfânta Fecioară o s-o ajute să se lecuiască; dară părinții ei, care o cunosc prea bine, zic că nu mai e nici o nădejde şi socot că şi-a pierdut mințile pentru totdeauna.

Pe când surugiul spunea acestea, Maria scoase un murmur atât de trist, de moale şi de jalnic din fluier că sării pe dată din caleaşca s-o ajut şi mă pomenii şezând între dânsa şi capră înainte de a mă părăsi înflăcărarea.

Maria se uită o vreme la mine cu tristeță, pe urmă la capră, apoi din nou la mine, din nou la capră şi tot aşa, când la unul, când la altul...

— Ei bine, Maria, zisei eu cu blândețe, ce asemănare găseşti între noi?

Îl rog din suflet pe prea cinstitul cetitor să-mi dea crezare că pusei întrebarea asta mânat de încredințarea cea mai umilă cum că omul e cel mai păcătos *Dobitoc* şi că n-aş fi lăsat să-mi scape o glumă atât de nesărată în prezența venerabilă a Năpastei, chiar de-ar fi fost să mă fălesc cu tot hazul ce l-a risipit Rabelais, şi, cu toate astea, mărturisesc că inima mă mustră şi că numai gândul asta mă duru atât de tare că mă jurai să caut de azi încolo înțelepciunea şi să rostesc vorbe chibzuite câte zile oi avea şi niciodată – niciodată să nu mai încerc a şăgui cu un bărbat, o femeie au un prunc, cât mi-o fi dat să trăiesc.

Nu cred să mă fi prins însă a nu mai scrie neghiobii întru folosul lor, dar asta las s-o judece lumea.

Adio, Maria! Adio, biată fecioară fără noroc! Cândva**1**, dar nu *acum*, poate o să-ți ascult durerile, rostite chiar de buzele tale – dar mă înşelai; căci chiar în

clipa aceea îşi luă fluierul şi îmi doini o poveste atât de tristă că mă ridicai şi pornii încet către caleaşca cu paşi şovăitori şi împleticiţi.

Ce han minunat se află la Moulins!

Capitolul al douăzeci şi cincilea

Când vom ajunge la sfârşitul acestui capitol (dară nu înainte), va trebui să ne înturnăm la cele două capitole deşarte, din a căror pricină cinstea mea sângerează de o jumătate de ceas – pun stavilă sângelui, scoţându-mi unul din papucii galbeni şi azvârlindu-l cu toată puterea în partea cealaltă a odăii, cu o desluşire prinsă de toc.

Că orice asemănare s-ar afla între el şi jumătate din capitolele ce s-au scris pe lumea asta ori, din câte ştiu eu, cari se scriu acum fost-a

1. Episodul păstoriţei Maria a fost reluat şi dezvoltat de Sterne în *Călătoria sentimentală.*

tot aşa întâmplătoare ca spuma calului lui Zeuxis**1**; de altfel, eu pun un preţ osebit pe capitolul *ce nu coprinde nimic*; şi, ţiind seama că în lumea asta se află lucruri şi mai rele, socot că nu e nicidecum o ţintă potrivită pentru satiră.

De ce dară a fost lăsat astfel? Şi aci, fără a mi se mai adăsta răspunsul, o să mi se spuie că sunt nătâng, zevzec, idiot, nătărău, netot, prostănac, nătăfleţ, nerod, tâmpit, căcăcios şi alte asemenea vorbe nesărate, de soiul celor zvârlite în faţă păstorilor craiului Gargantua de către plăcintării din Lerne**2**. Şi o să-i las să-mi zică astfel cât vor pofti, precum grăia Bridget, căci de unde erau ei să ghicească ce trebuinţă avui eu a scrie capitolul al douăzeci şi cincilea al cărţii mele înaintea capitolului al optsprezecelea.

Aşa că n-o s-o iau în nume de rău. Vreau doar să fie tuturor de învăţătură: „Să *laşi omul să-şi spuie povestea în felul său*”.

Capitolul XVIII

Cum doamna Bridget deschisese uşa înainte de a fi apucat să ciocănească bine căprarul, răstimpul dintre acea clipă şi intrarea unchiului Toby în salonaş fu atât de scurt că doamna Wadman abia avu vreme să iasă de după perdea, să aşeze o biblie pe masă şi să facă unul ori doi paşi spre uşă în întâmpinarea lui.

Unchiul Toby dădu bineţe doamnei Wadman în felul în care bărbaţii dădeau bineţe femeilor în anul Domnului una mie şapte sute treisprezece, apoi, întorcându-se împrejur, merse dimpreună cu dânsa până la divan şi în două vorbe fără ocol, dar nu înainte de a se fi aşezat şi nici după ce se aşeză, ci taman

în vreme ce se aşeza, îi zise că *„o iubeşte”*, aşa că unchiul Toby se opinti cu mărturisirea mai mult decât era nevoie.

Doamna Wadman îşi coborî fireşte privirea asupra unei găuri din şorţ ce taman se apucase s-o cârpească, aşteptând în fiece clipă ca unchiul Toby doar-doar să urmeze; însă, el neavând darul înfloriturilor, ba mai mult, Dragostea fiind din toate lucrurile cel pe care îl stăpânea mai puţin, după ce-i spuse doamnei Wadman că o iubeşte, o lăsă baltă şi adastă ca lucrurile să-şi urmeze cursul.

Tata era întotdeauna încântat peste măsură de această sistemă a unchiului Toby, precum pe nedrept o numea dânsul, şi zicea adesea că de se află vreun grăunte de adevăr într-un proverb spaniolesc, apoi fratele său Toby şi-ar fi deschis calea spre inima a jumătate din femeile de pe pământ, de şi-ar fi însoţit sistema cu o lulea de tutun. Unchiul

1. Zeuxis (464-398 î.Hr.), unul dintre cei mai vestiţi pictori ai Greciei antice.

2. Vezi Rabelais, *Gargantua*, cartea I, cap. 28.

Toby nu pricepea niciodată ce vrea să zică tata, nici nu mă încumet să trag o altă învăţătură din asta decât înfierarea unei greşeli ce o săvârşesc cei mai mulţi oameni, iar în Francia toţi, până la cel din urmă bărbat, cari cred într-însa precum în ADEVĂRATA PREZENŢĂ, anume că *„înseamnă numaidecât că faci dragoste, de vorbeşti despre dânsa”*.

Mai curând m-aş apuca să fac un caltaboş după această reţetă.

Să urmăm dară. Doamna Wadman aşteptă ca unchiul Toby să urmeze a vorbi, până aproape de hotarul clipei când tăcerea, de o parte ori de cealaltă, devine îndeobşte necuviincioasă: se trase niţel mai aproape de dânsul şi înălţându-şi privirile roşi uşor, ridică mănuşa ori vorba (dacă doriţi) şi prinse a se sfătui cu unchiul Toby precum urmează:

— Grijile şi neajunsurile căsătoriei, cuvinta doamna Wadman, sunt nespus de mari.

— Cred că da, zise unchiul Toby.

— Şi de aceea, când cineva este aşa de tihnit precum eşti domnia ta, urmă doamna Wadman, atât de fericit, căpitane Shandy, în cugetul dumitale, cu prietenii şi desfătările domniei tale, mă întreb ce pricini te-ar putea îndemna să faci pasul acesta.

— Acestea stau scrise în trebnicul bisericii noastre, răspunse unchiul Toby.

Până aci unchiul Toby se arătă prevăzător şi se ţinu pe firul apei, lăsând-o pe doamna Wadman să plutească prin viitoare cât pofteşte.

— Cât despre prunci, zise doamna Wadman, măcar că ei sunt poate ţelul cel mai de seamă al căsătoriei şi, bănuiesc, dorinţa firească a oricărui părinte,

oare nu vedem cu toții că aduc neîndoielnice necazuri şi prea îndoielnice mângâieri? Şi cu ce, dragul meu domn, eşti răsplătit pentru dureri, ce răsplată se află pentru sumedenia de temeri şi frământări ale unei mame neocrotite ce suferă aducându-i pe lume?

— Mărturisesc, grăi unchiul Toby, coprins de milă, că nu cunosc niciuna, decât doară că-i faci pe plac lui Dumnezeu.

— Fleacuri! glăsui dânsa.

Capitolul XIX

Sunt o sumedenie întreagă de tonuri, armonii, întorsături, melodii, arii, înfățişări şi accente cu care poate fi rostit cuvântul „fleacuri" în împrejurări ca aceasta, fiecare dintre ele având un înțeles şi un tâlc ce se osebeşte de celălalt precum *murdăria* de *curățenie*, încât Cazuiştii (căci la urma urmelor asta-i o chestiune ce priveşte cugetul) socot că sunt nici mai mult, nici mai puțin decât patrusprezece mii de chipuri în care o poți brodi ori poți da greş. Doamna Wadman rosti *fleacuri* cu un glas ce făcu sfiosul sânge al unchiului Toby să se urce în obraji şi, simțind cumva în sinea sa că se abătuse din cale, se opri deodată şi fără a mai înfățişa necazurile ori mulțumirile căsniciei îşi puse mâna pe inimă şi-i spuse că le primeşte aşa cum sunt şi că e gata a le împărtăşi dimpreună cu dânsa. Zicând acestea, unchiul Toby nu se sfii a le mai spune o dată şi aruncându-şi privirea asupra bibliei ce doamna Wadman o pusese pe masă, o luă şi nimerind – ce credeți – un pasagiu din toate cel mai vrednic de luare-aminte pentru dânsul, anume asediul Ierihonului, prinse să-l citească, lăsând cererea în căsătorie, precum făcuse şi cu mărturisirea iubirii sale, s-o înrâurească în propriul ei chip.

Dar ea n-avu niciun soi de înrâurire asupra văduvei Wadman, nici ca întăritor, nici precum un calmant ca opiul, chinina, argintul viu, pătlagina ori ca orice alt leac ce hărăzit-a firea lumii, într-un cuvânt, nu o înrâuri defel şi asta din pricină că se afla un lucru ce o înrâurise mai înainte.

Fiecar ce sunt! Lăsat-am să se înțeleagă de mai bine de zece ori despre ce e vorba, dar văpaia nu-i încă stinsă – *allons*!

Capitolul al douăzeci şi şaselea

E firesc ca un călător ce nu cunoaşte defel locurile şi purcede de la Londra la Edinburgh să întrebe, înainte de a porni la drum, câte mile sunt până la York, ce se află cam la jumătate cale, şi nici nu-i de mirare dacă întreabă apoi despre corporațiune ş.a.m.d. Era, aşadară, tot atât de firesc ca doamna Wadman, al cărei bărbat dintii fusese toată viața chinuit de sciatică, să vrea să afle cât e de

departe de la şold la vintre, mai ales că simţămintele ei ar fi avut de pătimit mai mult într-o împrejurare decât în cealaltă.

Aşadar, cetise anatomia lui Drake**1** din scoarţă în scoarţă. Furişă o privire în scrierea lui Wharton**2** despre creier şi luă cu împrumut lucrarea lui Graaf* despre oase şi muşchi, dar nu putu pricepe o iotă.

Ba mai chibzuise şi în sine, închipuise teoreme, trăsese corolarii, dar nu ajunse la nici o încheiere.

Ca să se dumirească, îl întrebase pe doftorul Slop în două rânduri *jdacă mai e vreo nădejde că bietul căpitan Shandy să se tămăduiască vreodată de rană*”.

1. James Drake (1667-1707), medic şi om politic englez, autor al lucrării *Nou sistem de anatomie.*

2. Thomas Wharton (1614-1673), medic englez, autor al lucrării *Descripţiunea glandelor corpului omenesc.*

* *Nota autorului*. Trebuie să fie o scăpare a domnului Shandy, căci *Graaf**1*** scris-a despre sucul pancreatic şi despre părţile fireşti. 1. Regmir Graaf (1641-1673), filosof şi medic olandez.

— S-a şi tămăduit, zicea doftorul Slop.

— Cum? De-a binelea?

— Da, doamnă, de-a binelea.

— Ce vrei să spui că s-a tămăduit? întrebă doamna Wadman. Doftorul Slop era omul cel mai nepriceput la desluşiri din câţi se află. Într-un cuvânt, doamna Wadman nu se putu dumiri şi altă cale nu-i rămase decât să-l întrebe chiar pe unchiul Toby.

O întrebare ca asta e însoţită îndeobşte de o umbră de omenie ce adoarme BĂNUIALA şi sunt pe jumătate încredinţat că tot aşa a fost şi cu şarpele în convorbirea sa cu Eva, căci altminteri aplecarea femeilor către amăgiri nu putea fi atât de mare spre a o face pe Eva să se încumete a convorbi cu Necuratul.

E, aşadară, o umbră de omenie – cum să v-o înfăţişez?

— , o umbră ce acoperă partea cu pricina cu un veşmânt şi îl îndreptăţeşte pe cel ce întreabă să fie tot atât de amănunţit precât e doftorul familiei.

— Nu scădea fierbinţeala?

— Era mai lesne de îndurat în pat?

— Putea să stea în pat pe amândouă părţile deopotrivă?

— Putea să stea călare pe cal?

— Îl supăra mişcarea? *Et caetera*; aceste întrebări fură rostite atât de gingaş şi ţintite fără greş spre inima unchiului Toby că fiecare dintre ele răzbătu mai adânc decât durerile înseşi. Când însă doamna Wadman o luă pe ocolite prin Namur ca să ajungă la vintrele unchiului Toby şi-l puse să atace contrafortul din faţă şi să-i căsăpească pe olandezi ca să puie stăpânire pe contra-garda din St. Roch cu spada goală în mâna şi pe urmă, căinându-l, îl însoţi însângerat afară din şanţuri, ştergându-şi ochii când îl duceau în cort – Ceruri! Pământ! Mare!

— totul se înălţă – izvoarele firii îşi ieşiră din matcă, lângă el pe divan, şedea un înger milostiv – inima îi fu mistuită de văpaie şi de-ar fi preţuit cât o mie de inimi, pe toate le-ar fi pus la picioarele doamnei Wadman.

— Şi în ce loc, dragă domnule, întrebă doamna Wadman cu niţică hotărâre în glas, primit-ai această întristătoare lovitură?

La acestea, doamna Wadman aruncă o privire spre cingătoarea nădragilor roşii de pluş ai unchiului Toby, aşteptându-se, fireşte, la cel mai scurt răspunsca unchiul Toby să puie arătătorul pe locul cu pricina. Dar se întâmpla altfel, căci, dobândind rană în faţa porţilor Sfântul Nicolae, pe unul din meterezele şanţului opus unghiului înaintat al demi-bastionului St. Roch, unchiul Toby putea oricând să înfigă un ac chiar în petecul de pământ pe care se afla, când îl izbise piatra; întrebarea izbi pe dată sensoriul unchiului Toby şi-i aduse în minte harta cea mare a târgului şi a cetăţii Namur dimpreună cu împrejurimile sale, pe care el o cumpărase şi o lipise pe o scândură, cu ajutorul căprarului, în vremea îndelungatei sale boli, şi de atunci harta zăcuse în pod dimpreună cu alte vechituri ostăşeşti.

Aşadară, căprarul fu trimis în pod cu poruncă a o aduce.

Unchiul Toby măsură treizeci de stânjeni cu foarfecele doamnei Wadman de la unghiul de întoarcere al bastionului din faţa porţii Sfântul Nicolae şi-şi puse degetul pe locul cu pricina cu atâta feciorelnică sfială că până şi zeiţa Bunei-cuviinţe – de se afla aşa ceva pe atunci, iar de nu, trebuie să fi fost umbra eiclătină din cap, îşi duse arătătorul în dreptul ochilor şi-l mişcă într-o parte şi într-alta, oprind-o pe doamna Wadman a-i desluşi greşeala.

Nefericită doamnă Wadman!

Că nimic nu poate sfârşi în mai vrednic chip acest capitol decât o laudă către tine, dar inima îmi spune că în atare clipe neprielnice o laudă nu e altceva decât o jignire ascunsă şi decât să jignesc o femeie la necaz, mai bine să se ducă dracului capitolul; însă, cu condiţiunea ca vreun blestemat de critic *năimit* să-şi dea osteneala a-l lua cu dânsul.

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

Harta unchiului Toby este dusă la cuhnii.

Capitolul al douăzeci şi optulea

— Aci e Meuse, iar aci Sâmbre! zise căprarul, arătând cu mâna dreaptă întinsă nițel spre hartă şi cu stânga în jurul umerilor doamnei Bridget, şi aci, zise dânsul, se află oraşul Namur. Asta-i citadelă, iar franțujii stăteau acolo, în vreme ce eu şi cu'Nălțimea Să ne aflăm aci, şi-n şanțul asta blestemat, doamnă Bridget, cuvinta căprarul, luând-o de mână, dobândit-a rană ce îl zdrobi atât de crunt *aci* – carele zicând, apăsă uşor dosul mâinii ei pe locul cu pricina, după care o lasă slobodă.

— Noi socoteam, domnule Trim, că e mai la mijloc, făcu doamna Bridget.

— Atunci am fi fost nenorociți toată viața, zise căprarul

— Şi-ar fi fost nenorocită şi biata mea stăpână, grăi Bridget. Căprarul nu zise nimic la acestea, ci o sărută pe doamna Bridget.

— Haide, haide, zise Bridget, țiindu-şi palma stângă paralel cu linia orizontului şi lunecându-şi degetele celeilalte mâini peste dânsa, într-un chip ce ar fi fost cu neputință de-ar fi avut un neg ori o umflătură cât de mică.

— Nimic din ce spui nu-i adevărat, strigă căprarul, înainte ca ea să fi apucat să-şi rostească gândul până la capăt.

— Sunt încredințată de către martori vrednici de crezare că asta-i adevărul gol-goluț, zise Bridget.

— Pre cinstea mea, zise căprarul, puindu-şi mâna pe inimă şi roşind cu dreaptă mânie, povestea asta, doamnă Bridget, e mincinoasă ca iadul.

— Nu că mie ori stăpânei mele, întări Bridget, curmându-i vorba, ne-ar păsa cine ştie ce de e aşa ori ba, numai că atunci când te măriți, ai vrea, fireşte, să ai barem atare lucru la îndemână.

Fu cam necugetat din partea doamnei Bridget să înceapă atacul cu mâinile, căci îndată căprarul ****** ************

Capitolul al douăzeci şi nouălea

Fu ca zbaterea de o clipă a pleoapelor umede ale unei dimineți de april. „Să riza Bridget ori să plângă?"

Înşfacă un sucitor de plăcintă – puteai să pui prinsoare pe zece contra unu că râsese – O puse jos, plânse şi de-ar fi vărsat măcar o singură lacrimă amară, inima căprarului s-ar fi îndurerat foarte că folosise mijlocul acesta de încredințare; căprarul însă cunoştea femeile cu cel puțin o evartă majoră față de o terță mai bine decât unchiul Toby şi o asalta pe doamna Bridget în chipul asta.

— Ştiu, doamnă Bridget, grăi căprarul, sărutând-o cât se poate de cuviincios, că eşti bună şi sfioasă din fire şi că eşti întru totul o fată atât de mărinimoasă încât, de te cunosc bine, n-ai vătăma nici măcar o muscă, darămite cinstea unui om atât de viteaz şi vrednic ca stăpânul meu, chiar de-ai fi încredinţată că te face contesă, dar ai fost aţâţată şi amăgită, dragă Bridget, cum ades se întâmpla cu femeile spre a le face altora pe plac mai curând decât lor însele.

Ochii lui Bridget se topeau înaintea simţămintelor ce le deşteptă căprarul.

— Spune-mi, spune-mi dară, draga mea Bridget, urmă căprarul, apucând-o de mâna care-i atârna moale pe lângă trup şi mai dându-i o sărutare, cine te-a amăgit cu bănuiala asta?

Bridget scoase un suspin sau două, apoi deschise ochii – căprarul îi şterse cu poala şorţului ei, după care dânsa îşi deschise sufletul şi-i istorisi totul.

Capitolul al treizecilea

Unchiul Toby şi căprarul îşi urmaseră fiecare operaţiunile sale cea mai mare parte a campaniei şi erau tot aşa de răzleţiţi unul de celălalt, neavând nici o ştire despre mersul lucrurilor, ca şi când ar fi fost despărţiţi de Meuse ori de Sâmbre.

Unchiul Toby, de partea lui, se înfăţişase în fiece după-amiază când în straiele sale roşii şi argintii, când în cele albastre şi aurii şi dăduse o droaie de atacuri într-însele fără a şti de fapt că sunt atacuri, astfel că nu avea nimic de adus la cunoştinţă.

Căprarul, dinspre partea lui, luând-o pe Bridget, câştigase foloase nemăsurate, aşadar avea multe de adus la cunoştinţă, dar ca să arăţi care erau foloasele şi în ce chip le dobândise trebuia să fii un cronicar atât de priceput încât căprarul nu se încumeta s-o facă; şi măcar că era atât de simţitor la glasul slavei, s-ar fi mulţumit mai curând să umble cu capul descoperit şi lipsit de lauri toată viaţa decât să puie la grea încercare sfioşenia stăpânului său măcar pentru o clipă.

Cel mai cinstit şi viteaz dintre slujitori! Dar laude adusu-ţi-am o dată Trim! Şi de te-aş putea aşijderi ridica în slăvi (adicătelea) în aleasă companie, aş face-o *fără mofturi* chiar pe fila ce urmează.

Capitolul al treizeci şi unulea

Acu, într-o seară, unchiul Toby îşi pusese luleaua deoparte pe masă şi prenumăra în sinea sa pe degete (începând cu policarul) toate alesele însuşiri ale doamnei Wadman, una câte una, şi întâmplându-se de douătrei ori la rând – fie

că le uită pe unele, fie că le prenumăra de două ori pe altele – să se poticnească în chip jalnic, înainte de a fi trecut de degetul mijlociu.

— Rogu-te, Trim, zise el, luându-şi din nou luleaua, adu-mi o pană şi niscai cerneală.

Trim aduse şi hârtie.

— Ia o foaie, Trim! zise unchiul Toby, făcându-i totodată semn cu luleaua să ia şi un scaun şi să se aşeze lângă el la masă.

Căprarul se supuse, aşeză foaia de hârtie drept în faţă, luă o pană şi o muie în cerneală.

— Are o mie de virtuţi, Trim! grăi unchiul Toby.

— Să le aştern pe hârtie, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre? întrebă căprarul.

— Trebuie însă rânduite, răspunse unchiul Toby, că dintre toate, Trim, cea care mă încântă cel mai mult şi care-i chezăşia tuturor celorlalte este pornirea miloasă şi omenia nespusă din firea ei. Te încredinţez, adaose unchiul Toby, aţintindu-şi privirile în mijlocul tavanului, că de i-aş fi de o mie de ori frate, Trim, nu mi-ar cerceta cu mai multă statornicie şi blândeţe durerile, măcar că acum nu mă mai întreabă de ele.

Căprarul nu răspunse nimic la acestea, ci, tuşind sec, muie a doua oară până în călimară, iar unchiul Toby, arătând cu capătul lulelei, cât de aproape putu, colţul de sus din stânga al filei, căprarul aşternu pe hârtie cuvântul

OMENIE…aşa.

— Rogu-te, căprare, zise unchiul Toby, îndată ce Trim isprăvi, de câte ori te întreabă doamna Bridget despre rana de la genunchi ce ai dobândit-o în bătălia de la Landen?

— Nu mă-ntreabă defel, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre.

— Asta, căprare, zise unchiul Toby, cu toată biruinţa ce bunătatea firii lui i-o îngăduia, asta arată osebirea dintre firea stăpânei şi a slujnicei, căci de mi-ar fi hărăzit mie acest necaz sorţii războiului, doamna Wadman ar fi iscodit de o sută de ori toate împrejurările legate de el.

— Ar fi întrebat, cu-ngăduinţa'Nălţimii Voastre, de zece ori mai des despre vintrele'Nălţimii Voastre.

— Durerea, Trim, e la fel de chinuitoare şi poate deopotrivă să trezească milă atât într-o împrejurare, cât şi în cealaltă.

— Dumnezeu să binecuvânteze pe'Nălţimea Voastră! strigă căprarul – Ce are compătimirea femeii cu genunchiul unui bărbat? Căci de-ar fi fost genunchiul'Nălţimii Voastre făcut mii de fărâme în bătălia de la Landen, doamna Wadman şi-ar fi bătut tot aşa de puţin capul cu acest lucru ca şi Bridget, fiindcă, adaose căprarul, coborându-şi glasul şi vorbind foarte desluşit în vreme ce

dezvăluia pricina, „genunchiul se află departe de trunchi, pe câtă vreme vintrele, precum bine ştie'Nălţimea Voastră, se află taman pe *curtina* locului".

Unchiul Toby scoase un fluierat prelung, aşa de slab însă că nu se putea auzi dincolo de masă.

Căprarul mersese prea departe ca să mai poată da îndărăt şi în trei vorbe îi istorisi întreaga tărăşenie.

Unchiul Toby îşi aşeză luleaua pe pavăza căminului aşa de lin de parc-ar fi fost toarsă din fire de păianjen.

— Hai să mergem la fratele meu Shandy, zise dânsul.

Capitolul al treizeci şi doilea în vreme ce unchiul Toby şi Trim se duc la tata, să folosim răgazul spre a vă încunoştinţa că de câteva luni doamna Wadman o făcuse pe mama părtaşa tainelor ei şi că doamna Bridget, care avea de purtat atât taina ei, cât şi pe-a stăpânei, se uşurase de amândouă către Susannah prin zăplazul ogrăzii.

Cât despre mama, ea nu vedea nici o pricină cât de mică să se frământe; era de ajuns însă s-o ai pe Susannah spre a te descotorosi de o taină de familie, căci dânsa o împărtăşi pe dată prin semne lui Jonathan, iar Jonathan, tot astfel, bucătăresei, ce frigea o ciozvârtă de berbece; bucătăreasa o vându dimpreună cu nişte untură posti-lionului pe un bănuţ de patru parale, acesta o schimbă cu lăptăreasa cam tot pe atâta şi măcar că schimbul se făcu în şoaptă în podul cu fân, FAMĂ, cu trâmbiţa ei de bronz, prinse de veste şi dădu sfoară în ţară din vârful casei. Într-un cuvânt, nu se afla o babă în sat şi cale de cinci postii în jur care să nu afle opreliştile ce le întâmpină unchiul Toby în răstimpul asediului său şi tăinuitele lucruri ce întârziaseră capitularea.

Tata, care avea obiceiul să silească orice întâmplare a firii a se supune unei ipoteze, aşa chip că niciun om nu răstignit-a vreodată ADEVĂRUL precum o făcea dânsul, taman auzise tărăşenia, când unchiul Toby o pornise de acasă şi, aprinzându-se dintr-o dată la nedreptatea ce i se făcuse fratelui său, îl încredinţa pe Yorick, măcar că mama şedea alături, nu numai „că femeile au pe necuratul într-însele şi că toată dandanaua asta nu e altceva decât desfrânare", ci şi că orice rău şi neînţelegere de pe lume, fie el de orişice fel, de la căderea în păcat a lui Adam şi până la cea a unchiului Toby (coprinzând-o şi pe aceasta), se datorează într-un chip sau altul aceleiaşi pofte nestăpânite.

Yorick cerca tocmai să mai îndulcească ipoteza tatei, când unchiul Toby intră în odaie cu o înfăţişare de nesfârşită bunăvoinţă şi iertăciune – elocinţa tatei împotriva acestei patimi se aprinse iară şi, cum era cam slobod la gură când îi sărea muştarul –, după ce unchiul Toby se aşeză lângă foc şi-şi umplu luleaua, tata îi dădu drumul precum urmează.

Capitolul al treizeci şi treilea

— Că trebuie să facem totul întru răspândirea stirpei unei Făpturi aşa de falnice, de slăvite şi dumnezeieşti precum e omul sunt departe de a tăgădui, dar filosofia vorbeşte prea slobod despre câte toate; aşadară, şi o spun fără şovăire că e tare păcat ca acest lucru să fie înfăptuit prin mijlocirea unei patimi ce încovoaie facultăţile şi întoarce de-a-ndoaselea înţelepciunea, cugetările şi operaţiunile sufletului, o patimă, draga mea, urmă tata, întorcându-se spre mama, ce împărechează şi aşază pe aceeaşi treaptă înţelepţii cu nerozii şi ne face să ieşim din peşterile şi ascunzătorile noastre, aducând mai degrabă a satiri şi a dobitoace-n patru labe decât a oameni.

Ştiu că se va zice, urmă tata (slujindu-se de *prolepsis* **1**), că luată în sine ca atare, precum foamea, setea ori somnul, nu-i o treabă nici rea, nici bună, ruşinoasă ori altminteri. De ce atuncea sfioşenia lui Diogene şi Platon răzvrătitu-s-au astfel împotrivă-i? Şi de ce când punem la cale zămislirea şi plămădirea unui om stingem lumânarea? Şi care să fie oare pricina că toate laturile acestui lucru, părţile alcătuitoare, gătirile, sculele şi toate câte slujesc întru aceasta sunt astfel privite că nu pot fi împărtăşite unei minţi cinstite în niciun grai, în nici o tălmăcire au perifrază din câte se află?

Uciderea şi nimicirea unui om, urmă tata, ridicându-şi glasul şi întorcându-se spre unchiul Toby, este, pasămite, o faptă slăvită şi armele cu care săvârşim aceasta sunt cinstite.

Mărşăluim cu ele pe umăr, mergem ţanţoşi cu ele alături, le daurim, le cioplim, le încrustăm, le înfrumuseţăm. Ba până şi unui blestemat de tun îi turnăm o podoabă pe culată.

Unchiul Toby îşi puse jos luleaua şi stărui ca tata să găsească un epitet mai potrivit, iar Yorick se ridică din jilţ gata să facă bucăţele ipoteza tatei – Când Obadiah dădu buzna în mijlocul odăii cu o pricină ce se cerea ascultată fără întârziere.

Iată cum stăteau lucrurile!

Tata, fie în virtutea unui străvechi obicei al pământului, fie ca unul ce lua zeciuială, era silit să ţie un buhai întru folosul întregii parohii, iar Obadiah îi duse vaca întru *cercetare* într-o zi anume, vara trecută – zic o zi anume, fiindcă se întâmpla ca taman în ziua aceea să se însoare cu slujnica tatei – astfel că după una ţinea socoteală şi la cealaltă. Aşadară, când soaţa lui Obadiah căzu lehuză, acesta mulţumi Domnului.

— Acu, grăi Obadiah, voi avea şi un viţeluş; şi mergea în fiece zi să vază cum îi mai merge vacii.

O să fete luni, marţi, miercuri cel târziu – Vaca nu fată, nu, n-o să fete până săptămâna viitoare, vaca tot întârzia din cale-afară, până ce, la sfârşitul

celei de-a şasea săptămâni, bănuielile lui Obadiah (ca ale oricărui om cumsecade) căzură asupra buhaiului. Or, parohia fiind destul de întinsă, buhaiul tatei, ca să fim

1. Figură retorică ce constă în anticiparea unor posibile obiecții din partea auditoriului şi elucidarea lor.

drepți, nu putea nicicum să facă față slujbei. Nu ştiu însă cum de ajunsese a i se încredința atare treabă, dar fiindcă şi-o împlinea întotdeauna c-o înfățişare gravă, tata îl prețuia în chip osebit.

— Cei mai mulți târgoveți, cu-ngăduința Luminăției Voastre, grăi Obadiah, socot că numai buhaiul e de vină – Dar vaca n-ar putea fi stearpă? întrebă tata, întorcându-se către doftorul Slop.

— Aşa ceva nu se întâmpla niciodată, zise doftorul Slop, însă se prea poate ca soața gospodarului să fi născut înainte de vreme. Spune-mi, rogu-te, pruncul are păr pe cap? adaose doftorul Slop.

— E tot aşa de păros precât sunt eu, răspunse Obadiah. Obadiah nu se bărbierise de trei săptămâni.

— Pff – – f-făcu tata, începându-şi vorba cu un fluierat a mirare, şi uite, frate Toby, acest biet buhai al meu, care-i la fel de voinic ca orice taur ce s-a pişat vreodată şi ar fi putut mulțumi chiar şi pe Europa**1** în vremuri mai neprihănite, de-ar fi avut acum cu două picioare mai puțin, ar fi putut fi târât în fața Colegiului Doftorilor**2** şi şi-ar fi pierdut bunul renume, lucru ce pentru un buhai al obştei, frate Toby, e mai de preț ca viața însăşi.

— Doamne sfinte! zise mama; dar ce poveste mai e şi asta? – Povestea cu cocoşul roşu[301], răspunse Yorick, şi încă una din cele mai bune în felul ei din câte mi-a fost dat să auz vreodată.

Cuprins

301Joc de cuvinte intraductibil. Expresia englezească a *cock and a bull story* (literal: *poveste despre un cocoş şi un taur*) are ca echivalent românesc apropiat „povestea cu cocoşul roşu”, pierzându-se astfel sensul aluziv din original.

Cartea a şasea
Cartea a şaptea
Cartea a opta
Cartea a noua

În mitologia greacă, fiica lui Agenor, regele Feniciei. Zeus se îndrăgosti de ea şi, prefăcându-se în taur, o răpi şi o duse în Creta.

Instituţie juridică ce se ocupa cu înregistrarea căsătoriilor şi a divorţurilor.

A fost desfiinţată în 1857.

CLASICI UNIVERSALI

„Laurence Sterne, acest original care a strâns sub pana lui întreaga Anglie, avea în cap cita filosof ie, atâta bufonerie, întrezăreşti la el străfulgerările unei gândiri superioare, ca la Shakespeare."

Voltaire

„Sterne e un mare bufon, nu un mare umorist. Porneşte la treabă sistematic şi cu sânge rece, îşi fardează chipul, îşi trage pe el boarfele de clovn, îşi întinde covorul şi-şi face tumbele."

W.M. Thackeray tilul lui Sterne este cel mai vioi, cel mai fericit, cel mai expresiv din câte se află. Este chiar esenţa stilului conversaţiei engleze. Opera lui e alcătuită din fragmente, din pasaje strălucite."

William Hazliu

„Oare este vorba pur şi simplu doar de un roman comic, stivuit de-a valma, în care bufoneriile lui Walter, Toby şi Tristram devin şi mai obscure prin comentariul narativ decât în oricare alt roman comic? Oare poate fi vorba de o colecţie de eseuri speculative şi sprinţare în maniera lui Montaigne, la care glazura anecdotică este mai vârtos aşezată decât i s-ar fi părut necesar lui Montaigne? Sau este vorba de o satiră în tradiţia *Povestii unui poloboc* a lui Swift, incluzând «tot ceea ce», după cum spune Sterne, «mi se-aşterne în cale mai vrednic de şagă»?"

Wayne C. Booth

Tristram Shandy reprezintă reacţia lui Sterne la romanul clasic, aşa cum a fost statornicit de Fielding, şi nu imitaţia «anatomiilor» şi eseurilor anterioare...Rabelais, Montaigne, Cervantes îi sunt maeştri, dar Sterne este un alumn genial."

Mihai Spăriosu, Mihai Miroiu

ISBN 973-681-435-1

789736 814358

www.polirom.ro
POLIROM